

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
УКРАЇНИ**

**ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів

**Тези доповідей
Всеукраїнської науково-практичної
конференції**

(м. Вінниця, 15 травня 2026 року)

Вінниця 2026

*Друкується згідно з рішенням оргкомітету
за дорученням Харківського національного університету
внутрішніх справ від 23.02.2026 № 16*

Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих
А43 учених, курсантів та студентів : тези доп. Всеукр. наук.-практ.
конф. (м. Вінниця, 15 трав. 2026 р.) / МВС України ; Харків. нац.
ун-т внутр. справ. – Вінниця : ХНУВС, 2026. – 586 с.

У збірнику тез доповідей розглянуто актуальні питання сучасної науки у галузях права, інформаційних технологій, розвитку економіки, юридичної психології, євроінтеграційних процесів, національно-патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.

Видання призначене для науковців, викладачів та здобувачів вищої освіти.

УДК 34(477)(062.552)

Матеріали викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Наука», сторінка «Конференції, семінари та круглі столи», а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	20
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ, ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	
ГАЛКІНА Олена Миколаївна НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ	21
ГІЛЕЙ Вікторія Андріївна ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ ДОВКІЛЛЮ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	24
ГОРБАНЬ Валерія Русланівна ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В РЕСПУБЛІЦІ КОРЕЯ	27
ГУЩА Сергій Сергійович БАЛАНС МІЖ ПУБЛІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ	29
ДЗЮБАК Юлія Максимівна ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ТА ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	33
ЗЕЛЕНЦОВА Кира Сергіївна ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	36
ЗІНЧЕНКО Данііл Анатолійович АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЛІ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	39
КОРОЛЬ Юлія Василівна, КУЧЕР Віталій Орестович ЗАСАДА ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	42
ЛІСЮК Артьом Миколайович ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПОРТАТИВНИХ ВІДЕОРЕССТРАТОРІВ ЯК ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ	45
МАКУШОК Дарина Віталіївна ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОЗОРИ РІШЕННЯ	48

МЕЛЬНИК ДАР'Я ДМИТРІВНА ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	51
НОЧОВНА КАТЕРИНА АНТОНІВНА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	53
ОЛІЙНИК ДАНИЛ ПАВЛОВИЧ НАЗК ТА НАБУ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ	56
ОФІЙ АЛЬОНА ОЛЕКСІВНА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК І НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	60
ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО АЛІНА ЛЕОНІДІВНА КВЕСТ ІЗ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	63
ПШЕНИЧКО АННА СЕРГІЙВНА АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ЗАХОДИ У ШВЕЙЦАРІЇ.....	66
СІМОНЕНКО ВЛАДИСЛАВ БОРИСОВИЧ ПРИНЦИПИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ЗМІСТ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	69
СНИТКО ВАЛЕРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО НАКАЗУ ЯК ДОКУМЕНТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	71
ТІХОНОВ АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ ЕЛЕКТРОННІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ.....	74
ШИМОНЯ КАТЕРИНА ВЯЧЕСЛАВІВНА, БАЛАКАРСЬКА ІРИНА МИКОЛАЇВНА МОДЕЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	77
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕнь У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	
БЕЗПАЛЬКО АНАСТАСІЯ ЮРІЙВНА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	82

ДИГАЛО Єгор Олександрович

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І
ОБОРОНИ УКРАЇНИ 85

ІРХА Оксана Анатоліївна

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ У ЗБІРЦІ КОЗАЦЬКОГО
ПРАВА «ПРАВА, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ
НАРОД» 1743 р. 88

ІРХА Олена Богданівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ
У ЗБІРЦІ КОЗАЦЬКОГО ПРАВА «ПРАВА, ЗА ЯКИМИ
СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 р. 91

КІРІЧЕНКО Владислав Олександрович

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТІВ ТА УМОВ СУСПІЛЬНОГО
ДОГОВОРУ 94

КЛИМЕНКО Аріна Андріївна

ПРАВОВІДОМІСТЬ САМУРАЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ 97

КОВАЛЬСЬКА Вероніка Олегівна

КОНКУРЕНЦІЯ МОДЕЛЕЙ ПРАВОВІДОМОСТІ В СУДОВОМУ
ПРОЦЕСІ 1440 РОКУ: ЦЕРКОВНА, СВІТСЬКА ТА СТАНОВА
ПРАВОВІДОМІСТЬ У СПРАВІ МАРШАЛА ЖІЛЯ ДЕ РЕ.....100

СВІДЕР Христина Віталіївна

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ
ДІТЕЙ ЯК ГРУБЕ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....104

ФАРЕНІЮК Софія Олександрівна

МОДЕРНІЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЦИФРОВИХ ТА БЕЗПЕКОВИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ.....107

ХАРЛАМОВ Михайло Іванович

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ У СУЧАСНОМУ
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ 110

ШАФЄЄВА Каріна Олександрівна

ВІД «RESTITUTIO IN INTEGRUM» ДО «IN DUBIO PRO REO»:
ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ 112

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
І ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, СІМЕЙНОГО ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА**

АНТОЛ Ірина Вячеславівна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ ВПЛИВ
НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.....116

БЛАЖКО Ярослав Юрійович

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ
ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 118

БОНДАРЕНКО Михайло Миколайович

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКІВ У ДОКУМЕНТАХ
ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 122

БРИЛЬ Ярослав Олексійович

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ 124

ВДОВ Анастасія Валеріївна

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ
УКРАЇНИ: ЗНАЧЕННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА 129

ВОРОНОВСЬКА Маша Русланівна

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ
ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ СТОРІН У ПІДСИСТЕМІ
«ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» 132

ГЕРАСИМЕНКО Ірина Вікторівна

ДИСТАНЦІЙНЕ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 135

ДАВИДОВ Дмитро Олександрович

УРАХУВАННЯ ДУМКИ ДИТИНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ ЦИВІЛЬНИХ
СПРАВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....138

ЄСИПЕНКО Олеся Олексіївна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 141

ЗАСОБА Олександра Валеріївна

СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ
ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....144

КОРОСТИЛЬОВА Анна Вадимівна

ДИСТАНЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 147

СТЕШЕНКО Аліна Євгеніївна, КОЩИНЕЦЬ Мар'яна Ігорівна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ 152

МАРТИНЮК ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	155
МАРХЕЛЬ Аліна Андріївна РЕАЛІЗАЦІЯ СТАНДАРТУ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ	159
МУСІЄНКО Яна Максимівна УХВАЛИ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ДОКУМЕНТИ: ВИМОГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ	162
НЕГОДА Каріна Геннадіївна АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВНИХ ЗАЯВ БЕЗ РУХУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	165
ОВДІЙЧУК Денис Едуардович ЦИФРОВІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗАХИСТ	168
ОЛИЗЬКО Влада Вадимівна ОСОБЛИВОСТІ МИРОВОЇ УГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	171
ОЛЯНЕЦЬКА Аліна Ігорівна АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СКЛАДАННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	175
ПЕТРИНА Володимир Нестерович, МАЛІЦЬКА Юлія Іванівна ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПРАВОСУДДЯ ЧИ МЕДІАЦІЯ?	178
СТАРЧУК Денис Віталійович ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ: МЕЖІ ДОПУСТИМОЇ ПОВЕДІНКИ СТОРІН.....	181
СТЕЦЕНКО Анна Володимирівна ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	183
ТИЩЕНКО Софія Сергіївна СПІВВІДНОШЕННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	187
ТОЛСТАЯ Софія Костянтинівна ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	190
ТРИГУБ Наталя Миколаївна ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	193

ФЕДОТОВ ІВАН ПАВЛОВИЧ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ
В УКРАЇНІ: КОНВЕРГЕНЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ТА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 197

ЧОРНОРОТ АНАСТАСІЯ СЕРГІЙВНА

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СКЛАДАННЯ МИРОВОЇ УГОДИ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 200

ШАПОВАЛОВА КАТЕРИНА ГЕННАДІЙВНА

УЧАСТЬ ОРГАНУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ У СУДОВОМУ
ПРОЦЕСІ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ:
ОСОБЛИВОСТІ ВИМОГ СУДОЧИНСТВА 203

**СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

ГАХОВА ТАІСІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

ІНСТИТУТ ПОМІЧНИКА ВЕТЕРАНА В СИСТЕМІ ПРАВА
СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 206

МАНТУЛЯК ЮЛІАНА ВІКТОРІВНА

ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ ВИГОРАННЮ
ЯК ЕЛЕМЕНТ ОХОРОНИ ПРАЦІ 209

ОВДІЙЧУК ДЕНИС ЕДУАРДОВИЧ

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА: СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ 212

ПАЛІЙ БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

НОВИЙ ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО КОЛЕКТИВНІ УГОДИ
ТА ДОГОВОРИ» І ЙОГО ВПЛИВ НА СТОРОНИ ТРУДОВИХ
ВІДНОСИН 215

ТИМЧИШИН ПАВЛО АНДРІЙОВИЧ

ОНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ
НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 219

ХІЗАНОВ ОЛЕКСІЙ ДМИТРОВИЧ

ЕЛЕКТРОННА ТРУДОВА КНИЖКА ЯК НОВИЙ МЕХАНІЗМ
ПІДТВЕРДЖЕННЯ ТРУДОВОГО СТАЖУ 222

ЯЩУР ПАВЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

НОВА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ПОВСЯКДЕННОГО
ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАВА
НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 226

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ

АНТОЩУК Сніжана Анатоліївна ДОТРИМАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАТРИМАНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	230
ВАЛЬЧУК Аліна Ярославівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ	233
КЛАДЬКО Дарія Русланівна ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ.....	236
КОЛЕСНИК Наталя Миколаївна ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	240
КУЛІШ Вікторія Олександрівна ТРАНСКОРДОННЕ БАНКУРТСТВО: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СПІВРОБІТНИЦТВА СУДІВ	242
МАРАХОВЕЦЬ Анна Сергіївна, ЛИСЮК Артем Миколайович ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	245
ОЛІЙНИК Марія Василівна ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ	248
ОЛІЙНИК Діана Леонідівна, ЗАБОЛОТНА Олена Русланівна МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ.....	251
ТИЩЕНКО Софія Сергіївна, МЕЛЬНИК Надія Володимирівна СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ТА ПРАВА ЄС У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	254
ТКАЧЕНКО Дарія Степанівна СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	257
ФЕДОРІЮК Валентина Геннадіївна ПРАВОВІ ОСНОВИ І ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	260

ЧУБ ТЕТЯНА ВІТАЛІВНА

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ЯК НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ.....264

ШТОГРІНА АЛЕВТИНА ІГОРІВНА

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З РАДОЮ ЄВРОПИ В УМОВАХ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ВИКЛИКИ
ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ 267

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНЕ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ**

БУТКО АНАСТАСІЯ МИКОЛАЇВНА

ВІЙНА ЯК ФАКТОР ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ
ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 271

ВИШНЕВСЬКА СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА,

ЧЕРЕВКО КИРИЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

ВІДМЕЖУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ГРАБЕЖУ ВІД РОЗБОЮ
ТА СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 273

ГАЛИЧ АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ

ВПЛИВ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ НА ФОРМУВАННЯ
МЕХАНІЗМІВ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ
ПРИХОВАНИХ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 276

ГАРБУЗ ВІТАЛІНА АНАТОЛІВНА,

ЧЕРЕВКО КИРИЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ, ОТРИМАНОЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ 279

ГІНЬКОВСЬКА АНАСТАСІЯ ВЯЧЕСЛАВІВНА

ФОРМИ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ 281

КАПУЛОВА ОЛЕСЯ ДІАНА ОЛЕГІВНА

ПРИНЦИПИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ.....284

КВАШНІЦЬКА ВАЛЕРІЯ РОМАНІВНА

ВОЄННО-ОБУМОВЛЕНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
В УКРАЇНІ 288

КИРИЯ ТИМУР ІВАНОВИЧ, ЛІСЮК АРТЬОМ МИКОЛАЙОВИЧ

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ
ЗА ПРАВИЛОМ «ПЛОДІВ ОТРУСНОГО ДЕРЕВА» 290

КИРИЯ ТИМУР ІВАНОВИЧ

КРИТЕРІЇ ВІДМЕЖУВАННЯ ПРОВОКАЦІЇ ВІД ПРАВОМІРНОГО
ВТРУЧАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ
ЗЛОЧИНУ 293

КОВТУН ДЕНИС ОЛЕКСАНДРОВИЧ

ІНСТИТУТ ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ
ВІТЧИЗНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ:
АНАЛІЗ СТАТТІ 43-1 КК УКРАЇНИ.....296

КОЗЛОВА ЄВГЕНІЯ МАКСИМІВНА

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗІГВАЛТУВАННЯ ЗА НАЯВНОСТІ
КВАЛІФІКУЮЧИХ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК.....299

КОПОС ДІАНА МИХАЙЛІВНА

ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗІГВАЛТУВАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ 301

КОЧЕРГАН АНДРІЙ ОЛЕГОВИЧ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ
АГРЕСІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 303

КРАВЕЦЬ СОФІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

СИСТЕМАТИЧНЕ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ
ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ
В УКРАЇНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ 308

КРАСНОБРИЖ БОГДАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОГАЛИНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОПУСТИМОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ НС(Р)Д ТА ШЛЯХИ
ЇХ УСУНЕННЯ 312

КРЕДЕНЦАР ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІВНА

ПРОБЛЕМИ ЗБИРАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ УЧИНЕННЯ
ЗЛОЧИНІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....314

МАТУСАР ВАЛЕРІЯ ЮРІВНА, ЦАРЕНКО СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ФІШИНГУ ЗА СУКУПНІСТЮ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
(СТАТТІ 190, 361 КК УКРАЇНИ) 316

НАКОНЕЧНИЙ СТАНІСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 318

ОВДІЙЧУК ДЕНИС ЕДУАРДОВИЧ

ФОРМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
ПЕРЕДБАЧЕНІ Ч. 5 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ 321

ОСМАНОВ СЕЙМУР ШАХРАН ОГЛИ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ЗРАДИ ТА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....324

ОХРИМЕНКО ВАЛЕРІЯ ЄВГЕНІВНА	
ПОЧАТОК ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	326
ОХРИМЕНКО ОЛЬГА ІВАНІВНА	
ПСИХОЛОГО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	330
ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРИРОДА ЗАСОБІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ.....	333
ПОТОЦЬКИЙ МИРОСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ	
ВИЗНАЧЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	336
ПРИСЯЖНЮК ЕМІЛЬ ВОЛОДИМИРОВИЧ	
КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО В ХОДІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ	339
ПРИСЯЖНЮК ЕМІЛЬ ВОЛОДИМИРОВИЧ	
ТЕХНОЛОГІЇ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗАСІБ УЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗА СТ. 190 КК УКРАЇНИ	342
РОКІЩКА АНГЕЛІНА МИХАЙЛІВНА	
ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	344
РОНТАЛЮК ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ,	
ЦАРЕНКО СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І КРИМІНОЛОГІЇ	348
РУДЮК НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА	
ЩОДО ГАРАНТІЙ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	351
РУДЮК НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА, КРЕДЕНЦАР ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЙВНА	
ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ОЦІНКИ	353
КРЕДЕНЦАР ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЙВНА, НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА РУДЮК	
ЧИ ЗАВЖДИ ЗАКОННІ ДОКАЗИ Є СПРАВЕДЛИВИМИ?	356
САВДІД АЛІНА ВІТАЛІЙВНА	
ДЕПОРТАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ.....	359
САВЧУК АНДРІЙ ОЛЕГОВИЧ, ЦАРЕНКО СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	362
СЛІПЧЕНКО СЕРГІЙ ПАВЛОВИЧ	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д ЩОДО АДВОКАТІВ ТА ІНШИХ ОСІБ З «ІМУНІТЕТОМ»	365

СТЕПАНЕНКО АНАСТАСІЯ АНДРІЙВНА ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ШАХРАЙСТВА ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	368
СТРІЛЯНА АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА ДО ПИТАННЯ ПРО МІНІМАЛЬНИЙ ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	370
ТАГІСВ АРСЕНІЙ РУСЛАНОВИЧ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	373
ТИМЧУК ЯНА ІГОРІВНА ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	376
ТИЩЕНКО СОФІЯ СЕРГІЙВНА, ЯРЕМЧУК МАРІЯ МИХАЙЛІВНА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	379
ЧЕРНЯЄВ КИРИЛО ОЛЕКСІЙОВИЧ КРИМІНАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ФОРМ DEERFAKE-КОНТЕНТУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	382
ШАПОВАЛ КАТЕРИНА АНАТОЛІЙВНА ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	385
ШИШ АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА ЩОДО ПИТАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК, ПОЄДНАНИХ ІЗ ПРОНИКНЕННЯМ У ЖИТЛО, ІНШЕ ПРИМІЩЕННЯ ЧИ СХОВИЩЕ	388
ШПАК УЛЯНА РУСЛАНІВНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	391
ШТОРГІНА АЛЕВТИНА ІГОРІВНА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛУ ЯК СПОСІБ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ	393
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	
БЕРДУТА АННА ОЛЕКСАНДРІВНА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ	397

БИГУНЯК АРІНА ОЛЕКСАНДРІВНА ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ДІЙ У СИТУАЦІЯХ ПРОФЕСІЙНОГО РИЗИКУ ЯК ПРОБЛЕМА ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	399
БОЙКО СЕРГІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОФАЙЛІНГУ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ	402
ЖОРНЯК ДАР'Я ВІКТОРІВНА ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ НЕКРИТИЧНОЇ КРЕДИТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ У ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	405
ЖУРАВСЬКА ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	408
ІЩУК ДАР'Я ДМИТРІВНА ПСИХОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МОЛОДІ ДО БУЛІНГУ	411
ОХРІМЕНКО ОЛЬГА ІВАНІВНА ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК-ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	414
ПАВЛОВА АНАСТАСІЯ ОЛЕКСІВНА ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ	417
САБАЛДИР ОЛЬГА ОЛЕКСІВНА ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	419
СВІТЛИЧНА ЯНА ОЛЕКСІВНА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК – ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	421
ТКАЧЕНКО СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НГУ: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	424
ХАРА ОКСАНА БОГДАНІВНА, ЧУПРИНА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ВИПАДКАХ ВІДКЛАДЕНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	427
ШЕВЧУК ЛІЗА ПАВЛІВНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	430

**ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВООХОРОННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ. ІСТОРІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО**

БОНДАРЕНКО Варвара Андріївна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ІНШИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ	434
ЗАЙДЛІЧ Мар'яна Максимівна ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	437
МЕЛЬНИЧУК Маргарита Олександрівна КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА.....	439
МІРЧУК Серафим Юрійович ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	442
ПЛІХТЯК Роман Тарасович РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	445
ПЛІХТЯК Роман Тарасович ЕТИКА СЛІДЧОГО: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	449
ТАРАСЕНКО Кирило Володимирович КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ: ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	451
 СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ. СТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ ТА КОМПЛЕКСІВ ТЕХНІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ. КІБЕРБЕЗПЕКА	
ГАРТ Дарина Олегівна, ТУЛУПОВ Володимир Володимирович АНАЛІЗ КІБЕРБЕЗПЕКИ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ВІД ПЕРЕХОПЛЕННЯ	455
ГРУШЕЦЬКА Анастасія Сергіївна СУЧАСНІ КІБЕРЗАГРОЗИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ЇМ У ПОЛІЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	458
КОЧУБЕЙ Сергій Анатолійович РОЛЬ АПАРАТНОГО ШИФРУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КІБЕРСТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ АІ-ЗАГРОЗ.....	460

**ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА. ВОГНЕВА
ПІДГОТОВКА. СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА**

АНДРУШКО Прохор Валерійович МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ ІЗ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ У ДЕРЖАВНИЙ ПРИКОРДОННИЙ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	464
БАЗИЛЯК Ірина Олегівна ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ	466
ГОНЧАРОВ Дмитро Денисович ВИКОРИСТАННЯ ТУРНІКЕТІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ: ЕФЕКТИВНІСТЬ І ПОМИЛКИ ЗАСТОСУВАННЯ	469
КАПУСТЯН Вадим Євгенійович ДОТРИМАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ТАКТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ «КОНТАКТ І ПРИКРИТТЯ»	472
КОВАЛЬ Святослав Ярославович, Костянтин Петрович ОСНОВНІ АСПЕКТИ КОРЕГУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З УРАХУВАННЯМ БОЙОВОГО ДОСВІДУ	476
МАРТИНОВЕЦЬ Дмитро Олександрович, КОЗЛЮК Сергій Петрович ТАКТИКА ДІЙ МАЛИХ ГРУП ПРИ ЗАЧИСТЦІ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ: ДОСВІД СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	477
ЛИСЕНКО Антон Володимирович ВИКОРИСТАННЯ БПЛА ПІД ЧАС ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ	480
ОВДІЙЧУК Денис Едуардович, ЧИЧКАН Оксана Анатоліївна СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	483
САВОСІН Антон Миколайович ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ (ДО)МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ	486
ШЕВЧЕНКО Тихін Віталійович, ЦВЕТКОВА Мілена Андріївна КОГНІТИВНА ФІЛЬТРАЦІЯ АУДІОКАНАЛУ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ КОМАНДНОГО РІШЕННЯ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....	489

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

БЕЗПАЛЬКО АНАСТАСІЯ ЮРІЙВНА ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОБІГОМ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ ТА ФІСКАЛЬНИЙ АСПЕКТИ.....	492
ГРИЦІВ МАРІЯ СТЕПАНІВНА, ГУЛА ВІТАЛІЙ ВІКТОРОВИЧ ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	495
ГУЗЕНКО ОЛЕНА ПАВЛІВНА ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	497
ГУЦАЛЕНКО АРТУР ВОЛОДИМИРОВИЧ ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНИЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	500
ДУРИХІНА ДАР'Я СЕРГІЙВНА, КУЗЬМЕНКО НАТАЛЯ ВАЛЕРІЙВНА АУДИТОРСЬКА ОЦІНКА ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ІЗ ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ	504
КАДАЛА ВІТАЛІЙ ВІТАЛІЙОВИЧ ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВА КОМПОНЕНТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ.....	507
КАМІНСЬКА ОЛЕКСАНДРА ІВАНІВНА ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ ТА МЕХАНІЗМІВ ЙОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	509
КЛИМЕНКО АРІНА АНДРІЙВНА НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ІНФЛЯЦІЇ В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	513
КОВАЛЬСЬКА ВЕРОНІКА ОЛЕГІВНА КРИПТОВАЛЮТА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОШОВОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ.....	516
КУЗЕМА ВІКТОРІЯ СЕРГІЙВНА ПОДАТКОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	519
КУРАСЕВИЧ ОЛЕКСІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ АУДИТ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА КРИЗОВИХ ЯВИЩ	522
НОВІКОВ ЄВГЕНІЙ ВАДИМОВИЧ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ.....	526

ПАШАЛИК Вікторія Русланівна

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ
КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 529

П'ЯНОВ Сергій Валерійович

РИЗИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОНДОВОГО РИНКУ
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....532

САЛЬНІЧЕНКО Дар'я Дмитрівна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ
РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 534

СКЛЯР Владислав Андрійович

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
З МЕТОЮ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ 537

СОТНІКОВА Дар'я Дмитрівна,

ОСТАПЕНКО Анна Олександрівна

УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЩОДО ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ
ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА 540

ТАРАБАНОВ Олександр Юрійович

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ: РОЛЬ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ 542

ЦВЕТКОВА Мілена Андріївна

ОСВІТНІ ГРАНТОВІ ІНІЦІАТИВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ МОЛОДІ: ДОСВІД
ПРОЄКТУ «ФІНАНСОВИЙ ПАТРУЛЬ» У ХАРКІВСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ 544

ШАФЄЄВА Каріна Олександрівна

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО: ПРОБЛЕМА
РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ.....547

ЯРИШЕВ Андрій Олексійович,

ЧЕРНЕЦОВА Наталя Геннадіївна

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 550

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ
В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

ГОНЧАР Ліана Геннадіївна,

ПЕРЦЕВА Вікторія Анатоліївна

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК МАРКЕР МОВНОГО РОЗРИВУ
МІЖ ПОКОЛІННЯМИ 553

ГУРТОВА КСЕНІЯ МИКОЛАЇВНА, ПРИСТАЧ СОФІЯ РУСЛАНІВНА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	555
ДІХТЯРЕНКО ГЛІБ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, КАЦАЙ АНТОН ІВАНОВИЧ, КУЧЕРЕНКО АРТЕМ МАКСИМОВИЧ ВОЛОНТЕРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ МОЛОДІ: KEYC-АНАЛІЗ	558
ЄЛЬНІКОВА НАТАЛІЯ ІГОРІВНА, ГРОШЕВ ГЕРМАН ОЛЕКСІЙОВИЧ ВПЛИВ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА.....	560
ЄЛЬНІКОВА НАТАЛІЯ ІГОРІВНА, СТЕЦЮК АНЖЕЛА ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ КЛІШЕ В СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ...563	
КУЧЕРЕНКО АРТЕМ МАКСИМОВИЧ, ГАЛКІН ТАРАС АНАТОЛІЙОВИЧ ГЕЙМІФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЗМУ	566
ЛИСЮК ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, ОГАНОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ, РУДИК МАКСИМ МИХАЙЛОВИЧ ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ Й УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ.....	569
ПЕРХАЛЮК АЛІНА ІВАНІВНА, МАРЧУК АНАСТАСІЯ ОЛЕГІВНА РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ.....	572
ПЕРХАЛЮК АЛІНА ІВАНІВНА, МАРЧУК АНАСТАСІЯ ОЛЕГІВНА ПОЗААУДИТОРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	574
РОЗГОН МАКСИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, СІТАРЧУК МАКСИМ ОЛЕКСІЙОВИЧ, КАЛИТЮК КОСТЯНТИН ВІТАЛІЙОВИЧ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ	577
РУДИК МАКСИМ МИХАЙЛОВИЧ, РОЗГОН МАКСИМ ОЛЕКСІЙОВИЧ, КАЛИТЮК КОСТЯНТИН ВІТАЛІЙОВИЧ МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПАТРІОТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ	580
ШТИКА БОГДАНА ЮРІВНА МОЛОДЬ І ПАТРІОТИЗМ: СТРАТЕГІЇ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЗМІН.....	582

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ!

Від імені ректорату і Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ вітаю вас із початком роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів».

Цей захід вкотре став майданчиком для обміну науковими здобутками молодіжної спільноти з усієї країни. До заходу долучилися 190 молодих учених, аспірантів, ад'юнктів, докторантів, слухачів магістратури, курсантів та студентів.

Діяльність нашого університету ґрунтується на ефективному поєднанні освітнього процесу з науковою діяльністю, адже рівень розвитку науки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання.

Науково-освітні заходи для молоді регулярно організовуються в межах роботи Наукового товариства студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів і молодих вчених університету. В університеті діють 35 наукових гуртків кафедр, а також створено низку центрів для наукової молоді, таких як: центр цифрової обізнаності та кібергігієни; навчально-тренувальний центр пошукової та аналітичної роботи у кіберсфері; науково-практичний центр «Крила закону»; науково-практичний центр протиміної діяльності; науково-практичний центр «Фінансова грамотність». Наші молоді науковці успішно проводять наукові дослідження, свідченням чого є перемоги здобувачів на конкурсах наукових робіт різного рівня.

Метою заходу є надання можливості молодим ученим презентувати результати своїх досліджень, отримати новий досвід, познайомитися з однопідумцями та сформулювати нові ідеї для подальших наукових звершень. Конференція традиційно присвячена розгляду проблемних питань різних галузей права, юридичної психології, економічної безпеки, теорії та практики правоохоронної діяльності, інформаційних технологій та національно-патріотичного виховання молоді.

Сподіваюся, що сьогоднішній захід та висловлені під час його роботи наукові погляди стануть основою для подальшого розвитку сучасної науки!

**Ректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України,
генерал поліції третього рангу**

Валерій СОКУРЕНКО

Актуальні питання розвитку адміністративного права і процесу, інформаційного права та державного управління

Олена Миколаївна ГАЛКІНА,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
соціально-психологічного забезпечення,
супроводу та реабілітації працівників МВС
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9095-9463>*

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Сучасні виклики у сфері внутрішньої безпеки України зумовлюють необхідність удосконалення підходів до оцінювання стану безпекового середовища, що використовується в діяльності органів системи Міністерства внутрішніх справ України. Тривалий час державний моніторинг безпеки мав переважно описовий характер, що обмежувало можливості своєчасного виявлення ризиків та прийняття ефективних управлінських рішень. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток моделі оцінювання стану безпекового середовища як інструменту аналітичного забезпечення діяльності Міністерства внутрішніх справ України.

Модель оцінювання стану безпекового середовища сформована в межах діяльності Ситуаційного центру Міністерства внутрішніх справ України та відображена в інформаційно-аналітичних матеріалах за 2023 рік. Подальше вдосконалення інформаційного забезпечення цієї моделі пов'язане із запровадженням наказу МВС України від 29 серпня 2024 року № 597 «Про організацію надання інформації», який визначає єдині підходи до збору та обробки даних у діяльності органів та підрозділів Міністерства внутрішніх справ України.

Модель охоплює основні компоненти безпекового середовища – криміногенну ситуацію, цивільний захист населення, прикордонну безпеку і міграційні процеси – та дозволяє формувати узагальнену оцінку

стану безпеки, що використовується у діяльності органів системи Міністерства внутрішніх справ України для прийняття управлінських рішень.

Разом із тим, на нашу думку, існуюча модель потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних підходів до управління ризиками та специфіки діяльності МВС України. Одним із ключових напрямів удосконалення є узгодження моделі з міжнародними стандартами управління ризиками, зокрема ISO 31000:2018, ISO 31010:2019 та концепцією COSO ERM [1–3], що передбачають інтеграцію ризик-орієнтованого підходу в діяльність органів державного сектору.

У діяльності Міністерства внутрішніх справ України доцільним є також врахування положень постанови Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року № 1062 щодо функціонування внутрішнього контролю у розпорядників бюджетних коштів [4] та наказу Міністерства фінансів України від 20 серпня 2025 року № 420 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо функціонування внутрішнього контролю».

На нашу думку, важливим напрямом удосконалення моделі в діяльності органів та підрозділів МВС України є використання вагових коефіцієнтів індикаторів, що дозволить більш точно враховувати їхню значущість при формуванні інтегральної оцінки безпеки.

Крім того, доцільним є впровадження системи ключових індикаторів ризику в діяльності МВС України, що забезпечить раннє виявлення негативних тенденцій та сприятиме прийняттю своєчасних управлінських рішень на рівні як центрального апарату, так і територіальних підрозділів.

Важливим напрямом удосконалення є також використання прогнозно-сценарних підходів у діяльності МВС України, що дозволить перейти від фіксації подій до прогнозування розвитку безпекової ситуації та попередження ризиків.

Разом із цим, у контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України доцільно розглядати модель оцінювання стану безпекового середовища не лише як інструмент аналітичного узагальнення інформації, а і як складову процесу прийняття управлінських рішень. Зокрема, результати оцінювання можуть використовуватися для визначення пріоритетних напрямів діяльності органів та підрозділів, перерозподілу ресурсів, планування профілактичних заходів та оцінювання ефективності реалізації державної політики у сфері внутрішньої безпеки.

У цьому зв'язку доцільним є забезпечення тісного взаємозв'язку між результатами оцінювання безпекового середовища та управлінськими рішеннями, що приймаються в системі МВС України. Це передбачає не лише формування аналітичних звітів, а й їх практичне використання на рівні керівництва та територіальних підрозділів, зокрема під час планування оперативно-службової діяльності та визначення заходів реагування на актуальні загрози.

Окремого значення набуває питання інтеграції моделі оцінювання у внутрішні управлінські процедури МВС України. На нашу думку, доцільним є включення результатів оцінювання до процесів стратегічного та оперативного планування, а також до системи внутрішнього контролю. Це дозволить забезпечити системність у прийнятті рішень та підвищити їх обґрунтованість.

Крім того, важливим напрямом удосконалення є підвищення рівня аналітичної спроможності персоналу органів та підрозділів МВС України, які безпосередньо працюють із даними безпекового середовища. У цьому контексті доцільним є розвиток відповідних компетентностей, пов'язаних з аналізом даних, оцінюванням ризиків та використанням сучасних аналітичних інструментів, що сприятиме більш ефективному застосуванню моделі в практичній діяльності.

З метою підвищення ефективності діяльності органів системи МВС України доцільною є регіоналізація оцінювання, що передбачає аналіз стану безпеки в розрізі територіальних одиниць та використання геоінформаційних систем для візуалізації ризиків і підтримки управлінських рішень.

Окрему увагу в діяльності МВС України слід приділити забезпеченню якості та актуальності даних. Використання інформації, що формується відповідно до наказу МВС України від 29 серпня 2024 року № 597 «Про організацію надання інформації», створює передумови для переходу до більш оперативного та системного моніторингу безпекового середовища.

Важливим напрямом удосконалення є також узгодження результатів оцінювання із стратегічними документами держави, зокрема Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» [5], що дозволяє інтегрувати результати оцінювання у процес стратегічного управління у сфері внутрішньої безпеки.

Таким чином, модель оцінювання стану безпекового середовища є важливим інструментом аналітичного забезпечення діяльності МВС України. На нашу думку, основними напрямками її удосконалення в контексті діяльності МВС України є: впровадження ризик-орієнтованого підходу, використання вагових коефіцієнтів індикаторів, формування системи ключових індикаторів ризику, застосування прогнозно-сценарних методів, регіоналізація оцінювання та підвищення якості інформаційного забезпечення.

Реалізація зазначених напрямів у діяльності органів та підрозділів МВС України може сприяти підвищенню ефективності управлінських рішень та вдосконаленню системи забезпечення внутрішньої безпеки держави.

Список бібліографічних посилань

1. ISO 31000:2018 Risk management – Guidelines. Geneva : International Organization for Standardization, 2018. 40 p. URL: <https://www.iso.org/standard/65694.html> (дата звернення: 20.04.2026).

2. ISO 31010:2019 Risk assessment techniques. Geneva : International Organization for Standardization, 2019. 92 p. URL: <https://www.iso.org/standard/51073.html> (дата звернення: 20.04.2026).

3. Enterprise Risk Management—Integrating with Strategy and Performance. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. 2017. URL: <https://www.coso.org/erm-framework> (дата звернення: 20.04.2026).

4. Про затвердження Основних засад функціонування внутрішнього контролю у розпорядників бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001 : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року № 1062. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1062-2018-p> (дата звернення: 20.04.2026).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020> (дата звернення: 20.04.2026).

Одержано 21.04.2026

Вікторія Андріївна ГІЛЕЙ,

студентка навчально-наукового інституту

права та правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ ДОВКІЛЛЮ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В умовах збройної агресії проти України значної актуальності набуває питання відповідальності за шкоду довкіллю, спричинену воєнними діями. Захист навколишнього природного середовища є важливою функцією держави та гарантується національним і міжнародним законодавством. Відповідно до ст. 16 Конституції України, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги є обов'язком держави, а ст. 50 гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої шкоди.

Правові засади відповідальності за екологічну шкоду визначені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Зокрема, відповідно до ст. 68 закону порушення екологічного законодавства тягне юридичну відповідальність, а ст. 69 встановлює обов'язок повного відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю, навіть у випадку застосування

заходів кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності [1]. Як зазначає В.І. Андрейцев, екологічна відповідальність є важливим правовим засобом забезпечення охорони довкілля та полягає у застосуванні заходів державного примусу до осіб, винних у порушенні екологічного законодавства [4, с. 412]. Це положення має особливе значення в умовах воєнного стану.

Шкода довкіллю, спричинена воєнними діями, може мати довготривалий та інколи незворотний характер, що становить загрозу екологічній безпеці держави та здоров'ю населення.

Нормативно-правові засади визначення шкоди, завданої довкіллю бойовими діями, почало формуватися практично з початку повномасштабного збройного вторгнення рф в Україну. Зважаючи на характер негативного впливу на довкілля та катастрофічні наслідки воєнних дій нагальною є необхідність ідентифікації та фіксації екологічної шкоди. Нормативно-правовим актом, що окреслив основні напрями визначення екологічної шкоди, став Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, що був прийнятий у перший місяць війни 20 березня 2022 р. № 326.

Внаслідок збройної російської агресії відбувається забруднення атмосферного повітря, ґрунтів, водних ресурсів, знищення природних екосистем і біологічного різноманіття. У зв'язку з цим важливого значення набуває питання фіксації екологічної шкоди, визначення її розміру та забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності.

Важливе значення має створення Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи про створення Розширеної часткової угоди стосовно реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, від 12 травня 2023 р. Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. Він покликаний фіксувати докази та вимоги щодо відшкодування шкоди, збитків або травм, завданих усім зацікавленим фізичним та юридичним особам, а також державі Україна міжнародно-протиправними діями РФ в Україні або проти неї.

З метою подання до Реєстру збитків заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих починаючи з 24 лютого 2022 р. або пізніше на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи її територіальні води, міжнародно-протиправними діями рф в Україні або проти України, шкода та збитки класифікуються за категоріями – за суб'єктами подання та за характером шкоди.

Щодо шкоди та збитків, завданих навколишньому природному середовищу та природним ресурсам (зокрема, шкода та збитки, завдані земельним ресурсам, втрати надр, збитки, завдані водним об'єктам, атмосферному повітрю, лісовому господарству, природно-заповідному фонду), суб'єктом подання заяви визначеним у Порядку визначення шкоди та збитків, завданих

Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації є держава Україна, включаючи міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування (на період воєнного стану - військові адміністрації у разі утворення), державні, комунальні підприємства, установи та організації, що належать до сфери їх управління (перебувають в управлінні).

Відповідальність за шкоду довкіллю може реалізовуватися на національному та міжнародному рівнях. На національному рівні застосовуються норми кримінального, цивільного та адміністративного законодавства, а на міжнародному - норми міжнародного гуманітарного та міжнародного екологічного права.

Важливе значення має кримінальна відповідальність за екологічні злочини. Відповідно до ст. 441 Кримінального кодексу України, екоцид визнається як масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів та інші дії, що можуть спричинити екологічну катастрофу [2]. Воєнні дії, які призводять до значного забруднення довкілля, можуть бути кваліфіковані як злочини проти довкілля.

На міжнародному рівні відповідальність за шкоду довкіллю передбачена нормами міжнародного гуманітарного права. Зокрема, відповідно до ст. 35 і 55 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року, забороняється застосування методів ведення війни, які можуть спричинити широкомасштабну, довготривалу і серйозну шкоду природному середовищу [3].

Як слушно зазначає В.В.Костицький, беручи до уваги широкомасштабність атаки на середовище проживання Українського народу та порушення права людини на сприятливе навколишнє природне середовище, які обумовлюють концентрацію уваги світового співтовариства на проблемах охорони довкілля в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, необхідним є закріплення у нормах національного конституційного права та міжнародному екологічному праві спільної відповідальності держав, інститутів глобального громадянського суспільства і людини за стан довкілля та його збереження в інтересах теперішнього і майбутніх поколінь, що можна визначити як міжнародно-правовий екологічний імператив [5, с.27].

Отже, відповідальність за шкоду довкіллю, спричинену воєнними діями, є важливим механізмом забезпечення екологічної безпеки, відновлення довкілля та захисту екологічних прав громадян. В умовах воєнного стану ця проблема потребує подальшого вдосконалення правового регулювання та ефективного застосування норм національного і міжнародного права.

Список бібліографічних посилань

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Додатковий протокол Женевських конвенцій від 12 серп. 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол від 8 черв. 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.

4. Андрейцев В.І. Екологічне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 600 с.

5. Костицький В. В. Міжнародно-правовий етичний імператив як основа теоретико-методологічного забезпечення розвитку екологічного права. *Право України*. 2011. № 2. С. 20–33.

Одержано 01.04.2026

Валерія Русланівна ГОРБАНЬ,

студентка групи ННІ5-ПДдср-24-2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена Юхимівна СИНЯВСЬКА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правоохоронної діяльності

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

<https://orcid.org/0000-0002-6386-4151>

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В РЕСПУБЛІЦІ КОРЕЯ

Актуальність дослідження правових засад запобігання корупції в Республіці Корея зумовлена унікальним досвідом цієї держави у створенні прозорої системи державного управління, що базується на поєднанні жорсткого нормативного регулювання та впровадження новітніх цифрових технологій. Проблематика роботи полягає в аналізі того, як країні з глибокими традиційними зв'язками вдалося мінімізувати прояви непомитності та хабарництва в державному апараті. Метою тез є розгляд антикорупційних механізмів Республіки Корея, вивчення ролі конституційних норм та спеціалізованого законодавства у забезпеченні доброчесності публічної служби. Фундаментальною основою всієї системи є найвищий закон держави, адже згідно зі ст. 29 Конституції Республіки Корея, якщо будь-яка особа зазнала збитків через незаконні дії, вчинені державним службовцем під час виконання службових обов'язків, вона може вимагати справедливого відшкодування від держави або громадської організації [1]. Це положення не лише гарантує захист прав громадян, а й встановлює майнову відповідальність держави за неправомірні дії її агентів, що є першим бар'єром проти зловживань.

Основним драйвером змін у корейському суспільстві став перехід до активної фази цифровізації контрольних функцій. Як зазначає В. В. Куцевич, успіх корейської моделі значною мірою забезпечений діяльністю Комісії з цивільних прав та протидії корупції (ACRC), яка стала центральним органом у системі стримувань і противаг [2]. Дослідник акцентує увагу на впровадженні системи «CLEAN», яка дозволяє в режимі реального часу відстежувати рух бюджетних коштів та виключати суб'єктивний фактор при прийнятті адміністративних рішень. Важливо розуміти, що статус службовця в країні має особливе етичне навантаження, оскільки згідно зі ст. 7 Конституції Республіки Корея, державні службовці є слугами всього народу і несуть відповідальність перед народом [1]. Це конституційне визначення служить правовим підґрунтям для розробки Кодексів поведінки та законів, що обмежують сумісництво та отримання подарунків (відомих як "Закон Кім Йон Рана").

Окрім каральних заходів, Корея демонструє високу ефективність у сфері превенції та залучення громадського суспільства до нагляду. Як зазначають дослідники, корейський досвід цікавий використанням інструментів прямої демократії та цифрового моніторингу, зокрема через платформу "e-People", яка інтегрує скарги громадян безпосередньо в робочі процеси міністерств [3]. Науковиця підкреслює, що такий підхід створює атмосферу невідворотності покарання, де навіть дрібне порушення етичних норм може призвести до завершення кар'єри високопосадовця. У цьому контексті ключову роль відіграє Закон про запобігання корупції та Комісію з прав людини та протидії корупції (ACRC Act). Згідно зі ст. 1 вказаного Закону, його головною метою є підвищення рівня довіри суспільства до влади шляхом впровадження ефективних механізмів подання скарг та забезпечення надійного захисту осіб, які повідомляють про факти корупції. Ця нормативна база дозволяє викривачам почуватися захищеними від переслідувань, що є критичним фактором для виявлення прихованих схем.

Додатковим елементом корейської антикорупційної архітектури є інститут аудиту та інспектування. Як зазначає науковець В. В. Куцевич, Рада з аудиту та інспектування (BAI) володіє широкими повноваженнями щодо перевірки не лише фінансової звітності, а й ефективності виконання службових обов'язків кожним органом влади [2]. Це створює багаторівневу систему контролю, де внутрішній аудит доповнюється зовнішнім незалежним наглядом. Окрім того, як стверджують науковці, важливим кроком стало запровадження обов'язкового декларування майна не лише самими посадовцями, а й членами їхніх родин, що значно ускладнює легалізацію незаконно отриманих доходів [3]. Такий підхід корелює з ідеологією служіння, закріпленою в основному законі, та забезпечує прозорість приватних інтересів осіб, наділених владними повноваженнями.

Отже, проведений аналіз підтверджує, що запобігання корупції в Республіці Корея є результатом системного поєднання конституційної відповідальності, сучасного антикорупційного законодавства та залучення інноваційних технологій. Корейська модель доводить, що подолання системної корупції вимагає не лише суворих санкцій, а й створення прозорого цифрового середовища, де кожен державний службовець усвідомлює свою підзвітність безпосередньо народу, як того вимагає Конституція держави.

Список бібліографічних посилань

1. Constitution of the republic of korea. URL: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=1 (date of access: 23.03.2026).
2. Куцевич В. В. Антикорупційна політика Республіки Корея: досвід для України. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2e1c4747-ea59-49e3-af52-2fdb3afa5445/content> (дата звернення: 23.03.2026).
3. Shamruk N. B., Isaienko K. S. International experience of creation and functioning of anti-corruption body system. Comparative-analytical law. 2020. № 1. С. 401–404. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0390/2020.1.100> (дата звернення: 23.03.2026).

Одержано 02.04.2026

Сергій Сергійович ГУЩА,

курсант 2 курсу факультету № 1

Львівського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віталій Орестович КУЧЕР,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри загальноправових дисциплін

Львівського державного університету внутрішніх справ,

БАЛАНС МІЖ ПУБЛІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ

В умовах сучасних викликів, роль Національної поліції України як гаранта безпеки та правопорядку набуває особливого значення.

З початком повномасштабної війни, в умовах порушення нормального функціонування державних інститутів, головною метою діяльності органів Національної поліції України є підтримання публічної безпеки та порядку, а також попередження та припинення правопорушень [1, с. 50].

Як зазначає Варга Т.В. принцип захисту прав і свобод людини та громадянина є пріоритетним у діяльності державних органів Національної поліції [2, с. 86].

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про національну поліцію України», поліція, під час виконання своєї повноважень, визначена цим законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї [3].

Поліція має право застосовувати заходи примусу, проте вони вимагають його реалізації за умов чіткої правової регламентації, належної професійної підготовки, інституційної підзвітності та ефективного контролю за кожним випадком застосування сили. Підкреслюється, що відсутність чітких алгоритмів дій, прогалини у нормативному регулюванні та недостатній рівень підготовки правоохоронців створюють ризики як порушення прав людини, так і необґрунтованого притягнення правоохоронців до юридичної відповідальності за виконання службових обов'язків» [4, с. 510]. Необхідно погодитися з цією тезою, оскільки головним із завдань Національної поліції є, охорона прав і свобод людини [1].

Виконуючи свої обов'язки, поліцейські мають чітко усвідомлювати, що права і свободи людини, навіть в умовах воєнного стану та можливості їх часткового обмеження, залишаються незмінними стандартами, а сам принцип дотримання прав і свобод людини є невід'ємною складовою і основним орієнтиром їхньої діяльності [5, с. 51].

Правомірність застосування поліцейських заходів примусу – це складне і важливе питання, що стосується балансу між безпекою суспільства і правами особи. Поліцейські заходи, такі як затримання, обшуки, застосування фізичної сили чи спеціальних засобів, повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Важливу роль у забезпеченні правомірності поліцейських заходів відіграє контроль з боку суспільства і незалежних інституцій. Прозорість у діяльності поліції та механізми для оскарження її дій є необхідними для запобігання зловживанням.

Варто зауважити, що традиційно заходи поліцейського примусу розглядаються в межах адміністративного права, проте їх правова природа нерозривно пов'язана з цивілістичною доктриною, оскільки будь-яке застосування сили є втручанням в особисті немайнові права людини, визначені Книгою другою Цивільного кодексу України (ЦК України). Зауваживши раніше, поліція може застосовувати заходи примусу лише для виконання повноважень, визначених законом, проте на нашу думку з погляду цивільного права, такі дії є легітимним обмеженням права на життя (ст. 281 ЦК України), охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України) та недоторканність житла (ст. 311 ЦК України). Баланс досягається через принцип пропорційності: шкода, заподіяна заходами примусу, не повинна перевищувати шкоду, якій вдалося запобігти.

Одним із ключових елементів балансу є інститут деліктної відповідальності держави за дії правоохоронців. Відповідно до Цивільного кодексу України «шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цієї особи» [4]. Це створює дієвий механізм захисту прав громадян, де держава виступає гарантом відновлення майнового стану особи у разі незаконного застосування заходів примусу.

Доцільно також врахувати, що баланс між публічною безпекою та правами людини у діяльності поліції формується не лише на національному рівні, а й під впливом міжнародних стандартів. Зокрема, відповідно до практики Європейський суд з прав людини [5], будь-яке втручання держави у права особи повинно відповідати критеріям «законності», «необхідності в демократичному суспільстві» та «пропорційності».

У рішеннях Європейський суд з прав людини неодноразово наголошувалося, що застосування сили правоохоронними органами може бути виправданим лише за умов крайньої необхідності, а держава зобов'язана забезпечити ефективне розслідування кожного випадку її застосування. Це прямо корелює з положеннями статей 2 та 3 Європейська конвенція з прав людини [7], які гарантують право на життя та заборону катувань.

Крім того, на нашу думку, важливим є впровадження принципу (підзвітності), який передбачає обов'язок правоохоронних органів не лише діяти в межах закону, а й бути готовими обґрунтувати правомірність своїх дій перед суспільством. У цьому контексті ефективними інструментами виступають використання боді-камер, фіксація процесу застосування сили, а також внутрішній і зовнішній контроль.

Отже, застосування поліцією заходів примусу є необхідним інструментом забезпечення публічної безпеки, однак воно повинно здійснюватися виключно в межах чітко визначених правових меж. Ключовим орієнтиром при цьому виступає баланс між інтересами держави щодо підтримання правопорядку та необхідністю гарантування основоположних прав і свобод людини. Такий баланс забезпечується через дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності, а також через ефективні механізми контролю, підзвітності та юридичної відповідальності держави за дії своїх органів. Важливу роль у цьому процесі відіграє узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема практикою Європейський суд з прав людини та положеннями Європейська конвенція з прав людини. Саме їх імплементація сприяє підвищенню рівня правової культури правоохоронців і довіри суспільства до поліції.

Таким чином, ефективність діяльності поліції визначається не лише здатністю забезпечувати безпеку, а й умінням діяти в умовах суворого дотримання прав людини, що є невід'ємною ознакою демократичної правової держави.

Список бібліографічних посилань

1. Півненко Л.В. Принцип дотримання прав і свобод людини у діяльності національної поліції України: його зміст та структура. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. Том 27. Випуск 1 (40). 2025. С. 50-55.

2. Варга Т.М. Дотримання принципу прав і свобод людини в діяльності Національної поліції. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. Випуск 77: частина 1. 2023. С. 85-89.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 22.04.2026).

4. Пирожкова Ю. В., Ларкін М.О., Мельковський О. В., Дядечко І. Є. Самозахист у професійній діяльності правоохоронця: баланс застосування сили та дотримання прав людини крізь призму європейських стандартів). *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 509 – 518. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.71>

5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 22.04.2026).

6. European Court of Human Rights. Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights (Right to life). – Strasbourg, 2023. – 60 p., <https://surl.li/olphqq>

7. European Court of Human Rights. Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights (Prohibition of torture). – Strasbourg, 2023. – 70 p., <https://surl.li/kmrwab>

Одержано 30.04.2026

Юлія Максимівна ДЗЮБАК,

студентка групи ПДдср-24-3

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6328-4022>

Науковий керівник:

Олена Ігорівна ДОВГАНЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правоохоронної діяльності

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8551-5403>

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ТА ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В сучасних умовах розвитку демократичної держави та реформування системи публічного управління особливого значення набуває ефективне управління людськими ресурсами. Якість функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки, компетентності та відповідальності службовців [1]. У цьому контексті оцінювання персоналу виступає важливим інструментом забезпечення ефективності публічної служби.

Оцінювання персоналу дає змогу визначити рівень професійної підготовки працівників, виявити їх сильні та слабкі сторони, створити передумови для кар'єрного зростання та підвищити ефективність функціонування державного апарату [6]. В умовах євроінтеграційних процесів особливої актуальності набуває впровадження сучасних підходів до оцінювання, що відповідають міжнародним стандартам.

Метою дослідження є аналіз особливостей оцінювання персоналу у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, а також визначення його принципів, критеріїв і проблем реалізації.

Оцінювання персоналу у сфері державної служби являє собою систематичний процес визначення рівня професійної діяльності службовця, його компетентностей та відповідності займаній посаді [2]. В Україні цей процес має чітке нормативно-правове регулювання та здійснюється відповідно до встановлених процедур. Процедура оцінювання визначається законодавством, що забезпечує єдність підходів та формалізацію процесу [5]. Це сприяє підвищенню об'єктивності оцінювання та мінімізації суб'єктивного впливу. Важливою ознакою оцінювання є його системність і періодичність. Зазвичай воно проводиться щорічно або за результатами виконання

визначених завдань, що дозволяє відстежувати динаміку професійного розвитку службовців та своєчасно коригувати їх діяльність [2].

Сучасне оцінювання персоналу характеризується орієнтацією на результат. Аналізу підлягає не лише процес виконання службових обов'язків, а й досягнуті результати, ефективність реалізації завдань та рівень виконання індивідуальних планів [5]. Такий підхід сприяє підвищенню відповідальності та результативності діяльності службовців.

Водночас значного поширення набув компетентісний підхід, відповідно до якого оцінюються не тільки професійні знання, а й навички, особистісні якості, здатність до комунікації, прийняття рішень, роботи в команді та управління процесами [6]. Це забезпечує комплексний підхід до оцінки персоналу.

Також важливими принципами оцінювання є прозорість та відкритість. Службовці повинні бути ознайомлені з критеріями оцінки, отримувати зворотний зв'язок та мати можливість оскарження результатів. Це підвищує довіру до процедури оцінювання та знижує рівень конфліктності.

Крім того, важливою особливістю є також зв'язок оцінювання з управлінням кар'єрою. Результати оцінювання можуть впливати на просування по службі, встановлення премій, підвищення кваліфікації або застосування заходів дисциплінарного впливу [3]. Таким чином, оцінювання виконує не лише контрольну, а й мотиваційну функцію.

У сфері місцевого самоврядування оцінювання має певну специфіку. Воно більшою мірою орієнтоване на потреби територіальної громади та рівень задоволеності населення якістю наданих послуг [4]. Працівники органів місцевого самоврядування повинні ефективно поєднувати управлінські функції з комунікацією з громадянами.

Зрозуміло, що критерії оцінювання у цій сфері мають, перед усім, практичну спрямованість і включають ефективність вирішення локальних проблем, оперативність реагування на звернення громадян, здатність працювати в умовах обмежених ресурсів. Загалом до основних критеріїв оцінювання належать якість виконання обов'язків, рівень професійної компетентності, дисципліна, ініціативність, відповідальність і комунікативні навички [6].

В той же час, спостерігається недостатній рівень мотиваційного впливу оцінювання, оскільки його результати не завжди мають відчутні наслідки для професійного чи матеріального становища службовців. Додатковими проблемами є відсутність уніфікованих критеріїв, що ускладнює забезпечення єдиного підходу до оцінювання та суб'єктивізм оцінювання, який може проявлятися у залежності результатів від особистого ставлення керівника. Це знижує довіру до системи оцінювання та може негативно впливати на мотивацію працівників [6].

Отже, оцінювання персоналу у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування є важливим інструментом підвищення

ефективності публічного управління. Воно має низку особливостей, зокрема нормативну врегульованість, системність, орієнтацію на результат, використання компетентнісного підходу та зв'язок із кар'єрним розвитком.

Разом із тим, для підвищення ефективності оцінювання необхідно подолати існуючі проблеми шляхом забезпечення об'єктивності, прозорості, удосконалення критеріїв оцінки та впровадження сучасних методів управління персоналом. Це сприятиме підвищенню професійного рівня службовців та зміцненню довіри суспільства до органів державної влади і місцевого самоврядування.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28.12.1996 №254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [22 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text).

2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

3. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>

4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.07.2001 № 2493-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.

5. Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців : пост. Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. № 640. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017%D0%BF#Text>

6. Балабанова, Л. В. Управління персоналом [Електронний ресурс] : підручник для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак . — Київ : Центр учбової літератури, 2019. — 468 с. URL: <http://elib.chdtu.edu.ua/e-books/2989>

Одержано 01.05.2026

Кира Сергіївна ЗЕЛЕНЦОВА,

*здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Альона Анатоліївна ЛУКАШЕНКО,

*доцент, доцент кафедри адміністративного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3781-7041>*

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройної агресії проти України система публічного управління зазнає суттєвих трансформацій, зумовлених необхідністю оперативного реагування на безпекові виклики, руйнування інфраструктури та тимчасову втрату контролю над окремими територіями. За таких обставин особливого значення набуває ефективне функціонування органів публічної влади, адже саме від їх спроможності забезпечувати стабільність управлінських процесів залежить рівень захисту прав і свобод громадян, підтримання правопорядку та організації життєдіяльності населення.

На територіях, що безпосередньо постраждали від бойових дій або перебувають у зоні підвищеної небезпеки, органи місцевого самоврядування часто не можуть здійснювати свої повноваження у повному обсязі. Це може бути пов'язано як із фізичним знищенням адміністративної інфраструктури, так і з відсутністю належних умов для роботи посадових осіб, загрозою їх життю та здоров'ю, а також фактичним припиненням діяльності відповідних органів. У таких ситуаціях виникає об'єктивна потреба у створенні військово-цивільних адміністрацій, які утворюються як тимчасові державні органи з метою виконання функцій виконавчої влади та, за необхідності, повноважень органів місцевого самоврядування. Їх діяльність має комплексний характер і спрямована на одночасне вирішення безпекових, управлінських, соціально-економічних та гуманітарних завдань. Це тимчасові державні органи, що утворюються для забезпечення дії Конституції та законів України, безпеки і нормалізації життєдіяльності населення в районах проведення бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, діяльність яких регулюється, насамперед, Законами України «Про військово-цивільні адміністрації», «Про правовий режим воєнного стану» [1; 2].

Важливою особливістю військово-цивільних адміністрацій є поєднання у їх діяльності елементів військового управління та цивільної адміністрації. Вони можуть перебирати на себе повноваження органів місцевого самоврядування, які тимчасово не функціонують. Умови спеціального

правового режиму передбачають розширення їх повноважень, можливість оперативного прийняття рішень та застосування додаткових заходів безпеки, що прямо передбачено ч.1 ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» [2].

Найбільш показовими для порівняння є Донецька, Луганська, Харківська, Херсонська та Запорізька обласні військові адміністрації, тому що саме ці регіони перебували в зоні активних бойових дій або тимчасової окупації [6]. Саме у цей період вони стали ключовими суб'єктами публічного управління, тому що місцеві вибори не проводяться в умовах воєнного стану, а органи місцевого самоврядування частково втратили можливість здійснювати свої повноваження, що призвело до значного розширення компетенції адміністрацій та посилення їх ролі в системі виконавчої влади.

Зокрема, Донецька ОВА функціонує в умовах постійних бойових дій та часткової окупації території. Основними напрямками її діяльності є забезпечення обороноздатності та координація збройних сил, гуманітарної допомоги, організація евакуації населення з прифронтових територій, підтримка функціонування базової інфраструктури [5].

Луганська ОВА характеризується найскладнішими умовами функціонування. Більша частина її території перебуває під окупацією, тому її діяльність має специфічний характер. Це проявляється у дистанційному управлінні територіями, організації евакуації та розселенні внутрішньо переміщених осіб, координації гуманітарних програм, збереженні адміністративної інфраструктури. Фактично вона виконує функції представництва держави щодо окупованої території, що відрізняє її від інших регіонів [4].

Харківська ОВА поєднує оборонну та відновлювальну функції. Територія області зазнала значних руйнувань, однак частина регіону була деокупована, що зумовило зміну пріоритетів діяльності, а саме: організація оборони та укріплення територій, забезпечення роботи енергетичної системи та критичної інфраструктури, відновлення пошкоджених об'єктів, координація роботи ППО та захисних споруд. Зокрема, адміністрації забезпечують енергетичну стійкість регіону та ремонт інфраструктури після обстрілів [3].

Херсонська ОВА пройшла два етапи діяльності: період окупації у 2022 та період деокупації і відновлення з 2023 по 2026. Це визначило специфіку її функціонування після деокупації, тобто відновлення інфраструктури, розмінування територій, забезпечення населення водою, електроенергією, відновлення органів влади з акцентом на домінування відновлювальної функції порівняно з іншими адміністраціями [7].

Запорізька ОВА функціонує в умовах часткової окупації та постійної загрози бойових дій. Це забезпечення стабільності в прифронтових районах, контроль за функціонуванням промислових об'єктів, підтримка

енергетичної безпеки, гуманітарна допомога населенню. Регіон має важливе стратегічне значення через наявність енергетичних і промислових ресурсів [6].

Порівняння діяльності адміністрацій дозволяє виділити кілька ключових критеріїв: безпека, відновлення, соціальна підтримка та управління, що представлено нами на рис. 1.

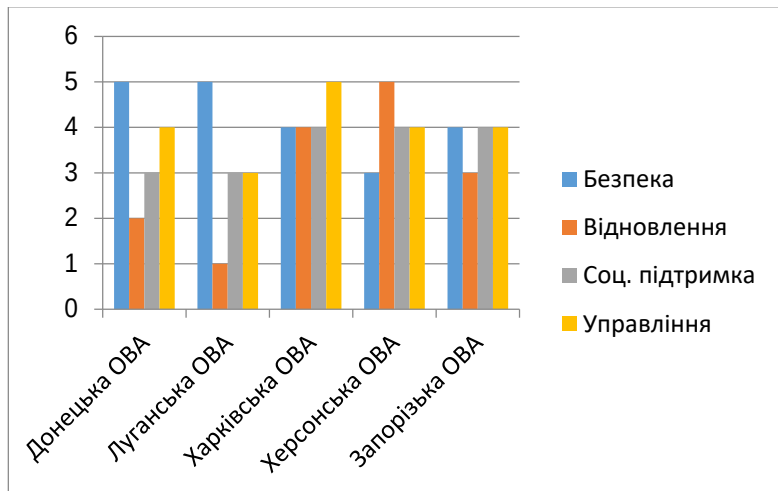

Рис. 1. Критерії діяльності військово-цивільних адміністрацій в умовах воєнного стану

Отже, діяльність військово-цивільних адміністрацій у 2022-2026 роках має диференційований характер і залежить від безпекової ситуації в регіоні. Якщо у прифронтових областях, таких як Донецька, Луганська переважає функція виживання та безпеки, то у деокупованих регіонах – Херсонська, Харківська переважає функція відновлення та стабілізації. Запорізька область займає проміжне положення, поєднуючи обидва напрями.

Список бібліографічних посилань

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

3. Харківська обласна військова адміністрація. Діяльність у 2025-2026 рр. Офіційний вебсайт. URL: <https://kharkivoda.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).

4. Луганська обласна військова адміністрація. Офіційний вебсайт. URL: <https://lova.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).

5. Зеленський утворив військові адміністрації на Донеччині. УНІАН. 2025. URL: <https://www.unian.ua> (дата звернення: 18.03.2026).

6. Запорізька обласна військова адміністрація. Діяльність. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.zoda.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).

7. Херсонська обласна військова адміністрація. Офіційний вебсайт. URL: <https://khoda.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).

Одержано 01.04.2026

Данііл Анатолійович ЗІНЧЕНКО,

ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8089-0511>;

Науковий керівник:

Олександр Миколайович Музичук,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8367-2504>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЛІ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Забезпечення безпеки в закладах освіти сьогодні є одним із ключових завдань держави. Освітнє середовище повинно бути не лише місцем отримання знань, а й простором, де кожна дитина почувається захищеною. Однак сучасні виклики, такі як булінг, поширення шкідливих звичок серед молоді, а також загрози, пов'язані з воєнним станом, потребують нових підходів до забезпечення правопорядку.

Питання безпеки в закладах освіти сьогодні не можна розглядати формально. Школа - це середовище, де формується особистість, і будь-які прояви насильства, агресії чи порушення правил мають значно глибші наслідки, ніж здається на перший погляд. Саме тому адміністративно-правові засоби тут виконують не лише функцію контролю, а й виховну роль [1, с. 92].

Передусім варто зазначити, що ці засоби базуються на нормах чинного законодавства України, яке визначає правила поведінки, права та обов'язки учасників освітнього процесу. Йдеться не лише про загальні вимоги, а й про конкретні механізми реагування на порушення. Важливо, що ці норми створюють чіткі межі дозволеної поведінки та дають змогу своєчасно втручатися у проблемні ситуації. Одним із найефективніших напрямів є профілактика. Досвід показує, що більшість правопорушень серед учнів виникає не через злий намір, а через нерозуміння наслідків своїх дій або вплив оточення. Саме тому регулярна роз'яснювальна робота має велике значення. Це не просто лекції, а живе спілкування з дітьми, обговорення реальних ситуацій, формування навичок безпечної поведінки. Коли дитина розуміє, чому певні дії є небезпечними або незаконними, вона значно рідше їх вчиняє. Окрему увагу слід приділити роботі з булінгом. Це одна з найпоширеніших проблем у школах, яка часто залишається прихованою [2, с. 72]. Адміністративно-правові засоби дають можливість не лише реагувати на такі випадки, а й запобігати їм. Важливо, щоб у школі існувала зрозуміла процедура повідомлення про такі ситуації та щоб кожна дитина знала: її почують і захистять. Не менш важливим є адміністративний контроль. Його не варто сприймати як щось формальне або надмірно суворе. Йдеться про прості, але необхідні речі: хто заходить до школи, що відбувається на її території, чи дотримуються встановлені правила. Наявність такого контролю сама по собі вже знижує ризик правопорушень. Діти відчувають, що простір організований і безпечний.

У цьому контексті особливу роль відіграє Служба освітньої безпеки. Її представники допомагають не лише контролювати ситуацію, а й пояснювати, підтримувати, попереджати конфлікти. Важливо, що вони не діють як каральний орган, а як люди, до яких можна звернутися за допомогою. Ще одним важливим елементом є реагування на правопорушення. Воно повинно бути своєчасним і справедливим. Якщо порушення залишаються без уваги, це створює відчуття безкарності. Водночас надмірна суворість також не дає позитивного результату. Найкращий підхід поєднання відповідальності та пояснення. Дитина має зрозуміти не лише те, що вона зробила неправильно, а й чому це неправильно. Важливо також враховувати вік учнів. Те, що є серйозним порушенням для старшокласника, може бути результатом незрілості у молодшому віці. Тому заходи впливу повинні бути гнучкими та справедливими. Окремо слід підкреслити значення співпраці. Жодні адміністративно-правові засоби не будуть ефективними без взаємодії між школою, батьками та правоохоронними органами. Коли всі сторони діють узгоджено, результат стає значно кращим [3, с. 144].

Таким чином, адміністративно-правові засоби протидії правопорушенням у закладах освіти - це не лише набір правил і санкцій. Це цілісна

система, яка поєднує профілактику, контроль і виховання. Її головна мета не покарати, а створити таке середовище, у якому правопорушення просто не виникають або швидко припиняються.

Служба освітньої безпеки є відносно новим елементом у системі забезпечення правопорядку в закладах освіти. Її особливість полягає в тому, що офіцери СОБ не виконують функцій охорони у традиційному розумінні, а діють як партнери освітнього закладу, сприяючи формуванню безпечного середовища. До основних напрямів діяльності СОБ належать захист, превентивна робота, наставництво та організація дій у разі надзвичайних ситуацій. Працівники служби забезпечують контроль за безпекою на території школи, вживають заходів щодо запобігання булінгу та іншим правопорушенням, проводять навчальні заняття з учнями та беруть участь в організації евакуаційних заходів у випадку виникнення загроз.

Важливе місце у діяльності СОБ займає превентивний напрям. Постійна присутність офіцера в освітньому середовищі сприяє формуванню довірливих відносин з учнями. Це створює умови, за яких діти не бояться звертатися по допомогу, а конфліктні ситуації можуть бути врегульовані на початкових стадіях, що значно знижує ризик виникнення серйозних правопорушень. Водночас діяльність СОБ потребує подальшого вдосконалення. Насамперед доцільно уточнити її правовий статус і межі повноважень, що сприятиме більш чіткому розмежуванню компетенції у взаємодії з адміністрацією закладу освіти та іншими суб'єктами.

Також актуальним є питання підвищення рівня підготовки офіцерів СОБ. Окрім правових знань, вони повинні володіти практичними навичками комунікації з дітьми, вміти ефективно вирішувати конфлікти та надавати базову психологічну підтримку. Не менш важливою є активізація взаємодії СОБ із педагогічними працівниками, батьками та представниками громадськості. Така співпраця забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем безпеки та сприяє створенню сприятливого освітнього середовища. Окремої уваги потребує впровадження сучасних підходів у діяльність служби, зокрема використання цифрових інструментів для підвищення ефективності моніторингу безпекової ситуації та обміну інформацією.

На нашу думку, Служба освітньої безпеки має значний потенціал у сфері протидії правопорушенням у закладах освіти, однак її подальший розвиток є необхідною умовою для повної та ефективної реалізації покладених на неї завдань.

Можемо зробити висновок, що забезпечення правопорядку в закладах освіти потребує не лише формального дотримання норм, а продуманого підходу, який поєднує правові механізми та людський фактор. Ефективність цієї діяльності залежить від того, наскільки вдається створити середовище, у якому безпека сприймається як спільна цінність усіх учасників освітнього процесу. Важливо, щоб заходи, спрямовані на протидію правопорушенням, не обмежувалися реагуванням на вже наявні проблеми, а

були орієнтовані на їх недопущення. Саме такий підхід дозволяє формувати у молоді відповідальне ставлення до власної поведінки та повагу до інших. Суттєве значення має діяльність Служби освітньої безпеки, яка поєднує у собі функції підтримки, роз'яснення та контролю. Її розвиток відкриває можливості для створення більш безпечного і відкритого освітнього простору, де діти відчувають захист і довіру. У підсумку можна стверджувати, що подальше вдосконалення адміністративно-правових механізмів разом із розвитком СОБ сприятиме не лише зниженню рівня правопорушень, а й формуванню якісно нового рівня безпеки в українських школах.

Список бібліографічних посилань

1. Казначеев Д.Г. Роль полицейских подразделів «Служба освітньої безпеки» у створенні безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри: матер. II Всеукр. наук.- практ. конф. Дніпро. Дніпров. держ. ун-т внутр. Справ. 2025. С.92-93.*
2. Валеев Р.Г. Служба освітньої безпеки як форма реалізації community policing в Україні. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри: матер. II Всеукр. наук.- практ. конф. Дніпро. Дніпров. держ. ун-т внутр. Справ. 2025. С. 71-75.*
3. Блохіна О. В. Створення «Служби освітньої безпеки» як нового формату захисту дітей під час освітнього процесу. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри: матер. II Всеукр. наук.- практ. конф. Дніпро. Дніпров. держ. ун-т внутр. Справ. 2025. С.143-145.*

Одержано 12.05.2026

Юлія Василівна КОРОЛЬ,

*курсантка 2 курсу навчально-наукового інституту
з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ;*

Віталій Орестович КУЧЕР,

*завідувач кафедри загально правових дисциплін факультету № 1
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ЗАСАДА ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Політична нейтральність в діяльності правоохоронних органів, зокрема в підрозділах Національної поліції є однією з ключових засад функціонування демократично-правової держави.

Дана засада закріплена у ст.10 Закону України «Про Національну поліцію України» [1], що визначає обов'язком органів поліції діяти без будь-якого впливу політичних сил. Мається на увазі те, що поліція має забезпечувати захист прав і свобод людини незалежно від її політичних поглядів, не допускати участі у політичній діяльності та використання політичної символіки, а також утримуватися від висловлення політичних позицій і використання службових повноважень у політичних інтересах.

Принцип політичної нейтральності також визначається у Правилах етичної поведінки поліцейських. Згідно з його положеннями, політична діяльність є одним з базових принципів професійної етики. Такі етичні вимоги сприяють не лише дотриманню законності, але й формуванню довіри суспільства до поліції, зменшуючи ризики політичного впливу.

Під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками політичних переконань; використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних цілях [2].

Водночас у практичній діяльності поліції принцип політичної нейтральності не завжди забезпечує повну відсутність політичного впливу. Політичне втручання в діяльність поліції порушує принципи об'єктивності та неупередженості, що негативно позначається на результативності її роботи. Якщо поліція діє за політичними директивами, вона втрачає здатність протидіяти злочинності та забезпечувати безпеку громадян належним чином. Однією з причин такого втручання є низький рівень довіри населення до поліції, що створює передумови для її використання у політичних інтересах [3, с. 33-34].

На рівні територіальних громад питання дотримання політичної нейтральності поліції набуває особливої актуальності. На місцях впливові особи, зокрема бізнесмени із значними фінансовими ресурсами, можуть безпосередньо впливати на органи державної влади та місцевого самоврядування. У таких випадках використання поліції в особистих або політичних інтересах є відчутним для населення і має конкретні прояви у повсякденному житті, на відміну від загальнодержавного рівня, де подібні явища часто сприймаються більш абстрактно [4, с. 494].

Додатково на дотримання принципу політичної нейтральності впливає низка організаційних та інституційних чинників. Зокрема, залежність поліції від органів влади вищого рівня у питаннях кадрових призначень і ресурсного забезпечення може створювати ризики опосередкованого політичного впливу на прийняття управлінських рішень [5, с. 217]. Окремо слід відзначити вплив інформаційного середовища, оскільки публічний тиск з

боку політичних сил, посадових осіб або засобів масової інформації може опосередковано впливати на діяльність і поведінку поліцейських, зумовлюючи підвищену обережність у прийнятті рішень.

Деякі науковці вважають, що принцип політичної нейтральності потребує подальшого уточнення та конкретизації, оскільки його неналежне застосування може знижувати ефективність діяльності поліції. У зв'язку з цим необхідне впровадження дієвих управлінських механізмів і систем контролю, зокрема чіткого розмежування компетенцій та усунення дублювання повноважень, що мінімізує ризик прийняття управлінських рішень під впливом політичних чинників або особистих уподобань керівництва [6, с. 22].

У контексті нормативного врегулювання цих питань багато дослідників вважають, що одним із шляхів може стати ухвалення Поліцейського кодексу України. Водночас, з урахуванням міжінституційного характеру діяльності поліції, Національна поліція не може розглядатися як ізольований об'єкт реформування чи окремий зразок законності й правопорядку, оскільки її діяльність здійснюється у постійній взаємодії з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, підрозділами системи МВС, а також із Збройними силами України, прокуратурою та судами [5, с. 216-217].

Отже, забезпечення політичної нейтральності поліції потребує комплексного підходу, який поєднує удосконалення нормативно-правового регулювання, впровадження ефективних управлінських і контрольних механізмів, а також підвищення рівня довіри суспільства до правоохоронних органів.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
2. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: Наказ МВС України № 1179 від 09.11.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>
3. Дяченко О. Щодо принципу політичної нейтральності Національної поліції України. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану*: матеріали Регіон. круглого столу, м. Дніпро, 19 квіт. 2023 р. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 33-35. URL: <https://lnk.ua/fO0OdD9Ad>.
4. Ахрамєєв М. В. Ознаки та принципи адміністративної діяльності поліції щодо забезпечення безпеки громади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 493-495. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/123>.
5. Нестеренко К. О., Троцай Ю. В., Напрямки реформування національної поліції як елемента публічної адміністрації України. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2021. Вип. 63. С. 214-218. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.38>.

6. Ніколенко Л. М. Принципи діяльності поліції: сутність та особливості. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 19-25. URL: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-1-1-19-25>.

Одержано 30.04.2026

Артьом Миколайович ЛИСЮК,

курсант групи ННП1-24-203Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2926-9922>

Науковий керівник:

Олена Юрївна САЛМАНОВА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри адміністративного права та процесу

навчально-наукового інституту № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6376-1160>

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПОРТАТИВНИХ ВІДЕОРЕЄСТРАТОРІВ ЯК ГАРАНТІЙ ЗАКОННОСТІ

Реформування правоохоронної системи України та її спрямування до європейських стандартів захисту прав людини вимагає впровадження новітніх технологій у повсякденну діяльність підрозділів Національної поліції України. Одним із найефективніших інструментів, що забезпечують прозорість взаємодії між представниками держави та громадянами, є використання портативних відеореєстраторів, відомих як бодікамери. Портативний відеореєстратор - це пристрій, призначений для запису, зберігання та відтворення відеоінформації, технічні характеристики та особливості конструкції якого дають змогу закріпити його на форменому одязі поліцейського [1].

Процес впровадження бодікамер у діяльність Національної поліції України характеризується переходом від поодиноких експериментів до системного технічного переоснащення підрозділів. Важливість цього етапу підтверджується стратегічним планом Міністерства внутрішніх справ у 2021 році, яким було передбачено одноразову закупівлю 6 тисяч одиниць портативних відеореєстраторів для забезпечення ними всієї патрульної поліції [8]. Такий масштабний підхід до цифровізації правоохоронної діяльності має на меті не лише документування правопорушень, а й створення дієвого механізму контролю за дотриманням прав людини.

Адміністративний процес, особливо в частині виявлення та фіксації правопорушень, часто супроводжується конфліктними ситуаціями. Нагрудна відеокамера в таких умовах виступає не просто технічним засобом, а гарантом дотримання законності, який фіксує дії поліцейського під час виконання службових обов'язків, що забезпечує об'єктивність у спірних ситуаціях, запобігає зловживанням та підвищує рівень довіри до поліцейських [2, с. 47].

Правовою основою застосування вказаних засобів є ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію» [3], яка прямо передбачає право поліції використовувати фото- та відеотехніку для забезпечення публічної безпеки, запобігання правопорушенням та їх фіксації.

Проте, самої лише норми недостатньо для повноцінного функціонування цих засобів, оскільки ключовим елементом є процедурний порядок використання отриманих даних як доказів під час розгляду справ про адміністративне правопорушення. Відповідно до ст. 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4], доказами в справі є будь-які фактичні дані, на основі яких встановлюється наявність чи відсутність правопорушення. Відеозапис із бодікамери є одним із найбільш об'єктивних джерел таких даних. Важливо розуміти, що законність під час виконання службових обов'язків поліцейських забезпечується через декілька функцій відеореєстратора.

По-перше, це превентивна функція: усвідомлення того, що кожне слово та дія фіксуються, суттєво знижує ризик корупційних проявів, перевищення владних повноважень або застосування неправомірного насильства з боку правоохоронців. З іншого боку, наявність бодікамери часто змушує громадян поводитися стриманіше, розуміючи, що їхні дії фіксуються і можуть мати наслідки [5, с. 363].

Крім того, використання бодікамер є ключовим аспектом у реалізації принципу обов'язку доказування, який згідно з ч. 2 ст. 77 КАС України [6] покладається на суб'єкта владних повноважень. Якщо правоохоронець не фіксує події на камеру, маючи таку можливість, це трактується як неспроможність держави надати допустимі докази. Оскільки поліцейський виступає безпосереднім учасником конфлікту, його твердження потребують верифікації через незалежні джерела. Відтак, за відсутності відеозапису, презумпція невинуватості громадянина переважає суб'єктивне сприйняття подій представником поліції.

Особливої ваги набуває порядок зберігання та обробки відеоданих, визначений Наказом МВС №1026 [1]. Законодавець згідно з п. 5 розділу 2 цього наказу чітко встановив, що відеозапис має бути безперервним під час виконання службових обов'язків, пов'язаних із взаємодією з населенням. Будь-які спроби вимкнути камеру в критичний момент або видалити частину запису мають розцінюватися як грубе порушення дисципліни та підрив законності процесу. Більше того, відеозапис дозволяє перевірити

дотримання процедурних норм, таких як роз'яснення прав затриманому, порядок проведення огляду на стан сп'яніння чи правильність вимірювання швидкості руху транспортного засобу. Без бодікамери довести порушення процедури в суді вкрай важко, що створює простір для зловживань.

Однак, попри очевидні переваги впровадження новітніх засобів фіксації, існують і певні правові колізії. Зокрема, такий захист публічного інтересу нерідко вступає у прямий конфлікт із правом особи на приватність [7, с. 31]. Гостро постає питання меж допустимого втручання в особисте життя, наприклад чи має право поліцейський здійснювати безперервну відеозйомку всередині приватного помешкання під час виклику на домашнє насильство. Пошук балансу між необхідністю фіксації злочину та недоторканністю житла є тією тонкою межею, яка наразі потребує подальшого законодавчого уточнення.

Підсумовуючи, використання відеореєстраторів не лише полегшує роботу поліцейського у доведенні правоти своїх дій, а й виступає найпотужнішим засобом захисту прав громадян від можливих процесуальних помилок чи умисних порушень. Впровадження суворих стандартів зберігання відеоінформації та неможливості її редагування є запорукою того, що діяльність правоохоронних органів в Україні буде відповідати засадам верховенства права.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18.12.2018 № 1026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0028-19>.

2. Герасимова К. О., Тарасенко В. П. Роль інформаційних технологій у забезпеченні відкритості та прозорості діяльності Національної поліції України. Сучасний стан використання інформаційних технологій в органах державної влади України: матеріали наук.-практ. Семінару (м. Київ, НАВС, 15 травня 2025 р.); за заг. редакцією В. А. Кудінова. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 46-49. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2a531e2-5654-4770-9ee9-b0e93cd97bb0/content>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19>.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/8073-10>.

5. Кожушков О., Сторчеус Я., Пожидаєв, М. Застосування спеціальних засобів як складова особистої безпеки поліцейського. *UNIVERSUM*. 2025. № 20. С. 358–367. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1946/1972>.

6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15>.

7. Використання відеоаналітики у роботі Національної поліції. Методичні рекомендації. Мирошниченко В.О, Кочеткова. І. Б. Махницький О.В. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2020. 34 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/5570/1/Metod_rekom_VideoAnalitica_%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8.pdf.

8. До кінця 2021 року для патрульних поліцейських придбають 6 тисяч боді-камер - Денис Монастирський. Національна поліція України: офіційний сайт. URL: <https://npu.gov.ua/news/do-kintsya-2021-roku-dlya-patrulnikh-politseyskikh-pridbayut-6-tisyach-bodi-kamer-denis-monastirskiy>.

Одержано 18.03.2026

Дарина Віталіївна МАКУШОК,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

3 курсу 10 групи факультету міжнародної торгівлі та права

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник:

Людмила Андріївна МИКИТЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державного торговельно-економічного університету

ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОЗОРИ РІШЕННЯ

Публічні закупівлі є одним із ключових інструментів державного управління. Вони забезпечують ефективне та прозоре використання бюджетних коштів. Правову основу цієї сфери в Україні становить Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 №922-VIII, який закріплює принципи відкритості, добросовісної конкуренції серед учасників, запобігання корупційним діям і зловживанням та максимальної економії й ефективності [1]. Ці принципи реалізовано в електронній системі ProZorro, запровадженій у 2016 році, яка зробила закупівлі відкритими та доступними в реальному часі й суттєво мінімалізувала корупційні ризики шляхом автоматизації контрольних функцій. За оцінками ОЕСР (2024), Україна досягла суттєвого прогресу у забезпеченні прозорості публічних закупівель, а система ProZorro отримала міжнародне визнання як ефективна електронна платформа.

Водночас повномасштабна збройна агресія Росії кардинально змінила умови закупівельної діяльності. Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 №1178 було запроваджено спрощений режим, «відкриті торги з особливостями», що скоротило строки процедур, зменшило кількість

обов'язкових документів і допустило проведення тендеру навіть за участю одного учасника [2]. Ці зміни були зумовлені необхідністю швидко забезпечувати потреби держави в умовах бойових дій. Але це призвело до зростання неконкурентних закупівель, так у 2023 році майже 90% від загальної кількості закупівель проводилися без використання електронної системи через механізм прямих договорів, а у 2024 році ДАСУ встановила порушення у майже 6 тисячах закупівель загальною вартістю 89,9 млрд грн. Таким чином, воєнний стан, з одного боку, обумовлює необхідність гнучкості закупівельних процедур, а з іншого створює системні ризики для прозорості та підзвітності витрачання публічних коштів.

Аналіз функціонування системи публічних закупівель в умовах воєнного стану свідчить про зростання кількості корупційних ризиків, що пов'язані як із недосконалістю правового регулювання, так і з практикою застосування закупівельних процедур. До процесуальних порушень, виявлених аудитором, належать проведення процедур за участю лише одного учасника, подання пропозицій за ціною, вищою за очікувану, а також зловживання під час укладення прямих договорів без належного обґрунтування. Водночас системні недоліки законодавства проявляються у надмірному спрощенні процедур в умовах воєнного стану, що призводить до обмеження конкуренції, створення умов для визначення заздалегідь обраного постачальника та зниження рівня прозорості закупівель [3, с. 348]. Для зменшення корупційних ризиків доцільно внести зміни до Постанови №1178, передбачивши обов'язкове обґрунтування укладення прямих договорів понад певну суму із його оприлюдненням у системі ProZorro. Це дозволить підвищити прозорість закупівель та забезпечити кращий контроль за використанням бюджетних коштів.

Окремої уваги потребує сфера оборонних закупівель, правове регулювання яких здійснюється, зокрема, Законом України «Про оборонні закупівлі» [5]. В умовах воєнного стану такі закупівлі часто здійснюються з обмеженим рівнем публічності з огляду на вимоги безпеки, що ускладнює повноцінний громадський контроль. Водночас важливу роль у виявленні порушень та підвищенні прозорості відіграють інструменти громадського моніторингу, зокрема проєкт Dozorro, який здійснює аналіз закупівельних даних та передає інформацію до контролюючих органів. Так у 2024 році Тимчасова слідча комісія Верховної Ради рекомендувала законодавчо закріпити низку пропозицій Dozorro щодо підвищення прозорості. Автоматичні ризик-індикатори в системі ProZorro та превентивний аудит ДАСУ також набирають значення як превентивні інструменти.

Науковці П. В. Горінов та І. В. Блохін зазначають, що адміністративно-правові процедури у сфері публічних закупівель відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного, прозорого та раціонального використання державних коштів, водночас вказуючи на недостатній рівень комплексних

досліджень правової природи закупівельних інструментів в умовах євроінтеграції [4, с. 9]. Тож у цьому контексті особливого значення набуває адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Зокрема, Директива ЄС 2014/24/ЄС про публічні закупівлі встановлює вимоги щодо забезпечення рівного доступу учасників, дотримання принципу пропорційності та прозорості на всіх етапах закупівельного процесу. Україна взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство у відповідність до цих стандартів в рамках Угоди про асоціацію з ЄС і Плану відновлення України. Це означає, що після завершення воєнного стану спрощені процедури мають поступитися місцем повноцінним конкурентним торгам із збереженням цифрових інструментів прозорості, набутих завдяки ProZorro.

Таким чином, трансформація сфери публічних закупівель вимагає впровадження механізмів, які б забезпечували швидкість закупівельного циклу без ризиків для цільового використання бюджетних коштів. Ключовим інструментом такої адаптації є посилення превентивного моніторингу в системі ProZorro та перехід від тимчасових спрощених процедур до сталих цифрових рішень, що відповідають стандартам ЄС. Електронна система ProZorro і механізми громадського моніторингу Dozorro є дієвими рішеннями, що довели свою ефективність, однак вони потребують законодавчого підсилення, зокрема, закріплення обов'язкового превентивного аудиту, розширення публічності оборонних закупівель у частині, що не становить державну таємницю, та поступового повернення до повноцінних конкурентних процедур відповідно до стандартів ЄС. Водночас доцільно нормативно закріпити обов'язок оприлюднення обґрунтування укладення прямих договорів понад визначений вартісний поріг, що сприятиме зменшенню корупційних ризиків. Крім того, впровадження механізмів превентивного контролю через автоматичне реагування на ризик-індикатори дозволить виявляти та зупиняти порушення ще до витрачання бюджетних коштів. Таким чином, запропоновані зміни мають комплексний характер і спрямовані на підвищення ефективності правового регулювання у сфері публічних закупівель.

Список бібліографічних посилань

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 16.04.2026).

2. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1178-2022-п> (дата звернення: 16.04.2026).

3. Захаров Д., Федорова О. Публічні закупівлі в умовах воєнного стану: баланс між гнучкістю та прозорістю. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2025. С. 343-358.

4. Горінов П. В., Блохін І. В. Адміністративно-правові процедури в системі публічних закупівель. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18 : Право*. 2025. Вип. 45. С. 9-14.

5. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 16.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Дар'я Дмитрівна МЕЛЬНИК,

курсант 3 курсу ННІ ПФП КП ім. Е. О. Дідоренка

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ірина Олександрівна УМРИХІНА,

доктор філософії, доцент,

завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін

Донецького державного університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасний етап розвитку вітчизняної правової системи характеризується динамічним оновленням інститутів адміністративного права та процесу, що зумовлено стратегічним курсом на цифровізацію державного управління та необхідністю адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Актуальність реформування адміністративного права полягає у зміні парадигми взаємодії держави та особи - від радянської моделі панування до сервісно-орієнтованої моделі «держава як сервіс». Це вимагає вдосконалення процедур надання адміністративних послуг, спрощення дозвільної системи та впровадження ефективних механізмів адміністративного оскарження, що є фундаментом належного врядування (good governance) [1]. Адміністративний процес у цьому контексті набуває ознак більшої відкритості та доступності, де особлива роль відводиться інституту адміністративної процедури як гаранту захисту прав приватних осіб від свавілля суб'єктів владних повноважень [2].

Паралельно з адміністративною реформою відбувається стрімка еволюція інформаційного права, яке сьогодні виступає регулятором цифрових

відносин у сфері публічного управління. Питання правового захисту персональних даних, кібербезпеки державних інформаційних ресурсів та правового статусу штучного інтелекту в управлінській діяльності стають центральними в наукових дискусіях.

Інформаційне право забезпечує правову рамку для функціонування «цифрової держави», де державне управління здійснюється на основі алгоритмізації та автоматизації процесів прийняття рішень. Водночас постає гостра потреба у правовому регулюванні протидії дезінформації та пропаганді, що є складником інформаційної безпеки держави та вимагає чіткої координації між органами виконавчої влади.

Модернізація державного управління в сучасних умовах неможлива без інтеграції принципів прозорості та підзвітності, що реалізується через розвиток електронного урядування. Впровадження інструментів е-демократії дозволяє залучати громадян до процесів прийняття державних рішень, що підвищує рівень довіри до інституцій влади. Проте цифрова трансформація управління породжує нові виклики для адміністративного права, зокрема щодо встановлення відповідальності за технічні помилки автоматизованих систем та забезпечення права особи на «людське втручання» у процес прийняття адміністративних актів. Вирішення цих питань потребує комплексного підходу, який поєднує теоретичні напрацювання адміністративістики, потенціал інформаційного права та практичні потреби державного будівництва [3, с.9-12].

Таким чином, синергія адміністративного, інформаційного права та державного управління є запорукою побудови стійкої, ефективної та демократичної системи публічної влади, здатної адекватно відповідати на виклики глобалізованого світу.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>.
3. Бондаренко А. Сутність публічно-сервісної держави в механізмі захисту прав і свобод людини й громадянина. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2018, 30.2-2: с. 9-12

Одержано 19.03.2026

Катерина Антонівна НОЧОВНА,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Альона Анатоліївна ЛУКАШЕНКО,

доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу

Національної академії внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3781-7041>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства питання взаємодії правоохоронних органів з громадськістю набуває особливої актуальності. Зокрема, в умовах воєнного стану значення діяльності органів Національної поліції суттєво зростає, тому що саме на них покладається підтримання публічної безпеки і порядку, забезпечення охорони прав і свобод громадян, протидії злочинності, а також реагування на нові виклики, пов'язані зі збройною агресією проти України. Така роль поліції зумовлена загальнодержавними пріоритетами, адже відповідно до ч. 2 ст. 17 Конституції України, забезпечення державної безпеки є однією з найважливіших функцій держави [1]. Саме за таких умов зростає роль громадянського суспільства у підтримці зазначених функцій та протидії загрозам національної безпеки.

Проблематика взаємодії правоохоронних органів (поліції) з громадськістю не є новою, однак в умовах воєнного стану акценти її змінилися та постійно змінюються, тому залишається актуальною, на що звертають увагу такі вчені, як В. Бондар (2024), Г. Буга (2023), В. Кейдалюк (2025), А. Ключко (2022), С. Князев (2023) В. Коваленко (2024), Ю. Коллер (2025), Є. Назимко (2023), В. Найда (2024) П. Підгорний (2024); О. Сачко (2023) А. Сухарева (2025), С. Рижкова (2022) та інші. Науковці підкреслюють важливість партнерських відносин між поліцією та суспільством. Увага сучасних наукових розвідок стосується загальних засад взаємодії поліції з громадськістю, органами державної влади, взаємодії між журналістами, правоохоронними органами та громадськістю, співпраці з громадськими об'єднаннями правоохоронного спрямування, принципів взаємодії, поняття community policing, особливостей діяльності дільничного офіцера поліції у цій взаємодії, вивчення зарубіжного досвіду та інше. Комплексного дослідження немає, що обумовлює актуальність зазначеної проблематики стосовно аналізу особливостей та проблемних аспектів,

розроблення пропозицій щодо підвищення її ефективності з урахуванням сучасних викликів і загроз.

Взаємодія Національної поліції з громадськістю передбачає налагодження постійного діалогу між цим правоохоронним органом та громадянами, спрямованого на підвищення рівня довіри до поліції, спільне вирішення проблем безпеки та забезпечення публічної безпеки і порядку. Вона існує у тісному взаємозв'язку з принципами верховенства права, законністю, відкритістю, прозорістю та партнерством, що передбачено ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» [2].

Після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України суттєво змінилися умови діяльності органів Національної поліції. Перед правоохоронними органами постали нові завдання, зокрема протидія диверсійній діяльності, забезпечення правопорядку в умовах підвищеної небезпеки, охорона критичної інфраструктури, а також надання допомоги населенню у надзвичайних ситуаціях, що передбачено ст. 23 та ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію», а також п. 1 та п. 20 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Важливим складником ефективної діяльності поліції в умовах воєнного стану є тісна взаємодія з громадськістю. Громадяни можуть надавати поліції важливу інформацію щодо підозрілих осіб, можливих правопорушень або загроз громадській безпеці, що значно підвищує ефективність правоохоронної діяльності. Один з напрямів такої взаємодії є діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку, які сприяють поліції у патрулюванні територій, профілактиці правопорушень та забезпеченні безпеки [4]. Їх роль особливо зростає в умовах воєнного стану, коли навантаження на правоохоронні органи значно збільшується.

Суттєве значення у забезпеченні взаємодії поліції з населенням мають сучасні інформаційні технології. Використання соціальних мереж, офіційних вебресурсів та мобільних застосунків дає можливість оперативно інформувати громадян про небезпеки, правила поведінки у надзвичайних ситуаціях, а також отримувати від населення інформацію про правопорушення.

Водночас у сфері взаємодії поліції з населенням існують певні проблеми, серед яких: недостатній рівень довіри громадян до правоохоронних органів, обмеженість ресурсів, а також недостатній рівень правової обізнаності населення. Крім того, в умовах воєнного стану окремі механізми громадського контролю за діяльністю поліції можуть бути обмежені, що ускладнює реалізацію принципів відкритості та підзвітності [5, с. 81]. Саме на це звертає увагу та виділяє як особливість П. Підгорний, зазначаючи, що співпраця можлива переважно через спільні проекти, програми правового виховання, використання сучасних методів та засобів такої діяльності [6, с. 480].

Аналіз практики свідчить, що у різних регіонах України взаємодія поліції з населенням має свої особливості. Зокрема, у прифронтових областях (Харківська, Запорізька, Дніпропетровська) вона спрямована на виявлення диверсійних загроз та забезпечення безпеки, тоді як у західних регіонах (Львівська, Івано-Франківська області) основна увага приділяється профілактиці правопорушень і розвитку волонтерської діяльності. У Києві та центральних областях (Київська, Черкаська, Полтавська, Вінницька) взаємодія поліції з громадськістю зосереджена на забезпеченні публічної безпеки в умовах великої концентрації населення та критичної інфраструктури, протидії кіберзагрозам, координації з територіальною обороною, а також організації роботи з внутрішньо переміщеними особами та волонтерськими організаціями. Особливе місце займає охорона об'єктів державного управління, транспортних вузлів і проведення масових заходів.

Вважаємо, що для підвищення ефективності взаємодії органів Національної поліції з населенням в умовах воєнного стану необхідно розширювати програми співпраці з громадою, впроваджувати сучасні інформаційні технології, підвищувати рівень правової культури населення, а також розвивати концепцію, яка передбачає партнерство поліції та громади. Така взаємодія сприятиме зміцненню громадської безпеки, підвищенню рівня довіри до поліції та ефективнішому протистоянню правопорушенням.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 16.03.2026).

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 16.03.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 16.03.2026).

4. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 16.03.2026).

5. Ковалів М. В. Взаємодія поліції та інститутів громадянського суспільства / Ковалів Мирослав Володимирович // Соціально-правові студії. 2021. Випуск 2 (12). С. 79-85.

6. Підгорний П. М. Особливості взаємодії Національної поліції України з населенням під час дії воєнного стану / П. М. Підгорний // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.) ; у 2-х ч. Ч. І. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 479-481.

Одержано 01.04.2026

Данііл Павлович ОЛІЙНИК,

студент групи ННІ5-ПДдср-24-6

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена Юхимівна СИНЯВСЬКА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правоохоронної діяльності

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

<https://orcid.org/0000-0002-6386-4151>

НАЗК ТА НАБУ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ

Корупція залишається однією з найбільших проблем в Україні, що сильно підриває довіру громадян до влади та гальмує економічний розвиток нашої держави і особливо ще й під час війни. Згідно з останніми даними у Індексі сприйняття корупції 2025 року Україна набрала лише 36 балів зі 100 можливих і посіла 104 місце з 182 країн. Для порівняння, у 2024 році цей показник становив 35 балів (105 місце), тобто ситуація фактично не поліпшилася [1]. Законодавством України визначено спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, до них віднесено органи прокуратури, органи Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) [2, ст.1]. Розмежування повноважень між Національним агентством з питань запобігання корупції та Національним антикорупційним бюро України є особливо актуальним в наші дні в умовах продовження антикорупційної реформи в Україні, європейської інтеграції, що безпосередньо впливає на довіру громадян до влади та рівень національної безпеки нашої країни.

Національне агентство з питань запобігання корупції «є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику» [1, ст. 4]. Як впливає з визначених законом повноважень цього органу, діяльність

НАЗК спрямована переважно на превентивні заходи. Так, серед повноважень Національного агентства можна виділити проведення різної аналітичної діяльності та організація дослідницької діяльності у сфері запобігання та протидії корупції в Україні; розроблення проєктів Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми з її виконання; різнопланова законопроектна, моніторингова, координаційна, методологічна, роз'яснювальна діяльність; а також забезпечення ведення різних електронних ресурсів, таких як Єдиний портал повідомлень викривачів, Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, та Реєстр прозорості; різнопланова робота з викривачами корупції та уповноваженими підрозділами (уповноваженими особами) з питань запобігання та виявлення корупції; здійснення контролю та перевірки декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування та інші визначені законом повноваження [2, ст. 11].

Отже, НАЗК виконує насамперед координаційну та превентивну роль, не втручаючись безпосередньо в досудове розслідування. В той же час розмежування повноважень між НАЗК та НАБУ є чітким і прямо передбаченим законами України. НАЗК не наділене повноваженнями на проведення досудового розслідування. У разі виявлення ознак корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення Національне агентство затверджує висновок та надсилає матеріали до інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, ініціюючи при цьому проведення службового розслідування або притягнення винних осіб до відповідальності [2, ст. 12]. Таким чином, НАЗК лише передає зібрані матеріали до правоохоронних органів і не втручається в кримінальний процес.

На відміну від НАЗК Національне антикорупційне бюро України згідно з Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» є «центральною органом виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових» [3, ст. 1]. Згідно з визначенням законом колом прав та обов'язків НАБУ, його основним призначенням є саме попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів, для чого воно здійснює відповідні оперативно-розшукові заходи та досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень. НАБУ не розробляє державну антикорупційну політику і не виконує тих превентивних функцій, що належать до компетенції

НАЗК. Але НАБУ активно використовує результати діяльності НАЗК - дані Єдиного державного реєстру декларацій, для ініціювання кримінальних проваджень. Таке законодавчо закріплене розмежування повноважень запобігає дублюванню функцій цих органів, забезпечує чіткий розподіл їх ролей у системі протидії корупції та сприяє комплексному підходу: пресвенція – НАЗК, виявлення та розслідування - НАБУ.

Проте чітке законодавче розмежування повноважень між структурами не завжди дає 100% гарантію ефективної та практичної взаємодії між цими органами. Яскравим прикладом таких непорозумінь стала ситуація з укладенням Меморандуму про співпрацю та обмін інформацією між НАЗК і НАБУ у 2017 році. Національне агентство схвалило текст документа, який мав створити чіткі правові рамки обміну даними, механізми координації дій та оперативного реагування на корупційні правопорушення. Сам Меморандум було підписано 13 січня 2017 року керівниками обох органів. Документ чітко передбачав надання НАБУ повного доступу до автоматизованих інформаційних систем, реєстрів і баз даних НАЗК, зокрема до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Проте вже наприкінці того ж року між відомствами виникли серйозні розбіжності щодо практичної реалізації положень Меморандуму, а особливо стосовно доступу до реєстру декларацій. 8 грудня 2017 року НАЗК повідомило про тимчасове припинення доступу НАБУ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [4]. Такі обмеження призводили до періодичних ускладнень у роботі, таких як уповільнення обміну інформацією, затримки у передачі матеріалів і, як наслідок, зниження загальної ефективності антикорупційної діяльності. І тільки в листопаді 2019 року керівниками НАЗК і НАБУ був підписаний наказ, який регламентує порядок доступу НАБУ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [5]. Цей приклад демонструє, що навіть наявність підписаного формального документа не забезпечує стабільної співпраці без постійного моніторингу його виконання, оперативного вирішення спірних питань та регулярного оновлення механізмів взаємодії. Відсутність дієвих інструментів координації призводить до того, що потенціал обох органів реалізується не повною мірою. На недостатність нормативно-правової регламентації взаємодії між антикорупційними органами, що тягне за собою погіршення ефективності їх діяльності, як і на відсутність чітких критеріїв ефективності такої взаємодії, її стандартів тощо, вказують також і вітчизняні автори [6,7].

Наприкінці зазначимо, що результати діяльності НАЗК та НАБУ можуть бути максимально ефективно використані в антикорупційній сфері

лише за умови як чіткого законодавчого розмежування повноважень цих органів з одного боку, так і налагодженої ефективної взаємодії між ними з іншого. Забезпечення законності, незалежності та високої ефективності роботи цих органів є важливою гарантією реалізації державної антикорупційної політики. Саме такий підхід сприятиме підвищенню довіри громадян до правоохоронних та антикорупційних інституцій України, а також зміцненню верховенства права в державі.

Список бібліографічних посилань

1. Індекс сприйняття корупції – 2025 URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення 16.04.2026).

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

4. НАЗК повідомило, що припиняє доступ НАБУ до реєстру декларацій. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28905452.html> (дата звернення 16.04.2026).

5. Про затвердження Порядку доступу Національного антикорупційного бюро України до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Наказ НАЗК та НАБУ від 01.11.2019 № 134/19/130 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1246-19#Text>

6. Сірко, В. С., & Берендєєва, А. І. (2025). Ефективність антикорупційних органів України: адміністративно-правовий аналіз діяльності та взаємодії. *Український політико-правовий дискурс*, (14). <https://doi.org/10.5281/zenodo.16752372>

7. Прокопів Б. (2018). Специфіка функціонування НАБУ та НАЗК у системі спеціалізованих антикорупційних органів України. *Актуальні проблеми правознавства*, 4 (16). <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/43c96b3b-2105-4771-b90f-5c571036d6bd/content>

Одержано 22.04.2026

Альона Олексіївна ОФІЙ,

студентка групи ПДдср-24-3

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7319-2210>

Науковий керівник:

Олена Ігорівна ДОВГАНЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правоохоронної діяльності

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8551-5403>

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК І НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Успішність державної політики значною мірою залежить від кадрового потенціалу органів публічної влади. Фахівці державного апарату повинні мати високий професійний рівень, ґрунтовні знання та належну правову культуру. Водночас ці якості формуються переважно вже під час служби, адже професійна майстерність розвивається у процесі виконання службових обов'язків. До моменту набуття практичних навичок у кандидатів накопичуються лише знання, отримані під час навчання, а також окремі компетенції, яких можна набути в межах практичної підготовки майбутніх державних службовців [1].

Саме в процесі практичної діяльності формуються всі необхідні професійні навички, що визначають ефективність виконання посадових обов'язків. Це зумовлює необхідність цілеспрямованого управління професійним розвитком державних службовців. Такий підхід сприяє формуванню конкурентного середовища та підвищенню якості публічних послуг.

Як зазначається в наукових дослідженнях, інституційний розвиток державної служби залежить від залучення професійних, добросовісних та вмотивованих кадрів. У цьому контексті професійний розвиток виступає інструментом забезпечення публічних інтересів та прав і свобод людини.

Метою дослідження є аналіз теоретичних, правових та організаційних засад професійного розвитку й навчання персоналу. Основна увага приділяється визначенню сутності професійного розвитку публічних службовців, підвищення кваліфікації, проблемам адаптації персоналу в умовах інституційних змін, ролі цифрових технологій у навчання публічних службовців [2].

Професійний розвиток персоналу органів публічної влади охоплює процеси формального й неформального навчання, підвищення кваліфікації, самоосвіти та набуття практичних компетентностей. У науковій літературі

з публічного адміністрування професійний розвиток розглядається як безперервний процес, що забезпечує відповідність знань, умінь та навичок публічних службовців вимогам, які висуваються до них у зв'язку зі змінами в законодавстві, впровадженням нових технологій та еволюцією суспільних очікувань. Зміни у законодавстві, технологіях та суспільних потребах вимагають постійної адаптації співробітників до умов роботи [2].

Важливою характеристикою професійного розвитку публічних службовців є його дуалістичний характер. З одного боку - нормативно закріплені вимоги щодо підвищення кваліфікації, з іншого - наявність внутрішньої мотивації самого службовця, його прагнення до самовдосконалення та професійного зростання. Система професійного навчання публічних службовців в Україні ґрунтується на положеннях законодавства, зокрема Закону України «Про державну службу» та відповідних підзаконних актів [4].

Нормативно врегульовано обов'язок підвищення кваліфікації для окремих категорій державних службовців. Зокрема, новопризначеними службовцями протягом першого року служби. Така вимога зумовлена необхідністю належного освоєння посадових обов'язків з урахуванням їх складності та рівня відповідальності [5].

Система підвищення кваліфікації державних службовців в Україні має багато рівневий характер і враховує категорію посад, професійний досвід та функціональні обов'язки службовців.

Для вищого корпусу державної служби передбачені програми стратегічного спрямування, орієнтовані на розвиток управлінських компетентностей і прийняття рішень в умовах невизначеності. Для службовців інших категорій реалізуються програми, спрямовані на розвиток професійних навичок, комунікації, антикорупційної культури та управління персоналом. Водночас враховуються сучасні виклики, зокрема потреба у психологічній підтримці в умовах воєнного стану.

Крім того, суттєвий вплив на розвиток системи професійного навчання здійснює цифровізація, яка розширює можливості доступу до освітніх ресурсів. Використання дистанційних технологій та онлайн - курсів сприяє підвищенню гнучкості та доступності навчання [6].

Ефективне управління професійним розвитком персоналу передбачає системний підхід, який охоплює: діагностику потреб у навчанні; планування навчальних заходів; організацію навчання; оцінку його ефективності та подальший супровід. Ключовим результатом цього процесу стає формування інтегральної компетентності — здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері публічного управління, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Серед основних викликів розвитку системи професійного навчання слід виокремити: необхідність оперативного оновлення змісту навчання відповідно до змін законодавства; складність оцінювання ефективності

освітніх заходів; нерівний доступ до якісного навчання; а також потребу інтеграції європейських стандартів.

Цифрова трансформація публічного управління зумовлює необхідність формування цифрових компетентностей державних службовців. До ключових напрямів належать цифрова грамотність, електронне урядування, кібербезпека та використання сучасних інформаційних технологій. Важливим є також розвиток навичок роботи з даними, інформаційними системами та інструментами електронної демократії.

Отже, професійний розвиток публічних службовців є безперервним і системним процесом, що охоплює всі етапи їх професійної діяльності. Незважаючи на наявність розвиненої системи підвищення кваліфікації, актуальними залишаються питання вдосконалення механізмів оцінювання ефективності навчання та забезпечення рівного доступу до нього. А цифровізація відкриває нові можливості для розвитку персоналу, водночас висуваючи підвищені вимоги до рівня цифрової компетентності та інформаційної безпеки.

Список бібліографічних посилань

1. Вольська О.М. Кадрове забезпечення органів влади: проблеми та шляхи вирішення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. № 2. С. 186–193. URL: <https://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/65> (дата звернення: 09.04.2026).

2. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

3. Професійне навчання державних службовців як запорука якісної державної політики / Лабораторія законодавчих ініціатив. 2025. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/profesijne-navchannya-derzhavnyh-sluzhbovciv/> (дата звернення: 09.04.2026).

4. Про затвердження Інструкції ... : наказ МВС України від 06.04.2012 № 65 / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0713-12/ed20120406#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

5. Кагановська Т.Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 330 с.

6. Ковбасюк Ю.В., Ващенко К.О., Сурмін Ю.П. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку : наукова доповідь / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, К.О. Ващенка, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2012. 72 с.

7. Державне управління та державна служба : словник-довідник / уклад. О.Ю. Оболенський. Київ : КНЕУ, 2005. 480 с.

Одержано 01.05.2026

Аліна Леонідівна ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО,

доктор наук з державного управління, професор,

завідувач науково-дослідної лабораторії

з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту

Національного університету цивільного захисту України;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5666-9350>

КВЕСТ ІЗ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Реформування системи державного управління в Україні є одним із ключових і перманентних напрямів трансформації держави протягом останніх років. На цей процес впливають сучасні глобалізаційні виклики, збройна агресія РФ, цифровізація, євроінтеграція та ін. [2]. Зрозуміло, що реформування такої системи має «благу мету» – підвищення результативності її функціонування, адже вона виступає фундаментом забезпечення нацбезпеки, економічної стабільності та соціального розвитку. Тривалість реалізації зазначеної реформи та, як не прикро, її фрагментарність і нерівномірність, свідчать про наявність системних, кристалізованих проблем, що потребують комплексного вирішення [там само]. Особливої актуальності це питання набуло у контексті неналежної реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр. [1], яка стала продовженням попередніх етапів реформи, але не забезпечила повного досягнення поставлених цілей. З огляду на необхідність розробки чергової нової стратегії мінімум на період до 2030 р. виникає необхідність визначення недоліків попереднього етапу реформування та нових підходів до модернізації системи держуправління шляхом зміщення акцентів у бік упровадження саме публічного управління.

У продовження відзначимо, що однією з ключових проблем в означеній сфері є відсутність довгострокового дієвого стратегічного планування. Відтак, державна політика в Україні формується без належного аналізу наслідків і без узгодженості між органами влади. Це призводить до дублювання функцій, неефективного використання ресурсів, і головне, зниження якості публічно-управлінських рішень. Крім того, відсутність сталої політичної волі призвела до того, що чимало стратегічних документів залишаються декларативними. Виникають також сумніви щодо об'єктивності впровадження тих чи інших реформ в Україні, зокрема, через зовнішній тиск, зокрема з боку ЄС, що вказує на недостатню внутрішню мотивацію до змін, у т.ч. у сфері держуправління.

Аналіз реалізації Стратегії реформування державного управління на 2022–2025 роки [1] дозволяє виокремити низку недоліків і невиконаних завдань:

1. Стратегія мала методологічні недоліки, зокрема, у ній були відсутні чіткі описи проблем і науково виважене обґрунтування шляхів їхнього вирішення, конкретні цілі та показники ефективності, а також механізми моніторингу й оцінювання результатів. Це ускладнило контроль за станом її виконання та знизило ефективність реалізації. Зауважимо, що викликає сумніви також коректність формулювання мети цієї стратегії – «побудова в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду» [там само, абз. 3 Розділу I]. На наше переконання, дане формулювання мети звужує саму ідею реформування державного управління, зводячи його лишень до надання адмінпослуг, розбудови цифрової держави та правозахисту. Обсяг функцій, які вона має виконувати, свідчить про протилежне – система держуправління передбачає формування та реалізацію державної політики, стратегічне планування розвитку країни, управління публічними ресурсами, забезпечення системи безпеки, регулювання соціально-економічних процесів, координацію діяльності органів влади, забезпечення сталого розвитку тощо.

Таке формулювання мети Стратегії фактично редукує державу до «сервісного провайдера», тоді як сучасна держава виконує комплексну роль «інституційного архітектора» сталого розвитку. Такий підхід не враховує необхідності посилення аналітичної, прогностичної та регуляторної функцій державного управління, які є важливими в умовах криз, конфліктів, війни та глобальної нестабільності. Крім того, некоректне акцентування виключно на «сервісності» та «цифровізації» може призвести до дисбалансу у розвитку державних інституцій, коли пріоритет надається зовнішнім формам взаємодії з громадянами, тоді як внутрішні управлінські процеси (прийняття управлінських рішень, міжвідомча координація, кадрова політика, управління знаннями та ін.) залишаються нерозвиненими. Принагідно відзначимо, що нормотворцям слід було назвати стратегію «Цифрова трансформація державного управління в Україні», бо, як відомо, як корабель назвеш, так він і попливе. Окремо слід вказати, що орієнтація лише на «європейські стандарти та досвід» без акценту на національні особливості може обмежувати адаптивність реформи держуправління. Уважаємо, що ефективна його модель передбачає поєднання кращих закордонних практик з урахуванням специфіки українського контексту (воєнного стану, транзитивної економіки, інституційної спадщини).

2. Частина запланованих заходів й очікуваних результатів Стратегії [1] була сформульована некоректно, реалізована із запізненням або неповністю. Наприклад, окремі ключові законодавчі акти такі, як закон про адміністративну процедуру, були ухвалені із запізненням, хоча мали бути прийняті ще на попередньому етапі реформ. Зумовлює появу зайвих наукових дискусій формулювання очікуваного результату Стратегії: «формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на

захист інтересів громадян» [там само, абз. 5 Розділу І]. Власне, не зрозуміло, чому поза увагою нормотворців залишилися етапи збалансування державних і суспільних інтересів, забезпечення їхньої повноцінної реалізації, а також, чому потрібно доводити до критичної стадії – їхнього захисту, а де ж соціальне забезпечення та розвиток. Виникає враження, що наче апріорі держапарат функціонує, щоб створювати умови саме для порушення прав і свобод людини та громадянина.

3. Уважаємо, що не було забезпечено належний рівень інституційної спроможності державних органів. Непоодинокими були випадки, коли вони не мали достатніх ресурсів, компетенцій і кадрового потенціалу для впровадження реформи держуправління. Це особливо проявилось в умовах збройної агресії рф, коли навантаження на державний апарат в Україні значно зросло.

4. Недостатньо дієвими залишаються механізми боротьби з корупцією.

Зважаючи на обмеженість обсягу цієї наукової розвідки, вважаємо за доцільне зупинитись на визначенні уроків для майбутньої реформи держуправління в Україні. Слід забезпечити якісне довгострокове стратегічне планування в означеній сфері (більше, ніж на 3 роки). Нова стратегія повинна містити чітко визначені проблеми системи публічного управління, конкретні цілі, вимірювані показники результативності та механізми моніторингу. Це дозволить підвищити відповідальність за реалізацію реформ і забезпечити їхню ефективність. Другим важливим аспектом є посилення інституційної спроможності державних органів, удосконалення процедур контролю та підвищення доброчесності у публічному секторі. Необхідно інвестувати у розвиток кадрового потенціалу, упроваджувати сучасні методи управління персоналом, забезпечувати конкурентну оплату праці, прозорі процедури відбору, забезпечувати цифровий дизайн публічної служби. Третім напрямом має стати розвиток міжвідомчої взаємодії, запровадження єдиних стандартів розробки політик і підвищення ролі аналітичних інструментів у прийнятті рішень, у т.ч. із використанням AI. При цьому важливо забезпечити інтеперабельність реформування, інституціоналізувати ключові його елементи та забезпечити їхню підтримку на законодавчому рівні.

Список бібліографічних посилань

1. Деякі питання реформування державного управління України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>.

2. Помаза-Пономаренко А.Л., Данчевський Р.Б. Амбівалентність розвитку механізмів публічного управління України в умовах реформування й євроінтеграції // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2026. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/9039/9189>. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2026.2.11>.

Одержано 03.04.2026

Анна Сергіївна ПШЕНИЧКО,

студентка групи ННІ5-ПДдср-24-5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена Юхимівна СИНЯВСЬКА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правоохоронної діяльності

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6386-4151>

АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ЗАХОДИ У ШВЕЙЦАРІЇ

Швейцарія, як один із провідних фінансових центрів світу, постає перед низкою унікальних викликів у сферах фінансової прозорості та боротьби з міжнародною корупцією. Її антикорупційна політика виходить далеко за межі внутрішнього регулювання, охоплюючи суворі механізми запобігання відмиванню коштів, здобутих незаконним шляхом, а також активну участь у системах міжнародної правової співпраці. Аналіз підходів Швейцарії демонструє, як можна ефективно поєднувати захист банківської конфіденційності та інвестиційну привабливість із жорстким контролем за походженням капіталу й підвищенням юридичної відповідальності.

Сучасні реалії, позначені глобальною нестабільністю, стрімкими економічними змінами та загостренням внутрішніх і зовнішніх викликів, висувають на перший план питання забезпечення економічної безпеки держави. Політична система, як основна ланка державного управління, відіграє важливу роль у формуванні якісних управлінських рішень, забезпеченні стабільності інституцій та оперативності у реагуванні на кризові ситуації [1]. Важливим аспектом економічної безпеки є її залежність від політичної системи, яка відіграє центральну роль у формуванні регуляторних механізмів економічної діяльності.

Стабільна та ефективна політична система сприяє розвитку економіки через формування сприятливого правового поля, забезпечення захисту прав власності, прозорості економічних відносин і стійкості державної політики. Політична система охоплює сукупність політичних процесів та інституцій, які функціонують у суспільстві з метою досягнення ключових завдань: забезпечення громадського порядку, гарантування безпеки, реалізації потреб і інтересів громадян, а також ефективного управління державними ресурсами. Політична структура виступає основоположним елементом функціонування держави, формуючи базис для досягнення стабільності та продуктивності в управлінні. Деталізація Антикорупційної стратегії на 2026–2029 роки демонструє прогресивний підхід

Швейцарії до боротьби з корупцією, спрямований на активну превенцію та посилення прозорості у критично важливих сферах. Вперше до кожного антикорупційного заходу були додані КРІ для оцінки ефективності, що надає Федеральній аудиторській службі системний інструмент для аналізу результативності [1].

Міжвідомча група IDWG отримала розширені повноваження, які тепер охоплюють координацію між федеральними структурами та кантональними органами влади, враховуючи локальні особливості ризиків. Юридичні консультанти тепер зобов'язані проводити перевірку клієнтів незалежно від характеру їхньої діяльності. Водночас встановлюється дворівнева система контролю: компанії відповідають за надані дані, а фінансові посередники — за їх перевірку. Національна стратегія 2026–2029 відповідає вимогам GRECO, посилюючи доброчесність посадовців. Важливим кроком вперед є встановлення прозорих правил політичного фінансування. Анонімні внески та пожертви з-за кордону заборонені [3]. Попри успішне запровадження обов'язкових цифрових платформ для анонімного повідомлення порушень в державних органах, ризики для працівників приватного сектору через розкриття комерційної таємниці досі не вирішені [4].

Швейцарія також приймає рекомендації OECD для вдосконалення механізмів боротьби з хабарництвом та кримінальної відповідальності юридичних осіб. Ця стратегія демонструє підвищення стандартів прозорості та доброчесності, пропонуючи конкретні засоби для боротьби з корупцією в усіх сферах суспільства і бізнесу. Пріоритетами державної політики мають стати підвищення прозорості управлінських процесів, активний розвиток демократичних практик та зміцнення взаємодії між владою і громадянським суспільством. Механізм «Заморожування активів» у сучасному швейцарському правовому контексті демонструє прозорість та інноваційність у боротьбі з фінансовими злочинами. Швейцарія систематично вдосконалює свої правові інструменти для припинення незаконного використання фінансової системи, перетворюючи це на витончене юридичне мистецтво. Якщо раніше кошти диктаторів роками залишалися замороженими через тривалі судові процеси, нині цей механізм функціонує значно оперативніше [5]. У ситуаціях, коли країна походження коштів перебуває у стані політичного хаосу, швейцарський суд може вимагати від власника рахунку підтвердити законність походження активів. У разі неспроможності надати такі докази кошти конфіскуються на користь держави походження під контролем міжнародних організацій.

Фінансові установи порівнюватимуть надану клієнтом інформацію із даними державного реєстру. У разі виявлення невідповідностей рахунки клієнта блокуватимуться до з'ясування обставин. Ще одним нововведенням є скасування адвокатської таємниці у певних випадках. Якщо

адвокати виконують функції номінальних директорів або займаються управлінням активами клієнтів у контексті антикорупційних розслідувань, вони стають суб'єктами фінансового нагляду нарівні з банківськими установами - це сприяє підвищенню відповідальності учасників фінансових операцій. Швейцарська культура корпоративної відповідальності та дотримання «Compliance»-стандартів робить особливий акцент на боротьбі з корупцією в приватному секторі. Комерційний підкуп карається настільки ж суворо, як і корупція в державній службі. Юридичні особи можуть нести кримінальну відповідальність у разі недотримання належних організаційних заходів для попередження корупції. У таких ситуаціях штрафи накладаються не тільки на конкретних посадовців, але й на всю корпорацію. Адекватністю перевірок забезпечується також діяльність трейдерських компаній, які відповідають за прозорість фінансових потоків навіть в умовах транзакцій через численні посередники.

Стабільна та ефективна політична система є основою для передбачуваного економічного зростання, зміцнення довіри як серед громадян, так і серед міжнародних партнерів, а також підвищення інвестиційної привабливості країни. Координоване функціонування державних інституцій дозволяє швидко реагувати на сучасні виклики, зменшувати ризики кризових ситуацій і забезпечувати гармонію між економічними та соціальними потребами суспільства. Ефективна робота політичних структур є ключовою умовою не лише для підтримки економічної стабільності, але й для підвищення загальної конкурентоспроможності країни. Досвід країни свідчить, що стабільні політичні інститути є фундаментом для економічного зростання, стимулювання інноваційного розвитку та високого рівня соціального захисту.

Список бібліографічних посилань

1. Протидія корупції: Антикорупційна стратегія Швейцарії на 2026–2029 роки : схвалено Федер. радою Швейцарії 28 січ. 2026 р. Берн : EDA, 2026. 42 с.
2. Федеральний закон про боротьбу з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (AMLA) : станом на 1 січ. 2026 р. Берн : Федер. збори Швейцарської Конфедерації, 2026. URL: <https://www.fedlex.admin.ch>.
3. Група держав проти корупції (GRECO). П'ятий раунд оцінювання: Запобігання корупції та сприяння доброчесності в центральних урядах та правоохоронних органах – Швейцарія : звіт про відповідність. Страсбург : Рада Європи, 2025. 58 с.
4. ОЕСР. Огляд антикорупційної доброчесності 2026: Швейцарія. Париж : OECD Publishing, 2026. URL: <https://www.oecd.org>.
5. Transparency International Switzerland. Індекс сприйняття корупції 2025 : статистичні дані та аналіз. Берн, 2026. URL: <https://transparency.ch>.

Одержано 30.04.2026

Владислав Борисович СІМОНЕНКО,

студент групи ННІ5-ПДдср-24-2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена Юхимівна СИНЯВСЬКА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правоохоронної діяльності

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6386-4151>

ПРИНЦИПИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ЗМІСТ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

На сьогоднішній день корупція залишається однією з головних проблем в Україні, яка негативно впливає на роботу державних органів та порушує права громадян. Незважаючи на те, що прийнято багато законів і створено спеціальні органи, повністю подолати корупцію поки що не вдалося. Саме тому важливо звернути увагу на принципи протидії корупції, оскільки вони визначають, як саме повинна будуватися державна політика у цій сфері.

Корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», «наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [1, ст.1].

Антикорупційне законодавство України базується як на національних нормах, так і на міжнародних стандартах. Але його ефективність залежить не тільки від кількості законів, а й від того, наскільки реально працюють закладені в них принципи.

В чинному Законі України «Про запобігання корупції» не закріплені принципи запобігання корупції, але після аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства та наукових публікацій ми вважаємо, що до таких принципів можна віднести наступні:

1. Перш за все, важливим є принцип верховенства права. Він означає, що у боротьбі з корупцією держава повинна діяти в межах закону та не порушувати права людини. Це важливо для того, щоб антикорупційні органи не зловживали своїми повноваженнями.

2. Другий принцип — законність. Він передбачає, що всі органи влади повинні діяти суворо на підставі закону та в межах своїх повноважень. У сфері протидії корупції це особливо важливо, адже перевищення повноважень може само по собі стати причиною нових правопорушень.

3. Третій принцип — невідворотність відповідальності. Його суть у тому, що кожне корупційне правопорушення має бути покаране. Але на практиці цей принцип працює не завжди ефективно через затягування розслідувань і судових процесів. Проте проблема в тому, що цей принцип не завжди використовується повною мірою.

5. П'ятий принцип — превентивність. Його мета — не допустити корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень ще до їх вчинення. Це проявляється у фінансовому контролі, перевірках, врегулюванні конфлікту інтересів, інших вимогах, обмеженнях і заборонах, встановлених у Законі України «Про запобігання корупції». Такий підхід є більш ефективним, ніж боротьба з уже вчиненими правопорушеннями.

6. Шостий принцип — доброчесність. Він передбачає, що посадові особи повинні дотримуватись етичних норм, бути чесними, відповідальними, нетерпимими до будь-яких проявів корупції. Питанням доброчесності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування присвячений цілий розділ Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування [2, Розділ III]. Але часто це залишається лише формальністю, без реального впливу на поведінку чиновників.

7. Сьомий принцип — захист викривачів корупції. Закон передбачає гарантії для таких осіб [1, Розділ VIII], але на практиці люди не завжди довіряють цій системі, тому неохоче повідомляють про правопорушення.

8. Восьмий принцип — взаємодія з громадськістю. Громадяни та громадські організації можуть контролювати діяльність влади (громадський контроль), але їх вплив не завжди є значним.

9. Дев'ятий принцип — міжнародне співробітництво. Україна враховує міжнародний досвід у боротьбі з корупцією, ратифікувала ключові міжнародні документи у сфері запобігання та протидії корупції, однак не всі стандарти ефективно реалізуються на практиці.

Загалом можна сказати, що деякі принципи вже дають результат, наприклад прозорість та превентивність. Водночас такі принципи, як невідворотність відповідальності та доброчесність, поки що реалізуються недостатньо ефективно, що зумовлено наявністю низки системних проблем, зокрема недосконалістю механізмів притягнення до відповідальності, тривалістю досудового розслідування і судового розгляду справ, складністю доведення корупційних правопорушень, а також окремими проявами вибіркового правозастосування. Крім того, на практиці спостерігається недостатній рівень сформованості стандартів доброчесної поведінки серед

публічних службовців, що пов'язано як із недоліками контролю та перевірки, так і з впливом соціально толерантного ставлення до корупції, що в сукупності знижує ефективність реалізації зазначених принципів.

Наприкінці зазначимо, що принципи протидії корупції дуже важливі у сфері державної політики, але їх ефективність залежить від реального виконання.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

2. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: затверджені наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28 квітня 2021 року № 72-21) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>.

Одержано 15.04.2026

Валерія Володимирівна СНИТКО,

студентка Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО НАКАЗУ ЯК ДОКУМЕНТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Судовий наказ як самостійна форма судового акта вирізняється серед інших процесуальних документів цивільного судочинства насамперед своєю дуалістичною юридичною конструкцією. Законодавець у статті 161 Цивільного процесуального кодексу України визначає його як особливу форму судового рішення, що видається за результатами розгляду вимог про стягнення з боржника грошової суми або витребування майна. Водночас цей документ виконує функцію виконавчого документа, що істотно вирізняє його з-поміж рішень, ухвалених у позовному провадженні [1]. Саме ця подвійність правової природи судового наказу зумовлює необхідність детального аналізу його особливостей як процесуального документа, вимог до його форми та змісту, а також порядку набрання ним законної сили й оскарження.

Наказне провадження, в межах якого видається судовий наказ, належить до спрощених видів судового провадження. Суддя без проведення судового засідання та виклику сторін, керуючись виключно доданими до заяви документами, ухвалює відповідний судовий акт. Судова практика послідовно підтверджує, що порушення вимог до форми та змісту заяви про видачу судового наказу є безумовною підставою для відмови у його видачі. Разом із тим суди не повинні допускати надмірного формалізму при вирішенні питання про відкриття наказного провадження. У справі № 766/16840/25 Херсонський апеляційний суд скасував ухвалу міського суду про відмову у видачі судового наказу про стягнення аліментів. Суд першої інстанції відмовив у видачі наказу, пославшись на те, що заявник не додав доказів надсилання копії заяви боржнику, та застосував аналогію зі статтею 177 ЦПК України, яка регулює подання позовної заяви. Апеляційний суд визнав такий підхід помилковим, наголосивши, що вимогами статті 163 ЦПК України на заявника не покладено обов'язку надання копії заяви та додатків для боржника, а також доказів їх надсилання [2]. Суд також вказав на неприпустимість застосування аналогії з нормами позовного провадження при вирішенні питання про видачу судового наказу, оскільки це суперечить правовій природі наказного провадження.

Сутнісною особливістю судового наказу залишається його подвійна функціональність — він одночасно є і судовим рішенням, і виконавчим документом. Після набрання законної сили стягувач не потребує отримання окремого виконавчого листа, що значно пришвидшує процедуру захисту прав. Специфічним є й порядок скасування судового наказу: боржник має право протягом п'ятнадцяти днів з дня отримання його копії подати заяву про скасування, причому для скасування достатньо лише заявити про наявність заперечень — суд не перевіряє їх обґрунтованість по суті, а лише констатує факт виникнення спору про право, що унеможливорює розгляд вимоги в наказному провадженні.

Окремої уваги заслуговує питання перегляду судового наказу за нововиявленими обставинами. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в постанові від 2 травня 2024 року у справі № 337/2451/23 сформулював принципові висновки щодо розмежування нововиявлених обставин та нових доказів. У цій справі боржниця звернулася із заявою про перегляд судового наказу про стягнення аліментів, посиляючись на лист служби у справах дітей, який, на її думку, підтверджував факт проживання дитини не зі стягувачем. Касаційний суд наголосив, що нововиявленими є юридичні факти, які існували на час видачі наказу та є істотними для розгляду заяви [3]. Необхідно розрізняти нові докази та докази, які підтверджують нововиявлені обставини: перші не можуть бути підставою для перегляду, тоді як другі підтверджують саме такі обставини. Не є нововиявленою обставина, що ґрунтується на

переоцінці доказів, які вже оцінив суд, а також обставина, яка була або могла бути відома заявникові на час розгляду справи. У конкретній справі суд встановив, що розписка про передачу дитини батькам колишнього чоловіка була додана до заяви про видачу судового наказу, а отже, досліджувалася судом при його видачі. З огляду на це обставина проживання дитини з батьками стягувача була відома боржниці ще до видачі наказу, тому не могла вважатися нововиявленою, а її заява фактично зводилася до переоцінки вже досліджених доказів.

Привертає увагу також проблема дотримання вимог до форми заяви в контексті функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. У справі № 766/16840/25 суд апеляційної інстанції констатував, що виключним правом стягувача є право на свій розсуд звертатись із заявою через систему «Електронний суд», незалежно від того, чи є боржник користувачем цієї системи. Крім того, суд послався на установлену практику Європейського суду з прав людини, за якою необхідно уникати занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, оскільки доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але й реальним [2].

Таким чином, судовий наказ є унікальним процесуальним документом, який поєднує властивості судового рішення та виконавчого документа. Його основними особливостями є: спрощений порядок видачі без судового засідання; подвійна функціональність; специфічний порядок скасування за заявою боржника; можливість перегляду за нововиявленими обставинами з чітким розмежуванням таких обставин та нових доказів. Судова практика свідчить про послідовне дотримання принципу доступності правосуддя при застосуванні інституту судового наказу, зокрема щодо неприпустимості надмірного формалізму, права заявника на звернення

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 19.04.2026).

2. Ухвалу про відмову у видачі судового наказу про стягнення аліментів на дитину скасовано, справу направлено до суду першої інстанції для продовження розгляду. Офіційний веб-портал Судової влади України, 2026. URL: <https://ksa.court.gov.ua/sud4819/pres-centr/news/1952147/> (дата звернення 19.04.2026).

3. КЦС ВС указав, що може бути нововиявленими обставинами для перегляду судового наказу про стягнення аліментів. Офіційний веб-портал Судової влади України, 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1611154/> (дата звернення 19.04.2026).

Одержано 15.04.2026

Анатолій Миколайович ТІХОНОВ,

*експерт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти,
здобувач спеціальності Д8 «Право»*

*Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького;*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2475-6187>

Науковий керівник:

Олег Гарійович ПРЕДМЕСТНИКОВ,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

завідувач кафедри права

*Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8196-647X>

ЕЛЕКТРОННІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ

Повномасштабна війна росії проти України докорінно змінила умови функціонування системи публічного адміністрування. Зруйнована інфраструктура, масове переміщення населення, безперервні кібератаки і держава зобов'язана продовжувати надавати послуги громадянам. Саме тут електронне врядування перестало бути питанням сервісної зручності і перетворилося на питання державної стійкості. Здатність правової системи стабільно виконувати юридичні зобов'язання перед громадянами попри зовнішні шоки позначається в доктрині поняттям правової безперервності (continuity of governance). Цифрова стійкість є операційною складовою цієї безперервності: вона охоплює як попередні інвестиції в діджиталізацію, так і здатність до екстреної мобілізації ресурсів у кризовий момент [1, с. 6820]. Показово, що понад 78 % українських користувачів позитивно оцінюють якість взаємодії з електронними державними сервісами, а кількість активних користувачів застосунок «Дія» зросла на 27 % – до 19,8 млн осіб [2, с. 17]. Ці цифри є не лише статистикою – вони свідчать про те, що цифровий канал надання послуг витримав навантаження, якого для нього не планували.

Нормативно-правова база електронних послуг в умовах воєнного стану зазнала радикального і швидкого перегляду. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209 [3] запровадила особливий режим роботи реєстраторів і нотаріусів та географічні обмеження на реєстраційні дії на тимчасово невідконтрольних державі територіях, щоб унеможливити незаконне відчуження майна в умовах окупації. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX [4],

ухвалений фактично напередодні вторгнення, заклав загальні засади цифрової взаємодії особи з державою і убезпечив права громадянина від свавілля органів публічної влади. Найбільш символічним правовим кроком стало законодавче закріплення повної юридичної сили цифрових документів: Україна стала першою державою світу, де цифровий паспорт у застосунку визнано повноцінним юридичним еквівалентом паперового [2, с. 17]. Це рішення дозволило мільйонам внутрішньо переміщених осіб ідентифікувати себе та захищати свої права без фізичних документів, які нерідко залишалися в зоні бойових дій. Правове забезпечення цифрової стійкості формується навколо трьох взаємопов'язаних елементів: безпека (кіберзахист та захист персональних даних), безперервність (дистанційна робота та електронний документообіг) і адаптивність (оперативне переміщення IT-інфраструктури та спрощення адміністративних процедур) [5, с. 317].

Попри безсумнівні здобутки, практика виявила низку системних викликів, що потребують правового вирішення. Перший із них – суперечність між відкритістю реєстрів і безпекою: доступ до Державного реєстру речових прав у зонах бойових дій може бути використаний агресором для цілеспрямованого пошуку майна, тоді як закриття цих даних ускладнює законну господарську діяльність – цю дилему неможливо розв'язати суто технічними засобами. Другий виклик – кіберзахист критичної інформаційної інфраструктури в умовах тривалого протистояння: обмежене фінансування, брак IT-фахівців та людський чинник утворюють сукупний ризик, управляти яким складніше, ніж окремою технічною вразливістю [5, с. 316]. Тактично ефективним рішенням стало розміщення ресурсів у хмарних дата-центрах країн-партнерів [2, с. 17], проте воно потребує правового врегулювання юрисдикції над державними даними та умов їхнього повернення. Третій виклик – деокуповані та прифронтові території, де інфраструктура зруйнована, а паперові архіви втрачені; для таких громад цифрові документи в «Дії» стають чи не єдиним надійним засобом підтвердження особи та майнових прав. Реінтеграція цих територій передбачає спеціальні правові механізми: розгортання мобільних точок надання послуг, відновлення доступу органів влади до реєстрів, пришвидшений перезапуск ЦНАПів. Нерівномірність цифрового розвитку регіонів, уповільненого у прифронтових і прискореного у відносно безпечних, потребує окремих правових заходів вирівнювання [6, с. 745–746]. Для внутрішньо переміщених осіб «Дія» стала інструментом виживання: взяття на облік, зміна місця проживання та оформлення адресної допомоги здійснюються без відвідування перевантажених органів соціального захисту [5, с. 317].

Підсумовуючи, зазначимо, що електронні адміністративні послуги в Україні воєнного часу пройшли перевірку на практичну значимість: вони перетворилися з елементу сервісної держави на інструмент національної

стійкості. Правову безперервність вдалося забезпечити завдяки оперативній адаптації законодавства, гнучкій децентралізованій архітектурі «Дії» та «Трембіти», а також розміщенню критичної інфраструктури поза межами досяжності агресора. Цифровізація забезпечила багатовекторний розвиток суспільства в умовах війни, утримавши державу присутньою в житті громадянина в найкризовіші моменти. Системними проблемами, що потребують законодавчого вирішення, залишаються: кіберзахист критичної інформаційної інфраструктури, правовий режим державних даних у хмарних сервісах іноземних юрисдикцій, обмеженість доступу до реєстрів на прифронтових і деокупованих територіях, а також кадровий дефіцит у державному IT-секторі. Перспективним напрямом залишається кодифікація цифрового права, уніфікація норм, що регулюють електронне врядування, та правове забезпечення застосування штучного інтелекту в автоматизованому прийнятті адміністративних рішень. Набутий досвід має значення не лише для України: він формує модель цифрової стійкості правової системи в умовах війни, застосовну в будь-якій демократії, що зіткнулася з гібридною агресією.

Список бібліографічних посилань

1. Lindström N. B., Razmerita L., Prokopenko S., Popovich N. Building Digital Resilience in Major Shocks: How Ukrainian Organizations Enact Digital Transformation in Times of War. *Proceedings of the 57th Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS 2024)* / ed. T. X. Bui. Honolulu : HICSS, 2024. P. 6813–6822. DOI: <https://doi.org/10.24251/HICSS.2024.816>.

2. Ingram G., Vora P. Ukraine: Digital resilience in a time of war. Washington, D.C. : The Brookings Institution, 2024. 31 p. (Working Paper #185). URL: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2024/01/Digital-resilience-in-a-time-of-war-Final.pdf> (дата звернення: 19.04.2026).

3. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-п> (дата звернення: 19.04.2026).

4. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> (дата звернення: 19.04.2026).

5. Федорюк Л. В. Правове забезпечення цифрової стійкості державної служби в умовах воєнного стану. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Цифрова стійкість державного управління: виклики воєнного часу» (м. Київ, 11–12 вересня 2025 р.)*. Київ : НІСД, 2025. С. 316–318. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-confproceed.2025.92>.

6. Юрійчук Є., Сидоренко С., Фесенко О. Тенденції розвитку цифровізації в Україні: багатовекторність та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 06, ч. 2. С. 745–766. DOI: <https://doi.org/10.62664/cpa.2025.01.37>.

Одержано 30.04.2026

Катерина Вячеславівна ШИМОНЯ,

студент 10 групи 4 курсу факультету юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6297-562X>;

Ірина Миколаївна БАЛАКАРЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8312-0216>

МОДЕЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У сучасній юридичній науці сьогодні існує два підходи до розуміння поняття адміністративної юстиції. Першим є вузький, відповідно до якого вона розглядається як відповідний спеціалізований судових захист. Другий – широкий, за яким адміністративна юстиція передбачає вирішення публічно-правових спорів як адміністративними судами, так й компетен-тними органами, котрі функціонують в межах адміністративної системи влади [1, с. 57].

Дослідженню моделей адміністративної юстиції було присвячено чимало наукових робіт вчених-адміністративістів. Так, О. В. Константи́й у своїх наукових доробках зазначає про існування у світі трьох основних моделей адміністративної юстиції: французької, німецької та англосаксо-нської [1, с. 58-89]. Водночас В. В. Решота та В. С. Дорош серед інших моделей виділяють й четверту – загальносудову [2, с. 164-165]. Французька модель, на думку вчених, характеризується тим, що органи адмініс-тративної юстиції знаходяться за межами системи судової влади й у де-яких випадках можуть надавати консультації для органів виконавчої влади різних рівнів. Така модель втілена в адміністративно-процесуаль-ному законодавстві Франції, Іспанії, Португалії, Туреччині [1, с. 58]. Сис-тема органів адміністративної юстиції у Франції наразі складається із адмі-ністративних трибуналів, апеляційних адміністративних судів та Держав-ної ради. Цікавим є те, що до адміністративних судів входять рахункові

палати, до повноважень яких належить з'ясування законності і правомірності витрачання публічних коштів посадовими особами державних органів та притягнення останніх до відповідальності у випадку виявлення порушення. Державна рада є судом касаційної інстанції стосовно рішень, які приймає рахункова палата [3, с. 83].

Водночас німецька модель передбачає утворення спеціалізованих судів, уповноважених вирішувати публічно-правові спори. Вони належать до загальної судової системи, але є незалежними від адміністративних органів [2, с. 164]. Австрія, Естонія, Латвія, Литва, ФРН реалізують дану модель на законодавчому рівні [1, с. 58]. Наприклад, у Німеччині незалежні суди, котрі є відокремленими від адміністративних органів, здійснюють адміністративне судочинство відповідно до Кодексу адміністративного судочинства (Verwaltungsgerichtsordnung) (далі – VwGO). Система адміністративних судів Німеччини наразі складається із трьох рівнів. За загальним правилом адміністративні суди, у яких створюються палати, приймають свої рішення в першій інстанції відповідно до § 5 VwGO. Другий рівень складають вищі адміністративні суди, які існують у кожній федеральній землі. Згідно з § 5 VwGO такі органи розглядають апеляційні скарги на рішення адміністративних судів та в окремих випадках виступають першою інстанцією у відповідних справах, встановлених законом. Варто відзначити, що вищим адміністративним судом виступає Федеральний адміністративний суд у Лейпцігу, у якому утворюється Великий Сенат. Відповідно до § 10 VwGO цей суд є ревізійно-касаційною інстанцією, перевіряє судові рішення на порушення норм федерального права. Юрисдикція цих судів поширюється майже на всі публічно-правові спори, що мають неконституційний характер, окрім тих ситуацій, коли у законі прямо вказується, що дані спори віднесені до компетенції іншого суду [4]. Також у Німеччині функціонують фінансові суди (Finanzgerichte), які вирішують спори за позовами до фінансових органів, спори щодо сплати податків, митних зборів, та соціальні суди (Sozialgerichte), що розглядають справи щодо соціального страхування, виплат допомоги безробітним. Ці органи функціонують як спеціальні суди [5, 6].

Водночас у Латвії механізм адміністративної юстиції закріплений у Адміністративно-процесуальному законі Латвії від 25 жовтня 2001 року. Частина «Б» даного Закону регламентує порядок вирішення індивідуально конкретних справ публічною адміністрацією. Статті 75-82, 101 унормовують процес оскарження адміністративного акту, виданого певним органом, чи довідки про права особи до вищого органу у порядку підлеглості або до установи, встановленої законом. Наступна частина Адміністративно-процесуального закону Латвії від 2001 року містить норми, які передбачають здійснення судового контролю за правомірністю та обгрунтованістю як адміністративного акта, так й дій установи [7].

Схожою до німецької моделі є англосаксонська або квазісудова. Вона характеризується тим, що адміністративні справи розглядаються відповідними органами – спеціальними трибуналами, які в свою чергу не входять до системи загальних судів [2, с. 164–165]. Німецька модель є типовою для Великої Британії, Індії, Канади, США, Австралії, Нової Зеландії [1, с. 59]. Варто відзначити, що система адміністративної юстиції Великої Британії поступово розвивалася від спеціалізованих трибуналів до уніфікованої судової структури. На даний час у цій країні діють Трибунали першого рівня (Firsttier Tribunal) та Вищі трибунали (Upper Tribunal). Перші поділяються на вісім секторів, наприклад, щодо підтримки притулку, імміграції та притулку, соціального забезпечення та аліментів, особливих освітніх потреб та інвалідності, військових пенсій. Трибунали першого рівня вирішують справи за заявами, зверненнями чи позовами громадян до органів влади. Важливим у даній моделі є прийняття у 1998 році Закону про права людини, який імплементує у національне право Європейську конвенцію з прав людини. Органи адміністративної юстиції у своїй діяльності фокусуються на законності дій органів влади та забезпечують доступ до трибуналів для вирішення спорів публічно-правового характеру [8, с. 55].

Загальносудова модель передбачає вирішення адміністративних справ судами загальної юрисдикції, розглядаючи скаргу на дії суб'єкта публічної адміністрації, якими були порушені права приватної особи. Зазначимо, що О. В. Константій дану модель називає змішаною, властивою країнам, що здобули незалежність після розпаду СРСР. Науковець виокремлює її особливості, серед яких є поєднання елементів французької та німецької моделей [1, с. 59–61].

Необхідно зазначити, що важливою подією в законодавчій сфері України стало прийняття 6 липня 2007 року Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), який передбачає можливість здійснення правового контролю за управлінською діяльністю органів державної влади шляхом оскарження їх неправомірних рішень, дій чи бездіяльності [9]. Тобто саме введення в дію даного кодифікованого нормативно-правового акту надало можливість втілити в життя положення ст. 55 Конституції України [10].

Відповідно до приписів КАС України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII система адміністративних судів на даний час складається із місцевих адміністративних судів (входять місцеві загальні суди та окружні адміністративні суди), апеляційних адміністративних судів, Верховного суду (входять Касаційний адміністративний суд та Велика Палата) як суду касаційної інстанції [9, 11]. Слід підкреслити, що українська модель адміністративної юстиції є досягненням вітчизняної науки та світової практики. Система

адміністративних судів, гарантії судового захисту приватних осіб від незаконних дій публічної адміністрації залежать, перш за все, від характеру системи права кожної держави. Проте безумовним консолідуючим фактором тут виступає належність до однієї правової сім'ї. Саме цей факт сприяє наявності спільних інтересів і поглядів на принципи та механізм адміністративної юстиції у державах, що входять до певної правової родини [3, с. 81].

Положення процесуального закону унормовують застосування позовного провадження при вирішенні публічно-правових спорів. Адміністративні суди при розгляді адміністративних справ, крім здійснення об'єктивного судового контролю за рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень, забезпечують захист порушених прав, приймаючи рішення й про відшкодування шкоди позичачу, завдану неправомірними діями відповідача. Тобто з моменту прийняття КАС України на законодавчому рівні було запроваджено дієвий механізм адміністративної юстиції, який є характерним для більшості країн Європи.

Отже, дослідивши моделі адміністративної юстиції деяких країн Європи, можна висновувати, що українська модель увібрала в себе найбільш позитивні досягнення світової практики. Результатом багаторічної діяльності суддів, адвокатів, вчених-юристів став підготовлений проект закону, котрий був внесений на розгляд Парламенту народними депутатами та прийнятий останніми 6 липня 2005 року як Кодекс адміністративного судочинства України.

Список бібліографічних посилань

1. Константи́й О. В. До питання особливостей моделі адміністративної юстиції в Україні. *DICTUM FACTUM*. Адміністративне право. Інформаційне право. 2019. № 2(4). С. 55-62.

2. Колеснікова М. В., Кучмістенко О. В. Зарубіжні моделі адміністративної юстиції на прикладі Австралії, Італії і Швейцарії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №3. С. 164-167. URL: https://lsey.org.ua/3_2022/37.pdf

3. Завальнюк І. В. Модель адміністративної юстиції в Україні та світі. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2010. Вип. 40. С. 79-84.

4. Verwaltungsgerichtsordnung vom 19.03.1991. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/BJNR000170960.html>

5. Finanzgerichtsordnung vom 6.10.1965. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/fgo/BJNR014770965.html>

6. Sozialgerichtsgesetz vom 03.09.1953. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/sgg/BJNR012390953.html>

7. Адміністративно-процесуальний закон Латвії від 25.10.2001. URL: <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2022/06/Administrativno-Processualnij-Zakon-Latvii-2017.pdf>

8. Будніков А. Ю. Практика адміністративних судів у захисті прав громадян: досвід США та Великої Британії. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 92. Ч. 3. С. 52-57.

9. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n11051>

10. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

11. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Одержано 16.03.2026

Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень у контексті розвитку сучасного суспільства

Анастасія Юрївна БЕЗПАЛЬКО,

здобувачка бакалаврського рівня спеціальності «Право»

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій Дмитрович КОЛЕСНИКОВ,

старший викладач кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Російська агресія проти незалежної України супроводжується комплексом викликів і небезпек, які створюють суттєві ризики для стабільності державного устрою та існування нашої країни як держави. Сфера національної безпеки потребує особливої уваги, оскільки навіть незначні загрози можуть еволюціонувати у масштабні кризові явища. Відповідно у цьому контексті всебічне теоретико-правове дослідження змісту і сутності поняття національної безпеки є досить важливим, тому що сучасні реалії підкреслюють необхідність ефективного правового регулювання.

Теоретико-правовим розвідкам поняття «національної безпеки» присвячена велика кількість праць вітчизняних науковців, зокрема таких як В. Сокурєнко, Ю. Загуменної [5], О. Мотайло [6], Д. Павленка [7], Л. Казакової [8], А. Мосейко [9], та ін.

Аналізуючи сутність національної безпеки України, доцільно розглядати її як комплексну багатовимірну систему захисту, що виходить далеко за межі виключно військової сфери та інтегрує політичну стабільність, економічну стійкість, енергетичну незалежність, кібернетичний та інформаційний простір, екологічну безпеку й соціальну згуртованість, формуючи єдиний механізм протидії сучасним гібридним загрозам [5]. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» національна безпека безпосередньо залежить від рівня правової культури та активної позиції громадян у захисті національних інтересів [1]. Основою національної безпеки України, згідно з законодавчим підходом, виступає захист державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу [6]. Це

взаємопов'язані елементи, які розглядаються як цілісний механізм національної безпеки.

Закон України «Про національну безпеку України» та Стратегії національної безпеки вказують, що загрози та державна політика охоплюють воєнну, політичну, економічну, інформаційну (у тому числі кібербезпеку), соціальну і екологічну сфери, що спрямовані на захист національних інтересів України [3].

У теоретико-правовому аспекті стратегія національної безпеки України затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, розглядається як нормативно-правовий акт, який визначає її основні засади - це стримування, стійкість, взаємодія [3]. Вказані засади мають чітке теоретико-правове значення, оскільки саме вони створюють логічне функціонування всієї національної безпеки і формують основу державної політики у сфері безпеки.

На думку О. Турченко і Ю. Груценко, поняття «національна безпека» включає не лише обороноздатність і діяльність спеціальних органів, а й стабільність економіки, захищеність інформаційного простору та гарантування безпеки кожної людини. Також науковці виділяють політичний підхід, де національна безпека розглядається як частина державної політики щодо захисту основних елементів, та соціальний підхід, який безпосередньо концентрує свою увагу на людині та її правах [2, с. 72]. На мою думку, найбільш правильним є підхід, який об'єднує всі ці погляди. Тобто національну безпеку варто розглядати як єдину систему, де важливим є і держава і кожна окрема людина та суспільство в цілому.

Суб'єкти забезпечення національної безпеки України формують цілісну систему, завдяки їхньому чіткому розподілу повноважень створюється ефективний механізм, який дозволяє своєчасно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози [1]. В. Тимошенко зазначає загрози національній безпеці серед яких - корупція, яка підриває ефективність як державного управління так і довіру до держави. Її небезпека полягає у складності виявлення та непередбачуваності проявів. Науковець виділяє війну як надзвичайно небезпечну загрозу, наслідки якої посилюються в умовах корумпованого середовища, а це також підриває довіру до держави на міжнародному рівні. Важливою загрозою також визначається порушення прав і свобод людини та злочинність, що призводить до конфліктів, які знижують рівень захищеності людини, суспільства і держави. Ці загрози впливають на рівень національної безпеки під час війни за Незалежність України [4 с. 97-98].

Ефективність національної безпеки значною мірою залежить із якістю правового регулювання. Гнучкість сучасного законодавства дозволяє враховувати сучасні загрози. Як зазначають О. Турченко та Ю. Груценко, що у процесі формування сучасної концепції безпеки необхідно досягти

забезпечення інтересів та потреб суспільства, держави та людини в їх незривному взаємозв'язку [2 с.72-73].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що національна безпека України у теоретико-правовому аспекті є складною системою, тому що поєднує правові норми, інституційні механізми та практичні заходи захисту. Тобто, всі основні напрями життя суспільства, які в сукупності забезпечують стійкість держави і відповідне функціонування системи національної безпеки України.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про національну безпеку України» №2469-VIII від 24.01.2026 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 28.04.2026).

2. Національна безпека і державна безпека: поліваріантність визначення та співвідношення/ О.Г. Турченко, Ю.І. Груценко. URL: <https://jrchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14914> (дата звернення: 28.04.2026).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» №392/2020 від 07.01.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020> (дата звернення: 28.04.2026).

4. Внутрішні загрози національній безпеці України. URL: <https://share.google/M1QvFrZbuzHuJ9TwZ> (дата звернення: 28.04.2026).

5. Загуменна Ю. О., Сокурєнко В. В. Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз. Вісник Національної академії правових наук України. 2024. № 2. С. 114–138.

6. Мотайло О.В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». Право та державне управління. 2019. № 4. С. 288-293.

7. Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В., Лисецький Ю. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2021. № 3. С. 102-107.

8. Казакова Л. О. Національна безпека держави: понятійно-категорійний апарат. Регіональні студії. 2021. № 24. С. 128-132.

9. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідорєнка. 2019. Вип. 2 (86). С. 42-52.

Одержано 30.04.2026

Єгор Олександрович ДИГАЛО,

студент Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій Дмитрович КОЛЕСНИКОВ,

старший викладач кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0403-1807>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Профайлінг у сучасних умовах функціонування сектору безпеки і оборони України набуває особливого значення як інструмент виявлення потенційних загроз, попередження правопорушень та аналізу поведінки осіб. Актуальність його застосування зумовлена ускладненням безпекової ситуації, зростанням рівня злочинності, а також необхідністю ефективного реагування на виклики, пов'язані з воєнним станом.

Дослідження та практичне використання профайлінгу було предметом наукової розвідки українських і зарубіжних дослідників, зокрема таких як Ю. І. Дмитрик, О. В. Кондратюк, М. В. Дідковської-Бідюк В. С. Медведєва, О. І. Діденко, К. Шерер, П. Екман, Б. де Пауло, О. Фрай та інших [1].

Спеціаліст-профайлер у своїй діяльності керується Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ратифікованою Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР), Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Законами України «Про Національну поліцію», «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист персональних даних», а також іншими чинними нормативно-правовими актами, що регулюють правоохоронну та інформаційну діяльність [1].

На думку Ю. Дмитрика та В. Кондратюка профайлінг - це система соціально-психологічних методів, спрямованих на діагностику особистісних характеристик, виявлення прихованих мотивів та оцінку достовірності повідомлюваної інформації. Його методологічну основу складає комплексний аналіз вербальної, невербальної та субвербальної поведінки особи, що дає змогу моделювати ймовірні сценарії розвитку подій, комунікативні стратегії та поведінкові реакції в конкретних ситуаціях [2].

Як зазначає В. Телійчук за методологією експертів ФБР (відділ поведінкових наук Академії ФБР Куантіко, штат Вірджинія), кримінальне профілювання визначається як процес реконструкції психологічного портрета правопорушника на підставі ретроспективного аналізу обставин та способу вчинення злочину. Емпіричною основою цього підходу стало порівняльне дослідження криміналістичних матеріалів та поведінкових

особливостей злочинців, у результаті чого вдалося встановити статистично значущі кореляції між специфікою кримінального діяння та психологічними рисами його виконавця [4].

О. Тихоненко цілком обґрунтовано звертає увагу на відсутність правового регулювання профайлінгу у сфері державної безпеки та невизначеність вимог до професійних компетенцій, необхідних для кваліфікованого складання психологічних портретів правопорушників [5].

У вітчизняній науковій літературі науковцями розглядається саме поняття «суб'єкт профайлінгу» та «об'єкт профайлінгу». Ґрунтовно опрацьовано розробку цих понять в розвідках М. Дідковської-Бідюк. Авторка на дисертаційному рівні дає дефініції до визначення сутності основних категорій профайлінгу [1]. На її думку суб'єкт профайлінгу (профайлер) є фахівець, який здійснює професійну діяльність із побудови психологічних профілів осіб, що становлять оперативний інтерес, та ідентифікації осіб із протиправними намірами шляхом комплексного аналізу вербальної, невербальної та екстер'єрної поведінки. Професійна придатність профайлера детермінована специфікою його діяльності та вимагає наявності визначеного комплексу індивідуально-психологічних якостей, когнітивних здібностей та спеціальних компетенцій. Об'єкт профайлінгу - це особа, стосовно якої реалізується профайлінгова діяльність. Це людина, що становить оперативний інтерес, правопорушник, підозрюваний, свідок, потерпілий або інший учасник правовідносин, поведінка якого підлягає психологічній діагностиці та прогнозуванню.

У практичній діяльності правоохоронних органів сектору безпеки профайлінг застосовується для створення психологічного портрета особи. Психологічний портрет являє собою цілісну, структуровану та різною мірою формалізовану інформаційно-аналітичну модель, що узагальнює юридично значущі психологічні, медико-біографічні та антропометричні дані про особу чи групу осіб з метою забезпечення оперативно-службової діяльності [6].

Як слушно зазначає Н. Жерж психологічний портрет не має статусу прямого доказу в кримінальному провадженні, проте ефективно застосовується як допоміжний аналітичний інструмент у процесі проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, спрямованих на встановлення причетних осіб і превенцію протиправних кримінальних діянь. В умовах кримінальної неочевидності психологічний профіль дозволяє сформулювати та верифікувати слідчі версії, спрогнозувати ймовірний час і місце вчинення повторного правопорушення, а також звузати коло підозрюваних із подальшою ідентифікацією цільової особи [7].

Профайлінг реалізує низку функціональних завдань, провідними серед яких виступають превентивна та діагностична. Превентивна спрямованість полягає у запобіганні правопорушенням через своєчасну ідентифікацію осіб

із ознаками потенційної небезпеки в зонах масового скупчення громадян, на об'єктах транспортної інфраструктури та під час публічних заходів. Діагностична функція реалізується в межах досудового розслідування та полягає у реконструкції психологічного портрета правопорушника, що дозволяє оптимізувати пошукову діяльність та звужити коло підозрюваних осіб.

Підбиваючи підсумки слід зазначити, що сучасних умовах російсько-української війни та правового режиму воєнного стану значення профайлінгу суттєво зростає. Він використовується для виявлення диверсійних груп, осіб, причетних до терористичної діяльності, колаборантів, а також для забезпечення безпеки на стратегічних об'єктах.

Водночас профайлінг має певні обмеження. Основною проблемою є суб'єктивність оцінок, оскільки результати аналізу значною мірою залежать від досвіду та професійного рівня спеціаліста-профайлера. Крім того, існує ризик формування упереджених висновків, що може призвести до порушення прав людини. Етичний аспект застосування профайлінгу є не менш важливим. Використання цього методу повинно здійснюватися з дотриманням принципів законності, об'єктивності та недискримінації. Недопустимим є використання профайлінгу як інструменту необґрунтованого втручання у приватне життя.

Таким чином, профайлінг є складним багатofункціональним інструментом, що поєднує психологічні, правові та організаційні аспекти. Його ефективність залежить від рівня підготовки спеціалістів, наявності чіткої нормативної бази та дотримання прав людини. Подальший розвиток профайлінгу в Україні потребує вдосконалення існуючих методик, запровадження сучасних технологій та врахування міжнародного досвіду.

Список бібліографічних посилань

1. Дідковська-Бідюк М. В. Психолого-правові засади використання профайлінгу в діяльності Національної поліції : дис. д-ра філософії : 053. Психологія; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021
2. Ю. І. Дмитрик, О. В. Кондратюк. Профайлінг у діяльності оперативних підрозділів. Соціально-правові студії. 2021. Випуск 3 (13). С. 95-100
3. Телійчук В. Г. Щодо застосування профайлінгу в оперативно-розшуковій діяльності підрозділами кримінальної поліції Національної поліції України / В. Г. Телійчук, С. С. Зінченко. Юридичний бюлетень. 2020. Вип. 12. С. 184-193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ub_2020_12_27.
4. Телійчук В.Г. Щодо напрямів застосування профайлінгу в оперативно-розшуковій діяльності. *The 7th International scientific and practical conference «Perspective of world science and education» (March 25-27, 2020)*. CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2020. С. 646–655.
5. Тихоненко О. О. Проблематика профайлінгу в рамках управління державною безпекою. *Право та державне управління*. 2020. № 3. С. 82–89.

6. Гуменюк Л.Й., Сулятицький І.В. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 648 с.

7. Жерж Н. Застосування методу психолого-криміналістичного портрета злочинця при розслідуванні окремих видів злочинів. URL: <https://bit.ly/3fmRWo1>.

Одержано 30.04.2026

Оксана Анатоліївна ІРХА,

студентка групи 411іст спеціальності В9 «Історія та археологія»

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Науковий керівник:

Станіслав Валерійович ВАСИЛЬЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри історії, археології та гуманітарних наук

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1470-4426>

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ У ЗБІРЦІ КОЗАЦЬКОГО ПРАВА «ПРАВА, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 р.

Своєрідна система злочинів проти моральності була властива кримінальному праву Гетьманщини. Подібні вчинки зараз вважаються церковними гріхами, а не злочинами. О. О. Громовий стверджує, що злочини проти моральності за часів Гетьманщини охоплюють як церковні гріхи блуду, перелобу, багатожонства, статевих зав'язків з родичами близьких ступенів споріднення, так і цілком кримінальні діяння, пов'язані зі згвалтуванням та розбещенням неповнолітніх. До вказаної категорії злочинів проти моральності дослідник відносить також і вбивство матір'ю своєї незаконнонародженої дитини, тобто дитини, яка була народжена поза шлюбом [1, с. 8]. І. С. Буднік наголошує на тому, що джерела права Гетьманщини охоплюють також і церковне право, яке встановлювало норми моральної поведінки у суспільстві. Серед джерел церковного права варто назвати кормчі книги, номоканони, книги Святого Письма, правила святих апостолів, правила, прийняті Вселенськими соборами, духовні та монастирські регламенти, церковні статuti князів Володимира та Ярослава, а пізніше – постанови російського патріарха та синоду [2, с. 59]. Порушення церковних канонів часто кваліфікувалося як злочин. Таким чином,

у Гетьманщині існувала певна система злочинів проти моральності, заснована на нормах церковного права, враховуючи уявлення християнства про дозволену і гріховну поведінку.

Однією з найбільш відомих збірок козацького звичаєвого права були «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. (далі – Права). Зокрема, у главі 23 Прав було передбачено норми щодо відповідальності перелюбників, блудників, гвалтівників жінок та дівиць, за мужолозство та скотоложство [3]. Відповідні норми відображали уявлення часів Гетьманщини щодо покарання за вчинення відповідних злочинів. Зокрема, у статтях 1 – 4 глави 23 Прав було передбачено відповідальність за перелюб, тобто подружню зраду. Згідно із статтею 2 глави 23 Прав встановлено покарання за подружню зраду дружини та чоловіка, який звабив чужу жінку, у вигляді смертної кари [3]. При чому покарати перелюбників міг як сам чоловік особисто, так і офіційні посадові особи. У випадку вбивства перелюбників чоловік звільнявся від кримінальної відповідальності за вбивство. Привертає увагу той факт, що відповідальності чоловіка, який вчинив подружню зраду (перелюб), встановлено не було, а відповідальність невірної дружини була передбачена.

Варто звернути увагу на статтю 5 Глави 23 Прав, який встановлював відповідальність за примушування вдови або дівичі (неодруженої, невинчаної жінки) до вступу у шлюб. Особа, яка без дозволу батьків або інших опікунів дівичі, насильством або погрозами схилила її до вступу у шлюб, підлягала смертній карі. Водночас, якщо дівчина сама погодилася на шлюб без дозволу власних батьків, в чому зізналася на суді, то чоловік, який її звабив, звільнявся від смертної кари [3]. У цьому випадку відбувалося одруження без дозволу батьків, що порушувало моральні засади суспільства Гетьманщини та церковні канони.

Привертає увагу також і покарання за блуд, яке було встановлене у пункті 4 статті 2 Глави 23 Прав. Вдов або дівиць (неодружених невинчаних жінок) та чоловіків, з якими вони вступили у статевий зв'язок, слід було карати публічним биттям різками. Тілесне покарання могло бути замінене штрафом з вигнанням із міста та виключенням з числа добрих і чесних осіб. До можливих мешканців міста за вчинення подібного злочину слід було застосувати арешт і штраф. Надання допомоги у вчиненні блуду розглядалося як звідництво і каралося за правилами статті 8 Глави 23 Прав. Звідництво могло полягати у підбурюванні до статевого життя без вінчання, розбещенні вдов та дівиць, наданні приміщення для блуду. Каралося звідництво або тілесними покараннями шляхом відрізання носа або вуха, або биттям різками, або вигнанням з громади. Порушення церковних канонів щодо розлучення та наступне проживання із іншою жінкою або іншим чоловіком без церковного розлучення могло бути покаране смертю відповідно до статті 6 Глави 23 Прав. Статеві відносини із особами близького ступеня споріднення (кровосмешення) відповідно до

артикула 7 Глави 23 Прав каралися смертною карою. Ступінь споріднення, при якому заборонялися статеві зв'язки, встановлювався за вимогами церковних канонів. Смертна кара у вигляді спалення на вогнищі була передбачена за неприродні статеві зв'язки чоловіка з чоловіком, тобто гомосексуалізм, збочені статеві зв'язки із тваринами (скотолозство) згідно із артикулом 9 Глави 23 Прав [3]. Криміналізація подібних діянь відповідала церковним канонам та уявленням тогочасного суспільства Гетьманщини про мораль.

У пункті 4 артикулу 10 Глави 23 Прав було встановлено покарання за вчинення аборту, хоча сам по собі цей термін у Правах не вживається, але мова йде про «...жену, яка мала плод, але нарочито каким предварительным образом тот плод спортіла зелієм або другим образом...». У цьому разі таку жінку слід було публічно покарати або оштрафувати [3]. Варто наголосити на тому, що конкретний різновид публічного покарання або розмір штрафу у цій нормі встановлено не було. Мабуть, він визначався відповідно до внутрішнього переконання судді.

Своєрідний склад злочину було встановлено у артикулі 11 Глави 23 Прав. Зазначена норма встановлювала відповідальність за залишення дитини, яка була народжена поза шлюбом у безпечному або небезпечному місці [3]. Покараннями за такий злочин могли бути биття різками або смертна кара.

Таким чином, у Гетьманщині певні види діянь були визнані злочинами проти моральності. Серед подібних злочинів норми козацького звичаєвого права визнавали блуд, перелюб, статеві відносини із особами близького ступеня споріднення (кровосмешеніє), неприродні статеві зв'язки чоловіка з чоловіком, тобто гомосексуалізм, відмову жінки від дитини, яка була народжена поза шлюбом. Вказані діяння зараз мають статус лише церковних гріхів (перелюб, блуд, гомосексуалізм), але з боку держави не караються. Найбільш поширеним покаранням за злочини проти моральності була смертна кара, хоча іноді застосовувалося биття різками, штраф або вигнання з громади.

Список бібліографічних посилань

1. Будник С. І., Прус В. З., Шкурятенко О. В. Джерела права Української гетьманської держави (Війська Запорізького): навч. посіб. Київ, 2017. 212 с.

2. Громовий О. О. Система злочинів проти моралі за нормами «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. *Національний юридичний журнал : теорія і практика*. 2016. № 3. С. 6–10.

3. Права, за якими судиться малоросійський народ: пам'ятка політико-правової культури України / за редакцією О. О. Мироненко, К. А. Вислобокова, І. Б. Усенка, В. В. Цветкова, Ю. С. Шемшученка. К.: Інститут історії НАН України, 1997. 598 с.

Одержано 19.03.2026

Олена Богданівна ІРХА,

*студентка групи 411іст спеціальності В9 «Історія та археологія»
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Науковий керівник:

Станіслав Валерійович ВАСИЛЬЄВ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, археології та гуманітарних наук
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1470-4426>*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ У ЗБІРЦІ КОЗАЦЬКОГО ПРАВА «ПРАВА, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 р.

Спадкові відносини виникали у багатьох народів світу в різні історичні періоди. Своєрідна система регулювання переходу права власності на майно померлої особи існувала також і в Гетьманщині. В. В. Маньковський зазначає, що уряд Гетьманщини, регулюючи спадкові відносини, спирався на козацьке звичаєве право, Литовські статuti та Магдебурзьке право. Регулювання спадкових відносин відбувалося за активного втручання полково-сотенної адміністрації, зокрема, в питаннях посвідчення заповітів та розгляду спорів щодо спадщини у судах Гетьманщини [1, с. 133]. Г. В. Журбелюк наголошує, що в козацькій державі існувало спадкування відповідно до звичаю та відповідно до заповіту. Існували родинний та економічний принципи спадкування майна. За родинним принципом кожний кровний родич, який входив до складу родини і працював на її користь, мав право на спадок. Відповідно до економічного принципу право на спадщину мала будь-яка особа, яка вкладала свою працю у збільшення та примноження родинного майна [2, с. 41]. Отже, козацькому звичаєвому праву були притаманні певні принципи та засади правового регулювання спадкових відносин. Одним із видів спадкування було спадкування відповідно до заповіту.

Правовому регулюванню спадкових відносин було присвячено Главу 12 збірки козацького звичаєвого права «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. (далі – Права). При чому стосовно заповіту використовувалися специфічні терміни «тестамент» або «духовний запис». В статті 1 Глави 12 Прав було закріплено визначення тестаменту як форми добровільного волевиявлення особи стосовно розподілу власного майна на випадок смерті, складеного для запобігання спорам між родичами стосовно розподілу майна. Встановлювалися умови дійсності

заповіту. Зокрема, тестамент не повинен був суперечити добрим звичаям, народним традиціям, сумлінню та доброчесності. Також він не міг складатися під впливом примусу. Згідно із артикулом 4 Глави 12 Прав під час складання заповіту обов'язковою була присутність представника козацького уряду («урядової особи») та двох «чесних осіб», які заслуговували довіри. У разі відсутності представника сотенної адміністрації тестамент дозволялося по складати і посвідчувати в присутності трьох «чесних і віри достойних» осіб. Тестамент складався письмово, підписувався заповідачем та іншими особами, які були присутні при складанні заповіту [3]. Вказані вимоги забезпечували дійсність заповіту та забезпечували його виконання після смерті спадкодавця.

Також законодавство Гетьманщини визначало перелік осіб, які не могли складати заповіт та осіб, які не могли бути спадкоємцями. Зокрема, відповідно до артикула 2 Глави 12 Прав заповіт не могли складати малолітні особи та діти, які перебували під опікою дорослих осіб, сини, які жили разом із батьками, духовні особи монашеського чина, мірські священники та дякони стосовно церковного майна, божевільні особи («умалішенніє і природніє дураки»), марнотратники («сустратні люди»), засуджені до смертної кари та безчесні люди, німі, сліпі та глухі [3]. Аналіз цього переліку осіб викликає запитання стосовно того, яким чином людину могли визнати марнотратником або людиною без честі.

Заповідач мав свободу розпорядження майном у заповіті (тестаменті). Згідно із пунктом 2 артикула 4 Глави 12 Прав заповідач повинен був вказати у тестаменті всіх дітей та визначити, кому зі своїх дітей він заповідає конкретне майно, а кого позбавляє права на спадкування. Причини для позбавлення дітей права на спадщину були встановлені в артикулі 12 Глави 12 Прав. Серед таких причин могло бути вказано завдання тілесних ушкоджень батькам, образа батьків словом, замах на життя батьків, відмова доглядати батьків похилого віку, заняття чаклуванням або товариські відносини зі злочинцем, інші причини [3]. Отже, стосовно кожного з дітей заповідач повинен був визначити або перелік майна, яке належало до спадкування, або ж позбавити права на спадщину за наявності встановлених у законодавстві причин.

Майно могло бути заповідане не тільки родичам, але й іншим особам. Згідно із пунктом 1 артикулу 6 Глави 12 Прав заповідач міг заповідати у тестаменті все рухоме майно, що йому належало, на користь будь-яких вільних осіб духовного або світського звання, монастирям, госпіталям та закладам освіти. Перелік осіб, які не могли бути спадкоємцями, а отже і не могли бути вказані в тестаменті, встановлювався в пункті 2 артикула 6 Глави 12 Прав. Серед таких осіб були передбачені представники інших віросповідань (іудейство, мусульманство, язичництво), відступники від віри християнської, діти, які народжені поза шлюбом або внаслідок

перелюбу (подружньої зради), п'яниці. Відповідно до артикула 5 Глави 12 Прав допускалася зміна вже складеного і посвідченого тестаменту під час життя заповідача [3]. Отже, норми козацького звичаєвого права встановлювали норми щодо складання заповіту, визначення кола спадкоємців та можливості змінити заповіт за життя спадкодавця.

Важливо зазначити, що відповідно до артикулів 8 та 9 Глави 12 Прав встановлювалися правила щодо призначення «езекунторів» або «душеприказчиків», тобто осіб, які були відповідальними за виконання заповіту після смерті спадкодавця. Виконавцем заповіту міг бути або один зі спадкоємців, або взагалі стороння особа, вказана у тестаменті. Строк виконання заповіту складав один рік. Протягом цього року спадкоємці повинні були отримати все майно, яке повинно було перейти до їх власності відповідно до тестаменту [3]. Отже, традиції козацького звичаєвого права встановлювали вимоги стосовно прийняття спадщини і виконання заповіту.

Отже, козацьке звичаєве право встановлювало вимоги до дійсності та форми заповіту, перелік осіб, які не могли складати заповіт або не могли прийняти спадщину, правові засади виконання заповіту. Вказані вимоги базувалися на уявленнях тогочасного суспільства про мораль та християнських канонах.

Список бібліографічних посилань

1. Маньковський В. В. Історичний аспект становлення спадкування в Україні та його зв'язок з регулюванням спадкових відносин на землях Литви та Польщі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 131–134. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/31>.

2. Журбелюк Г. В. Особливості спадкування в українській системі світобачення: історико-правові аспекти. *Наукові записки. Юридичні науки*. 2004. Том 26. С. 38–47.

3. Права, за якими судиться малоросійський народ: пам'ятка політико-правової культури України / за редакцією О. О. Мироненко, К. А. Вислобокова, І. Б. Усенка, В. В. Цветкова, Ю. С. Шемшученка. К.: Інститут історії НАН України, 1997. 598 с.

Одержано 19.03.2026

Владислав Олександрович КІРІЧЕНКО,

курсант 311 навчальної групи

факультету правоохоронної діяльності,

Національної академії Державної прикордонної

служби України імені Богдана Хмельницького;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3366-7732>

Науковий керівник:

Роман Миколайович ЛЯШУК,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності

Національної академії Державної прикордонної

служби України імені Богдана Хмельницького;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0137-0989>

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТІВ ТА УМОВ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ

Суспільний договір є однією з фундаментальних концепцій політико-правової думки, що пояснює походження держави, легітимність влади та взаємозв'язок між особою і суспільством. Його сутність полягає у добровільній домовленості між людьми щодо створення організованого суспільства, у якому забезпечується порядок, безпека та реалізація основних прав і свобод. Ідея суспільного договору була розвинена в працях Томас Гоббс, Джон Локка та Жан-Жак Руссо, кожен з яких по-своєму інтерпретував суб'єктів, умови та межі цього договору [1].

Актуальність дослідження суб'єктів, умов та меж суспільного договору зумовлена необхідністю забезпечення ефективного функціонування держави в умовах сучасних викликів. Зокрема, в Україні питання суспільного договору набуває особливого значення у контексті демократичних трансформацій, реформ державного управління та утвердження принципів верховенства права. Взаємна довіра між державою та громадянами виступає ключовим фактором стабільності суспільства та його подальшого розвитку [2].

Суб'єктами суспільного договору виступають, передусім, індивіди як носії природних прав і свобод. У природному стані, за Гоббсом, люди є рівними, але ця рівність супроводжується постійною загрозою конфлікту, що зумовлює необхідність укладення договору для забезпечення безпеки. У цьому контексті індивіди добровільно передають частину своїх прав суверену, який виступає окремим суб'єктом суспільного договору. У Локка суб'єкти договору зберігають більше автономії, а держава розглядається як інструмент захисту природних прав – життя, свободи та власності. Руссо, у свою чергу, наголошує на колективному суб'єкті – народі як носії загальної волі, що формує політичну спільноту.

Таким чином, суб'єктами суспільного договору варто розуміти як окремих громадян, так і державу, яка виникає як результат їхньої взаємної згоди. При цьому держава не є самодостатнім утворенням, а функціонує як інститут, що має забезпечувати баланс інтересів усіх учасників договору. Важливим є також те, що суб'єктами можуть виступати соціальні групи, інституції громадянського суспільства та інші колективні утворення, які беруть участь у формуванні суспільних відносин [3].

Умови суспільного договору визначаються як сукупність принципів і норм, на яких ґрунтується взаємодія між його суб'єктами. Однією з ключових умов є добровільність, що передбачає усвідомлену згоду індивідів на обмеження частини своїх природних прав задля досягнення загального блага. Іншою важливою умовою є рівність сторін, яка означає, що всі учасники договору мають однаковий статус у правовому полі. Також необхідною умовою є взаємна відповідальність: держава зобов'язується гарантувати права і свободи громадян, тоді як громадяни повинні дотримуватися встановлених законів [4].

Особливе значення має принцип справедливості як основа суспільного договору. Він передбачає не лише формальну рівність, але й забезпечення реальних можливостей для реалізації прав кожного члена суспільства. У сучасних демократичних державах умови суспільного договору закріплюються в конституціях та інших нормативно-правових актах, що визначають механізми взаємодії між державою та громадянами [5].

Межі суспільного договору є не менш важливим аспектом, оскільки вони визначають допустимі рамки втручання держави у життя особи. З одного боку, держава має право обмежувати певні свободи задля забезпечення громадського порядку, безпеки та захисту прав інших осіб. З іншого боку, такі обмеження не можуть бути довільними та повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності.

У працях Локка та Руссо підкреслюється, що влада держави не є абсолютною і має чіткі межі, порушення яких дає громадянам право на опір або навіть зміну влади. Це положення стало основою для формування сучасних демократичних принципів, зокрема верховенства права та поділу влади. У цьому контексті межі суспільного договору визначаються не лише юридичними нормами, але й морально-етичними принципами, що відображають суспільні цінності.

В умовах сучасного розвитку суспільства концепція суспільного договору зазнає трансформацій. Глобалізація, розвиток інформаційних технологій та зростання ролі громадянського суспільства змінюють характер взаємодії між державою і громадянами. Зокрема, з'являються нові форми участі громадян у прийнятті рішень, що розширює традиційні межі суспільного договору. Водночас зростає значення прав людини як універсального критерію оцінки діяльності держави.

В умовах екзистенційної війни суспільний договір зазнає суттєвих змін, оскільки роль держави в забезпеченні безпеки значно зростає. Громадяни, у свою чергу, свідомо приймають тимчасове обмеження певних прав заради збереження власного життя та державності. У такій ситуації посилюється рівень взаємної відповідальності: держава зобов'язана забезпечувати ефективний захист населення, а люди мають активно долучатися до оборони, підтримки державних інституцій та дотримання чинного законодавства. Водночас громадяни виступають не лише об'єктом захисту, а й повноцінним суб'єктом безпеки, від дій якого безпосередньо залежить стійкість держави. Така трансформація підсилює значення громадянської свідомості, солідарності та особистої відповідальності кожного за спільне майбутнє.

Отже, суспільний договір є складним багатовимірним явищем, що охоплює взаємодію різних суб'єктів і має чітко окреслені межі та визначені умови функціонування. До таких суб'єктів належать індивіди як носії природних прав, соціальні групи, інститути громадянського суспільства та держава як впорядковувальний і гарантувальний елемент. Його ефективність залежить від дотримання принципів добровільності, рівності, справедливості та взаємної відповідальності, які формують основу стабільних суспільних відносин. Водночас саме узгоджена взаємодія цих суб'єктів забезпечує легітимність влади та стійкість політико-правової системи. Важливе значення мають також умови реалізації суспільного договору, зокрема наявність довіри, правової визначеності та належного інституційного забезпечення. У сучасному світі ця концепція залишається актуальною та продовжує відігравати ключову роль у формуванні демократичних інститутів і забезпеченні прав людини.

Список бібліографічних посилань

1. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / пер. з фр. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с.
2. Klosko G. Political Theory: A Contextual Approach. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2020. 768 p.
3. Договір суспільний. Політологічний енциклопедичний словник, уклад.: Л. М. Герасіна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015.
4. Поліщук Н. Теорія суспільного договору. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. С. 620.
5. Бабкіна О. Суспільний договір. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 700.

Одержано 16.04.2026

Аріна Андріївна КЛИМЕНКО,

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій Дмитрович КОЛЕСНИКОВ,

старший викладач кафедри теорії та історії держави та права

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0403-1807>

ПРАВОСВІДОМІСТЬ САМУРАЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Актуальність теми полягає в усвідомленні еволюції правосвідомості на прикладі самурайської етико-правової системи, що поєднувала моральні норми, звичаєве право та соціальну ієрархію.

Метою дослідження є аналіз формування та особливостей самурайської правосвідомості в історико-правовому контексті феодальної Японії.

Питання правосвідомості у теоретико-правовій науці досліджувалися багатьма вченими, зокрема такими як С. Сливка, О. Данильян, М. Цимбалюк, Ю. Л. Кушинська, О. Деменко, Д. Єрмоленко, О. Скаун, Ю. Калиновський, М. Кельман, А. Колодій, П. Рабинович та інші. У контексті самурайської правосвідомості та кодексу Бусідо це явище розглядали, зокрема, Інадзо Нітобе, який у праці «Bushido: The Soul of Japan» 1899 р. описав морально-етичні основи самурайської культури.

Термін «самурай» походить від японського слова samurai, що пов'язане з дієсловом saburau, яке означає «служити» або «перебувати на службі» [1]. Первісно цим терміном позначали військових слуг, які перебували при феодальних володарях (даймьо) та виконували функції їхньої особистої охорони і військової служби. З часом самураї сформували окремий військовий стан феодальної Японії, який поєднував елементи аристократії та професійного воїнського прошарку. Вони становили військову еліту суспільства, що була тісно пов'язана із системою васальної залежності та служби сюзерену [6].

Загалом самурайська правосвідомість - це складна та унікальна етико-правова система феодальної Японії, що формувалося під впливом етичних норм, звичаєвого права та військово-службової ієрархії. Вона базувалася на кодексі Бусідо («Шлях воїна»), де вищим законом було служіння сюзерену, абсолютна чесність, мужність та готовність віддати життя. Вона ґрунтувалася на принципах справедливості, дисципліни, військової майстерності та пошани до сюзерена [2, с. 16]. Відносини між самураєм і його паном називалися відносинами сюзеренітету, тобто будувалися на

принципах особистої вірності, служби та взаємних обов'язків між васалом і сюзереном [3].

Така система визначала не лише політичну підпорядкованість, а й морально-правову відповідальність самурая перед своїм господарем. Бусідо виступало кодексом морально-правових принципів, дотримання якого вимагалось від воїнів. Це був переважно неписаний звід норм, що передавався через усну традицію або через висловлювання відомих воїнів і мислителів. Кодекс не був результатом творчості однієї особи, а формувався поступово, протягом століть військової служби та соціальної практики самурайського стану, відображаючи накопичений досвід, традиції та ідеали воїнської спільноти [2, с. 16].

Ключовим елементом цього кодексу виступала заповідь справедливості, яка вважалася найвищою чеснотою самурая. Для воїна не існувало нічого більш ненависного, ніж підступність, нечесні угоди та моральна неправда. У межах цієї концепції справедливість трактувалася не як абстрактний принцип, а як рішучість діяти відповідно до «здорового глузду»: померти, коли правильно померти, і бити, коли правильно бити. Вона розумілася як внутрішній стрижень особистості, без якого неможливі ані талант, ані навчання, ані становлення самурая як воїна [2, с. 36].

Також джерелами формування самурайської правосвідомості були зведені закони Goseibai Shikimoku 1232 р. та Buke Shohatto 1615 р., які закріплювали правові засади військового стану, визначали норми поведінки самураїв, їхні обов'язки перед сюзереном та систему дисциплінарної відповідальності в межах феодального правопорядку Японії.

У теоретико-правовому вимірі самурайська правосвідомість може розглядатися як особлива форма історичної правової свідомості, в якій право не відокремлювалося від моралі та соціальної ієрархії, а існувало як єдина етико-нормативна система. Вона характеризувалася внутрішньою переконаністю у необхідності дотримання обов'язку перед сюзереном і сприйняттям правових приписів через категорії честі, лояльності та справедливості. Така правосвідомість виконувала регулятивну функцію не лише через зовнішній примус, а насамперед через внутрішнє самозобов'язання особи, що забезпечувало стабільність феодального правопорядку та легітимізувало специфічні інститути, властиві самурайській системі.

Правосвідомість у такій системі виконувала не лише ціннісно-нормативну, а й регулятивно-правову функцію, визначаючи допустимі моделі поведінки у випадках порушення обов'язку, втрати честі або невиконання васальної вірності. Окремі ритуально-правові практики набували характеру інституційних механізмів підтримання соціального порядку та забезпечення відповідності поведінки особи встановленим етико-правовим нормам.

У цьому контексті правосвідомість і правовий статус самурая безпосередньо пов'язувалися з інститутом сепуку як особливою формою реалізації юридико-етичних норм. Сепуку - це ритуальне самогубство, який виступав не лише моральною практикою, а й соціально-правовим способом реагування на порушення честі, обов'язку або васальної вірності. Сепуку розглядалося як допустимий механізм відновлення соціально-правового становища, через який самурай підтверджував свою відповідність нормам Бусідо навіть у випадку втрати життя [4].

Показовим є приклад 47 ронінів («47 гісі»), який став символом самурайської відданості та честі. Подія Akō incident (1701-1704) відображає ситуацію, у якій морально-етичні норми вірності сюзерену переважали над вимогами формального державного права. Після смерті сюзерена Asano Naganogі, змушеного вчинити сепуку, його васали стали ронінами та здійснили помсту, а згодом прийняли сепуку як почесну форму відповідальності відповідно до кодексу Бусідо та відданості своєму сюзерену [7].

Також сепуку мало чітке правове значення, оскільки впливало на юридичний статус родини самурая. У випадку «почесного» сепуку зберігалися спадкові володіння, уникалася конфіскація майна, а родина не зазнавала репресій чи соціального переслідування. Таким чином, ритуальне самогубство виступало як засіб юридичного пом'якшення відповідальності, що дозволяло зберегти соціальну цілісність роду та права спадкоємців на службу і становий статус [5].

Отже, самурайська правосвідомість становила специфічну історичну форму правової свідомості, в якій правові норми були нерозривно пов'язані із соціальними зобов'язаннями та станомою ієрархією. Вона забезпечувала регулювання поведінки не лише через формально встановлені приписи, а й через внутрішньо засвоєні уявлення про обов'язок, честь і вірність. У межах такої системи окремі правові інститути, зокрема сепуку, виконували функцію юридично санкціонованого механізму відновлення порушеного соціального та правового статусу особи і підтримання стабільності феодального правопорядку.

Список бібліографічних посилань

1. Samurai // Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/samurai>

2. Нітобе Інадзо. Бусідо: душа Японії / пер. А. Накорчевський. - Київ: АртХаус - 42с. (скорочене видання). - URL: <https://www.arthuss.com.ua/pdf/Bushido-Test-1.pdf?srsId=AfmBOopkOd572sefelArJTBS3TmPNXuHtZWEyJyenkSy0U75k4FhuU7> (дата звернення: 29.04.2026)

3. Jiang J., Shen J., Wang K. *The «Tripitaka Diplomacy» in the East Asian World During the 10th-12th Centuries* // Religions. - 2025. - Vol. 16(8), Article 961. URL: <https://www.mdpi.com/2077-1444/16/8/961> (дата звернення: 29.04.2026)

4. Виникнення та розвиток обряду сеппуку (харакірі) в Японії // Освіта.UA. - 2010-10-08. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10378/> (дата звернення: 29.04.2026)

5. Навіщо самураї робили сеппуку – ритуальне самогубство? - 04.04.2016. - Brama.net.ua. URL: <https://brama.net.ua/japan-harakiri-4321/> (дата звернення: 29.04.2026)

6. Samurai // Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/samurai>

7. Madison Folks. *The Tale of the 47 Ronin* // Ronin Gallery Blog. - 31 August 2018. URL: https://www.roningallery.com/blog/the-tale-of-the-47-ronin-2?srsId=AfmBOoqbww7hRMKY_6eutCgjX9cUm2kTBPOm5Z2peC75ZnjxQK1QKDkn (дата звернення: 29.04.2026)

Одержано 30.04.2026

Вероніка Олегівна КОВАЛЬСЬКА,

студентка 1 курсу спеціальності «Право»

навчальної групи ННІ5-ПЗдср-25-1(КП)

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій Дмитрович КОЛЕСНИКОВ,

старший викладач кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0403-1807>

КОНКУРЕНЦІЯ МОДЕЛЕЙ ПРАВОСВІДОМОСТІ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ 1440 РОКУ: ЦЕРКОВНА, СВІТСЬКА ТА СТАНОВА ПРАВОСВІДОМІСТЬ У СПРАВІ МАРШАЛА ЖІЛЯ ДЕ РЕ

У середньовічному європейському суспільстві правосвідомість виступала як багатогранна система поглядів, емоцій та ставлення до права, держави й правових явищ. Вона відображала складну соціальну структуру суспільства та взаємодію різноманітних регулятивних систем. Правосвідомість, за визначенням, є відображенням права в свідомості індивідів і суспільства, включаючи когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти, і виконує функцію орієнтації в правовій дійсності [2, с. 342]. У феодальній Європі XV століття вона не мала єдиного вигляду, а існувала у вигляді різних моделей, що конкурували між собою [3, с. 148]. Ці моделі формувалися під впливом релігійних догм, інтересів державної

влади та станових привілеїв, тобто залежно від того, яка сила мала більший вплив у суспільстві - церква, світська влада чи окремі стани [1, с. 386].

Церковна модель правосвідомості ґрунтувалася на релігійно-моральному підході, де право ототожнювалося з божественним законом і моральними нормами християнства. Злочини розглядалися передусім як гріх проти Бога та Церкви. Релігійні норми мали імперативний характер, оскільки походили від божественного авторитету, і часто мали більшу силу, ніж світські правила у питаннях моралі [3, с. 152].

Світська модель правосвідомості орієнтувалася на державно-правовий порядок і захист публічних інтересів феодальної держави. Вона базувалася на звичаєвому та писаному праві, що забезпечувалося примусовою силою світської влади [1, с. 389]. Ця модель відображала прагнення централізованої феодальної влади обмежити свавілля великих баронів і забезпечити стабільність державно-правових відносин [2, с. 345].

Станова модель правосвідомості базувалася на привілеях і статусі дворянства. У такій системі право розглядалося крізь призму феодальної ієрархії та усталених звичаїв. Представники знаті сприймали право не як єдині правила для всіх, а як систему, що захищає саме їхні привілеї, вважаючи, що васальна вірність має більшу силу, ніж загальні закони [3, с. 155].

Сам судовий процес над маршалом Франції Жілем де Ре, що відбувся у 1440 році в Нанті, став однією з найгучніших правових подій пізнього Середньовіччя [4, с. 15]. Обставини справи склалися на тлі фінансового розорення маршала та численних скарг місцевих жителів на зникнення дітей у володіннях де Ре [6, с. 42]. Упродовж 1432-1440 років у замках барона систематично зникали діти, переважно хлопчики віком від 7 до 18 років. Приводом до арешту став інцидент із захопленням замку Сен-Етьєн-де-Мер-Морт у травні 1440 року, де Жіль де Ре ув'язнив клірика, що було розцінено як порушення феодальних прав та посягання на недоторканість церкви [5, с. 12].

15 вересня 1440 року Жіль де Ре разом із співучасниками був заарештований за наказом єпископа Нантського Жана де Малеструа [6, с. 78]. Церковний трибунал висунув звинувачення в ересі, чаклунстві, содомії та вбивстві «ста сорока або більше дітей» з метою ритуальних жертвоприношень [5, с. 45]. Світська влада герцога Бретані Джона V акцентувала увагу на вбивствах та посяганні на «величність» сюзерена [6, с. 82].

Учасники процесу чітко відображали дуалізм середньовічної юрисдикції. Церковну сторону представляли єпископ Нантський та інквізитор Жан Блуен [5, с. 28]. Світську владу очолював президент парламенту Бретані П'єр де л'Опіталь. Після загрози екскомунікації та застосування тортур Жиль де Ре 21 жовтня 1440 року дав перше зізнання [6, с. 105]. Вирок був винесений 25 жовтня 1440 року: церковний суд визнав його винним у ересі та содомії, а світський - у вбивствах та порушенні феодальних прав [5, с. 112]. 26 жовтня 1440 року маршал був страчений [4, с. 380].

Центральним елементом конкуренції у судовому процесі над маршалом Франції Жілем де Ре було різне розуміння злочину. [6, с. 88]. Конфлікт між вірою, правом і становими привілеями став найбільш гострим на початковому етапі процесу. Жіль де Ре категорично відмовлявся визнавати юрисдикцію як церковного, так і світського суду, заявляючи, що єпископи та інквізитор «не є його суддями» і ніколи ними не були. Він посилався на свій високий становий статус маршала та барона, переконаний, що лише особи такого ж походження або представники королівської влади мають право його судити. Така позиція яскраво ілюструвала домінування станової правосвідомості, де честь дворянства та феодальні імунітети переважали над загальними нормами [3, с. 155].

Церковна модель наполягала на верховенстві божественного закону, загрожуючи відлученням від церкви, а світська - примусовою силою герцогської влади [1, с. 386-389]. Цей конфлікт відображав напругу між релігійною вірою як моральним імперативом, державно-правовим порядком як інструментом централізації та становими привілеями як пережитком феодальної роздробленості [2, с. 345].

Перевагу отримала церковно-світська позиція завдяки кільком чинникам. По-перше, у XV столітті церковна юрисдикція щодо ересі та моральних злочинів мала універсальний характер і поширювалася на всі стани суспільства [5, с. 28]. Вона підтримувалася авторитетом Святого Престолу, тобто найвищої церковної влади, тому її рішення сприймалися як обов'язкові для виконання. Це дозволяло церкві впливати навіть на представників знаті та місцевих феодалів, долаючи їхній опір через загрозу духовних санкцій, таких як відлучення від церкви або інші релігійні покарання [3, с. 152].

По-друге, світська влада герцога Бретані була зацікавлена в ослабленні могутнього васала, чий землі та багатства могли перейти під більш жорсткий контроль сюзерена [4, с. 162]. Для герцога було вигідно зменшити вплив Жіля де Ре, який мав великі володіння, значні фінансові ресурси та військову силу. Усунення такого васала дозволяло зміцнити владу герцога в регіоні, зменшити можливість його самостійної політики і запобігти потенційній загрозі з його боку [4, с. 162].

По-третє, добровільне зізнання Жіля де Ре 21 жовтня 1440 року, отримане під тиском тортур і загрози екскомунікації, суттєво вплинуло на перебіг справи [6, с. 105]. Це зізнання фактично усунуло основні формальні перешкоди для провадження, оскільки його розглядали як вагомий доказ вини. Як наслідок, процес отримав юридичне обґрунтування пред'явлених обвинувачень, що дало змогу як церковному, так і світському суду узаконити свої подальші дії та прискорити ухвалення вироку [5, с. 112].

25 жовтня 1440 року церковний суд визнав його винним у ересі та відлучив від церкви, передавши світській владі для виконання смертного

виroku. Світський суд підтвердив страту за вбивства та порушення феодалних прав [6, с. 120].

Вирок поєднав релігійно-моральне покарання із заходами державного примусу. Тобто з одного боку людину розглядали як грішника, який має покаятися перед Богом, а з іншого - як правопорушника, якого карає світська влада. Це показало, що в умовах кризи феодалного суспільства церковна і світська системи правосвідомості могли діяти разом і узгоджено, щоб обмежувати свавілля окремих феодалів і підтримувати порядок у державі [1, с. 405].

Таким чином, конкуренція моделей правосвідомості в справі Жіля де Ре відобразила перехідний характер пізнього Середньовіччя, коли традиційні феодалні привілеї поступалися посиленою інституційною владою Церкви та держави. Така взаємодія заклала підвалини для розвитку кримінального права ранньомодерної епохи, сприяючи формуванню уніфікованих правових систем, де релігійні та державні норми діють узгоджено [3, с. 160]. Різні розуміння злочину, відкритий конфлікт віри, права й честі дворянства та остаточна перемога церковно-світського підходу свідчать про еволюцію правової свідомості європейського суспільства, де плюралізм норм поступово замінювався більш централізованими регулятивними механізмами.

Список бібліографічних посилань

1. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

2. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 4-те вид., доповн. і переробл. Київ : Алерта, 2016. 524 с.

3. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Теорія держави та права : навч. посіб. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

4. Bossard E. Gilles de Rais, maréchal de France, dit Barbe-Bleue : d'après les documents originaux. Paris : H. Champion, 1886. URL: <https://archive.org/details/gillesderaismar00bossgoog>

5. Le procès inquisitorial de Gilles de Rais, maréchal de France / éd. par Fernand Fleuret. Paris : Mercure de France ; Bibliothèque des curieux, 1921. URL: <https://archive.org/details/leprocsinquisi00raisuoft>

6. The Trial of Gilles de Rais : documents / transl. and ed. by Georges Bataille. New York : Amok Books, 1991. 286 p.

Одержано 30.04.2026

Христина Віталіївна СВИДЕР,

здобувачка вищої освіти 1 курсу спеціальності «Право»

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій Дмитрович КОЛЕСНИКОВ,

старший викладач кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0403-1807>

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ЯК ГРУБЕ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Збройна агресія російської федерації проти України супроводжується системними та грубими порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, серед яких особливе місце займає порушення прав дитини. Умови збройного конфлікту роблять дітей однією з найбільш уразливих категорій цивільного населення, що потребує підвищеного рівня правового захисту. Одним із найбільш тяжких порушень є примусове переміщення та депортація українських дітей з тимчасово окупованих територій, що має серйозні міжнародно-правові наслідки.

У міжнародному гуманітарному праві примусове переміщення означає насильницьке переселення цивільних осіб у межах окупованої території або за її межі без їхньої згоди та без наявності законних підстав.

Щодо дітей такі дії мають особливо небезпечний характер, оскільки вони позбавляють дитину родинного оточення, національного середовища та можливості самостійно захищати свої права.

Примусове переміщення та депортація цивільного населення прямо заборонені нормами міжнародного гуманітарного права. Так, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року забороняє індивідуальні та масові примусові переміщення і депортації з окупованої території [1].

Додатковий протокол I до Женевських конвенцій передбачає спеціальний захист дітей під час збройних конфліктів [2].

Конвенція ООН про права дитини (ст. 9, 11) гарантує право дитини не бути розлученою з батьками проти її волі та покладає на держави обов'язок запобігати незаконному переміщенню дітей [3].

Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, депортація або насильницьке переміщення цивільного населення є воєнним злочином [4].

Починаючи з 2022 року, зафіксовано тисячі випадків незаконного вивезення українських дітей з тимчасово окупованих територій України до російської федерації та на інші контрольовані нею території. За офіційними даними українських органів державної влади, станом на 2025 рік підтверджено понад 19 500 випадків примусової депортації або переміщення українських дітей, при цьому реальна кількість може бути значно більшою. За оцінками міжнародних дослідницьких центрів, загальна кількість депортованих дітей може сягати до 30-35 тисяч осіб, оскільки значна частина випадків залишається непідтвердженою через відсутність доступу до окупованих територій [6, с.117-121]. Такі дії часто здійснювалися під виглядом так званої «евакуації» або «гуманітарної допомоги», однак на практиці призводили до розриву сімейних в'язків і втрати контролю з боку законних представників дітей. Лише близько 1300-1400 дітей станом на сьогодні вдалося повернути, що свідчить про обмеженість механізмів репатріації [8, с.21].

Міжнародне гуманітарне право чітко регламентує порядок евакуації дітей, розглядаючи її виключно як тимчасовий та винятковий захід. Держава-окупант зобов'язана вживати всіх можливих заходів для збереження сімейних зв'язків та забезпечення возз'єднання дітей з батьками або законними опікунами. Крім того, вона повинна передати повну інформацію про евакуйованих дітей до Міжнародного Комітету Червоного Хреста з метою міжнародного контролю. З огляду на винятковий характер евакуації, держава зобов'язана регулярно переглядати підстави для утримання дітей поза місцем їхнього проживання та негайно повернути їх, щойно така необхідність зникає.

Однак російська федерація не виконала жодного з цих зобов'язань. Відсутність реєстрів, невжиття заходів щодо возз'єднання сімей та фактичне утримання дітей на території держави-агресора свідчать про те, що йдеться не про евакуацію, а про незаконну депортацію.

За інформацією Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця, росія продовжує системно порушувати міжнародне гуманітарне право, незаконно депортуючи українських дітей. Особливе занепокоєння викликають дані Регіонального центру з прав людини, відповідно до яких зафіксовано щонайменше 165 таборів та установ, у яких українські діти зазнають примусової русифікації та мілітаризації. Навіть окремі державні органи рф публічно заявляли про плани провести «літні канікули» для близько 53 000 дітей з окупованих територій у таборах на території рф чи окупованих районів, що може посилити проблему [7].

Такі об'єкти розташовані на тимчасово окупованих територіях України та в російській федерації, республіці Білорусь та навіть у Корейській Народно-Демократичній Республіці. З'являється інформація про направлення викрадених українських дітей до так званих «таборів перевиховання», де

здійснюється цілеспрямований ідеологічний вплив, спрямований на знищення їхньої національної ідентичності. Частина дітей у росії зареєстровано під зміненими документами, позбавленими даних про їхнє походження, що ускладнює ідентифікацію та повернення [5].

Примусове переміщення дітей, їхня русифікація та мілітаризація виходять за межі звичайних порушень міжнародного гуманітарного права. Відповідно до норм міжнародного кримінального права, насильницька передача дітей з однієї національної групи до іншої є однією з форм геноциду. На цьому неодноразово наголошував Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Таким чином, примусове переміщення та депортація українських дітей є системним порушенням міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Ці дії мають усі ознаки грубого порушення міжнародних конвенцій, включно з Женевськими конвенціями, Конвенцією ООН про права дитини та Римським статутом Міжнародного кримінального суду (воєнний злочин). Особливо тяжкі наслідки мають випадки, де дітей позбавляють ідентичності, виховують у рамках пропаганди, змінюють документи, чи відправляють до російських родин або «табірних установ». Зібрані статистичні дані свідчать про цілеспрямований характер цих дій, що дозволяє кваліфікувати їх як воєнні злочини, а в окремих випадках як складову геноциду українського народу. Тому захист прав дітей в умовах воєнного стану має залишатися безумовним пріоритетом для України та міжнародної спільноти. Кожна українська дитина повинна бути знайдена, захищена та повернена до свого національного і сімейного середовища, оскільки діти не можуть і не повинні ставати засобом агресивної політики.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. Документ 995_154 від 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 28.04.2026)

2. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977. Документ 995_199 від 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 28.04.2026)

3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. Документ 995_021 від 16.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 28.04.2026)

4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. Документ 995_588 від 25.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 28.04.2026)

5. Офіс Генерального прокурора проводить перевірку 19-ти тисяч фактів примусового вивезення дітей в росію. Офіс Генерального прокурора.

12.02.2026. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ofis-generalnogo-prokurora-provodit-perevirku-19-ti-tisyac-faktiv-primusovogo-vivezennya-ditei-v-rosiyu> (дата звернення 28.04.2026)

6. Коломійчук А. В. Кримінально-правова охорона дітей від незаконного переміщення під час збройного конфлікту: міжнародно-правові стандарти. Науковий вісник ужгородського Національного Університету, 2026. Серія ПРАВО. Випуск 93: частина 4. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2026/03/93-part-4-1.pdf> (дата звернення 28.04.2026)

7. Світ визнав те, про що Україна говорить роками: депортація українських дітей - злочин проти людяності. 11.03.2026. Омбудсман України. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/svit-viznav-te-pro-shcho-ukrayina-govorit-rokami-deportaciya-ukrayinskih-ditej-zlochyn-proti-lyudyanosti (дата звернення 28.04.2026)

8. Крим: транзитний хаб переміщення та ідеологічної обробки дітей. Кримська платформа. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. URL: https://ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2025/12/Dity_ua.pdf (дата звернення 28.04.2026)

Одержано 29.04.2026

Софія Олександрівна ФАРЕНЮК,

*здобувачка вищої освіти факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького*

Науковий керівник:

Сергій Іванович ЦАРЕНКО,

*доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8611-3049>*

МОДЕРНІЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЦИФРОВИХ ТА БЕЗПЕКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується складними трансформаційними процесами, що відбуваються на тлі глобальної нестабільності та стрімкого технологічного прогресу. Модернізація нормативно-правової архітектури держави в умовах повномасштабної агресії та тотальної цифровізації суспільних відносин вимагає не просто

механічного оновлення норм, а формування нової парадигми цифрового конституціоналізму. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення стійкості державних інститутів та адаптації національного законодавства до провідних світових стандартів безпеки. Недосконалість чинної нормативної бази, що подекуди проявляється у правовій невизначеності та системних колізіях, в умовах воєнного стану стає критичним бар'єром для ефективного державного управління. Водночас глобальні тренди цифровізації права диктують нові вимоги щодо гнучкості та прозорості нормативних масивів, що є спільним викликом як для України, так і для більшості демократичних країн світу.

У контексті безпекових трансформацій особливого значення набуває нормативно-правове забезпечення національної безпеки. Як слушно зазначає Є. В. Кобко, фрагментарність законодавства та недостатня узгодженість нормативних актів у цій сфері безпосередньо впливають на оперативність прийняття стратегічних державно-управлінських рішень [1]. Подолання цих проблем потребує системної ревізії актів військового законодавства, усунення функціонального дублювання між цивільними та військовими органами влади. Модернізація правоохоронного сегмента є невід'ємною частиною цього процесу. Досліджуючи світові тенденції реформування, Є. В. Литвиненко та В. В. Миргород вказують, що оновлення правового статусу правоохоронних органів є базовою умовою підвищення ефективності правозастосування, хоча процес реформування часто супроводжується латентними прогалинами, які потребують негайного законодавчого реагування [2].

Цифрова трансформація права висуває якісно нові вимоги до регулювання інноваційної діяльності та сфери інтелектуальної власності. Аналіз позицій О. Д. Балима дозволяє констатувати, що існуюча нормативно-правова база України та Європейського Союзу у сфері інновацій часто характеризується надмірним консерватизмом, що стримує комерціалізацію високих технологій [3]. В умовах воєнного стану цифровізація має стати інструментом не лише економічного виживання, а й прозорого правосуддя. Запровадження інститутів електронного судочинства та алгоритмізація правових процедур є логічною відповіддю на глобальні виклики, проте впровадження таких інструментів потребує чіткого дотримання принципу алгоритмічної прозорості. Це дозволяє суттєво мінімізувати корупційні ризики та підвищити рівень довіри до правової системи. Проте цей шлях вимагає розробки чітких етичних та юридичних стандартів використання штучного інтелекту, що наразі є предметом гострих правових дискусій у міжнародній науковій спільноті.

Гармонізація національного права з міжнародним вектором, як підкреслює Є. В. Литвиненко, не повинна бути формальним запозиченням іноземного досвіду, а має бути спрямована на підвищення адаптивності

правової системи до нових соціально-економічних викликів [4]. Окремим аспектом модернізації є стабільність демократичних процедур, зокрема виборчого процесу, в умовах тривалих безпекових обмежень. О. В. Скрипнюк та О. В. Марцеляк обґрунтовано акцентують увагу на тому, що повоєнне відновлення держави вимагатиме суттєвого вдосконалення виборчого законодавства для забезпечення його абсолютної відповідності міжнародним стандартам прозорості та інклюзивності [5]. Модернізація в цьому напрямі має включати цифрові інструменти дистанційного волевиявлення, що дозволить забезпечити виборчі права громадян незалежно від їхнього географічного перебування внаслідок вимушеної міграції.

Отже, модернізація нормативно-правової системи України в контексті глобальних трансформацій має бути комплексною, багаторівневою та науково обґрунтованою. Вона повинна базуватися на стратегічній синергії безпекових пріоритетів та цифрових інновацій, що дозволить сформулювати стійку та сучасну правову архітектуру.

Список бібліографічних посилань

1. Кобко Є. В. Правове забезпечення національної безпеки України: проблеми та перспективи розвитку в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2024. № 2. С. 45–53. URL: <http://yurvisnyk.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/kobko> (дата звернення: 17.04.2026).

2. Литвиненко Є. В., Миргород В. В. Реформування правоохоронних органів у країнах світу: порівняльно-правовий аспект. *Міжнародний юридичний часопис*. 2023. Вип. 14. С. 102–110. URL: <http://internationallawjournal.org.ua/archive/14-2023/15.pdf> (дата звернення: 17.04.2026).

3. Балим О. Д. Нормативно-правове регулювання комерціалізації інновацій: досвід України та ЄС. *Право та інновації*. 2024. № 1. С. 78–86. URL: <https://pandi.org.ua/index.php/pandi/article/view/balym> (дата звернення: 17.04.2026).

4. Литвиненко Є. В. Глобалізація та цифровізація як чинники модернізації сучасних правових систем. *Право України*. 2025. № 3. С. 15–24. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_2025_3/ (дата звернення: 17.04.2026).

5. Скрипнюк О. В., Марцеляк О. В. Виборче законодавство в умовах повоєнного відновлення: виклики та шляхи вдосконалення. *Держава і право*. 2024. № 6. С. 30–47. URL: <http://idpnan.org.ua/journals/derzhava-i-pravo-vipusk-6-2024> (дата звернення: 17.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Михайло Іванович ХАРЛАМОВ,

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
навчально-наукового інституту цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5289-0290>*

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується значним зростанням кількості викликів безпекового, соціального та техногенного характеру. Природні катастрофи, техногенні аварії, пожежі, наслідки військових дій, а також масштабні гуманітарні кризи потребують ефективного функціонування державних інституцій, здатних оперативно реагувати на загрози життю та здоров'ю населення. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), яка виступає ключовим елементом системи цивільного захисту держави та важливим соціальним інститутом забезпечення безпеки суспільства.

Роль рятувальних служб у сучасному суспільстві виходить далеко за межі суто технічного виконання аварійно-рятувальних робіт. Вони виконують комплексну функцію забезпечення безпеки, стабільності та життєздатності суспільства. У випадку України ця роль значно посилилася після початку російського вторгнення в Україну, коли система цивільного захисту фактично стала складовою національної безпеки. Рятувальники беруть участь у ліквідації наслідків ракетних ударів, розборі завалів зруйнованих будівель, гасінні пожеж після обстрілів, розмінуванні територій, евакуації цивільного населення та наданні допомоги постраждалим [1, с. 17]. Таким чином діяльність служби набуває не лише професійного, а й гуманістичного, соціально-філософського змісту.

Функціонування системи цивільного захисту в Україні базується на принципах гуманізму, пріоритету життя і здоров'я людини, державної відповідальності за безпеку громадян та взаємодії різних органів влади. У цьому контексті діяльність ДСНС можна розглядати як прояв соціальної відповідальності держави перед суспільством. Рятувальники виконують роль посередників між державними структурами та громадянами, забезпечуючи практичну реалізацію державної політики у сфері безпеки. Соціальна значущість діяльності рятувальників полягає також у формуванні культури безпеки в суспільстві. Профілактична робота, проведення інформаційних кампаній, навчання населення правилам поведінки під час надзвичайних ситуацій, пожежної безпеки та цивільного захисту сприяють підвищенню

рівня готовності громадян до можливих загроз [2]. У сучасних умовах, коли суспільство постійно стикається з різноманітними ризиками, формування такої культури є важливим елементом суспільної стабільності.

Особливе значення діяльність ДСНС набуває в умовах воєнного часу. Повномасштабна війна суттєво розширила спектр функцій рятувальників, оскільки вони змушені діяти у ситуаціях, що поєднують риси природних, техногенних та воєнних надзвичайних ситуацій. У таких умовах рятувальні підрозділи виконують не лише класичні аварійно-рятувальні функції, а й гуманітарні, соціальні та психологічні [3]. Їхня діяльність спрямована на підтримку життєдіяльності постраждалих громад, відновлення критичної інфраструктури та забезпечення мінімальних умов безпеки для населення. З філософської точки зору діяльність рятувальників можна розглядати крізь призму категорій обов'язку, відповідальності та професійного героїзму. Професія рятувальника передбачає постійний ризик для життя, готовність діяти в екстремальних умовах та приймати швидкі рішення, від яких залежить доля людей. У цьому сенсі рятувальники виступають носіями особливої професійної етики, що ґрунтується на принципах самопожертви, служіння суспільству та солідарності.

Соціально-філософський аспект діяльності ДСНС полягає також у тому, що рятувальники стають символом суспільної довіри та надії. У кризових ситуаціях саме вони першими прибувають на місце події, надають допомогу постраждалим та координують ліквідацію наслідків катастроф. У результаті формується особливий соціальний статус рятувальника як людини, що уособлює державну підтримку та людську солідарність. Важливою складовою сучасної діяльності ДСНС є міжнародна співпраця та інтеграція до європейського простору цивільного захисту. Українські рятувальники активно взаємодіють з міжнародними гуманітарними організаціями, беруть участь у спільних навчаннях, обміні досвідом та координації дій під час ліквідації масштабних катастроф [4]. Така співпраця сприяє підвищенню професійного рівня підрозділів, впровадженню сучасних технологій рятувальних операцій та розвитку системи підготовки фахівців.

Не менш важливою є освітня та наукова складова діяльності системи цивільного захисту. Заклади вищої освіти, що готують фахівців для ДСНС, виконують важливу роль у формуванні нової генерації рятувальників, здатних ефективно діяти в умовах сучасних загроз. Поєднання практичної підготовки, наукових досліджень та міжнародного досвіду дозволяє створювати ефективну систему професійної освіти, орієнтовану на потреби суспільства. У контексті розвитку сучасного українського суспільства діяльність ДСНС має не лише практичне, але й ціннісне значення. Вона сприяє зміцненню суспільної солідарності, формуванню культури взаємодопомоги та підвищенню довіри до державних інституцій. Рятувальники стають важливими агентами соціальної стабільності, оскільки їхня робота безпосередньо пов'язана із захистом життя, здоров'я та безпеки громадян.

Таким чином, роль Державної служби України з надзвичайних ситуацій у сучасному українському суспільстві є багатовимірною та комплексною. Вона охоплює не лише ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, але й формування культури безпеки, підтримку гуманітарної стабільності, участь у системі національної безпеки та розвиток міжнародної співпраці. У сучасних умовах воєнних та техногенних викликів діяльність ДСНС набуває особливого значення, перетворюючись на важливий соціальний інститут, що забезпечує життєздатність і стійкість українського суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Єдина державна система цивільного захисту України : навч. посіб. / за ред. В. С. Ковалю. Київ : Національний університет цивільного захисту України, 2019. 312 с.
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 14.03.2026).
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 14.03.2026).
4. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-п> (дата звернення: 15.03.2026).

Одержано 16.03.2026

Каріна Олександрівна ШАФЄЄВА,

студентка навчальної групи ННІ5-ПЗдср-25-2

1 курсу спеціальності «Право»

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій Дмитрович КОЛЕСНИКОВ,

старший викладач кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0403-1807>

ВІД «RESTITUTIO IN INTEGRUM» ДО «IN DUBIO PRO REO»: ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження зумовлена посиленням ролі судового тлумачення норм права в умовах реформування правової системи України, утвердження принципу верховенства права та імплементації міжнародних

стандартів захисту прав людини. Особливого значення набуває практика Верховного Суду щодо перегляду справ за виключними обставинами після рішень Європейського суду з прав людини. У цьому контексті показовою є справа № 1-07/07 від 25 березня 2026 року [2], в якій простежується взаємозв'язок між юридичною конструкцією *restitutio in integrum* та принципом *in dubio pro geo*.

Тлумачення норм права - це інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів щодо роз'яснення та усвідомлення справжнього змісту норм права. Терміни «тлумачення» й «інтерпретація» в юриспруденції вживаються синонімічно, коли йдеться про розкриття змісту норм права [3, с. 246].

Правова конструкція *restitutio in integrum* у перекладі з латини означає «відновлення у первісний стан». На думку К. Грея реституція у сучасній правозастосовній діяльності може мати дві форми: правову та матеріальну [7, с. 590]. Реституція визнана першою формою відшкодування шкоди за вчинення міжнародно-протиправного діяння та передбачає відновлення ситуації, що існувала до його вчинення. Реституція може приймати форму матеріального відновлення («*restitutio in integrum*»), зокрема повернення території, осіб, майна [6, с.35]. Реалізація цієї конструкції може проявлятися у скасуванні незаконного судового рішення, поновленні провадження, проведенні нового розгляду справи, відшкодуванні шкоди чи відновленні процесуальних гарантій. Особливої ваги зазначена категорія набуває у справах, де встановлено порушення права на справедливий суд.

Важливим є принцип «*in dubio pro geo*», що означає «у разі сумніву - на користь обвинуваченого». Він належить до фундаментальних засад кримінального процесу та вимагає, щоб усі сумніви щодо доведеності вини особи, належності та допустимості доказів, а також процесуальних порушень тлумачилися на користь обвинуваченого. Прослідковується взаємозв'язок принципу «*in dubio pro geo*» з презумпцією невинуватості, яка закріплена статтею 62 Конституції України, тобто особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях та усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [1].

Як слушно зауважує В. Лазарев, доктринальне формування єдиної судової практики є функцією виключно Верховного Суду, органи якого фактично реалізують функцію уніфікації судової практики через правові позиції та рішення [8, с.104-109].

У постанові Верховного Суду України від 25 березня 2026 року у справі № 1-07/07 було розглянуто у відкритому судовому засіданні заяву

захисника про перегляд вироку Апеляційного суду Одеської області від 25 липня 2005 року, ухвали Верховного Суду України від 21 березня 2006 року, вироку Апеляційного суду Одеської області від 15 січня 2008 року, ухвали Верховного Суду України від 12 серпня 2008 року та постанови Великої Палати Верховного Суду від 13 листопада 2019 року з підстави порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом [2].

Загалом йдеться про умисне групове вбивство з особливою жорстокістю та мотивом на замовлення (п.14, 6, 11, 12 ч.2 ст.115 ККУ). У справі ключове значення мало виконання рішення Європейського суду з прав людини Європейський суд із прав людини (далі - ЄСПЛ), який раніше встановив порушення Україною права заявника на справедливий судовий розгляд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Саме це стало виключною обставиною для перегляду остаточних національних судових рішень у порядку глави 34 КПК України. Верховний Суд прямо зазначив, що встановлення міжнародною судовою установою порушення міжнародних зобов'язань держави є самостійною підставою для відновлення провадження та перегляду справи [2].

Особливістю цієї справи було те, що заявника раніше було засуджено за п.п. 1, 4, 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство за обтяжуючих обставин), а також за ч. 2 ст. 125 КК України. Тобто йшлося про особливо тяжкий злочин, за який було призначено покарання у виді 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Однак ЄСПЛ встановив, що при розгляді справи було допущено істотні процесуальні порушення, які поставили під сумнів справедливість усього провадження. За таких умов Верховний Суд не обмежився формальним констатуванням порушення, а застосував механізм *restitutio in integrum* - відновлення правового становища особи, яке існувало до порушення її прав [2].

Сутність застосування *restitutio in integrum* у цій справі полягала в тому, що Верховний Суд скасував попередні обвинувальні рішення національних судів, ухвалені щодо заявника, та призначив новий судовий розгляд. Таким чином було відновлено право особи на повторний, неупереджений та справедливий розгляд справи незалежним судом із дотриманням усіх гарантій захисту.

Щодо перегляду кваліфікації за ст. 115 КК України, Верховний Суд не визнавав автоматично заявника невинуватим і не змінював кваліфікацію самостійно по суті обвинувачення. Натомість Верховний Суд поставив під сумнів законність та справедливість попереднього встановлення винуватості саме через порушення процедури доказування й процесуальних гарантій особи. Це є важливим проявом принципу *in dubio pro reo* - усі сумніви щодо доведеності вини тлумачаться на користь обвинуваченого [2].

Окремо слід звернути увагу на питання компенсації, присудженої ЄСПЛ. У матеріалах справи йдеться про відшкодування заявнику 3600 євро

як справедливої сатисфакції. Така компенсація ґрунтується на ст. 41 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої, якщо внутрішнє право держави дозволяє лише частково усунути наслідки порушення, ЄСПЛ присуджує потерпілій стороні справедливую сатисфакцію. Після набрання рішенням ЄСПЛ статусу остаточного держава Україна зобов'язана виконати його відповідно до ст. 46 Конвенції та Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2].

Отже, розглянута Верховним Судом України справа № 1-07/07 демонструє практичне поєднання класичних правових конструкцій римського права із сучасними конституційними та міжнародними стандартами правосуддя. Використання *restitutio in integrum* дозволило Верховному Суду усунути наслідки порушення прав людини, а призначення нового розгляду стало проявом дії правового принципу *in dubio pro geo*.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). - URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата звернення: 13.04.2026 р.)

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 берез. 2026 р. у справі № 1-07/07. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135350077> (Дата звернення: 13.04.2026 р.)

3. Теорія держави і права: підручник О. М. Бандурка, О. М. Головка, О.С. Передерій та ін. Харків, 2018. 416 с.

4. Котенко М.В. Спосіб тлумачення правових норм як юридична категорія. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Право. 2013. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 62–64.

5. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

6. Грабович Т.А. «*Restitutio in integrum*» та «*restitutio in in pristium*» у доктрині та практиці права міжнародно-правової відповідальності. 2020. С. 31-36. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2020/6.pdf (Дата звернення: 13.04.2026 р.)

7. Gray C. The Different Forms of Reparation: Restitution. *The Law of International Responsibility* / eds. J. Crawford, A. Pellet, S. Olleson. 2010. P. 589-597.

8. В. Лазарєв. Питання уніфікації термінології крізь призму правових позицій Верховного Суду. «Науково-правові читання, присвячені пам'яті професора А.П. Ткача (до 100-річчя від дня народження)»: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ 06 грудня 2023р). Київ. 2023. С. 104-109.

Одержано 25.04.2026

Проблемні питання цивільного права і цивільного процесу, сімейного права та міжнародного приватного права

Ірина Вячеславівна АНТОЛ,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри правового забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки*

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2361-3726>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Цифровізація сучасного суспільства є одним із ключових чинників трансформації правової системи, зокрема у сфері договірних відносин. Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприяє появі нових форм укладення, виконання та забезпечення договорів, що, у свою чергу, впливає на розвиток міжнародного приватного права.

Однією з найважливіших тенденцій є поширення електронних договорів, які укладаються за допомогою цифрових платформ. Відповідно до Закону України «Про електронну комерцію», електронний договір прирівнюється до письмового за умови дотримання вимог щодо ідентифікації сторін та фіксації їх волевиявлення [1]. На міжнародному рівні ці процеси регулюються, зокрема, Типовим законом ЮНСІТРАЛ про електронну комерцію 1996 року, який встановлює базові принципи визнання електронних повідомлень і договорів [2].

Цифровізація також сприяє розвитку смарт-контрактів, які базуються на технології блокчейн. Смарт-контракти дозволяють автоматизувати виконання зобов'язань без участі третіх осіб, що підвищує ефективність та знижує транзакційні витрати. Водночас їх правова природа залишається дискусійною, оскільки виникають питання щодо юрисдикції, застосовного права та відповідальності сторін у разі технічних збоїв [3].

Важливим аспектом є проблема визначення застосовного права до цифрових договорів, укладених у транснаціональному середовищі. У цьому контексті актуальним є застосування положень Регламенту (ЄС) № 593/2008 (Rome I), який визначає право, що застосовується до договірних зобов'язань [4]. Проте цифрове середовище ускладнює встановлення місця укладення договору та місцезнаходження сторін, що потребує удосконалення колізійних норм.

Крім того, цифровізація породжує нові виклики у сфері захисту персональних даних та кібербезпеки. Укладення договорів онлайн передбачає обробку значних обсягів персональної інформації, що вимагає дотримання стандартів, зокрема, Загального регламенту про захист даних (GDPR) [5].

Таким чином, цифровізація договірних відносин суттєво впливає на розвиток міжнародного приватного права, зумовлюючи необхідність адаптації правових норм до нових реалій. Подальший розвиток цієї галузі має бути спрямований на уніфікацію правового регулювання електронних договорів, визначення правового статусу смарт-контрактів та забезпечення ефективного захисту прав учасників цифрових правовідносин.

Список бібліографічних посилань

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
2. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce (1996). URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_commerce
3. Wright A., De Filippi P. Decentralized Blockchain Technology and the Rise of Lex Cryptographia. SSRN Electronic Journal. 2015. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2580664
4. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council (Rome I). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593>
5. General Data Protection Regulation (GDPR) 2016/679. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>

Одержано 25.03.2026

*здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування НП України) Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0306-6518>*

Науковий керівник:

Василь Михайлович ПАРАСЮК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загально правових дисциплін
факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування НП України)
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-7597>*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія проти України стала визначальним чинником переосмислення функціонування ключових інститутів приватного права. Особливо відчутних змін зазнав інститут спадкування, який традиційно характеризується стабільністю та консерватизмом правового регулювання. Умови воєнного стану, пов'язані з масовим переміщенням населення, тимчасовою окупацією окремих територій, ускладненням доступу до нотаріальних послуг та зростанням кількості випадків загибелі і зникнення осіб безвісти, поставили перед законодавцем і правозастосовною практикою низку безпрецедентних викликів.

У відповідь на ці виклики держава була змушена оперативного адаптувати механізми реалізації спадкових прав, що зумовило появу як тимчасових підзаконних рішень, так і подальших системних законодавчих змін. Еволюція підходів до регулювання строків прийняття спадщини, визначення місця її відкриття, а також розширення кола суб'єктів, уповноважених на посвідчення заповітів, свідчить про пошук балансу між принципом правової визначеності та необхідністю забезпечення доступу громадян до реалізації їхніх майнових прав в екстремальних умовах.

Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного аналізу трансформацій спадкового права в умовах воєнного стану, виявлення проблем правозастосування та оцінки ефективності запроваджених законодавчих змін. Особливої уваги потребують питання дотримання строків прийняття спадщини, визначення місця її відкриття, а також правові механізми, пов'язані з оголошенням фізичної особи померлою. Дослідження цих аспектів має важливе значення як для розвитку доктрини

цивільного права, так і для вдосконалення національного законодавства в умовах триваючих викликів.

Повномасштабна збройна агресія стала каталізатором глибоких трансформацій у сфері приватноправових відносин. Інститут спадкування, який традиційно вважається одним із найбільш консервативних елементів цивільного права, постав перед безпрецедентними викликами. Масова міграція населення, тимчасова окупація окремих територій та руйнування інфраструктури об'єктивно унеможливили застосування довоєнних механізмів реалізації спадкових прав громадян, що вимагало від законодавця оперативного реагування [1, с. 147].

Фундаментальною проблемою, з якою зіткнулася правова система з перших днів введення воєнного стану, стало обчислення строків прийняття спадщини. Відповідно до загального правила статті 1270 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), цей строк становить шість місяців, які починаються з часу відкриття спадщини [1]. Однак, очевидна неможливість дотримання цього строку значною частиною громадян змусила Кабінет Міністрів України втрутитися в регулювання. Цікаво прослідкувати еволюцію підходів до цієї проблеми протягом останніх років. Спочатку урядова постанова № 164 фактично зупинила перебіг строку на час дії воєнного стану, що породило значну правову невизначеність. Згодом було запроваджено «правило десяти місяців», яке діяло до червня 2023 року. Проте, як слушно зазначають фахівці, такі маніпуляції зі строками на рівні підзаконних актів створювали розбіжності з нормами ЦК України, які мають вищу юридичну силу [3].

Кінцевого рішення вдалось досягнути, повернувши цивільний оборот до стабільності, поставив Закон України № 3450-IX, який набрав чинності 30 січня 2024 року. Законодавець імперативно повернув стандартний шестимісячний строк для прийняття спадщини [4]. Це рішення, хоч і видається на перший погляд суворим в умовах війни, насправді захищає права кредиторів, спадкодавця та запобігає перебуванню майна у невизначеному статусі роками. Важливо зауважити, що для осіб, які пропустили цей строк через об'єктивні обставини військового характеру, зберігається судовий порядок встановлення додаткового строку зазначено в ч. 3 ст. 1272 ЦК України [1].

Не менш критичним аспектом є визначення місця відкриття спадщини. Довоєнна модель жорстко прив'язувала його до останнього місця проживання спадкодавця. В реаліях, коли цілі міста опинилися в зоні бойових дій або в окупації, ця норма втратила свою дієвість. Сучасне законодавство адаптувалося: тепер, якщо останнє місце проживання спадкодавця невідоме або зареєстроване на непідконтрольній території, місцем відкриття спадщини вважається місце знаходження нерухомого майна або основної його частини [5]. Це нововведення критично важливе для

внутрішньо переміщених осіб, адже дозволяє звертатися до нотаріусів на безпечних територіях без зайвого бюрократичного ризику.

Варто також звернути увагу на суміжний, але вкрай важливий для спадкового права інститут оголошення фізичної особи померлою, що зазначено в статті 46 ЦК України [1]. В умовах ведення активних бойових дій та наявності значної кількості зниклих безвісти, класичні механізми часто унеможливлюють своєчасне відкриття спадщини. Хоча цивільне процесуальне законодавство і передбачає певні скорочені строки для осіб, які зникли безвісти у зв'язку з воєнними діями, на практиці судове доведення факту загибелі за відсутності тіла залишається складним і тривалим процесом. Це створює додаткові труднощі для родичів, які не лише переживають емоційну втрату, а й на невизначений час позбавляються можливості законно розпоряджатися майном спадкодавця.

Окремої уваги потребує специфіка посвідчення заповітів в умовах воєнного стану. Внаслідок активних бойових дій та обмеженого доступу до нотаріальної інфраструктури значна кількість військовослужбовців фактично позбавлена можливості реалізувати своє право на складання заповіту у класичній формі. У відповідь на ці виклики законодавець істотно розширив коло суб'єктів, уповноважених на вчинення нотаріальних дій. Зокрема, заповіти можуть посвідчуватися командирами (начальниками) військових частин, а також керівниками закладів охорони здоров'я, де перебувають військовослужбовці, і такі заповіти прирівнюються до нотаріально посвідчених [1].

Зазначене нововведення має важливе правове значення, оскільки забезпечує реалізацію фундаментального принципу свободи заповіту навіть в екстремальних умовах, коли особа перебуває в зоні підвищеного ризику для життя. Фактично йдеться про адаптацію класичних цивільно-правових механізмів до умов воєнного часу з метою гарантування безперервності цивільного обороту та захисту майнових інтересів як самих заповідачів, так і їхніх спадкоємців.

Водночас така спрощена процедура посвідчення заповітів породжує низку практичних і правових проблем. Насамперед, це питання дотримання належної форми та забезпечення автентичності волевиявлення особи. Відсутність нотаріального контролю підвищує ризики оспорування таких заповітів у майбутньому, зокрема з підстав недотримання вимог щодо форми або сумнівів у дієздатності заповідача на момент їх складання. Крім того, обмеженість спеціальних юридичних знань у осіб, які посвідчують такі документи, може впливати на якість їх оформлення.

Окремою проблемою залишається своєчасна передача посвідчених заповітів до Спадкового реєстру через органи Міністерства юстиції України. Затримки або порушення цього процесу можуть призвести до ситуацій, коли інформація про заповіт відсутня в реєстрі на момент відкриття

спадщини, що створює ризики для належної реалізації останньої волі спадкодавця та може спричинити спадкові спори.

Попри зазначені труднощі, слід констатувати, що запроваджений механізм у цілому є ефективним інструментом забезпечення спадкових прав громадян в умовах воєнного стану. Його функціонування свідчить про здатність правової системи України до адаптації в кризових умовах, водночас актуалізуючи потребу подальшого вдосконалення процедур контролю, цифровізації обігу заповітів та уніфікації практики їх посвідчення.

Підсумовуючи всю вище наведену інформацію, очевидним стає факт, що правове регулювання спадкування в Україні пройшло шлях від хаотичних підзаконних рішень перших місяців війни до системного, законодавчо закріпленого підходу. Хоча повернення до класичного шестимісячного строку вимагає від спадкоємців більшої дисциплінованості, гнучкі норми щодо місця відкриття спадщини та розширені повноваження щодо посвідчення заповітів створюють достатній набір правовий інструментів для захисту майнових прав громадян в умовах воєнного стану.

Список бібліографічних посилань

1. Спасибо-Фатєєва І. В. Спадкове право в умовах збройного конфлікту. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29, № 3. С. 145–160.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Харитонов Є. О., Харитонova О.І. Деякі проблеми цивілістики в умовах воєнного стану. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 46. С. 5-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2022_46_3.

4. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини : Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20>

5. Оформлення спадщини в умовах воєнного стану. 2025. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/novini/oformlennya-spadshchyny-v-umovakh-voynennoho-stanu/>

Одержано 01.05.2026

Михайло Миколайович БОНДАРЕНКО,

студентка Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКІВ У ДОКУМЕНТАХ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

В умовах реформування цивільного процесу та викликів воєнного стану правильне визначення й обчислення процесуальних строків є критично важливим для реалізації права на судовий захист. Пропуск строку без поважних причин унеможливує вчинення процесуальної дії, тому розуміння особливостей строків: базова необхідність для юриста.

Перша особливість, закріплена у ст. 120 ЦПК України, поділ строків на законні (імперативні, встановлені державою) та судові (встановлюються судом, коли закон не визначає конкретний проміжок) [1]. Законні строки є жорсткими і не можуть змінюватися, тоді як судові дають гнучкість, хоча часто обмежені мінімальними межами, наприклад, строк для відзиву не може бути меншим за 15 днів. Строки обчислюються роками, місяцями, днями або вказівкою на неминучу подію. Перебіг починається з наступного дня після дати чи події, а закінчується у відповідне число останнього місяця.

П.В. Повар вважає, що заміна чітких строків оціночним поняттям «розумний строк» стала особливістю, яка на практиці обернулася необмеженим суддівським розсудом. Вилучення з ЦПК конкретних строків для складання повного рішення чи залишення заяви без руху створило прогалини, якими зловживають недобросовісні судді. До того ж українське законодавство трактує «розумний строк» звужено — лише як час для окремих дій, тоді як ЄСПЛ охоплює ним увесь період від початку провадження до виконання рішення [2, с. 73]. Критика Повара П.В. є обґрунтованою, однак повне повернення до жорстко фіксованих строків теж не є виходом, оскільки надмірний формалізм може так само порушувати права громадян. Справді ефективний механізм має поєднувати принцип розумності з чіткими критеріями, виробленими практикою ЄСПЛ, та обов'язковою дисциплінарною відповідальністю суддів за безпідставне затягування. Перебіг строків зупиняється автоматично із зупиненням провадження (наприклад, через смерть сторони чи експертизу) і продовжується після його поновлення. Воєнний стан сам собою не зупиняє строків, але може бути поважною причиною для їх поновлення, якщо учасник

доведе причинно-наслідковий зв'язок між бойовими діями та неможливістю вчасно вчинити дію.

Ухвала Арцизького районного суду Одеської області яскраво ілюструє практичну реалізацію суддівського розсуду як особливості визначення строків у цивільному судочинстві. У справі адвокатка просила поновити строк для подання доказів (свідцтва про смерть), оскільки отримала цей документ лише у відповідь на адвокатський запит. Суд, керуючись ст. 83, 127 ЦПК України, задовольнив клопотання, визнавши причину пропуску поважною. Ключовим тут є те, що суд прямо вказав: оцінка поважності має здійснюватися індивідуально в кожній справі, а будь-які причини не можуть розцінюватися як абсолютна підстава для поновлення. Саме в цьому полягає особливість — законодавець не встановлює вичерпного переліку поважних причин, залишаючи це питання на розсуд суду, що вимагає від учасника процесу ретельного обґрунтування неможливості вчасного подання доказів із причин, які від нього не залежали [3]. Ця справа є позитивним прикладом виваженого застосування суддівського розсуду, коли гнучкість строків працює на користь правосуддя, а не навпаки. Адвокатка об'єктивно не могла подати свідцтво раніше, оскільки документ було отримано лише у відповідь на запит. Однак саме тут криється й ризик, про який попереджав П.В. Повар: якби суддя діяв недобросовісно, він міг би як безпідставно відмовити, так і, навпаки, визнати поважною будь-яку надуману причину. Тому саме обов'язок суду мотивувати своє рішення, як це зроблено в ухвалі, є тим запобіжником, який відмежовує розумний розсуд від свавілля.

Отже, визначення строків у цивільному судочинстві регламентується система з жорсткими правилами та гнучкими винятками, де поєднуються імперативні законні межі, суддівський розсуд і принцип розумності. Вміле володіння цими часовими рамками є запорукою процесуальної дисципліни та ознакою кваліфікованого юриста. Для вдосконалення інституту процесуальних строків у цивільному судочинстві доцільно, по-перше, закріпити в ЦПК України чіткі критерії «розумного строку» за практикою ЄСПЛ (складність справи, поведінка учасників, дії суду, значущість справи); по-друге, повернути конкретні строки для складання повного тексту рішення та залишення заяви без руху; по-третє, запровадити реальну дисциплінарну відповідальність суддів за систематичне безпідставне затягування розгляду за прикладом польського закону про скарги на необґрунтовану затримку судового процесу; по-четверте, розширити автоматизований контроль строків через систему «Електронний суд», що в комплексі здатне перетворити строки з формальності на дієву гарантію своєчасного правосуддя.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*

(BBP), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 28.04.2026).

2. Повар П. «Розумні строки» — як необовязковість дотримання процесуальних строків у цивільному судочинстві. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, 2023. С. 69–74. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1498> (дата звернення 28.04.2026).

3. Ухвала Арцизького районного суду Одеської області у справі № 492/1530/25 (провадження № 2-о/492/5/26) від 17 березня 2026 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134937429> (дата звернення: 28.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Ярослав Олексійович БРИЛЬ,

студент 2 курсу навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1255-1540>

Науковий керівник:

Олена Павлівна КЛИПА,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5876-6012>

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ

Електронне правосуддя є одним із ключових напрямів цифрової трансформації судової системи України в умовах сучасних викликів та євроінтеграційних процесів. Пандемія COVID-19 та повномасштабна збройна агресія Російської Федерації зумовили необхідність забезпечення безперервності здійснення правосуддя, що актуалізувало впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у цивільний процес.

У цьому контексті особливого значення набуває дослідження сутності електронного правосуддя, визначення сучасного стану, проблематики, його розвитку в Україні та оцінка перспектив подальшої цифровізації судочинства. Електронне правосуддя слід розглядати як систему використання інформаційно-комунікаційних технологій на всіх стадіях судового провадження з метою підвищення ефективності, доступності та прозорості правосуддя.

В умовах реформування судової системи та євроінтеграційних процесів розвиток електронного правосуддя в Україні є не лише актуальним, але й необхідним кроком, спрямованим на забезпечення належного рівня захисту прав і свобод людини відповідно до європейських стандартів.

Наразі в Україні електронне правосуддя реалізується, зокрема, через функціонування підсистеми «Електронний суд» як складової Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. У зв'язку з цим доцільним є розмежування понять «Електронне правосуддя» та «Електронний суд», оскільки їх ототожнення у науковій літературі та практиці може призводити до неправильного розуміння їх сутності. Отже, щодо «Електронного правосуддя» та «Електронного суду», загалом можна стверджувати, що ці два явища в українській дійсності пов'язані, але відрізняються за рівнем: перше - широка концепція, друге - конкретна технічна система. Доцільно детально розглянути ці поняття. Як зазначає в своїй роботі науковець Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя є новою самостійною, унікальною формою судового процесу, що ґрунтується на інформаційних технологіях, які забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі[1, 338], до таких технологій можна віднести: електронний документообіг, електронний цифровий підпис, оскільки під час вчинення окремих процесуальних дій особа повинна підтвердити свою ідентичність, відповідний інструмент є необхідним для належної ідентифікації особи, іншою технологією яка також сюди відноситься є різні системи відеоконференцзв'язку, зокрема, такі системи можуть використовуватися для проведення судових засідань в електронній формі, варто також зазначити, що під час проведення судових засідань доцільним є використання електронного підпису як засобу ідентифікації осіб, які мають бути присутніми у процесі, а також спеціалізовані сервіси, зокрема Електронний суд, про який зазначалося раніше.

Щодо Електронного суду то можна побачити, що він є конкретною технічною системою яка входить до широкого поняття електронне правосуддя, адже «Електронний суд» — це технічна підсистема електронного правосуддя, яка забезпечує електронну подачу документів, обмін процесуальними матеріалами, фіксацію засідань та участь у суді через відеоконференцію[2, с.180].

Такий формат про який йшлося раніше сприяє зменшенню корупційних ризиків, допомагає в швидшому режимі розглядати судові справи та підвищує шанси наблизенню до стандартів різних європейських країн наприклад: Австрії та Великобританії але це не вичерпний список країн ЄС в яких досить на високому рівні розвинене «Електронне правосуддя». Розглянемо детальніше досвід окремих країн ЄС, адже для нас не просто важливо зазначати, що ми працюємо над євроінтеграцією, а й знати що

відбувається в тих країнах, які було проілюстровано у наведених прикладах, отже щодо Австрії то можна стверджувати, що Австрія розробила Elektronischer Rechtsverkehr (ERV) або система електронного юридичного спілкування. Спочатку вона розроблялася для спілкування між юристами та судами, але поступово це відкривалося для інших груп користувачів[3]. Також, щодо досвіду Великобританії то там в Англії та Уельсі створили спеціальний суд для розгляду онлайн-справ про дрібні грошові застави великих позивачів, таких як енергетичні компанії та банки. Тепер ця система доступна всім жителям Англії та Уельсу. Функціональність цього суду, окрім Money Claim Online (MCOL), була також розширена до ще однієї простої процедури, а саме процедури повернення майна у власність: Possession Claim Online (PCOL)[3].

Проте найновішим досягненням британського уряду стало узаконення використання аудіо та відео зв'язку в судах по всіх категоріях справ. Причина — карантинні заходи та позитивний досвід як країн Азії, так і Європи[3].

Тому повертаючись трохи назад до розмежування понять можна зазначити, що аналіз наведених підходів дає підстави стверджувати, що Електронне правосуддя та «Електронний суд» є взаємопов'язаними, проте не тотожними поняттями. Електронне правосуддя виступає ширшою категорією, що охоплює використання інформаційно-комунікаційних технологій у судовій діяльності загалом, тоді як Електронний суд є лише окремим інструментом реалізації цієї концепції в межах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Таке розмежування дозволяє більш точно визначити їх зміст та уникнути помилок у правозастосовній практиці.

Щодо нормативно-правового підґрунтя «Електронного правосуддя», можна стверджувати, що становлення електронного правосуддя в Україні неможливе без належного законодавчого забезпечення, яке створило фундамент для цифрової трансформації судової системи. Перші кроки до автоматизації судових процесів було зроблено ще у 2000-х роках із прийняттям Закону України «Про доступ до судових рішень» (2005 р.), який заклав основу для формування Єдиного державного реєстру судових рішень, та запровадженням електронного цифрового підпису[4, с.308], однак одним з ключових етапів розвитку нормативно-правової бази став 2016 рік, саме з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус судів», який передбачав створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС).

Доцільно також зазначити, що 2016 рік став не кінцем розвитку електронного правосуддя а тільки заклав глобальний початок розвитку на той час, у 2015–2020 роках відбувався розвиток цього явища у межах Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових

інститутів [5]. Кульмінацією цього процесу стало ухвалення Вищою радою правосуддя Положення про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС у 2021 році, що надало можливість офіційного запуску таких інструментів, як «Електронний кабінет», підсистема «Електронний суд» та система відеоконференцзв'язку. Варто зазначити, що Цивільний процесуальний кодекс України також зазнав відповідних змін, закріпивши можливість подання позовів в електронній формі та участі у засіданнях у режимі відеоконференції.

Запуск додатку «eСуд» став важливим кроком у розвитку електронного правосуддя в Україні. ЄСІТС забезпечує ефективність, прозорість та економію ресурсів [6, с.81].

Водночас слід зазначити, що формальне впровадження електронних інструментів не завжди означає повноцінну цифровізацію судочинства. Наявність паралельного паперового документообігу свідчить про незавершеність цифрової трансформації та знижує ефективність ЄСІТС. У цьому аспекті проблема зумовлена як технічними, так і організаційно-правовими недоліками.

Разом із тим електронне судочинство стикається з низкою викликів. Однією з ключових проблем є кібербезпека та захист персональних даних. Зростання кількості кібератак вимагає посилення захисту інформаційних систем та запобігання несанкціонованому доступу до даних.

Крім того, є проблема забезпечення рівного доступу до електронних судових послуг для всіх громадян, включаючи людей з обмеженими можливостями та мешканців віддалених регіонів, де інфраструктура інтернет-зв'язку може бути не досить розвиненою. Також важливою перешкодою є недостатній рівень підготовки та навчання суддів та працівників судових установ для роботи з новітніми цифровими технологіями, що може призводити до низької ефективності використання електронних систем [7, с.7].

Ще однією проблемою є психологічні та організаційні бар'єри: частина суддів, адвокатів і громадян, особливо старшого віку, не довіряють цифровим інструментам, ігнорують «Електронні кабінети» або уникають електронних повісток, що змушує суди дублювати процеси паперовими повідомленнями.

Подальша реалізація реформ у сфері електронного судочинства є необхідною умовою для позитивної трансформації судової системи України.

Вважаємо, що повноцінний «Електронний суд» потребує трьох складових: безперервної електронної комунікації між учасниками процесу, юридичної сили цифрових доказів та повного переведення судового провадження в електронний формат — від подання позову до виконання рішення. В Україні для цього вже є технічна база, законодавчий фундамент та політична воля, закріплена в євроінтеграційних зобов'язаннях.

З метою підвищення ефективності електронного правосуддя в Україні доцільним є: (1) завершення повноцінної інтеграції всіх підсистем ЄСІТС; (2) удосконалення механізмів захисту персональних даних; (3) запровадження єдиних стандартів електронних доказів; (4) розширення використання штучного інтелекту для автоматизації окремих процесів (наприклад, розподілу справ або аналізу судової практики).

Підсумовуючи можна стверджувати, що розвиток електронного правосуддя в цивільному процесі України має значний потенціал для позитивних змін. Йдеться, зокрема, про вдосконалення законодавчої бази з урахуванням європейських стандартів, покращення технічного оснащення судів, підвищення цифрової компетентності суддів та працівників апарату, а також впровадження кращих практик електронного правосуддя, які застосовуються в ЄС, зокрема в Австрії (система ERV) та Великій Британії (онлайн-суди MCOL та PCOL). За умови комплексного підходу до усунення існуючих проблем, електронне правосуддя може стати дієвим механізмом модернізації цивільного процесу та забезпечення ефективного доступу до правосуддя в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 71. С. 335-338 DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.57>

2. Бутрин Ю. Ю., Сампара Н. М. Електронне правосуддя в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *UNIVERSUM*. 2025. № 21. С. 178-185 URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1973/2000>

3. Електронне судочинство: досвід Європи. Loyer: веб-сайт. URL: <https://loyer.com.ua/uk/elektronne-sudochynstvo-dosvid-yevropy/> (дата звернення: 18.03.2026).

4. Горішня А. М. Електронне судочинство України: сучасний стан та тенденції розвитку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6 (1). С. 308-312 DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.45>

5. Електронний суд чи традиційний суд? Що вигідніше для громадян та бізнесу? URL: <https://lawyer-expert.com/blog/elektronnij-sud-chi-tradicijnij-sud-sho-vigidnishe-dlya-gromadyan-ta-biznesu> (дата звернення: 18.03.2025).

6. Васильєва-Шаламова Ж. В., Кожемякіна К. С. Електронне судочинство у цивільному процесі України: тенденції розвитку та вплив карантину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 78-81 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/15>

7. Парасюк В. М., Онишко О. Б., Бориславський Р. А. Теоретико-правові засади електронного судочинства в цивільному процесі України: сучасні виклики. *Науковий вісник Львівського державного університету*

внутрішніх справ (серія юридична). 2025. № 1. С. 3-10 DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2025-1-1>

Одержано 03.04.2026

Анастасія Валеріївна ВДОВ,

*студентка 3 курсу інституту права та безпеки факультету «Право»
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Анна Олександрівна ІЛЬІНА,

*старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ЗНАЧЕННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Принцип правової визначеності є одним із ключових елементів верховенства права, закріпленого у статті 8 Конституції України. У сімейному праві він набуває особливого значення через високу ступінь персоніфікації відносин, їхній емоційно-психологічний характер та пріоритет захисту інтересів дитини (ст. 7 Сімейного кодексу України). У сучасних умовах, таких як зміни в демографічній ситуації, міграція населення, вплив воєнного стану на сімейні зв'язки, невизначеність норм призводить до сваволі в правозастосуванні, порушення стабільності правового статусу учасників сімейних відносин та «ерозії» довіри до суду. Судова практика Верховного Суду України неодноразово фіксує випадки, коли відсутність чіткості в рішеннях щодо порядку участі батьків у вихованні дитини чи поділу майна прямо порушує цей принцип. Актуальність зумовлена необхідністю гармонізації національного законодавства з практикою Європейського суду з прав людини та вимогами рекодифікації цивільного законодавства, де правова визначеність виступає гарантією передбачуваності юридичних наслідків поведінки осіб у сфері шлюбу, батьківства та майнових відносин подружжя.

Принцип правової визначеності або як її ще називають «юридичної визначеності» розуміється як складова верховенства права, що вимагає чіткості, зрозумілості, однозначності та передбачуваності правових норм. Конституційний Суд України у Рішенні від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 (абз. 3 пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини) прямо вказав: «обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм... Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну

поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки» [4, с. 5]. Аналогічна позиція закріплена в Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005: «випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше... неминуче призводить до сваволі» [4, с. 4].

У сімейному праві принцип правової визначеності забезпечує стабільність особистих немайнових і майнових відносин. Сімейний кодекс України (далі – СК України) у статті 7 прямо закріплює засади регулювання: рівність прав і обов'язків жінки та чоловіка, пріоритет інтересів дитини, справедливність, добросовісність і розумність. Ці засади набувають конкретного змісту лише за умови чіткості норм. Так, стаття 3 СК України визначає сім'ю через ознаки спільного проживання, спільного побуту та взаємних прав і обов'язків, що виключає неоднозначне тлумачення [1, с. 3]. Стаття 141 СК України встановлює рівність прав батьків незалежно від шлюбу, а стаття 157 – обов'язок батьків, які проживають окремо, брати участь у вихованні дитини. Без правової визначеності ці норми втрачають ефективність, оскільки учасники відносин не можуть прогнозувати наслідки своїх дій наприклад, при укладенні шлюбного договору чи визначенні місця проживання дитини.

Значення принципу проявляється у трьох аспектах:

1. захист законних очікувань (*legitimate expectations*) – особа, яка уклала шлюб чи набула майно в період шлюбу, має бути впевнена у стабільності правового режиму (ст. 60–61 СК України);

2. заборона зворотної дії норм, якщо вони погіршують становище (ст. 58 Конституції України та п. 1 розділу VII Прикінцевих положень СК України);

3. конкретизація дискреційних повноважень суду – суд не може залишати рішення узагальненим, оскільки це порушує передбачуваність виконання.

Судова практика Верховного Суду України демонструє пряме застосування принципу. У постанові Касаційного цивільного суду від 21 вересня 2022 року у справі № 172/456/21 (провадження № 61-650св22) апеляційний суд порушив принцип правової визначеності, оскільки «не визначив способи участі позивача у вихованні внука, таких як періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо, місце та час їхнього спілкування» [2, с. 12]. Суд першої інстанції залишив рішення без змін, але Верховний Суд скасував його частково, наголосивши, що узагальнений підхід неприпустимий у спорах про участь у вихованні дитини (ст. 157, 159 СК України). Це класичний приклад порушення: формальне рішення не дозволяє батькові чи як у нашому випадку бабі, передбачити конкретні юридичні наслідки, що суперечить принципу найкращих інтересів дитини (ст. 7 СК України) та статті 8 Конвенції про захист прав людини.

Інший приклад – застосування принципу при поділі спільного майна подружжя. У постанові Верховного Суду від 27 лютого 2019 року у справі № 522/25049/16-ц суди попередніх інстанцій правильно відмовили у визнанні факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, оскільки докази не підтверджували спільний бюджет і ведення господарства (ст. 3, 60 СК України). Верховний Суд підкреслив, що лише чітке доведення всіх ознак забезпечує правову визначеність і виключає сваволлю при набутті права спільної сумісної власності [2, с. 15]. Аналогічно у справах про стягнення аліментів, суди зобов'язані конкретизувати розмір, строки та підстави зміни аліментів, інакше рішення не виконується через невизначеність.

Принцип правової визначеності також діє при колізіях у часі. Постановою Верховного Суду від 29 січня 2025 року у справі № 623/3462/19 наголосила, що «заборона зворотної дії є однією з важливих складових принципу правової визначеності», посилаючись на статтю 58 Конституції України та п. 1 розділу VII Прикінцевих положень СК України [3, с. 8]. Норми СК України застосовуються до відносин, що виникли після 1 січня 2004 року, а до попередніх – лише щодо прав і обов'язків, що виникли пізніше. Це забезпечує стабільність майнових прав подружжя, набутих за Кодексом про шлюб і сім'ю 1969 року.

У контексті оновлення цивільного законодавства «рекодифікація ЦК України» принцип правової визначеності вимагає усунення дублювання норм і чіткого розмежування дискреційних повноважень. Як зазначає Міловська Н. В., «в умовах суттєвої суперечливості правової бази... під загрозою опиняються стабільність правового статусу учасників цивільних відносин, зрозумілість їх прав та обов'язків» [6, с. 3]. Сімейне право, будучи частиною цивільного, потребує аналогічних змін: чітких критеріїв для визначення «найкращих інтересів дитини» та обов'язкової конкретизації рішень суду.

Таким чином, судова практика підтверджує, що принцип правової визначеності є не декларативним, а дієвим інструментом захисту сімейних прав. Його порушення призводить до скасування рішень, а дотримання – до ефективного виконання - ст. 18 СК України.

Отже, принцип правової визначеності у сімейному праві України є конституційною гарантією верховенства права, що забезпечує чіткість, передбачуваність і стабільність регулювання шлюбних, батьківських і майнових відносин. Його значення полягає в захисті законних очікувань учасників, запобіганні сваволі та забезпеченні пріоритету інтересів дитини. Судова практика Верховного Суду демонструє, що відсутність конкретики в рішеннях щодо способів виховання, місця проживання, строків аліментів прямо порушує цей принцип і підлягає скасуванню. У контексті рекодифікації цивільного законодавства та європейської інтеграції принцип вимагає подальшого удосконалення норм СК України для максимальної

ясності та несуперечливості. Дотримання принципу правової визначеності є запорукою ефективного захисту сімейних прав, зміцнення інституту сім'ї та побудови правової держави.

Список бібліографічних посилань

1. Менджул М. В. Застосування принципів сімейного права // Підприємництво, господарство і право. 2019. № 11. С. 49–53.

2. Конституційний Суд України. Рішення від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію». URL: <https://ccu.gov.ua/docs/613> (дата звернення: 15.04.2026). С. 4–5.

3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.

4. Постанова Верховного Суду від 29 січня 2025 р. у справі № 623/3462/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2026).

5. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду Верховного Суду щодо спорів про участь у вихованні дитини / Верховний Суд, Київ, 2022. 84 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KCS_vuh_dutunu.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

6. Міловська Н. В. Принцип правової визначеності в контексті оновлення цивільного законодавства України // Нове українське право. 2022. № 1. С. 57–63. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/197> (дата звернення: 15.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Маша Русланівна ВОРОНОВСЬКА,

студентка Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ,

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ СТОРІН У ПІДСИСТЕМІ «ЕЛЕКТРОННИЙ СУД»

Запровадження підсистеми «Електронний суд» як структурного елемента ЄСІТС докорінно трансформувало механізми реалізації процесуальних прав сторін у цивільному судочинстві. Йдеться не лише про технічну

модернізацію документообігу, а про формування якісно нової парадигми комунікації між судом та учасниками процесу, в якій традиційні інститути особистого подання документів і паперового листування поступаються місцем алгоритмізованим процедурам електронної взаємодії. Водночас нормативна регламентація цієї підсистеми містить суттєві прогалини та внутрішні суперечності, що створюють ризики для ефективної реалізації гарантованого статтею 55 Конституції України права на судовий захист [1]. У цьому контексті особливої актуальності набуває наукове осмислення ключових аспектів реалізації процесуальних прав сторін у підсистемі «Електронний суд», зокрема підтвердження повноважень представника, доступу до матеріалів справи та наслідків технічних збоїв.

Особливості цивільних процесуальних документів у підсистемі «Електронний суд» безпосередньо впливають на реалізацію прав сторін, оскільки інформатизація судової діяльності передбачає використання комп'ютерної техніки не як процесуального, а як допоміжного засобу, що вимагає від учасників справи розуміння логіки електронного документообігу, автоматичного обліку та аналізу поданих матеріалів, а також застосування цифрового підпису для надсилання запитів, експертиз, довідок та судових рішень, що в сукупності сприяє прискоренню строків судочинства, підвищенню якості судових рішень, подоланню правового нігілізму через відкритість і доступність правосуддя, а отже — ефективність реалізації програм цифровізації правосуддя залежить від якості програмного забезпечення, змісту електронних документів та рівня довіри громадянського суспільства до судової системи [2, с. 40].

Одним із найбільш дискусійних питань є механізм підтвердження повноважень представника в електронному форматі. Судова практика демонструє поступове утвердження легітимності електронної довіреності, яка генерується безпосередньо засобами ЄСІТС. Верховний Суд у постанові від 10 лютого 2022 року у справі № 560/11791/21 наголосив, що подання довіреності в електронній формі, підписаної електронним підписом, повинно розглядатися як додаткова конституційна гарантія права на судовий захист, покликана уникнути надмірного формалізму при наданні особі доступу до правосуддя [3]. Подальшого розвитку ця позиція набула в постанові Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 146/775/24, де суд касаційної інстанції прямо зазначив, що сторона не має жодної можливості впливати на зміст і зовнішній вигляд електронної довіреності, оскільки система формує її за відповідним алгоритмом, що виключає застосування вимог, передбачених для паперових довіреностей [4]. У постанові від 28 березня 2025 року у справі № 160/12987/24 Верховний Суд резюмував, що системна недовіра до електронних інструментів суперечить самій меті електронного правосуддя — спрощенню доступу до судочинства, забезпеченню його оперативності та технологічності [5].

Попри це, суди нижчих інстанцій нерідко продовжують застосовувати архаїчні підходи, вимагаючи подання паперових нотаріально посвідчених довіреностей, що створює невинновдані перешкоди в реалізації процесуальних прав сторін.

Іншим фундаментальним аспектом є забезпечення доступу сторін до матеріалів справи в електронній формі. Пункт 124 Положення про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС покладає на суд обов'язок у разі надходження відповідного запиту забезпечити сканування матеріалів справи та долучення їх до електронних матеріалів. Проте практика реалізації цього положення виявляє системні проблеми. У постанові від 29 січня 2025 року у справі № 752/23008/23 Верховний Суд встановив, що районний суд не лише не завантажив матеріали справи до системи, але й не відреагував на запит сторони, що об'єктивно унеможливило ознайомлення з матеріалами та подання відзиву. Суд кваліфікував таку бездіяльність як істотне порушення прав сторони та вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, наголосивши, що невиконання судом обов'язку щодо оцифрування матеріалів не повинно мати негативних процесуальних наслідків для добросовісної сторони [6]. На основі аналізу судової практики та нормативних прогалин можна запропонувати авторське бачення подальшого розвитку підсистеми «Електронний суд»: доцільно законодавчо закріпити принцип «цифрової презумпції добросовісності» — тобто будь-який процесуальний документ, сформований та підписаний засобами ЄСІТС (включно з електронною довіреністю), вважається належним і допустимим доказом повноважень представника доти, доки інше не буде встановлено судом за вмотивованим клопотанням іншої сторони. Водночас варто запровадити механізм автоматичного фіксування технічних збоїв та бездіяльності суду щодо оцифрування матеріалів із наступною компенсацією процесуальних втрат стороні (наприклад, шляхом автоматичного поновлення строків або безповоротного перенесення судового засідання). Лише за таких умов електронний суд перестане бути джерелом додаткових ризиків і стане справжнім інструментом реалізації, а не обмеження конституційного права на судовий захист.

Таким чином, підсистема «Електронний суд» є невід'ємним елементом сучасної моделі цивільного судочинства, однак ефективна реалізація процесуальних прав у ній залишається залежною від подолання формалістичних підходів у правозастосуванні, належного виконання судами обов'язку щодо оцифрування матеріалів справ та забезпечення технічної надійності системи. Подальший розвиток має рухатися в напрямі мінімізації надмірного формалізму, посилення відповідальності судів за невиконання обов'язків з оцифрування та створення ефективних механізмів захисту прав сторін у випадках технічних збоїв.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.04.2026).
2. Ясинок М.М., Котвяковський Ю.О. Електронний суд у цивільному судочинстві. *Приватне та публічне право*. № 1/2023. С. 36-42.
3. Постанова Верховного Суду у справі № 560/11791/21 (адміністративне провадження № К/9901/43626/21) від 10 лютого 2022 р. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103129035> (дата звернення: 19.04.2026).
4. Постанова Верховного Суду у справі № 146/775/24 (провадження № 61-1354св25) від 12 березня 2025 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=125876195> (дата звернення: 19.04.2026).
5. Постанова Верховного Суду у справі № 160/12987/24 (адміністративне провадження № К/990/7513/25) від 28 березня 2025 р. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=126189618> (дата звернення: 19.04.2026).
6. Постанова Верховного Суду у справі № 752/23008/23 (провадження № 61-15460св24) від 29 січня 2025 р. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=124865911> (дата звернення: 19.04.2026).

Одержано 27.04.2026

Ірина Вікторівна ГЕРАСИМЕНКО,

студентка Державного торговельно-економічного університету;

Науковий керівник:

Тетяна Віталіївна ПОГАРЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державного торговельно-економічного університету

ДИСТАНЦІЙНЕ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Трансформація процедури реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану стала необхідним кроком для адаптації традиційного сімейного права до кризових реалій, де безпека громадян та можливість реалізації їхніх прав стають пріоритетом. Сучасні правові механізми дозволили відійти від застарілих вимог обов'язкової фізичної присутності та територіальної прив'язки до конкретних установ, переосмисливши саму концепцію «місця та часу» державної реєстрації [5]. Забезпечення добровільності

союзу через відеозв'язок та делегування повноважень щодо засвідчення волевиявлення військовим командирам або цифровим платформам не лише спростило бюрократичний шлях, а й підтвердило гнучкість юридичної системи. Такий підхід дозволяє зберегти фундаментальний зміст шлюбу як вільного союзу, водночас усуваючи часові та просторові бар'єри, що в умовах загрози життю наречених є критично важливим для забезпечення їхнього соціального та правового захисту [1; 5].

В умовах воєнного стану правовий механізм укладення шлюбу зазнав суттєвої трансформації, де консервативні вимоги сімейного законодавства щодо обов'язкової особистої присутності та подання заяви вічна-віч поступово адаптуються до нових реалій. Ключова роль у цьому процесі перейшла до децентралізованих сервісів та цифрових платформ, що дозволило подолати територіальні обмеження, спричинені бойовими діями [6]. Зокрема, розширення повноважень центрів надання адміністративних послуг та їхня тісна взаємодія з органами юстиції забезпечили безперервність реєстраційних процесів навіть у регіонах із підвищеною небезпекою. Сьогодні дистанційні формати, як-от використання засобів електронного урядування чи залучення уповноважених осіб на місцях, не просто доповнюють класичну процедуру, а стають критично важливим інструментом реалізації права на сім'ю. Такий підхід дозволяє зберегти фундаментальний принцип добровільності союзу, водночас переносючи місце реєстрації у віртуальну площину або до найбільш доступних для громадян точок сервісу, що мінімізує бюрократичні бар'єри та відповідає вимогам безпеки [2; 6].

Ця адаптивність системи реєстрації підкріплюється й суттєвими змінами у відомчому регулюванні, які фактично скасували принцип територіальної прив'язки до конкретного органу ДРАЦС. Запроваджений принцип «екстериторіальності» дозволив громадянам звертатися до будь-якої установи на підконтрольній території, що стало критично важливим для внутрішньо переміщених осіб [4]. Водночас держава забезпечила стабільність цивільного стану навіть за умов технічних збоїв: перехід на паперову форму складання актових записів із подальшою їх цифровізацією гарантував безперервність юридичних процесів у найскладніші періоди. Окрім того, соціальна орієнтованість реформи проявилася у звільненні заявників від сплати державного мита, що знизило фінансове навантаження на громадян у кризових обставинах. Разом із тим, сучасний етап трансформації демонструє чітку інтеграцію цивільних процедур із питаннями національної безпеки та військового обліку. Це відображається у запровадженні певних обмежень на отримання результатів послуг за межами України для осіб, які не виконали вимоги щодо оновлення персональних даних у профільних реєстрах [3; 4]. Таким чином, сучасна модель дистанційного та спрощеного укладення шлюбу в Україні балансує між

максимальним спрощенням доступу до сервісу та дотриманням стратегічних інтересів держави в умовах тривалого правового режиму воєнного стану.

Сучасна цифрова екосистема України, зокрема інтеграція застосунків «Дія» та «Армія+», трансформувала дистанційне укладення шлюбу з вимушеного винятку на високотехнологічну адміністративну послугу [2; 3]. Особливої ваги набув механізм відеоконференцз'язку, який дозволяє військовослужбовцям реалізувати право на шлюб безпосередньо з місць несення служби, забезпечуючи при цьому верифікацію особи через електронний підпис. Важливою новелою є надання пріоритету захисникам у виборі дати реєстрації, що фактично нівелює загальні строки очікування, передбачені традиційною процедурою. Водночас, цифровізація не скасовує суворих вимог щодо перевірки правових перешкод для укладення союзу: система автоматично синхронізується з Державним реєстром актів цивільного стану для підтвердження припинення попередніх шлюбів [2]. Таким чином, поєднання екстериторіальності, відеоверифікації та миттєвого доступу до реєстрових даних створює унікальну модель «Цифрового ДРАЦСу», яка в умовах війни не лише спрощує бюрократичний шлях, а й виступає гарантом правової визначеності сімейного статусу громадян у найкоротші терміни.

Особливої наукової уваги заслуговує запровадження специфічного суб'єкта засвідчення волевиявлення в сімейних правовідносинах — військового командира, чий повноваження в умовах воєнного стану фактично прирівнюються до функцій нотаріуса та реєстратора [1]. Згідно з актуальними роз'ясненнями судової влади, командир не лише засвідчує справжність підпису на заяві про шлюб, а й має право складати акт про укладення шлюбу, що є самостійною підставою для подальшого внесення запису до реєстру ДРАЦС. Цей механізм дозволяє повністю нівелювати вимогу фізичної присутності обох наречених, допускаючи участь однієї або обох сторін виключно через засоби відеозв'язку. Водночас важливо констатувати правову асиметрію: якщо процедура створення сім'ї була максимально спрощена та дистанційована, то порядок розірвання шлюбу залишився консервативним і вимагає дотримання стандартних процесуальних строків та судового порядку у разі наявності дітей [1; 5]. У науковому дискурсі це підкреслює пріоритет держави на стимулювання шлюбності та соціальний захист родин військовослужбовців, де спрощений доступ до реєстрації акта цивільного стану стає юридичним інструментом забезпечення прав спадкування та соціальних гарантій у критичних умовах, навіть за умов тимчасової зміни територіальної підсудності судів у зонах активних бойових дій.

Список бібліографічних посилань

1. Як дистанційно укласти шлюб із військовим, а також розірвати його в умовах воєнного стану : вебсайт / Коростенський міськрайонний

суд Житомирської області. URL: <https://krm.zt.court.gov.ua/sud0610/gromadyanam/30/1775> (дата звернення: 15.04.2026).

2. Державна реєстрація шлюбу: нові можливості, поширені помилки та особливості для військових : вебсайт / Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції. URL: <https://pzmrujust.gov.ua/novyny/5535-derzhavna-reiestratsiia-shliubu-novi-mozhlyvosti-poshyreni-pomylyky-ta-osoblyvosti-dlia-viiskovykh> (дата звернення: 15.04.2026).

3. Деякі питання надання адміністративних послуг з обміну, отримання посвідчення водія та державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку транспортних засобів : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серп. 2024 р. № 918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2024-p> (дата звернення: 15.04.2026).

4. Про внесення змін до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 26 лют. 2022 р. № 606/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-22> (дата звернення: 15.04.2026).

5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 15.04.2026).

6. Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовт. 2025 р. № 1226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1226-2025-p> (дата звернення: 15.04.2026).

Одержано 19.04.2026

Дмитро Олександрович ДАВИДОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УРАХУВАННЯ ДУМКИ ДИТИНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У вітчизняному цивільному судочинстві є актуальною тема, пов'язана із розглядом цивільних справ, які виникають із сімейних правовідносин в аспекті саме значення врахування думки дитини під час розгляду даної категорії справ. З одного боку судова практика вітчизняних судів та відповідні рішення Європейського суду з прав людини під час розгляду сімейних справ, пов'язаних із правами та інтересами дитини чітко сформуvala положення про те, що встановлення та врахування думки дитини є обов'язковим елементом при вирішенні цих справ, а з іншого боку безсумнівним є твердження про те, що без самої дитини, яка приймає

участь у судовому процесі через вираження своєї думки є неможливим справедливо та правильно вирішити цивільну справу даної категорії.

Одночасно вважаємо, що саме норми Сімейного кодексу України (далі – СК), які ми дослідили в аспекті цього дослідження впливають на процес розгляду цивільних справ цієї категорії, тобто таким чином вони, регулюючи питання встановлення та врахування думки дитини, одночасно є нормами, які регулюють судочинство в таких справах, отже є важливою частиною норм цивільного процесу.

При вивченні сімейного законодавства нашої держави, яке регулює цивільне судочинство на предмет врахування думки дитини при розгляді цивільних справ, які виникають із сімейних правовідносин, загалом звертає на себе увагу невеликий об'єм нормативно-правової бази з проблеми, яку ми досліджуємо особливо якщо порівняти його з досить великим масивом міжнародних правових актів щодо цього питання. Така ситуація явного перекосу кількості нормативних актів з досліджуваної проблематики між національним та міжнародним законодавством та відносно незначна кількість правових норм щодо врахування думки дитини в цивільному процесі на нашу думку як раз свідчить про недосконале регулювання цього важливого моменту процесу в українському законодавстві.

В контексті нашого дослідження зазначимо, що врахування думки дитини під час розгляду цивільних справ, які виникають із сімейних правовідносин найчастіше необхідно у сімейних справах, які виникають із особистих немайнових прав і обов'язків батьків та дітей, що врегульовано главою 13 СК. Думка дитини та необхідність її врахування є саме частиною немайнових правовідносин, тобто стосується особистих відносин між членами сім'ї. Необхідність врахування думки дитини в інших цивільних спорах, що її стосується зустрічається вкрай нечасто та як раз і свідчить, що її встановлення властиве саме сфері немайнових прав та обов'язків батьків та дітей.

Проте все ж таки ми зазначаємо, що базовою нормою законодавства з проблеми, яка нами вивчається є норма ст. 171 СК, у відповідності до частини першої, згідно якої дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. За частиною другої ст. 171 СК дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном. Отже законом прямо встановлено як право дитини висловитися, так і обов'язок її батьків та інших осіб, до яких ми відносимо і суд, заслухати ці висловлювання дитини.

Згідно із частиною третьою ст.171 СК суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси. Вказана

норма права на нашу думку перш за все декларує, що вирішення спорів щодо дітей в основній своїй масі повинні відповідати думці, поглядам та бажанню дитини. Тобто, рішення у спорі про дитину майже завжди повинно влаштовувати перш за все її саму, вона має погодитися із тим, яке рішення прийматися, його суть повинна відповідати волевиявленню дитини. Отже саме бажання та думка дитини враховується як критерій, до якого повинні бути направлені дії всіх осіб, які приймають участь або вирішують спір по суті.

Частина друга ст. 148 СК передбачає, що у разі зміни прізвища обома батьками прізвище дитини, яка досягла семи років, змінюється за її згодою, частина третя цієї статті зазначає, що у разі зміни прізвища одного з батьків може бути змінено за згодою обох батьків та за згодою дитини, яка досягла семи років. Стаття 149 СК передбачає, що у разі, якщо батько змінив своє ім'я, по батькові дитини, яка досягла чотирнадцяти років, змінюється за її згодою. Вказана правова норма обґрунтовано, з урахуванням того, що у віці чотирнадцяти років дитина вже може самостійно вирішувати питання права на своє ім'я, як складову частину її немайнового права, імперативно забороняє змінювати її по батькові без її згоди.

Частина друга ст. 152 СК встановлює, що дитина має право протиставитися неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї. За частиною третьою ст. 152 СК дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Частина четверта ст. 152 СК передбачає, що дитина має право звернутися за захистом своїх прав і інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років.

Частина друга ст. 159 СК, яка регулює вирішення судом спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї передбачає, що під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до вагу ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, як мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами.

Стаття 160 СК встановлює, що місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків, частина друга передбачає, що місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини, а частина третя цієї статті встановлює, що якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою.

У частині першій ст. 161 СК передбачено, що якщо мати та батько, які проживають окремо не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом

опіки та піклування або судом, абзац 2 вказує на те, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання свої батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Стаття 218 СК передбачає, що для усиновлення дитини потрібна її згода, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. У пункті 6 частини першої ст. 224 СК прямо зазначено про те, що суд, постановляючи рішення про усиновлення дитини, враховує обставини, що мають істотне значення, зокрема ставлення дитини до особи, яка бажає її усиновити.

Частина 4 ст. 237 СК передбачає, що у разі визнання усиновлення недійсним щодо дитини, яка досягла чотирнадцяти років, місце її подальшого проживання визначається за її згодою. У частині 5 ст. 237 СК вказано про те, що за бажанням дитини вона має право надалі іменуватися прізвищем, ім'ям та по батькові, які вона одержала у зв'язку з усиновленням. Частина друга ст. 244 СК вказує на те, що при призначенні дитині опікуна або піклувальника органом опіки та піклування враховуються особисті якості особи, її здатність до виховання дитини, ставлення до неї, а також бажання самої дитини.

Отже нами зазначені всі норми сімейного законодавства України, які стосуються врахування думки дитини в цивільних справах, які виникають із сімейних правовідносин, надана стисла характеристика цим законодавчим приписам та стверджено про те, що їх недотримання є порушеннями, які є підставою для скасування постановленого у справі рішення як такого, що не є справедливим та обґрунтованим, направленим на дотримання найкращих інтересів дитини.

Одержано 27.04.2026

Олеся Олексіївна ЄСИПЕНКО,

студентка 4 курсу спеціальності 081 «Право»

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та процеси тотальної діджиталізації суспільних відносин кардинально змінили

підходи до формування доказової бази у цивільному судочинстві. Традиційні паперові документи дедалі частіше поступаються місцем електронному листуванню, базам даних, медіафайлам та інформації з мережі Інтернет. Реформування цивільного процесуального законодавства України у 2017 році стало важливим кроком на шляху до адаптації правосуддя до нових реалій, зокрема шляхом закріплення електронних доказів як самостійного засобу доказування. Проте правозастосовна практика свідчить про наявність низки не вирішених проблем, пов'язаних із належністю, допустимістю, достовірністю та особливостями оцінки таких доказів судом [4].

Згідно зі статтею 100 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК), електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи [1]. Закон наводить орієнтовний перелік таких доказів: електронні документи, вебсайти, текстові та голосові повідомлення, фотографії тощо. Проте головна процесуальна проблема полягає в тому, що електронна інформація за своєю природою є нематеріальною, легко змінюваною та вразливою до фальсифікацій. Це ставить перед судом складне завдання щодо перевірки її автентичності.

Найбільш дискусійним аспектом у сучасній цивілістиці залишається використання роздруківок (скріншотів) електронного листування з месенджерів (Viber, Telegram, WhatsApp) та соціальних мереж. Відповідно до положень ЦПК України, паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом [1]. Практика Верховного Суду чітко визначає: якщо учасник справи подає роздруківку електронного листування, він подає саме паперову копію електронного доказу, а оригінал має зберігатися на електронному носії (смартфоні, жорсткому диску) або в мережі. У разі якщо інша сторона ставить під сумнів такий доказ, суд зобов'язаний вимагати його оригінал [3]. У багатьох випадках позивачі не можуть надати оригінал (наприклад, через видалення повідомлень іншою стороною), що призводить до визнання скріншотів недопустимими доказами.

Ще однією фундаментальною проблемою є ідентифікація автора електронного повідомлення. Згідно із Законом України «Про електронні довірчі послуги», презумпція авторства електронного документа та його цілісності забезпечується шляхом накладення кваліфікованого електронного підпису (КЕП) [5]. Проте в побутовому та комерційному спілкуванні громадяни вкрай рідко використовують КЕП. З огляду на це, Верховний Суд у своїх постановках неодноразово наголошував, що відсутність КЕП на електронному повідомленні не є безумовною підставою для визнання його недопустимим доказом [3]. Ідентифікація особи може здійснюватися судом через сукупність інших доказів: прив'язку номера телефону до конкретної особи, стиль спілкування, попередню історію взаємовідносин або визнання факту листування самою стороною під час судового засідання [2].

Водночас, в умовах правового режиму воєнного стану та кіберзагроз з боку держави-агресора, питання збереження цілісності електронних доказів набуло безпрецедентної актуальності. Цивільні спори щодо відшкодування майнової шкоди, завданої військовою агресією, часто базуються виключно на електронних доказах — цифрових фотографіях руйнувань, відеозаписах з дронів та метаданих, що підтверджують час і геолокацію. У цьому контексті звичайного візуального огляду доказу суддею стає недостатньо. Виникає гостра потреба у залученні спеціалістів у галузі комп'ютерно-технічної експертизи, що, у свою чергу, затягує строки розгляду справи та збільшує судові витрати сторін [4].

Окрім того, чинне законодавство не містить чітких механізмів фіксації електронних доказів до пред'явлення позову. Наразі інститут забезпечення доказів шляхом огляду вебсторінок здійснюється або через залучення експертів, які складають відповідний висновок, або через використання сервісів фіксації вебконтенту (наприклад, Web Archive), статус яких в українському судочинстві залишається не до кінця врегульованим. Впровадження в Україні процедури нотаріального посвідчення (фіксації) інформації з мережі Інтернет (досвід, який успішно функціонує в країнах ЄС) значно б спростило процес доказування [2].

Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що введення категорії електронних доказів у цивільний процес України стало необхідним, але лише першим кроком у розбудові електронного правосуддя. Оцінка електронних доказів вимагає від суддів специфічних технічних знань та нового рівня правової культури. Для вирішення існуючих проблем вважаємо за доцільне: по-перше, розробити на рівні постанов Верховного Суду єдині стандарти та методичні рекомендації щодо оцінки метаданих електронних файлів; по-друге, внести зміни до Закону України «Про нотаріат», наділивши нотаріусів повноваженнями щодо забезпечення електронних доказів до моменту звернення особи до суду. Це сприятиме утвердженню принципу правової визначеності та ефективному захисту цивільних прав у цифрову епоху.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Електронні докази в цивільному судочинстві: теорія та практика : монографія / за ред. В. І. Бобрика. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 210 с.
3. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 13 липня 2022 року у справі № 753/10840/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105315480> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Іванов О. М. Критерії допустимості електронних доказів у цивільному процесі України. *Право та інновації*. 2024. № 1 (45). С. 67–74.

5. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення: 28.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Олександра Валеріївна ЗАСОБА,

студентка Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Законодавець, доповнивши частину другу статті 76 Цивільного процесуального кодексу України згадкою про електронні докази, констатував об'єктивну реальність: переважна більшість юридично значущих комунікацій та правочинів перемістилася у цифровий простір, де інформація існує у формі електронних даних, позбавлених жорсткої прив'язки до матеріального носія. Утім, нормативне визнання електронного доказу повноцінним засобом встановлення обставин справи не супроводжувалося створенням вичерпного та несуперечливого механізму його процесуальної легалізації. Стаття 100 ЦПК України, встановлюючи правило про подання електронних доказів в оригіналі або в електронній копії, засвідчений кваліфікованим електронним підписом, водночас допускає подання таких доказів у паперових копіях, що створює ґрунт для термінологічної плутанини та довільного суддівського розсуду [1]. У цьому контексті особливої гостроти набуває проблема допустимості електронних доказів у спорах, що випливають із кредитних правовідносин, де сам факт укладення договору, його зміст та виконання фіксуються виключно в електронній формі без складання паперового оригіналу.

Нормативну основу регулювання досліджуваних відносин становлять положення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», який у статті 5 визначає електронний документ як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити [2], та Закону України «Про електронну комерцію», стаття 12 якого прирівнює правочин, вчинений за допомогою електронних засобів зв'язку, до письмової форми [3]. Юридична доктрина, спираючись на принцип функціональної еквівалентності, виходить

з того, що електронний документ здатен виконувати ті самі доказові функції, що й традиційний письмовий доказ, за умови забезпечення його цілісності та можливості ідентифікації автора. Проте, як демонструє аналіз судової практики, перехід від доктринального визнання до практичної реалізації цих положень у площині конкретних цивільних справ супроводжується суттєвими труднощами, зумовленими відсутністю усталених стандартів оцінки електронних доказів та конкуренцією між формальним і функціональним підходами до визначення їхньої допустимості.

Аналіз правозастосовної діяльності місцевих судів загальної юрисдикції у спорах про стягнення заборгованості за кредитними договорами, укладеними в електронній формі, виявляє фундаментальну відсутність уніфікованого підходу до вирішення питання про допустимість електронних доказів. Яскравою ілюстрацією такої дихотомії слугують рішення Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 05 травня 2025 року у справі № 541/4467/24 та Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13 лютого 2024 року у справі № 185/15743/23, які репрезентують діаметрально протилежні моделі процесуальної поведінки суду при оцінці тотожних за правовою природою доказів.

У справі № 541/4467/24 Миргородський міськрайонний суд продемонстрував функціональний підхід до вирішення питання про допустимість електронного договору. Суд встановив, що договір було укладено в письмовій формі у вигляді електронного документа, підписаного відповідачкою за допомогою одноразового ідентифікатора, що відповідає вимогам статті 12 Закону України «Про електронну комерцію». Ключовим аргументом на користь допустимості доказу стало те, що позивач подав документи через Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему, наклавши на них кваліфікований електронний підпис відповідно до частини восьмої статті 14 ЦПК України. Суд резюмував, що таке подання є належним засвідченням копій електронних документів. Крім того, суд врахував процесуальну поведінку відповідачки, яка не заперечувала факту укладення договору та отримання коштів, а лише висловлювала сумніви щодо форми поданих копій [4]. Таким чином, Миргородський суд визнав паперові копії електронних документів, засвідчені КЕП при поданні через ЄСІТС, належними та допустимими доказами.

Натомість Павлоградський міськрайонний суд у справі № 185/15743/23 зайняв принципово іншу, формально-догматичну позицію, ухваливши рішення про відмову в задоволенні позовних вимог з підстав недоведеності факту укладення кредитного договору. Керуючись частинами другою-п'ятою статті 100 ЦПК України, суд дійшов висновку, що надана позивачем паперова копія електронного договору не може вважатися допустимим доказом через відсутність у матеріалах справи протоколу перевірки електронного підпису сторін. Пославшись на правові

позиції Верховного Суду, викладені у постановках від 30 листопада 2022 року у справі № 2-317/11 та від 22 березня 2023 року у справі № 755/1549/22, суд фактично висунув додаткову вимогу, не передбачену процесуальним законом прямо, – обов’язкову наявність у паперовій копії візуалізації результатів перевірки ЕЦП. Невиконання позивачем ухвали про витребування оригіналу електронного договору було розцінено судом як достатню підставу для неврахування поданої копії як доказу, що призвело до повної відмови у позові.

Розбіжність у підходах, продемонстрована цими двома рішеннями, має не лише практичне, але й глибоке теоретичне значення. Позиція Миргородського суду ґрунтується на презумпції, що накладення КЕП представником позивача на пакет документів, поданих через ЄСІТС, є достатньою гарантією відповідності паперової копії оригіналу електронного документа. Натомість Павлоградський суд фактично ототожнив паперову копію з оригіналом електронного документа і застосував до неї вимоги, вироблені судовою практикою для перевірки підписання процесуальних документів, що є методологічно некоректним. Такий підхід ігнорує специфіку електронного документообігу, за якої оригінал договору існує виключно в інформаційно-телекомунікаційній системі кредитодавця і не може бути фізично переміщений до матеріалів судової справи інакше як у формі візуального відображення. Крім того, Павлоградський суд залишив поза увагою правову позицію Великої Палати Верховного Суду, викладену у постанові від 21 червня 2023 року у справі № 916/3027/21, де чітко розмежовано поняття електронного документа та електронного доказу, а також наголошено, що електронний доказ оцінюється судом за внутрішнім переконанням у сукупності з іншими доказами [5].

Проведений аналіз судової практики дозволяє констатувати, що на сучасному етапі розвитку цивільного процесуального права України інститут електронних доказів перебуває у стані нормативної невизначеності, що породжує суперечливу та непередбачувану правозастосовну практику. Справи № 541/4467/24 та № 185/15743/23 є яскравою ілюстрацією конфлікту між двома парадигмами мислення: функціональною, яка виходить із пріоритету суті над формою та враховує загальну поведінку сторін, та формально-догматичною, яка ставить допустимість доказу в жорстку залежність від наявності специфічних технічних реквізитів у його паперовому відображенні.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 17.04.2026).

2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*

(BBP), 2003, № 36, ст.275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 17.04.2026).

3. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 45, ст.410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення 17.04.2026).

4. Рішення Миргородського міськрайонного суду Полтавської області у справі № 541/4467/24 (провадження № 2/541/263/2025) від 05 травня 2025 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127080562> (дата звернення: 17.04.2026).

Заочне рішення Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/15743/23 (провадження № 2/185/1274/24) від 13 лютого 2024 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116946347> (дата звернення: 17.04.2026).

Одержано 22.04.2026

Анна Вадимівна КОРОСТИЛЬОВА,

здобувачка вищої освіти

навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ДИСТАНЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах сьогодення цифрові технології змінюють майже всі сфери життя, судова система також поступово переходить на новий рівень. Одним із таких нововведень стало дистанційне правосуддя в цивільних справах. Воно стало особливо важливим під час пандемії COVID-19, коли потрібно було знаходити безпечні способи розгляду справ без особистої присутності людей у залі суду. Суть дистанційного правосуддя полягає в тому, що весь процес – від подання документів до винесення рішення – відбувається онлайн за допомогою спеціальних електронних систем. Це не тільки змінює формат проведення судових засідань, а й підкреслює, наскільки важливу роль відіграють сучасні технології у захисті прав і свобод людини.

Як зазначає М. І. Смокович, електронне судочинство як основа дистанційного правосуддя відкриває нові горизонти ефективності. Воно дозволяє подолати традиційні бар'єри, пов'язані з часовими витратами,

паперовою бюрократією та фізичною присутністю сторін. Використання електронного документообігу, відеозв'язку, онлайн-платформ для подачі позовів і обміну доказами забезпечує не лише зручність, а й оперативність у розгляді справ. У системі електронного судочинства кожен учасник процесу – суддя, адвокат, позивач чи відповідач - отримує доступ до справи з будь-якого місця та у зручний час [1, с.77]. Це особливо важливо для людей, які мешкають у віддалених регіонах, а також для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Таким чином, дистанційне судочинство сприяє реальній демократизації правосуддя та підвищенню правової рівності.

Разом із тим В. С. Рудюк зауважує, що цифровізація судових процесів супроводжується серйозними викликами, які не можна ігнорувати. Один із ключових – питання кібербезпеки. Судові справи містять велику кількість персональних та конфіденційних даних, тому їх захист від несанкціонованого доступу, зломів та витоків є критично важливим. Будь-яка вразливість у цифровій системі може призвести до серйозних правових наслідків, включно з підривом довіри до суду. Крім того, існує проблема цифрової нерівності - не всі громадяни мають рівний доступ до інтернету, цифрових пристроїв або належного рівня цифрової грамотності. Це ставить під сумнів принцип рівності сторін у процесі та вимагає державної політики, спрямованої на забезпечення цифрової інклюзивності. Ще однією важливою проблемою є недостатня підготовленість суддів та працівників судових органів до роботи в новому форматі. Без належного навчання та технічної підтримки навіть найкраща система ризикує перетворитися на формальність, позбавлену реального функціоналу [2, с.41].

Однією з ключових проблем на шляху цифрової модернізації судової системи є недостатнє правове регулювання електронних процедур. Технології розвиваються швидше, ніж за ними встигає адаптуватися законодавча база, що спричиняє появу правових прогалин і невизначеностей. Наразі залишаються не повністю вирішеними питання правового статусу цифрових доказів, допустимості онлайн-допитів, а також відповідальності сторін у разі технічних збоїв під час дистанційного розгляду справ. Усе це потребує чіткого і комплексного врегулювання на рівні закону.

Водночас дистанційне судочинство відкриває нові горизонти для оновлення судової практики. Зокрема, автоматизація таких процесів, як визначення строків, надсилання повідомлень і організація розгляду справ, дозволяє суддям більше зосереджуватися на суті судового розгляду. Впровадження інструментів на базі штучного інтелекту, блокчейн-технологій і хмарних рішень сприяє аналітичній обробці правової інформації, типізації судових ситуацій, оцінці доказів і прогнозуванню можливих результатів. Це підвищує точність судових рішень і зменшує вплив суб'єктивного фактора.

У перспективі дистанційне провадження має стати повсякденною нормою принаймні у тих справах, які не вимагають фізичної присутності учасників чи огляду речових доказів. Найоптимальнішим для України виглядає комбінований підхід, за якого цифрові інструменти посилюють класичну модель судочинства. Уже сьогодні система «Електронний суд» забезпечує електронне подання документів, отримання повідомлень онлайн і участь у засіданнях через відеозв'язок, що свідчить про реальний поступ у цьому напрямі [3, с.147].

А. В. Кошман підкреслює, що дистанційне судочинство не є панацеєю від усіх проблем судової системи, але воно є важливим кроком на шляху до її модернізації. У центрі цієї трансформації мають залишатися люди - їхні права, доступ до правосуддя, рівність процесуальних можливостей та повага до гідності [4, с. 8]. Технології лише інструмент, але ефективність інструменту залежить від того, як і з якою метою він використовується. Якщо електронне судочинство буде впроваджено з урахуванням потреб усіх учасників процесу, із дотриманням правових стандартів і гарантій – воно має всі шанси стати одним із найбільших досягнень судової реформи в Україні. В умовах стрімкої диджиталізації, правова система не може стояти осторонь технологічного поступу. Дистанційне правосуддя - це не лише про зручність і швидкість, це про майбутнє, де кожен громадянин має гарантований, реальний і справедливий доступ до правосуддя незалежно від свого місця проживання, соціального статусу чи технічної обізнаності.

Разом з тим законодавство опосередковано врегульовує питання дистанційного судочинства. Статтею 212 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судові засідання визнана судом обов'язковою [5]. Тобто, фактично в цьому випадку відбувається участь учасника справи в дистанційному порядку.

Разом з тим, щодо дистанційного судочинства, то вже були проекти, які спрямовані на його запровадження.

Так, 26.04.2022 у Верховній Раді було зареєстровано законопроект № 7316 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)». Метою прийняття проекту Закону є запровадження дієвих механізмів здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану, зокрема шляхом надання можливості здійснення повноважень секретаря судового засідання іншими працівниками

апарату суду; можливості виконувати повноваження секретаря судового засідання дистанційно; можливості додаткового повідомлення учасників судового процесу про розгляд справи будь-якими можливими засобами, на всі відомі засоби комунікації (телефонограма, СМС-повідомлення, електронна пошта, повідомлення у месенджерах тощо) та через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України; а також шляхом розширення сфери застосування письмового провадження при розгляді судових справ у судах всіх юрисдикцій та шляхом поширення на період дії воєнного чи надзвичайного стану особливостей розгляду судових справ, аналогічних тим, які застосовувалися у зв'язку із введенням карантину з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби [6].

Незважаючи на рекомендації Комітету з правової політики ухвалити його за основу, текст законопроекту містив окремі недопрацювання: відсутність зрозумілих правил поновлення строків, можливості верифікації повідомлень, а також незбалансовані норми щодо письмового провадження. Це спричинило потребу в суттєвому доопрацюванні. Крім того, частина новел виходила за межі воєнного стану, передбачаючи постійні зміни в процесуальних кодексах (наприклад, відеоконференції поза воєнним режимом), що викликало активне обговорення щодо доцільності таких норм у мирний час. Це ускладнювало прийняття проекту у нинішній редакції.

1 липня 2022 року Верховна Рада підтримала за основу проект № 7315, що вніс зміни до Закону «Про судоустрій і статус суддів». Він встановлює можливість додаткового інформування учасників через державний портал і застосування відеоконференцій у період воєнного стану. Крім того, Рада суддів України восени 2022 року надала суддям ряд практичних рекомендацій щодо організації роботи в умовах воєнного стану (в тому числі – зупинки/відкладення справ, відеоконференцз'язок, перенесення справи за згодою учасників). Незважаючи на відсутність законодавчих змін, продовжується робота системи «Електронний суд», що дозволяє подавати документи електронно, отримувати сповіщення онлайн і проводити засідання за допомогою відеозв'язку – частково реалізуючи ключові ідеї № 7316. В підсумку даний законопроект було прийнято 27 липня 2022 року і відповідні зміни знайшли своє закріплення в Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Таким чином, дистанційне правосуддя є важливою складовою цифрової трансформації судової системи, яка має як значні переваги, так і певні труднощі. З одного боку, воно дозволяє зробити правосуддя доступнішим, ефективнішим і менш формалізованим, автоматизуючи рутинні процеси та заощаджуючи час як суду, так і учасників справи. З іншого боку, впровадження таких змін супроводжується численними викликами, зокрема правовими, технічними та організаційними. Саме тому, вважаємо, що

доцільно на законодавчому рівні визначити чіткі умови дистанційної участі учасників справи в процесі цивільного провадження.

Список бібліографічних посилань

1. Смокович М. І. Адміністративна юстиція та електронне судочинство в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 4 (33). С. 77–81. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/627/933>. (дата звернення: 30.05.2025).

2. Рудюк В. С. Діджиталізація в сучасному судочинстві. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С. 82–85. URL: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/1326/1328>. (дата звернення: 30.05.2025).

3. Олійничук О., Олійничук Р., Колесніков А. Електронне правосуддя як елемент сучасної системи судочинства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 3 (27). С. 141–147. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46161/1/%d0%9e%d0%bb%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%b8%d1%87%d1%83%d0%ba.PDF>. (дата звернення: 30.05.2025).

4. Кошман А.В. Перспективи застосування дистанційного правосуддя після пандемії COVID-19. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2022. Т. 9-10. С. 71–76. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/f2ecba36-033b-4166-822d-3ffbfb7926f6>. (дата звернення: 30.05.2025).

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-IV#Text>. (дата звернення: 30.05.2025).

6. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану) : Проект Закону від 26.04.2022. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/39489> (дата звернення: 30.05.2025).

Одержано 01.05.2026

Аліна Євгенівна СТЕШЕНКО,

студент групи 401 ННЕКІ

Національної академії внутрішніх справ;

Маріанна Ігорівна КОЩИНЕЦЬ,

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри оперативно-розшукової

діяльності та національної безпеки

Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Суб'єкти господарювання в Україні є різноманітними за своєю організаційною структурою, формою власності, масштабами діяльності та правовим становищем. Така різноманітність обумовлена потребами ринкової економіки, яка передбачає існування як великих підприємств, так і малих форм бізнесу. Класифікація суб'єктів господарювання дозволяє краще зрозуміти їх особливості, функції та роль у господарських відносинах, а також визначити специфіку їх правового статусу.

Суб'єкти господарювання, які організовують і здійснюють господарську діяльність, реалізуючи при цьому свою господарську компетенцію, або споживають результати такої діяльності, мають відповідні ознаки:

- суб'єкт є учасником господарських відносин;
- суб'єкт безпосередньо здійснює господарську діяльність, тобто діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність;
- суб'єкт наділений господарською компетенцією (сукупністю господарських прав і обов'язків), яку реалізує під час здійснення господарської діяльності;
- суб'єкт господарювання має відокремлене від інших суб'єктів (у тому числі й від власника) майно;
- суб'єкт господарювання несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах закріпленого за ним майна (крім випадків, передбачених законодавством);
- суб'єкт здійснює діяльність у певній організаційно-правовій формі[1].

Варто зауважити, що після скасування Господарського кодексу, бачимо дещо оновлену систему організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, а саме це поділ на юридичних осіб і фізичних осіб підприємців. Юридичні особи відповідно створюються у формі комерційних товариств, некомерційних товариств, установ і організацій.

Фізичні особи-підприємці, на відміну від юридичних осіб, здійснюють господарську діяльність без створення окремої організаційної структури. Вони діють від власного імені, самостійно приймають рішення та несуть відповідальність за свої зобов'язання усім своїм майном. Така форма господарювання є більш простою з точки зору реєстрації та ведення діяльності, що робить її популярною серед малого бізнесу. Водночас вона пов'язана з більшими ризиками, оскільки підприємець відповідає за борги не лише майном, використаним у бізнесі, але й особистим[3].

Важливою подією щодо правового регулювання юридичних осіб стало прийняття Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб». Цей закон введено в дію з 28 серпня 2025 року, і одночасно з цього моменту втратив чинність Господарський кодекс України.

Ключовими та важливими новаціями цього закону є:

- усі корпоративні й господарські норми перейдуть під регуляцію Цивільного кодексу України;

- заборона на створення нових юридичних осіб певних форм у перехідний період, а також підтримується припинення реєстрації нових юридичних осіб у тих організаційно правових формах, що підлягають реформуванню, зокрема державних та комунальних підприємств, споживчих кооперативів, об'єднань юридичних осіб;

- обмеження змін у Єдиному державному реєстрі для державних і комунальних підприємств: дозволяються лише реєстрації ліквідації, реорганізації або зміни керівника/ліквідатора чи комісії припинення діяльності;

- відмова від прав власності у форматі господарського відання або оперативного управління;

- переорієнтація корпоративного законодавства на ЦКУ, що уніфікує підходи до статутної діяльності, структури легалізації та захист кредиторів і працівників[4].

Окрему групу становлять господарські товариства, які є однією з найпоширеніших форм підприємницької діяльності. До них належать товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства, повні та командитні товариства. Найбільш популярною формою є товариство з обмеженою відповідальністю, оскільки воно поєднує відносну простоту управління з обмеженою відповідальністю учасників, які ризикують лише внесеним капіталом. Акціонерні товариства, у свою чергу, використовуються для ведення великого бізнесу, де капітал формується шляхом випуску акцій.

Суб'єкти господарювання також класифікуються за розміром. Залежно від кількості працівників і обсягу доходу вони поділяються на малі, середні та великі підприємства. Малі підприємства відіграють важливу

роль у забезпеченні зайнятості населення та розвитку конкуренції. Середні підприємства забезпечують стабільність економіки та є важливою ланкою між малим і великим бізнесом. Великі підприємства мають значний економічний потенціал, впливають на розвиток окремих галузей і формують значну частину валового внутрішнього продукту[2].

Ще одним критерієм класифікації є вид господарської діяльності. Залежно від цього виділяють виробничі, торговельні, фінансові, посередницькі та інші підприємства.

Отже, різноманітність видів суб'єктів господарювання та чітке визначення їх правового статусу створюють основу для ефективного функціонування економіки України. Вони забезпечують гнучкість ринку, сприяють розвитку підприємництва та формують умови для стабільних господарських відносин. Правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання дозволяє поєднати свободу економічної діяльності з необхідністю дотримання законності, що є важливою передумовою сталого розвитку держави.

Список бібліографічних посилань

1. Господарське право [Текст]: курс лекцій / за ред. Анатолія Фаїзова та Павла Борцевича. Київ. : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 286 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/36432> (дата звернення - 10.04.2026).

2. Господарське право України: навчальний посібник / І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. – Київ: Центр учбової літератури, 2021. 208 с. URL: <https://elib.chdtu.edu.ua/e-books/4245> (дата звернення - 10.04.2026).

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV (зі змінами станом на 2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення - 10.04.2026).

4. Скасування Господарського кодексу з 28 серпня 2025: що і для кого зміниться? // Дебет-Кредит. URL: <https://news.dtki.ua/state/laws-and-regulations/101510-skasuvannia-gospodarskogo-kodeksu-z-28-serpnia-2025-shho-i-dlia-kogo-zminitsia> (дата звернення - 10.04.2026).

Одержано 15.04.2026

здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НПУ України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1451-6506>

Науковий керівник:

Василь Михайлович ПАРАСЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загально правових дисциплін

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НПУ України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-7597>

ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Право власності є одним із фундаментальних інститутів цивільного права та відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності суспільних відносин. В умовах воєнного стану значення цього права набуває особливої ваги, оскільки збройна агресія безпосередньо впливає на можливість особи володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Саме в цей період постає питання не лише реалізації права власності, а й ефективного механізму його захисту.

Воєнний стан значно ускладнює здійснення права власності, оскільки виникають обставини, за яких нормальний обіг цивільних прав стає обмеженим або тимчасово неможливим. Руйнування або пошкодження майна, вимушене залишення житла, евакуація населення та переміщення бізнесу створюють додаткові виклики для власників. У таких умовах особа часто не може повноцінно реалізовувати свої правомочності, навіть якщо формально володіє майном.

Особливе значення має баланс між приватними та публічними інтересами. Під час воєнного стану держава може встановлювати тимчасові обмеження права власності з метою забезпечення оборони та безпеки, проте такі обмеження не повинні зводити нанівець цивільно-правову природу цього права. Навіть у надзвичайних умовах право власності має залишатися захищеним, а державне втручання – здійснюватися на законних підставах і в межах встановлених норм.

Захист права власності в умовах воєнного стану є не менш важливим, ніж його реалізація. Власники мають бути впевнені, що держава визнає їхні права та створює ефективні механізми для відновлення порушених майнових

інтересів. Це особливо актуально у випадках знищення або пошкодження майна внаслідок воєнних дій, коли питання компенсації та відшкодування збитків набувають особливого значення. Крім того, воєнний стан актуалізує проблему правової визначеності у сфері цивільних правовідносин. У складних умовах важливо, щоб норми цивільного законодавства були зрозумілими та передбачуваними для власників майна. Саме чіткість правового регулювання є необхідною передумовою ефективного захисту права власності та збереження довіри громадян до правової системи держави.

Таким чином, здійснення та захист права власності в умовах воєнного стану є складним правовим явищем, яке потребує комплексного підходу. Воно поєднує в собі елементи цивільно-правового регулювання, публічно-правових обмежень та соціальної відповідальності держави. Саме тому подальший аналіз нормативно-правових засад здійснення і захисту права власності в умовах воєнного стану є необхідним для формування цілісного розуміння цієї проблематики.

Основоположні засади здійснення та захисту права власності закріплені у Конституції України. Відповідно до статті 41 Основного Закону України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. У цій же статті передбачено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [1]. Зазначені положення визначають конституційний рівень гарантій недоторканності права власності та є базою для подальшого цивільно-правового регулювання, у тому числі в умовах воєнного стану.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) деталізує зміст права власності та правомочності власника. Так, у статті 316 ЦК України встановлено, що правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Крім того, стаття 317 ЦК України визначає, що власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном [2]. Ці норми підтверджують, що навіть за умов воєнного стану право власності зберігає свою цивільно-правову природу, а його обмеження можливе лише у випадках, прямо передбачених законом.

Водночас законодавство України передбачає можливість обмеження права власності в умовах воєнного стану. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу [3].

Стаття 8 цього Закону встановлює, що в умовах воєнного стану може застосовуватися примусове відчуження майна для потреб держави [3], що безпосередньо впливає на здійснення права приватної власності.

Порядок примусового відчуження та вилучення майна визначається спеціальним законом. Так, Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» передбачає, що примусове відчуження майна – це позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, для потреб держави [4].

У цьому ж Законі закріплено, що відчуження майна здійснюється з попереднім або наступним повним відшкодуванням його вартості [4], що є важливою гарантією захисту майнових прав власника.

Додаткові гарантії захисту права власності містяться у міжнародно-правових актах. Відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном [5].

Також зазначено, що «ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом» [5]. Це положення має особливе значення у контексті воєнного стану, оскільки зобов'язує державу дотримуватися принципу законності навіть у надзвичайних умовах.

Таким чином, аналіз національного та міжнародного законодавства свідчить, що здійснення та захист права власності в умовах воєнного стану ґрунтуються на поєднанні конституційних гарантій, норм цивільного законодавства та спеціальних правових механізмів, спрямованих на забезпечення публічних інтересів із дотриманням прав власників.

Проаналізовані норми законодавства свідчать, що право власності в Україні має міцне нормативно-правове підґрунтя, яке зберігає свою чинність навіть в умовах воєнного стану. Конституція України закріплює загальні гарантії недоторканності права власності, визнаючи його одним із базових прав людини [1]. Водночас вона допускає можливість обмеження цього права у випадках, передбачених законом, що створює правові передумови для застосування спеціальних режимів у період збройної агресії.

Норми ЦК України деталізують зміст права власності та визначають правомочності власника, що дозволяє чітко окреслити межі його здійснення [2]. Навіть за наявності обмежень, пов'язаних із воєнним станом, право власності не втрачає своєї правової природи, а лише зазнає тимчасових змін у порядку реалізації. Думається, саме така конструкція забезпечує баланс між інтересами держави та приватних осіб.

Важливу роль у регулюванні майнових відносин відіграє Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає загальні засади функціонування правової системи в умовах війни та встановлює можливість застосування заходів, що обмежують право власності [3]. При цьому зазначений Закон не скасовує цивільно-правових гарантій, а лише встановлює особливий порядок їх реалізації.

Суттєве значення для захисту прав власників має спеціальний закон, який регулює примусове відчуження та вилучення майна в умовах воєнного стану. Закріплений у ньому принцип відшкодування вартості майна є, ключовим елементом захисту права власності [4]. Саме компенсаційний механізм дозволяє зменшити негативні наслідки втручання держави у сферу приватної власності.

Окремо слід звернути увагу на міжнародні стандарти захисту права власності, зокрема положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5]. Їх застосування підкреслює, що навіть у надзвичайних умовах держава зобов'язана діяти в межах закону та дотримуватися принципу пропорційності. На мою думку, поєднання національних і міжнародних гарантій створює належну основу для захисту права власності в умовах воєнного стану.

Таким чином, здійснення та захист права власності в умовах воєнного стану є складним правовим процесом, що ґрунтується на взаємодії норм цивільного, конституційного та спеціального законодавства. Збереження правових гарантій власності в цей період має важливе значення для стабільності цивільного обороту та подальшого відновлення суспільних відносин після припинення дії воєнного стану.

Право власності є одним із ключових інститутів цивільного права, який забезпечує стабільність майнових відносин та правову визначеність у суспільстві. В умовах воєнного стану здійснення і захист цього права зазнають суттєвих викликів, однак не втрачають свого фундаментального значення для правової системи держави.

Зaproвадження воєнного стану зумовлює необхідність тимчасового обмеження окремих правомочностей власника з метою захисту публічних інтересів та забезпечення обороноздатності держави. Водночас такі обмеження мають здійснюватися виключно на підставі закону, бути обґрунтованими та пропорційними поставленій меті. Саме дотримання цих принципів дозволяє зберегти баланс між інтересами держави та правами приватних осіб.

Особливого значення набуває питання захисту права власності у випадках примусового відчуження або пошкодження майна внаслідок воєнних дій. Наявність механізмів відшкодування вартості майна є важливою гарантією забезпечення майнових прав власників та свідчить про збереження цивільно-правових підходів навіть у надзвичайних умовах.

Загалом можна зробити висновок, що здійснення та захист права власності в умовах воєнного стану ґрунтуються на поєднанні норм цивільного законодавства, спеціальних правових режимів та міжнародних стандартів. Такий комплексний підхід сприяє збереженню правової стабільності та створює передумови для відновлення порушених майнових прав після припинення дії воєнного стану.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України. Від 16 січня 2003 року. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17>.
5. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535.

Одержано 30.04.2026

Аліна Андріївна МАРХЕЛЬ,

здобувачка освіти 4 курсу

навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Оксана Олександрівна ГРАБОВСЬКА,

доктор юридичних наук,

професор кафедри цивільного процесу

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ СТАНДАРТУ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Актуальність дослідження стандарту доказування у цивільному процесі України зумовлена розвитком процесуального права, ускладненням цивільних правовідносин і зростанням вимог до обґрунтованості судових рішень. Водночас відсутність єдиного підходу до розуміння стандарту доказування у доктрині спричиняє його неоднакове застосування на практиці. За цих умов розвиток принципу змагальності та посилення ролі сторін у доказуванні актуалізують необхідність осмислення стандартів доказування як інструменту впорядкування доказової діяльності.

Цивільне процесуальне законодавство України не містить визначення стандарту доказування, що зумовлює необхідність звернення до

доктринальних підходів до розуміння цієї категорії. У науковій літературі стандарт доказування розглядається як самостійний елемент механізму доказування, який визначає межі достатності доказів для встановлення обставин справи. Зокрема, як зазначає Ю. Рябенко, у цивільних справах стандарт доказування розуміється як сукупність критеріїв, на підставі яких суд ухвалює рішення у справі; ступінь достовірності наданих стороною доказів, за яких суд має визнати тягар доведення знятим, а фактичну обставину – доведеною. Йдеться про достатній рівень допустимих сумнівів, при якому тягар доведення вважається виконаним [1, с. 137].

Для цивільного судочинства загалом характерним є застосування стандарту «балансу ймовірностей», за яким «факт вважається встановленим, якщо подані стороною докази створюють більшу вірогідність його існування, ніж неіснування». Як зазначає С. Васильєв, зміст цього стандарту розкривається також через підхід, сформульований у практиці Палати лордів Сполученого Королівства, відповідно до якого «правова концепція доказування справи на основі “баланс імовірностей” (a balance of probabilities) повинна застосовуватися зі здоровим глуздом», що передбачає обов’язок суду переконатися, що настання певної події є більш імовірним, ніж протилежне. Водночас підкреслюється, що у разі наявності сумнівів або якщо подія видається вкрай малоімовірною, тягар доказування не може вважатися виконаним, що забезпечує логічність та обгрунтованість судових висновків [2, с. 87].

На відміну від нормативно визначених стандартів доказування, український процес доказування характеризується відсутністю чітко встановленого порогу доведеності обставин та побудований на системі оціночних критеріїв, закріплених у процесуальному законодавстві. Зокрема, відповідно до статті 77 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) визначається належність доказів як їх зв’язок із предметом доказування, стаття 78 встановлює вимоги допустимості доказів, стаття 79 — їх достовірності, а стаття 80 — достатності, яка полягає у можливості на підставі сукупності доказів дійти висновку про наявність або відсутність відповідних обставин. Водночас, згідно зі статтею 89 ЦПК України, оцінка доказів здійснюється судом за внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та об’єктивному їх дослідженні. Таким чином, у національній моделі критерій доведеності не має формалізованого вираження, а визначається судом у кожній конкретній справі через застосування зазначених процесуальних категорій.

Судова практика у цивільних справах свідчить про відсутність усталеного та уніфікованого підходу до розуміння і застосування стандарту доказування. Попри наявність окремих орієнтирів, сформульованих у рішеннях судів, вони не утворюють цілісної та послідовної доктрини, що зумовлює варіативність підходів у вирішенні справ.

Зокрема, Верховний Суд у постанові від 15 листопада 2023 року у справі № 291/1352/20 акцентує увагу не лише на загальних засадах доказування, а й фактично конкретизує зміст стандарту доказування у цивільному процесі. Суд зазначає, що обставини справи мають бути доведені таким чином, щоб висновок про їх існування видавався більш вірогідним, ніж протилежний, тобто відповідно до стандарту більшої переконливості. При цьому прямо підкреслюється, що цивільна справа повинна вирішуватися з урахуванням «балансу вірогідностей», за якого суд оцінює, чи є ймовірність існування заявлених обставин більшою порівняно з їх запереченням, що свідчить про фактичне застосування у судовій практиці моделі, близької до стандарту «переваги доказів», попри відсутність його прямого нормативного закріплення [3].

На протипагу наведених позицій Верховного Суду, у рішенні Сихівського районного суду м. Львова від 19 лютого 2024 року у справі № 464/6687/23 підхід до доказування не супроводжується прямим формулюванням стандарту «балансу вірогідностей». Суд виходить із класичної моделі цивільного процесу, відповідно до якої тягар доказування покладається на позивача, який зобов'язаний надати належні та допустимі докази на підтвердження своїх вимог, а їх неподання або недостатність тягне негативні процесуальні наслідки. При цьому суд не здійснює окремого співставлення ймовірностей конкуруючих версій, а обмежується висновком про недоведеність позовних вимог через відсутність належних, допустимих та достатніх доказів, що свідчить про імпліцитне застосування стандарту доказування через категорії достатності доказів і внутрішнього переконання [4].

У свою чергу, у рішенні Богуславського районного суду Київської області від 08 квітня 2024 року у справі № 358/396/22 акцент у доказуванні зміщується на перевірку процесуальної якості доказів. Суд детально аналізує відповідність поданих матеріалів вимогам належності та допустимості, зокрема відмовляється враховувати окремі докази у зв'язку з їх невідповідністю встановленим процесуальним вимогам. За таких умов висновок про недоведеність позовних вимог зумовлений не лише недостатністю доказів, а й їх попереднім виключенням як неналежних і недопустимих, що свідчить про інший акцент у застосуванні механізму доказування [5].

Наведені судові рішення демонструють відсутність єдиного підходу до формулювання та застосування стандарту доказування у цивільному процесі України. У той час як одні суди прямо апелюють до категорії «балансу вірогідностей», інші застосовують стандарт імпліцитно через оцінку достатності доказів і внутрішнє переконання або ж акцентують увагу на процесуальних вимогах до допустимості доказів. Така варіативність свідчить про недостатню визначеність стандарту доказування на рівні правозастосування та зумовлює неоднорідність судової практики.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що ключова проблема реалізації стандарту доказування у цивільному процесі України

полягає не у відсутності відповідних критеріїв оцінки доказів як таких, а у відсутності їх чіткого концептуального оформлення та уніфікованого розуміння на рівні правозастосування. За умов, коли законодавство оперує оціночними категоріями, а судова практика лише частково конкретизує їх зміст, стандарт доказування фактично формується ситуативно в межах кожної окремої справи, що знижує передбачуваність судових рішень і ускладнює забезпечення єдності судової практики. У цьому контексті подальший розвиток інституту стандартів доказування потребує не стільки розширення нормативного регулювання, скільки вироблення узгодженого підходу до їх тлумачення та застосування, здатного забезпечити баланс між процесуальною гнучкістю та правовою визначеністю.

Список бібліографічних посилань

1. Рябченко Ю. Ю. СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. Юридичний науково-електронний журнал. 2020. № 2. С. 136–139. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/35>.

2. Васильєв С. Стандарти доказування у процесуальному праві України: галузева умовність та новітні ознаки. Проблеми законності. 2025. № 170. С. 82–101. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.170.335161>.

3. Постанова Верховного Суду від 15.11.2023 р. у справі № 291/1352/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114962292>.

4. Рішення Сихівського районного суду м. Львова від 14.02.2024 р. у справі № 464/6687/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117068448>.

5. Рішення Богуславського районного суду Київської області від 08.04.2024 р. у справі № 358/396/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118206960>.

Одержано 30.04.2026

Яна Максимівна МУСІЄНКО,

студентка Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

УХВАЛИ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ДОКУМЕНТИ: ВИМОГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Цивільний процесуальний кодекс України детально регламентує порядок постановлення ухвал та вимоги до їх змісту, проте не містить легального визначення цього поняття. Така прогалина породжує дискусії

щодо сутності ухвали як документа, обсягу її законної сили та співвідношення з іншими видами судових рішень. Крім того, практика застосування статей 260 і 261 ЦПК виявляє численні колізії між негайним набранням ухвалою чинності та можливістю її оскарження, що безпосередньо впливає на захист прав учасників процесу [1].

Ухвала суду посідає унікальне місце серед судових актів, оскільки поєднує в собі риси розпорядчого процесуального документа та, в окремих випадках, акта, що безпосередньо впливає на матеріальні права сторін. Її основне функціональне призначення полягає у вирішенні процедурних питань, пов'язаних із рухом справи, клопотаннями учасників, забезпеченням доказів і позову, а також вчиненням інших процесуальних дій. Водночас ухвала може виступати й виконавчим документом, як це передбачено для ухвал про забезпечення позову чи стягнення штрафу, що наближає її за правовими наслідками до судового рішення.

Вимоги до форми ухвали як окремого документа суворо регламентовані статтею 260 ЦПК, яка передбачає обов'язкову наявність вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин [1]. Саме така структура забезпечує належну обґрунтованість судового акта й дозволяє учасникам справи зрозуміти мотиви, з яких суд дійшов відповідного висновку. Проте процесуальний закон не враховує тієї обставини, що різні за своїм призначенням ухвали потребують різного ступеня формалізації: одні з них мають суто технічний характер і не зачіпають прав сторін, інші ж здатні істотно обмежувати матеріальні інтереси особи або виступати підставою для примусового виконання.

Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили українські науковці. Так, Іванцев Д.Н. запропонував розгалужену класифікацію ухвал за функціональним призначенням від тих, що обумовлюють рух справи, до заключних та екстраординарних, а також визначив ухвалу як різновид судового рішення документарного або недокumentарного характеру, завданням якого є забезпечення логічного й послідовного судового розгляду [2, с. 382-384]. Мелех Л.В., у свою чергу, зосередила увагу на проблемі законної сили ухвали, обґрунтувавши, що класичні властивості законної сили судового рішення це незмінність, виключність, а преюдиційність не притаманні для більшості ухвал. За її висновком, зміст законної сили ухвали вичерпується двома ключовими ознаками: обов'язковістю та, в окремих випадках, здійсненністю. Вона також піддала критиці норму про негайне набрання ухвалою законної сили, вказуючи на нелогічність оскарження акта, який уже підлягає виконанню [3, с. 506-506, 510-511, 513].

Законна сила ухвали на сьогодні визначається статтею 261 ЦПК, згідно з якою ухвала набирає чинності негайно після проголошення, а ухвала, постановлена поза межами судового засідання, з моменту підписання суддею. Такий підхід законодавця є уніфікованим і не враховує специфіки

окремих видів ухвал. Як наслідок, виникає ситуація, коли ухвала про затвердження мирової угоди або про стягнення штрафу за процесуальні зловживання підлягає негайному виконанню, хоча строк на її апеляційне оскарження ще не завершився. Це створює ризики для правової визначеності та ускладнює поворот виконання в разі скасування такого судового акта судом вищої інстанції.

Виходячи з наведеного, доцільним видається запровадження диференційованого підходу до регулювання ухвали як процесуального документа. Зокрема, пропонується виділити в ЦПК категорію «виконавчі ухвали», тобто ті, що є підставою для відкриття виконавчого провадження (про забезпечення позову, затвердження мирової угоди, стягнення штрафу, поворот виконання). Для таких ухвал варто встановити підвищені вимоги до резолютивної частини: вона має містити всі реквізити, необхідні для виконавчого провадження, включно з ідентифікаційними даними сторін і строком пред'явлення до виконання. Крім того, момент набрання ними законної сили доцільно відтермінувати до закінчення строку на апеляційне оскарження (за винятком ухвали про забезпечення позову, де зволікання може знівелювати саму мету цього інституту). Натомість для суто процедурних ухвал варто дозволити скорочену форму викладу: без обов'язкової розгорнутої мотивувальної частини, що цілком відповідатиме принципу процесуальної економії.

Таким чином, ухвала суду в цивільному процесі є не просто технічним записом, а складно структурованим процесуальним документом, правова природа якого потребує більш гнучкого законодавчого регулювання. Запровадження диференційованих вимог до форми та моменту набрання чинності дозволить, з одного боку, зберегти оперативність судового розгляду там, де це необхідно, а з іншого забезпечити належний рівень правових гарантій для випадків, коли ухвала безпосередньо зачіпає матеріальні інтереси особи. Такий підхід сприятиме гармонізації цивільного процесу та підвищенню ефективності судового захисту в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 27.04.2026).

2. Іванцев Д. Н. Поняття та класифікація ухвал суду в цивільному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. № 2. С. 381–384. URL: https://lsei.org.ua/2_2021/96.pdf (дата звернення 27.04.2026).

3. Мелех Л. В. Законна сила ухвал суду у цивільному та господарському процесі України, як умова виконання судового акта. *Актуальні питання у сучасній науці*, 2023. № 8 (14). С. 502–515. URL:

<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6357/1/%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%85%203.pdf> (дата звернення 27.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Каріна Геннадіївна НЕГОДА,

студентка Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВНИХ ЗАЯВ БЕЗ РУХУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ефективність цивільного процесу прямо пов'язана з тим, наскільки точно позивач дотримується вимог до оформлення та наповнення позовної заяви, адже з моменту першого звернення до суду починає відлік реалізація права на захист. Інститут залишення заяви без руху виступає тим проміжним інструментом, який дає змогу виправити допущені помилки, не закриваючи при цьому двері до правосуддя. На практиці ж суди часто по-різному оцінюють підстави для такого кроку, що створює ситуацію правової невизначеності та зайво ускладнює процедуру захисту порушеного права. Вивчення відповідних судових матеріалів дає можливість окреслити коло найтиповіших ускладнень та напрацювати більш-менш однакові підходи до тлумачення процесуальних норм.

Насамперед варто визнати, що єдиного стандарту для оцінки того, наскільки повно викладено обставини справи та подано докази, на сьогодні не вироблено. У справі № 149/239/26 Хмельницький міськрайонний суд Вінницької області ухвалою від 26 січня 2026 року залишив без руху заяву Уланівської сільської ради про визнання спадщини відумерлою. Підставою стало те, що заявник у тексті згадував про публікацію оголошення в газеті «Вінниччина», однак самої вирізки з газети чи її копії до матеріалів не приклав [1]. Така поведінка суду виглядає цілком логічною: якщо особа посилається на якийсь доказ, вона зобов'язана його надати, і відсутність цього документа — це саме той формальний недолік, який можна і треба усунути ще до відкриття провадження.

Не менше питань виникає тоді, коли йдеться про правильність обрання та сплати судового збору. У справі № 753/2575/26 Дарницький районний суд міста Києва ухвалою від 27 лютого 2026 року залишив без руху позов про розірвання шлюбу. Причина полягала в тому, що позивач

вніс 968,96 грн, хоча за актуальними ставками на 2026 рік за одну вимогу немайнового характеру треба було сплатити 1331,20 грн. Суд вказав на необхідність доплатити різницю в сумі 362,24 грн і дав на це час [2]. Подібна практика є досить усталеною і цілком вкладається в межі ч. 2 ст. 185 ЦПК України.

Інший аспект — це відсутність у матеріалах справи документів, які б доводили ті обставини, на які спираються позовні вимоги. У справі № 727/2989/26 Шевченківський районний суд м. Чернівці ухвалою від 03 березня 2026 року залишив без руху позов про розірвання шлюбу одразу з кількох мотивів. По-перше, позивач не долучив документів, які б підтверджували статус сторін як внутрішньо переміщених осіб (а саме цим він мотивував вибір підсудності). По-друге, не було додано свідоцтва про шлюб. По-третє, усі додані копії не були засвідчені належним чином [3]. У цьому випадку дії суду також виглядають виправданими, адже без зазначених паперів неможливо встановити ані правильність визначення суду, який розглядатиме спір, ані навіть сам факт перебування сторін у шлюбі. Це ті недоліки, які реально стоять на заваді початку судового розгляду.

Варто звернути увагу й на позицію Великої Палати Верховного Суду стосовно того, чи можна оскаржити ухвалу про залишення позовної заяви без руху в апеляції. У постанові від 14 червня 2023 року у справі № 607/23244/21 Велика Палата відійшла від попередніх висновків Касаційного цивільного суду, зокрема тих, що були сформульовані у постанові від 16 січня 2019 року у справі № 638/17815/17-ц. Було визначено, що оскаржити таку ухвалу окремо від рішення по суті можна лише тоді, коли особа не згодна з розміром судового збору або порядком його обчислення, який визначив суд. У всіх інших ситуаціях, наприклад при відмові у звільненні від сплати збору, окреме оскарження не допускається, а всі заперечення треба включати до апеляційної скарги на кінцеве рішення у справі згідно з ч. 2 ст. 353 ЦПК України [4]. Це роз'яснення має велике практичне значення, оскільки чітко показує, коли саме в учасника процесу є право на окремий перегляд проміжної ухвали.

Окреслені тенденції підводять до думки, що правозастосовчу практику варто вдосконалювати. Було б доречно, якби Пленум Верховного Суду надав роз'яснення, які б допомогли чітко відмежувати суто формальні огріхи заяви (які є підставою для залишення без руху) від тих недоліків, що стосуються обґрунтованості вимог і мають оцінюватися вже під час засідання. Також не завадило б доповнити статтю 185 ЦПК України нормою, яка б покладала на суддю обов'язок в ухвалі про залишення без руху наводити не просто абстрактні зауваження, а вичерпний перелік того, що конкретно потрібно виправити та яким чином це зробити.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що з аналізу ухвал місцевих судів у справах № 149/239/26, № 727/2989/26 та № 753/2575/26 чітко

видно найтипівіші причини для залишення позовних заяв без руху. Серед них: ненадання доказів, на які є пряме посилання в тексті позову; помилки в розрахунках судового збору або його сплата не в повному обсязі; брак документів, які обґрунтовують вибір конкретного суду; недбале або неправильне оформлення доданих до заяви копій. Висловлена Великою Палатою Верховного Суду позиція щодо обмеженого оскарження таких ухвал, з одного боку, дисциплінує учасників і запобігає затягуванню справи, а з іншого — вимагає від позивача особливої ретельності на початковому етапі звернення до суду. Виявлені проблемні моменти потребують подальшого наукового осмислення, а також узагальнюючих роз'яснень від найвищої судової ланки, щоб забезпечити однаковість практики та зберегти рівновагу між суворими вимогами до форми та реальним доступом до суду.

Список бібліографічних посилань

1. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області у справі № 149/239/26 від 26 січня 2026 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133767086> (дата звернення: 19.04.2026).

2. Ухвала Шевченківського районного суду м. Чернівці у справі № 727/2989/26 (провадження № 2/727/1521/26) від 03 березня 2026 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134532693> (дата звернення: 19.04.2026).

3. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва у справі № 753/2575/26 (провадження № 2/753/6276/26) від 27 лютого 2026 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134443849> (дата звернення: 19.04.2026).

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 607/23244/21 (провадження № 14-116цс22) від 14 червня 2023 р. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/111647956> (дата звернення: 19.04.2026).

Одержано 24.04.2026

Денис Едуардович ОВДІЙЧУК,

здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НПУ України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2678-2441>

Науковий керівник:

Василь Михайлович ПАРАСЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НПУ України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-7597>

ЦИФРОВІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗАХИСТ

Цифровізація суспільства зумовлює появу нових об'єктів цивільних прав, серед яких особливе місце займають цифрові активи. Вони набувають значного поширення у сфері економічного обороту, виступаючи предметом правочинів, інвестицій та правовідносин. Водночас їх правова природа залишається недостатньо визначеною, що породжує наукові дискусії та практичні проблеми. Відсутність чіткого правового регулювання ускладнює визначення їх місця в системі об'єктів цивільних прав і механізмів захисту. Метою дослідження є з'ясування правової природи цифрових активів та особливостей їх правового захисту.

В Україні у 2022 році було прийнято Закон України «Про віртуальні активи» [1], який на сьогоднішній день не набрав чинності. Даний Закон визначає правовий статус цифрових активів, проте на практиці залишається чимало неврегульованих питань. Зокрема, це стосується застосування норм закону до різних видів цифрових активів, а також його взаємодії з іншими галузями права. Відсутність чіткої класифікації та належного визначення прав і обов'язків суб'єктів, які здійснюють операції з цифровими активами, істотно ускладнює процес правозастосування.

У деяких юрисдикціях регулятори запровадили окрему категорію «віртуальні активи/крипто-активи» як специфічний об'єкт цивільних прав, що не є ані грошима, ані традиційними цінними паперами. Така конструкція слугує техніко-правовим інструментом для спеціальних правил обігу, ліцензування провайдерів послуг, AML/KYC, оподаткування та споживчого захисту. Вона не відкидає їх «майновості», але підкреслює самостійність режиму, пов'язаного з децентралізованою технологією, ризиками ключів, незворотністю транзакцій і транскордонним характером [2, с. 167].

О.О. Дмитрик, приходять до висновку, що зазвичай віртуальний актив не має прямого відображення реальної вартості, або безпосередньої фінансової цінності в реальному світі. Авторка вважає, що головна відмінність віртуальних активів та цифрових активів полягає в тому, що цифрові активи мають реальну фінансову вартість і можуть бути обмінювані на реальні гроші або інші активи, тоді як віртуальні активи, як правило, відображають об'єкти у віртуальному світі і можуть бути обмінювані в межах цього світу. Поряд із цим вартість і власність віртуальних активів є більш складнішою і, в багатьох випадках, вони визначені і обмежені правилами гри, власником децентралізованої платформи, обмінними платформами [3, с. 251]

На переконання О.О. Кудя, цифровий актив є одним із видів токенизованого активу як поліфункціональний інструмент фіксації, обліку та управління майновими правами на активи, але який водночас надає значно більше можливостей його користувачеві внаслідок передачі частинами, можливості бути похідним інструментом, новим засобом управління правами та інших його властивостей. При цьому, О.О. Кудя визначає токенизований актив як вид віртуального активу, що існує виключно в системі обліку цифрових даних на базі технології розподіленого реєстру у вигляді запису з ідентифікатором інформації, що є похідною від первинного активу, а цифровий актив як інформаційний ресурс, похідний від права на цінність і такий, що обертається в розподіленому реєстрі у вигляді унікального ідентифікатора [4].

Порівняння концепцій О. О. Дмитрик та О. О. Кудя демонструє відсутність єдиного доктринального підходу до класифікації цифрових і віртуальних активів у сучасній правовій науці.

Основна розбіжність полягає у визначенні критерію «реальності» активу:

З позиції О. О. Дмитрик, ключовим є економічний еквівалент: цифровий актив розглядається як такий, що має реальну фінансову вартість поза межами віртуального простору, тоді як віртуальний актив є «локальним» продуктом конкретної платформи.

З позиції О. О. Кудя, визначальним є технологічно-правовий функціонал: автор акцентує на здатності цифрового активу бути універсальним інструментом фіксації та управління майновими правами через технологію розподіленого реєстру.

Спільним для обох підходів є визнання того, що віртуальні активи є специфічними об'єктами, правовий статус яких суттєво залежить від правил емітента або алгоритмів децентралізованих платформ. Таким чином, наукова дискусія зміщується від простого визначення термінів до аналізу способів захисту прав власності на ці активи та їх інтеграції в реальний господарський обіг.

За останні роки розроблено безліч блокчейн-рішень, спрямованих на різні аспекти захисту цифрових активів. Блокчейн застосовується в багатьох сферах – від платіжних систем із використанням смарт-контрактів до систем ідентифікації осіб і управління доступом. Один із важливих напрямів – це впровадження блокчейну для створення децентралізованих ідентифікаційних систем. Такі системи зменшують ризик витоку особистої інформації, оскільки кожен користувач має контроль над своєю ідентичністю. Блокчейн може стати оптимальним інструментом для підвищення рівня захисту від різноманітних кіберзагроз [5, с. 164].

Захист цифрових активів у цивільному праві є важливим елементом забезпечення стабільності цивільного обороту в умовах цифровізації економіки. Він здійснюється за допомогою загальних способів захисту цивільних прав, зокрема визнання права, відшкодування збитків та припинення правопорушень. Водночас специфіка цифрових активів зумовлює необхідність адаптації традиційних механізмів захисту до їх нематеріальної та технологічної природи. Особливу роль відіграють питання ідентифікації власника, доведення факту порушення та юрисдикційної визначеності. Недосконалість нормативного регулювання ускладнює ефективний захист прав учасників відповідних правовідносин. Тому актуальним є подальше вдосконалення правових механізмів захисту цифрових активів з урахуванням сучасних технологічних викликів.

Отже, цифрові активи формують нову, самостійну категорію об'єктів цивільних прав, правова природа яких поєднує ознаки майнових благ та інформаційних ресурсів, що існують у цифровому середовищі. Їх специфіка полягає у децентралізованому характері, технологічній зумовленості та здатності до обігу в глобальному цифровому просторі, що відрізняє їх від традиційних об'єктів цивільного права. Незважаючи на прийняття спеціального законодавства в Україні, зокрема Закону «Про віртуальні активи», низка питань, пов'язаних із класифікацією, правовим режимом та суб'єктним складом відповідних правовідносин, залишається неврегульованою. Це зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення та вдосконалення нормативно-правової бази з урахуванням міжнародного досвіду. Захист цифрових активів здійснюється за допомогою загальних цивільно-правових способів, однак потребує їх адаптації до особливостей цифрового середовища, зокрема щодо ідентифікації суб'єктів і доведення правопорушень. Важливу роль у цьому процесі відіграють технологічні інструменти, зокрема блокчейн, які підвищують рівень безпеки, але не усувають усіх ризиків. Таким чином, ефективне регулювання та захист цифрових активів можливі лише за умови комплексного поєднання правових і технологічних підходів.

Список бібліографічних посилань

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20> (дата звернення: 02.04.2026).

2. Болдирева В.М, Іващенко П.А. Віртуальні активи як об'єкти цивільних прав: проблема кваліфікації між майном, майновими правами та «цифровою річчю». *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2026. Вип. 1. Ч. 1. С. 165-170. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.26> URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/352527/339265> (дата звернення: 02.04.2026).

3. Дмитрик О. О. Віртуальні активи і цифрові активи: до питання про співвідношення понять. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2 (17). С. 248-254. DOI [https://10.37772/2309-9275-2021-2\(17\)-33](https://10.37772/2309-9275-2021-2(17)-33). URL: <https://apir.org.ua/lais/uk/article/view/403/353> (дата звернення: 03.04.2026).

4. Кудь О. О. Феномен віртуальних активів: економіко-правовий аспект. *International Journal of Education and Science*. Vol. 3. № 3. 2020. URL : <https://ekrpoch.culturehealth.org/files/paper-files/2020-volume-3-no-3-30/fenomen-virtualnykh-aktyviv-ekonomiko-pravovyy-aspekt.pdf>.

5. Терещенко Г. Ю., Кириченко І. В. Аналіз і обґрунтування використання наявних блокчейн-рішень для захисту цифрових активів. Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості. 2024. № 1 (27). С. 164–178. DOI: <https://doi.org/10.30837/ITSSI.2024.27.164> URL: <https://www.itssi-journal.com/index.php/itssi/article/view/467> (дата звернення: 03.04.2026).

Одержано 07.04.2026

Влада Вадимівна ОЛИЗЬКО,

здобувач вищої освіти

навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ МИРОВОЇ УГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Важливою складовою цивільного процесу є можливість сторін самостійно врегулювати спір без доведення його до судового рішення по суті. Одним із ключових інструментів такого врегулювання є мирова угода, яка відображає принцип диспозитивності цивільного судочинства. Саме цей принцип надає сторонам право вільно розпоряджатися своїми матеріальними та процесуальними правами, зокрема шляхом досягнення компромісу.

Мирова угода виступає ефективним засобом завершення спору, оскільки спрямована на добровільне врегулювання правовідносин між сторонами на основі взаємних поступок. Її укладення дозволяє уникнути тривалого судового розгляду, зменшити процесуальні витрати та сприяє більш швидкому відновленню порушених прав. Як зазначається в юридичній доктрині (зокрема у працях В. В. Комарова, О. В. Дзери), мирова угода є проявом приватноправової автономії сторін і водночас важливим процесуальним механізмом оптимізації судового навантаження [4].

Відповідно до статті 207 Цивільного процесуального кодексу України, мирова угода визначається як домовленість сторін, спрямована на врегулювання спору на основі взаємних поступок. Таким чином, вона має договірний характер і поєднує в собі як матеріально-правові, так і процесуально-правові елементи. З одного боку, це цивільно-правовий договір, який встановлює нові або змінює існуючі права та обов'язки сторін, а з іншого — процесуальна дія, що зумовлює припинення судового провадження [1].

У сучасних умовах розвитку правової системи значення мирової угоди зростає, що пов'язано з тенденціями до гуманізації судочинства, впровадження альтернативних способів вирішення спорів та підвищення ролі змагальності й автономії сторін. Це зумовлює необхідність глибшого теоретичного осмислення правової природи мирової угоди, її функцій та практичного значення в цивільному процесі [5].

Питання правової природи та значення мирової угоди неодноразово ставало предметом наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права. У доктрині сформувалися підходи, які підкреслюють її комплексний характер і важливу роль у механізмі судового захисту прав.

Так, *Валерій Комаров* зазначає, що мирова угода є проявом принципу диспозитивності та одночасно формою реалізації сторонами права на розпорядження предметом спору. На його думку, вона дозволяє досягти балансу між публічними інтересами правосуддя і приватними інтересами сторін [4].

Своєю чергою, *Олександр Дзера* розглядає мирову угоду як різновид цивільно-правового договору, який спрямований на припинення або зміну спірного правовідношення. Учений підкреслює, що її зміст визначається домовленістю сторін, однак обмежується вимогами закону та необхідністю дотримання прав третіх осіб [4].

Інший відомий правознавець — *Свєген Харитонов* — акцентує увагу на подвійній природі мирової угоди, поєднанні матеріально-правових і процесуальних елементів. Він наголошує, що без затвердження судом така угода не набуває процесуального значення як підстава для закриття провадження [4].

Мирову угоду слід також відрізняти від медіаційної угоди, яка є самостійним інструментом альтернативного врегулювання спорів. Відповідно до положень Закону України «Про медіацію», медіаційна угода

визначається як письмова домовленість сторін щодо врегулювання конфлікту шляхом проведення медіації. На відміну від мирової угоди, вона не потребує обов'язкового затвердження судом і може укладатися як у межах судового процесу, так і поза ним. Таким чином, ключовою відмінністю є процесуальна природа мирової угоди, яка набуває юридичної сили лише після її затвердження судом, тоді як медіаційна угода має автономний характер [5].

У науковій літературі питання визначення мирової угоди також отримало різні підходи. Зокрема, *Михайло Штефан* розглядає її як укладену в межах цивільного процесу угоду між сторонами, яка затверджується судом і спрямована на припинення спору на основі взаємних поступок. Такими поступками можуть бути відмова позивача від частини позовних вимог або їх зміна, а також визнання відповідачем позову чи його частини. Інші науковці підкреслюють, що мирова угода є розпорядчою дією сторін, яка водночас виступає договором про припинення судового розгляду на узгоджених умовах [5].

Сутність мирової угоди тісно пов'язана з принципом диспозитивності, який є одним із фундаментальних принципів судочинства, закріплених у Конституції України. Зокрема, відповідно до статті 129, змагальність сторін і свобода в наданні ними доказів та доведенні їх переконливості є основними засадами судочинства. Розвиток цього положення знайшов своє відображення у Цивільному процесуальному кодексі України, де передбачено право сторін вільно розпоряджатися своїми правами щодо предмета спору [3].

Укладення мирової угоди є безпосереднім проявом цього принципу, оскільки сторони мають можливість не лише ініціювати судовий процес, але й визначати його межі та спосіб завершення. Зокрема, відповідно до статті 207 ЦПК України, сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового провадження, а також вийти за межі предмета спору за умови, що це не порушує прав третіх осіб. Виконання мирової угоди здійснюється сторонами у порядку та строки, визначені в її умовах, згідно статті 208 ЦПК України [1].

Водночас у науковій доктрині підкреслюється дуалістичний характер мирової угоди. З одного боку, вона є процесуальним засобом завершення судового розгляду, а з іншого — цивільно-правовим договором. Як зазначають такі вчені, як *Олександр Красавчиков та Олександр Іоффе*, будь-який договір характеризується наявністю суб'єктного складу, змісту та форми, що повною мірою притаманно і мировій угоді. Після її затвердження між сторонами виникають зобов'язальні правовідносини, у межах яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити певні дії на користь іншої сторони (кредитора), що відповідає загальному визначенню зобов'язання, закріпленому у Цивільному кодексі України [5].

Висновок: Отже, мирова угода є важливим та ефективним інструментом врегулювання цивільно-правових спорів, який поєднує у собі як процесуальні, так і матеріально-правові елементи. Її сутність полягає у добровільному досягненні сторонами компромісу на основі взаємних поступок, що дозволяє уникнути тривалого судового розгляду та сприяє процесуальній економії. Аналіз наукових підходів і норм законодавства свідчить, що мирова угода є проявом принципу диспозитивності та водночас виступає особливим видом цивільно-правового договору, який набуває юридичної сили лише після затвердження судом.

Водночас відмежування мирової угоди від медіаційної підкреслює її специфіку як виключно процесуального механізму, що функціонує в межах судового провадження. Суд при цьому відіграє ключову роль у перевірці законності умов угоди та недопущенні порушення прав інших осіб, що забезпечує баланс між автономією сторін і вимогами правопорядку.

Разом із тим, практика застосування мирових угод виявляє низку проблемних аспектів, зокрема можливість зловживання процесуальними правами, труднощі виконання домовленостей та неоднорідність судової практики. У зв'язку з цим актуальним є подальше вдосконалення правового регулювання цього інституту, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку судочинства, включаючи цифровізацію та розширення альтернативних способів вирішення спорів. Це сприятиме підвищенню ефективності цивільного процесу та забезпеченню реального захисту прав і інтересів учасників правовідносин.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.04.2026).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.04.2026).

3. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Цивільний процес : навч. посіб. / кол. авт. : К. Р. Резворович, О. С. Юнін, М. П. Юніна та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 224 с.

5. Гринько С.Д, Ромась М.І. МИРОВА УГОДА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. С. 163–169.

Одержано 07.04.2026

Аліна Ігорівна ОЛЯНЕЦЬКА,

здобувачка вищої освіти 4 курсу

навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СКЛАДАННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Складання позовної заяви в цивільному процесі України є складною юридичною діяльністю, яка поєднує елементи матеріального і процесуального права та безпосередньо впливає на реалізацію права особи на судовий захист. Відповідно до положень Цивільний процесуальний кодекс України позовна заява є первинним процесуальним документом, який визначає межі судового розгляду, зміст спору та обсяг доказування [1,3]. Саме тому її належне складання має ключове значення для ефективності всього судового процесу.

Актуальність цієї теми обумовлена зростанням кількості випадків, коли суди залишають позовні заяви без руху або повертають їх позивачам через невідповідність встановленим вимогам. Така ситуація пов'язана як із підвищеним рівнем формалізації процесуального законодавства, так і з недостатньою обізнаністю громадян щодо правил складання процесуальних документів [1,4]. Додатково актуальність посилюється розвитком електронного судочинства та необхідністю адаптації до нових цифрових інструментів.

Не менш важливим є питання вибору належного способу захисту. Позивач повинен чітко визначити, яким саме способом він прагне відновити порушене право, однак на практиці часто обираються способи, що не відповідають характеру правовідносин. Це свідчить про недостатнє розуміння матеріального права та його зв'язку з процесуальними нормами [4].

Нормативні вимоги до позовної заяви чітко закріплені у статтях 175 і 177 Цивільний процесуальний кодекс України, які визначають її зміст та перелік документів, що додаються. Законодавець встановлює обов'язковість зазначення сторін, суті позовних вимог, обставин справи, доказів та інших реквізитів [1]. Однак на практиці ці вимоги часто стають джерелом труднощів, оскільки їх недотримання тягне за собою негативні процесуальні наслідки, зокрема залишення позову без руху.

Однією з основних проблем є надмірна формалізація вимог до позовної заяви. Незважаючи на те, що така формалізація покликана забезпечити

чіткість і структурованість процесу, вона нерідко перешкоджає доступу до правосуддя. Особливо це стосується осіб без юридичної освіти, які не завжди здатні правильно оформити позов відповідно до всіх вимог законодавства [3,4]. У результаті навіть незначні недоліки можуть призвести до затягування розгляду справи.

Особливу увагу слід приділити проблемам доказування. Відповідно до принципу змагальності сторін, кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається. Однак на практиці позивачі часто не додають достатніх доказів або подають їх у неналежній формі, що ускладнює їх оцінку судом [1,3]. Це свідчить про необхідність більш відповідального підходу до формування доказової бази вже на етапі подання позову.

Отже, проблеми складання позовної заяви мають комплексний характер і потребують системного вирішення. Вони зумовлені як недоліками законодавчого регулювання, так і практичними труднощами його застосування. Вирішення цих проблем можливе шляхом удосконалення процесуального законодавства, уніфікації судової практики, а також підвищення рівня правової культури населення та професійної підготовки юристів [3,4].

Практика Верховний Суд відіграє важливу роль у формуванні єдиних підходів до застосування норм процесуального права. Аналіз судових рішень свідчить про поступову уніфікацію підходів до оцінки позовних заяв, однак на сьогодні все ще існують певні розбіжності у практиці судів нижчих інстанцій [2].

Проблема визначення юрисдикції та підсудності також залишається актуальною. Неправильне визначення суду, до якого подається позов, призводить до повернення заяви або передачі справи за належністю, що негативно впливає на строки розгляду [1,2]. Це особливо актуально в умовах складної системи розмежування компетенції між судами різних юрисдикцій.

Суттєвою проблемою є також неправильне визначення предмета та підстав позову. У теорії цивільного процесу ці категорії мають чітке значення, однак на практиці вони часто змішуються або некоректно формулюються. Це ускладнює визначення меж судового розгляду та може вплинути на правильність вирішення справи по суті [3]. Неправильне формулювання позову також може призвести до відмови у задоволенні вимог навіть за наявності підстав для захисту права.

Сучасні умови розвитку судової системи зумовлюють появу нових проблем, пов'язаних із використанням електронного судочинства. Подання позовних заяв через електронні системи потребує не лише юридичних знань, але й певних технічних навичок. Наявність технічних помилок або неправильне оформлення електронних документів може ускладнити доступ до правосуддя [2].

Практика Верховний Суд відіграє важливу роль у формуванні єдиних підходів до застосування норм процесуального права. Аналіз судових рішень свідчить про поступову уніфікацію підходів до оцінки позовних заяв, однак на сьогодні все ще існують певні розбіжності у практиці судів нижчих інстанцій [2].

Отже, проблеми складання позовної заяви мають комплексний характер і потребують системного вирішення. Вони зумовлені як недоліками законодавчого регулювання, так і практичними труднощами його застосування. Вирішення цих проблем можливе шляхом удосконалення норм Цивільний процесуальний кодекс України, зокрема через спрощення вимог до форми та змісту позовної заяви, більш чітке законодавче визначення окремих процесуальних категорій, а також усунення прогалин щодо електронного судочинства [1,3]. Важливим напрямом є забезпечення єдності судової практики, що досягається через правові позиції Верховний Суд, які повинні активно застосовуватися судами нижчих інстанцій [2].

Крім того, значну роль у подоланні існуючих проблем відіграє підвищення рівня правової культури населення, розвиток практичних навичок складання процесуальних документів серед юристів та студентів-правників, а також впровадження чітких методичних рекомендацій і зразків позовних заяв. Доцільним є також розширення доступу до безоплатної правової допомоги, що дозволить зменшити кількість процесуальних помилок з боку громадян [4].

У перспективі важливим є подальший розвиток цифровізації судочинства, зокрема вдосконалення функціонування системи «Електронний суд», створення інтуїтивно зрозумілих електронних форм позовних заяв та автоматизованих підказок щодо їх заповнення. Це сприятиме зменшенню формальних помилок і підвищенню ефективності звернення до суду.

Таким чином, належне складання позовної заяви виступає не лише передумовою відкриття провадження у справі, але й важливим інструментом забезпечення принципів доступності правосуддя, змагальності сторін та справедливого судового розгляду. Підвищення якості цього процесу має стратегічне значення для розвитку правової системи України та зміцнення довіри громадян до судової влади [1-4].

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV(зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 30.04.2026).
2. Верховний Суд. Офіційний вебсайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2026).
3. Штефан М. Й. Цивільний процес: підручник. – К.: Ін Юре, 2019. – 768 с. URL: <https://library.nusta.edu.ua/depository/> (дата звернення 30.04.2026).

4. Євтушенко О. В. Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. – К.: Алерта, 2021. – 432 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/> (дата звернення 30.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Володимир Нестерович ПЕТРИНА,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП

Національної академії внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1093-7089>;

Юлія Іванівна МАЛІЦЬКА,

здобувач ступеня вищої освіти

бакалавра за спеціальністю 081 «Право» СПРБ ННІПП

Національної академії внутрішніх справ

ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПРАВОСУДДЯ ЧИ МЕДІАЦІЯ?

Врегулювання спору за участю судді передбачено гл. 4 роз. III Цивільно процесуального кодексу України (надалі - ЦПКУ). Згідно з нормами даної глави суддя спрямовує проведення врегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами врегулювання спору. Під час проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі [1].

Знайомство з положеннями гл.4 роз. III ЦПКУ породжує питання чи можна вважати діяльність судді з врегулювання спору за участю судді здійсненням правосуддя? Адже відповідно до ст. 127 Конституції України судді мають здійснювати правосуддя [2].

Під правосуддям, на загал, розуміється самостійна галузь державної діяльності, яку здійснює суд шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом, процесуальній формі цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ [3]. Проте, очевидно, що діяльність судді з врегулювання спору за участю судді не може кваліфікуватися як правосуддя, тобто як державна діяльність, яку здійснює суд шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом, процесуальній формі цивільних справ. З огляду на те, що діяльність судді з врегулювання спору за участю судді не відноситься до головної функції суду – правосуддя, виникає питання про юридичну природу такої функції суду, як врегулювання спору за участю судді.

Аналіз норм гл. 4 роз. III ЦПКУ дозволяє зробити висновок, що при врегулюванні спору за участю судді суддя діє фактично як посередник

між сторонами спору з метою досягнення відповідними сторонами примирення. Слово «посередник» англійською мовою перекладається як mediator (тобто, медіатор), а слово «посередництво» - як mediation (тобто, медіація). В міжнародному праві «*"Медіація"* означає процес, незалежно від використаного виразу чи основи, на якій цей процес здійснюється, за допомогою якого сторони намагаються досягти мирного врегулювання свого спору за допомогою третьої особи або осіб («медіатор»), які не мають повноважень нав'язувати рішення сторонам спору» [4].

Таким чином, за міжнародним правом передбачені ЦПКУ дії судді при врегулюванні спору за участю судді підпадають під визначення поняття «медіація», а сам суддя – під визначення поняття «медіатор». У цьому зв'язку, природно, виникає питання чим в українському праві принципово відрізняються передбачені ЦПКУ дії судді при врегулюванні спору за участю судді та передбачені ЗУ «Про медіацію» дії медіатора при здійсненні ним медіації? Уважне вивчення відповідних положень ЦПКУ та ЗУ «Про медіацію» дозволяє зробити висновок, що принципової різниці між передбаченими ЦПКУ діями судді при врегулюванні спору за участю судді та передбаченими ЗУ «Про медіацію» діями медіатора при здійсненні ним медіації не існує. Тоді, відповідно, виникає питання чи можна за українським правом вважати дії судді при врегулюванні спору за участю судді медіацією? Відповідь буде негативною, адже за українським законодавством «*медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів*» [5].

У цьому зв'язку складається цікава ситуація: суддя при врегулюванні спору за участю судді вчиняє дії, які за міжнародним правом визнаються медіацією, але за українським правом суддя не може здійснювати медіацію, бо медіація є позасудовою процедурою, тобто процедурою, що здійснюється поза судом. З'ясувати чому виникла вищезазначена ситуація допоможе невеликий історичний екскурс.

Інститут медіації вже багато десятиліть є відомим в міжнародному праві та в праві економічно розвинутих країн. Проте, для України це досить новий інститут, який увійшов в українське право шляхом прийняття у 2021 році ЗУ «Про медіацію». Врегулювання спорів за участю судді – так само новий інститут в українському праві. Цей інститут було запроваджено в ЦПКУ у 2017 році, коли цей кодекс було викладено в новій редакції [6]. Таким чином, запровадження ЦПКУ інституту врегулювання спорів за участю судді в українському праві передувало прийняттю ЗУ «Про медіацію» і, насправді, була першою спробою запровадити в Україні інститут медіації. Проте, через брак традицій громадянського суспільства та пануючий в суспільстві з радянських часів етатизм в ЦПКУ було

передбачено, що в Україні медіація буде здійснюватися суддями, які є частиною державного апарату, та називатися «врегулюванням спорів за участю судді». Подібна метаморфоза не є поодиноким випадком в українському праві. Досить схожа ситуація із вмонтуванням певного недержавного інституту громадянського суспільства у систему державної влади мала місце свого часу в Україні і деяких пострадянських країнах у сфері арбітражу. Так, арбітражні суди, що в усіх економічно розвинутих країнах завжди були недержавним інститутом громадянського суспільства, в Україні були передбачені ЗУ «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 р. № 1142-XI як органи судової гілки державної влади [7].

Для усунення вищезгаданих суперечностей між положеннями гл. 4 роз. III ЦПКУ та ЗУ «Про медіацію» вважаємо за необхідне змінити назву гл. 4 роз. III ЦПКУ з «Врегулювання спору за участю судді» на «Судова медіація», а ЗУ «Про медіацію» перейменувати в ЗУ «Про комерційну медіацію», що наблизить цей закон до Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні угоди про врегулювання, що виникають в результаті медіації.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.04.2026).

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.04.2026).

3. Правосуддя — Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Правосуддя> (дата звернення: 15.04.2026).

4. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the "Singapore Convention on Mediation"). URL: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/EN/Texts/UNCITRAL/Arbitration/mediation_convention_v1900316_eng.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

5. Про медіацію. Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 15.04.2026).

6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2972> (дата звернення: 15.04.2026).

7. Арбітражний суд - Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ. «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

Одержано 20.04.2026

Денис Віталійович СТАРЧУК,

здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7756-052X>

Науковий керівник:

Василь Михайлович ПАРАСЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-7597>

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ: МЕЖІ ДОПУСТИМОЇ ПОВЕДІНКИ СТОРІН

Зловживання правом у договірних відносинах є одним із найбільш складних і водночас концептуально значущих явищ сучасного цивільного права України, оскільки воно відображає межу між формально дозволеною поведінкою та фактично недобросовісною реалізацією суб'єктивних цивільних прав. У контексті розвитку ринкової економіки, ускладнення договірних конструкцій та зростання автономії волі учасників цивільного обороту особливої актуальності набуває питання визначення критеріїв допустимої поведінки сторін, адже саме через них забезпечується баланс між принципом свободи договору та вимогами добросовісності, розумності й справедливості.

Нормативне закріплення заборони зловживання правом в Україні міститься у статті 13 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) відповідно до якої цивільні права повинні здійснюватися добросовісно, а також забороняються дії, спрямовані на завдання шкоди іншій особі або інші форми зловживання правом [1]. У системному зв'язку з цим положенням перебувають загальні засади цивільного законодавства, закріплені у статті 3 ЦК України, а також положення статті 509 ЦК України, які встановлюють обов'язок сторін діяти добросовісно при виконанні зобов'язань [1]. Таким чином, законодавець формує оціночну модель поведінки учасників цивільних правовідносин, у якій формальна наявність суб'єктивного права не означає необмеженої свободи його реалізації.

У доктрині цивільного права зловживання правом у договірних відносинах визначається як здійснення суб'єктивного цивільного права у формально правомірний спосіб, але з метою або наслідками, що суперечать його

соціальному призначенню та загальним засадам цивільного законодавства. Йдеться про ситуації, коли особа, формально не порушуючи договір або закон, використовує своє право виключно для заподіяння шкоди іншій стороні, створення штучних юридичних наслідків або отримання непропорційної вигоди. У цьому контексті ключовим критерієм оцінки є не лише буквальне тлумачення умов договору, а й відповідність поведінки сторін принципу добросовісності, який виступає універсальним регулятором приватноправових відносин, оскільки вимагає від учасників діяти чесно, відкрито та з повагою до інтересів іншої сторони на всіх стадіях договору: від переговорів до його виконання чи припинення [2, с. 12].

Добросовісність у цивільному праві виконує функцію «коригуючого механізму», який дозволяє суду оцінювати поведінку сторін не лише з формальної, але й з функціональної точки зору. Зокрема, зловживання правом у договірних відносинах може проявлятися у затягуванні виконання зобов'язань, навмисному використанні прогалин договору, блокуванні реалізації прав контрагента.

Особливого значення у сучасній судовій практиці набуває підхід, відповідно до якого зловживання правом може мати місце навіть за відсутності прямого порушення норми права. Верховний Суд неодноразово наголошував, що формально правомірні дії сторони можуть бути кваліфіковані як зловживання правом, якщо вони спрямовані на досягнення мети, яка суперечить суті правового регулювання або порушує баланс інтересів у зобов'язанні. Формулювання «зловживання правом» необхідно розуміти як суперечність, оскільки якщо особа користується власним правом, то його дія дозволена, а якщо вона не дозволена, то саме тому відбувається вихід за межі свого права та дію без права [3].

У межах договірних правовідносин межі допустимої поведінки сторін визначаються взаємодією принципу свободи договору та імперативних обмежень цивільного законодавства. Стаття 627 ЦК України закріплює принцип свободи договору, відповідно до якого сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору [1]. Водночас ця свобода не є абсолютною, оскільки вона обмежується вимогами закону, моральними засадами суспільства та принципами добросовісності. Таким чином, свобода договору не може використовуватися як інструмент легітимації недобросовісної поведінки сторін.

Додатково слід враховувати позицію Конституційного Суду України, який у своїх рішеннях наголосив, що заборона зловживання правом спрямована на стимулювання учасників цивільних відносин до добросовісної поведінки, а також на забезпечення судового контролю за межами здійснення суб'єктивних прав. У разі встановлення зловживання правом суд має право відмовити у захисті відповідного права або інтересу [4].

Таким чином, зловживання правом у договірних відносинах слід розглядати як складне міжгалузеве та оціночне явище, яке виникає на межі

свободи договору та її правових обмежень. Межі допустимої поведінки сторін визначаються через систему принципів цивільного права, серед яких ключове місце займають добросовісність, розумність і справедливість. Їх порушення свідчить про вихід за межі правомірної поведінки, навіть якщо формально норми права або умови договору не порушено.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Огляд судової практики Верховного Суду щодо застосування принципу доброї совісті та доктрини *venire contra factum proprium* у цивільних спорах: рішення, внесені до ЄДРСР, за 2018–2023 роки. Київ. 2024. 33 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KCS_dobra_sovist.pdf

3. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 03.12.2024 у справі № 487/6342/18. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_03_12_2024_roku_u_spravi_487_6342_18/

4. Рішення Конституційного Суду України від 28.04.2021 № 2-р(П)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-21>.

Одержано 20.04.2026

Анна Володимирівна СТЕЦЕНКО,

здобувачка 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6662-9906>

Науковий керівник:

Василь Михайлович ПАРАСЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-7597>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Збройна агресія РФ спричинила безпрецедентні руйнування цивільної інфраструктури України, що поставило перед вітчизняною правовою

системою критичне завдання – розробку дієвих алгоритмів компенсації за втрачене майно. Масштабність збитків вимагає не лише оперативного державного реагування, а й глибокого переосмислення класичних інститутів деліктного права у контексті воєнного стану. На особливу увагу заслуговує пошук балансу між наявними фінансовими ресурсами держави та забезпеченням права громадян на повне відшкодування шкоди.

Наслідками повномасштабного вторгнення Росії в Україну є численні збитки, які кожним новим днем зростають із шаленою швидкістю. Найбільша частина збитків належить житловому фонду.

Цивільно-правове регулювання компенсації за знищене нерухоме майно в умовах воєнного стану являє собою сукупність правових норм, що встановлюють підстави, порядок та механізми відшкодування шкоди, завданої нерухомому майну внаслідок воєнних дій. Нормативну основу складають Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації» від 18 грудня 2013 року № 947, Кодекс цивільного захисту України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» та інші нормативно-правові акти. Юридична природа цього регулювання відображає подвійний характер: з одного боку, це елемент загального деліктного права, з іншого – специфічний інститут надзвичайного правового регулювання, що діє виключно в умовах збройної агресії [1, с. 123].

За визначенням З.Ф. Самчук-Колодяжної та Д.О. Колодяжного, встановлено три форми компенсації: виконання робіт, пов'язаних з будівництвом, на пошкодженому об'єкті нерухомого майна з метою його відновлення та/або надання будівельної продукції для виконання таких робіт; надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для будівництва будинку садибного типу, садового або дачного будинку за знищені; фінансування придбання знищених квартир, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку (у тому числі фінансування придбання приміщення/будинку, що буде споруджений у майбутньому, або інвестування/ фінансування його будівництва) з використанням Житлового сертифіката, який є документом, що підтверджує гарантії держави щодо забезпечення фінансування придбання житлового приміщення [2, с. 164].

Станом на 10 квітня 2026 року за результатами програми «Відновлення» подано понад 126521 повідомлення про знищення або пошкодження

житла внаслідок збройної агресії РФ, а прийнятих ОМС рішень щодо компенсації лише 57238 [3].

Наведені цифри демонструють суттєвий дисбаланс між кількістю поданих повідомлень і фактично прийнятих рішень про компенсацію, що дозволяє зробити кілька важливих висновків.

По-перше, різниця (понад 69 тис. заяв) свідчить про значне навантаження на органи місцевого самоврядування (ОМС), які є ключовими суб'єктами ухвалення рішень у межах програми «ЄВідновлення». Це може бути зумовлено як об'єктивними факторами (масштаб руйнувань, нестача кадрових ресурсів, складність перевірок), так і організаційними недоліками (бюрократичні затримки, неоднакова практика розгляду заяв у різних громадах).

По-друге, така статистика вказує на наявність “черги” заяв, які перебувають на різних стадіях розгляду: від первинної верифікації до технічного обстеження житла. Значна частина звернень може бути ще не опрацьована або потребувати додаткових документів, що затягує процес прийняття рішень.

По-третьє, це піднімає питання ефективності механізму реалізації права на компенсацію. Формально держава створила інструмент (через «ЄВідновлення»), однак його практична реалізація стикається з обмеженнями — як фінансовими (обмеженість бюджетних ресурсів), так і процедурними.

По-четверте, існує ризик порушення принципу справедливості та рівності доступу до компенсації. Тривалий розгляд заяв може призводити до соціальної напруги, особливо серед осіб, які втратили єдине житло і потребують швидкого відновлення умов проживання.

Водночас не варто однозначно оцінювати ситуацію як негативну: понад 57 тис. прийнятих рішень – це значний результат з огляду на воєнний стан і безпрецедентний масштаб руйнувань. Проте загальна динаміка свідчить про необхідність: оптимізації процедур розгляду заяв; цифровізації та автоматизації окремих етапів перевірки; посилення кадрового та фінансового забезпечення ОМС; уніфікації підходів до оцінки пошкодженого майна.

Отже, статистика відображає не лише масштаб проблеми, але й перехідний характер механізму компенсації: він уже функціонує, але потребує подальшого вдосконалення для забезпечення своєчасного та ефективного відшкодування шкоди.

Також відкритим залишається питання «компенсацій», адже вони, на відміну від відшкодування шкоди, не передбачають повного відшкодування шкоди. Це породжує недолік правового регулювання відносин. З погляду на майбутні репарації РФ перед Україною відповідно до ст. 1192 ЦК України, яка надає право регресу стороні, яка відшкодувала шкоду за

іншу особу, можливо, варто було б говорити не про компенсації, а про «викуп прав вимоги до РФ» [4, с. 210].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що цивільно-правове регулювання відшкодування шкоди, завданої нерухомому майну внаслідок збройної агресії РФ, перебуває на етапі активного становлення та адаптації до безпрецедентних викликів воєнного часу. Запроваджені державою механізми, зокрема в межах програми «ЄВідновлення», свідчать про прагнення забезпечити оперативну підтримку постраждалих осіб, однак їх реалізація супроводжується низкою системних проблем.

Встановлений дисбаланс між кількістю поданих заяв і прийнятих рішень про компенсацію вказує на обмежену інституційну спроможність органів місцевого самоврядування, складність процедурної перевірки та дефіцит фінансових ресурсів. Це, у свою чергу, негативно впливає на ефективність реалізації права громадян на відновлення порушених майнових прав і актуалізує потребу в удосконаленні відповідних адміністративно-правових та цивільно-правових механізмів.

Особливого значення набуває подвійна правова природа таких відносин, які поєднують у собі елементи деліктного зобов'язання та спеціального компенсаційного механізму, обумовленого надзвичайними обставинами. При цьому чинна модель компенсації, яка не передбачає повного відшкодування шкоди, фактично трансформує класичний принцип повної репарації, що є базовим для деліктного права.

У цьому контексті обґрунтовано видається доктринальна позиція щодо доцільності переосмислення правової природи таких виплат як своєрідного «викупу права вимоги» державою до держави-агресора. Такий підхід дозволяє узгодити внутрішній механізм компенсації з перспективою міжнародно-правових репарацій та забезпечити подальшу реалізацію регресних вимог України до РФ.

Отже, подальший розвиток правового регулювання у цій сфері має бути спрямований на забезпечення балансу між реальними фінансовими можливостями держави та гарантуванням ефективного захисту майнових прав громадян, спрощення процедур отримання компенсації, уніфікацію правозастосовчої практики, а також інтеграцію національних механізмів відшкодування із майбутніми міжнародними інструментами притягнення держави-агресора до відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Кройтор В. А. Компенсація за знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 122–128. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.20>.

2. Самчук-Колодяжна З.Ф., Колодяжний Д.О. Проблеми відшкодування шкоди, завданої житловим об'єктам громадян України воєнною

агресією РФ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 162–166. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/36>

3. Результати роботи програми «Відновлення станом на ранок 10 квітня 2026»: веб-сайт. *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2026. 10 квіт. URL: <https://mindev.gov.ua/news/rezultaty-roboty-prohramy-ievidnovlennia-stanom-na-ranok-10-kvitnia-2026>

4. Самойленко Г.В., Косирев Д.С. Захист житлових прав громадян України в умовах збройної агресії РФ проти України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2024. Вип. 17(29). С. 210–214. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.204-214>

Одержано 30.04.2026

Софія Сергіївна ТИЩЕНКО,

здобувачка 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9663-9412>

Науковий керівник:

Василь Михайлович ПАРАСЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-7597>

СПІВВІДНОШЕННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток цивільного права України характеризується посиленням ролі механізмів відповідальності за порушення зобов'язань. Особливого значення набуває питання співвідношення штрафних санкцій (неустойки) та відшкодування збитків, оскільки саме ці правові інструменти найчастіше застосовуються у договірних відносинах. Водночас їх одночасне або альтернативне застосування викликає значні труднощі як у теорії, так і в судовій практиці.

Відповідно до ст. 22 Цивільного кодексу України, збитками є втрати, яких особа зазнала у зв'язку з порушенням її права, а також неoderжані доходи, які вона могла б реально отримати за звичайних обставин [1].

Таким чином, відшкодування збитків має компенсаційний характер і спрямоване на відновлення майнової сфери потерпілої сторони.

На відміну від збитків, неустойка (штраф, пеня), відповідно до ст. 549 ЦК України, є грошовою сумою або іншим майном, яке боржник зобов'язаний передати кредиторі у разі порушення зобов'язання [1]. Її правова природа є більш складною, оскільки вона поєднує в собі як компенсаційну, так і штрафну (каральну) функцію. Саме ця подвійність і зумовлює складність визначення її місця у системі цивільно-правової відповідальності.

Ключовим для дослідження є питання: чи можуть збитки та неустойка стягуватися одночасно. Відповідь на нього частково міститься у ст. 624 ЦК України, згідно з якою, якщо за порушення зобов'язання встановлена неустойка, то збитки відшкодовуються у частині, не покритій неустойкою, якщо інше не встановлено договором або законом [1]. Таким чином, законодавець закріплює загальне правило про можливість їх кумулятивного застосування, але з певними обмеженнями.

Виходячи із співвідношення неустойки з відшкодуванням збитків закон і практика виділяють чотири підвиди неустойки: залікову, штрафну, виключну та альтернативну [2]. Найпоширенішою є залікова неустойка, за якої збитки відшкодовуються лише в частині, що не покрита неустойкою. Штрафна неустойка передбачає можливість стягнення як повної суми неустойки, так і повних збитків. Виключна – виключає право на відшкодування збитків, а альтернативна – надає кредитору право вибору між цими способами захисту.

На практиці виникають суттєві проблеми у визначенні того, яка саме модель застосовується у конкретному випадку. Часто це залежить від умов договору, що зумовлює ризик зловживань сильнішою стороною, особливо у договорах приєднання. Крім того, суди не завжди однаково підходять до питання одночасного стягнення неустойки та збитків, що призводить до нестабільності правозастосування.

Особливо складним є питання доведення збитків. На відміну від неустойки, яка має визначений розмір і не потребує доказування факту шкоди, збитки повинні бути доведені у повному обсязі: необхідно встановити факт їх настання, розмір, причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою боржника та збитками та вину боржника [3]. Це значно ускладнює їх стягнення та робить неустойку більш привабливим інструментом для кредитора.

Разом з тим, неустойка також має свої обмеження. Згідно зі ст. 551 ЦК України, розмір неустойки може бути зменшений рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків або є явно завищеним [1]. Це положення спрямоване на запобігання несправедливим наслідкам, однак на практиці створює додаткову невизначеність, оскільки критерії «явної неспівмірності» залишаються оціночними.

Судова практика свідчить про те, що суди все частіше застосовують принципи справедливості, добросовісності та розумності при вирішенні спорів щодо співвідношення неустойки та збитків. Зокрема, зменшення неустойки (штрафу, пені) розглядається як механізм, спрямований на запобігання необґрунтованому збагаченню однієї зі сторін за рахунок іншої, забезпечення балансу інтересів учасників зобов'язання та врахування реальних наслідків його порушення. Також підкреслюється, що такий підхід виконує захисну функцію щодо слабшої сторони договору, яка може бути обмежена у можливості впливати на умови щодо розміру штрафних санкцій [4].

Отже, співвідношення штрафних санкцій та відшкодування збитків у цивільному праві України є складною та багатогранною проблемою. Вона поєднує у собі як теоретичні, так і практичні аспекти, що зумовлює необхідність її подальшого дослідження.

Підсумовуючи, слід зазначити, що чинне законодавство України загалом забезпечує можливість ефективного застосування як неустойки, так і відшкодування збитків. Водночас існує потреба у більш чіткому визначенні їх співвідношення, уніфікації судової практики та вдосконаленні підходів до визначення розміру відповідальності. Це сприятиме підвищенню рівня правової визначеності та захисту прав учасників цивільних правовідносин.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Юридична фірма «Ліга». Інформаційний матеріал: Відшкодування збитків та неустойки. URL: https://liga.ltd.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112&Itemid=
3. Постанова Верховного Суду від 06.09.2023 у справі № 910/18489/20 (провадження № 12-46rc22). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/114904857>
4. Постанова Південно-західного апеляційного господарського суду від 03.10.2023 у справі № 916/2239/22. URL: <https://clarity-project.info/court/decision/114063875>

Одержано 30.04.2026

Софія Костянтинівна ТОЛСТАЯ,

студентка Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інститут доказування в цивільному процесі традиційно посідає центральне місце в системі процесуальних гарантій, виступаючи інструментом встановлення об'єктивної істини та механізмом реалізації змагальних засад судочинства. Водночас сучасний стан правозастосування демонструє наявність системних проблем, які ставлять під сумнів можливість досягнення мети цивільного судочинства — ефективного захисту порушених прав. Ці проблеми мають різновекторну природу: від концептуальних прогалин у нормативному регулюванні до системних вад судової практики, позначеної як надмірним формалізмом, так і не виправданою лібералізацією вимог до допустимості доказів. У межах цієї розвідки увагу зосереджено на трьох ключових проблемних вузлах: допустимості електронних доказів, розподілі тягара доказування та забезпеченні доказів до подання позову.

Найбільш резонансною проблемою сучасного доказового права є відсутність уніфікованого підходу до оцінки допустимості електронних доказів та їх паперових копій. Стаття 100 ЦПК України, визначаючи електронні докази як самостійний засіб доказування, водночас допускає їх подання в паперових копіях, однак не конкретизує ані процедури їх посвідчення, ані критеріїв відповідності оригіналу [1]. Ця нормативна невизначеність породила два протилежні підходи в судовій практиці. Перший — функціональний — ґрунтується на визнанні допустимою паперової копії, поданої через підсистему «Електронний суд» із накладенням КЕП представника, де сам факт подання в електронному вигляді є достатньою гарантією відповідності оригіналу. Цей підхід кореспондує правовим позиціям Верховного Суду, викладеним у постановках Касаційного цивільного суду. Зокрема, у постанові від 26 липня 2023 року у справі № 509/7127/21 (провадження № 61-3193св23) [2] суд касаційної інстанції наголосив, що паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, однак є однією з форм, у якій учасник справи має право подати електронний доказ відповідно до частини третьої статті 100 ЦПК України. Крім того, у постанові від 22 березня 2023 року у справі № 755/1549/22 (провадження № 61-6415св22) Верховний Суд чітко розмежував оригінал електронного документа та його паперову

копію, вказавши, що суд передусім має досліджувати на предмет підписання саме електронний документ, а не його паперову копію, а обставина відсутності в матеріалах справи протоколу створення та перевірки кваліфікованого електронного підпису безумовно не свідчить про те, що електронний документ не скріплений електронним підписом [3]. Другий — формально-догматичний — вимагає подання оригіналу або електронної копії з КЕП, а паперову копію без протоколу перевірки електронного підпису визнає недопустимою. Наслідком такого підходу стає ситуація, за якої добросовісний кредитор позбавляється судового захисту через неможливість подолання штучних процесуальних бар'єрів.

Другим проблемним аспектом є розподіл тягара доказування в умовах об'єктивного дисбалансу процесуальних можливостей сторін. Класична формула статті 81 ЦПК України, згідно з якою кожна сторона доводить обставини, на які посилається, у сучасних умовах потребує доктринального переосмислення [1]. Показовими є спори з кредитних правовідносин, укладених в електронній формі, де позивач має всю технічну документацію, а відповідач часто позбавлений доступу навіть до особистого кабінету. У доктрині обговорюється доцільність запровадження диференційованих стандартів доказування, зокрема підвищеного стандарту для позивача в таких спорах, який має надати не лише формальний розрахунок, а й первинні документи, що підтверджують кожен етап відносин. Відсутність таких документів повинна тлумачитися на користь споживача з урахуванням принципу *contra proferentem*.

Третій проблемний аспект стосується інституту забезпечення доказів до подання позову (стаття 116 ЦПК України). Попри прогресивний характер цього механізму, практика його застосування виявляє суттєві обмеження: відсутність чітких критеріїв оцінки «ризиків неможливості подання доказів», брак спеціального регулювання для електронних доказів, які можуть бути знищені миттєво, та неефективність механізмів витребування доказів від осіб, які не є учасниками справи. Особливо гостро ця проблема постає щодо інформації на серверах іноземних компаній або в хмарних сховищах, де національні процесуальні механізми виявляються безсилими.

У науковій літературі дедалі більшої актуальності набуває дослідження трансформації інституту доказування в умовах правового режиму воєнного стану. Як слушно зауважують О. В. Марченко та Н. Т. Огородник, війна спричинила не лише фізичне знищення паперових архівів та оригіналів документів, але й критичний розрив логістичних і комунікаційних зв'язків, що часто унеможливило одержання класичних письмових доказів, на яких раніше ґрунтувалася більшість судових рішень. У таких екстраординарних умовах судова система постає перед нагальною потребою зберігати дію фундаментальних процесуальних принципів, водночас гнучко адаптуючи їх до об'єктивних обставин війни. Науковці

наголошують, що електронні докази (цифрові документи, листування в месенджерах, фото- та відеоматеріали, скріншоти вебсторінок) трансформуються з допоміжних засобів у ключові джерела інформації, однак їх використання супроводжується складними питаннями належності, допустимості, достовірності та технічної автентичності. Аналізуючи сучасну практику Верховного Суду, автори відзначають впровадження менш формалізованих методів оцінювання цифрових доказів, які доцільно розглядати в комплексі, а не ізольовано. Особлива увага в дослідженні приділяється проблемі доведення поважності причин пропуску процесуальних строків через форс-мажорні обставини, а також технічним аспектам верифікації автентичності електронних записів без постійного звернення до складних експертиз. Загальний висновок дослідження вказує на те, що без концептуальної реформи системи доказування в умовах воєнного стану неможливо гарантувати доступ до правосуддя, а тому необхідно досягти балансу між строгою процесуальною формою та реальними можливостями сторін у поточних обставинах [4, с. 50–51].

Таким чином, проблемні аспекти доказування мають системний характер і відображають кризу традиційної доктрини, сформованої в епоху домінування паперових документів. Цифрова трансформація вимагає фундаментального переосмислення процесуальних інститутів на основі принципу функціональної еквівалентності. Перспективними напрямками вдосконалення є: розроблення диференційованих стандартів доказування, формування чітких критеріїв допустимості електронних доказів та удосконалення механізмів забезпечення доказів з урахуванням специфіки цифрового середовища.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2004, № 40–41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 17.04.2026).
2. Постанова Верховного Суду у справі № 509/7127/21 (провадження № 61-5537св23) від 26 липня 2023 р. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_26_07_2023_roku_u_spravi_509_7127_21/ (дата звернення: 17.04.2026).
3. Постанова Верховного Суду у справі № 755/1549/22 (провадження № 61-6415св22) від 22 березня 2023 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109933072> (дата звернення: 17.04.2026).
4. Марченко О. В., Огородник Н. Т. Проблемні аспекти доказування в цивільному процесі в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2025. Вип. 6. С. 50–55.

Одержано 28.04.2026

Наталія Миколаївна ТРИГУБ,

студентка 2 курсу

навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3780-9344>

Науковий керівник:

Олена Павлівна КЛИПА,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5876-6012>

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Відшкодування моральної шкоди виступає важливим засобом захисту цивільних прав громадян, що забезпечує компенсацію немайнових втрат, завданих унаслідок протиправних дій або бездіяльності. Такий спосіб захисту спрямований на відновлення порушених прав особи та забезпечення справедливості у випадках заподіяння фізичних чи моральних страждань.

Українське законодавство наразі не надає чіткого, всеосяжного визначення поняття «моральна шкода». Однак стаття 23 Цивільного кодексу України характеризує її через різні форми прояву. Моральна шкода трактується як немайнові втрати, що виникають через моральні чи фізичні страждання, завдані фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних дій чи бездіяльності інших осіб [1].

Відсутність точного визначення відкриває можливість для судового тлумачення, що дозволяє адаптувати правовий механізм до конкретних життєвих обставин. Це підкреслює важливість судової практики для формування єдиного підходу.

Згідно з ч. 2 ст. 23 Цивільного Кодексу України, моральна шкода полягає:

1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [1].

На нашу думку, такий перелік демонструє прагнення законодавця охопити широкий спектр життєвих ситуацій, що робить захист більш комплексним. Це підтверджує важливість індивідуального підходу до кожного випадку, адже кожна ситуація має свої особливості та наслідки для потерпілого.

Відповідно до частини 1 статті 1167 Цивільного кодексу України, моральна шкода визначається як фізичні або душевні страждання, яких зазнала фізична особа внаслідок неправомірних рішень, дій чи бездіяльності. У результаті цього порушуються її особисті немайнові права, зазіхається на належне їй майно або принижується честь, гідність чи ділова репутація [1]. Це визначення підкреслює причинно-наслідковий зв'язок між діями відповідача та стражданнями потерпілого, що робить можливим ефективний захист цивільних прав.

Судова практика відіграє важливу роль у розкритті сутності моральної шкоди. Зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 15 грудня 2020 року у справі № 752/17832/14-ц зазначено, що моральною шкодою є страждання, спричинені громадянинові внаслідок фізичного або психічного впливу, які призводять до погіршення чи втрати можливості реалізовувати свої звички та бажання, до погіршення взаємин з іншими людьми, а також інших негативних наслідків морального характеру. Таке трактування має важливе значення для створення єдиного підходу до визначення моральної шкоди та її компенсації, яка виступає як спосіб захисту цивільних прав [2].

Ця шкода за своєю суттю належить до немайнової категорії, що створює певні труднощі в її оцінюванні, оскільки визначити розмір завданої шкоди в матеріальному еквіваленті за чіткими критеріями неможливо. Наприклад, однозначно виміряти масштаб душевного страждання або порушення гідності й честі практично нереально, що фактично перетворює подібну компенсацію на умовну.

Складність оцінювання моральної шкоди обумовлена кількома чинниками, серед яких: відсутність законодавчо встановлених критеріїв для визначення розміру компенсації; невизначеність підходів, якими керуються суди при оцінці моральної шкоди; недостатня аргументованість сум компенсацій у судових рішеннях; значні розбіжності у визначенні розмірів компенсації за однакових або подібних обставин; а також сприйняття порушення трудових прав, що призводить до моральної шкоди, як незначного [3, с. 18]. Це підкреслює необхідність подальшого розвитку судової практики та законодавства для більш об'єктивної і прозорої оцінки моральної шкоди.

Юридичне визначення моральної шкоди є доволі цікавим, оскільки немайнові втрати або шкода, пов'язана з фізичними чи психологічними переживаннями, важко піддаються точній грошовій оцінці в контексті

цивільних справ. Це обумовлено тим, що у випадках, пов'язаних із завданням моральної шкоди, наприклад, унаслідок образ, приниження чи критичної оцінки дій особи, сам факт настання такої шкоди потребує ретельного аналізу психічного стану постраждалого. При цьому реакція кожної людини на подібні дії може суттєво відрізнятися, адже сприйняття критики чи негативного ставлення є суто індивідуальним. У зв'язку з цим встановлення і оцінка моральної шкоди в правовій площині є не лише складним, але й значною мірою суб'єктивним процесом [4, с. 76].

Існують три основні підходи до визначення розміру компенсації:

- об'єктивно-правовий підхід. У цьому випадку суд оцінює характер і ступінь страждань потерпілого, а також бере до уваги обставини, за яких заподіяно шкоду;

- суб'єктивно-правовий підхід. Орієнтується на індивідуальні особливості потерпілого, включаючи його психологічний стан, соціальний статус та інші особистісні аспекти;

- комбінований підхід. Поєднує компоненти об'єктивного та суб'єктивного методів, що забезпечує більш точну оцінку немайнових втрат [4, с. 76].

На нашу думку, комбінований підхід до визначення розміру моральної шкоди є найефективнішим, оскільки він дозволяє одночасно врахувати як об'єктивні юридичні критерії, закріплені законодавством, так і суб'єктивні індивідуальні обставини конкретного потерпілого. Це забезпечує більш точну і справедливую оцінку немайнових втрат, адже суд бере до уваги не лише формальні ознаки порушення, а й психологічні, соціальні та особистісні аспекти, які вплинули на стан постраждалого.

На основі зазначених підходів формується процесуальний механізм, який відіграє ключову роль в ефективному захисті прав осіб у справах щодо відшкодування моральної шкоди. Основні етапи цього механізму включають:

- доведення факту завдання шкоди. Позивач зобов'язаний надати докази, що підтверджують порушення його прав і завдання моральних страждань. Це можуть бути медичні висновки, свідчення очевидців, результати психологічних експертиз тощо;

- встановлення причинно-наслідкового зв'язку. Важливо довести, що моральна шкода стала прямим наслідком протиправних дій відповідача;

- визначення розміру моральної шкоди. Суд оцінює представлені матеріали та визначає суму компенсації, спираючись на принципи справедливості, розумності та пропорційності;

- використання спрощеного провадження. У ситуаціях, де факт завдання моральної шкоди є очевидним, суд може застосувати спрощену процедуру розгляду справи для забезпечення оперативності вирішення спору [4, с. 76-77].

Цей механізм забезпечує чітку і послідовну структуру для захисту прав потерпілих, одночасно зменшуючи ризик суб'єктивної оцінки судом та підвищуючи об'єктивність процесу. Завдяки визначеним етапам - від підтвердження факту завдання шкоди до встановлення причинно-наслідкового зв'язку та визначення розміру компенсації - процес стає більш прозорим, передбачуваним і справедливим.

Отже, відшкодування моральної шкоди є важливим інститутом цивільного права, який забезпечує захист немайнових прав громадян та сприяє відновленню справедливості у випадках заподіяння фізичних або душевних страждань, приниження честі, гідності чи ділової репутації. Попри складність оцінювання немайнових втрат і суб'єктивність у визначенні розміру компенсації, законодавство та судова практика пропонують чіткі орієнтири для розгляду таких питань.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text> (дата звернення: 11.03.2026).

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15. 12. 2020 р. у справі № 752/17832/14-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95177479> (дата звернення: 11.03.2026).

3. Дрозд О. Ю., Панченко О. І. Питання загальних критеріїв відшкодування моральної шкоди, заподіяної працівников. Юридична психологія. 2022. № 2 (31). С. 18. DOI: <https://doi.org/10.33270/03223102.18>

4. Яремчишин М. М. Відшкодування моральної шкоди: теоретичні та процесуальні аспекти. Стратегії і трансформації юридичної науки в умовах сталого розвитку суспільства: матеріали II наук.-практ. конф., м. Рівне, 6-7 груд. 2024 р. Одеса, 2024. С. 75-77. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/123/1772/3691-1>

Одержано 24.03.2026

Іван Павлович ФЕДОТОВ,

*курсант факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького*

Науковий керівник:

Сергій Іванович ЦАРЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ: КОНВЕРГЕНЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут припинення шлюбу традиційно належить до найбільш чутливих сегментів сімейного права, оскільки поєднує приватний інтерес подружжя з публічним обов'язком держави щодо охорони материнства, батьківства та прав дитини. Повномасштабна збройна агресія проти України та паралельний розвиток електронного урядування суттєво змінили правозастосовчий ландшафт: фізична присутність подружжя у ДРАЦС або суді перестала бути реальною для сотень тисяч осіб, що перебувають за кордоном, на тимчасово окупованих територіях або у лавах Збройних Сил. Відповіддю законодавця стали експериментальні електронні сервіси, зокрема «е-Розлучення», запроваджений постановою Кабінету Міністрів України від жовтня 2025 року [4]. Водночас нормативна конструкція залишається фрагментарною, а доктринальне осмислення цифрових форм припинення шлюбу тільки формується.

Актуальність обраної теми визначається щонайменше трьома обставинами. Перша полягає у статистичному зрушенні: за дев'ять місяців 2025 року через ДРАЦС зареєстровано менше 20 тисяч розлучень, тоді як переважна більшість справ про припинення шлюбу розглядається у судовому порядку через наявність спільних неповнолітніх дітей або майнових спорів [5]. Друга обставина пов'язана з тим, що отримання судового рішення не завершує процедури: подружжя зобов'язане фізично передати документ до ДРАЦС, оскільки автоматичного обміну даними між судовими реєстрами та реєстрами Міністерства юстиції поки що не реалізовано [5]. Третя обставина відображає особливий статус військовослужбовців і безвісти зниклих осіб, для яких сімейне законодавство передбачає спеціальну двоетапну процедуру позасудового припинення шлюбу [2].

Аналіз законодавства засвідчив, що воєнний стан не призвів до запровадження окремого режиму розірвання шлюбу, проте суттєво трансформував процесуальні гарантії. Судова практика орієнтована на забезпечення

доступу до правосуддя подружжя, яке об'єктивно не може з'явитися за місцем проживання відповідача: позов допускається подавати за місцем перебування позивача за умови утримання малолітніх або неповнолітніх дітей чи наявності медично підтверджених перешкод [2]. Водночас у судових процесах активно використовуються відеоконференцз'язок та підсистема «Електронний суд» ЄСІТС, що дозволяє військовослужбовцям і громадянам за кордоном брати участь у засіданнях без фізичної присутності [3; 6].

Окрему категорію утворюють справи, у яких один із подружжя визнаний безвісти відсутнім або оголошений померлим у зв'язку з участю в бойових діях. Відповідно до роз'яснень Міністерства юстиції, правові статуси «зниклий безвісти» та «безвісти відсутній» не є тотожними: лише судові рішення про визнання особи безвісти відсутньою відкриває можливість позасудового розірвання шлюбу через ДРАЦС без згоди такої особи [2]. Подібне розмежування відображає баланс між принципом свободи шлюбу та захистом прав військовослужбовця, щодо якого відсутня достовірна інформація.

Цифровізація сімейно-правових процедур розвивається за двома паралельними траєкторіями. Перша пов'язана із запровадженням сервісу «Шлюб онлайн», доступного повнолітнім громадянам України за наявності реєстраційного номера облікової картки платника податків та паспорта; війсьний стан визнано поважною причиною реєстрації шлюбу у день подання заяви [7]. Друга траєкторія стосується припинення шлюбу: у жовтні 2025 року Урядом ухвалено постанову про експериментальний проєкт «е-Розлучення», розроблений Міністерством юстиції спільно з Міністерством цифрової трансформації за підтримки швейцарської програми EGAP [4]. Очікується, що з 2026 року дистанційна процедура стане доступною для подружжя без спільних неповнолітніх дітей і майнових спорів, із обов'язковим місячним строком на роздуми та проведенням ідентифікації через відеозв'язок [5].

Ключові проблеми, виявлені у ході дослідження, можуть бути зведені до такого переліку:

1. відсутність автоматизованого обміну даними між Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою та державними реєстрами актів цивільного стану, що зберігає паперовий етап навіть після електронного судового рішення [5];

2. обмежене коло суб'єктів «е-Розлучення», оскільки сервіс не охоплює подружжя зі спільними неповнолітніми дітьми, а саме такі справи становлять більшість [5; 8];

3. правова невизначеність щодо ідентифікації особи, яка перебуває на тимчасово окупованій території, у зоні активних бойових дій або у полоні;

4. складнощі з виконанням судових рішень про стягнення аліментів, ухвалених у межах справ про розірвання шлюбу, за участю платника-військовослужбовця;

5. недостатня узгодженість між Сімейним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом та актами Кабінету Міністрів, що регулюють експериментальні цифрові сервіси [1; 4].

Отже, сучасний стан правового регулювання розірвання шлюбу в Україні характеризується поступовим переходом від виключно очної моделі до гібридної, у якій паперові та електронні форми співіснують. Воєнний стан каталізував цифровізацію, проте оголив і структурні слабкості: розрив між судовими та реєстраційними системами, вузьке коло користувачів дистанційних сервісів, правову невизначеність щодо окремих категорій військовослужбовців. Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо у дослідженні взаємодії «е-Розлучення» з інститутом шлюбного договору, а також у розробці механізмів захисту персональних даних у межах сімейно-правових електронних сервісів.

Список бібліографічних посилань

1. Бачинський Т. Як розірвати шлюб під час війни: розлучення в Україні. 2026. URL: <https://legaid.ua/ua/yak-rozirvaty-shlyub-pid-chas-vijny/>

2. Розірвання шлюбу в 2025 році: ключові вимоги законодавства України. *ЮР/ЛІГА*. 2025. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/233532_rozrvannya-shlyubu-v-2025-rots-klyuchov-vimogi-zakonodavstva-ukrani

3. Електронні сервіси у цивільному судочинстві : презентація / Верховний Суд. 2025. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Elekr_serv_cuv_sud.pdf

4. Перший крок до цифрового розірвання шлюбу: запроваджено експериментальний проєкт е-Розлучення. *Урядовий портал*. 09.10.2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pershyi-krok-do-tsyfrovoho-rozirvannia-shliubu-zaprovadzheno-eksperymentalnyi-proekt-e-rozluchennia>

5. Цифрова юстиція 2026: які сервіси змінять життя українців. *Українська правда*. 03.12.2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/12/03/8010139>

6. Ніколаєва О. Розірвання шлюбу онлайн у 2025 році. 2025. URL: <https://advokat-nikolaeva.com/blog/rozirvannya-shlyubu-onlajn/>

7. Шлюб 2025. Що змінилось під час дії воєнного стану. *НВ*. 04.02.2025. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/shlyub-2025-yak-odruzhtisya-pid-chas-diji-voyennogo-stanu-novini-ukrajini-50486748.html>

8. Розлучення в Україні у 2025 році. 03.02.2025. URL: <https://razvod-online.com.ua/blog/rozluchennya-v-ukrayini-u-2025-rotsi>

Одержано 24.03.2026

Анастасія Сергіївна ЧОРНОРОТ,

здобувачка вищої освіти 4 курсу

*навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СКЛАДАННЯ МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблематика складання мирової угоди у цивільному процесі залишається актуальною, оскільки саме від якості її формулювання залежить можливість реального виконання досягнутих сторонами домовленостей. Мирова угода є не лише способом завершення спору, а й процесуальним документом, який після затвердження судом набуває сили виконавчого документа. Тому будь-які неточності, суперечності чи вихід за межі допустимого змісту можуть стати підставою для відмови у її затвердженні. Відповідно до ч. 1 ст. 207 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. При цьому сторони можуть вийти за межі предмета спору лише за умови, що це не порушує прав чи інтересів третіх осіб [1].

Однією з основних проблем складання мирової угоди є нечіткість її змісту та відсутність належної конкретизації істотних умов. С. Д. Гринько та М. І. Ромась підкреслюють, що мирова угода має подвійну правову природу: вона одночасно є і цивільно-правовим договором, і процесуальною дією сторін, спрямованою на припинення судового розгляду. Саме тому до неї застосовуються вимоги як цивільного, так і процесуального права. Автори зазначають, що істотними умовами мирової угоди є предмет і строки виконання, а їх неналежне визначення унеможливує її ефективне виконання [2, с. 168].

Подвійна правова природа мирової угоди фактично ускладнює її складання, оскільки сторони повинні одночасно враховувати як правила договірного права, так і процесуальні вимоги ЦПК України. Саме через це мирова угода часто містить формулювання, які є прийнятними з точки зору звичайної домовленості між сторонами, але виявляються недостатньо чіткими для її подальшого затвердження судом та примусового виконання.

На практиці сторони часто використовують занадто загальні формулювання: «вирішити питання у майбутньому», «вчинити необхідні дії», «сплатити кошти пізніше», «передати майно за можливості». Такі умови

не дозволяють точно встановити, які саме дії повинна вчинити кожна сторона, у який строк та в якому порядку. У результаті мирова угода формально існує, однак її виконання стає проблематичним або взагалі неможливим.

Саме тому при складанні мирової угоди необхідно максимально конкретизувати всі її умови: визначати точні строки, суми, порядок передачі майна, спосіб виконання зобов'язань та відповідальність за їх невиконання. Фактично мирова угода повинна бути складена таким чином, щоб її можна було виконати без додаткових пояснень чи нового звернення до суду.

Ще однією поширеною проблемою є включення до мирової угоди умов, які не пов'язані зі спірними правовідносинами. Хоча ст. 207 ЦПК України допускає вихід за межі предмета спору, це можливо лише тоді, коли такі умови не порушують прав інших осіб і дійсно спрямовані на врегулювання конфлікту між сторонами [1]. На практиці сторони іноді намагаються використати мирову угоду для вирішення питань, які не були предметом позову, наприклад щодо інших боргових зобов'язань, майбутніх витрат чи взаємних претензій, які не розглядалися судом.

Показовою є постанова Касаційного цивільного суду від 2 квітня 2025 року у справі № 132/50/24 [3]. У цій справі суд апеляційної інстанції затвердив мирову угоду між міською радою та відповідачем щодо самочинного будівництва. Проте Верховний Суд скасував таке рішення, оскільки сторони включили до мирової угоди умови, які не були предметом спору: відмову відповідача від стягнення витрат на будівництво, оформлення земельної ділянки та укладення договору оренди. Суд наголосив, що мирова угода повинна ґрунтуватися на взаємних поступках саме в межах спірних правовідносин, не порушувати права інших осіб та містити чіткі й виконувані умови.

Ця справа демонструє: навіть за наявності згоди сторін суд не повинен формально затверджувати мирову угоду. Його обов'язком є перевірка того, чи дійсно всі її умови спрямовані саме на врегулювання спору, а не на вирішення інших питань, які можуть бути предметом окремого судового розгляду.

Окрему проблему становить порушення прав та інтересів інших осіб, які не є сторонами спору. Найчастіше це виникає у сімейних та майнових спорах, коли сторони включають до мирової угоди положення щодо дітей, співвласників майна, спадкоємців або кредиторів. Формально сторони можуть погодитися між собою на будь-які умови, однак суд не має права затвердити таку угоду, якщо її виконання може негативно вплинути на права осіб, які не брали участі у справі.

Подібний підхід простежується у постанові Верховного Суду від 18 березня 2026 року у справі № 361/3494/24 [4]. Сторони раніше уклали мирову угоду, відповідно до якої кожен із батьків мав самостійно утримувати дитину під час її проживання з ним. Пізніше батько звернувся до

суду з вимогою про стягнення аліментів, оскільки дитина фактично проживала разом із ним, а матеріальне становище змінилося. Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позову, посилаючись на вже укладену мирову угоду. Проте Верховний Суд наголосив, що інтереси дитини мають пріоритет перед домовленістю сторін. Якщо мирова угода пересмагає відповідати інтересам дитини, вона не може перешкоджати повторному зверненню до суду.

Тому уважного підходу при складанні мирової угоди потребують сімейні спори. Якщо у звичайному майновому спорі негативні наслідки можуть стосуватися лише сторін, то у справах щодо дітей помилки в угоді фактично можуть призвести до порушення прав дитини. Тому суд повинен особливо ретельно перевіряти такі домовленості та не обмежуватися лише формальною згодою сторін.

Таким чином, основними проблемами складання мирової угоди у цивільному процесі є нечіткість її умов, вихід за межі предмета спору та можливе порушення прав інших осіб. Судова практика свідчить, що навіть за наявності взаємної згоди сторін суд не повинен формально затверджувати мирову угоду, а має перевіряти її відповідність закону, конкретність і реальну можливість виконання. Саме тому ефективність мирової угоди залежить не лише від досягнення компромісу між сторонами, а й від правильності її юридичного оформлення.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 21.04.2026).

2. Гринько С. Д., Ромась М. І. Мирова угода у цивільному процесі як забезпечення принципу диспозитивності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 163–169. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/908931f9-d346-4080-a85c-428e166687ae/content> (дата звернення: 21.04.2026).

3. Постанова Касаційного цивільного суду від 2 квітня 2025 року у справі № 132/50/24 – Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126485887> (дата звернення: 21.04.2026).

4. Постанова Верховного Суду від 18 березня 2026 року у справі № 361/3494/24 – Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135044340> (дата звернення: 21.04.2026).

Одержано 22.03.2026

Катерина Геннадіївна ШАПОВАЛОВА,

доктор філософії за спеціальністю «Право»,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4027-7576>

УЧАСТЬ ОРГАНУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ: ОСОБЛИВОСТІ ВИМОГ СУДОЧИНСТВА

Визначення місця проживання дитини – один з ключових аспектів розірвання шлюбу. Питання про те, з ким житиме дитина після розлучення, є пріоритетним. Якщо батьки не досягли згоди між собою спір вирішується в судовому порядку.

Так, відповідно до ч.1 ст. 161 Сімейного кодексу України (далі – СК України), якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом [1].

Ініціює судовий розгляд той з батьків, кого не влаштовує поточний стан речей. Для вирішення питання щодо визначення місця проживання дитини в судовому порядку необхідно звернутись з відповідною позовною заявою до суду першої інстанції за зареєстрованим місцем проживання чи місцем перебування відповідача в порядку визначеному розділом III Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [2]. Судовий розгляд за цією категорією справ відбувається у загальному порядку.

Відповідно до ст. 53 ЦПК України якщо суд при вирішенні питання про відкриття провадження у справі або при підготовці справи до розгляду встановить, що рішення суду може вплинути на права та обов'язки осіб, що не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору [2].

Відповідно до ст. 19 СК України при розгляді судом спорів, в тому числі щодо місця проживання дитини обов'язковою є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою [1], висновок якого щодо визначення місця проживання дитини з одним із батьків обов'язково долучається до матеріалів справи.

І це є досить важливим моментом, так Верховний Суд у постанові від 13.02.25 року у справі № 686/23516/23 виробив сталий підхід про те, що, якщо на час розгляду справи судами місце проживання дітей не було встановлено ні судом, ні органом опіки та піклування, вимога про відібрання дитини на підставі ч. 1 ст. 162 СК України [1] задоволенню не підлягає. У цій справі суди встановили, що станом на момент звернення

позивача до суду із позовною заявою про відібрання дитини жодних рішень органу опіки та піклування чи суду щодо встановлення місця проживання дитини не було. З урахуванням викладеного, суд першої інстанції, встановивши, що до моменту звернення до суду з цим позовом місце проживання малолітньої дитини не було визначено разом з матір'ю на підставі закону або рішення суду, дійшов обґрунтованого висновку, що заявлений позов про відібрання дитини є передчасним [3].

У ч.6 ст. 19 СК України зазначено, що суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини [3].

Висновок органу опіки та піклування про доцільність визначення місця проживання малолітньої/неповнолітньої дитини з одним із батьків є обов'язковим і виступає досить вагомим фактором при прийнятті судом рішення. Водночас при аналізі документа критичне значення має наявність обґрунтованої мотивувальної частини. Зокрема, у висновку повинен бути чітко простежений причинно-наслідковий зв'язок між фактичними обставинами справи та рекомендаціями щодо визначення місця проживання дитини. Відсутність належної аргументації дає правові підстави для заперечення висновку через його необґрунтованість.

Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини. Відповідно до ст. 89 ЦПК України, суд не пов'язаний висновками певних органів, експертів та оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні заявлених у справі доказів та обставин справи [2]. Жоден доказ, у тому числі і висновок органу опіки та піклування, не має для суду наперед встановленої сили, а відповідно, – суд може не погодитись із даним висновком і не взяти його до уваги.

Так, наприклад, у справі № 758/9901/21 суд першої інстанції, не погоджуючись із висновком органу опіки та піклування виконавчого комітету Великодимерської селищної ради Броварського району Київської області, керувався тим, що цей висновок базується виключно на доказах, наданих однією стороною, а саме матір'ю дітей, та виданий їй за результатами розгляду її заяви. На думку місцевого суду, вказаний висновок видано передчасно, без урахування матеріалів судової справи та без з'ясування органом опіки і піклування усіх фактичних обставин справи, оскільки висновок виданий 08.11.2021 року, тобто за два роки до дня ухвалення судового рішення у справі. Перевіряючи доводи касаційної скарги щодо неправильності висновків судів попередніх інстанцій, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у своїй Постанові від 08.09.2025 року зазначила, що суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, обґрунтовано врахував інтереси

малолітньої дитини, її психологічний стан, прихильність дитини до батька, що підтверджується дослідженнями психоемоційного стану дитини, права та інтереси на гармонійний розвиток та належне виховання, а також дотримуючись балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах, дійшов обґрунтованого висновку про визначення місця проживання дитини з батьком, оскільки це відповідає найкращому забезпеченню інтересів дитини [4].

Отже, у спорах щодо визначення місця проживання малолітньої/неповнолітньої дитини обов'язковою є участь органу опіки та піклування, який виступає у справі як третя особа без самостійних вимог. Висновок органу опіки та піклування про доцільність визначення місця проживання малолітньої/неповнолітньої дитини з одним із батьків посідає чільне місце в системі доказів у справах щодо визначення місця проживання дитини, безпосередньо детермінуючи зміст майбутнього судового рішення. Попри преюдиціальну значущість цього документа, його доказова сила не є абсолютною та прямо залежить від дотримання вимоги щодо всебічної вмотивованості. Відсутність належного обґрунтування є критичним недоліком, що у процесуальному аспекті це дає можливість стороні по справі успішно заперечити проти висновку, посиляючись на порушення принципів доказування.

Список бібліографічних посилань

1. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13.02.25 року у справі № 686/23516/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125326116>

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 08.09.25 року у справі № 758/9901/21. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130138281>

Одержано 31.03.2026

Сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку трудового права та права соціального забезпечення

Таїсія Володимирівна ГАХОВА,

студентка 3 курсу спеціальності 081 «Право»

навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Людмила Миколаївна СІНЬОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення

навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУТ ПОМІЧНИКА ВЕТЕРАНА В СИСТЕМІ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Попри те, що Україна бореться з екзистенційною загрозою з 2014 року, лише повномасштабне вторгнення 2022 року стало тригером для розробки «дорожньої мапи» реінтеграції військовослужбовців до цивільного життя. Відповідно до даних «Veteran profiles and reintegration challenges in Ukraine», орієнтовно 936 000 дорослого населення є ветеранами, при цьому, 89% з них є віком від 35 до 59 років. 45% з тих, хто шукає роботу, зазначили, що ключовою проблемою для них є низька заробітня плата, а 14% - хвороби або інвалідність. 33% ветеранів мали симптоми депресії, а 19% відзначили, що вони або члени їхнього домоволодіння потребують консультації або терапії [1; с.4-6]. Такі показники свідчать про системність проблеми, яка буде погіршуватися з плином часу. Як відповідь на це кризове явище держава розпочала розробку нормативного підґрунтя та тестову реалізацію положень проєкту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя.

Відповідно до «Порядку реалізації експериментального проєкту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя» (далі – Порядок), ідея створення інституту помічника ветерана ґрунтувалася на потребі забезпечити соціальну реінтеграцію ветеранів війни на засадах принципу «реєг-to-реєг», тобто передбачалося, що посаду помічників займатимуть громадяни, які є ветеранами війни або особами, які мають особливі заслуги

перед Батьківщиною, або членами їх сім'ї, або постраждалими учасником Революції Гідності, або членами сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни, або членами сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України. Претенденти повинні були пройти тестування та співбесіду з психологом, а згодом відвідати курси підвищення кваліфікації для того, щоб здобути необхідні професійні навички. Порядок визначив основні принципи функціонування інституту: «принцип територіальної доступності - надання якісної та оперативної послуги в межах території територіальної громади, де проживає ветеран; принцип інформаційної доступності - поширення повної та достовірної інформації про форми надання послуги; принцип індивідуального підходу - гідне ставлення до раси, національності, культури, віросповідання, віку, статі, інших індивідуальних особливостей ветеранів; принцип дотримання конфіденційності - етичне, шанобливе, емпатійне спілкування та комунікація з ветеранами і недопущення негуманних та дискримінаційних дій щодо них; принцип "рівний - рівному" - послуга надається ветерану помічником ветерана, який має схожий життєвий досвід» [2]. Фактично, на помічника покладено інформування про наявні пільги, програми, гарантії, а також сприяння налагодженню комунікації між органами територіальної громади та ветеранами шляхом оцінки їхньої взаємодії та формування пропозицій для її покращення. Оскільки мова йшла лише про тестове впровадження проєкту, то КМУ визначив декілька областей, яким було рекомендовано впровадження програми: Вінницькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Київській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Сумській, Харківській областям та місту Києву.

На теоретичному рівні ідея надання безкоштовних консультацій від тих, хто вже пройшов подібний шлях, звучить досить ефективно, однак практична її реалізація мала деякі недоліки. Відповідно до Тіньового звіту з дослідження невидимої ветеранської політики за 2014–2022 роки від Лабораторії законодавчих ініціатив, «помічники ветеранів мають бути присутні у територіальних громадах з розрахунку 1 помічник на 100 ветеранів. Всього планується, що кількість помічників ветеранів сягне 15 000 осіб. Для порівняння – це майже 10% від кількості держслужбовців в Україні» [3; с.144]. На нашу думку, одномоментна потреба у такі значній кількості консультантів була значним тягарем для місцевого бюджету та виглядала нереалістично з точки зору кількісних можливостей набору майбутніх помічників. Передбачалося, що помічники надаватимуть консультації на базі сервісних офісів, які, відповідно до Порядку, мали б функціонувати на базі вже існуючих комунальних підприємств. Такий підхід створив додаткове навантаження на органи місцевого самоврядування, оскільки фінансове та матеріально-технічне забезпечення відбувалося за рахунок самих комунальних підприємств. Важливо зауважити, що

робота програми мала охоплювати не лише великі міста, а й районні центри та села – для багатьох територіальних громад такі витрати могли бути більше, аніж просто значними. Іншим спірним питанням є можливість дублювання повноважень. Фактично консультації з приводу пільг, програм та інших різновидів соціальної підтримки можуть надавати місцеві соціальні служби, ЦНАПи, ресурс «е-Ветеран». Це лише збиває з пантелику та створює додаткове навантаження на місцеві органи влади. Дискусії викликав і психологічний аспект роботи помічників ветеранів. Попри те, що кандидати мали б пройти співбесіду за участі психолога це не виключає настання «тригерних ситуацій», оскільки тягар пережитих фізичних та психологічних травм може створити напругу під час спілкування.

Отже, інститут помічника ветерана є проектом, який спрямований на забезпечення консультування ветеранів війни з метою розширення їхнього розуміння власного правового статусу та можливостей використання пільг, програм та державної допомоги. Його впровадження у 2023 році в тестовому форматі відобразило законодавчі промахи та «підводні камені», тож очевидним є факт, що програма дійсно потребувала доопрацювання. У березні 2024 році Міністерство у справах ветеранів «анонсувало проведення повного перезавантаження проєкту "Помічник ветерана"» [4]. Мова йшла про те, щоб замінити «помічника ветерана» на «фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», що передбачало і нові підходи у допомозі ветеранам – відповідна постанова була ухвалена КМУ у серпні 2024 року. І зміни дійсно відбулися. За інформацією з веб-сайту Мінветеранів, станом на кінець 2025 року «1343 фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб вже працюють в 924 територіальних громадах. Майже 40% усіх фахівців супроводу, що вже працює встановлено - це ветерани, їхні родини та родини загиблих. Фахівцями опрацьовано понад 51 тисяча звернень» [5]. Таким чином, це свідчить про позитивну динаміку процесу реінтеграції ветеранів до цивільного життя. Це свідчить про позитивну динаміку в процесі реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя.

Список бібліографічних посилань

1. Veteran Profiles and Reintegration Challenges in Ukraine. Ukraine, 2025. 10 p. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-veteran-profiles-and-reintegration-challenges-ukraine-march-2025>

2. Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Каб. Міністрів України від 19.06.2023 № 652 : станом на 14 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2023-p#Text> (дата звернення: 20.04.2026).

3. Тіньовий звіт з дослідження невидимої ветеранської політики за 2014–2022 роки. Київ : Лаб. Законодав. Ініціатив, 2025. 196 с.

4. Interfax-Ukraine. У Мінветеранів мають намір перезавантажити проєкт «Помічник ветерана». *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/974393.html> (дата звернення: 21.04.2026).

5. Міністерство у справах ветеранів | Ключові результати діяльності Міністерства у справах ветеранів України. *Міністерство у справах ветеранів*. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/kluchovi-rezultati-diyalnosti-ministerstva-u-spravah-veteraniv-ukraini-1> (дата звернення: 21.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Юліана Вікторівна МАНТУЛЯК,

студентка групи ННІ5-ПЗоср-24-1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ірина Валеріївна КИРЄЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення підприємницької

діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ ВИГОРАННЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Охорона праці в сучасному розумінні охоплює не лише фізичні небезпеки, а й психосоціальні ризики, які впливають на працездатність, безпеку та якість виконання трудових функцій.

Професійне вигорання (Burnout) перестало бути лише приватною психологічною проблемою, перетворившись на важливий об'єкт уваги державної політики та системи охорони праці. Високий рівень хронічного стресу в сучасному робочому середовищі, посилений наслідками повномасштабної війни, вимагає невідкладного впровадження системної профілактики та управління психосоціальними ризиками на робочому місці [1]. Ця зміна підходів кардинальна: вигорання визнається вже не хворобою окремої людини, а синдромом, що виникає через некерований тривалий стрес у професійному середовищі, що прямо стосується безпеки праці.

Основою для цього стало міжнародне медичне та правове визнання. Згідно з Міжнародною класифікацією хвороб 11-го перегляду (МКХ-11), професійне вигорання визначається як професійне явище (QD85), що виникає внаслідок хронічного стресу на робочому місці, з яким не вдалося успішно впоратись і належить до розділу «Фактори, що впливають на стан здоров'я або контакт зі службами системи охорони здоров'я» [2], [3].

Таке офіційне положення унеможливило трактування вигорання як суто індивідуальної проблеми, наголошуючи на його прямому зв'язку з якістю та безпекою робочого середовища. Синдром «вигорання» застосовується виключно у професійному контексті, що створює чітку юридичну вимогу розглядати саме умови праці як його першопричину [3]. При цьому превентивні заходи мають бути спрямовані на протидію трьом офіційно визначеним ознакам: виснаження, посилена психічна відстороненість (цинізм) від роботи та зниження професійної ефективності [2].

В Україні профілактика вигорання була закріплена на державному рівні як національний пріоритет. Розпорядження Кабінету Міністрів України, що затверджує План заходів з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я до 2030 року, є стратегічним документом, який офіційно включає профілактику вигорання у державну політику [4]. Це забезпечує довгострокову підтримку заходів, виводячи їх за межі суто медичної сфери. На виконання цієї стратегічної вимоги Міністерство охорони здоров'я України затвердило Наказ про Методичні рекомендації щодо профілактики психоемоційного вигорання [5]. Цей наказ містить прямий обов'язок для керівництва установ впроваджувати системні організаційні заходи на робочих місцях, забезпечуючи фактично юридичну основу для контролю у сфері охорони праці.

Таким чином, відбувається важливий перерозподіл відповідальності в галузі охорони праці. Оскільки вигорання виникає через хронічний професійний стрес, ключова відповідальність за превентивні заходи переходить на сторону роботодавця. Його заходи мають бути спрямовані на усунення джерел стресу: правильну організацію робочого процесу (розподіл часу та навантаження), підтримку комфортного психологічного клімату, використання командного методу роботи та нематеріального заохочення [6, с. 451-452], [7]. Керівництво має забезпечувати оптимізацію графіків, ротацію на емоційно важких посадах та усунення психосоціальних факторів ризику [8]. Це розширює традиційне поняття охорони праці, включаючи до нього управління психосоціальними та емоційними ризиками.

Водночас, успішне обов'язкове дотримання вимог вимагає високої особистої відповідальності та проактивної участі самого працівника [6, с. 451]. Людина повинна володіти навичками самомоніторингу ("сканування" свого стану), вмінням встановлювати чіткі межі (наприклад, під час віддаленої роботи) та використовувати інструменти самопідтримки, такі як ресурсні списки активностей та здатність сказати «Ні» [1], [9].

Своєчасні самомоніторинг та звернення по допомогу є формою особистої психологічної гігієни праці, що є важливим доповненням до системних заходів організації.

Насамкінець, закріплення профілактики професійного вигорання в Україні є незворотним процесом, підтвердженим на міжнародному та

національному рівнях. Визнання професійного вигорання як синдрому, пов'язаного виключно з хронічним робочим стресом, є базовою передумовою. Це зобов'язує підприємства переглянути свою політику охорони праці та почати активно управляти психосоціальними ризиками. Перспектива полягає у створенні об'єктивних методів обліку випадків вигорання (завдяки МКХ-11) та у формуванні законодавчих механізмів контролю за дотриманням усіх затверджених рекомендацій, забезпечуючи системний захист здоров'я працівників від професійного виснаження.

Список бібліографічних посилань

1. Басіста І. Емоційне вигорання на роботі: як впоратися з синдромом. *"Фонд Маши"*. URL: <https://mashafund.org.ua/emocijne-vygorannya-na-roboti-yak-vporatysya-z-syndromom/> (дата звернення: 09.12.2025).

2. ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics. *ICD-11*. URL: <https://icd.who.int/browse/2025-01/mms/en#12918028> (дата звернення: 08.12.2025).

3. Професійне вигорання - явище, а не хвороба: Що насправді затвердили в МКХ-11. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/profesijne-vigorannja---javische-a-ne-hvoroba-scho-naspravdi-zatverdili-v-mkh-11> (дата звернення: 09.12.2025).

4. Про затвердження плану заходів на 2024-2026 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 21.06.2024 № 572-р : станом на 27 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/572-2024-r#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

5. МКХ-11 – коли Україна зможе офіційно перейти на нову систему? *Здоров'я України | Інформація для спеціалістів охорони здоров'я | Health-ua*. URL: <https://health-ua.com/news/terapiya-i-semeynaya-meditsina/80177-mkh-11-koli-ukrayina-zmoze-oficiino-pereiti-na-novu-sistemu> (дата звернення: 08.12.2025).

6. Ануфрієв М. І., Капля О. М. Професійне вигорання, як проблема сучасних трудових відносин: зарубіжні та вітчизняні підходи до її вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 450–453. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/115> (дата звернення: 09.12.2025).

7. UNDP Ukraine. Профілактика та подолання професійного та емоційного вигорання: методичні рекомендації. *Slideshare*. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-48391940/48391940> (дата звернення: 08.12.2025).

8. Методичні рекомендації щодо профілактики професійного вигорання медичних працівників. *"НейроNEWS: психоневрологія та нейропсихіатрія"*. URL: [https://neuronews.com.ua/ua/archive/2025/6\(161\)/pages-40-43/metodichni-rekomendaciyi-shchodo-profilaktiki-profesiynogo-vigoryannya-medichnih-pracivnikiv#gsc.tab=0](https://neuronews.com.ua/ua/archive/2025/6(161)/pages-40-43/metodichni-rekomendaciyi-shchodo-profilaktiki-profesiynogo-vigoryannya-medichnih-pracivnikiv#gsc.tab=0) (дата звернення: 08.12.2025).

9. Rist. Вигорання на роботі? Ефективні методи боротьби з емоційним виснаженням 2025. YouTube.URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IGH07fg82Wo> (дата звернення: 08.12.2025).

Одержано 01.05.2026

Денис Едуардович ОВДІЙЧУК,

здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2678-2441>

Науковий керівник:

Валерій Валерійович ШИШКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9193-1059>

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА: СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

В умовах сьогодення дистанційна робота стала важливою складовою трудових правовідносин в Україні, з метою забезпечення безпечних умов праці, швидкого реагування працівників на сигнали «Повітряна тривога!» та інші загрози, що можуть виникати у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України, роботодавці все частіше запроваджують дистанційну форму праці. У зв'язку з цим виникає необхідність чіткого нормативно-правового регулювання у національному законодавстві, запровадження практики країн ЄС, та вирішення проблемних питань, які виникають під час реалізації дистанційної форми праці.

Очевидно, що не кожен роботодавець в очолюваній ним установі, організації може запровадити дистанційну форму праці, оскільки існують види робіт, які потребують безпосередньої присутності працівника за місцем розташування виробництва або виконання трудових обов'язків.

Дистанційна форма праці на думку Н. М. Вапнярчук – це нестандартна форма зайнятості, яка заснована на гнучких соціально-трудових відносинах між працівником та роботодавцем і яка відбувається у віртуальному середовищі з використанням інформаційних та комунікаційних технологій [1 с.102]. Сільченко С. визначає дистанційну роботу як форму

організації трудових відносин між працівником і роботодавцем і/або виконання роботи, коли робота виконується працівником поза приміщеннями роботодавця в будь-якому місці за його вибором і з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [2].

До 2021 року в Кодексі законів про працю (далі - КЗпП), не було визначено дистанційної форми праці, як форми реалізації трудових відносин в Україні, проте Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 р.[3] було внесено відповідні зміни до КЗпП України щодо особливостей врегулювання таких трудових відносин. Зокрема ст. 60² КЗпП України визначає дистанційну роботу як форму організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

На підставі наведених доктринальних та законодавчих підходів виокремлюють такі характерні риси дистанційної праці: вона є модернізованою, нестандартною (атиповою) формою організації праці, що відрізняється від традиційної передусім особливостями виробничого середовища, зокрема розташуванням робочого місця працівника поза приміщеннями роботодавця; здійснюється із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема у так званому «віртуальному середовищі», тобто онлайн через мережу Інтернет; її впровадження на підприємстві, в установі чи організації надає працівникові можливість самостійно розподіляти свій робочий час з урахуванням особистих потреб; віддалений характер робочого місця зумовлює використання роботодавцем спеціальних інструментів для контролю продуктивності праці та обліку робочого часу; дистанційна зайнятість має інклюзивний характер, оскільки створює можливості для залучення до праці осіб із вразливих категорій (зокрема осіб з інвалідністю); запровадження дистанційної роботи сприяє підвищенню гнучкості виробничих процесів і дозволяє зберігати їхню ефективність за умов впливу несприятливих факторів (карантин, надзвичайні ситуації, воєнний стан тощо) [3 с. 114].

Залучення працівника до дистанційної роботи здійснюється на підставі трудового договору, типова форма якого затверджена центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин. Відповідно до ч. 7 ст. 60² КЗпП України порядок і строки забезпечення працівників, які виконують роботу дистанційно, необхідними для виконання ними своїх обов'язків обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації та іншими засобами, порядок і строки подання такими працівниками звітів про

виконану роботу, розмір, порядок і строки виплати працівникам компенсації за використання належних їм або орендованих ними обладнання, програмно-технічних засобів, засобів захисту інформації та інших засобів, порядок відшкодування інших пов'язаних з виконанням дистанційної роботи витрат визначаються трудовим договором про дистанційну роботу. Водночас, в окремих випадках виконання працівником дистанційної роботи може здійснюватись без укладення трудового договору у письмовій формі. Зокрема, дистанційна робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу на час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру (ч. 11 ст. 60² КЗпП України). При дистанційній роботі працівник самостійно визначає робоче місце, а також самостійно несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці. Нормативно встановлене право працівника самостійно визначати робоче місце забезпечує йому можливість перебувати у комфортних для нього обставинах, виконувати роботу не обмежуючись при цьому територією певної держави. Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 60² КЗпП [4] України укладення трудового договору про дистанційну роботу за наявності небезпечних і шкідливих виробничих (технологічних) факторів забороняється [5 с.117].

Отже, дистанційна робота в Україні набула особливого значення в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, та стала важливою формою організації трудових відносин. Законодавче закріплення цієї форми праці у КЗпП створило базові умови для її застосування, однак не усунуло всіх проблем практичної реалізації. Попри гнучкість і інклюзивність дистанційної зайнятості, залишаються неврегульованими питання контролю робочого часу, забезпечення належних умов праці та компенсації витрат працівників. Важливими викликами також є забезпечення кібербезпеки, захисту інформації та недопущення порушення балансу між робочим і особистим життям. Крім того, спостерігається нерівномірність можливостей застосування дистанційної роботи залежно від сфери діяльності. У зв'язку з цим існує потреба подальшого вдосконалення національного законодавства з урахуванням європейського досвіду та сучасних реалій.

Список бібліографічних посилань

1. Вапнярчук. Н. М. Дистанційна зайнятість: проблеми правового регулювання. *Проблеми реалізації прав у сфері праці та соціального забезпечення*. № 1 (13) 2016. С. 101–106. URL: <https://pti.org.ua/ndipzir/en/article/view/32/42> (дата звернення: 08.04.2026).

2. Сільченко С., Сербіна Д. Дистанційна праця: сучасний стан і перспективи розвитку правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 93-99. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.16> (дата звернення: 09.04.2026).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text> (дата звернення: 09.04.2026)

4. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

5. Слома В. М. Дистанційна робота: окремі аспекти правового регулювання. *Право і суспільство*. № 2 / 2022. С. 115–120. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7ffbe436-51fc-4f70-9d8d-01e5bf2af9dd/content> (дата звернення: 09.04.2026).

Одержано 10.04.2026

Богдан Володимирович ПАЛІЙ,

здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7477-8824>

Науковий керівник:

Валерій Валерійович ШИШКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НП України)*

Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9193-1059>

НОВИЙ ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО КОЛЕКТИВНІ УГОДИ ТА ДОГОВОРІ» І ЙОГО ВПЛИВ НА СТОРОНИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Колективно-договірне регулювання тривалий час базувалося на нормах Закону України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року. Попри свою історичну значущість, цей акт був продуктом перехідного періоду від планової до ринкової економіки і значною мірою зберігав радянські підходи до соціального партнерства. Прийняття нового Закону України «Про колективні угоди та договори» від 23 лютого 2023 року № 2937-лого бізнесу та необхідність гармонізації вітчизняного законодавства з

правом ЄС, зокрема з Директивою 2002/14/ЄС щодо інформування та консультування працівників.

Закон України від 1993 року створювався як інструмент стабілізації трудових відносин у постсоціалістичний період, де домінували великі державні підприємства. Однак, як підкреслюється у Пояснювальній записці до проекту № 7628, практичне застосування його норм упродовж десятиліть виявило суттєві прогалини, які фактично нехтували на запити приватного сектору. [4].

Ключова відмінність полягає у переході від суворої формалізації до інклюзивності. Сфера дії Закону 1993 року була штучно обмежена суб'єктами зі статусом юридичної особи, що суперечило Конвенції МОП № 98. Новий закон ліквідує цей бар'єр, що дозволяє залучити до колективних переговорів мільйони працівників, зайнятих у фізичних осіб-підприємців [1; 4].

Якщо у Законі від 1993 акцент робився на контрольних функціях держави, то Закон від 2023 спрямований на розвиток автономії сторін. Зовнішнім чинником реформи стала вимога гармонізації національного законодавства з європейською сучасністю. Висновок Комітету з питань інтеграції до ЄС підтверджує, що новий закон прийшов у відповідність до Європейської соціальної хартії. Навіть зміна послідовності слів у назві — з «договори і угоди» на «угоди та договори» де загальнодержавні та галузеві стандарти (угоди) є фундаментом для локальних домовленостей (договорів) [2; 3].

Згідно зі ст. 3 Закону 1993 року, колективний договір укладався лише на підприємствах, в установах та організаціях, які «мають право юридичної особи». Тобто наймані працівники, які працювали у фізичних осіб-підприємців, де-юре були позбавлені можливості укладати колективні договори [6].

Натомість ст. 2 Закону 2023 року докорінно змінює цю норму, встановлюючи, що дія закону поширюється на всіх «роботодавців (юридичних та фізичних осіб, які використовують найману працю)». Така зміна усуває дискримінацію за ознакою статусу роботодавця та приводить національне право у відповідність до Конвенції МОП № 98. У Пояснювальній записці вказано, що цей крок є стратегічним для «збільшення охоплення працюючого населення колективно-договірною діяльністю» [1; 4; 6].

Закон 1993 року не давав чіткої відповіді про можливість укладення окремого договору у філії чи представництві. Ч. 2 ст. 2 нового закону вперше на законодавчому рівні закріплює право укладати колективні договори у «відокремлених підрозділах юридичної особи». Така деталізація дозволяє легалізувати соціальний діалог на рівні конкретного виробничого об'єкта, забезпечує гнучкість регулювання умов залежно від місця праці [1; 3].

Новий закон не лише включає ФОПів до системи колективно-договірного регулювання, а й структурує представництво сторін таким чином, щоб забезпечити участь якомога більшої кількості суб'єктів у процесі прийняття рішень. У старому законі стороною працівників виступали переважно профспілки, а за їх відсутності — «інші представники, обрані і уповноважені трудовим колективом». За ст. 10 та ст. 11 впроваджують поняття «спільного представницького органу» та визначають порядок залучення до переговорів нерепрезентативних профспілок [5; 6].

Важливою новелою є ч. 4 ст. 4 Закону 2023 року, яка дозволяє залучати до консультацій на галузевому рівні навіть громадські об'єднання, якщо вони представляють інтереси сторін. Це значно розширює коло учасників соціального діалогу. Як зазначається у Висновку Комітету з питань інтеграції до ЄС, такий підхід забезпечує право працівників на переговори на всіх рівнях, що є вимогою Європейської соціальної хартії [1].

Вагомою зміною є деталізація процедури переговорів, яка в Законі року була описана досить загальною. Мова йдеться про спільний представницький орган (СПО) в ст. 10 Закону 2023 року чітко регламентується порядок утворення СПО у разі наявності кількох профспілок, що дозволяє уникнути конфліктів між різними об'єднаннями працівників під час переговорів.

Старий закон мав фокус переважно на економічних аспектах (оплата праці, режим роботи, охорона праці), натомість ч. 2 ст. 8 Закону 2023 року впроваджує сучасні вимоги до змісту, зокрема забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків заходи, спрямовані на запобігання та протидію дискримінації, захист від мобінгу (цькування) на робочому місці. [1; 5; 6].

Наступна зміна яка раніше була відсутня, передбачена в ст. 28 Закону року. Вона встановлює обов'язок роботодавця ознайомити працівника з текстом колективного договору до початку його роботи, а також протягом тижня після укладення нового договору чи внесення змін.

Згідно з Висновком Комітету з питань інтеграції до ЄС, ця норма відповідає Директивам 91/533/ЄЕС та 2019/1152, які закріплюють обов'язок роботодавця щодо прозорого інформування працівника про умови праці. У Пояснювальній записці підкреслюється, що це посилює поінформованість працівників про їхні пільги та гарантії, усуваючи практику

«
п На противагу застарілим підходам, Закон України «Про колективні угоди та договори» від 2023 року впроваджує статтю 18, яка стає фундаментальним інструментом адаптивності трудового законодавства. Ця норма вперше на рівні профільного закону легалізує механізм призупинення дії окремих положень колективної угоди чи договору за ініціативою однієї зі сторін у разі виникнення форс-мажорних обставин. У пояснювальній

а
н
и
х
д

записці вказують, що таке нововведення дозволяє суб'єктам господарювання діяти без побоювань щодо санкцій за невиконання окремих пунктів договору в умовах непереборної сили, що є критично важливим для збереження життєздатності бізнесу [1; 5; 6].

Таким чином, Закон 2023 року є не просто оновленою редакцією старого акта, а принципово новою моделлю соціального партнерства, що базується на принципах інклюзивності, автономії та європейської інтеграції. Це створює фундамент для формування справедливого та прозорого ринку праці, що є критично важливим для успішної післявоєнної відбудови та повноцінної інтеграції України в європейський соціально-економічний простір.

Список бібліографічних посилань

1. Тупіков І. В. Нормативно-правове регулювання сфери дії колективних угод та договорів. *Право і суспільство*. 2023. № 4. С. 225–230. URL: (дата звернення: 21.04.2026).

2. Висновок Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу щодо проєкту Закону України «Про колективні угоди та договори» (реєстр. № 7628). 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/> (дата звернення: 21.04.2026).

3. Поскальнюк В. Г. Аналіз змін в колективно-договірному регулюванні праці відповідно до нового Закону України «Про колективні угоди та договори». *Могилянські читання* – 2023. С. 43–45. URL: <https://lnk.ua/> (дата звернення: 21.04.2026).

4. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про колектив-

н 5. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 01.07.1993 № 3356-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text> (дата звернення: 21.04.2026).

г 6. Закон України «Про колективні угоди та договори» від 23.02.2023 № 2937-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2937-20#Text> (дата звернення: 21.04.2026).

и

Одержано 30.04.2026

т

а

д

о

г

о

в

о

Павло Андрійович ТИМЧИШИН,

курсант 3 курсу Національної академії внутрішніх справ;

(

р

е

є

с

Науковий керівник:

Катерина Володимирівна КУЦИК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Національної академії внутрішніх справ

ОНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Оновлення державної політики зайнятості населення в Україні пов'язане не лише зі зміною підходів до підтримки осіб, які шукають роботу, а й з перебудовою самого ринку праці. Переміщення населення, скорочення робочих місць у частині регіонів, кадровий дефіцит у виробництві, транспорті, медицині, освіті та сфері послуг, повернення військовослужбовців до цивільного життя, зростання кількості людей, для яких працевлаштування пов'язане з додатковими умовами адаптації, змінили зміст державного втручання у сферу зайнятості. Якщо раніше в центрі уваги переважно були облік безробіття та виплата допомоги, то тепер державна політика дедалі більше орієнтується на професійне навчання, перекваліфікацію, стимулювання роботодавця, підтримку самозайнятості та створення робочих місць для тих категорій населення, які без цільової підтримки не можуть швидко повернутися до праці. Саме така зміна підходу впливає на трудове законодавство, бо праця дедалі частіше розглядається не лише як факт укладення трудового договору, а як результат поєднання державної підтримки, підготовки працівника та готовності роботодавця прийняти його на роботу [1, с. 121–127].

Стан ринку праці добре показує, чому державна політика зайнятості змінилася саме в такому напрямі. За даними Міністерства економіки України, станом на кінець 2025 року послугами Державної служби зайнятості скористалися понад 640 тис. осіб, із них 358 тис. мали статус безробітного, а зайнятість забезпечено для 394 тис. людей, у тому числі 315 тис. працевлаштовано за сприяння служби [2]. На кінець 2025 року на Єдиному порталі вакансій було розміщено 192 тис. пропозицій роботи, а в базі Державної служби зайнятості налічувалося 49 тис. вакансій. Водночас за 11 місяців 2025 року роботодавці подали 426,7 тис. запитів на підбір працівників, тоді як на обліку перебували 337,6 тис. безробітних, а рівень укомплектування вакансій становив 63 відсотки. Паралельно Національний банк України та власні опитування бізнесу фіксували дефіцит кваліфікованих кадрів як один із чинників, що стримують економічну активність [3]. Таке поєднання високого попиту на працівників і неповного закриття вакансій показує, що проблема ринку праці полягає вже не

лише в кількості робочих місць, а в тому, наскільки людина відповідає новим умовам працевлаштування.

Оновлена політика зайнятості добре помітна на прикладі тих груп населення, для яких повернення до праці є найскладнішим. У 2025 році послугами Державної служби зайнятості скористалися 96,9 тис. внутрішньо переміщених осіб, із них 42,3 тис. були працевлаштовані, а 15,7 тис. осіб отримали роботу з компенсацією витрат роботодавцю на оплату праці. Серед ветеранів та учасників бойових дій послугами служби скористалися 17,9 тис. осіб, із них роботу отримали 3,9 тис. Для осіб з інвалідністю у 2025 році за програмою компенсації облаштування робочих місць працевлаштовано 2,4 тис. осіб, а загальна сума профінансованої підтримки становила 183 млн грн. Окремим напрямом стала підтримка самозайнятості: у 2025 році в межах програми «Власна справа» 10,6 тис. мікро- і малих підприємців отримали 2,7 млрд грн мікрогрантів, що, за оцінкою Міністерства економіки України, дає близько 17 тис. нових робочих місць [4]. Саме через такі інструменти держава зараз впливає на рух ринку праці: частина людей повертається до роботи через перекваліфікацію і працевлаштування, а частина – через створення власного бізнесу або через стимулювання роботодавця.

Таке оновлення політики вже відбивається на розвитку трудового законодавства України. Закон України «Про зайнятість населення» закріплює не лише статус безробітного та загальні гарантії у сфері працевлаштування, а й професійне навчання, ваучери, компенсації роботодавцям та спеціальні заходи для окремих категорій населення [5]. У 2025 році на цю сферу вплинув і Закон України «Про професійну освіту», який поєднав питання підготовки працівника, кваліфікацій і подальшого працевлаштування. Через це зміни в трудовому законодавстві вже не зводяться лише до правил укладення трудового договору, робочого часу чи оплати праці. Дедалі більшу роль відіграє правове оформлення того, як людина проходить професійний перехід, навчається, повертається до роботи після переміщення або служби, а роботодавець отримує підтримку для створення робочого місця.

Разом із цим державна політика зайнятості оновлюється швидше, ніж трудове законодавство отримує цілісну форму, здатну охопити ці зміни. Значна частина нових механізмів працює через урядові програми, окремі порядки, компенсаційні виплати, гранти та цифрові сервіси Державної служби зайнятості, тоді як загальні норми трудового законодавства і далі орієнтуються переважно на стандартні трудові відносини між працівником і роботодавцем. Через це внутрішньо переміщена особа, ветеран, людина з інвалідністю або працівник, який проходить перекваліфікацію, часто стикається не з єдиною системою правових гарантій, а з окремими про-

грамами, що існують паралельно одна до одної [1, с.121-127]. Для роботодавця ситуація виглядає подібно: компенсації, гранти, навчальні програми і механізми підтримки є, але їх місце в загальній системі трудового законодавства розкрито неповно. У результаті практика зайнятості вже змінилася, а правова модель ще зберігає фрагментарний характер.

Конкретне вирішення цієї проблеми доцільно пов'язати з уточненням Закону України «Про зайнятість населення» та його узгодженням із загальними нормами трудового законодавства. У цьому законі доцільно чіткіше визначити, що професійне навчання, ваучери, компенсація витрат роботодавцю за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, підтримка осіб з інвалідністю, гранти для створення власної справи та інші активні заходи є складовими державної гарантії права на працю. Окремо доцільно закріпити більш зрозумілий цифровий порядок взаємодії людини з Державною службою зайнятості: від звернення по вакансію до професійного навчання, компенсаційного механізму або переходу до самозайнятості. Це дає змогу чіткіше визначити правове становище працівника, який повертається до роботи після переміщення, проходить перекваліфікацію або працевлаштовується на місце, створене за державною підтримкою. Без такого узгодження державна політика і далі працюватиме через окремі інструменти, а не як завершена законодавча модель.

Отже, оновлення державної політики зайнятості населення вже суттєво вплинуло на розвиток трудового законодавства України, оскільки змінило зміст державної участі у сфері праці. Сучасна модель зайнятості будується не лише навколо безробіття та пошуку вакансій, а навколо професійного навчання, перекваліфікації, грантів, компенсацій, інклюзивного працевлаштування та цифрових сервісів. Статистичні показники 2025 року показують, що саме через ці інструменти держава підтримує внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з інвалідністю та тих, хто створює нові робочі місця. Основна проблема полягає в тому, що така політика вже працює як система, а її законодавче оформлення ще залишається фрагментарним. Чітке закріплення активних заходів зайнятості в Законі України «Про зайнятість населення» як складової державної гарантії права на працю та їх узгодження із загальними нормами трудового законодавства дає найбільш прямий шлях до цілісної правової моделі зайнятості, яка відповідає сучасному стану ринку праці в Україні

Список бібліографічних посилань

1. Правове регулювання трудових правовідносин : навч. посіб. / О. В. Веренкітова, А. Л. Калінюк, Б. В. Кирдан та ін. ; за заг. ред. Б. В. Кирдана. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 431 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/6e20779b-437a-4507-89d7-6a58e83d45eb/download> (дата звернення: 27.03.2026).

2. Державна служба зайнятості: підсумки 2025 року // Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/c2eb5b55-fe6a-432a-a0da-c3a5b460dd33?lang=uk-UA&title=DSZ> (дата звернення: 27.03.2026).

3. Інфляційний звіт. Січень 2026 року / Національний банк України. Київ, 2026. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2026-Q1.pdf (дата звернення: 27.03.2026).

4. Робота без бар'єрів: підсумки 2025 року // Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/a064b7fa-dc4e-46da-b433-d93986947d9?isSpecial=true&lang=uk-UA&title=RobotaBezBarriiv> (дата звернення: 27.03.2026).

5. Про зайнятість населення : Закон України від 05 лип. 2012 р. № 5067-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 27.03.2026).

Одержано 20.04.2026

Олексій Дмитрович ХІЗАНОВ,

курсант 3 курсу ННІПД

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Катерина Володимирівна КУЦИК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Національної академії внутрішніх справ

ЕЛЕКТРОННА ТРУДОВА КНИЖКА ЯК НОВИЙ МЕХАНІЗМ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ТРУДОВОГО СТАЖУ

Електронна трудова книжка поступово стала новим механізмом підтвердження трудового стажу, оскільки відомості про трудову діяльність працівника переносяться з паперового документа до реєстру застрахованих осіб. Тривалий час паперова трудова книжка була основним документом, за яким підтверджувалися прийняття на роботу, переведення, звільнення та інші обставини трудової діяльності. Після зміни статті 48 Кодексу законів про працю України облік трудової діяльності працівника здійснюється в електронній формі, а паперова трудова книжка, якщо вона є, зберігається у працівника, і роботодавець на його вимогу вносить до неї записи [1].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі»

закріпив п'ятирічний перехідний період з 10 червня 2021 року до 10 червня 2026 року, протягом якого відомості з паперових документів мають бути включені до електронного обліку [2]. У трудових правовідносинах така модель пов'язана не лише з пенсійним забезпеченням, а й з підтвердженням тривалості роботи для виплат, надбавок, страхових випадків та інших прав, де стаж має юридичне значення.

Порядок подання відомостей про трудову діяльність в електронній формі визначений постановою правління Пенсійного фонду України від 12.03.2021 № 11-1. За цим порядком роботодавець або працівник подає через вебпортал Пенсійного фонду України скановані копії трудової книжки та інших документів про стаж, а відомості включаються до реєстру застрахованих осіб [3]. Пенсійний фонд України у своїх офіційних роз'ясненнях називає серед переваг такого переходу зменшення ризику втрати чи пошкодження паперових документів, швидкий доступ працівника до відомостей про власний стаж, спрощення підтвердження права на пенсійні виплати, лікарняні, компенсації та інші соціальні гарантії. Оцифрування також зменшує залежність працівника від архіву роботодавця, що особливо важливо для людей, які змінювали місце роботи багато разів або втратили частину паперових документів [4, с. 171–172]. Разом із тим сам електронний запис підтверджує стаж лише тоді, коли до реєстру внесені повні й коректні відомості про всі періоди трудової діяльності працівника.

Найбільші труднощі стосуються періодів роботи, щодо яких у реєстрі відсутні або неповні дані. Це насамперед стаж до 1 січня 2004 року, коли персоналізований облік ще не охоплював трудову діяльність у теперішньому вигляді, а також випадки ліквідації підприємства, втрати архівів, пошкодження трудової книжки, відсутності окремих наказів про прийняття чи звільнення, різного написання прізвища або інших розбіжностей у документах. Для працівників, які постраждали від збройної агресії рф, ця проблема є гострішою, оскільки частина документів залишилася на тимчасово окупованих територіях України, була втрачена під час переміщення або стала недоступною через припинення роботи підприємства. У таких випадках електронна трудова книжка не усуває автоматично питання підтвердження стажу, а працівник і далі звертається до архівних довідок, інших документів чи спеціального порядку підтвердження. Саме тому залишається чинним Порядок підтвердження наявного стажу роботи для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.1993 № 637.

Оцифрування трудових книжок дає працівникові кілька цілком практичних переваг. Дані про трудову діяльність зберігаються не в одному паперовому документі, який можна загубити або пошкодити, а в державному реєстрі, доступ до якого працівник має через електронний кабінет.

Це полегшує перевірку відомостей про стаж, скорочує кількість випадків, коли людині доводиться самостійно збирати документи за попередні роки роботи, і спрощує взаємодію з органами Пенсійного фонду України. Для внутрішньо переміщених осіб та працівників із територій бойових дій цифровий облік знімає частину проблем, пов'язаних із відсутністю паперової книжки на руках. Водночас перенесення основного масиву трудових даних до електронного реєстру пов'язує підтвердження стажу зі станом захисту державних інформаційних систем. За даними Державного центру кіберзахисту, у 2024 році CERT-UA зареєструвала 4315 кіберінцидентів, що майже на 70 відсотків більше, ніж у 2023 році, а серед основних цілей атак були урядові організації та місцеві органи влади, сектор безпеки і оборони, енергетика, телеком-компанії та інтернет-провайдери [5].

Проблематика цієї теми зосереджується на двох пов'язаних обставинах. Перша пов'язана з тим, що до завершення перехідного періоду частина працівників підходить із неповними відомостями про стаж у реєстрі. Друга пов'язана з тим, що після оцифрування значення має не лише сам запис, а й цілісність, доступність і захищеність даних, у яких цей запис міститься. Через це електронна трудова книжка не може розглядатися лише як технічна заміна паперової форми. Її реальне використання залежить від того, чи здатна держава своєчасно виявляти прогалини у записах, чи має працівник зрозумілий порядок виправлення розбіжностей і чи захищений сам реєстр від втрати даних або зовнішнього втручання. Для працівника ці питання мають прикладний характер, оскільки саме вони визначають, чи буде конкретний період роботи зарахований до стажу без додаткових довідок, звернень і спорів.

Рациональне вирішення цієї проблеми доцільно пов'язати з уточненням порядку роботи з неповними та спірними відомостями. Постанову правління Пенсійного фонду України від 12.03.2021 № 11-1 доцільно доповнити окремими правилами щодо виявлення прогалин у записах про трудову діяльність, повідомлення працівника про такі прогалини через електронний кабінет, строків перевірки поданих документів та порядку внесення уточнених відомостей роботодавцем або його правонаступником [3]. Окремо слід передбачити спеціальну процедуру для осіб, які втратили документи внаслідок збройної агресії РФ або не мають доступу до архівів. Паралельно оцифрування трудових книжок має поєднуватися з резервним копіюванням даних, перевіркою цілісності записів і постійним контролем за кіберзахистом реєстру застрахованих осіб. За такого підходу електронна трудова книжка працює не лише як зручний сервіс перегляду записів, а як повноцінний механізм підтвердження трудового стажу.

Отже, електронна трудова книжка вже стала основним способом обліку трудової діяльності працівника, але повноцінно підтверджує стаж

лише за наявності в реєстрі повних, точних і захищених від втручання відомостей. Основна проблема пов'язана з неповними записами, спірними періодами роботи, втратою документів через збройну агресію РФ та відсутністю окремого порядку швидкого виправлення таких ситуацій. Оцифрування трудових книжок зменшує ризик втрати паперових документів і спрощує доступ працівника до власних даних, але одночасно ставить питання про якість внесених відомостей і захист державних інформаційних систем. Саме тому завершення переходу до електронного обліку трудової діяльності має супроводжуватися не лише перенесенням записів до реєстру, а й чітким порядком уточнення спірних відомостей та постійним контролем за цілісністю електронних даних.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 26.03.2026).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі : Закон України від 05 лют. 2021 р. № 1217-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-20> (дата звернення: 26.03.2026).

3. Про затвердження Порядку подання відомостей про трудову діяльність працівника, фізичної особи-підприємця, фізичної особи, яка забезпечує себе роботою самостійно, в електронній формі : постанова правління Пенсійного фонду України від 12 берез. 2021 р. № 11-1. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0802-21> (дата звернення: 26.03.2026).

4. Правове регулювання трудових правовідносин : навч. посіб. / О. В. Веренкіотова, А. Л. Калінюк, Б. В. Кирдан та ін. ; за заг. ред. Б. В. Кирдана. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 431 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/6e20779b-437a-4507-89d7-6a58e83d45eb/download> (дата звернення: 27.03.2026).

5. Російські кібероперації. Аналітика за 2024 рік / Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Київ, 2025. URL: <https://cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=68752> (дата звернення: 26.03.2026).

Одержано 20.04.2026

Павло Олександрович ЯЩУР,

курсант 3 курсу

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Катерина Володимирівна КУЦИК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Національної академії внутрішніх справ

НОВА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Нова модель оцінювання повсякденного функціонування особи змінила не лише порядок встановлення інвалідності, а й сам порядок отримання пенсії, допомоги, компенсації, соціальної послуги та реабілітаційної підтримки. У попередній системі підставою для подальшого оформлення соціальних гарантій був висновок медико-соціальної експертної комісії, після чого людина окремо зверталася до органів, від яких залежали пенсійні виплати, пільги чи інші форми підтримки. Після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування медико-соціальної експертизи та впровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» і постанови Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 року № 1338 держава перейшла до іншого підходу, за яким оцінюється не лише сам факт захворювання або травми, а й те, як стан здоров'я впливає на повсякденне життя людини, її здатність працювати, навчатися, пересуватися, спілкуватися та користуватися соціальними гарантіями [1;2]. Через це нову модель доцільно розглядати не як окрему медичну зміну, а як новий порядок, від якого залежить реалізація права на соціальне забезпечення.

Побудова цієї системи показує, що держава поєднала медичне оцінювання з юридичними наслідками, які виникають для особи після ухвалення відповідного рішення. Оцінювання повсякденного функціонування проводять експертні команди в закладах охорони здоров'я, а сама процедура здійснюється через електронну систему. Законом також передбачено, що комплексна оцінка може охоплювати не лише сферу охорони здоров'я, а й соціальну, освітню, сферу зайнятості, фізичної культури та спорту та інші сфери життєдіяльності. Порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України, встановлено різні форми проведення такого оцінювання: очну, заочну, із застосуванням телемедицини та за місцем перебування або лікування особи. На рівні відомчого регулювання наказом Міністерства охорони здоров'я України від 10 грудня 2024 року № 2067

визначено склад документів, які формуються під час оцінювання, та зміст рішень експертних команд [3]. За такої побудови результат оцінювання пов'язується не лише з медичним висновком, а й з подальшим встановленням інвалідності, ступеня втрати професійної працездатності, потреби в реабілітації та підстав для отримання соціального забезпечення [4, с. 50–52].

Перехід від системи МСЕК до нового порядку оцінювання супроводжується спеціальними правилами, які не допускають автоматичного припинення вже набутого права. Постановою Кабінету Міністрів України № 1338 передбачено, що документи й рішення МСЕК, видані до запровадження нової системи, залишаються чинними та далі є підставою для пенсій, допомог, компенсацій, надбавок, пільг, соціальних послуг і реабілітаційних заходів, якщо інше не буде встановлено за результатами нового оцінювання або перевірки [2]. Для осіб, які не змогли пройти повторний огляд своєчасно, законодавство зберегло продовження інвалідності на визначений строк, а для людей, яких неможливо направити на оцінювання через бойові дії, тимчасову окупацію або тяжкий стан здоров'я, оцінювання переноситься на час після припинення чи скасування воєнного стану з одночасним продовженням інвалідності та ступеня втрати професійної працездатності. Такі правила забезпечують збереження правового статусу особи й не допускають припинення раніше призначених виплат та інших форм підтримки лише через заміну процедури.

Поєднання оцінювання з індивідуальною програмою реабілітації також змінило зміст цієї системи, оскільки після проходження оцінювання особа отримує не лише рішення про наявність чи відсутність інвалідності, а й висновки, які впливають на подальший обсяг підтримки. Урядові та відомчі акти передбачають, що в індивідуальній програмі реабілітації відображаються не тільки медичні заходи, а й інші потреби людини, пов'язані з повсякденним функціонуванням [4, с. 53–55]. Через це право на соціальне забезпечення в межах нової системи пов'язується не лише з грошовою виплатою, а й з технічними засобами реабілітації, соціальними послугами, можливістю продовження навчання, працевлаштуванням та іншими видами підтримки, які залежать від висновку про обмеження повсякденного функціонування. У результаті рішення експертної команди стає підставою не для одного адміністративного рішення, а для кількох взаємопов'язаних дій у сфері соціального забезпечення та реабілітації.

Після запуску нової системи стало помітно, що найбільше практичних труднощів виникає не під час самого оцінювання, а після ухвалення рішення експертною командою. Міністерство охорони здоров'я України у травні 2025 року оновило гарячу лінію Центру оцінювання повсякденного функціонування особи й прямо зазначило, що за цим каналом людина може дізнатися, чи зареєстрована її справа, на якому етапі вона перебуває, як оскаржити рішення експертної команди та як подати скаргу

або клопотання [5]. Там само було вказано, що Центр працює з великим навантаженням, оскільки, крім нових звернень, до нього передаються справи для повторного розгляду після виявлення порушень у попередній системі. Додатково Кабінет Міністрів України вже після початку роботи нової моделі ухвалив постанову від 03 вересня 2025 року № 1111, якою вніс зміни до низки своїх актів з питань проведення оцінювання повсякденного функціонування особи. Це показує, що новий порядок уже застосовується на практиці, але його робота супроводжується значним адміністративним навантаженням і потребою в подальшому уточненні окремих процедур.

Для права на соціальне забезпечення найбільш проблемним є стадія після ухвалення рішення експертною командою, коли це рішення має бути враховане органами, що призначають пенсію, допомогу, компенсацію, соціальну послугу або забезпечують виконання індивідуальної програми реабілітації. Саме на цій стадії людина може зіткнутися не з відмовою у праві, а із затримкою в його реалізації, коли рішення вже існує, але ще не стало підставою для наступних дій з боку відповідних органів. Зміст нової моделі полягає в тому, що оцінювання повсякденного функціонування має враховувати не лише медичний стан особи, а й її потреби у сфері соціального захисту, зайнятості та реабілітації, однак без чітко визначеного порядку передання такого рішення між різними органами людина фактично змушена самотійно з'ясовувати, на якому етапі перебуває справа.

Отже, нова модель оцінювання повсякденного функціонування особи змінила не лише порядок встановлення інвалідності, а й порядок реалізації права на соціальне забезпечення загалом. Її зміст полягає в тому, що стан здоров'я особи оцінюється не ізольовано, а з урахуванням того, як він впливає на повсякденне життя, працездатність, потребу в реабілітації та доступ до соціальних гарантій. Перевага цієї системи полягає в тому, що вона пов'язує медичне рішення з подальшими діями у сфері пенсійного забезпечення, соціального захисту та реабілітаційної підтримки, а також зберігає чинність раніше ухвалених рішень на перехідний період. Разом із тим практична реалізація цієї моделі показує, що після ухвалення рішення експертною командою людина не завжди одразу отримує соціальні гарантії, оскільки порядок передання такого рішення до органів, які призначають виплати, надають послуги або забезпечують реабілітаційні заходи, врегульований недостатньо чітко. Саме тому подальше вдосконалення цієї системи доцільно пов'язати із закріпленням автоматичного електронного передання рішень експертних команд до Пенсійного фонду України, органів соціального захисту населення та інших уповноважених суб'єктів, а також із визначенням строків їх врахування і обов'язкового інформування особи про рух її справи. Лише за такої умови

нова модель оцінювання повсякденного функціонування особи повною мірою виконуватиме свою функцію як реальний механізм реалізації права на соціальне забезпечення.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування медико-соціальної експертизи та впровадження оцінювання повсякденного функціонування особи : Закон України від 19 груд. 2024 р. № 4170-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4170-20> (дата звернення: 30.03.2026).

2. Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи : постанова Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2024 р. № 1338. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2024-%D0%BF> (дата звернення: 30.03.2026).

3. Деякі питання забезпечення проведення оцінювання повсякденного функціонування особи : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 груд. 2024 р. № 2067. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1981-24> (дата звернення: 30.03.2026).

4. Романюк Л. М., Теренда Н. О., Романюк Н. Є., Данчевська Г. В., Панчишин Н. Я., Слободян Н. О. Нормативно-правова база впровадження оцінювання повсякденного функціонування особи та організаційних аспектів реабілітації // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2025. № 2. С. 49–56. DOI: 10.11603/1681-2786.2025.2.15506. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/visnyk-gigieny/article/view/15506> (дата звернення: 30.03.2026).

5. МОЗ оновило гарячу лінію Центру оцінювання повсякденного функціонування особи // Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-onovleno-hariachu-liniiu-tsentru-otsiniuvannia-povsiakdennoho-funktsionuvannia> (дата звернення: 30.03.2026).

Одержано 17.04.2026

Євроінтеграційні процеси та інтеграційний розвиток України: міжнародні правові основи та національні традиції

Сніжана Анатоліївна АНТОЩУК,

*курсантка групи 23-302 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Андрій Васильович ВОЙЦІХОВСЬКИЙ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
і міжнародного права та прав людини
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5629-8852>*

ДОТРИМАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАТРИМАНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови збройної агресії російської федерації та воєнного стану зумовлюють необхідність поєднання Національною поліцією України забезпечення публічної безпеки з дотриманням міжнародно-правових стандартів захисту прав затриманих. Україна як учасниця міжнародних договорів у сфері прав людини зобов'язана гарантувати ці права навіть в умовах збройного конфлікту.

Основні стандарти поводження із затриманими закріплені у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. [1], який гарантує право на свободу та особисту недоторканність (ст. 9) і гуманного ставлення до всіх затриманих осіб (ст. 10). Ці положення розвивають принципи Загальної декларації прав людини 1948 р. [2], зокрема ст. ст. 3, 5 і 9, що проголошують право на життя, свободу, особисту недоторканність та забороняють катування і свавільне затримання.

Важливе значення має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [3], яка встановлює абсолютну заборону катувань і нелюдського поводження (ст. 3) та визначає вимоги законності й обґрунтованості затримання (ст. 5). Для практики Національної поліції України це означає обов'язок належної фіксації затримання, недопущення насильства та забезпечення доступу затриманого до адвоката і медичної допомоги.

Водночас ст. 15 даної Конвенції [3] допускає тимчасовий відступ від окремих зобов'язань у період війни чи надзвичайного стану, однак такі відступи не можуть стосуватися заборони катувань, свавільного позбавлення життя чи дискримінації. Це означає, що навіть в умовах воєнного стану Національна поліція України зобов'язана забезпечувати безумовне дотримання основоположних прав і свобод затриманих.

Конвенція ООН проти катувань 1984 р. [4] (ст. 2) також закріплює абсолютну заборону катувань, яка не допускає жодних відступів незалежно від воєнного стану чи інших надзвичайних обставин. Для Національної поліції України це означає неприпустимість будь-яких дій, що можуть бути кваліфіковані як катування або жорстоке поводження, а також обов'язок їх попередження, виявлення та належної фіксації.

Спільна ст. 3 Женевських конвенцій 1949 р. покладає на державу обов'язок забезпечувати гуманне ставлення до всіх осіб, які перебувають під її контролем, зокрема тих, хто не бере безпосередньої участі в бойових діях. [5, с. 300] В умовах воєнного стану це вимагає від Національної поліції України гарантування мінімальних стандартів гуманного поводження із затриманими, зокрема заборони насильства, катувань, тілесних покарань, приниження чи загроз їхньому життю.

Важливі гарантії закріплені у Додатковому протоколі I 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р. [6], зокрема у ст. 75, яка встановлює основні гарантії для всіх затриманих осіб. Вони передбачають заборону катувань, колективних покарань і принизливого поводження, а також обов'язок забезпечити справедливе ставлення під час утримання. Для Національної поліції України це означає необхідність належного документування дій щодо затриманих, забезпечення доступу до медичної допомоги, адвоката та інформування родичів.

У національному праві міжнародно-правові стандарти закріплені насамперед у Конституції України [7], яка гарантує заборону катувань (ст. 28) і право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29). Закон України «Про Національну поліцію» [8] встановлює пріоритет прав людини та правила застосування сили (ст. ст. 7, 18, 43-46, а Кримінальний процесуальний кодекс України [9] визначає підстави і процедури затримання та гарантії захисту затриманих (ст. ст. 48, 206-208). Водночас Закон «Про правовий режим воєнного стану» [10] допускає тимчасові обмеження окремих прав, але не дозволяє відступати від основоположних гарантій, зокрема заборони катувань і права на гуманне поводження (ст. 8).

У випадках затримань в умовах воєнного стану ключовими є вимоги законності, необхідності та пропорційності. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [3] (ст. 5) зобов'язує негайно повідомляти особу про причини затримання, а Кримінальний процесуальний кодекс України [9] (ст. 48) гарантує невідкладний доступ до адвоката, що

підтверджено практикою ЄСПЛ у справі *Salduz v. Turkey* [11]. Водночас Спільна ст. 3 Женевських конвенцій 1949 р. та Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1949 р. [6] [5, с. 300] (ст. 75) вимагають гуманного поводження із затриманими та забезпечення базових гарантій, зокрема медичної допомоги і права повідомити родичів.

Національна поліція України може бути першою державною інстанцією, що контактує з особами, які фактично мають статус військовополонених. У таких випадках застосовуються норми Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 р. [12], які передбачають гуманне поводження, заборону заподіяння шкоди (ст. 13), обов'язковий медичний огляд (ст. 15) та якнайшвидшу передачу таких осіб компетентним органам (ст. 19) тощо.

Запобігання катуванням забезпечується через національний превентивний механізм відповідно до Факультативного протоколу 2002 р. до Конвенції проти катувань 1984 р. [13], який гарантує моніторам доступ до місць несвободи (ст. 19). В Україні ці функції здійснює Уповноважений Верховної Ради з прав людини (ст. 13 Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [14]), а нагляд за законністю забезпечує прокуратура (ст. 26 Закону «Про прокуратуру» [15]).

Підсумовуючи, воєнний стан не зменшує, а посилює обов'язок Національної поліції України дотримуватися міжнародних стандартів захисту прав затриманих, зокрема заборони катувань, законності затримання, доступу до адвоката і медичної допомоги. Дотримання цих гарантій, разом із належним контролем і документуванням дій, є необхідною умовою забезпечення верховенства права під час збройного конфлікту.

Список бібліографічних посилань

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085
5. Права людини у міжнародному праві: підручник [Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.] / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. А. В. Войціховського. Харків : ООО «Планета- Принт», 2021. 404 с.
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#o520

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
8. Закон України «Про національну поліцію»: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
11. Case of Salduz v. Turkey: рішення ЄСПЛ від 27.11.2008 / ЄСПЛ. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22%3A%22001-117602%22%7D>
12. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153
13. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 18.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48
14. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
15. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

Одержано 17.04.2026

Аліна Ярославівна ВАЛЬЧУК,

*курсантка групи 24-201 навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Андрій Васильович ВОЙЦІХОВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного

і міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5629-8852>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження зумовлена системними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права з боку російської федерації в умовах збройної агресії проти України. За умов тимчасової окупації особливого значення набуває забезпечення захисту осіб, які не беруть участі

у воєнних діях, оскільки масові порушення їхніх прав призводять до погіршення гуманітарної ситуації та створюють загрозу життю і здоров'ю населення. [1, с. 1-15].

Однією з ключових проблем правового статусу цивільного населення на тимчасово окупованих територіях України є примусове нав'язування громадянства держави-агресора, відоме як «примусова паспортизація» [2, с. 13]. Така практика суперечить ст. 45 Положення про закони і звичаї війни на суходолі (Додаток до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 р.) [3], яка забороняє примушувати населення окупованої території до присяги на вірність державі-супротивнику. Видача паспортів під тиском і під загрозою обмеження базових прав не є добровільним набуттям громадянства, а виступає засобом підпорядкування цивільного населення окупаційній владі.

Крім того, відповідно до ст. ст. 3 і 27 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. [4], окупаційна держава зобов'язана поважати честь, гідність і права цивільних осіб та утримуватися від зміни їх правового статусу. Примусова паспортизація порушує ці норми й свідчить про спробу протиправної інтеграції окупованих територій.

Держава-агресор систематично здійснює депортацію та насильницьке переміщення цивільного населення з тимчасово окупованих територій України на власну територію, що є порушенням міжнародного гуманітарного права. Стаття 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. [4] прямо забороняє індивідуальні й масові переміщення або депортацію захищених осіб з окупованої території незалежно від мотивів, а такі дії можуть кваліфікуватися як міжнародні злочини.

Особливо небезпечною є практика насильницького переміщення українських дітей під приводом «евакуації» чи «оздоровлення» з подальшим їх усиновленням у сім'ї громадян РФ без збереження українського громадянства. Це порушує міжнародно-правові гарантії захисту дітей і може розглядатися як елемент злочину геноциду у розумінні Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р. [5]

В умовах збройної агресії проти України російська федерація систематично здійснює доміцид - навмисне знищення житлового середовища цивільного населення, зокрема житлових будинків і об'єктів інфраструктури, що не використовуються у воєнних цілях. Це призводить до непридатності територій для проживання, масового переміщення населення та тривалих гуманітарних наслідків. Показовими є масштабні руйнування Маріуполя, Бахмута та інших українських населених пунктів, які супроводжувалися значними втратами житлового фонду та об'єктів цивільної інфраструктури. [6] Такі дії порушують ст. 53 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. [4], яка забороняє

знищення майна, окрім випадків абсолютної військової необхідності. Системний і невибірковий характер руйнувань свідчить про відсутність такої необхідності та про їх навмисність.

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права охорони культурної спадщини, окупаційна влада зобов'язана забезпечувати захист культурних цінностей, зокрема пам'яток архітектури, мистецтва, історії, наукових колекцій і архівів. Реквізиція приватної власності можлива лише з урахуванням місцевих потреб і за умови справедливої компенсації. Натомість довільне знищення чи пошкодження майна цивільного населення є забороненим і становить серйозне порушення міжнародного гуманітарного права. [7, с. 352-355]

Держава-агресор систематично порушує санітарні та гігієнічні норми на тимчасово окупованих територіях України, створюючи загрозу життю і здоров'ю цивільного населення. Прикладом є підлив Каховського водосховища, що спричинив масштабну гуманітарну й екологічну катастрофу - затоплення населених пунктів, знищення джерел питної води та руйнування інфраструктури. [8] Такі дії порушують Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. [9], зокрема ст. ст. 54 і 56, які забороняють посягання на об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, та передбачають спеціальний захист споруд, що містять небезпечні сили. Позбавлення доступу до безпечної води й належних санітарних умов є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права.

Проведений аналіз підтверджує системні й грубі порушення державою-агресором норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення на тимчасово окупованих територіях України. Примусова паспортизація, депортація цивільних осіб, зокрема дітей, а також умисне знищення житлової та критичної інфраструктури свідчать про цілеспрямований характер дій і відсутність військової необхідності. Такі порушення мають ознаки серйозних міжнародних злочинів і зумовлюють притягнення винних до міжнародно-правової відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Voitsikhovskiy A., Gudz T., Honcharuk O., Filipaska N. Humanitarian crisis in Ukraine as a result of Russia's armed aggression: national and global consequences. *Journal of Legal Ethical and Regulatory Issues*. 2024. Vol. 27. Issue 6. Pp. 1-15.

2. Нав'язування громадянам України громадянства РФ на окупованій території України та в РФ: аналіт. звіт. Центр прав людини ZMINA. 2024. 51 с.

3. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: міжнародний документ від

18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення: 04.03.2026).

4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни: міжнародний документ від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 05.03.2026).

5. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: міжнародний документ від 09.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155 (дата звернення: 05.03.2026).

6. Російська агресія та проблема доміциду в міжнародному праві / Association of reintegration of Crimea (24.05.2024). URL: https://arcrimea.org/uk/activity_ua/2024/05/24/rosijska-agresiya-ta-problema-domicidu-v-mizhnarodnomu-pravi/ (дата звернення: 06.03.2026).

7. Міжнародне право: підручник / А.В. Войціховський; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.

8. Чершишук П. Руйнування Росією Каховської ГЕС: попередній аналіз проблем / Юридична Газета. 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/ekologichne-pravo-turistichne-pravo/ruynuvannya-rosieyu-kahovskoyi-ges-poperedniy-analiz-problem.html> (дата звернення: 04.03.2026).

9. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I): міжнародний документ від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 05.03.2026).

Одержано 08.03.2026

Дарія Русланівна КЛАДЬКО,

студентка 308 н. г. СПРБ

навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Вікторія Миколаївна ТЕРНАВСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного права

навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Відповідно до статті 51 Конституції України дитинство охороняється державою, а стаття 52 Основного Закону нашої держави закріплює положення про рівність дітей у своїх правах [1]. Питання забезпечення,

реалізації та захисту прав і свобод дітей як однієї з найбільш вразливих категорій населення постають особливо гостро в умовах повномасштабного воєнного вторгнення російської держави на територію України. Держава зобов'язана забезпечувати всі гарантії дотримання конституційних прав дитини, навіть в умовах воєнного стану. Однак їх практична реалізація часто стикається з об'єктивними труднощами. Відповідно, питання правового становища дитини в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності сьогодні.

Законодавство України встановлює систему заходів захисту дітей у кризових ситуаціях, у тому числі в умовах війни. Україна, як держава-учасниця Конвенції ООН про права дитини 1989 року, вживає відповідно до статті 30-1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у населених пунктах, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з незаконного утримання, у тому числі з полону, повернення на підконтрольну Україні територію депортованих, примусово переміщених дітей [2]. Однак, В. Тернавська слушно зазначає, що масові грубі порушення прав людини як на непідконтрольних українській владі територіях, так і на прилеглих до них, тривають з 2014 р., де серед постраждалих і загиблих багато дітей [3]. В Україні, починаючи з 24 лютого 2022 року і станом на 17 лютого 2026 року, внаслідок обстрілів, зокрема посилених ударів дальньої дії, загинули або були поранені понад 3200 дітей [4], що наочно демонструє масштаби гуманітарної катастрофи. Ці дані не є остаточними, адже вони постійно оновлюються внаслідок триваючих воєнних дій. Однак статистика не визначає кількість постраждалих і загиблих дітей у період з 2014 до 2022 року.

В умовах триваючої збройної агресії російської держави проти України гостро постало також питання освіти дітей, адже освіта є важливим інструментом для розвитку дітей. Так, О. Колич та І. Залуцька наголошують, що в умовах воєнного стану чимало учасників освітнього процесу були змушені переміститися як всередині України, так і за її межі через загрозу життю бойових дій, водночас значна кількість педагогів і студентів продовжує перебувати в тимчасово окупованих районах, де вони потребують особливої державної підтримки [5, с. 144]. Вважаю, що забезпечення права на освіту, гарантоване статтею 53 Конституції України [1] та статтею 3 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [6] в умовах війни набуває особливого значення як ключовий чинник збереження стабільності суспільства та розвитку дітей. Система освіти наразі стає не лише засобом передачі знань, а й інструментом психологічної реабілітації та інтеграції дітей у безпечний простір, наприклад, якщо дитина

отримала статус внутрішньо переміщеної особи, вимушено покинувши місце проживання. Освіта виконує роль певного механізму соціалізації в умовах невизначеності, що дозволяє зменшити негативний вплив війни на формування особистості. Відповідно, важливим завданням держави є створення та забезпечення рівного доступу до освітніх послуг для дітей, які перебувають у різних регіонах України та за її межами.

Іншою проблемою, що набула масового характеру, є депортація українських дітей на територію держави-агресора. Ці діяння, спрямовані на насильницьке позбавлення дітей їхнього національного коріння та культурної ідентичності під прикриттям «евакуації», мають всі ознаки воєнного злочину та злочину проти людяності згідно з положеннями Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Зокрема, відповідно до частини першої статті 78 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року «жодна сторона, що перебуває в конфлікті, не вживає заходів щодо евакуації дітей, крім як своїх власних громадян в іноземну державу, за винятком випадків, коли йдеться про тимчасову евакуацію, необхідну з невідкладних причин, пов'язану зі станом здоров'я чи лікуванням дітей або, якщо вони не перебувають на окупованій території, з їх безпекою» [7]. Депортовані діти піддаються ризику асиміляції, пропаганди та втрати зв'язку з рідними. На мою думку, такі дії несуть непоправну шкоду українському суспільству загалом. А. Рогоза наголошує на тому, що «особлива увага має бути приділена боротьбі за повернення дітей, незаконно вивезених з України, та їх відновленню після пережитої мовної й соціальної дискримінації» [8, с. 172].

Ефективний захист дітей потребує постійного вдосконалення національного законодавства, адаптації механізмів правового реагування до сучасних викликів та забезпечення реального забезпечення безпеки, доступу дітей до освіти й соціального захисту. У цьому контексті слушною є думка В. Чернобук, що захист прав дітей під час війни в Україні вимагає злагодженої і комплексної співпраці національних та міжнародних організацій, що включає правову, гуманітарну, медичну та освітню допомогу [9, с. 1293].

Отже, в умовах повномасштабної збройної агресії російської держави проти України питання захисту прав дітей має особливе значення як на національному, так і на міжнародному рівнях. Воєнні дії спричиняють масові порушення основних прав і свобод дитини, зокрема права на життя, безпеку, освіту, охорону здоров'я та сімейне виховання. Особливо небезпечними проявами таких порушень є поранення і загибель дітей, їх вимушене переміщення, психологічне травмування, а також незаконна депортація до держави-агресора. У зв'язку з цим ефективний захист прав

дітей потребує вдосконалення національного механізму забезпечення і захисту прав і свобод дітей, посилення міжнародного співробітництва. Водночас одним із пріоритетних завдань держави та міжнародної спільноти має залишатися повернення депортованих дітей, забезпечення їх реабілітації та створення належних умов для повноцінного фізичного, психологічного й соціального відновлення.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
3. Тернавська В. Правовий статус дітей, які постраждали внаслідок військової агресії російської федерації проти України (конституційно-правовий аспект). *Нове українське право*. 2022. Вип. 3. С. 116-122.
4. ЮНІСЕФ. Чотири роки війни: понад третина українських дітей залишаються переміщеними — ЮНІСЕФ. 2026. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-third-ukraines-children-remain-displaced-four-years-war-unicef>
5. Колич, О., Залуцька І. Адаптація освітнього процесу до умов воєнного часу. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару* (20 червня 2025 р.). ЛьвДУВС, 2025. С. 143-146.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст.380.
7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I): міжнародний документ від 8 червня 1977 р. (ратифікований Указом Президії ВР УРСР № 7960-XI від 18 серпня 1989 р.) / Організація Об'єднаних націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
8. Рогоза А. Реалізація права дитини на сім'ю під час війни: питання опіки та піклування. *Актуальні проблеми здійснення та захисту прав та інтересів дітей у приватних правовідносинах в умовах воєнного стану: збірник наукових праць*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Л. Юзькова, 2025. С. 170-172.
9. Чернобук В. В. Захист прав дитини в умовах воєнних конфліктів: міжнародний досвід та українські реалії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Вип. №2. 2025. С. 1291–1294. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/328306/318040>

Одержано 15.05.2026

Наталія Миколаївна КОЛЕСНИК,

курсант групи ННІ4-23-301Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2752-0477>

Науковий керівник:

Тетяна Іванівна ГУДЗЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного

і міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ;

<https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Імплементація міжнародних стандартів прав людини в конституційне законодавство України є ключовою умовою євроінтеграційних процесів та становлення демократичної правової держави. Конституція України закріплює основоположні принципи прав людини, відповідно до яких права і свободи є невід’ємними та можуть бути обмежені лише з підстав, визначених Конституцією України, зокрема з метою захисту конституційного ладу, громадського порядку та прав інших осіб. Стаття 3 Конституції України визначає людину, її життя і гідність найвищою соціальною цінністю [1], що відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини. Водночас важливим є не лише нормативне закріплення цих принципів, а й механізми їх імплементації у національну правову систему.

Суттєвим проявом імплементації є включення міжнародних договорів до національного законодавства (ст. 9 Конституції України) та визнання права особи на звернення до міжнародних судових установ (ст. 55), що забезпечує інтеграцію міжнародних стандартів у національну правову систему та розширює можливості їх захисту на національному і міжнародному рівнях. Ключову роль у цьому процесі відіграє Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Україною у 1997 році, яка закріплює базові права і свободи та передбачає механізм їх захисту через Європейський суд з прав людини, рішення якого є обов’язковими для держави [2]. Міжнародні стандарти прав людини, сформовані, зокрема, на основі Загальної декларації прав людини 1948 року [3] та міжнародних пактів, істотно вплинули на формування та розвиток конституційного каталогу прав і свобод в Україні. Тобто, імплементація міжнародних стандартів має не лише формальний, а й змістовний характер, впливаючи на обсяг і зміст прав та гарантії їх реалізації. Імплементація міжнародних стандартів прав людини в Україні здійснюється також у контексті

євроінтеграційного курсу держави, що передбачає наближення національного законодавства до *acquis communautaire* та виконання зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. За таких умов забезпечення відповідності конституційного законодавства стандартам ЄС набуває системного характеру та охоплює не лише нормативний, а й інституційний рівень.

Попри значний нормативний прогрес, актуальною залишається проблема ефективної реалізації та захисту прав людини, що зумовлено як недосконалістю механізмів їх забезпечення та недостатнім рівнем довіри до державних інституцій, так і впливом сучасних викликів, зокрема воєнного стану. На наш погляд, ключова проблема полягає у розриві між нормативним закріпленням міжнародних стандартів та їх фактичною реалізацією, що знижує ефективність імплементаційних процесів. Це виявляється, зокрема, у незавершеності імплементації окремих європейських стандартів, насамперед у сфері захисту персональних даних, де національне законодавство ще не повною мірою відповідає вимогам Загального регламенту із захисту персональних даних (GDPR), що прямо передбачено зобов'язаннями України за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом [4, с. 46, 48], а також у необхідності завершення судової реформи як передумови забезпечення ефективного права на справедливий суд. За таких умов особливого значення набуває не лише дотримання принципу пропорційності, сформованого у практиці Європейського суду з прав людини, а й урахування положень ст. 64 Конституції України, яка визначає перелік прав, що не можуть бути обмежені, у тому числі в умовах воєнного стану [1].

З огляду на зазначені проблеми подальша імплементація міжнародних стандартів повинна супроводжуватися системним реформуванням органів державної влади, розвитком інституційного механізму захисту прав людини та активною участю громадянського суспільства [5, с. 47]. Одним із ключових елементів такого інституційного механізму стало впровадження інституту індивідуальної конституційної скарги (ст. 151-1 Конституції), що дозволяє особі безпосередньо захищати свої права, звертаючись до Конституційного Суду України, якщо закон, застосований у її справі, суперечить Конституції [6].

Таким чином, імплементація міжнародних стандартів прав людини виступає не лише формальним процесом адаптації законодавства, а й необхідною умовою забезпечення реального функціонування конституціоналізму та інтеграції України до європейського правового простору. На сучасному етапі стратегічним завданням є перехід від формальної імплементації норм до їх ефективної реалізації, що передбачає не лише приведення законодавства у відповідність до *acquis communautaire*, а й створення ефективних механізмів реалізації та захисту прав людини. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до забезпечення прав і свобод, у межах

якого принцип пропорційності виступає одним із ключових критеріїв оцінки допустимості обмежень.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.04.2026).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: <https://> (дата звернення: 30.04.2026).

3. Загальна декларація прав людини ООН : Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: <https://surl.li/ynpwsj> (дата звернення: 30.04.2026).

4. Каланча А. А., Гудзь Т. І. Європейські стандарти захисту персональних даних та їх імплементація в Україні : *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми* : зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 31 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 46–49.

5. Прієшкіна О. В. Імплементація міжнародно-правових стандартів та свобод людини у національне законодавство України. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2023. Т. 25, вип. С

4 6. Новіков В. В., Боровікова В. С. Імплементація міжнародних стандартів прав людини в національному законодавстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. Вип. 4. С. 39–49.

Одержано 01.05.2026

Вікторія Олександрівна КУЛІШ,

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Марина Петрівна ЮНІНА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ТРАНСКОРДОННЕ БАНКРУТСТВО: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СПІВРОБІТНИЦТВА СУДІВ

Транскордонне банкрутство є одним із найскладніших інститутів міжнародного приватного права, що виникає у ситуаціях, коли неплатоспроможний

боржник має активи або кредиторів у більш ніж одній державі. В умовах глобалізації економічних зв'язків та зростання кількості транснаціональних корпорацій питання ефективної координації національних проваджень про банкрутство набуває дедалі більшої актуальності [1, с. 15].

Ключовим міжнародно-правовим інструментом у сфері транскордонної неспроможності є Типовий закон ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність 1997 року [2]. Цей документ закріплює чотири основоположні принципи: доступ іноземних представників до національних судів; визнання іноземних проваджень; надання допомоги у зв'язку з іноземними провадженнями; співробітництво між судами та представниками різних держав. Станом на сьогодні Типовий закон імплементований у законодавство понад 50 держав, що свідчить про його широке міжнародне визнання.

Важливим регіональним інструментом є Регламент (ЄС) № 2015/848 про провадження щодо неспроможності [3], який замінив попередній Регламент (ЄС) № 1346/2000. Документ запроваджує концепцію «центру основних інтересів» (COMI – Centre of Main Interests) боржника як критерій визначення міжнародної юрисдикції. Суд держави, де розташований COMI, відкриває основне провадження, тоді як суди інших держав-членів, де боржник має осідок або активи, можуть відкрити вторинне провадження, що охоплює лише майно, розташоване на їхній території. Аналіз практики Суду ЄС свідчить про неоднозначність визначення COMI, особливо щодо холдингових структур та груп компаній [4, с. 233].

Механізм співробітництва судів у транскордонних провадженнях про банкрутство здійснюється переважно через так звані протоколи співробітництва (cross-border insolvency protocols). Ці угоди між судами різних держав, які розглядають паралельні провадження стосовно одного боржника, регулюють порядок обміну інформацією, координацію дій та узгодження рішень. Теоретичну основу для таких протоколів заклали Принципи ЮНСІТРАЛ/МАЮ щодо співробітництва у транскордонних справах про неспроможність [5, с. 41]. Практичним прикладом застосування подібного механізму є справа Nortel Networks, у якій суди США, Канади та Великої Британії уклали окремий протокол для координації продажу активів компанії на загальну суму понад 7 мільярдів доларів США.

Україна наразі не імплементувала Типовий закон ЮНСІТРАЛ 1997 року у повному обсязі. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII [6] містить лише окремі норми щодо транскордонного банкрутства у Розділі VII. Зокрема, стаття 98 Кодексу встановлює, що іноземні представники мають право звертатися до українських судів із клопотаннями, однак конкретний процесуальний механізм такого звернення залишається недостатньо деталізованим.

Правова система України поки що не інтегрована належною мірою до міжнародної системи регулювання транскордонних банкрутств. Нормативне врегулювання організаційно-правових питань у цій сфері на основі загальновизнаних світових принципів, закріплених у спеціальних міжнародних актах, із урахуванням постійних змін законодавчих вимог та їх обов'язковим зіставленням з оновленими положеннями Типового закону ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність від 30 травня 1997 року, сприятиме практичному запровадженню та реалізації чітко сформованих процедурних механізмів врегулювання неплатоспроможності суб'єктів у цій сфері [7, с. 59].

Саме тому потрібна необхідність узгоджених дій, тобто координація між судовими органами та конкурсними керуючими з різних країн і взаємне визнання судових рішень і правових дій, прийнятих в іноземних юрисдикціях. Також труднощі виникають із різними юридичними системами, де є взаємодія різних правових систем, кожна з яких має свої процедури та вимоги, що приводить до виникнення конфліктів між національними законами і міжнародними правовими нормами [8, с. 7].

Таким чином, правове регулювання транскордонного банкрутства в Україні потребує суттєвого вдосконалення. Пріоритетними напрямками реформування слід вважати: імплементацію Типового закону ЮНСІТРАЛ 1997 року у повному обсязі; законодавче закріплення чітких критеріїв визначення COMI; розбудову механізмів судового співробітництва на основі протоколів з іноземними юрисдикціями; гармонізацію національного законодавства з Регламентом ЄС № 2015/848 у контексті євроінтеграційного курсу держави. Реалізація цих заходів сприятиме забезпеченню балансу інтересів кредиторів, ефективному розподілу транскордонних активів та інтеграції України у міжнародний правовий простір у сфері неспроможності.

Список бібліографічних посилань

1. Wessels B., Markell B., Kilborn J. International Cooperation in Bankruptcy and Insolvency Matters. Oxford : Oxford University Press, 2009. 379 p.
2. UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency with Guide to Enactment and Interpretation. United Nations publication. New York, 1997. URL: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/1997-model-law-insol-2013-guide-enactment-e.pdf> (дата звернення: 15.02.2026).
3. Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings (recast). Official Journal of the European Union. 2015. L 141. P. 19–72.
4. Fletcher I. Insolvency in Private International Law. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 626 p.

5. UNCITRAL Practice Guide on Cross-Border Insolvency Cooperation. United Nations publication. New York, 2009. 148 p. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/practice_guide_ebook_eng.pdf (дата звернення: 15.02.2026).

6. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 15.02.2026).

7. Панченко В.В. Транскордонні банкрутства в Україні: організаційно-правові питання. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 5. С. 56-60. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264469> (дата звернення: 15.02.2026).

8. Алексєєнко І. Г. Адміністративно-правове регулювання банкрутства як інструмент забезпечення ефективної діяльності неплатоспроможних підприємств в Україні: аспекти транскордонного банкрутства. Актуальні проблеми державного управління. 2024. № 104. URL: http://apdp.in.ua/v104/104_2024.pdf (дата звернення: 15.02.2026).

Одержано 07.04.2026

Анна Сергіївна МАРАХОВЕЦЬ,

курсантка ННІ-24-203Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6378-7712>;

Артьом Миколайович ЛИСЮК,

курсант ННІ-24-203Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2926-9922>

Науковий керівник:

Євгенія Сергіївна ЛОГВИНЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного і

міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7687-843X>

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасному світі екологічні проблеми мають глобальний характер. Забруднення повітря, води, ґрунтів, зміна клімату та виснаження природних ресурсів безпосередньо впливають на життя і здоров'я людини. Саме тому екологічні права сьогодні розглядаються як важлива складова системи прав людини. Вони являють собою гарантовані законом можливості

особи у сфері використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки [1, с. 49–50].

Екологічні права не лише доповнюють інші права людини, а й створюють умови для їх реалізації. Безпечне довкілля є необхідною передумовою здійснення права на життя, охорону здоров'я та належний рівень життя. Без чистого повітря, безпечної води та придатного для проживання середовища людина не може повноцінно існувати.

На міжнародному рівні важливим етапом становлення екологічних прав стала Стокгольмська декларація ООН 1972 року, у якій було проголошено право людини на належні умови життя у сприятливому навколишньому середовищі [2]. Подальший розвиток цього підходу відображений у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 76/300 від 28 липня 2022 року, яка визнала право на чисте, здорове та стає довкілля одним із прав людини [3].

Важливе значення має також Орхуська конвенція 1998 року, яка гарантує доступ до екологічної інформації, участь громадськості у прийнятті екологічно важливих рішень та доступ до правосуддя у відповідних справах [4]. Таким чином, міжнародне право визнає, що захист довкілля безпосередньо пов'язаний із захистом прав людини.

В Україні екологічні права закріплені на конституційному рівні. Згідно зі ст. 50 Конституції України, кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування шкоди, завданої порушенням цього права [5]. Це положення пов'язане зі ст. 3 Конституції України, відповідно до якої життя і здоров'я людини визнаються найвищою соціальною цінністю [5].

Крім того, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» деталізує зміст екологічних прав громадян. Зокрема, громадяни мають право брати участь в обговоренні екологічних питань, отримувати необхідну інформацію про стан довкілля та звертатися до суду для захисту своїх прав [6].

Значну роль у захисті екологічних прав відіграє практика Європейського суду з прав людини. Хоча Європейська конвенція з прав людини не містить окремої статті про право на безпечне довкілля, Суд захищає такі права через право на життя та право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 2 та ст. 8). Наприклад, у справі *Lopez Ostra v. Spain* ЄСПЛ постановив, що серйозне забруднення довкілля може впливати на добробут особи та перешкоджати їй користуватися своїм житлом таким чином, що це порушує її приватне життя, навіть якщо здоров'ю не було завдано критичної шкоди. Це свідчить про розширене тлумачення прав людини, де якість довкілля є складовою людської гідності [7; 8].

Сьогодні забезпечення екологічних прав стикається з новими викликами. Кліматичні зміни, деградація ґрунтів, забруднення світового океану та скорочення біологічного різноманіття негативно впливають на реалізацію права людини на достатній життєвий рівень, що закріплено у ст. 25

Загальної декларації прав людини [9]. Усе частіше виникає явище екологічної міграції, коли люди змушені залишати місце проживання через погіршення стану довкілля.

Отже, право людини на безпечне довкілля є одним із ключових сучасних прав людини. Його ефективне забезпечення потребує належного законодавства, дієвого державного контролю, доступу до правосуддя та міжнародної співпраці. Лише за таких умов можливо гарантувати належний рівень захисту людини та сталий розвиток суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Екологічне право у схемах та визначеннях : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. К. Р. Резворович. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/2022-Ekologichne-pravo-v-skhemakh.pdf.

2. Суєтнов Є. П. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища. Стокгольмська декларація (1972). Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків, 2018. Т. 14: Екологічне право. С. 188–189. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18638>

3. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 28.07.2022 № 76/300. URL: <https://docs.un.org/en/a/res/76/300>.

4. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція): Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 25.06.1998 № 994_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

8. Лопес Остра проти Іспанії: справа Європейського суду з прав людини від 09.12.1994 № 980_348. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348#Text.

9. Загальна декларація прав людини: Декларація Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

Одержано 01.05.2026

Марія Василівна ОЛІЙНИК,

курсантка ННІ-24-202Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9832-3674>

Науковий керівник:

Євгенія Сергіївна ЛОГВИНЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного і

міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7687-843X>

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, призвела до масштабної тимчасової окупації значних територій Української держави. Станом на сьогодні під окупацією залишаються частини Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської, Херсонської областей, а також тимчасово окупованих з 2014 року Крим. На цих територіях зафіксовано системні та масштабні порушення прав людини, що становлять не лише порушення міжнародного гуманітарного права, але й кваліфікуються міжнародною спільнотою як воєнні злочини та злочини проти людяності. Дослідження міжнародно-правових механізмів захисту прав цивільного населення на тимчасово окупованих територіях набуває особливої актуальності для України.

Попри значну увагу до цієї проблематики, комплексний аналіз системи порушень прав людини на окупованих територіях у контексті паралельного застосування норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини залишається надзвичайно актуальним.

Правовий статус цивільного населення на окупованих територіях регулюється двома галузями міжнародного права, які діють паралельно. Як слушно зазначають В. І. Бак та М. С. Медведєва, «міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право мають близьку взаємодію одне з одним. Обидва надають, наприклад, захист від тортур» [1, с. 277]. Водночас дослідниці підкреслюють, що ці галузі «відрізняються тим, що регулюють юридично дискретні структури і зазвичай працюють у різних контекстах та регламентують різні відносини» [1, с. 279]. В умовах окупації саме норми МГП, зокрема IV Женевська конвенція, стають основним інструментом захисту прав цивільного населення, тоді як норми міжнародного права прав людини продовжують діяти, доповнюючи такий захист.

Центральним документом у системі захисту прав людини на окупованих територіях є Женевська конвенція про захист цивільного населення

під час війни від 12 серпня 1949 року. Як наголошує Р. Ю. Половинкіна, «Конвенція про захист цивільного населення під час війни проголошує захист невід’ємних прав людини, таких як право на життя, повагу до власної гідності, право на свободу, а також встановлює перелік заборон для окупаційної влади» [2, с. 24]. Серед основоположних заборон – примусове переміщення цивільного населення (стаття 49), катування (стаття 32), колективні покарання (стаття 33), зміна правового статусу посадових осіб та суддів (стаття 54) [3]. Порушення цих заборон російською окупаційною адміністрацією набули системного характеру.

Національне законодавство України встановлює однозначну кваліфікацію юридичної відповідальності за порушення прав людини на окупованих територіях. Відповідно до частини 3 статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року, «відповідальність за порушення визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території покладається на російську федерацію як на державу-окупанта відповідно до норм і принципів міжнародного права» [4]. Крім того, згідно з частиною 5 цієї ж статті, російська федерація як держава-окупант несе відповідальність за порушення захисту прав цивільного населення відповідно до IV Гаазької конвенції 1907 року, IV Женевської конвенції 1949 року та Додаткового протоколу I 1977 року [4].

Серед найтяжчих порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях слід виокремити кілька системних практик. По-перше, це примусова депортація та переміщення цивільного населення, зокрема дітей. Як зазначає Я. Ф. Фокін, агресія російської федерації супроводжується численними воєнними злочинами, серед яких «убивства мирних жителів, руйнування інфраструктури та нелюдське поводження з військовополоненими» [5, с. 291]. Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні встановила, що депортація та переміщення українських дітей, здійснені російською владою, становлять воєнні злочини, а з огляду на системний характер кваліфікуються також як злочини проти людяності.

По-друге, це катування, насильницькі зникнення та незаконні ув’язнення. У фільтраційних таборах та інших місцях несвободи на окупованих територіях зафіксовано тисячі випадків катувань, сексуального насильства, позасудових страт, поганих умов утримання. Ці дії становлять грубі порушення статей 27 та 32 IV Женевської конвенції, які встановлюють абсолютний захист особистості, честі, сімейних прав, релігійних переконань осіб, що перебувають під захистом, та забороняють будь-які заходи фізичного чи морального примусу [3].

По-третє, це систематична примусова паспортизація, зміна демографічного складу населення, знищення української культурної та національної ідентичності. Р. Ю. Половинкіна обґрунтовано вказує на «масове

порушення прав людини і громадянина» на окупованих територіях [2, с. 22]. Водночас статтею 5 Закону № 1207-VII прямо передбачено, що «примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства російської федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України» [4]. Це положення корелює зі статтею 45 IV Женевської конвенції, яка забороняє зміну юридичного статусу осіб, що перебувають під захистом.

По-четверте, окупанти системно порушують право на справедливий суд, застосовуючи до українських цивільних осіб та військовополонених незаконні судові процедури з використанням катувань для отримання зізнань. Такі дії становлять грубі порушення статей 64–76 IV Женевської конвенції, що регулюють порядок здійснення кримінального правосуддя на окупованих територіях. Як зазначає Я. Ф. Фокін, забезпечення дієвості норм міжнародного гуманітарного права під час сучасних збройних конфліктів потребує посилення «міжнародних і національних зусиль для притягнення винних до відповідальності» [5, с. 291].

Відповідальність за масові порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях реалізується через комплекс міжнародно-правових механізмів: Міжнародний кримінальний суд, юрисдикцію якого Україна визнала шляхом ратифікації Римського статуту 21 серпня 2024 року; Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України, створений на основі Угоди з Радою Європи від 25 червня 2025 року; Європейський суд з прав людини; національну судову систему України із застосуванням принципу універсальної юрисдикції. На національному рівні відповідальність встановлена статтею 438 Кримінального кодексу України «Воєнні злочини», а також статтями 442-1 «Злочини проти людяності» та 437 «Злочин агресії».

Підсумовуючи, порушення прав людини під час тимчасової окупації територій мають системний та масштабний характер і охоплюють чотири ключові групи: 1) посягання на життя, здоров'я та фізичну недоторканність (катування, позасудові страти, сексуальне насильство); 2) порушення права на свободу (незаконні затримання, фільтраційні табори, примусова депортація); 3) порушення прав, пов'язаних з ідентичністю (примусова паспортизація, знищення культурної та освітньої спадщини); 4) порушення процесуальних прав (незаконні судові процеси, відсутність справедливого суду). Подальших досліджень потребують питання доказової бази у справах проти держави-агресора, а також механізми відновлення прав і виплати компенсацій через Реєстр збитків та майбутню Міжнародну комісію з розгляду заяв, процес створення якої триває.

Список бібліографічних посилань

1. Бак В. І., Медведєва М. С. Співвідношення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Ірпінський юридичний

часопис. 2024. Вип. 2 (15). С. 277–283. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-2\(15\)-2024-277-283](https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(15)-2024-277-283).

2. Половинкіна Р. Ю. Правовий статус громадянина на тимчасово окупованих територіях України. Право та державне управління. 2023. № 1. С. 22–27. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/3.pdf (дата звернення: 10.04.2026).

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 10.04.2026).

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 10.04.2026).

5. Фокін Я. Ф. Відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права під час російської військової агресії: Міжнародний кримінальний суд як механізм притягнення Росії до відповідальності. Ірпінський юридичний часопис. 2024. Вип. 4 (17). С. 290–299.

Одержано 01.05.2026

Діана Леонідівна ОЛІЙНИК,

*курсант 213 навчальної групи
факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;*

Олена Русланівна ЗАБОЛОТНА,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8501-0555>*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах сучасних геополітичних викликів та триваючої збройної агресії проти України архітектура національної безпеки нашої держави проходить етап безпрецедентної трансформації. Забезпечення державної безпеки вимагає комплексного підходу, що об'єднує зусилля військових

формувань та органів правопорядку. У зв'язку з цим постає необхідність у проведенні ґрунтовного аналізу міжнародного досвіду побудови системи забезпечення національної безпеки. Інтеграція передових світових практик є не просто стратегічним орієнтиром, а критичною необхідністю для підвищення інституційної спроможності сектору безпеки і оборони.

Європейський вектор розвитку України диктує необхідність узгодження вітчизняних безпекових протоколів зі стандартами Європейського Союзу (далі – ЄС) та НАТО. Важливим елементом у цьому контексті є розуміння механізмів формування спільної зовнішньої та безпекової політики на наднаціональному рівні [1-7]. Європейська спільнота консолідує зусилля різних держав для оперативного реагування на кризові явища та забезпечення стабільності [2].

Сектор безпеки демократичної держави спирається на чітке розмежування, але водночас тісно взаємодію функцій оборони від зовнішнього ворога та підтримання внутрішнього правопорядку. Міжнародний досвід діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки свідчить про ефективність переходу до моделі «community policing» (поліцейська діяльність, орієнтована на громаду), а також впровадження високотехнологічних систем моніторингу та превенції загроз. Європейська модель інтегрованого управління кордонами спрямована на забезпечення високого рівня внутрішньої безпеки в ЄС шляхом протидії нелегальній міграції та іншим потенційним загрозам, таким як тероризм і транскордонна організована злочинність, поряд із гарантуванням вільного переміщення осіб у межах ЄС [7].

Для органів системи Міністерства внутрішніх справ України, зокрема Національної поліції України (далі – НПУ) та Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), імплементація подібного міжнародного досвіду означає, з одного боку, підвищення рівня довіри суспільства, а з іншого – забезпечення оперативного виявлення різного роду дестабілізуючих факторів у тилкових та прикордонних регіонах.

Особливої уваги заслуговує питання взаємодії різних складових сил безпеки та оборони в умовах особливого правового режиму. Досвід функціонування держави в умовах воєнного стану показав, що межа між виконанням правоохоронних та суто військових функцій часто стає умовною. Дослідження доводять, що ефективна взаємодія НПУ та Збройних Сил України (далі – ЗСУ) під час дії правового режиму воєнного стану є запорукою стійкості держави. З початком повномасштабної збройної агресії проти України підрозділи ДПСУ спільно з військовими формуваннями та іншими правоохоронними органами сектору безпеки і оборони беруть активну участь у бойових та стабілізаційних діях. Ефективна взаємодія ДПСУ та ЗСУ забезпечується шляхом обміну розвідувальними даними. Вона включає режимні заходи, протидію диверсійно-розвідувальним групам та перехід прикордонних підрозділів у підпорядкування ЗСУ.

Закордонний досвід країн, що стикалися з гібридними загрозами, вказує на необхідність створення єдиних протоколів управління, захищених каналів зв'язку та регулярного проведення спільних міжвідомчих навчань. Імплементация цих підходів дозволить уникнути дублювання функцій та оптимізувати використання людських і матеріальних ресурсів під час виконання бойових та стабілізаційних завдань.

Шляхи практичної імплементации міжнародного досвіду в діяльність військових формувань та правоохоронних органів України можна розділити на кілька ключових напрямів:

по-перше, це нормативно-правова адаптація (гармонізація вітчизняного законодавства із міжнародними стандартами, усунення правових колізій щодо застосування сили, зброї та спеціальних засобів під час спільних операцій ЗСУ та правоохоронних органів);

по-друге, трансформація системи відомчої освіти (навчальні програми вищих військових навчальних закладів повинні базуватися на сучасних доктринах НАТО та ЄС; розширення практики залучення іноземних інструкторів для безпосереднього вивчення міжнародного досвіду);

по-третє, технічна та технологічна модернізація (імплементация відповідного матеріального забезпечення: впровадження сучасних систем управління військами, автоматизованих систем біометричного контролю на кордоні, засобів радіоелектронної боротьби та безпілотних систем, що активно використовуються силами безпеки у провідних країнах світу);

по-четверте, розвиток лінгвістичної та міжкультурної компетентності персоналу (здатність вільно спілкуватися англійською мовою та розуміти культурні особливості партнерів для забезпечення сумісності (interoperability) під час спільних навчань та операцій).

Таким чином, вивчення та впровадження міжнародного досвіду у діяльність сектору безпеки і оборони України – це безперервний процес. Трансформація підходів до підтримання правопорядку, адаптація до спільних дій в умовах воєнного стану та розвиток військових формувань з правоохоронними функціями на основі кращих світових зразків сприятимуть формуванню стійкої, сучасної та гнучкої системи державної безпеки. Це, своєю чергою, наблизить Україну до повноправного членства в європейській та євроатлантичній безпекових спільнотах і гарантуватиме надійний захист національних інтересів у довгостроковій перспективі.

Список бібліографічних посилань

1. Гудима, О. (2021). Міжнародний досвід побудови систем забезпечення національної безпеки. Висновки для України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*, 3 (69), 16–25. Режим доступу : <https://doi.org/10.30748/zhups.2021.69.02> (дата звернення: 29.03.2026).

2. Давиденко, О. (2013). Правовий статус Верховного представника ЄС із закордонних справ та безпекової політики. *Держава і право*.

Юридичні і політичні науки, 60, 412-418. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dip_2013_60_68.pdf (дата звернення: 29.03.2026).

3. Гнатюк, М. (2020). Безпека та інтеграція: європейський досвід побудови проекту миру. 242 с. (дата звернення: 29.03.2026).

4. Литвин, О. (2023). Міжнародний досвід діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*, 5 (68), 41–46. Режим доступу: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.7> (дата звернення: 29.03.2026).

5. Логвиненко, Б., Дерев'янка, К. (2024). Взаємодія Національної поліції та Збройних Сил України під час дії особливого правового режиму воєнного стану, 254–272. Режим доступу: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-589-1-13> (дата звернення: 29.03.2026).

6. Шлега, Д. (2025). Міжнародний досвід організації та діяльності військових формувань із правоохоронними функціями. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*, 2 (14), 139–144. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-25> (дата звернення: 29.03.2026).

7. Wagner, J. (2021). The European Union's model of Integrated Border Management: preventing transnational threats, cross-border crime and irregular migration in the context of the EU's security policies and strategies. *Commonwealth & Comparative Politics*, 59, 424–448. DOI: 10.1080/14662043.2021.1999650 (дата звернення: 29.03.2026).

Одержано 01.05.2026

Софія Сергіївна ТИЩЕНКО,

*курсантка 2 курсу факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції) Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9663-9412>;*

Надія Володимирівна МЕЛЬНИК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8521-9180>*

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ТА ПРАВА ЄС У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку правової системи України безпосередньо пов'язаний із активними євроінтеграційними процесами, що зумовлюють необхідність глибокого аналізу співвідношення міжнародного публічного права та права Європейського Союзу. Це питання набуває особливої

актуальності у зв'язку з тим, що Україна, залишаючись суверенним суб'єктом міжнародного права, водночас поступово інтегрується у правовий простір ЄС, що формує складну багаторівневу модель правового регулювання.

В сучасному світі в багатьох країнах міжнародне та національне право співіснують як окремі правові системи, що певним чином взаємодіють та проникають одна в одну. В даному контексті право Європейського Союзу доволі часто називають унікальним правовим феноменом. Воно являє собою специфічний правопорядок, правову систему, що склалась на стику міжнародного та національного права держав-членів Європейського Союзу [1, с. 105–106]. У науковій доктрині підкреслюється, що право Європейського Союзу історично виникло на основі міжнародного права, однак у процесі розвитку набуло автономного характеру та сформувало власну систему джерел і принципів. Така трансформація зумовила появу унікального правопорядку, який не може бути повністю ототожнений із класичним міжнародним правом.

Однією з ключових проблем є визначення юридичної природи права ЄС. Право ЄС є своєрідним поєднанням елементів правової системи, характерної з одного боку для міжнародної організації, а з іншого для держави [2, с. 46]. Ці ознаки міжнародного та внутрішньодержавного права, проявляються у наявності як договірних основ (міжнародний характер), так і механізмів прямої дії та верховенства (наднаціональний характер).

Важливу роль у визначенні співвідношення міжнародного права та права ЄС відіграє практика Суду Європейського Союзу. Зокрема, у своїх рішеннях Суд ЄС неодноразово наголошував на концепції автономії правопорядку ЄС і його відмінності від міжнародного [3, с. 109], підкреслюючи, що норми права Союзу мають пріоритет над нормами національного права держав-членів та можуть безпосередньо застосовуватися у внутрішньому правопорядку. Такий підхід істотно відрізняється від класичного міжнародного права, де реалізація норм залежить від внутрішньодержавних процедур.

Разом з тим міжнародне публічне право зберігає фундаментальне значення для функціонування Європейського Союзу. Саме міжнародні договори становлять основу первинного права ЄС, визначаючи його інституційну структуру та компетенцію. Крім того, загальноновизнані принципи міжнародного права, такі як принцип добросовісного виконання зобов'язань, продовжують діяти у правопорядку ЄС.

Для України проблема співвідношення цих правових систем має практичний вимір. Укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС створило міжнародно-правові зобов'язання щодо адаптації національного законодавства до основ права ЄС, до так званого *acquis communautaire* [3, с. 110]. Таким чином, право ЄС впливає на правову систему України опосередковано — через міжнародно-правові механізми.

Особливістю української моделі є те, що імплементація права ЄС здійснюється у межах виконання міжнародних зобов'язань, що зближує ці дві правові системи. Водночас цей процес супроводжується складнощами, пов'язаними з необхідністю забезпечення узгодженості між нормами міжнародного права, права ЄС та національного законодавства.

Варто також зазначити, що в умовах євроінтеграції відбувається трансформація ролі міжнародного права у національній правовій системі України. Зокрема, зростає роль міжнародних договорів як інструменту регулюванні правовідносин та джерела імплементації європейських стандартів [4, с. 4]. Це свідчить про поступове формування комплексної правової моделі, в якій міжнародне право та право ЄС взаємодіють і доповнюють одне одного.

Таким чином, співвідношення міжнародного публічного права та права ЄС у контексті євроінтеграції України характеризується складністю та багатовимірністю. Міжнародне право виступає основою для формування права ЄС, тоді як право ЄС, у свою чергу, здійснює значний вплив на національні правові системи, зокрема України. В умовах інтеграційних процесів ці правові системи не протистоять одна одній, а функціонують у тісній взаємодії.

У підсумку слід зазначити, що ефективна євроінтеграція України можлива лише за умови гармонійного поєднання норм міжнародного публічного права та права ЄС. Це потребує не лише формальної імплементації норм, але й глибокого переосмислення ролі права у процесі державного розвитку та інтеграції до європейського правового простору.

Список бібліографічних посилань

1. Галушка І. С. Співвідношення права Європейського Союзу з міжнародним правом. *Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку*. Харків, 2018. С. 105–109.
2. Ковальчук К. О. Проблеми співвідношення міжнародного права та права Європейського Союзу. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Одеса, 2020. С. 46–48.
3. Комарова Т. В. Практика Суду ЄС щодо співвідношення міжнародного права та права ЄС. *Цивільний процес на зламі століть: матеріали наук.-практ. конф.* Харків, 2016. С. 109–112.
4. Галецька Н. Б. *Форми імплементації міжнародних договорів європейськими державами: порівняльно-правове дослідження* : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2015. 204 с.

Одержано 30.04.2026

Дарія Степанівна ТКАЧЕНКО,

здобувачка вищої освіти навчальної групи Бд-Д8-25-1

*навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Юлія Владиславівна ЛЕБЕДЄВА,

старший викладач кафедри теорії держави та права

*навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із ключових викликів для України в сучасних умовах є забезпечення належних гарантій реалізації та захисту прав і свобод людини. Важливу роль у цьому процесі відіграє активна зовнішня політика держави, зокрема розвиток співпраці України з міжнародними організаціями у сфері захисту прав людини. Така взаємодія передбачає функціонування ефективних міжнародно-правових механізмів гарантування основоположних прав і свобод громадян, у тому числі в умовах воєнного стану.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило масові та системні порушення прав людини, значні гуманітарні втрати, а також вчинення численних воєнних злочинів. У цьому контексті допомога міжнародних організацій виступає важливим інструментом документування таких злочинів, надання гуманітарної підтримки постраждалому населенню та формування ефективної системи міжнародного захисту прав людини.

Із початком повномасштабної збройної агресії Україна значно активізувала співпрацю з міжнародними організаціями, що поступово набула системного та комплексного характеру. У зв'язку з цим відбулася трансформація міжнародних зв'язків – від переважно формальної взаємодії до практичної та результативної співпраці [1, с. 126-127]. Війна фактично стала каталізатором переосмислення ролі міжнародних інституцій у забезпеченні та захисті прав людини.

Україна є учасницею 79 міжнародних договірних актів у сфері захисту прав людини, а також ратифікувала основні конвенції Ради Європи та керується їх положеннями у правозастосовній практиці [1, с. 127]. Це свідчить про високий рівень формальної інтеграції України до європейського правозахисного простору. Водночас сама по собі ратифікація міжнародно-правових актів не завжди гарантує ефективне забезпечення прав людини, особливо в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим оцінці має

підлягати не лише кількості укладених міжнародних договорів, але й реальний рівень їх імплементації та вплив на стан дотримання прав людини.

Важливе значення має діяльність міжнародних судових інституцій, зокрема Міжнародного кримінального суду, до юрисдикції котрого належить розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших міжнародних злочинів, вчинених на території України та інших держав [2, с. 350]. Функціонування таких механізмів демонструє практичну реалізацію принципів міжнародної кримінальної юстиції та сприяє формуванню системи притягнення винних осіб до міжнародно-правової відповідальності.

Водночас важливим інструментом міжнародно-правового захисту є звернення України до міжнародних судових інстанцій з метою притягнення держави-агресора до відповідальності за порушення норм міжнародного права [2, с. 349]. У цьому випадку міжнародне право виступає дієвим механізмом міждержавного захисту прав людини. Таким чином формується концепція правового протистояння агресії, що сприяє встановленню міжнародних стандартів відповідальності за масштабні порушення прав людини.

Співпраця України з Організацією Об'єднаних Націй охоплює декілька ключових напрямів, зокрема документування порушень прав людини та воєнних злочинів, надання міжнародної гуманітарної допомоги, а також координацію гуманітарних програм підтримки населення [3, 153-154]. Отже, можна констатувати наявність комплексної системи міжнародних механізмів захисту прав людини, що поєднує як юридичні, так і гуманітарні інструменти.

Разом з тим обмежені повноваження міжнародних організацій у сфері примусу, а також залежність реалізації їхніх рішень від політичної волі держав-учасниць свідчать про наявність структурних проблем у міжнародній системі захисту прав людини [3, с. 155]. За відсутності належного реформування механізмів міжнародної відповідальності існує ризик зниження ефективності системи захисту прав людини та надання їй переважно декларативного характеру.

Окрему роль у забезпеченні прав людини відіграють міжнародні фінансові інституції, діяльність котрих спрямована на стабілізацію економічної системи держави. Така підтримка безпосередньо впливає на можливість реалізації соціально-економічних прав громадян, зокрема права на охорону здоров'я, освіту та соціальний захист [3, с. 151-153]. Таким чином, соціально-економічні права є невід'ємною складовою загальної системи прав людини, а міжнародне економічне співробітництво виступає важливим елементом їх забезпечення.

Сучасні безпекові виклики також актуалізують необхідність реформування міжнародних механізмів колективної безпеки, оскільки існує ризик їхньої неспроможності ефективно запобігати актам збройної агресії.

Це може свідчити про певну кризу глобальної системи гарантування миру, що безпосередньо впливає на рівень забезпечення прав людини [1, с. 128]. Захист прав людини є неможливим без належного рівня міжнародної безпеки, що, своєю чергою, виступає базовою передумовою їх реалізації.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що співпраця України з міжнародними організаціями у сфері захисту прав людини реалізується за кількома основними напрямками: нормативно-правовим, гуманітарним, судовим, безпековим та фінансово-економічним. Така взаємодія має стратегічний характер і включає механізми притягнення до відповідальності за воєнні злочини, застосування міжнародно-правових санкцій, а також забезпечення гуманітарної та фінансової підтримки населення з метою гарантування реалізації його прав. Водночас існують і певні проблемні аспекти цієї співпраці, зокрема обмеженість примусових механізмів міжнародного права та залежність ефективності прийнятих рішень від політичних чинників. Отже, ефективність міжнародної системи захисту прав людини значною мірою залежить від інституційної спроможності міжнародних організацій та їх здатності забезпечувати своєчасне і повне виконання прийнятих рішень.

Список бібліографічних посилань

1. Мамонтова Е. В., Кормич А. І. Співпраця України з міжнародними організаціями в умовах російської агресії: проблеми, напрямки, завдання. *Актуальні проблеми політики*. 2024. №73. С. 126-133.

2. Денисюк С. Г., Фокін Я. Ф. Перспективи співпраці України з міжнародними організаціями в контексті російсько-українського конфлікту: аналіз і прогнози. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. № 3. С. 348-359.

3. Латишева В. В., Бабіна В. О. Співробітництво України з міжнародними організаціями в умовах війни: проблеми, напрями та перспективи. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. № 15. С. 149-157.

Одержано 30.03.2026

Валентина Геннадіївна ФЕДОРЮК,

здобувач вищої освіти 3 курсу

навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Маріанна Ігорівна КОЩИНЕЦЬ,

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри оперативно-розшукової

діяльності та національної безпеки

Національної академії внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9301-0432>

ПРАВОВІ ОСНОВИ І ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Правові основи та традиції українського євроінтеграційного розвитку доцільно розглядати як багатовимірний процес, у якому поєднуються історична цінність, сучасні конституційні орієнтири та практична трансформація правової системи під впливом європейських стандартів. Україна не просто декларує інтеграцію до Європи, а відтворює власну історичну правову ідентичність як частини європейської цивілізації. Це проявляється ще з ранніх етапів державотворення, коли правові інститути формувалися під впливом християнської традиції, римсько-візантійського права та європейських моделей організації влади.

Значущим елементом історичної правової традиції є функціонування магдебурзького права на українських землях, яке не лише регулювало міське життя, а й заклало основи місцевого самоврядування, автономії громад та відповідальності влади перед населенням. Саме ці принципи сьогодні лежать в основі концепції децентралізації, яка активно впроваджується в Україні в контексті євроінтеграції. Тобто сучасні реформи не є запозиченням «з нуля», а фактично поверненням до власних історичних моделей організації влади, адаптованих до сучасних умов.

Окремою увагою заслуговує правова думка козацької доби, яка містила елементи конституціоналізму, обмеження влади та договірного характеру держави. Конституція Пилипа Орлика стала одним із перших актів, що закріплював ідеї поділу влади та підконтрольності виконавчої влади представницьким органам. У цьому контексті можна стверджувати, що українська правова традиція історично тяжіє до моделей, які сьогодні є характерними для європейського правового простору.

Сучасний етап євроінтеграції отримав чітке правове закріплення після проголошення незалежності України. Конституція України не лише визначила базові принципи функціонування держави, а й заклала фундамент для інтеграції до міжнародного правового простору. Принцип верховенства

права, закріплені у Конституції, має ключове значення, оскільки саме він є одним із базових критеріїв оцінки держав у контексті їх наближення до стандартів Європейський Союз. Важливо, що цей принцип розглядається не формально, а як комплексна категорія, яка включає юридичну визначеність, заборону свавілля, рівність перед законом та доступ до правосуддя.

Важливим кроком стало закріплення євроінтеграційного курсу на конституційному рівні, що означає незворотність цього напрямку розвитку держави. Таким чином, європейська інтеграція перестає бути лише політичним гаслом і набуває статусу правового обов'язку для органів державної влади. Це також означає, що будь-які законодавчі або управлінські рішення повинні оцінюватися з точки зору їх відповідності стратегічній меті інтеграції до європейського правового простору.

Важливою складовою правових основ є діяльність Рада Європи, членом якої Україна є з 1995 року. Участь у цій організації передбачає дотримання стандартів демократії, прав людини та верховенства права. Особливе значення має практика Європейський суд з прав людини, яка фактично інтегрована у національну правову систему. Рішення цього суду є обов'язковими для виконання і впливають на формування судової практики в Україні, що сприяє уніфікації правозастосування відповідно до європейських стандартів.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом охоплює різні сектори економіки, такі як безпечність промислових товарів і продовольства, митні процедури, фінанси, поштові та телекомунікаційні послуги, транспорт, енергетика, державні закупівлі та визнання кваліфікацій. Це створює підґрунтя для інтеграції у спільний ринок ЄС, що сприятиме покращенню стандартів, якості і конкурентоспроможності українських товарів та послуг[1].

Україна вже почала реалізовувати ці можливості. Наприклад, у жовтні 2022 року країна приєдналася до системи спільного транзиту з ЄС, що передбачалось Угодою про асоціацію. Більшість країн Західних Балкан не беруть участі у цій системі. Раніше у прискореному режимі Україна приєдналася до Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії (ENTSO-E). Триває підготовка до укладання Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів (ACAA), а також до участі України в Єдиному цифровому ринку ЄС. Ці процеси дають змогу, з одного боку, уникнути «пастки статусу», а з другого – забезпечити поступовість інтеграції українського та європейського бізнесів, що розглядається як шлях до подолання спротиву щодо розширення серед країн – членів ЄС та забезпечення довгострокової підтримки приєднання України до ЄС[2].

Одним із ключових інструментів євроінтеграції є гармонізація законодавства України з правом ЄС, відомим як *acquis communautaire* (суспільне

надбання). Цей процес охоплює практично всі галузі права — від цивільного та господарського до екологічного, енергетичного та адміністративного. Гармонізація передбачає не лише формальне запозичення норм, а й їх адаптацію з урахуванням національних особливостей, що є складним і тривалим процесом. Водночас саме через цей механізм відбувається поступове включення України до єдиного європейського правового простору.

Новий сучасний етап євроінтеграції України почався 28 лютого 2022 року із поданням заявки на членство в ЄС. Саме ця ініціатива України ознаменувала остаточне визнання європейськими лідерами 10–11 березня 2022 року на неформальному саміті Європейської Ради у Версалі європейських прагнень та європейського вибору України, як зазначено в Угоді про асоціацію[3].

Окремо варто звернути увагу на інституційний аспект євроінтеграції. Реалізація міжнародно-правових зобов'язань вимагає ефективного функціонування державних органів, зокрема Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України та судової системи. Саме ці органи забезпечують прийняття, імплементацію та контроль за виконанням норм, що випливають із міжнародних договорів. У цьому контексті важливу роль відіграє Міністерство юстиції України, яке координує процес адаптації законодавства до стандартів ЄС.

Суттєвим є також вплив євроінтеграції на реформування судової системи. Йдеться про забезпечення незалежності суддів, запровадження прозорих процедур їх призначення, підвищення рівня довіри до судової влади. Без ефективної судової системи неможливо забезпечити реальне виконання європейських правових стандартів, тому судова реформа є одним із ключових елементів інтеграційного процесу.

Не менш важливим є антикорупційний напрям, який також має чітке правове підґрунтя. Створення спеціалізованих органів, таких як НАБУ, САП та ВАКС, є частиною виконання міжнародних зобов'язань України перед європейськими партнерами. Ці інституції покликані забезпечити ефективну боротьбу з корупцією, що є однією з ключових умов інтеграції до європейського простору.

Євроінтеграція також впливає на правову культуру суспільства. Поступово змінюється ставлення до права як до інструменту регулювання суспільних відносин. Зростає значення прав людини, посилюється роль суду як гаранта справедливості, формується нове розуміння відповідальності держави перед громадянином. Це свідчить про те, що інтеграція має не лише формально-юридичний, а й глибинний соціокультурний характер [4].

Водночас процес євроінтеграції супроводжується певними труднощами. Серед них — необхідність забезпечення ефективної імплементації прийнятих норм, подолання розриву між законодавством і практикою його застосування, а також адаптація національної правової системи до

складних і часто технічних норм права ЄС. Проте ці виклики є природними для будь-якої держави, що проходить шлях інтеграції до наднаціонального правового утворення.

Таким чином, правові основи та традиції українського євроінтеграційного розвитку формуються як результат поєднання історичного досвіду, сучасних правових реформ і міжнародних зобов'язань. Україна не просто переймає європейські стандарти, а інтегрує їх у власну правову систему, зберігаючи при цьому національну ідентичність і правові традиції. Саме це поєднання забезпечує стійкість і перспективність євроінтеграційного курсу держави.

Список бібліографічних посилань

1. Інтеграція в рамках Асоціації: динаміка виконання Угоди між Україною та ЄС. Видання четверте, доповн. / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2021 р. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Integration_UA_EU/Report_Integration_final_ua.pdf (дата звернення: 16.04.02026).

2. Emerson et al. (2021) Balkan and Eastern European Comparisons Building a New Momentum for the European integration of the Balkan and Eastern European associated states. CEPS. URL: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/balkan-and-eastern-europeancomparisons> (дата звернення: 16.04.02026).

3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf (дата звернення: 16.04.02026).

4. Петришин О. В., Кагановська Т. Є., Передерій О. С. Трансформація в Україні правової культури суспільства під впливом процесів європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 89-107. DOI: 10.31359/1993-0909-2022-29-3-89 (дата звернення 16.04.02026).

Одержано 23.04.2026

Тетяна Віталіївна ЧУБ,

*студентка 3 курсу 310 СПРБ навчальної групи
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Ольга Олексіївна СТАРИЦЬКА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем
державотворення та правозастосування
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ЯК НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

У сучасних умовах європейська інтеграція України виступає одним із ключових напрямів модернізації національної правової системи. Орієнтація країни на європейські правові стандарти сприяє переосмисленню принципів верховенства права, демократизму, правової визначеності та ефективного захисту прав і свобод людини. Як зазначає І.М. Берназюк: «Конкретні та більш активні дії стали здійснюватись Україною лише після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 р. Із підписанням цієї Угоди у юридичний та науковий обіг увійшло поняття «євроінтеграція», яке відображає процес входження України до ЄС» [1]. Набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі (надалі – ЄС) та офіційний запуск переговорного процесу передбачає не лише політичне та економічне зближення, але й комплексне реформування правової системи, що включає вдосконалення національного законодавства, реформування правових інституцій, наближення «соціального пакету» до належного рівня буття громадян.

Відтак одним із ключових напрямів євроінтеграційного процесу є адаптація законодавства України до права ЄС, відомого як «Acquis communautaire (acquis)» – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ» [2]. Адаптація національного законодавства до «acquis communautaire» передбачає поступове наближення правових норм України до європейських стандартів, що забезпечує гармонізацію правових систем і сприяє інтеграції України до європейського правового простору. Поступовий розвиток євроінтеграційних процесів обумовлює необхідність системного реформування ключових галузей права.

При цьому, особливого значення набуває забезпечення ефективного функціонування судової системи, яка має відповідати стандартам незалежності, неупередженості та доступності правосуддя, де також актуальним залишається питання добору на посади суддів, в тому числі й суддів Конституційного суду.

Поряд з цим, актуальним залишаються питання і щодо реформування правоохоронного сектору. Відтак, у травні 2023 року було прийнято Указ Президента України «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» [3].

Євроінтеграція стимулює розвиток цифрових технологій та необхідність у правових механізмах їх регулювання. Не дивлячись на те, що наша держава є одним із лідерів за кількістю фахівців у сфері ІТ, однак особливого значення набуває захист персональних даних, кібербезпека та кібергігієна, особливо в умовах правового режиму воєнного стану, що зумовлює необхідність гармонізації національного законодавства із Загальним регламентом ЄС про захист даних (GDPR).

Водночас стратегічне значення для України набуває питання екологізації. Маємо доєднатися до Європейського зеленого курсу (Green Deal), суть якого полягає у зменшенні викидів парникових газів, раціональному використанні ресурсів і поступовому переході до енергетики, яка не шкодить довкіллю. Українські компанії, особливо експортно орієнтовані вже стикаються з новими вимогами «зеленої економіки» [4].

Зміни також торкаються банківського та фінансового законодавства. Відтак, був внесений оновлений урядовий законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідності актам права Європейського Союзу та відповідним критеріям, встановленим Європейською платіжною радою, з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA)», який створює правову основу для приєднання України до Єдиної зони платежів у євро. Документ зареєстрований 23 грудня 2025 року і наразі перебуває на розгляді парламентських комітетів [5].

Не дивлячись на те, що частина процесів вже завершена, і деякі елементи правової системи вже гармонізовані із нормами ЄС, наразі все ще потребують удосконалення такі питання як: гармонізація законодавства у сферах оподаткування, митної справи, земельних відносин та цифрової економіки; удосконалення механізмів захисту прав національних меншин та впровадження антидискримінаційних норм; посилення механізмів фінансового моніторингу; приведення законодавства про адвокатуру та юридичну практику у відповідність до стандартів ЄС. При цьому варто пам'ятати, що не дивлячись на доволі складний процес проведення реформ, він не зупинився, незважаючи на постійну військову агресію

Станом на сьогодні вже досягнуто низки практичних результатів, зокрема: імплементовано значну частину положень Угоди про асоціацію з ЄС; завершено двосторонній скринінг відповідності законодавства України праву ЄС; створено та функціонують антикорупційні інституції; реформовано систему публічних закупівель відповідно до європейських стандартів; здійснюється цифровізація державного управління; запроваджуються механізми фінансового моніторингу та банківського регулювання відповідно до вимог ЄС; розпочато інтеграцію до європейського енергетичного та платіжного простору.

Таким чином, європейська інтеграція України є комплексним і багаторівневим процесом, що виступає потужним фактором модернізації національної правової системи. Вона сприяє оновленню законодавства, реформуванню правових інституцій, підвищенню рівня правової культури та забезпеченню ефективного захисту прав і свобод людини. У перспективі подальша реалізація євроінтеграційного курсу забезпечить формування стабільної, демократичної та правової держави.

Список бібліографічних посилань

1. Берназюк І.М. Євроінтеграційні процеси в Україні та їх вплив на стратегію розвитку держави. *Конституційно-правові академічні студії*. № 1. 2017. С. 35 – 42.

2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 02.04.2026).

3. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 02.04.2026).

4. Суть Європейського зеленого курсу EU Green Deal та його вплив на бізнес. *LigaZakon*. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/239683_sutvropeyskogo-zelenogo-kursu-eu-green-deal-ta-yogo-vpliv-na-bznes (дата звернення: 02.04.2026)

5. Швидші платежі та прозорі правила: як євроінтеграція змінить життя клієнтів українських банків. *Асоціація українських банків*. URL: <https://aub.org.ua/shvydshi-platezhi-ta-prozori-pravya-yak-yevrointegraciya-zminyt-zhyttya-kliientiv-ukrayinskyh-bankiv-2/> (дата звернення: 03.04.2026)

Одержано 30.04.2026

Алевтина Ігорівна ШТОГРІНА,

*курсантка групи 24-202 навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Андрій Васильович ВОЙЦІХОВСЬКИЙ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
і міжнародного права та прав людини
Харківського національного університету внутрішніх справ;
<https://orcid.org/0000-0001-5629-8852>*

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З РАДОЮ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Збройна агресія російської федерації проти України, що набула повномасштабного характеру у 2022 р., стала безпрецедентним викликом для всієї системи європейської безпеки [1, с. 135-142], міжнародного правопорядку та механізмів захисту прав людини. В цих умовах особливого значення набуває співробітництво України з Радою Європи як ключовою регіональною міжнародною організацією, покликаною забезпечувати верховенство права, демократію та дотримання прав людини. [2, с. 239-240] [3, с. 92-93] Окрему увагу в межах такого співробітництва слід приділити перехідному періоду, який характеризується поєднанням воєнного стану, трансформації правової системи та формування механізмів постконфліктного правосуддя.

Перехідний період для України має комплексний характер і охоплює не лише майбутній етап після завершення активної фази збройного конфлікту, але й уже триває в умовах війни. Його зміст визначається необхідністю одночасного забезпечення ефективної оборони держави, захисту прав людини, притягнення винних до відповідальності за міжнародні злочини та адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Саме в цьому контексті співпраця з Радою Європи виступає інституційною та нормативною опорою для України.

Рада Європи з перших днів повномасштабної агресії проти України зайняла чітку правову та політичну позицію щодо засудження дій російської федерації, що зрештою завершилося її виключенням зі складу організації. Водночас для України це означало не лише посилення міжнародної підтримки, а й зростання ролі стандартів Ради Європи як орієнтирів для правового регулювання в умовах надзвичайних правових режимів. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [4] та практика Європейського суду з прав людини залишаються фундаментальними

джерелами для оцінки допустимості обмежень прав і свобод людини в умовах воєнного стану.

Одним із ключових викликів перехідного періоду є баланс між національною безпекою та міжнародними стандартами прав людини. У цьому Рада Європи виступає як контролюючий і консультативний орган, надаючи експертну допомогу щодо законодавства, судової реформи та діяльності правоохоронних органів. Особливе значення має Венеційська комісія [5], висновки якої сприяють гармонізації законодавства з принципами верховенства права навіть за надзвичайних обставин.

Центральним елементом перехідного правосуддя є питання притягнення винних осіб до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені в ході збройної агресії. У цьому контексті співробітництво України з Радою Європи набуває нового виміру, пов'язаного з формуванням спеціальних міжнародних механізмів відповідальності. Особливе місце посідає ініціатива створення Спеціального міжнародного трибуналу із розслідування злочину агресії росії проти України. [6, с. 205-216] Саме Рада Європи стала ключовою інституційною платформою для просування цієї ідеї, що свідчить про трансформацію її ролі від класичного механізму захисту прав людини до активного суб'єкта міжнародного кримінального правосуддя.

Злочин агресії, на відміну від воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, має особливий правовий статус у системі міжнародного кримінального права. Обмежена юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо цього злочину унеможливує притягнення до відповідальності вищого політичного та військового керівництва російської федерації в межах чинного механізму МКС. [7] Саме тому створення Спеціального трибуналу розглядається як необхідний елемент перехідного правосуддя, покликаний заповнити існуючу прогалину в міжнародному праві.

Роль Ради Європи у процесі створення Спеціального міжнародного трибуналу із розслідування злочину агресії росії проти України полягає не лише в політичній підтримці, але й у формуванні правової моделі такого органу. Йдеться про визначення його юрисдикції, процедурних гарантій, стандартів справедливого суду та співвідношення з національними судами і міжнародними інституціями. Важливо, що стандарти Ради Європи, зокрема положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [4], мають стати нормативною основою діяльності трибуналу, що забезпечить його легітимність і відповідність принципам верховенства права.

Паралельно з ініціативою створення Спеціального трибуналу Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом, який уже здійснює розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених на території України [8]. У перехідний період особливого значення набуває забезпечення комплементарності між діяльністю МКС,

потенційного Спеціального трибуналу та національних судових органів. У цьому контексті Рада Європи може відігравати роль координуючого та методологічного центру, сприяючи узгодженню підходів до притягнення до відповідальності за міжнародні злочини та запобігаючи дублюванню юрисдикцій.

Окремим викликом перехідного періоду є відновлення довіри до правосуддя та захист прав жертв збройного конфлікту. Стандарти Ради Європи щодо доступу до правосуддя та відшкодування шкоди слугують основою для національних механізмів компенсації та реабілітації, виходячи за межі кримінальної відповідальності та охоплюючи комплекс заходів перехідного правосуддя.

Таким чином, співробітництво України з Радою Європи в умовах збройної агресії російської федерації має стратегічне значення в перехідний період, охоплюючи захист прав людини, реформування правової системи та формування механізмів міжнародної кримінальної відповідальності. Створення Спеціального трибуналу, співпраця з МКС та імплементація стандартів Ради Європи сприяють відновленню міжнародного правопорядку й невідворотності покарання, визначаючи успішність перехідного правосуддя та інтеграцію України до європейського правового простору.

Список бібліографічних посилань

1. Войціховський А.В., Бакумов О.С. Збройна агресія Російської Федерації проти України як загроза системі колективної безпеки. *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 134-145. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.12>.

2. Міжнародне право: підручник / А.В. Войціховський; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.

3. Права людини у міжнародному праві: підручник [Бакумов О.С., Варунц Л.Д., Войціховський А.В., Гудзь Т.І. та ін.] / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. А.В. Войціховського. Харків: ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 06.03.2026).

5. Venice Commission of the Council of Europe / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/venice-commission>.

6. Войціховський А.В., Бакумов О.С. Спеціальний міжнародний трибунал із розслідування злочину агресії росії проти України: правовий аналіз, міжнародна юрисдикція та виклики. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3 (102). Ч. 1. С. 203-217. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.19>.

7. Римський статут Міжнародного кримінального суду: міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

8. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: Рада Європи та Європейський Союз домовилися про створення підготовчої групи. / Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/special-tribunal-for-the-crime-of-aggression-against-ukraine-council-of-europe-european-union-agree-to-set-up-advance-team>.

Одержано 08.03.2026

Кримінальне право та кримінологія. Кримінальне процесуальне право та сучасні тенденції розвитку криміналістики

Анастасія Миколаївна БУТКО,

студентка 3 курсу групи ННІ-5-ПЗдср-23-1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІЙНА ЯК ФАКТОР ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проаналізувавши світову історію утворення держав, їх офіційне визнання та встановлення міжнародних відносин між ними, можна стверджувати, що в різний часовий період війна, як соціально-політичне явище, була одним з найбільш поширених методів розв'язання суперечностей між народами та країнами. Як зазначає С. В. Кононенко «Війна визначається як найпотужніша, всеосяжна, наймасштабніша форма розподілу і перерозподілу влади – конфлікт, в якому ставки найвищі, а наслідки структурно радикальні. Кількісна відмінність війни від простого конфлікту, призводить до відмінностей якісних: війна постає не лише найвищою формою конфлікту, але й, певною мірою, його запереченням – інструментом остаточного та радикального вирішення конфліктної ситуації»[1, с. 53].

На сьогодні, у XXI столітті, коли світ характеризується інтенсивним та багатовекторним розвитком суспільних процесів, деякі держави досі використовують такий застарілий, незаконний та жорстокий метод вирішення спірних питань з приводу співпраці як військова сила. У зв'язку з цим, можна констатувати, що де-факто – з 2014 року на території України розпочалася російсько-українська війна, яка у 2022 році набула широкомасштабного формату. Водночас, де-юре, на офіційному рівні, жодна зі сторін не визнавала акти агресії та активне введення бойових дій як стан війни.

Переходячи безпосередньо до розгляду теми наукової роботи, після проведення аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень та офіційних Інтернет-сторінок органів державної влади України, слід зазначити наступне. Повномасштабне збройне вторгнення російської федерації на

територію України стало одним з факторів збільшення кількості кримінальних правопорушень у сфері національної безпеки нашої країни. З метою кращого розуміння сфери вчинення злочину, потрібно навести розгорнуте визначення, яке гарно наводить О. С. Власюк «Національну безпеку України можна визначити як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз» [2, ст. 25].

Одним із таких факторів впливу на кількість кримінальних правопорушень, є проведення інформаційно-психологічної операції спрямованої на українців. Вона проявляється у вигляді створення великого обсягу провокативного матеріалу, такого як: штучно створені фото та відео, дописи, коментарі, статті та інші матеріали, які публікуються в різних соціальних Інтернет-мережах. Вони спрямовані на навіювання сумнівів, формування недовіри та розпалювання ненависті громадян до органів державної влади, поліції, військових Збройних Сил України та інших верств населення, що, як наслідок, може провокувати людей до вчинення кримінальних правопорушень, наприклад: несанкціоноване поширення інформації про розміщення позицій наших воїнів, координацію різних видів цілей, дискредитування органів державної влади тощо.

На сьогодні, посиляючись на Єдиний державний реєстр судових рішень, найрозповсюдженішими кримінальними правопорушеннями проти основ національної безпеки України є ст. 111 – державна зрада та ст. 111² – колабораційна діяльність. І в більшості випадків, причиною вчинення цих протиправних діянь є саме «вербування» населення за допомогою різних методів ведення інформаційно-психологічної операції.

Тобто, з урахуванням викладеного матеріалу, ми можемо сказати, що одним з елементів завдання шкоди національній безпеці є саме ведення так званої інформаційної війни. З цього можна вивести те, що повномасштабне вторгнення РФ на територію України, тобто де-факто – війна, є однією з причин збільшення кількості кримінальних правопорушень в цій сфері. Інакше кажучи, війна – є детермінантом, адже як зазначив Б. М. Головкін «Детермінація злочинності – це відношення, взаємозв'язок та взаємодія між явищами, процесами, станами, подіями суспільного життя, що породжують та зумовлюють злочинність»[3, с. 275]. Стан війни впливає на емоційний та психологічний стан українців, вони не можуть повною мірою аналізувати матеріал, який розміщується в Інтернет-джерелах, в наслідок чого підпадають під вплив вербувальників зі сторони агресора та вчиняють протиправні діяння на шкоду державі.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що війна в контексті вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України

виступає комплексним і системним фактором детермінації. В умовах широкомасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни формуються специфічні криміногенні обставини, тобто сукупність певних умов та чинників, що створюють сприятливі умови для вчинення протиправних діянь. Однією з таких криміногенних обставин є активне застосування інформаційно-психологічних операцій. Вони виступають важливим засобом впливу на свідомість громадян, сприяючи формуванню викривлених стійких переконань та уявлень, підриву довіри до органів державних влади та, як наслідок, зумовлюють вчинення окремими особами протиправної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Кононенко С. В. Війна в міжнародній політиці: технологія, культура, організація // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2008. Вип. 41 (серія «Курасівські читання»). С. 53–63.

2. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибрані наукові праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.

3. Головін Б. М. Про детермінацію злочинності // Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 274–279.

Одержано 01.05.2026

Світлана Володимирівна ВИШНЕВСЬКА,

студентка Харківського національного університету внутрішніх справ;

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІДМЕЖУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ГРАБЕЖУ ВІД РОЗБОЮ ТА СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проблема відмежування насильницького грабежу (ч. 2 ст. 186 КК України) від розбою (ч. 1 ст. 187 КК України) та інших суміжних складів є однією з дискусійних у теорії та практиці застосування кримінального закону. Помилки у здебільшого пов'язані з визначенням характеру насильства, моменту закінчення кримінального правопорушення та спрямованості умислу винного.

Основним критерієм розмежування насильницького грабежу та розбою є ступінь небезпечності насильства. Відповідно до науково-практичного коментаря до КК України, насильством, небезпечним для життя чи

здоров'я, визнаються дії, які за своїми об'єктивними властивостями створюють реальну загрозу життю або можуть спричинити тілесні ушкодження середньої тяжкості чи тяжкі, незалежно від фактичного настання таких наслідків. Якщо ж фізичний вплив обмежується побоями, ударами, штовханням, ривком, які спричиняють фізичний біль або легкі тілесні ушкодження без короткочасного розладу здоров'я, - йдеться про насильство, не небезпечне для життя чи здоров'я, що утворює склад насильницького грабежу.

Вирішальним є не лише фактичний результат (наявність чи відсутність тілесних ушкоджень), а й об'єктивна характеристика способу дії. Так, використання ножа, вогнепальної зброї, задушення, нанесення ударів у життєво важливі органи за загальним правилом утворює ознаки розбою, навіть якщо тяжкі наслідки не настали. Натомість короткочасний фізичний вплив, спрямований на подолання опору без створення реальної загрози життю, охоплюється ч. 2 ст. 186 КК України.

Судова практика демонструє, що відмежування грабежу від розбою здійснюється насамперед за критерієм небезпечності насильства. Так, у вироку Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 12.03.2020 р. Справа № 357/11522/19 встановлено, що ОСОБА_3 здійснив напад на потерпілого із застосуванням насильства, небезпечного для здоров'я, що підтверджується спричиненням тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Суд кваліфікував дії за ч. 1 ст. 187 КК України як розбій, оскільки насильство мало інтенсивний характер, супроводжувалося ударами та призвело до реальної шкоди здоров'ю потерпілого. Таким чином, наявність тілесних ушкоджень середньої тяжкості є визначальною ознакою, яка відмежовує розбій від грабежу.

Другою істотною відмінністю є конструкція складу. Розбій має усічений склад: кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного з небезпечним насильством або відповідною погрозою, незалежно від того, чи заволодів винний майном [1, с. 85]. Насильницький грабіж є матеріальним складом і вважається закінченим лише з моменту фактичного заволодіння майном. Це має значення для правильної кваліфікації замаху та визначення моменту завершення посягання.

Відмежування від вимагання (ст. 189 КК України) здійснюється за критерієм безпосередності заволодіння. При розбої та грабежі насильство є засобом негайного заволодіння майном, тоді як при вимаганні воно поєднується з висуванням вимоги передати майно в майбутньому. У коментарі підкреслюється, що якщо погроза спрямована на отримання майна не негайно, а через певний час, кваліфікація за ст. 187 КК України виключається.

Також бандитизм вважають корисливим посяганням, оскільки бандя, як правило, планує вчинення нападів у певних сферах суспільних відносин: або це посягання на власність громадян, яке супроводжується

посяганнями на їхнє здоров'я і життя, або це посягання на власність підприємств, установ організацій, які залежно від конкретних умов вчинюваного злочину можуть супроводжуватись різними видами насильства над особою. [2, с. 260].

Необхідно також відмежовувати насильницький грабіж від хуліганства (ст. 296 КК України). Якщо насильство застосовується з мотивів явної неповаги до суспільства, а заволодіння майном є другорядним або ситуативним, відсутня корислива мета, притаманна злочинам проти власності. Корислива спрямованість є обов'язковою ознакою як грабежу, так і розбою.

Окрему складність становить відмежування від умисного тілесного uszkodження (ст. 121–125 КК України). Якщо насильство застосовується без мети заволодіння майном, а майно вилучається після завершення насильницьких дій без попереднього корисливого умислу, відсутній склад розбою чи грабежу. У такому випадку можливе самостійне кваліфікування тілесних uszkodжень та подальшого викрадення, залежно від обставин.

У судовій практиці ключовим є комплексна оцінка обстановки, способу дії, інтенсивності насильства, використаних предметів, локалізації ударів, а також спрямованості умислу. Формальний підхід, заснований лише на медичному висновку про ступінь тілесних uszkodжень, визнається недостатнім, оскільки закон оперує категорією «небезпечності», що має оціночний характер і визначається з урахуванням конкретних умов посягання.

Таким чином, розмежування насильницького грабежу та розбою ґрунтується на трьох основних критеріях: 1) характер і ступінь небезпечності насильства; 2) конструкція складу (матеріальний або усічений); 3) безпосередність та спосіб заволодіння майном. Відмежування від інших суміжних складів - вимагання, хуліганства, умисного тілесного uszkodження - здійснюється з урахуванням спрямованості умислу та ролі насильства у механізмі посягання.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi84/0064235.pdf>
2. Семенишин М. Об'єктивні ознаки бандитизму за кримінальним законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 258–264. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/44.pdf>
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 22.04.2026)
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 15.04.2026 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 22.04.2026)

Одержано 01.05.2026

Андрій Вікторович ГАЛИЧ,

*аспірант відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9916-8880>*

Науковий керівник

Тетяна Григорівна ФОМІНА,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВПЛИВ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ НА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ ПРИХОВАНИХ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стрімка цифровізація економічних відносин, розвиток децентралізованих фінансових інструментів і поширення технологій розподіленого реєстру зумовили не лише появу нових об'єктів цивільного обороту, а й формування принципово нових ризиків для системи кримінальної юстиції. Віртуальні активи, поєднуючи властивості високої мобільності, транскордонності, технічної складності обігу та відносної анонімізованості, дедалі частіше використовуються як засіб акумулювання, переміщення, приховування й легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. За таких умов традиційні підходи до виявлення, арешту, вилучення та подальшої конфіскації майна в межах кримінального провадження виявляються недостатніми, оскільки не повною мірою враховують особливості існування, обліку та контролю над віртуальними активами. Саме тому у світовій практиці послідовно формується нова модель кримінального процесуального реагування, орієнтована на своєчасне встановлення фактичного контролю над прихованими віртуальними активами, їх належне процесуальне фіксування, збереження, управління та подальше вилучення відповідно до вимог законності, пропорційності й міжнародного співробітництва. Важливу методологічну основу для такого підходу становлять міжнародні стандарти FATF [1], які акцентують на необхідності ризик-орієнтованого регулювання сфери віртуальних активів, забезпечення прозорості діяльності постачальників послуг, пов'язаних із ними, а також створення ефективних механізмів заморожування, арешту і конфіскації майна, що має злочинне походження або використовується у злочинній діяльності.

Зарубіжний досвід свідчить, що ефективність встановлення та вилучення прихованих віртуальних активів у кримінальному провадженні забезпечується не окремим процесуальним рішенням, а комплексом

взаємопов'язаних правових, організаційних і технологічних механізмів. У державах Європейського Союзу простежується тенденція до розширення інструментарію розшуку активів, запровадження спеціалізованих підрозділів з їх відстеження та управління, а також нормативного закріплення можливості швидкого заморожування і конфіскації майна, включно з криптоактивами, у межах кримінальних проваджень; показовим у цьому аспекті є ухвалення Директиви (ЄС) 2024/1260 [2], яка встановлює мінімальні правила щодо виявлення, ідентифікації, заморожування, конфіскації та управління майном у кримінальних провадженнях і прямо охоплює криптоактиви як різновид майна. Водночас практична діяльність правоохоронних органів і міжнародних інституцій, зокрема Європол [3; 4], демонструє, що результативне вилучення цифрових активів можливе лише за умови поєднання фінансової розвідки, блокчейн-аналітики, оперативного доступу до даних провайдерів послуг, координації між юрисдикціями та належного процесуального менеджменту арештованих активів. У цьому контексті особливого значення набувають також підходи Ради Європи [5] й Управління ООН з наркотиків і злочинності [6], у межах яких увага акцентується на проблемах ідентифікації фактичного володільця, встановлення місця зберігання приватних ключів, забезпечення безперервного контролю над активом після його вилучення, а також на необхідності міжвідомчої та міжнародної співпраці під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням віртуальних активів.

Для України звернення до зарубіжного досвіду у цій сфері має не лише теоретичне, а й виразне прикладне значення, оскільки вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування потребує врахування сучасних міжнародних стандартів, європейських інтеграційних орієнтирів і напрацьованих іноземними юрисдикціями алгоритмів дій щодо пошуку, документування, арешту, вилучення та подальшого управління віртуальними активами. Актуальність дослідження зарубіжного досвіду встановлення та вилучення прихованих віртуальних активів у кримінальному провадженні посилюється тим, що приховування активів у цифровому середовищі все частіше супроводжується використанням багаторівневих схем трансферу, сервісів анонізації, децентралізованих платформ, нецестодіальних гаманців і транскордонних каналів переміщення вартості, що ускладнює доказування, підвищує ризик втрати активу та вимагає від органів досудового розслідування і прокурора спеціальних знань та належної технічної спроможності.

Отже, з урахуванням вищенаведеного варто наголосити, що наукове осмислення зарубіжних підходів до встановлення та вилучення прихованих віртуальних активів у кримінальному провадженні є необхідною

передумовою для вироблення ефективних пропозицій щодо адаптації найкращих міжнародних практик до вітчизняної правозастосовної системи, посилення спроможності держави до відшукування злочинних активів та забезпечення реальної дієвості інституту арешту і конфіскації майна в умовах цифрової трансформації злочинності. Відтак мета подальших наукових досліджень полягає у комплексному аналізі ключових зарубіжних моделей правового регулювання та практичних механізмів виявлення, процесуального закріплення, вилучення й управління прихованими віртуальними активами для визначення можливостей їх використання у вітчизняному кримінальному провадженні.

Список бібліографічних посилань

1. Рекомендації FATF. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення / пер. з англ. Держ. служби фінан. моніторингу України. Київ: Держфінмоніторинг, 2012. 141 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/5%20round%20FATF.pdf>
2. Directive (EU) 2024/1260 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on asset recovery and confiscation. (2024). *Official Journal of the European Union*, L 2024/1260. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1260/oj/eng>
3. Council Decision 2009/371/JHA of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol). (2009). *Official Journal of the European Union*, L 121, 37–66. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009D0371&qid=1774100615243>
4. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14.12.2016 // Законодавство України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text
5. Crypto-regulations, compliance and measures for digital assets: combating crime and foreign interference / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/cm/-/crypto-regulations-compliance-and-measures-for-digital-assets-combating-crime-and-foreign-interference>
6. Exchange of good practice in International cooperation to freeze and confiscate proceeds of crime in the form of virtual currencies, International cooperation involving electronic evidence: Country paper presented at the International Expert Group Meeting (IEGM 2026) / United Nations Office on Drugs and Crime; Ministry of Justice of the Czech Republic. Bangkok: UNODC, 2026. URL: https://www.unodc.org/documents/international-cooperation/News_and_events/IEGM_2026/CZECHIA_Session_3.pdf

Одержано 15.05.2026

Віталіна Анатоліївна ГАРБУЗ,

студентка 3 курсу групи ПЗдср-23-1(КП)

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-8388>

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ, ОТРИМАНОЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах воєнного стану в Україні питання незаконного обігу зброї, отриманої внаслідок бойових дій стало одним із найактуальніших та найскладніших завдань для нашого суспільства. Значна кількість незареєстрованої зброї, яка залишається під час збройної агресії, після деокупації території, трофейна зброя та зброя, придбана нелегальним шляхом часто можуть потрапляти до рук цивільних осіб та військовослужбовців, що ставить під загрозу національну безпеку України.

Починаючи з 2014 року, коли розпочалися бойові дії, на території України з'явилася значна кількість трофейної зброї та боєприпасів. Деяку частину згодом було задекларовано. Проте, і з початком повномасштабного вторгнення, в 2022 році, масштаби незаконного обігу зброї та вибухових речовин значно зросли.

Відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами закріплена в статті 263 Кримінального кодексу України. Носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років [1].

За словами голови Національної поліції України Івана Вигівського, за період від повномасштабного вторгнення, тобто з 2022 по 2026 рік, правоохоронцями було вилучено майже 20 тисяч одиниць незаконної зброї. Серед них - близько 6,4 тисяч автоматів, 4,5 тисяч одиниць нарізної зброї, 3,4 тисячі переробленої та 2,4 тисячі іншого виду вогнепальної зброї. Також конфіскували 2,8 тисяч гранатометів, 63 тисячі гранат, 5,7 мільйона набоїв, 6,4 то не вибухових речовин, і 5,8 тонни порошу. "Ну тобто, як ви бачите, доволі багато", - зазначив голова Нацполіції. [2]

У 2024 році Верховна Рада України внесла зміни до закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [3], відповідно до якого цивільна особа, яка знайшла вогнепальну зброю, її основні

частини або боєприпаси до неї, зобов'язана негайно повідомити Національну поліцію України про такий факт за телефонним номером екстреної служби 102 або єдиним телефонним номером 112 та впродовж 24 годин передати їх до органів Національної поліції України в будь-який зручний спосіб для подальшої здачі чи декларування або вказати на їх місцезнаходження для подальшого вилучення. Знайдена вогнепальна зброя і боєприпаси до неї можуть бути задекларовані цивільною особою, яка знайшла вогнепальну зброю і боєприпаси до неї, у разі, якщо така особа виявила бажання залишити знайдені вогнепальну зброю і боєприпаси до неї на період дії воєнного стану відповідно до частини другої статті 1 цього Закону.

Декларуванню згідно із цим Законом не підлягає:

1) нарізна вогнепальна зброя калібру від 12,7 мм та більше і боєприпаси до неї;

2) гладкоствольна вогнепальна зброя калібру більше 23 мм і боєприпаси до неї;

3) кулемети, гранатомети, міномети, вогнемети, переносні зенітно-ракетні комплекси, ствольні артилерійські системи і боєприпаси до них та інша зброя і боєприпаси, що не можуть перебувати у власності цивільних осіб;

4) вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, що є засобом або знаряддям вчиненого кримінального правопорушення;

5) вогнепальна зброя із видаленим чи незаконно зміненим маркуванням;

6) вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, закріплені за військовослужбовцями Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Управління державної охорони України, особами начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, Державного бюро розслідувань, поліцейськими, співробітниками Служби судової охорони, працівниками інших правоохоронних органів та відомчої воєнізованої охорони;

7) боєприпаси окремо від вогнепальної зброї.

Вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, що не підлягають декларуванню, вилучаються в установленому порядку органами Національної поліції України. Задекларована вогнепальна зброя і боєприпаси до неї перебувають у володінні та користуванні цивільних осіб протягом дії воєнного стану.

Декларування цивільними особами отриманої вогнепальної зброї, відомості про яку відсутні в реєстрах і базах (банках) даних Міністерства

внутрішніх справ України, і боєприпасів до неї не тягне за собою набуття права власності на них. Порядок декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї встановлюється Міністерством внутрішніх справ України" [3].

Отже, незаконний обіг зброї отриманої під час війни є дійсно серйозним викликом для нашого суспільства, для якого потрібні зважені та сучасні підходи. На мою думку, Закон України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України" є чудовим рішенням цієї проблеми, адже таким чином ми можемо краще контролювати декларування зброї, при тому даючи можливість громадянам використовувати її для відсічі та стримування збройної агресії російської федерації проти України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Акімова Ю., Шиправський Р. Довіра українців до поліції нищиться через мобілізацію: інтерв'ю з Іваном Вигівським // РБК- Україна. 2026. 23 квіт. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/dovira-ukrayintsiv-politsiyi-nishchitsya-1776884949.html>

3. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю : Закон України від 20 серп. 2024 р. № 3899-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3899-IX#Text>

Одержано 01.05.2026

Анастасія Вячеславівна ГІНЬКОВСЬКА,

курсантка 2 курсу навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир Миколайович ЯНІВСЬКИЙ,

доктор філософії за спеціальністю «Право»,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5920-4566>

ФОРМИ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Інститут співучасті у кримінальному праві України відіграє ключову роль у забезпеченні повноти та справедливості кримінально-правової оцінки злочинної діяльності, що здійснюється кількома особами. Співучасть

дозволяє врахувати ступінь участі кожного суб'єкта у вчиненні кримінального правопорушення, характер і спрямованість їхніх дій, а також форму взаємодії між ними. Відповідно до ст. 26 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], співучастю у злочині визнається умисна спільна участь двох або більше суб'єктів злочину у вчиненні умисного кримінального правопорушення.

Форми співучасті у злочині в кримінальному праві поділяються за характером участі та ступенем стійкості зв'язків між співучасниками. Проста співучасть (співвиконавство) має місце тоді, коли всі учасники є виконавцями злочину, виконують однорідну роль і безпосередньо реалізують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, навіть якщо їхні дії відрізняються за способом чи інтенсивністю впливу. Натомість складна співучасть характеризується розподілом ролей між співучасниками, коли поряд із виконавцем (або виконавцями) у злочині беруть участь організатор, підбурювач і пособник, які виконують різні функції. За ступенем стійкості та організованості зв'язків розрізняють вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою та злочинною організацією, що відображає зростання рівня суспільної небезпеки спільної злочинної діяльності. При цьому відповідальність співучасників, які діють у складі організованої групи чи злочинної організації, має свої особливості: організатор відповідає за всі злочини, вчинені цими утвореннями, якщо вони охоплювалися його умислом, інші учасники – за ті злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від виконуваної ролі, а кваліфікація їхніх дій здійснюється за відповідною статтею Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за злочин, вчинений організованою групою або злочинною організацією [2, с. 172].

Основними ознаками співучасті є: множинність суб'єктів злочину; спільність дій; умисний характер участі; причинний зв'язок між діями співучасників і суспільно небезпечним наслідком. Саме ці ознаки зумовлюють необхідність чіткого розмежування форм співучасті, адже від правильної кваліфікації залежить обсяг кримінальної відповідальності кожного учасника.

Кримінальний кодекс України у ст. 28 закріплює чотири основні форми співучасті:

- вчинення злочину групою осіб;
- вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою;
- вчинення злочину організованою групою;
- вчинення злочину злочинною організацією [3, с. 17].

Найпростішою формою співучасті є вчинення злочину групою осіб, коли у злочині брали участь два або більше виконавців без попередньої домовленості. Така форма характерна для ситуацій, коли умисел на вчинення злочину виникає спонтанно, без попереднього планування, але дії

учасників є узгодженими в процесі вчинення злочину. Проблемним аспектом цієї форми є доведення факту спільності умислу саме в момент вчинення злочину. На практиці виникають труднощі у відмежуванні співучасті від суміжних явищ, зокрема від випадкового збігу дій кількох осіб або так званої «паралельної злочинної поведінки».

Більш складною формою є вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, що передбачає наявність домовленості між співучасниками до початку виконання об'єктивної сторони злочину. Така домовленість може бути як детальною, так і загальною, але обов'язково повинна передувати початку злочинних дій. Проблематика цієї форми полягає у встановленні моменту виникнення змови. Судова практика свідчить, що навіть короточасна домовленість, досягнута безпосередньо перед злочинном, визнається попередньою змовою. Водночас надмірно широке тлумачення цього поняття може призводити до необґрунтованого посилення кримінальної відповідальності.

Організована група є більш небезпечною формою співучасті та характеризується стійкістю, ієрархічною структурою, розподілом ролей і попередньою організацією для вчинення одного або кількох злочинів. Учасники такої групи заздалегідь планують злочинну діяльність, що свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки. Основною проблемою кваліфікації є відмежування організованої групи від групи осіб за попередньою змовою. Ключовими критеріями виступають стійкість і тривалість злочинної діяльності, однак ці оціночні поняття не завжди мають одностороннє тлумачення, що створює ризик помилкової правової оцінки.

Найбільш небезпечною формою співучасті є злочинна організація, яка відрізняється чіткою ієрархією, розгалуженою структурою, стійкістю та спрямованістю на систематичне вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. Її діяльність часто поєднується з корупційними зв'язками, конспірацією та професійним характером злочинної поведінки. Проблемним є те, що законодавче визначення злочинної організації містить значну кількість оціночних ознак, зокрема «стійкість» та «згуртованість», що потребує ретельного доказування. У практиці це призводить до складнощів у доведенні саме існування злочинної організації, а не лише організованої групи.

До основних проблем правозастосування у сфері співучасті належать:

- нечіткість окремих законодавчих формулювань;
- складність доведення суб'єктивної сторони співучасті;
- ризик формального підходу до кваліфікації форм співучасті;
- неоднорідність судової практики [4, с. 127].

Дані проблеми зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення кримінального законодавства та вироблення єдиних підходів до тлумачення норм КК України щодо співучасті.

Отже, форми співучасті у злочині є важливим інструментом диференціації кримінальної відповідальності та адекватної оцінки ролі кожного

учасника злочинної діяльності. Водночас наявність оціночних понять і складність доказування окремих ознак форм співучасті створюють суттєві проблеми у правозастосуванні. Подальший розвиток доктрини кримінального права та узагальнення судової практики мають бути спрямовані на забезпечення єдності підходів до кваліфікації співучасті та підвищення ефективності кримінально-правового реагування.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змін. і доп.). Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

2. Вознюк, А. А. Форми співучасті в проєкті нового КК України. Проєкт нового Кримінального кодексу України у вимірі верховенства права: матеріали сателіт. заходу в рамках V Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 21 верес. 2021 р./редкол.: ЮВ Баулін, ЮА Пономаренко, ІА Вишневська. Харків: Право, 2022. 172 с.

3. Околіт О. В. Злочинна спільнота як форма співучасті. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2021. С.17.

4. Примаченко В.Ф. Форми співучасті за об'єктивною ознакою. Теорія і практика сучасної науки та освіти (частина II): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 20-21 травня 2021 року. Львів: Львівський науковий форум, 2021.127 с.

Одержано 30.04.2026

Олеся Діана Олегівна КАПУЛОВА,

курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри оперативно-розшукової

діяльності та розкриття злочинів

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

У сучасному кримінальному провадженні України питання забезпечення прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) є надзвичайно важливим. Це пояснюється тим, що такі процесуальні заходи передбачають приховане втручання у приватну сферу особи, зокрема у комунікації, особисті зв'язки та конфіденційні дані.

У зв'язку з цим постає потреба у створенні дієвого механізму гарантій, який би забезпечував дотримання прав людини відповідно до національних і міжнародних стандартів [2].

Нормативною основою проведення НСРД є положення Кримінального процесуального кодексу України, які регламентують підстави, умови та порядок їх здійснення. Законодавство передбачає, що такі заходи допускаються лише тоді, коли отримати необхідні відомості іншим способом неможливо. Таким чином закріплюється принцип винятковості НСРД, який виступає ключовою запорукою недопущення необґрунтованого втручання у права людини.

Однією з основних гарантій виступає судовий контроль, що реалізується через необхідність отримання дозволу слідчого судді на проведення більшості негласних дій. Такий механізм забезпечує незалежну перевірку обґрунтованості втручання у права особи та оцінку дотримання принципу пропорційності. Це дозволяє зменшити ризики зловживань з боку правоохоронних органів і посилює захист права на приватність [4].

Важливу роль відіграє також принцип законності, відповідно до якого органи досудового розслідування зобов'язані діяти виключно в межах повноважень та у спосіб, визначений законом. Порушення встановленої процедури може призвести до визнання отриманих доказів недопустимими, що стимулює дотримання правових вимог. У цьому аспекті гарантії прав людини виступають як обмеження державного втручання та як умова ефективності кримінального процесу.

Не менш значущим є принцип пропорційності, який передбачає, що втручання у права особи має бути виправданим, необхідним і співмірним із метою кримінального провадження. Це означає, що застосування НСРД допустиме лише за умови відсутності менш інвазивних альтернатив. Надмірне втручання у приватне життя суперечить як національному законодавству, так і міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Окремо слід зазначити гарантії права на захист. Хоча НСРД проводяться без відома особи, закон передбачає її повідомлення про факт таких заходів після їх завершення, якщо це не зашкодить розслідуванню. Це дає можливість оскаржити дії органів досудового розслідування та забезпечує реалізацію процесуальних прав [1].

Важливим елементом гарантій є також встановлений порядок фіксації, зберігання та використання отриманої інформації. Законодавство обмежує доступ до таких відомостей і передбачає їх знищення у разі відсутності доказового значення. Це спрямовано на запобігання незаконному поширенню конфіденційних даних і захист права на приватність.

Суттєвий вплив на формування національних стандартів у цій сфері має практика Європейського суду з прав людини. Суд неодноразово підкреслював необхідність ефективного контролю за втручанням держави у

приватне життя, а також вимогу чіткості, передбачуваності та доступності законодавчого регулювання [5, с.23].

Узагальнюючи гарантії прав людини при проведенні НСРД, можна визначити наступні принципи, що забезпечують їх реалізацію:

Принцип законності полягає в тому, що всі дії органів досудового розслідування здійснюються виключно на підставі та в межах закону. У контексті НСРД це означає, що втручання у права людини допускається лише за наявності визначених законом підстав, у встановленому процесуальному порядку та з дотриманням вимог Кримінального процесуального кодексу України. Порушення процедури проведення НСРД ставить під сумнів допустимість отриманих доказів і може призвести до їх визнання недопустимими. Таким чином, принцип законності забезпечує правову визначеність та запобігає свавільному втручання у приватне життя особи.

Принцип винятковості НСРД передбачає, що негласні слідчі (розшукові) дії застосовуються лише у випадках, коли інші, менш інвазивні способи отримання інформації є неможливими або неефективними. Це означає, що НСРД є крайнім заходом у кримінальному провадженні. Такий підхід обмежує надмірне використання прихованих методів збору інформації та забезпечує баланс між інтересами ефективного розслідування і захистом прав людини.

Судовий контроль є ключовою гарантією законності НСРД і передбачає обов'язкове отримання дозволу слідчого судді на їх проведення у більшості випадків. Слідчий суддя здійснює незалежну оцінку обґрунтованості клопотання, перевіряє наявність достатніх правових підстав, необхідність та пропорційність втручання у права людини. Такий контроль зменшує ризики зловживань з боку правоохоронних органів та забезпечує зовнішній нагляд за їх діяльністю.

Принцип пропорційності означає, що втручання у права особи під час проведення НСРД має бути необхідним, обґрунтованим і співмірним меті кримінального провадження. Це передбачає, що негласні заходи можуть застосовуватися лише тоді, коли інші засоби отримання доказів є неефективними. Таким чином забезпечується баланс між інтересами правосуддя та захистом основоположних прав людини, зокрема права на приватність.

Право на захист передбачає можливість особи оскаржувати дії правоохоронних органів після завершення НСРД. Хоча такі дії проводяться негласно, закон встановлює обов'язок повідомлення особи про факт їх здійснення, якщо це не шкодить досудовому розслідуванню. Це дає можливість особі реалізувати право на ефективний засіб юридичного захисту та оскаржити законність втручання у свої права.

Обмеження доступу до інформації полягає у встановленні спеціального режиму захисту даних, отриманих у результаті НСРД. Доступ до

такої інформації мають лише уповноважені особи, а її використання допускається виключно в межах кримінального провадження. У разі, якщо отримані матеріали не мають доказового значення, вони підлягають знищенню. Це забезпечує захист конфіденційності та мінімізує ризик незаконного розповсюдження приватної інформації.

Судова допустимість доказів означає, що докази, отримані з порушенням встановленої процедури проведення НСРД, визнаються недопустимими і не можуть бути використані судом при ухваленні рішення. Такий підхід виступає важливим запобіжником проти незаконного втручання у права людини та стимулює дотримання процесуальних вимог усіма учасниками кримінального провадження.

Міжнародні стандарти, зокрема практика Європейського суду з прав людини, встановлюють вимоги до законності втручання у приватне життя, його необхідності, пропорційності та наявності ефективного контролю. Українське законодавство щодо НСРД має відповідати цим стандартам, що забезпечує підвищений рівень гарантій прав людини та узгодженість із міжнародними зобов'язаннями держави.

Отже, система гарантій дотримання прав людини під час проведення НСРД є комплексною та багаторівневою. Вона охоплює правові, процесуальні та інституційні механізми, спрямовані на забезпечення балансу між інтересами кримінального правосуддя та захистом основоположних прав людини. Її ефективність є ключовою умовою законності та справедливості кримінального провадження.

Список бібліографічних посилань

1. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04 квітня 1950 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651- VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

5. Нескоромний Д.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: юридичні та фактичні підстави їх провадження. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 303–312. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2015/15ndapyip.pdf

Одержано 26.04.2026

Валерія Романівна КВАШНІЦЬКА,

курсант 2 курсу навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Ірина Геннадіївна ЛУЦЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВОЄННО-ОБУМОВЛЕНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Такі фундаментальні права людини як воля честь і гідність завжди піддаються додатковим ризикам в умовах війни. Торгівля людьми є тому яскравим прикладом. Збільшення торгівлі людьми під час російсько-української війни фіксують міжнародні організації. Різноманітні новинні повідомлення також містять окремі приклади випадків, коли українські громадяни стають жертвами різних форм експлуатації.

На фоні війни загострилися існуючі соціально-політичні проблеми та з'явилися нові, такі як масштабне руйнування інфраструктури; масові переміщення населення; зниження рівня життя; проблеми з працевлаштуванням; соціальна ізоляція; втрата житла; погіршення психічного стану частини населення, тощо. Все зазначене сприяє активізації кримінальних структур, які вдало використовують суспільні проблеми і негаразди на свою користь.

В таких умовах, умовах виживання, торгівля людьми потребує додаткових підходів до її вивчення. Дослідження детермінантів що зумовлюють торгівлю людьми під час війни потребує комплексного аналізу, адже їх виявлення і вивчення сприятиме розробці ефективних заходів протидії цим кримінальним практикам.

Торгівля людьми - здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи

погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до КК України визнаються злочином (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми») [1].

Зазначимо й те, що в тенета торгівців людьми може потрапити будь хто, незалежно від статі, віку, освіти, національності тощо. Проте, вважаємо, що найбільш вразливими є особи, які бажають покращити свій матеріальний

стан і з легкістю погоджуються на сумнівні пропозиції. В результаті чого, такі особи стають жертвами торгівців людьми по всьому світу, адже кордонів для цього виду кримінальних практик не існує.

Торгівля людьми - це кримінальна індустрія, яка продовжує зростати та приносити трафікерам (люди, які займаються вербуванням, продажем та експлуатацією з метою отримання вигоди) більше 150 млрд. доларів США доходу щороку [2].

Війна в Україні внесла та вносить негативні зміни в життя людей. Жінки та діти, які змушені зараз покинути Україну через військову агресію росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Водночас чоловіки, що залишаються всередині країни, також можуть стати здобиччю торговців людьми. Утрата роботи й доходу внаслідок війни, обмежені можливості забезпечити головні потреби внутрішньо переміщених осіб, біженців та постраждалого від війни населення призведуть до зростання ризиків [3].

У контексті досліджуваного явища показовими є такі випадки: прикордонники Чернігівського загону запобігли незаконному вивезенню українок за кордон та викрили злочинну схему торгівлі людьми, яка маскувалася під привабливі вакансії за межами країни. У центрі злочинної схеми опинилася 34-річна жителька Прилук, яка цілеспрямовано підшукувала жінок, що перебували у складному матеріальному становищі. Вона пропонувала їм нібито вигідне працевлаштування в країнах Європи - роботу в масажних салонах із доходом до 4000 євро, забезпеченням житлом та допомогою з оформленням документів. Насправді ж жінок планували втягнути в експлуатаційні умови праці за кордоном [4].

У Кривому Розі викрили схему торгівлі людьми до країн Близького Сходу під виглядом працевлаштування у готелях. Насправді ж людей використовували для сексуальної експлуатації. Як йдеться на сайті обласної прокуратури, серед потерпілих - неповнолітні дівчата. Слідство з'ясувало, що з 2025 по 2026 роки 38-річна місцева жителька спільно зі знайомим іноземцем організувала схему незаконного переправлення жінок за кордон [5].

Наведені приклади свідчать, що в умовах війни індустрія торгівлі людьми адаптується до реальних умов і живиться за рахунок таких воєнно-обумовлених детермінант як: міграційні процеси; масштабне руйнування інфраструктури; низький рівень життя; нестабільність економіки; політична невизначеність; безробіття; реальні і потенційні воєнні загрози; втрата житла; загроза втрати життя і здоров'я; хронічні страх і стрес; невизначеність майбутнього та інше.

Тож дослідження воєнно-обумовлених детермінантів є актуальним і необхідним кроком на шляху відсічі збройної агресії РФ і зменшенню уразливості українських громадян до кримінальних загроз, у тому числі торгівлі людьми.

Список бібліографічних посилань

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 17.04.2026).

2. Що таке торгівля людьми. *Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання протидії домашньому насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей*: вебсайт. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkovainformatsiya/protidyia-torgivlv-lyudmy/shho-take-torgivlya-lyudmy/> (дата звернення 26.04.2026)

3. Торговля людьми під час війни в Україні. *Vchytel*: вебсайт. URL: <https://vchytel.com.ua/blog/articles/torhivlya-lyud-my-pid-chas-viyny-v-ukrayini-23.html> (дата звернення 26.04.2026)

4. "Робота в Європі" обернулась пасткою: на Чернігівщині викрили міжнародну схему торгівлі людьми. *СТОПКОР*: вебсайт. URL: <https://www.stopcor.org/ukr/section-uanews/news-robota-v-evropi-obernulaspastkoyu-na-chernigivschini-vikrili-mizhnarodnu-shemu-torgivli-lyudmi-31-03-2026.html> (дата звернення 26.04.2026)

5. Серед потерпілих неповнолітні: у Кривому Розі викрили торгівлю людьми для сексуальної експлуатації за кордоном. *СУСПІЛЬНЕ ДНІПРО*: вебсайт. URL: <https://suspilne.media/dnipro/1294821-sered-poterpilih-nepovnolitniu-krivomu-rozi-vikrili-torgivlu-ludmi-dla-seksualnoi-eksploatcii-za-kordonom/> (дата звернення 26.04.2026)

Одержано 01.05.2026

Тимур Іванович КИРИЯ,

*курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Артьом Миколайович ЛИСЮК,

*курсант 2 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ ЗА ПРАВИЛОМ «ПЛОДІВ ОТРУСНОГО ДЕРЕВА»

Генезис доктрини «плодів отрусного дерева» бере свій початок у правовій системі США, де її фундаментальні засади були закладені

рішенням Верховного Суду у справі *Silverthorne Lumber Co. v. United States*, в якому суддя Олівер Венделл Голмс обґрунтував позицію, згідно з якою уряд не має права використовувати інформацію, отриману внаслідок незаконних дій, оскільки визнання допустимими похідних даних фактично легітимізувало б первинне порушення закону. Хоча безпосередньо метафоричний термін «плоди отруєного дерева» вперше був використаний пізніше у справі «*Nardone v. United States*» 1939 року, саме *Silverthorne* заклала правовий фундамент для заборони використання не лише безпосередніх доказів, здобутих із порушенням процедури, а й будь-яких відомостей, отриманих завдяки таким доказам. Подальший розвиток доктрини у справі «*Wong Sun v. United States*» 1963 року уточнив критерії її застосування, запровадивши поняття «достатньої віддаленості», що дозволяє визнавати докази допустимими, якщо зв'язок між незаконною дією та отриманим результатом став настільки опосередкованим, що «отруєння» втратило свою силу [1].

На європейському континенті та, зокрема, в українських реаліях, сприйняття цієї доктрини відбувалося крізь призму практики Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), яка базується на концепції справедливості судового розгляду відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2]. Генезис доктрини в Україні відображає перехід від суто каральної логіки доказування до стандартів правової держави, де ціна інформації не може бути вищою за цінність основоположних прав людини [3].

Доктрина «плодів отруєного дерева», започаткована прецедентом «*Silverthorne Lumber Co. v. United States*» у 1920 році, базується на принципі недопустимості не лише первинних незаконно отриманих доказів, а й будь-яких похідних від них відомостей. Її еволюція від американських прецедентів до європейських стандартів змістила акцент на забезпечення загальної справедливості судового розгляду. В національному законодавстві ця концепція реалізується через положення ст. 62 Конституції України [4] та ст. 87 КПК України [5], встановлюючи обов'язкову недопустимість доказів, здобутих внаслідок істотного порушення прав людини. Роль доктрини полягає у превенції процесуального свавілля: вона позбавляє державу можливості отримувати вигоду від власних протиправних дій, гарантуючи, що обвинувачення ґрунтуватиметься виключно на легітимних підставах.

Проблема «віддаленості» (Attenuation) у контексті доктрини «плодів отруєного дерева» постає як правовий механізм визначення меж допустимості доказів, коли причинно-наслідковий зв'язок між первинним порушенням закону та отриманим результатом стає настільки опосередкованим, що «отруєння» першоджерела втрачає свою юридичну силу. Відповідно до аналізу практики Верховного Суду та стандартів ЄСПЛ, межа

віддаленості визначається через оцінку інтенсивності та безпосередності зв'язку між незаконною дією та фактом отримання доказу [6]. Ключовим у цьому процесі є питання: чи був доказ здобутий шляхом використання незаконних дій для досягнення відповідної мети, чи він став доступним завдяки обставинам, що є достатньо автономними та здатними «очистити» доказ від первинного порушення?

Основними критеріями для встановлення цієї межі в українських та міжнародних реаліях є часова близькість (кількість часу, що минув між незаконною дією та виявленням доказу), наявність проміжних обставин (таких як добровільна згода особи, явка з повинною або незалежні дії третіх осіб, що розривають ланцюжок причинності), а також мета та характер самого порушення. У практиці ЄСПЛ, зокрема у справі «Гефген проти Німеччини», наголошується, що за відсутності прямого катування, докази, отримані внаслідок віддалених наслідків порушення, можуть не призводити до автоматичної несправедливості процесу в цілому [7]. В українській судовій практиці Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду наголошує на необхідності проведення логічної операції з виокремлення доказів: якщо відомості могли бути отримані законним шляхом незалежно від початкового порушення (Independent Source) або якщо зв'язок став «ефемерним», такі докази не підпадають під дію правила їх виключення.

Таким чином, межа віддаленості проходить там, де превентивна мета доктрини щодо стримування правоохоронних органів від свавілля перестав переважати над інтересом суспільства у вирішенні завдань, передбачених ст. 2 КПК України. Доктрина attenuation дозволяє суду визнати доказ допустимим, якщо «забруднення» було розсіяне часом або легітимним втручанням, що перетворює формальний причинний зв'язок на юридично незначущий. Це вимагає від судді не лише констатації факту порушення, а й глибокого аналізу того, чи було це порушення вирішальним для отримання конкретного результату, або ж доказ має самостійну цінність, не пов'язану безпосередньо з протиправною діяльністю держави.

Список бібліографічних посилань

1. Яновська О. Доктрина заборони використання «плодів отруйного дерева» та винятки з неї: судова практика Великої Палати Верховного Суду в кримінальних провадженнях. «Судово-юридична газета». 2020. 30 листопада URL : <https://bit.ly/3odl45t> (дата звернення 28.04.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 04.11.1950. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 28.04.2026).
3. Студенников С. Як ККС ВС застосовує доктрину ЄСПЛ «плід отруйного дерева». «Судово-юридична газета». 2019. 21 жовтня URL: <https://lnk.ua/OKGBNbDxA> (дата звернення 28.04.2026).

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 28.04.2026).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 28.04.2026).

6. Чаюн В., Вплив плодів отруйного дерева на законність ухвал слідчих суддів: аналіз практики Верховного Суду. 2025. 19 червня URL: <https://lnk.ua/kph4PX0gF> (дата звернення 28.04.2026).

7. Чи може справедливий суд «уживати» плоди отруєного дерева: міжнародний історичний еккурс та національні реалії. 2020. 01 квітня. URL: <https://lnk.ua/gbkyYBXmd> (дата звернення 28.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Тимур Іванович КИРИЯ,

*курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та розкриття злочинів
навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КРИТЕРІЇ ВІДМЕЖУВАННЯ ПРОВОКАЦІЇ ВІД ПРАВОМІРНОГО ВТРУЧАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

У сучасній системі кримінальної юстиції протидія латентним та транскордонним видам злочинності, таким як корупційні діяння, незаконний обіг наркотичних засобів та організована злочинна діяльність, неможлива без застосування спеціальних методів розслідування. Контроль за вчиненням злочину як негласна слідча (розшукова) дія є дієвим інструментом отримання доказової бази, проте його реалізація межує з ризиком порушення фундаментальних прав людини. Найбільш критичним аспектом у цьому контексті є недопустимість провокації злочину (entrapment), що розглядається як грубе втручання держави у сферу особистої свободи.

Питання відмежування легітимної діяльності правоохоронних органів від незаконного підбурювання набуло особливої гостроти у зв'язку з імплементацією стандартів Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у

національну правову систему України. Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди застосовують Конвенцію та практику Суду як джерело права. Проте складність динамічної практики ЄСПЛ та неоднозначність трактування «пасивної поведінки» агентів держави обумовлюють необхідність детального аналізу критеріїв, що дозволяють кваліфікувати дії правоохоронців як провокацію [1].

Відповідно до положень частини 2 статті 93 КПК, сторона обвинувачення наділена повноваженнями щодо формування доказової бази шляхом реалізації гласних і негласних слідчих (розшукових) дій. Негласні слідчі (розшукові) дії виступають ефективним інструментарієм протидії злочинності, що дозволяє органам правопорядку акумулювати фактичні дані та обставини, які входять до предмета доказування та мають суттєве значення для об'єктивного розгляду матеріалів провадження [2].

Згідно з положеннями статті 246 КПК, негласні слідчі (розшукові) дії (НС(Р)Д) трактуються як специфічна категорія процесуальних заходів, ключовою характеристикою яких є режим конфіденційності щодо самого факту та інструментарію їх реалізації [2]. Законодавець обмежує розголошення такої інформації, за винятком чітко визначених законом випадків, та встановлює принцип субсидіарності: проведення НС(Р)Д припускається лише тоді, коли необхідні відомості неможливо здобути іншими шляхами.

На сьогодні чинне законодавство не містить уніфікованої дефініції поняття «контроль за вчиненням злочину», обмежуючись лише регламентацією його конкретних форм. У науковому дискурсі цей інститут трактується як система узгоджених правових та організаційно-тактичних заходів, що реалізуються за санкцією прокурора. Сутність такої діяльності полягає у верифікації уповноваженими суб'єктами фактичних даних про підготовку або вчинення тяжкого чи особливо тяжкого правопорушення.

Положення частини 1 статті 271 КПК передбачають можливість здійснення контролю за вчиненням злочину за наявності обґрунтованих підстав вважати, що готується або вчиняється тяжке чи особливо тяжке правопорушення. У доктрині кримінального процесу ця норма піддається критиці через її певну дисонансність із вимогами статей 214 та 246 КПК. Останні пов'язують право на проведення НС(Р)Д із фактом реєстрації відомостей про злочин у ЄРДР, що, відповідно до думки науковців, має стосуватися переважно закінчених діянь [2].

Контроль за вчиненням злочину як негласна слідча (розшукова) дія є легітимним інструментом протидії латентній злочинності, проте межа його правомірності визначається відсутністю ознак підбурювання (провокації) з боку держави. Фундаментальною основою для оцінки допустимості доказів у цій категорії справ є стаття 6 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод [3], оскільки використання результатів НСРД нівелює право особи на справедливий судовий розгляд. Обов'язок національного суду ретельно дослідити твердження захисту про провокацію, забезпечивши при цьому змагальність сторін та доступ до матеріалів, на основі яких було санкціоновано негласну дію[3].

У сучасній доктрині кримінального процесуального права та практиці захисту прав людини фундаментальне значення має розмежування легітимних негласних слідчих дій і недопустимої провокації злочину. Ключовим орієнтиром у цьому питанні є прецедентна практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема рішення у справі «Тейшейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 року[4]. Зазначене рішення сформулоало правовий базис для оцінки дій правоохоронних органів, встановивши, що межа між законним документуванням злочинної діяльності та підбурюванням проходить через характер поведінки агентів держави, яка повинна бути суто пасивною. Це передбачає повну відмову від будь-якого активного впливу, тиску або переконання особи, спрямованих на формування в неї злочинного умислу, який за звичайних обставин не був би реалізований.

По-перше, обов'язковою умовою є наявність об'єктивної підозри щодо причетності особи до протиправної діяльності ще до початку операції. У справі «Тейшейра де Кастро» Суд констатував порушення саме через відсутність у заявника попередньої судимості чи перебування під слідством; він не був відомий поліції як суб'єкт наркоторгівлі, а взаємодія з ним відбулася виключно за ініціативи агентів через посередників.

Отже, якщо державні органи не мають доказів того, що особа вже володіє предметами, вилученими з обігу, або активно шукає канали збуту, їхня пропозиція вчинити правопорушення кваліфікується як підбурювання. Відсутність інших доказів вчинення правопорушення під час обшуку додатково підтверджує, що умисел був створений штучно внаслідок втручання держави.

По-друге, правомірна операція вимагає наявності належного процесуального оформлення та судового контролю. Брак санкціонування негласних заходів нівелює легітимність отриманих результатів. Важливо підкреслити, що згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, використання доказів, здобутих шляхом провокації, є абсолютно неприпустимим [3]. Це призводить до порушення права на справедливий судовий розгляд, оскільки суспільний інтерес у боротьбі зі злочинністю, навіть у таких складних сферах, як незаконний обіг наркотиків чи корупція, не може переважати над правами людей. Як зазначено у справі «Раманаускас проти Литви», провокація має місце тоді, коли правоохоронці виступають ініціаторами злочину, без втручання яких правопорушення взагалі не було б вчинене.

Таким чином, інститут контролю за вчиненням злочину є складним інструментом, легітимність якого прямо залежить від дотримання балансу між публічним інтересом та індивідуальними свободами.

Список бібліографічних посилань

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. №3477-IV: станом на 20 квіт. 2026 р. URL: <https://lnk.ua/hDnyftN3X> (дата звернення: 20.04.2026).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

4. Декілька рішень ЄСПЛ щодо провокації злочину. Протокол: Юридичний інтернет ресурс URL: <https://surl.li/wltwil> (дата звернення: 20.04.2026).

5. Дроздов, О, Дроздова О. ЄСПЛ визнав відсутність порушення Конвенції за скаргою адвоката Раманаускаса проти Литви про провокацію хабаря. Національна асоціація адвокатів України. 05.03.2018 р. URL: <https://surl.li/kzbipa> (дата звернення: 20.04.2026).

Одержано 23.04.2026

Денис Олександрович КОВТУН,

*здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Наталія Олександрівна СИМОНЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*

ІНСТИТУТ ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: АНАЛІЗ СТАТТІ 43-1 КК УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила необхідність суттєвих змін у кримінально-правовому регулюванні, зокрема доповнення Кримінального кодексу України статтею 43-1, яка закріпила нову обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння – виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Введення цієї норми має фундаментальне

значення для забезпечення правової безпеки військовослужбовців, добровольців, працівників правоохоронних органів та інших осіб, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії, оскільки вона формалізує механізм легітимного вчинення дій у специфічних умовах воєнного стану та збройного конфлікту.

Стаття 43-1 КК України, доповнена Законом № 2124-IX від 15.03.2022, встановлює, що діяння, вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту і спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, не є кримінальним правопорушенням, якщо воно заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює агресію, або заподіяло шкоду охоронуванням законом інтересам, за відсутності ознак катування, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, чи інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1]. Норма прямо визначає правомірність дій у надзвичайних обставинах, поєднуючи конституційний обов'язок щодо захисту держави та необхідність дотримання принципів міжнародного гуманітарного права.

Законодавець закріплює право кожної особи на захист Вітчизни незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, у тому числі до Збройних Сил України. Положення статті забезпечує, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна [1]. Водночас законодавець визначає чіткі межі правомірності: виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни не охоплює дії, які явно не відповідають небезпечності агресії або обставині відсічі та стримування, не були необхідними для досягнення значної суспільно корисної мети та створили загрозу життю інших осіб, екологічну катастрофу або інші надзвичайні наслідки більшого масштабу [1]. Таке формулювання підкреслює необхідність оцінки дій у контексті реальної бойової обстановки та комплексного аналізу об'єктивних і суб'єктивних обставин.

Особливої уваги потребує аналіз характеристик відповідних діянь, оскільки саме вони виступають ключовим критерієм розмежування складів кримінальних правопорушень, диференціації кримінальної відповідальності та забезпечення правильної кримінально-правової кваліфікації. Наукові дослідження після 2022 року підкреслюють, що при оцінці дій особи необхідно враховувати комплекс об'єктивних і суб'єктивних факторів, серед яких реальна бойова обстановка, дефіцит часу для прийняття рішень, психоемоційний стан та специфіка військової необхідності. Наявність воєнного стану сама по собі не є достатньою підставою для звільнення від

кримінальної відповідальності, що зумовлює необхідність ретельного доведення факту виконання обов'язку.

Порівняльний аналіз із інститутом необхідної оборони (ст. 36 КК України) демонструє спільність принципів пропорційності та необхідності, однак ст. 43-1 КК України відрізняється масштабом та контекстом застосування. Якщо необхідна оборона передбачає захист від конкретного суспільно небезпечного посягання в індивідуальній ситуації, то ст. 43-1 КК України регулює дії в умовах збройного конфлікту та реалізацію конституційного обов'язку щодо захисту держави. У цьому контексті підкреслюється, що дії особи мають бути співмірними характеру загрози та відповідати нормам міжнародного гуманітарного права.

Судова практика демонструє обережність підходів до застосування положень ст. 43-1 КК України та високу вимогливість щодо доказування факту виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни. Так, *вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 09 травня 2025 року у справі № 359/12379/23* показово ілюструє, що сам факт воєнного стану або суб'єктивне переконання особи у необхідності захисту держави не є достатньою підставою для застосування статті 43-1 КК України. У вирокі суду встановлено, що ОСОБА_1 незаконно придбав, зберігав та носив 20 бойових патронів калібру 7,62×39 мм без передбаченого законом дозволу, що утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України. Обвинувачений пояснював, що отримав ці боєприпаси 24 лютого 2022 року під час початку повномасштабного вторгнення рф, коли у Києві, за його словами, громадянам видавали зброю та набої для оборони міста, а тому вважав їх отримання та подальше зберігання законним.

Разом з тим суд визнав такі доводи необґрунтованими. Зокрема, суд зазначив, що стороною захисту не доведено факту офіційної видачі ОСОБА_1 бойових патронів державними органами, а відповідні запити до органів влади підтвердили відсутність інформації про їх видачу. Крім того, суд звернув увагу, що станом на момент виявлення боєприпасів у серпні 2023 року обвинувачений не виконував завдань із оборони держави, не входив до складу добровольчих формувань і не був залучений до виконання оборонних функцій. Особливу увагу суд приділив питанню можливості застосування ст. 43-1 КК України, яка передбачає виключення кримінальної протиправності діяння у разі виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Суд дійшов висновку, що підстав для застосування цієї норми у даному випадку немає, оскільки не встановлено, що ОСОБА_1 фактично виконував обов'язки із захисту держави або був залучений до відповідної діяльності у встановленому порядку. Тому суд відхилив посилання сторони захисту на ст. 43-1 КК України. У підсумку суд визнав ОСОБА_1 винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України [2].

Таким чином, інститут ст. 43-1 КК України має подвійний характер. З одного боку, він гарантує правову безпеку особам, які захищають державу, та сприяє уникненню надмірної криміналізації їхніх дій. З іншого – встановлення чітких меж правомірності є необхідним для запобігання свавільному застосуванню насильства, порушенню принципів пропорційності та міжнародного гуманітарного права. У науковому та практичному аспектах це підкреслює потребу у формуванні системного підходу до визначення критеріїв правомірності дій в умовах збройного конфлікту, що інтегрує нормативно-правові, судові та кримінологічні виміри та забезпечує послідовність і обґрунтованість правозастосування.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 09 травня 2025 р. у справі № 359/12379/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127350545>.

Одержано 10.03.2026

Євгенія Максимівна КОЗЛОВА,

студентка групи ННІ-ПЗдср-23-2(КП)

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-8388>

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗГВАЛТУВАННЯ ЗА НАЯВНОСТІ КВАЛІФІКУЮЧИХ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи справедливо вважаються одними з найтяжчих, адже вони безпосередньо зачіпають базові права людини – її гідність, свободу та особисту недоторканність. Особливе місце серед них займає зґвалтування, відповідальність за яке передбачена ст. 152 Кримінальний кодекс України.

Після змін у кримінальному законодавстві та ратифікації Стамбульська конвенція підхід до розуміння цього злочину дійсно змінився. Основний

акцент зараз робиться на добровільній згоді потерпілої особи. Але, як показує практика, навіть попри ці зміни, проблем менше не стало — особливо коли мова йде про застосування кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак.

Насамперед проблема в тому, що суди не завжди однаково тлумачать одні й ті самі ознаки. Наприклад, по-різному оцінюється, що саме вважати безпорадним станом, коли має місце повторність або що входить у поняття тяжких наслідків. Через це подібні справи можуть вирішуватися по-різному, а це вже впливає і на кваліфікацію, і на покарання.

Щоб правильно кваліфікувати такі дії, потрібно чітко розуміти базові поняття. Статева свобода — це, по суті, право людини самостійно вирішувати, з ким і як вступати у статеві відносини без будь-якого тиску. А статеві недоторканість означає, що є категорії осіб (наприклад, малолітні), з якими такі дії взагалі є неприпустимими, незалежно від обставин.

З об'єктивної сторони згвалтування — це статеві зносини без добровільної згоди, які супроводжуються насильством, погрозами або використанням безпорадного стану. При цьому важливо розуміти, що згода має бути реальною, усвідомленою, а не отриманою під тиском чи через залежність.

Ці проблеми добре видно на практиці Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду. Наприклад, у справі щодо дій відносно малолітніх суди першої та апеляційної інстанцій по-різному оцінили ситуацію. Апеляційний суд змінив кваліфікацію, але при цьому неправильно визначив сукупність злочинів. Уже на рівні касації було зазначено, що після змін до законодавства частина дій, які раніше кваліфікувалися окремо, можуть розглядатися як один злочин, якщо вони були вчинені в межах єдиного умислу. Це показує, наскільки непросто правильно застосовувати ці норми на практиці.

Також варто враховувати роз'яснення, які містяться у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 5 від 30.05.2008. У ній звертається увага на те, що суд має детально встановлювати всі обставини справи та правильно відмежовувати згвалтування від інших форм сексуального насильства.

Окремо варто звернути увагу на проблему визначення безпорадного стану. Наприклад, стан алкогольного сп'яніння не завжди автоматично означає, що особа була безпорадною — усе залежить від конкретної ситуації. Саме через це виникає багато різночитань у судовій практиці.

Не менш складним є питання, чи йдеться про один злочин, чи про їх сукупність. Суди іноді підходять до цього по-різному, що також призводить до помилок у кваліфікації.

На мою думку, основна проблема полягає в тому, що деякі поняття у законі залишаються оціночними і не мають чіткого визначення. Через

це кожен суд може тлумачити їх по-своєму, що й створює нерівномірну практику.

Отже, можна зробити висновок, що труднощі у застосуванні кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак зґвалтування пов'язані насамперед із різним їх розумінням на практиці. Вирішити це можна шляхом більш чіткого формулювання норм у Кримінальний кодекс України та узагальнення судової практики, щоб забезпечити однакове застосування закону і справедливе покарання.

Одержано 01.05.2026

Діана Михайлівна КОПОС,
*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2840-8179>*

ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗґВАЛТУВАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Проблема зґвалтувань у контексті домашнього насильства є однією з найгостріших у сучасному суспільстві, оскільки поєднує в собі не лише кримінально-правові, але й соціальні, психологічні та морально-етичні аспекти. Особливість цієї категорії злочинів полягає в тому, що вони відбуваються у сфері приватних відносин, де домінують довіра, емоційна прив'язаність і, нерідко, залежність. Саме тому особа потерпілого в таких випадках має специфічні риси, які суттєво впливають як на механізм вчинення злочину, так і на подальші процеси його досудового розслідування.

Передусім варто зазначити, що зґвалтування, пов'язані з домашнім насильством, здебільшого вчиняються особами, які перебувають із потерпілим у близьких стосунках: подружжя, співмешканці, колишні партнери або інші члени сім'ї. У зв'язку з цим потерпілий часто опиняється у ситуації подвійної вразливості – як жертва сексуального насильства і як особа, залежна від кривдника. Така залежність може мати економічний, психологічний або соціальний характер, що значно ускладнює можливість протидії насильству [1].

Соціально-демографічні характеристики потерпілих є досить різноманітними, однак існують певні групи підвищеного ризику. Найчастіше жертвами стають жінки, проте не слід ігнорувати випадки насильства щодо чоловіків та дітей. Особливо вразливими є особи з низьким рівнем доходу, обмеженим доступом до освіти, ті, хто проживає у сільській місцевості або перебуває в умовах соціальної ізоляції. Додатковими факторами ризику

виступають вагітність, наявність малолітніх дітей, інвалідність або залежність від психоактивних речовин.

Важливою характеристикою особи потерпілого є тривалість і системність насильства. У багатьох випадках зґвалтування не є одноразовим актом, а має повторюваний характер. Це призводить до поступового руйнування особистості потерпілого, формування стану безпорадності, коли людина втрачає здатність активно протидіяти насильству та перестає вірити у можливість змінити ситуацію. Такий психологічний стан супроводжується зниженням самооцінки, апатією та емоційним виснаженням.

Психологічні наслідки для потерпілих є надзвичайно серйозними. Вони включають депресію, тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад, а також різноманітні психосоматичні прояви. Часто потерпілі відчують сором, провину та страх осуду з боку суспільства. Це пояснюється як внутрішніми переживаннями, так і зовнішнім тиском, який може проявлятися у вигляді стигматизації або недовіри до слів жертви. У результаті формується замкнене коло, в якому потерпілий не звертається за допомогою, що дозволяє насильству продовжуватися [2].

Окремої уваги заслуговує проблема латентності таких злочинів. Значна частина випадків зґвалтувань у сім'ї не доходить до правоохоронних органів. Причинами цього є страх перед кривдником, економічна залежність, небажання руйнувати сім'ю, а також недовіра до правоохоронної та судової систем. У деяких випадках потерпілі не ідентифікують себе як жертви злочину, сприймаючи насильство як внутрішню сімейну проблему. Це ще більше ускладнює виявлення та попередження такого роду кримінальних правопорушень.

З правової точки зору, особа потерпілого має право на захист, незалежно від характеру відносин із кривдником. В українському законодавстві зґвалтування визнається тяжким злочином, а згода на статеві зносини повинна бути добровільною та усвідомленою. Водночас на практиці доведення факту зґвалтування в умовах домашнього насильства є складним процесом. Це пов'язано з відсутністю очевидців, труднощами у зборі доказів, а також із специфікою психологічного стану потерпілого, який може змінювати свої показання або взагалі відмовлятися від них.

Суттєве значення має також питання взаємодії потерпілого з правоохоронними органами та іншими інституціями. Нерідко потерпілі стикаються з повторною травматизацією під час допитів, медичних оглядів або судових процесів. Тому важливо забезпечити чутливий і професійний підхід до роботи з такими особами, включаючи підготовку спеціалістів, створення кризових центрів і запровадження механізмів захисту прав потерпілих.

Попередження зґвалтувань, пов'язаних із домашнім насильством, повинно здійснюватися на кількох рівнях. На індивідуальному рівні важливо підвищувати обізнаність громадян щодо їхніх прав і можливостей

захисту. На суспільному рівні необхідно формувати нульову толерантність до насильства, руйнувати гендерні стереотипи та сприяти рівності у відносинах. На державному рівні слід удосконалювати законодавство, підвищувати ефективність роботи правоохоронних органів і забезпечувати доступність соціальних послуг для потерпілих від кримінальних правопорушень зазначеної категорії.

Таким чином, особа потерпілого зґвалтувань, пов'язаних із домашнім насильством, є складною і багатогранною інформаційною моделлю, що потребує глибокого наукового осмислення та практичної уваги. Врахування соціальних, психологічних і правових особливостей таких осіб є необхідною умовою для ефективної протидії цьому виду злочинності. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити належний захист потерпілих і попередити вчинення зґвалтувань, пов'язаних з домашнім насильством.

Список бібліографічних посилань

1. Форми та відповідальність за домашнє насильство / Печерський районний суд міста Києва. URL: <https://pc.ki.court.gov.ua> (дата звернення 31.03.2026).

2. Посттравматичний стресовий розлад: як розпізнати та що робити? / Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua> (дата звернення 01.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Андрій Олегович КОЧЕРГАН,

аспірант кафедри кримінального права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

Людмила Миколаївна ДЕМИДОВА,

доктор юридичних наук, професор,

викладач кафедри кримінального права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

З моменту появи людини на землі подекуди виникають конфлікти пов'язані із перерозподілом території. Виникнення держави і розвиток суспільних відносин спонукають держави та народи вирішувати територіальні питання не дипломатичним шляхом, а за допомогою зброї, іноді вводячи їх під «священні війни»; «війни справедливості»; «визволення

пригніченого народу»; «денацифікацію, деокупацію, десатанізацію», звинувачуючи опонента у різних злочинах; стражданнях народу, проголошуючи святість своєї справи, але, як правило такі «священні» дії супроводжуються найтяжчими злочинними. Більшість держав, що брали участь у збройних конфліктах (виявляли акт агресії) після 1945 року, стверджували, що вони реалізовували право на індивідуальну або колективну самооборону, щоб протистояти агресивній війні, жертвами якої стали вони або один із їхніх союзників.

Після завершення Другої світової війни постає також питання про агресію як міжнародний злочин. Статут Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу, який додається до Угоди про судове переслідування та покарання головних військових злочинців європейської осі 1945 р., встановив покарання за злочини, кваліфіковані як злочини проти миру; воєнні злочини; злочини проти людства. Відповідно до ст. 6 (а) Статуту Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу, агресія входить до першої групи – злочини проти миру, а саме: планування, підготовка, вирішення або ведення агресивної війни, чи війни з порушенням міжнародних договорів [1].

Відповідно до Резолюції ГА ООН № 3314 1974 року, у статті 1 визначено, що «агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним із Статутом Організації Об'єднаних Націй». Застосування збройної сили державою першою в порушення Статуту є *prima facie* (з лат. – з першого погляду) свідченням акту агресії. Стаття 3 Резолюції містить перелік суспільно небезпечних діянь, які можуть кваліфікуватися як акт агресії і такий перелік не є вичерпним [2].

11 липня 2010 року у Кампалі (Уганда) для вирішення цього питання була прийнята консенсусом на 13-му пленарному засіданні Комісією RC/Res.6 Резолюція, яка послідовно розкриває поняття «злочину агресії», його основні особливості, а також визначає сукупність ознак, за якими суспільно небезпечне діяння кваліфікуватимуть як «злочин агресії». Резолюція є юридично важливим документом, тому що завдяки їй суд може визначити склад такого злочину, окреслити сутність власне суспільно небезпечного діяння і призначити санкцію [3].

Пункт 1 статті 8 *bis* Римського статуту визначає злочин агресії як планування, підготовку, ініціювання або здійснення акту агресії особою, яка фактично може керувати чи контролювати політичні або військові дії держави, якщо такий акт за своїм характером, серйозністю і масштабами становить грубе порушення Статуту ООН [4].

У буквальному перекладі *actus reus* означає «винне діяння». Однак у вузькому значенні саме діяння позначає дію або бездіяльність, що

міститься у визначенні конкретного злочину. Дія завжди спричиняє зміну у матеріальному світі, наприклад постріл із пістолета. Натомість бездіяльність означає невчинення дії у випадках, коли існує юридичний обов'язок її вчинити. У кримінально-правовому контексті дії є виключно продуктом людської поведінки. Іншими словами, вони завжди повинні бути віднесені до конкретної людини.

Для прикладу можна взяти удари безпілотниками. Під час досягнення легітимної воєнної мети високотехнологічний безпілотний літальний апарат автономно виконує те, що можна було б вважати елементом діяння в *actus reus*, наприклад бомбардування села і вбивство цивільних осіб у ході збройного конфлікту. Однак кримінальну відповідальність нести не сам об'єкт, тобто не дрон, а людина, який це діяння має бути поставлене у вину. Дрон у такому разі є лише засобом досягнення мети.

Елемент 1 і стаття 8 bis Римського статуту визначають діяння злочину агресії як планування, підготовку, ініціювання або здійснення акту агресії. Ці дієслова, що описують діяння, дуже подібні до відповідних формулювань у статутах міжнародних воєнних трибуналів у Нюрнберзі й Токіо, де йшлося про «планування, підготовку, ініціювання або ведення» агресивної війни. Заміна слова «ведення» на «здійснення» пояснюється мовною узгодженістю, оскільки термін «агресивна війна» був замінений на «акт агресії» [5, с. 587]. Поняття «акт» є більш чітко визначеним у часовому вимірі, ніж поняття «війна», адже війна охоплює певний проміжок часу, в межах якого такий акт відбувається. Звідси випливає, що акт агресії не «ведуть», а саме «здійснюють».

Визначення діяння як планування, підготовки, ініціювання або здійснення стало результатом прийняття так званого «диференційованого» підходу під час переговорів, що передували Кампальській конференції 2010 року. Водночас конкуруючий «моністичний» підхід, уперше запропонований у липні 2002 року [6, с. 414], передбачав виключення застосування різних форм кримінальної відповідальності, закріплених у статті 25 Римського статуту.

Цей підхід назвали моністичним, оскільки він не відрізняє вчинення злочину як основну форму відповідальності від інших форм участі, зокрема співучасті. Тому терміни «наказує» і «бере участь» фактично вичерпно розкривають зміст діяння.

Натомість диференційований підхід передбачав застосування до злочину агресії всієї статті 25 Римського статуту з усіма формами відповідальності, які в ній закріплені. У підсумку в 2007 році було досягнуто згоди щодо диференційованого підходу, а як основні дієслова закріплено «планування, підготовку, ініціювання або здійснення» [7, с. 587-590].

Із самого сполучника «або» випливає, що для засудження достатньо довести хоча б одну з цих дій. Водночас у доктрині загалом визнається,

що прецеденти Нюрнберга і Токіо майже не дають чітких орієнтирів для тлумачення цих термінів [8]. Макдугалл, проаналізувавши значний масив післявоєнної практики, дійшла висновку, що чітко визначити зміст понять «планування», «підготовка» і «ініціювання» складно, оскільки суди приділяли їм недостатньо уваги [9, с. 188-189]. На її думку, суди більше акцентували на значенні індивідуального внеску особи, ніж на точному змісті самих дієслів. Подібної позиції дотримується і Роджер Кларк [10, с. 567]. Попри це, певні орієнтири все ж можна знайти в правових джерелах у поєднанні з буквальним змістом цих понять.

Отже, основна проблема кваліфікації злочину агресії в міжнародному кримінальному праві полягає в тому, що стаття 8 bis Римського статуту поєднує в одному складі одразу два рівні - державний акт агресії та індивідуальну кримінальну відповідальність конкретної особи. Саме тому складність виникає не лише при встановленні самого акту агресії, а й при доведенні того, який саме внесок підозрюваного слід визнати кримінально караним. Додаткові труднощі створюють оціночні та недостатньо конкретизовані формулювання на кшталт «планування», «підготовка», «ініціювання» або «здійснення», а також *leadership clause*, яка обмежує коло можливих суб'єктів лише тими особами, що реально здатні контролювати або спрямовувати політичні чи військові дії держави. Через це кваліфікація злочину агресії не може бути механічною, адже вона вимагає не лише буквального тлумачення тексту Статуту, а й з'ясування фактичного рівня впливу особи на державне рішення про застосування сили.

Не менш важливо й те, що проблеми кваліфікації пов'язані з нечіткістю меж між окремими матеріальними елементами злочину, зокрема між діянням, наслідком і обставинами. У випадку злочину агресії це має особливе значення, оскільки саме від правильного розуміння цих елементів залежить і встановлення *mens rea*, і відмежування злочину агресії від інших міжнародних злочинів або форм участі у них. Тому правильною видається позиція, за якою при кваліфікації потрібно насамперед оцінювати не формальну присутність особи в державному апараті, а її реальний індивідуальний внесок у підготовку чи реалізацію акту агресії, а також співвідносити цей внесок із критеріями характеру, тяжкості та масштабу порушення Статуту ООН. Саме такий підхід дає змогу уникнути як надмірно широкого тлумачення злочину агресії, так і безпідставного звуження кола осіб, які справді повинні нести міжнародну кримінальну відповідальність.

Список бібліографічних посилань

1. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 08.08.1945. URL: <https://surl.lu/dgfbro> (дата звернення: 28.12.2025);

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) «Визначення агресії»: резолюція від 14.12.1974 р. URL: [https://docs.un.org/ru/A/RES/3314\(XXIX\)](https://docs.un.org/ru/A/RES/3314(XXIX)) (дата звернення: 03.01.2026).;

3. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії (Кампальські поправки): міжнародний акт (Резолюція RC/Res.6 «The crime of aggression») від 11.06.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text (дата звернення: 03.01.2026).

4. Римський статут Міжнародного кримінального суду: статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 03.01.2026);

5. E. Freiburg and A. Zimmermann, 'Article 8bis. Crime of Aggression', in K. Ambos and O. Triffterer (eds.), *The Rome Statute of the International Criminal Court* (2016), 580, at 587;

6. Discussion Paper Proposed by the Coordinator. 11 July 2002. UN Doc. PCNICC/2002/WGCA/RT.1/Rev.2 // *The Travaux Préparatoires of the Crime of Aggression* / ed. by Stefan Barriga, Claus Kreß. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. P. 412-414;

7. Report of the Special Working Group on the Crime of Aggression. 13 December 2007. ICC-ASP/6/SWGCA/1 // *The Travaux Préparatoires of the Crime of Aggression* / ed. by Stefan Barriga, Claus Kreß. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. P. 584-594.;

8. Charter of the International Military Tribunal for the Far East (Tokyo Charter): міжнародний акт від 19.01.1946 р. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf (дата звернення: 03.01.2026);

9. McDougall C. *The Crime of Aggression under the Rome Statute of the International Criminal Court*. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 382 p;

10. Clark R. S. *Individual Conduct // The Crime of Aggression: A Commentary* / ed. by Claus Kreß, Stefan Barriga. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. P. 565-589.

Одержано 12.04.2026

Софія Олександрівна КРАВЕЦЬ,

студентка групи ННІ№5-ПЗдср-23-3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7697-2039>

Науковий керівник:

Владислав Геннадійович КУНДЕУС,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2430-5437>

СИСТЕМАТИЧНЕ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ

Одним із основних принципів міжнародного гуманітарного права (далі - МГП) є принцип пропорційності, що обмежує застосування сили під час збройних конфліктів. Цей принцип забороняє напади, які можуть спричинити випадкові втрати серед цивільного населення, поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів, або комбінацію цих наслідків, якщо така шкода є надмірною порівняно з конкретною та безпосередньо військовою перевагою, що очікується. Цей принцип є частиною звичаєвого МГП та застосовується до всіх видів збройних конфліктів. Правовою основою цього принципу є Додатковий протокол I до Женевських конвенцій (1977 року). Зокрема: стаття 51(5)(b) - забороняє непропорційні напади та ст. 57 - вимагає вжиття запобіжних заходів [1]. Принцип пропорційності нерозривно пов'язаний з іншими принципами МГП включаючи принцип розрізнення (між військовими та цивільними об'єктами), принцип обережності (в атаці та обороні), а також заборони терору та колективних покарань. Відмінність полягає у тому, що принцип «розрізнення» - вимагає відрізнити цивільних від комбатантів тоді як принцип «пропорційності» - регулює допустимий рівень побічної шкоди цивільним при нападах на військові цілі.

Оцінка порушень принципу пропорційності у МГП здійснюється за стандартом «розумного командира» (reasonable commander standard) [2], тобто з урахуванням того, чи могла особа, яка приймає рішення, маючи достатню інформацію, об'єктивно зіставити очікувану військову перевагу з потенційною шкодою цивільному населенню. Водночас систематичність атак, що виходять за межі пропорційності, свідчить не про поодинокую помилку оцінки, а про наявність усвідомленої державної політики. Така практика виключає аргумент про «добросовісну помилку» як виправдання і вказує на умисне ігнорування норм МГП, що має важливе

значення для кваліфікації діянь як воєнних злочинів. За таких обставин особливої уваги набуває застосування статті 28 Римського статуту, яка передбачає командну відповідальність. Командири, які знали або повинні були знати про систематичні порушення та не вжили заходів для їх припинення чи покарання винних, несуть кримінальну відповідальність [3]. Наведені нижче приклади свідчать про порушення принципу пропорційності збройними силами рф.

1. Застосування кластерних боеприпасів російськими силами в Україні. Так міжнародна організація «Human Rights Watch» (далі – HRW) була однією з перших організацій, яка детально задокументувала застосування кластерних боеприпасів російськими силами в Харкові, Маріуполі та Вугледарі протягом 2022 року. Їхні звіти містять свідчення, фотографії та координати ударів [4; 5]. Використання зброї небибіркової дії в густонаселених районах є грубим порушенням принципу пропорційності, оскільки такі атаки спричиняють масові цивільні жертви та руйнування, значно перевищуючи будь-яку потенційну військову користь, ігноруючи обов'язок мінімізувати шкоду цивільним особам.

2. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (ОНЧР) регулярно публікує звіти, де зазначає, що використання кластерних боеприпасів в населених пунктах є порушенням МГП. У своїх щоквартальних оновленнях вони наводять конкретні випадки з високим числом цивільних жертв від таких атак. Як зазначається у звіті за 24 лютого – 15 травня 2022 року переважна більшість жертв серед цивільного населення, задокументованих ОНЧР в Україні з 24 лютого, були спричинені застосуванням вибухової зброї в населених пунктах, такої як обстріли з важкої артилерії, включаючи реактивні системи залпового вогню (РСЗВ), а також ракетні та авіаційні удари [6, с. 11].

3. Бомбардування цивільних об'єктів м. Маріупіль, зокрема пологової лікарні № 3 9 березня 2022 року є одним із найбільш задокументованих прикладів непропорційного та незаконного нападу на захищений цивільний об'єкт, що суперечить нормам Женевських конвенцій (зокрема, Женевській конвенції IV про захист цивільного населення та Додатковому протоколу I, статті 8, 12, 85 про спеціальний захист медичних закладів та заборону нападів на них). За звітами Human Rights Watch та Amnesty International 16 березня 2022 року, російські літаки здійснили скинули на дах драматичного театру у м. Маріупіль дві 500-кілограмові бомби що призвело до загибелі цивільних осіб [7].

4. Атака на торговельний центр «Амстор» у Кременчуку 27 червня 2022 року є прикладом непропорційного насильства, де ракетний удар по цивільному об'єкту з сотнями людей всередині спричинив понад 20 загиблих і десятки поранених, без жодної військової переваги, що видно з відсутності військових цілей поблизу [8].

5. Використання термобаричних бомб та неконтрольованих ракет у густонаселених районах ігнорує принцип пропорційності, оскільки очікувана шкода цивільним (включаючи масові руйнування будинків і жертви серед населення) значно перевищує можливу користь від ураження потентних військових позицій [9].

6. За даними ООН протягом 2022-2026 року кількість шкіл, які були пошкоджені або зруйновані становить 1 611 [10], що є черговим порушенням пропорційності, бо руйнування освітніх закладів без військової необхідності призводить до довгострокової шкоди цивільному населенню, особливо дітям, перевищуючи будь-яку тактичну перевагу.

7. Систематичні удари по енергетичній інфраструктурі України восени 2022-2023 роки [11], а також масовані дронів атаки у січні 2026 року по цивільній інфраструктурі в Києві та Дніпрі, [12], що призвели до відключення опалення в -15°C, демонструють непропорційність, оскільки позбавлення мільйонів людей базових послуг для виживання є актом терору проти цивільних, забороненим принципами розрізнення та пропорційності.

8. Систематичне порушення принципу пропорційності спричинило масштабну гуманітарну кризу. Станом на 2025 рік понад 6 мільйонів українців стали біженцями за кордоном, ще близько 5 мільйонів - внутрішньо переміщеними особами. Система охорони здоров'я зазнала критичних пошкоджень: за даними ВООЗ, понад 1200 медичних закладів постраждали від атак. Економічні збитки від руйнування інфраструктури, за оцінками Світового банку та Kyiv School of Economics, перевищують 500 мільярдів доларів [13, с. 12].

Висновок: Наведені факти чітко свідчать: дії РФ у 2022-2026 роках, що порушують принцип пропорційності не є поодинокими випадками чи прикрими помилками, вони мають характер системної державної політики. Застосування в містах зброї невибіркової дії та атаки на критичну інфраструктуру свідчить про намагання виснажити цивільне населення. Така тактика суперечить нормам Додаткового протоколу I. Систематичність цих діянь виключає можливість «добросовісної помилки» та є підставою для застосування ст. 28 Римського статуту щодо командної відповідальності.

Відновлення правопорядку можливе лише через реальну міжнародну відповідальність. Це означає, що винні мають постати перед Міжнародним кримінальним судом, а всі завдані збитки, обсяг яких перевищив 500 млрд доларів повинні бути відшкодовані. Безкарність за такі злочини сьогодні ставить під загрозу існування всієї системи МПТ у майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 16.04.2026).

2. Autonomous weapon systems and proportionality. URL: <https://voelkerrechtsblog.org/autonomous-weapon-systems-and-proportionality/> (дата звернення: 16.04.2026).

3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Міжнародний документ від 17.07.1998 : станом на 25 жовтень 2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 17.04.2026).

4. Human Rights Watch. Ukraine: Cluster Munitions Launched Into Kharkiv Neighborhoods. Russian Forces Indiscriminate Attacks May Amount to War Crimes. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/03/04/ukraine-cluster-munitions-launched-kharkiv-neighborhoods> (дата звернення: 17.04.2026).

5. Human Rights Watch. Intense and Lasting Harm Cluster Munition Attacks in Ukraine. URL: <https://www.hrw.org/report/2022/05/11/intense-and-lasting-harm/cluster-munition-attacks-ukraine> (дата звернення: 18.04.2026).

6. Situation of human rights in Ukraine in the context of the armed attack by the russian federation 24 february - 15 may 2022. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf> (дата звернення: 18.04.2026)

7. Human Rights Watch. «Our City Was Gone» Russia's Devastation of Mariupol, Ukraine. URL: <https://www.hrw.org/feature/russia-ukraine-war-mariupol/report> (дата звернення: 19.04.2026).

8. Kremenchuk shelling - Rubryka's photo report from the scene of the tragedy. URL: <https://rubryka.com/en/article/kremenchuk-trs-foto/> (дата звернення: 19.04.2026).

9. Russia used thermobaric weapons in drone strike on Kharkiv. Ukrainian prosecutors say. URL: <https://kyivindependent.com/russia-used-thermobaric-weapons-in-drone-strike-on-kharkiv-ukrainian-prosecutors-say/> (дата звернення: 20.04.2026).

10. More than 340 education facilities damaged or destroyed in Ukraine this year. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/more-340-educational-facilities-damaged-or-destroyed-ukraine-year> (дата звернення: 20.04.2026)

11. Human Rights Watch. Attacks on Ukraine's Energy Infrastructure: Harm to the Civilian Population. Bulletin. September 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-09/ENG%20Attacks%20on%20Ukraine%E2%80%99s%20Energy%20Infrastructure-%20%20Harm%20to%20the%20Civilian%20Population.pdf> (дата звернення: 20.04.2026).

12. Russia destroys energy infrastructure in Kyiv and Dnipro. Day 1420 of the war. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2026-01-13/russia-destroys-energy-infrastructure-kyiv-and-dnipro-day-1420-war> (дата звернення: 22.04.2026).

13. February 2026, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022026094036395/pdf/P514499-22f93f3a-4278-42bc-b907-db9553d12069.pdf> (дата звернення: 22.04.2026).

Одержано 27.04.2026

Богдан Олександрович КРАСНОБРИЖ,

курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Руслан Леонтіївич СТЕПАНЮК,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри оперативної розшукової

діяльності та розкриття злочинів

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОГАЛИНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПУСТИМОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ НС(Р)Д ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Результати НС(Р)Д вводяться в процес доказування на підставі ст. 256 КПК України: протоколи і додатки до них є доказами. Головна проблема допустимості – відсутність у КПК України вичерпного переліку «істотних порушень», що автоматично тягнуть недопустимість. Ст. 87 КПК України закріплює загальний стандарт (суттєве порушення прав людини або отримання доказів неуповноваженою особою) [1], однак Верховний Суд України виробив кілька конкуруючих підходів: у частині справ затримка протоколу НСРД є «неістотною» (зокрема, в умовах воєнного стану), а в інших – є «безумовною підставою для виключення». Ця непередбачуваність свідчить про потребу у законодавчому переліку автоматичних підстав для недопустимості таких доказів.

Ст. 252 КПК України зобов'язує фіксувати хід і результати НС(Р)Д у відповідності до загальних правил фіксації кримінального провадження [1]. Однак у свою чергу ст. 615 КПК України допускає відстрочку складання процесуальних документів «до виникнення технічної можливості». Аналіз НС(Р)Д в умовах особливих правових ситуацій встановлює конкретну колізію: ці дві норми не узгоджені між собою, і граничний строк відстрочки складання протоколу НС(Р)Д в умовах воєнного стану відсутній. Через це протоколи перехоплень можуть складатися через тижні або місяці після проведення операцій, що практично унеможлиблює перевірку повноти фіксованих відомостей і знижує доказову цінність матеріалів [2, с. 488].

Окремою проблемою є відкриття матеріалів НС(Р)Д стороні захисту в порядку ст. 290 КПК. Верховний Суд України в 2017 році визнав обов'язковим відкриття ухвал слідчих суддів про дозвіл на НС(Р)Д. Проте ця позиція не закріплена у КПК України на рівні норми прямої дії, і частина судів досі допускає приховування дозвільних матеріалів з посиланням на ст. 254 КПК України (захист отриманих відомостей) [1]. Наслідком є позбавлення сторони захисту реальної можливості перевірити законність підстав НС(Р)Д, що прямо порушує принцип змагальності та ст. 6 ЄКПЛ.

М.А. Погорецький аналізує допустимість доказів у кримінальному процесі крізь призму процесуальної доброчесності і підкреслює: відсутність законодавчого механізму «рівноважних» доказів означає, що докази обвинувачення, отримані через НС(Р)Д з порушенням, можуть «врівноважуватися» іншими доказами і все одно прийматися судом, - тоді як доктрина «плодів отруєного дерева» в Україні застосовується лише в окремих, непослідовних рішеннях. Це виявляє системний дефіцит: КПК потребує або прямого закріплення доктрини «плодів отруєного дерева», або хоча б чіткого правила про те, що доказ, отриманий через незаконне НС(Р)Д, не може бути «оздоровлений» іншими доказами у справі [3, с. 22].

Таким чином, критерії оцінки допустимості доказів, отриманих через НС(Р)Д, ускладнені трьома конкретними законодавчими недоліками: відсутністю у КПК України вичерпного переліку «істотних порушень», які автоматично тягнуть недопустимість результатів НС(Р)Д, що породжує суперечливу судову практику; відсутністю граничного строку складання протоколу НС(Р)Д в умовах воєнного стану, що унеможливорює перевірку повноти фіксованих відомостей; відсутністю норми прямої дії про обов'язкове відкриття ухвали слідчого судді стороні захисту. Доктрина «плодів отруєного дерева» в Україні застосовується непослідовно й потребує законодавчого закріплення. Вирішення цих проблем вимагає внесення змін до ст. 87, 252 і 290 КПК України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Гуменюк А. С. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах особливих правових ситуацій: проблеми допустимості доказів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 2. С. 487–495. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.66>.

3. Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 22–59. DOI <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59>.

Одержано 22.04.2026

Валерія Валеріївна КРЕДЕНЦАР,

*курсантка 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Руслан Леонтіївич СТЕПАНЮК,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та розкриття злочинів
навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ ЗБИРАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Збирання доказів на тимчасово окупованих територіях (далі – ТОТ) є однією з найгостріших процесуальних проблем сучасного кримінального судочинства України. Нормативною основою особливого режиму провадження є ст. 615 КПК України, яка допускає початок досудового розслідування за постановою слідчого за відсутності технічного доступу до ЄРДР та передбачає спрощений порядок складання процесуальних документів [1]. Проте ст. 615 КПК вирішує лише організаційні питання початку провадження і не визначає, яким чином збирати докази на ТОТ, де правоохоронні органи України фізично відсутні. Відсутність у КПК України будь-яких спеціальних норм про дистанційне збирання доказів, їхню верифікацію та ланцюг зберігання для подальшого використання, зокрема у Міжнародному Кримінальному Суді (далі – МКС), є суттєвою прогалиною.

Осипенко І. П. та Лабенок А. О. підкреслюють, що жоден законодавчий акт не закріплює вичерпного переліку альтернативних способів збирання доказів на ТОТ і не регулює їхню допустимість. Органи досудового розслідування змушені діяти на підставі аналогії і відомчих роз'яснень, що суперечить принципу правової визначеності. Автори також встановлюють конкретний практичний ризик: слідчі та прокурори, що намагаються провести слідчі дії поблизу лінії зіткнення, не мають жодного спеціального правового захисту - зокрема, норм про страхування від нещасного випадку, службові гарантії чи правила щодо безпечного маршруту. Це призводить до відмов від виїздів і відповідно - до втрати первинної доказової бази [2, с. 95].

Косохатко Б. С., котрий досліджує використання OSINT у розслідуванні злочинів в умовах міжнародного збройного конфлікту, виявив конкретну правову прогалину: ст. 84 ч. 2 КПК встановлює вичерпний перелік процесуальних джерел доказів (показання, речові докази, документи,

висновки експертів), у якому відсутній «висновок спеціаліста» з OSINT-розвідки. Результати аналізу геолокаційних даних, публікацій у соціальних мережах та матеріалів супутникового моніторингу, отримані OSINT-фахівцями, не мають самостійного статусу доказу і можуть залучатися лише у формі «документа», що не відображає специфіки їхнього отримання та не відповідає стандартам Протоколу Берклі, визнаного МКС [3, с. 277].

Аналіз вагомості електронних доказів у кримінальних провадженнях щодо злочинів на ТОТ свідчить, що ст. 99 КПК відносить електронні матеріали до «документів», однак не передбачає обов'язкового хешування при вилученні цифрових носіїв та підтвердження їхньої автентичності. За відсутності цих стандартів фактичні дані про злочини, зафіксовані на смартфонах евакуйованих мешканців або переданих через волонтерські мережі, систематично оскаржуються стороною захисту як неперевірені. Це підтверджує потребу не лише у законодавчому закріпленні OSINT-доказів, а й у прийнятті підзаконного акта про стандарти роботи з цифровими доказами з ТОТ, аналогічного Протоколу Берклі [4, с. 1127].

Таким чином, проблема збирання доказів на тимчасово окупованих територіях виявляє системну невідповідність між потребами практики та чинним КПК України: ст. 615 КПК регулює лише організаційний початок провадження, не торкаючись питань допустимості дистанційно зібраних матеріалів; ст. 84 КПК не визнає OSINT-матеріали самостійним процесуальним джерелом доказів; стандарти хешування та ланцюга зберігання цифрових доказів для МКС залишаються поза нормативним регулюванням. Вирішення цих проблем вимагає доповнення ч. 2 ст. 84 КПК окремим видом «цифрові докази», прийняття підзаконного акта про стандарти роботи з цифровими матеріалами з ТОТ за зразком Протоколу Берклі, а також законодавчого закріплення механізму дистанційної фіксації місця події.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Осипенко І. П., Лабенок А. О. Досудове розслідування воєнних злочинів в Україні: стандарти, ризики для особистого життя і здоров'я. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 95-100. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.13>

3. Косохатко Б. С. Проблеми використання розвідки з відкритих джерел при розслідуванні злочинів в умовах міжнародного збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 88. Ч. 3. С. 277-284. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.41>.

4. Балабан В. С. Вагомість електронних доказів у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки. *Перспективи*

та інновації науки. 2025. № 1(55). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/19436/19439>.

Одержано 25.04.2026

Валерія Юрївна МАТУСАР,

*здобувачка вищої освіти факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;*

Сергій Іванович ЦАРЕНКО,

*доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8611-3049>*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ФІШИНГУ ЗА СУКУПНІСТЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ (СТАТТІ 190, 361 КК УКРАЇНИ)

Трансформація злочинності в умовах глобальної цифровізації зумовила появу нових, висотехнологічних механізмів заволодіння чужим майном, серед яких фішинг посідає одне з чільних місць. Його висока суспільна небезпечність зумовлена не лише значними майновими збитками потерпілих, а й використанням методів соціальної інженерії для системної дискредитації офіційних каналів комунікації державних органів та фінансових установ. Попри відсутність законодавчого визначення терміна «фішинг» у Кримінальному кодексі (КК) України, правозастосовна практика потребує чітких алгоритмів його оцінки, що ґрунтуються на аналізі динаміки переходу від психологічного впливу (обману) до технічного втручання в інформаційні системи [5, с. 12–15].

Ключовим питанням доктринальної дискусії залишається розмежування меж між шахрайством та злочинами у сфері використання ЕОМ. Традиційно фішинг розглядається як форма обману, де винний спонукає потерпілого до передачі конфіденційних даних. Якщо наслідком такого обману стає добровільне перерахування коштів потерпілим, діяння повністю охоплюється статтею 190 КК України. У цьому контексті цифрова платформа виступає лише інструментарієм реалізації класичного шахрайського наміру [6, с. 376]. Проте сучасні фішингові схеми значно складніші та часто мають багатооб'єктний характер.

Складність кваліфікації зростає, коли винний отримує не самі кошти, а реквізити доступу (логіни, паролі, токени). Це створює ситуацію, де фішинг виступає початковим етапом складнішого злочинного механізму. Слід наголосити, що у випадках, коли винний не просто обманув потерпілого, а й

використав отримані дані для автоматизованого втручання в банківську систему без відома власника, його поведінка виходить за межі простого шахрайства [3, с. 616].

Відповідно до панівної позиції у сучасній судовій практиці Верховного Суду, у таких ситуаціях спостерігається реальна сукупність кримінальних правопорушень: шахрайства (ст. 190 КК) та несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих) систем (ст. 361 КК) [1]. Обґрунтуванням такого підходу є те, що обман припиняє свою дію в момент отримання паролів, а подальше заволодіння грошима відбувається вже шляхом технічного маніпулювання банківськими алгоритмами. Це порушує не лише право власності, а й цілісність інформаційних мереж, що відповідає європейським стандартам боротьби з кіберзлочинністю.

Особливої уваги потребує аналіз стадій вчинення злочину. Створення фішингового сайту-двійника та організація масової розсилки шкідливих посилань за своєю суттю є готуванням до шахрайства. Проте, з огляду на специфіку цифрового середовища, ці дії часто вже містять самостійний склад злочину, передбачений ст. 361-1 КК України. Момент закінчення фішингової операції слід пов'язувати не з отриманням даних, а з моментом набуття винним реальної можливості розпорядитися чужими коштами. Будь-який проміжний етап, за якого дані отримані, але кошти не списані, має кваліфікуватися як замах на відповідне майнове правопорушення [4, с. 319].

Крім того, сучасний фішинг трансформувався у високоорганізовану індустрію, що функціонує за моделлю «Cybercrime-as-a-Service». Наявність чіткого розподілу ролей між розробниками ПЗ, операторами та «дропами» вимагає кваліфікації за ознаками організованої групи (ч. 4 ст. 28 КК України). Процесуальне доведення таких схем вимагає залучення фахівців із цифрової криміналістики для роботи з електронними доказами: лог-файлами, результатами огляду вебресурсів та даними банківського моніторингу [2, ст. 84].

Підсумовуючи результати дослідження, слід констатувати наступне:

Фішинг не є єдиним складом злочину, а є комплексним кримінально-правовим явищем, яке залежно від механізму реалізації може охоплюватися як однією нормою (ст. 190 КК), так і сукупністю статей (ст. 190 та ст. 361 КК).

Критерієм для визначення сукупності є спосіб фактичного заволодіння майном: якщо після отримання даних переказ коштів відбувається в автоматизованому режимі без прямої волі потерпілого, кваліфікація за ст. 361 КК є обов'язковою.

Необхідною є уніфікація судової практики щодо визнання фішингових сайтів та розсилок засобами вчинення злочину, що дозволить ефективніше застосовувати норми про незакінчене кримінальне правопорушення та сукупність із ст. 361-1 КК.

Перспективою подальших розвідок є розробка законодавчих пропозицій щодо доповнення Розділу VI КК України спеціальною нормою про «Комп'ютерне шахрайство», що дозволить зняти існуючі колізії та забезпечити принцип повноти кваліфікації.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.04.2026).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.04.2026).

3. Авраменко О. В., Бурда С. Я., Газдайка-Василишин І. Б. та ін. Кримінальне право України. Особлива частина. Альбом схем : навч. посіб. / за ред. М. В. Карчевського. Львів : ЛьвДУВС, 2024. 616 с.

4. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. Чернівці : Технодрук, 2022. 319 с.

5. Батиргарєва В. С. Актуальні питання кримінологічного вивчення діджиталізації інфоагресії під кутом зору цифровізації кримінального процесу. *Цифровізація кримінального провадження: стан та перспективи* : матеріали наук.-практ. круглого столу. Харків : Право, 2024. С. 12–15.

6. Тютюгін В. І., Рубашенко М. А. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : навч. посіб. для підготовки до ЗНО / відп. ред. В. І. Тютюгін. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2025. 376 с.

Одержано 29.04.2026

Станіслав Олександрович НАКОНЕЧНИЙ,

курсант 2 курсу навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир Миколайович ЯНІВСЬКИЙ,

доктор філософії за спеціальністю «Право»,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5920-4566>

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України стала серйозним випробуванням для системи національного кримінального правосуддя.

Уперше за роки незалежності Україна зіткнулася з необхідністю системного розслідування значної кількості діянь, що мають ознаки воєнних злочинів. В умовах воєнного стану держава зобов'язана не лише забезпечувати оборону та захист суверенітету, а й гарантувати належну правову оцінку порушень норм міжнародного гуманітарного права. Саме тому питання правильної кваліфікації воєнних злочинів набуває особливої актуальності, оскільки від цього залежить ефективність притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та відповідність національної практики міжнародним стандартам [1].

Правовою основою відповідальності за воєнні злочини в Україні є стаття 438 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни [1]. Особливістю цієї норми є її бланкетний характер, адже вона не містить вичерпного переліку заборонених діянь і відсилає до норм міжнародного гуманітарного права. До таких норм належать, зокрема, положення Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу I 1977 року, а також Римського статуту Міжнародного кримінального суду [5]. Останні законодавчі зміни спрямовані на гармонізацію національного кримінального законодавства з міжнародними стандартами, однак сама конструкція статті 438 КК України зберігає бланкетний характер, що обумовлює складність її практичного застосування [2, с. 45–48].

Однією з ключових проблем є відмежування воєнних злочинів від загальнокримінальних правопорушень. У практиці правоохоронних органів виникають ситуації, коли одне й те саме діяння може підпадати як під склад воєнного злочину, так і під інші статті Кримінального кодексу України, зокрема умисне вбивство або знищення майна [1]. Визначальним критерієм у таких випадках є встановлення зв'язку між вчиненим діянням і збройним конфліктом. У методичних матеріалах Верховного Суду зазначається, що відсутність такого зв'язку виключає можливість кваліфікації за статтею 438 КК України [3, с. 112–115]. Практика свідчить про наявність конкуренції кримінально-правових норм, що ускладнює правильне застосування положень національного законодавства.

Складність кваліфікації також полягає у доведенні контексту міжнародного збройного конфлікту та визначенні статусу потерпілих осіб. Для правильної правової оцінки необхідно встановити, що злочин був вчинений саме в умовах міжнародного збройного конфлікту, а потерпілі належать до категорії цивільного населення або інших осіб, які перебувають під захистом норм міжнародного гуманітарного права [5].

Окремої уваги заслуговує проблема бланкетності статті 438 КК України. Для правильної кваліфікації необхідно не лише встановити факт порушення законів та звичаїв війни, а й чітко визначити конкретну норму міжнародного договору, яку було порушено. Сучасні наукові дослідження

підкреслюють, що відсутність такої конкретизації ускладнює доведення складу злочину та прийняття обґрунтованих процесуальних рішень [2, с. 52–54; 4, с. 77–81].

Воєнний стан як особливий правовий режим не змінює юридичної конструкції складу воєнного злочину, однак істотно впливає на організацію процесу розслідування. Документування злочинів часто здійснюється в умовах активних бойових дій, що ускладнює збір, фіксацію та збереження доказів. Водночас Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом, що передбачає необхідність дотримання міжнародних стандартів доказування та кваліфікації [5].

Таким чином, однією з ключових причин труднощів у кваліфікації воєнних злочинів є недостатня узгодженість між нормами національного кримінального законодавства та деталізованими положеннями міжнародного гуманітарного права. У зв'язку з цим доцільним є подальше вдосконалення законодавчої конкретизації складів воєнних злочинів, а також розроблення єдиних методичних рекомендацій для органів досудового розслідування з урахуванням практики Верховного Суду та Міжнародного кримінального суду.

Отже, проблеми кваліфікації воєнних злочинів в умовах воєнного стану мають комплексний характер і пов'язані з бланкетністю кримінально-правових норм, необхідністю доведення зв'язку діяння зі збройним конфліктом, а також складністю доказування. Правильна кваліфікація таких злочинів є не лише умовою забезпечення принципу невідворотності покарання, а й важливим елементом виконання міжнародно-правових зобов'язань України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін., ред. 2023–2025).
2. Коломієць Н. В., Лугина Є. Ю. Проблемні аспекти кваліфікації воєнних злочинів в Україні. – 2024. – [с. 45–54].
3. Верховний Суд. Настільна книга судді: матеріали для розгляду справ про міжнародні злочини. – 2024. – [с. 112–115].
4. Кришевич О. В. Воєнні злочини: проблемні питання кваліфікації та розмежування. – 2026. – [с. 77–81].
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 (актуалізація 2024); Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р.; Додатковий протокол I 1977 р.

Одержано 30.04.2026

Денис Едуардович ОВДІЙЧУК,

*здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НП України)*

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2678-2441>

Науковий керівник:

Олександр Костянтинович МАРІН,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів

досудового розслідування НП України)

Львівського державного університету внутрішніх справ

ФОРМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПЕРЕДБАЧЕНІ Ч. 5 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ

В умовах сьогодення колабораційна діяльність є тим кримінальним правопорушенням, що створює реальну загрозу основам національної безпеки України, територіальній цілісності та суверенітету. Частина 5 статті 111¹ Кримінального кодексу України (далі – КК України), вважається тяжким злочином, оскільки передбачає відповідальність за умисні дії, спрямовані на сприяння державі-агресору, що підриває обороноздатність та безпеку держави та громадянам.

Варто зазначити, що діяння передбачені частиною 5 статті 111¹ КК України вважається політичним колаборантством, що означає форму співпраці з окупантами, яка проявляється в участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів виключно на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ), публічних закликах до проведення таких виборів та/або референдумів.

Зайняття посади як суспільно небезпечне діяння у частині 5 ст. 111¹ КК України повинно бути добровільним. Добровільність – добра воля – термін. У примітці ст. 152 КК України роз'яснюється, що згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин. Характеризуючи добровільність, варто врахувати думку Н. М. Ярмиш: воля є необхідною умовою активності особи. Вона виявляється в реалізації прийнятого рішення, у спроможності управляти собою та своїми психічними функціями. Добровільність у контексті характеристики суспільно небезпечних діянь, що передбачені у частині 5 ст. 111¹ КК України, передбачає зайняття громадянином України посади у відповідних незаконно створених органах держави з власної волі та за відсутності фізичного чи психічного примусу, крайньої необхідності, це відіграє важливе значення, оскільки це кримінальне правопорушення вчиняється на тимчасово окупованій території [1 с. 319].

Детальніше варто зупинитися на визначенні посади та зрозуміти, яку конкретну посаду потрібно обіймати для наявності складу злочину. Під посадою слід розуміти службове становище, пов'язане з виконанням певних обов'язків у будь-якій установі підприємстві, організації. Важливою ознакою є те, щоб місцем обіймання посади були незаконно створені органи на ТОТ. У наукових джерелах із цього приводу висловлено небагато суджень. На думку М. І. Хавронюка, під незаконним органом влади слід розуміти квазіоргани державної влади чи місцевого самоврядування, створений на окупованій території, який не передбачений законами України (комендатура, міліція, народний суд, мерія, військово-цивільні адміністрації, податкові служби, тощо). О. О. Кравчук та М. С. Бондаренко також вважають, що ними можуть бути як державні органи, так і органи місцевого самоврядування, при цьому всі органи влади, утворені на окупованій території, крім передбачених чинними законами України, є незаконними [2 с. 271].

Оскільки в КК України відсутнє визначення цих органів, виникає потреба звернутися до інших нормативно-правових актів, тобто застосувати бланкетні норми. Передусім ідеться про Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на окупованій території України», який передбачає таке: «Стаття 9. Незаконні органи, їх посадові та службові особи»:

1. Державні органи та органи місцевого самоврядування, утворені відповідно до Конституції та законів України, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території діють лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

2. Будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом [3].

У контексті колабораціонізму, що пов'язаний зі здійсненням виборчого процесу варто зазначити, що участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів насамперед становить таку поведінку, яка про- являється в забезпеченні проведення виборів та/або референдумів, зокрема роботі так званих виборчих комісій будь-яких рівнів (керівництво, членство, спостереження за виборчим процесом). Водночас прийнятим можна визнати й більш широке трактування відповідної ознаки, що охоплює будь-які дії, спрямовані на організацію чи проведення виборів та/або референдумів, а саме: участь в органах, які проводять незаконні вибори та/або референдуми (виборчі комісії чи інші аналогічні органи), а так само кандидатування, спостереження, агітація (інші форми участі в їх проведенні), враховуючи думку О. Кравчука та М. Бондаренко, що участь у

незаконних виборах, референдумах лише в ролі виборця не утворює цього складу кримінального правопорушення [4 с. 209-210].

Важливим є те, що суб'єктом вищезазначеної форми кримінального правопорушення може бути виключно громадянин України (фізична особа), якому на момент вчинення було понад 16 років, а також наділений такою ознакою як осудність.

Отже, колабораційна діяльність, передбачена частиною 5 статті 111¹ КК України, становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки безпосередньо посягає на основи національної безпеки, суверенітет і територіальну цілісність України. Її специфікою є політичний характер, що проявляється у сприянні державі-агресору шляхом участі в організації та проведенні незаконних виборів і референдумів на тимчасово окупованих територіях або публічних закликах до їх проведення. Обов'язковою ознакою складу злочину є добровільність зайняття посади в незаконно створених органах влади. Таким чином, кваліфікація діяння за ч. 5 ст. 111¹ КК України потребує комплексного врахування об'єктивних і суб'єктивних ознак, зокрема характеру участі особи, умов її діяльності та ступеня добровільності поведінки.

Список бібліографічних посилань

1. Загиней-Заболотенко З.А., Добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, а також в незаконних судових або правоохоронних органах як форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2022. С. 318–321. URL: https://lsej.org.ua/6_2022/70.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

2. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції території : монографія / [М.А. Рубашенко, І.В. Яковюк, Н.В. Шульженко, О.В. Зайцев, С.О. Харитонов] ; за наук. ред. М.А. Рубашенка ; Нац. фонд дослідж. України ; Нац. фонд дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. – 576с.

3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 16.04.2026).

4. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності: монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.

Одержано 20.04.2026

Сеймур Шахран огли ОСМАНОВ,

курсант 2 курсу навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир Миколайович ЯНІВСЬКИЙ,

доктор філософії у галузі права,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5920-4566>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ТА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах воєнного стану та агресії проти України особливо важливо правильно визначати злочини проти національної безпеки. Серед них головні – державна зрада та колабораційна діяльність. Чітке розрізнення цих злочинів необхідне для законності, справедливості та визначення міри покарання, адже помилка може призвести або до занадто суворого, або до надто м'якого вироку.

Державна зрада традиційно розглядається як один із найтяжчих злочинів проти держави. Законодавець окреслює три основні форми цього кримінального правопорушення: перехід на бік ворога під час збройного конфлікту; шпигунство; надання іноземній державі, організації чи їхнім представникам допомоги у здійсненні підривної діяльності проти України [1]. Кожна із зазначених форм має самостійний зміст та особливості об'єктивної і суб'єктивної сторони складу злочину.

Термін «колабораціонізм» (від франц. *collaboration* – співпраця) науковці тлумачать як добровільну співпрацю окремих груп чи прошарків населення окупованих територій з окупантами [2]. Така діяльність є відносно новим складом злочину, що виник як відповідь законодавця на нові виклики, пов'язані з тимчасовою окупацією частини території України та створенням окупаційних адміністрацій. Запровадження окремої норми про колабораційну діяльність зумовлене необхідністю диференціації кримінальної відповідальності за різні форми взаємодії з державою-агресором та її окупаційними структурами.

Незважаючи на те, що спільним об'єктом цих злочинів є основи національної безпеки, між складами злочинів простежуються важливі розбіжності. Передусім, вони різняться за рівнем суспільної небезпеки. Державна зрада являє собою більш серйозну, активну та загрозливу форму взаємодії з противником, що прямо шкодить стратегічним інтересам країни. Колабораційна діяльність, як правило, має місцевий масштаб і спрямована на

підтримку роботи окупаційного режиму, хоча деякі її прояви також можуть становити серйозну загрозу. Важливим критерієм розмежування є зміст об'єктивної сторони. Державна зрада має три чітко окреслені форми: перехід на бік ворога, шпигунство та надання допомоги іноземній державі у проведенні підривної діяльності проти України [1]. Ці дії, як правило, передбачають наявність прямого контакту з представниками іноземної держави чи її спецслужб та спрямовані на завдання конкретної шкоди обороноздатності або безпеці. Колабораційна діяльність охоплює ширший спектр поведінки. Це може бути добровільне зайняття посади в окупаційній адміністрації, організація та проведення незаконних виборів чи референдумів, передача матеріальних ресурсів незаконним формуванням, публічна підтримка агресора тощо. Частина таких діянь має формальний склад і не потребує встановлення конкретних наслідків, достатнім є сам факт добровільної співпраці.

Увагу слід приділити й суб'єктивній стороні. Для державної зради обов'язковим є прямий умисел і спеціальна спрямованість — усвідомлення особою того, що її дії завдають шкоди національній безпеці України, та бажання або свідоме допущення таких наслідків. У випадку колабораційної діяльності також наявний умисел, однак не завжди вимагається доведення спеціальної мети заподіяння шкоди державі. Достатнім є усвідомлення факту співпраці з окупаційною владою або державою-агресором.

Складність розмежування виникає у випадках, коли дії особи одночасно містять ознаки обох злочинів. Наприклад, добровільне зайняття керівної посади в окупаційній адміністрації може супроводжуватися активною передачею інформації представникам іноземної держави або організацією заходів, що прямо підривають обороноздатність. У таких ситуаціях необхідно ретельно встановлювати фактичні обставини справи, характер і спрямованість дій, їх наслідки та мотиви особи. Якщо ж особа діяла під впливом фізичного чи психічного примусу, це може виключати кримінальну відповідальність або впливати на кваліфікацію.

Водночас у практиці можуть виникати ситуації, коли одне й те саме діяння формально підпадає під ознаки обох статей. У такому разі необхідно застосовувати загальні правила кваліфікації: якщо діяння повністю охоплюється спеціальною нормою про колабораційну діяльність, застосовується вона; якщо ж воно виходить за її межі та містить ознаки надання допомоги в підривній діяльності чи шпигунства, перевага надається кваліфікації як державної зради.

Таким чином, розмежування державної зради та колабораційної діяльності здійснюється за сукупністю критеріїв: характером і ступенем суспільної небезпечності, змістом об'єктивної сторони, особливостями суб'єктивної сторони, наявністю спеціальної мети та ступенем зв'язку з іноземною державою або її представниками. В умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити однакове та обґрунтоване застосування

цих норм, оскільки йдеться про злочини, що безпосередньо впливають на існування та безпеку держави. Загалом колабораційна діяльність, як і державна зрада, загрожує суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [3].

Підсумовуючи, можна зазначити, що законодавче закріплення колабораційної діяльності як самостійного складу злочину дозволило більш диференційовано підходити до оцінки різних форм співпраці з державою-агресором. Водночас чітке розмежування із державною зрадою залишається складним завданням для правозастосовної практики. Подальше вдосконалення теоретичних підходів і формування сталої судової практики є необхідними умовами забезпечення принципів правової визначеності, справедливості та ефективного захисту національної безпеки України.

Список бібліографічних посилань

1. Корогод С. В. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2025. – Т. 4. – №. 91. – С. 100-105.
2. Василенко Ю. В. Колабораційна діяльність: кримінально-правова характеристика складу кримінального правопорушення //Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права. – 2022. – №. 1. – С. 3-8.
3. Гончаренко К. Ю. Державна зрада чи колабораційна діяльність? Проблеми кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки //Збірник наукових праць ХНПУ імені ГС Сковороди" Право". – 2022. – №. 36. – С. 137-142.

Одержано 30.04.2026

Валерія Євгеніївна ОХРИМЕНКО,

студентка групи ННІ№5-ПЗдср-23-2(КП)

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-8388>

ПОЧАТОК ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Проблема визначення початку людського життя в кримінальному праві України є однією з найбільш складних і дискусійних у вітчизняній

кримінально-правовій науці. Це пояснюється тим, що від встановлення початкового моменту життя залежить визначення меж кримінально-правової охорони людини, а отже, і правильна кваліфікація діянь, пов'язаних із заподіянням шкоди плоду, новонародженій дитині або вчиненням інших посягань у цій сфері. Конституція України закріплює право кожної людини на життя, проте не визначає моменту його виникнення [1]. Кримінальний кодекс України також не містить норми, яка б прямо встановлювала початок життя як об'єкта кримінально-правової охорони [2]. Саме тому це питання в теорії кримінального права вирішується на підставі аналізу норм чинного законодавства, медичних критеріїв та наукових підходів.

Для кримінального права принциповим є не лише біологічний факт існування людського організму, а й момент, з якого цей організм визнається самостійним об'єктом правової охорони. У цьому аспекті важливе значення має положення Цивільного кодексу України про те, що цивільна правоздатність фізичної особи виникає з моменту народження. Хоча закон охороняє інтереси зачатой, але ще не народженої дитини, така охорона не означає повного прирівнювання плода до вже народженої людини як самостійного суб'єкта права [3]. Це положення має суттєве значення і для кримінального права, оскільки дозволяє провести межу між охороною внутрішньоутробного розвитку плода та кримінально-правовою охороною життя людини у вузькому значенні цього поняття.

У науковій літературі виділяють кілька основних підходів до визначення початку людського життя. Один із них пов'язує початок життя з моментом зачаття, оскільки саме в цей час утворюється новий генетично унікальний організм. Інший підхід виходить із того, що початок життя слід пов'язувати з певним етапом внутрішньоутробного розвитку плода, зокрема з досягненням ним життєздатності. Третій підхід, який є найбільш поширеним у сучасній кримінально-правовій доктрині, пов'язує початок життя з початком фізіологічних пологів або з моментом народження живої дитини [4, с. 42–44; 5, с. 51–53]. Зокрема, у спеціальному дослідженні, присвяченому початковому моменту життя людини та його кримінально-правовому значенню, зазначається, що у правознавстві існують три підходи до визначення початку життя, однак для потреб кримінально-правової кваліфікації вирішальним є встановлення такого моменту, який можна чітко визначити з позицій права і медицини. У цьому ж дослідженні наголошується, що проблема початкового моменту життя має безпосереднє значення для встановлення того, коли саме життя дитини підпадає під охорону кримінального закону [5, с. 52–53]. Схожої позиції дотримуються й інші автори, які вказують, що початок життя де-юре не завжди збігається з його початком де-факто, а в юридичній науці співіснують підходи, за якими право на життя пов'язується або з народженням, або з моментом зачаття, або з різними строками внутрішньоутробного розвитку [6, с. 167–169].

На сьогодні найбільш аргументованою для кримінального права України видається позиція, згідно з якою початок життя як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони слід пов'язувати саме з початком пологів або народженням живої дитини. Такий підхід зумовлений потребою забезпечити юридичну визначеність при кваліфікації посягань на життя. У статті, присвяченій проблемам кримінально-правової характеристики умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, підкреслюється, що у науці кримінального права традиційно виокремлюють ембріональну і натусіальну теорії початку життя людини, а серед учених найбільш уживаними є підходи, які пов'язують початок кримінально-правового захисту або з моментом зачаття, або з 22-м тижнем розвитку плода, або з початком фізіологічних пологів [4, с. 41–43]. Разом із тим автор обґрунтовує, що для практики кримінально-правової кваліфікації вирішальними стають ознаки «новонародженого», «живонародженого» та «під час пологів», оскільки саме вони дозволяють відмежувати посягання на плід від посягання на життя вже народженої людини [4, с. 43–45].

Суттєву роль у вирішенні цього питання відіграє медичний аспект. У нормативному порядку критерії живонародженості визначені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 року № 179, згідно з яким живонародженням вважається повне вигнання або вилучення плода з організму матері незалежно від тривалості вагітності за наявності після цього хоча б однієї ознаки життя: дихання, серцебиття, пульсації пуповини або довільних рухів м'язів [7]. Саме ці критерії мають практичне значення для кримінального права, оскільки дозволяють установити, чи існувала людина як окремий живий організм на момент посягання. У науковій літературі справедливо підкреслюється, що медичне розуміння початку життя є ширшим за кримінально-правове, адже біологічно життя людини починається раніше, ніж воно набуває ознак самостійного об'єкта кримінально-правової охорони [5, с. 53–55]. Тому для кримінального права вирішальним є не сам факт внутрішньоутробного розвитку, а та межа, після якої життя дитини має охоронятися нормами про злочини проти життя [4, с. 44–45].

Таким чином, у кримінальному праві України початок людського життя доцільно пов'язувати не з моментом зачаття, а з моментом, коли виникає самостійний об'єкт кримінально-правової охорони, тобто з початком фізіологічних пологів або народженням живої дитини. Саме такий підхід найбільше відповідає принципу юридичної визначеності, узгоджується з положеннями цивільного законодавства, враховує медичні критерії живонародженості та підтримується значною частиною сучасних наукових досліджень [3; 4, с. 43–45; 5, с. 55–57; 6, с. 169–171]. Отже, питання початку життя в кримінальному праві України слід розглядати насамперед як проблему встановлення меж кримінально-правової охорони

людини, а не лише як біологічну чи філософську категорію. Саме такий підхід має найбільше значення для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень і забезпечення належного захисту життя людини.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.04.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.04.2026).

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.04.2026).

4. Катеринчук К. В. Проблеми кримінально-правової характеристики умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 31 (70), № 2, ч. 3. С. 41–46. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/17226/1/20210301_303.pdf (дата звернення: 21.04.2026). er.knutd.edu.ua

5. Луцький Т. М. Початковий момент життя людини: кримінально-правове значення // Social and Legal Studios. 2019. Т. 2, № 2. С. 50–57. URL: <https://sls-journal.com.ua/en/article/download/pochatkovy-moment-zhittya-lyudini-kriminalno-pravove-znachennya> (дата звернення: 21.04.2026).

6. Лисько Т. Д., Устименко О. О. Проблеми визначення темпоральних меж життя людини: кримінально-правовий аспект // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2022. № 4 (65). С. 167–171. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstreams/e0862c6a-b037-4bb5-aa51-04978bc1d236/download> (дата звернення: 21.04.2026).

7. Про затвердження Інструкції щодо визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 берез. 2006 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06#Text> (дата звернення: 21.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Ольга Іванівна ОХРИМЕНКО,

курсант 204 навчальної групи

навчально-наукового інституту поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7966-6992>

Науковий керівник:

Юлія Борисівна КОМАРИНСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасні реалії воєнного стану істотно змінюють соціальні процеси та впливають на всі аспекти життя суспільства, включно з роботою правоохоронних органів. Одним із пріоритетних напрямів їхньої діяльності стає налагодження ефективної комунікації з населенням, яка значно ускладнюється через стресові фактори, пов'язані з війною. Підвищене психологічне напруження, страх, відчуття невизначеності, а також втрата соціальних зв'язків і матеріальних ресурсів викликають специфічні поведінкові реакції у громадян. У таких умовах необхідно адаптувати комунікативні стратегії, щоб відповідати викликам ситуації.

Психолого-криміналістичні засади комунікативної взаємодії базуються на поєднанні знань із психології особистості та криміналістичної тактики [1]. Вони передбачають врахування емоційного стану особи, її мотиваційних установок, рівня довіри до правоохоронних органів, а також ситуаційних факторів, які можуть впливати на сприйняття інформації та поведінку [2, 3]. Разом із тим, окремі дослідники до даного переліку додають ще відповідні лінгвістичні, культурні та соціальні чинники [4]. У контексті війни ці чинники набувають особливої ваги, оскільки значна частина населення перебуває у стані критичного стресу або пережила травматичні події, а тому здатна більш виражено виявляти індивідуальні особливості під час комунікації з правоохоронцями.

Психологічний стан громадян відіграє ключову роль у забезпеченні ефективної комунікації. Люди, які пережили вплив бойових дій, можуть виявляти різноманітні реакції: від підвищеної агресивності до апатії або емоційної віддаленості. Подібні прояви зазвичай є наслідком психотравмуючих ситуацій і не повинні розглядатися як усвідомлена опозиція до правоохоронних органів. У цьому контексті важливо використовувати емпатійний підхід, основою якого є врахування емоційного стану співрозмовника, демонстрація терпіння та коректність у взаємодії.

Важливо зосередити увагу на встановленні психологічного контакту [5], що є основою ефективної комунікації з різними категоріями громадян (потерпілі, військовослужбовці, вимушено переміщені особи, делінквенти тощо). Він допомагає зменшити рівень напруженості, побудувати довіру та сприяти готовності співрозмовника при виборі елементів криміналістичної тактики. Для досягнення цієї мети рекомендується застосовувати такі методи, як активне слухання, невербальну підтримку, лаконічне й зрозуміле формулювання запитань, уникнення використання професійного жаргону та уникнення надмірного впливу, насамперед під час проведення комунікативних слідчих (розшукових) дій.

Загалом криміналістичний аспект ділової комунікації охоплює використання виправданих і раціональних тактичних прийомів під час проведення слідчих (розшукових) дій, таких як от: допит потерпілого, свідка, підозрюваного, одночасний допит двох чи більше допитаних осіб, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання тощо. У контексті війни необхідно враховувати можливість фрагментації спогадів, спотворення інформації внаслідок стресу, страху або інших психологічних чинників. Також важливим залишається небажання конкретної особи надавати свідчення через недовіру чи побоювання за власну безпеку. У таких ситуаціях доцільно застосовувати поетапний підхід до збору інформації, створювати відчуття безпеки та гарантувати конфіденційність отриманих даних.

Слід зазначити, що характер комунікативної взаємодії значною мірою визначається категорією громадян, з якими встановлюється контакт. Наприклад, у роботі з дітьми необхідно застосовувати особливо делікатний та більш гнучкий підхід, оскільки їхня психіка більш вразлива до травматичних факторів та подій. У таких ситуаціях важливо використовувати зрозумілу мову, уникати надмірно складних формулювань і забезпечувати участь законних представників або педагогів (психологів).

У той час, комунікативна взаємодія з військовослужбовцями потребує врахування специфіки їхнього досвіду, набутого під час перебування в зоні бойових дій [6]. Вони можуть виявляти підвищену обережність, стриманість або, навпаки, емоційну напруженість. У такій взаємодії важливо зважати на їхню професійну особливість, демонструвати повагу та уникати будь-яких дій, які могли б бути сприйняті як тиск чи недовіра.

Доцільно також зауважити, що внутрішньо переміщені особи складають особливу групу, що стикається з значними соціальними і психологічними викликами упродовж війни. Їхній стан часто супроводжується тривожністю, невпевненістю та пониженим рівнем довіри до установ. Під час роботи з даною категорією осіб важливо проявляти чутливість, враховувати їхні потреби та надавати підтримку в процесі проведення слідчих (розшукових) дій, що визначають комунікативну взаємодію.

Питомої ваги можуть додавати ситуації професійної комунікації з громадянами, які переживають гострий стрес або перебувають у стані

шоку. У таких ситуаціях головним завданням є насамперед стабілізація їхнього емоційного стану. Тільки після цього можна переходити до здійснення процесуальних дій, адже використання різких або категоричних формулювань під час взаємодії може призвести до погіршення стану особи та ускладнення комунікації.

Загалом можна стверджувати, що умови війни також впливають на рівень довіри громадян до правоохоронних органів. У зв'язку з цим особливого значення набуває дотримання принципів законності, відкритості та поваги до прав людини. Етична поведінка правоохоронців сприяє формуванню позитивного іміджу та підвищенню ефективності їхньої діяльності.

Отже, психолого-криміналістичні засади комунікативної взаємодії в умовах війни передбачають комплексний підхід, що охоплює врахування психічного стану особи, застосування тактичних прийомів криміналістики та адаптацію ділової комунікації до конкретної категорії громадян. Ефективна взаємодія сприяє не лише отриманню необхідної інформації, а й забезпеченню прав і свобод людини, що є ключовим завданням правоохоронної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Клименко Н. І. Криміналістична тактика : навч. посіб. Київ : Атіка, 2018. 256 с.
2. Miloradova, N., Okhrimenko, I., Dotsenko, V., Matiienko, T., & Rivchachenko, O. (2022). Training technologies as a means of communicative competences development of prejudicial inquiry agencies' investigators. *Postmodern Openings*, 13(2), 01–22. <https://doi.org/10.18662/po/13.2/441>
3. Hamilton, A. F. C., & Holler, J. (2023). Face2face: advancing the science of social interaction. *Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences*, 378(1875), 20210470. <https://doi.org/10.1098/rstb.2021.0470>
4. Linfoot, K. (2007). Forensic linguistics, first-contact police interviews, and basic officer training. Dissertation. University of Florida. Florida, United States.
5. Комаринська Ю. Засади встановлення психологічного контакту з потерпілими від кримінальних правопорушень, що пов'язані з домашнім насильством. *Юридична психологія*. 2023. №1(32). С. 43–50. <https://doi.org/10.33270/03233201.43>
6. Bogaers, R., Geuze, E., van Weeghel, J., Leijten, F., van de Mheen, D., Rüsche, N., Rozema, A., & Brouwers, E. (2023). Workplace mental health disclosure, sustainable employability and well-being at work: A cross-sectional study among military personnel with mental illness. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 33(2), 399–413. <https://doi.org/10.1007/s10926-022-10083-2>

Одержано 07.04.2026

Дмитро Андрійович ПАТРЕЛЮК,

кандидат юридичних наук,

докторант Донецького державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7300-4905>

ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРИРОДА ЗАСОБІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

У науці кримінального процесу відносно сталою є думка, що кримінальне переслідування розпочинається з моменту повідомлення особі про підозру, коли вона отримує відповідний процесуальний статус у кримінальному провадженні [1, с. 144; 2, с. 403; 3, с. 169]. Разом з тим, справедливою вбачається позиція Т.О. Лоскутова про те, що кримінальне переслідування особи має місце незалежно від того чи надано їй процесуальним рішенням слідчого статус підозрюваного чи обвинуваченого [4, с. 7]. Автором належним чином обґрунтовується, що кримінальне переслідування починається набагато раніше, ніж особа наділяється процесуальним статусом підозрюваного, обвинуваченого, зокрема, вчений початок кримінального переслідування особи ототожнює з початковим моментом її викриття у вчиненні злочину [5, с. 172]. Зазначена позиція цілком узгоджується з практикою Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), висновки якого констатують, що проведення будь-якої процесуальної дії, спрямованої на перевірку причетності особи до кримінального правопорушення необхідно розцінювати як початок кримінального переслідування, оскільки в такий спосіб сторона обвинувачення фактично висловлює своє припущення про вчинення особою, що викривається, кримінального правопорушення [6; 7]. Зміст цих рішень ЄСПЛ пов'язаний з тим, що особа, яка фактично викривається, до моменту повідомлення їй про підозру не наділяється жодним процесуальним статусом (процесуальними правами і обов'язками), що не сприяє забезпеченню її прав і свобод.

Вважаємо, що засоби кримінального переслідування можуть реалізовуватися щодо конкретної особи без будь-якої прив'язки до її процесуального статусу підозрюваного чи обвинуваченого. На наш погляд, інститут слідчих (розшукових) дій не єдиний, що слугує для отримання інформації про обставини, що становлять предмет доказування. Тому використання будь-яких процесуальних засобів збирання доказів, що передбачають отримання доказової інформації про вчинене кримінальне правопорушення, мають охоплюватися поняттям кримінального переслідування навіть попри відсутність у особи, що викривається, процесуального статусу підозрюваного.

Основним критерієм віднесення тієї чи іншої процесуальної дії до системи засобів кримінального переслідування має бути спрямованість на отримання доказової інформації, необхідної і достатньої для викриття

конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. [4, с. 114]. Мова йде, в тому числі, про застосування задля досягнення цілей кримінального переслідування окремих заходів забезпечення кримінального провадження.

Враховуючи, що вибір типу правового регулювання засобів кримінального переслідування залежить від можливості порушення прав, свобод і законних інтересів людини [8, с. 12], то до системи таких засобів необхідно відносити й інші незаборонені нормами кримінального процесуального законодавства правомірні процесуальні дії, в тому числі й гібриди цих дій, застосування яких призводить до одержання обвинувальних доказів щодо причетності конкретної особи до вчиненого кримінального правопорушення [9, с. 166-168], та інші незаборонені правомірні гібриди процесуальних дій. Вдала гібридизація (злиття) деяких слідчих (розшукових) дій сприяє підвищенню ефективності доказової діяльності сторони обвинувачення в процесі викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення, якщо не обмежує процесуальних прав учасників кримінального провадження.

Потрібно встановлювати наявність прямого причинно-наслідкового зв'язку між порушенням прав людини в процесі кримінального переслідування та отриманими доказами. Якщо будь-який незаборонений нормами кримінального процесуального законодавства засіб кримінального переслідування не призводить до істотного порушення прав людини, то його застосування є правомірним, незважаючи на наявність / відсутність правової регламентації такого засобу в КПК України.

Засоби кримінального переслідування за наявності загальнодозвільного та спеціально-дозвільного типу правового регулювання не обов'язково мають регламентуватися нормами кримінального процесуального законодавства. Це обумовлюється з тим, що сучасний етап розвитку кримінального судочинства при вирішенні питань щодо предмету правового регулювання, головним чином, повинен орієнтуватися на права людини [10, с. 32]. У випадку відсутності негативного впливу й обмежень процесуальних прав людини треба застосовувати загальнодозвільний тип правового регулювання, реалізуючи засоби кримінального переслідування у будь-який спосіб, окрім прямо забороненого кримінальним процесуальним законодавством [8, с. 12]. І, навпаки, засоби кримінального переслідування, що зачіпають права та свободи людини мають визначатися за спеціальнодозвільним типом правового регулювання, який передбачає здійснення процесуальної діяльності лише у спосіб, прямо передбачений нормами законодавства.

Впевнені у тому, що якщо використання певного засобу кримінального переслідування обмежує або призводить до порушення прав і свобод людини, сторона обвинувачення, здійснюючи кримінальне переслідування, не може відійти від того, що прямо передбачено законом.

Засоби кримінального переслідування можна визначити як регламентовані та (або) незаборонені нормами кримінального процесуального законодавства, правомірні засоби (гібриди засобів), що спрямовані на отримання доказової інформації з метою встановлення причетності певної особи до вчинення кримінального правопорушення, незалежно від наявності у такої особи процесуального статусу у кримінальному провадженні.

Список бібліографічних посилань

1. Палюх А., Гузела М. Сутність кримінального переслідування та проблема його законодавчого закріплення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 902. С. 141–145.

2. Римарчук Р.М., Сорока С.О. Процесуальні положення суб'єктів кримінального переслідування на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 401–408.

3. Звірко О.Є. Кримінальне переслідування – процесуальна функція чи правова фікція? *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 169–171.

4. Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2011. 164 с.

5. Лоскутов Т.О. Моменти початку та закінчення кримінального переслідування, здійснюваного слідчим ОВС. *Право і суспільство*. 2010. № 2. С. 168–173.

6. Case of Deweer v. Belgium, № 6903/75, 27/02/1980. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469> (дата звернення: 13.04.2026).

7. Case of Eckle v. Germany, № 8130/78, 15/07/1982. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57476> (дата звернення: 13.04.2026).

8. Лоскутов Т.О. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ. 2016. 445 с.

9. Тетерятник Г.К. Гібридизація слідчих (розшукових) дій. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні*: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 15 червня 2018 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 166–169.

10. Лобойко Л.М. Завдання теорії кримінального процесу у зв'язку із ухваленням нового КПК. *Теоретичні та практичні проблеми кримінального судочинства*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 19 жовтня 2012 року). Донецьк: ДЮІ МВС України, 2013. С. 30–32.

Одержано 20.04.2026

Мирослав Михайлович ПОТОЦЬКИЙ,

*доктор філософії за спеціальністю «Право»,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2979-9114>*

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кримінальне процесуальне затримання є дієвим інструментом забезпечення поведінки особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Аналіз наукової літератури та чинного законодавства дає можливість виокремити наступні ознаки кримінального процесуального затримання.

Легальний (законний) примус. Кримінальну процесуальну діяльність не можна уявити без вжиття заходів примусу. З огляду на те, що головною метою кримінального провадження є викриття підозрюваного, логічно, що досягнення цієї мети для підозрюваного є небажаним. Для забезпечення законного доведення причетності особи до вчинення злочину застосовуються заходи примусу [1, с. 88]. Дійсно, примус стримує поведінку учасників у певних рамках, завдяки чому досягається збалансованість процесуальних прав та обов'язків сторін кримінального провадження. Затримання є заходом кримінального процесуального примусу, а саме тимчасовим запобіжним заходом. Важко уявити добровільне затримання особи. У такому разі затримана особа не протидіє кримінальному провадженню, виконує покладені на неї процесуальні обов'язки, ризики перешкоди з її боку відсутні, скоріше за все, мета такого затримання буде відсутньою [2, с. 157-158].

Спрямованість на забезпечення належної поведінки. Загальною спрямованістю затримання є забезпечення належної поведінки особи, яка безпосередньо пов'язана з вчиненням кримінального правопорушення. Такий зв'язок може проявлятися у втечі особи з місця правопорушення, наявності достатніх доказів щодо вчинення правопорушення конкретною особою тощо. Під забезпеченням належної поведінки мається на увазі припинення протиправних дій, припинення спроби втекти, примусова участь у судовому засіданні та запобігання ризикам, що зазначені у ч. 1 ст. 177 КПК України.

Обмеження права на свободу. Свобода та особиста недоторканність затриманого може бути обмежена шляхом фізичного впливу на особу або внаслідок підкорення наказу уповноваженої службової особи [3]. Особливістю кримінального процесуального затримання є те, що за наявності

законних підстав для затримання особа законно обмежується у праві на свободу.

Уповноважені та неуповноважені суб'єкти застосування. Суб'єктами затримання без рішення суду можуть бути як службові особи відповідних органів, так і громадяни, реалізуючи своє право на затримання злочинця, передбачене у матеріальному праві як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння [4, с. 137]. Системне тлумачення законодавства (КПК України та Закону України «Про Національну поліцію») дає змогу дійти висновку, що будь-який атестований поліцейський наділений повноваженнями із затримання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, отже, є уповноваженою службовою особою [5]. Затримання мають право застосовувати уповноважені суб'єкти (працівники правоохоронних органів, право на затримання яким надано законом) та неуповноважені суб'єкти (усі інші особи, які не мають відповідних повноважень).

Обмеженість тривалості. Ознака обмеженості тривалості кримінального процесуального затримання свідчить про те, що це є короткостроковою мірою державного примусу, яка застосовується тимчасово для забезпечення належної поведінки підозрюваного на первісному етапі досудового розслідування [6, с. 54].

Незалежність від суворості санкції. Для затримання особи така особа повинна обґрунтовано підозрюватись у вчиненні кримінального проступку або злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі. Доцільним є таке нормативне врегулювання кримінального процесуального затримання, щоб під час затримання «на гарячому» уповноважена службова особа не звертала увагу на тонкощі кваліфікації окремих кримінальних правопорушень, а чітко та відповідно до вимог законодавства здійснила затримання. Чинним кримінальним процесуальним законодавством має бути передбачена деталізована процедура затримання особи відразу після вчинення будь-якого кримінального проступку чи злочину незалежно від суворості санкції.

Безпосередність реалізації. Як правило, кримінальне процесуальне затримання пов'язано з часовим проміжком, який бере свій початок із моменту вчинення кримінального правопорушення та закінчується під час безпосередньо затримання. За загальним правилом, кримінальне процесуальне затримання можливе, якщо безпосередньо після вчинення злочину будуть отримані фактичні дані, що конкретна особа щойно вчинила злочин.

Анкетна та позаанкетна фіксація. Анкетна або позаанкетна фіксація є обов'язковим елементом законного кримінального процесуального затримання. Національним законодавством має бути передбачений чіткий діючий механізм притягнення до кримінальної відповідальності осіб, дані

про які не відомі. За таких обставин затриманому, а в подальшому і підозрюваному/обвинуваченому не буде сенсу замовчувати свої дані.

Прокурорський нагляд. Жодне кримінальне процесуальне затримання не відбувається поза прокурорським наглядом. Під час затримання особи «на гарячому» за ст. 208 КПК України прокурорський нагляд відбувається постфактум, тобто після фактичного затримання. Кримінальний процесуальний закон не вимагає попереднього погодження з прокурором процесуального затримання після здійснення фактичного. Враховуючи те, що прокурор погоджує (складає) повідомлення про підозру, маємо зазначити, що не кожне кримінальне процесуальне затримання тягне за собою автоматично повідомлення про підозру, тому необхідність у погодженні затримання відсутня.

Судовий контроль. Судовий контроль є невід'ємною ознакою кримінального процесуального затримання. Здійснення затримання поза судовим контролем є грубим порушенням міжнародного законодавства. Виглядає недопустимою відсутність автоматичного судового контролю за затриманням особи в національному законодавстві у «чистому вигляді». Автоматичний та негайний судовий контроль за затриманням переслідує мету зниження ризиків свавілля з боку державних органів та покликаний забезпечити права та свободи затриманої особи.

Під кримінальним процесуальним затриманням слід розуміти короткостроковий захід законного примусу, який спрямований на забезпечення належної поведінки, що реалізується представниками держави та цивільними особами шляхом обмеження права на свободу за наявності підозри щодо скоєння будь-якого кримінального правопорушення (незалежно від суворості санкції), підлягає обов'язковій анкетній чи позаанкетній фіксації та забезпечується прокурорським наглядом і судовим контролем.

Список бібліографічних посилань

1. Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2011. 164 с.

2. Legal support of public safety of communities: the experience of Ukraine and counties of the European Union: a collective monograph / Under the general editorship of A.H. Bobkova, A.M. Zakharchenko. – Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. 2021. 171 pp. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-037-7>.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 12.04.2026).

4. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 280 с.

5. Як вивести із тіні затримання. Justtalk. URL: <https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2019/06/DiscussionPaperForWeb.pdf> (дата звернення: 12.04.2026).

6. Потоцький М.М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: дис. ... д-ра філософії. Кропивницький, 2022. 275 с.

Одержано 16.04.2026

Еміль Володимирович ПРИСЯЖНЮК,

курсант групи ННП-24-201

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3227-1935>

Науковий керівник:

Оксана Василівна ПЧЕЛНА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО В ХОДІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Ефективність досудового розслідування безпосередньо залежить від якості рішень, які приймає слідчий. Хоча порядок проведення слідчих (розшукових) дій чітко регламентований кримінальним процесуальним законодавством, на практиці застосування цих норм завжди спирається на людський фактор. Слідчий щодня працює в умовах інформаційної невизначеності, дефіциту часу та емоційного напруження. Тому для правильної організації роботи суто формального знання закону виявляється недостатньо.

Через це процес прийняття організаційних та процесуальних рішень вимагає чіткого розуміння логіко-психологічних засад. Логіка забезпечує системний аналіз зібраних доказів, послідовну побудову слідчих версій та алгоритмізацію дій. Водночас психологія допомагає слідчому об'єктивно формувати внутрішнє переконання, уникати когнітивних упереджень (зокрема, обвинувального ухилу) та грамотно вибудовувати тактику взаємодії з учасниками кримінального провадження.

Визначення сутності криміналістичної тактики, а також її ключової складової – категорії «тактика» – виключно через призму її військового походження призводить до суттєвого звуження змісту та юридичної природи цього поняття. Такий підхід у фаховій літературі отримав назву «вузького», оскільки обмежує розуміння криміналістичної тактики лише конфліктними ситуаціями. Прихильники цієї позиції вважають, що застосування тактики можливе виключно за наявності конфлікту, а в інших випадках вона не використовується. Однак такий підхід не є вичерпним,

оскільки ігнорує низку важливих аспектів криміналістичної тактики, пов'язаних не лише з конфліктними ситуаціями, але й із необхідністю використання психологічних, етичних, технологічних та інших спеціальних прийомів і засобів [1, с. 342–343]. Водночас слід зазначити, що термін «тактика» має ширше значення – це способи й прийоми досягнення мети, лінія поведінки особи. Криміналістична тактика розглядається як розділ науки криміналістики й як практичний інструмент для слідчого, прокурора й захисника у виконанні процесуальних функцій [1, с. 342–343].

Психологічна діяльність слідчого полягає у застосуванні психологічних знань і навичок під час роботи, особливо при огляді місця події. Слідчий має володіти самоконтролем, стійкістю, врівноваженістю, терпимістю в конфліктних ситуаціях, рішучістю, сміливістю, наполегливістю, здатністю аналізувати дії, витримувати психоемоційне навантаження, розпізнавати психічні стани та інтерпретувати поведінку. Важливо підключати пізнавальні процеси та мати спеціальну психологічну підготовку. Помилки під час проведення слідчих (розшукових) дій свідчать про недостатність необхідних знань, навичок та особистісних якостей.

За своєю психічною структурою огляд місця події є досить унікальною слідчою (розшуковою) дією, адже насамперед вона є невідкладною та першочерговою, а також містить у собі великий обсяг матеріалу й інформації, яку потрібно дослідити та структурувати. Потрібно це робити доволі швидко та відразу якісно, адже доказова інформація може бути швидко знищена. Саме тому, проводячи такий огляд, слідчий повинен проявляти високий рівень працездатності, швидко реакцію та чіткість у прийнятті рішень. Також і загалом бути психологічно готовим до огляду, адже така необхідність може настати спонтанно. З приводу цього слушно видається думка окремих вчених про те, що для слідчого проведення огляду місця події та її керівництво завжди повинно бути бажаним та викликати позитивні емоції, а результат проведення – задоволення.

Огляд місця події має пізнавально-психологічний зміст, який полягає в тому, що при такому огляді обстановка місця події сприймається слідчим безпосередньо у поєднанні із образним мисленням. Саме це дає змогу слідчому здійснити реконструкцію події, що мала місце. Утім, для правильної реконструкції події вагоме має значення функціонування органів чуття слідчого і вплив на них зовнішнього середовища [2, с. 3–5].

Окрім психологічного сприйняття, визначальне значення у процесі огляду місця події має логічний компонент. Логічне мислення забезпечує слідчому можливість не лише фіксувати окремі сліди, а й встановлювати між ними причинно-наслідкові зв'язки. Застосування дедуктивного методу сприяє реконструкції механізму злочину безпосередньо на місці події та дозволяє відхиляти малоімовірні версії. Це прямо впливає на прийняття процесуальних рішень щодо вилучення об'єктів, які можуть виступати

доказами у кримінальному провадженні. Відповідно до положень статті 94 Кримінального процесуального кодексу України слідчий приймає рішення на підставі власного внутрішнього переконання. Однак це переконання формується не інтуїтивно, а є результатом об'єктивного аналізу, в якому логічне осмислення зібраних слідів нерозривно поєднується із психологічною оцінкою загальної ситуації кримінального провадження [3].

Якість діяльності слідчого визначається не лише рівнем знання законодавчих норм. В умовах постійного емоційного напруження та обмеженого часу особливу роль відіграють психологічна стійкість і логічне мислення. Саме ці компетентності забезпечують оперативний та якісний аналіз обставин на місці події, а також прийняття обґрунтованих організаційних рішень. Процес прийняття будь-якого рішення зводиться до формування внутрішнього переконання слідчого, яке повинно ґрунтуватися на об'єктивному та неупередженому дослідженні доказів. Сучасна криміналістична тактика, таким чином, розглядається як комплексне застосування логічних та психологічних підходів, що сприяють ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень.

Отже, у результаті проведеного аналізу встановлено, що ефективність огляду місця події значною мірою залежить від комплексного застосування логіко-психологічних підходів у діяльності слідчого. Формальне знання законодавства має поєднуватися з професійною психологічною підготовкою, здатністю до системного аналізу доказів, а також стійкістю до емоційного навантаження. Криміналістична тактика розглядається як багатокomпонентна категорія, що охоплює не лише конфліктні ситуації, але й використання спеціальних прийомів і засобів для досягнення процесуальних цілей. Відповідно, логічне мислення та психологічна компетентність слідчого є визначальними чинниками у забезпеченні об'єктивності, ефективності й якості розслідування кримінальних правопорушень.

Список бібліографічних посилань

1. Говорушак К. К. Поняття та ознаки криміналістичної тактики. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. Т. 29, № 2. С. 341–349. DOI <https://doi.org/10.32631/vsa.2023.2.28> (дата звернення: 27.02.2026).
2. Дільна З. Ф. Психологічні особливості діяльності слідчого під час огляду місця події. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. №1(21). С. 1-14. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3365/1/дільна.pdf>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 27.02.2026).

Одержано 16.04.2026

Еміль Володимирович ПРИСЯЖНЮК,

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» групи ННІ№1-24-201(Пр)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

<https://orcid.org/0009-0001-3227-1935>

Науковий керівник:

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-8388>

ТЕХНОЛОГІЇ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗАСІБ УЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗА СТ. 190 КК УКРАЇНИ

Стрімка цифровізація суспільних відносин та інтенсивне впровадження систем штучного інтелекту зумовлюють появу якісно нових загроз у сфері інформаційної та майнової безпеки. Особливу наукову та практичну актуальність становить поширення технологій «deepfake», що дозволяють генерувати високореалістичний аудіовізуальний контент, який використовується зловмисниками для імітації особистості з метою введення в оману потерпілих. Вказана тенденція свідчить про глибоку трансформацію способів вчинення шахрайств, де традиційні методи соціальної інженерії поєднуються з програмно-технічними засобами синтезу медіаданих. Це вимагає комплексного перегляду підходів до кримінально-правової охорони об'єктів власності та особистих нематеріальних благ у цифровому середовищі.

Відкритість даних у соціальних мережах створює ідеальне середовище для збору матеріалу (зразків голосу, фото- та відеозображень), необхідного для навчання нейромереж. Зловмисники використовують цю інформацію для створення таргетованих діпфейків, які застосовуються у схемах високотехнологічної соціальної інженерії. Це дозволяє генерувати фейкові відеодзвінки або голосові повідомлення від імені родичів потерпілого чи представників банківських установ з проханням термінового переказу коштів. З криміналістичної точки зору, виявлення та фіксація таких злочинів вимагає застосування спеціальних знань. Традиційні методи розслідування виявляються неефективними, оскільки встановлення джерела походження згенерованого файлу вимагає призначення комплексних комп'ютерно-технічних, фоноскопичних та портретних експертиз. Крім того, виникає потреба у застосуванні спеціалізованого програмного забезпечення підрозділами кіберполіції для виявлення артефактів синтезу в медіафайлах [1, с. 58].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що першочергова судова практика у справах, пов'язаних з дідфейками (зокрема у США та Великій Британії), формувалася навколо позовів щодо захисту приватності, дифамачії та порушення авторських прав [2, с. 11-12]. Однак для правоохоронної системи України в умовах сьогодення найбільш критичною загрозою є використання синтетичного контенту саме з корисливою метою — для незаконного заволодіння майном.

Відповідно до диспозиції статті 190 Кримінального кодексу України, шахрайство визначається як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [3]. У контексті використання технологій «deepfake» ключовим способом вчинення злочину виступає саме обман, який набуває безпрецедентно високотехнологічної форми. На практиці такі діяння найчастіше кваліфікуються за частиною 4 вказаної статті як шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Проте така загальна норма не повною мірою відображає специфіку згенерованого контенту: на відміну від класичного фішингу чи зламу акаунтів, дідфейки здатні з абсолютною точністю імітувати біометричні дані (голос, міміку, зовнішність) знайомих потерпілому осіб або представників офіційних установ, що критично знижує здатність жертви розпізнати обман та нівелює її критичне мислення.

Зважаючи на високу переконливість синтезованих медіаданих та їх руйнівний потенціал для майнових прав громадян, поточна редакція статті 190 КК України потребує доктринального переосмислення та відповідного законодавчого вдосконалення. Наявність лише загальних кваліфікуючих ознак, пов'язаних із використанням комп'ютерної техніки, ускладнює роботу органів досудового розслідування та не дозволяє належним чином індивідуалізувати кримінальну відповідальність пропорційно до суспільної небезпеки діяння. З метою усунення цієї правової прогалини вбачається доцільним доповнити статтю 190 КК України новою кваліфікуючою ознакою, яка б прямо вказувала на вчинення шахрайських дій з використанням технологій глибокої підробки (deepfake) або іншого контенту, згенерованого чи суттєво модифікованого системами штучного інтелекту.

Використання технологій глибокої підробки («deepfake») свідчить про докорінну трансформацію способів вчинення шахрайств, де висока реалістичність згенерованого контенту та складність ідентифікації цифрових слідів створюють суттєві перешкоди для ефективного розслідування. Оскільки чинна редакція статті 190 Кримінального кодексу України не повною мірою відображає специфіку таких високотехнологічних засобів обману, нагальною є потреба її законодавчого вдосконалення шляхом закріплення нової кваліфікуючої ознаки щодо використання згенерованого або модифікованого штучним інтелектом контенту. Водночас

ефективна протидія цим новітнім кіберзагрозам вимагає не лише кримінально-правових змін, а й комплексного підходу, що поєднує впровадження інноваційних алгоритмів автоматичного виявлення маніпуляцій, розробку нових спеціалізованих криміналістичних методик, а також поглиблення медіаосвіти громадян та розширення міжнародної співпраці.

Список бібліографічних посилань

1. Карабчук В. Методи виявлення та боротьби з дезінформацією за допомогою технологій штучного інтелекту. *Information technology and society*. 2025. № 2 (17). С. 56–61. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.it.2025.2.8> (дата звернення: 25.04.2026).

2. Biryukova A., Kolisnykova H. Ways to protect infringed rights in the creation and distribution of deepfakes. *Problems of legality*. 2024. Т. 1, № 164. С. 6–18. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.164.297743> (дата звернення: 25.04.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Ангеліна Михайлівна РОКІЩЬКА,

курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри оперативно-розшукової

діяльності та розкриття злочинів

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Негласні слідчі (розшукові) дії (далі - НСРД) посідають особливе місце в системі засобів кримінального процесуального доказування, оскільки дозволяють отримати фактичні дані, які неможливо здобути гласним шляхом. В умовах триваючої збройної агресії рф, реформування сектору безпеки України та адаптації національного законодавства до стандартів ЄС питання ефективного використання криміналістичних методів під час

проведення НСРД набуває особливої актуальності. Саме від якості тактико-криміналістичного забезпечення проведення НСРД залежить здатність органів досудового розслідування протидіяти організованій злочинності, корупції та злочинам проти основ національної безпеки, а також допустимість отриманих результатів як доказів у кримінальному провадженні.

Проблематику використання криміналістичних методів під час проведення НСРД досліджували В. А. Колесник, І. В. Гора, М. А. Погорецький, В. В. Кікінчук, С. В. Смаглюк, В. Г. Дрозд, М. Ю. Романов, О. М. Дуфенюк, М. В. Даньшин та інші українські вчені. Водночас залишається нагальна потреба в подальших наукових пошуках щодо сутності та системи криміналістичних методів, які застосовуються під час проведення НСРД.

Нормативною основою проведення НСРД є глава 21 Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України, «негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом» [1]. Системний аналіз норм кримінального процесуального законодавства дозволяє виокремити два основні блоки НСРД: (1) пов'язані з втручанням у приватне спілкування (аудіо-, відеоконтроль особи, арешт кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та електронних інформаційних систем); (2) інші НСРД (обстеження публічно недоступних місць, спостереження за особою, місцем або річчю, аудіо-, відеоконтроль місця, контроль за вчиненням злочину тощо) [1].

Ключове значення для розуміння сутності криміналістичних методів під час проведення НСРД має Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012, яка в п. 1.12.2 закріплює, що «методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій - це сукупність організаційних, практичних прийомів, у тому числі із застосуванням технічних засобів, які дозволяють у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, отримати інформацію про злочин або особу, яка його вчинила, без її відома» [2]. Це легальне визначення є базовим для формування системи криміналістичних методів, що застосовуються в цій сфері.

У доктринальному аспекті В. В. Кікінчук, досліджуючи НСРД як засоби доказування в кримінальному провадженні, цілком слушно зазначає, що «потрібно суворо керуватися нормами кримінального процесуального права та криміналістичними рекомендаціями» [3, с. 715]. Автор виокремлює сутнісні ознаки НСРД, підкреслюючи, що «негласні слідчі (розшукові) дії через свій обмежувальний характер і сферу їх застосування

здійснюються виключно з підстав і у порядку, визначених кримінальним процесуальним законодавством» [3, с. 717]. Саме органічне поєднання процесуальної регламентації з криміналістичними методами забезпечує ефективність цього інституту.

Система криміналістичних методів, що застосовуються під час проведення НСРД, охоплює декілька основних напрямів. По-перше, це методи візуального спостереження та технічного документування, які є основою проведення аудіо-, відеоконтролю особи (ст. 260 КПК), аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК) та спостереження за особою, місцем або річчю (ст. 269 КПК) [1]. По-друге, це методи зняття та фіксації інформації з технічних каналів зв'язку, які реалізуються при проведенні НСРД, передбачених ст. 263, 264 КПК. По-третє, це тактико-криміналістичні прийоми організації та проведення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), що охоплює контрольовану поставку, оперативну закупівлю, спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину.

Особливе значення має комплекс криміналістичних методів, спрямованих на забезпечення використання результатів НСРД як доказів у кримінальному провадженні. С. В. Смаглюк в дослідженні стану наукової розробки цих питань слушно зазначає, що результати НСРД дозволяють ефективно досягати завдань кримінального провадження, отримувати ті відомості, які неможливо отримати жодним іншим чином з огляду на розвиток сучасних процесів комунікації та обміну даними, що постійно вдосконалюються, ускладнюються, втілюючи в собі останні тенденції технологічного розвитку [4, с. 777]. Це зумовлює необхідність розробки нових криміналістичних методик, адекватних сучасним інформаційним технологіям.

Важливим процесуально-криміналістичним аспектом є належне оформлення результатів проведення НСРД. Згідно з ч. 1 ст. 252 КПК України, «фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки» [1]. Криміналістичні методи фіксації охоплюють правильне технічне оформлення матеріалів аудіо- та відеозапису, забезпечення їх цілісності та автентичності, належне упакування носіїв інформації.

Специфічною проблемою сучасної криміналістичної практики є забезпечення таємниці даних про методи проведення НСРД. В. Г. Дрозд та М. Ю. Романов у дослідженні особливостей проведення НСРД справедливо акцентують увагу на тому, що системною помилкою правоохоронних органів є складання протоколу про результати негласної слідчої (розшукової) дії і не фіксування в протоколі НСРД ходу даної процесуальної дії [5, с. 70]. Для подолання цих недоліків необхідно підвищувати рівень

криміналістичної підготовки слідчих та оперативних працівників, забезпечувати однакове застосування методичних рекомендацій.

Окремим аспектом є використання криміналістичних методів при проведенні НСРД в умовах воєнного стану. Зміни до КПК України, внесені після 24 лютого 2022 року, розширили повноваження прокурорів щодо санкціонування НСРД у випадках, коли відсутня можливість своєчасного звернення до слідчого судді. Це вимагає від працівників правоохоронних органів особливої криміналістичної обізнаності та здатності застосовувати методи НСРД в умовах підвищеної складності, забезпечуючи водночас дотримання прав і свобод людини, гарантованих ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Підсумовуючи варто відзначити, що використання криміналістичних методів під час проведення НСРД становить складний комплекс тактичних прийомів і технічних засобів, що включає методи візуального спостереження, технічного документування, зняття інформації з електронних каналів зв'язку, впровадження агентів до злочинних груп, контролю за вчиненням злочину тощо. Ефективність цих методів безпосередньо залежить від їх органічного поєднання з процесуальною регламентацією. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є розроблення криміналістичних рекомендацій щодо проведення окремих видів НСРД та їх комплексів, адаптація методів НСРД до умов воєнного стану, а також подальше вдосконалення механізмів забезпечення допустимості результатів НСРД як доказів у кримінальному провадженні.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.04.2026).

2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 15.04.2026).

3. Кікінчук В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування в кримінальному провадженні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 1. С. 714–718. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.119>.

4. Смаглюк С. В. Стан наукової розробки питань використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. Том 31, № 1. С. 775–782. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.69>.

5. Дрозд В. Г., Романов М. Ю. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час здійснення досудового розслідування кримінальних проступків. Правовий часопис Донбасу. 2023. № 1. С. 68–74. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-82-1-1-61-67>.

Одержано 30.04.2026

Олександр Анатолійович РОНТАЛЮК,

здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності

Національної академії Державної прикордонної

служби України імені Богдана Хмельницького;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6716-6953>;

Сергій Іванович ЦАРЕНКО,

доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності

Національної академії Державної прикордонної

служби України імені Богдана Хмельницького;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8611-3049>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І КРИМІНОЛОГІЇ

Трансформація злочинного середовища під впливом інформаційних технологій набула за останнє десятиліття масштабів, які змушують переосмислювати усталені кримінально-правові та кримінологічні парадигми. Організовані злочинні угруповання, що раніше функціонували переважно в межах фізичного простору, дедалі активніше переміщують свою діяльність у цифрове середовище, де традиційні механізми кримінального переслідування втрачають ефективність. Кількість кримінальних правопорушень у сфері використання комп'ютерних систем та мереж електрозв'язку, за даними правоохоронних органів, лише за перше півріччя 2025 року становила понад 2 тисячі фактів. Водночас реальний обсяг латентної кіберзлочинності, за оцінками фахівців, перевищує офіційну статистику в рази, оскільки значна частина потерпілих не звертається до правоохоронців через недовіру або відсутність розуміння правових механізмів захисту.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [2] визначає кіберзлочин як суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням. Розділ XVI Кримінального кодексу України [1] містить статті 361–363-1, що встановлюють відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем, створення та розповсюдження шкідливих програмних засобів, несанкціоновані дії з

інформацією та перешкоджання роботі мереж. Законом № 2149-IX від 24 березня 2022 року термінологію зазначених статей приведено у відповідність до Закону «Про електронні комунікації» [3], а поріг значної шкоди підвищено до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5, с. 15]. Проте навіть оновлена редакція розділу XVI не охоплює всієї палітри діянь, які вчиняються організованими злочинними групами з використанням цифрових технологій.

Проблема полягає в тому, що організована злочинність використовує цифрові інструменти не лише як самостійний засіб вчинення кримінальних правопорушень, а й як інфраструктурну основу для координації та масштабування традиційних форм злочинної діяльності. Наркотрафік здійснюється через анонімні маркетплейси в даркнеті з розрахунками у криптовалютних мережах; торгівля людьми отримує нові канали вербування через соціальні мережі; відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, відбувається із залученням складних криптовалютних схем, які не піддаються відстеженню стандартними фінансовими інструментами. В. Дзюндзюк та Б. Дзюндзюк слушно вказували, що поява і розвиток кіберзлочинності нерозривно пов'язані з еволюцією самих інформаційних технологій, а тому і протидія їй потребує постійного оновлення правових засобів [9].

Вагомим аспектом залишається і те, що організовані злочинні угруповання набувають нових організаційних форм у цифровому просторі. Замість ієрархічних структур з чіткою вертикаллю підпорядкування формуються мережеві утворення, учасники яких можуть перебувати в різних юрисдикціях і ніколи не зустрічатися особисто. П. Біленчук та М. Малій справедливо зазначають, що кіберзлочинці, кібершахраї та кібертерористи утворюють принципово новий тип злочинного середовища, яке не вписується в класичні кримінологічні класифікації [6]. Горизонтальна архітектура таких угруповань ускладнює встановлення організатора, розподіл ролей та доведення наявності попередньої змови, що є необхідною ознакою складу злочину за низкою статей Кримінального кодексу України [1].

Окремої уваги заслуговує кримінологічний аналіз детермінант цифрової організованої злочинності. Серед причин та умов, які сприяють поширенню відповідних правопорушень, В. Голіна та Б. Головкін виділяють комплекс соціально-економічних, технічних та правових чинників [8, с. 189]. В умовах воєнного стану в Україні до традиційних детермінант додалися специфічні фактори, зокрема масова внутрішня та зовнішня міграція, яка розширила коло потенційних жертв шахрайських схем в інтернеті, а також зростання обсягів волонтерських фінансових потоків, які стали привабливою мішенню для зловмисників.

Складна морально-психологічна обстановка воєнного часу знижує критичність сприйняття інформації населенням, що полегшує реалізацію методів соціальної інженерії з боку злочинних угруповань. Шахрайські

схеми, побудовані на імітації волонтерських ініціатив або державних виплат, набули системного характеру і часто координуються організованими групами, а не поодинокими зловмисниками [7].

Стратегія інформаційної безпеки [4], а також Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку передбачають низку заходів із протидії кіберзагрозам. Проте реалізація цих документів потребує не тільки фінансування та матеріально-технічного забезпечення, а й кадрового потенціалу, який в умовах воєнного стану зазнає суттєвого дефіциту. Підготовка фахівців з цифрової криміналістики, здатних працювати з електронними доказами, проводити комп'ютерно-технічні експертизи, використовувати інструменти аналізу мережевого трафіку та блокчейн-аналітики, є завданням, яке вимагає системних зусиль упродовж тривалого часу.

Резюмуючи викладене, слід констатувати, що цифровізація організованої злочинності вимагає від держави не фрагментарних змін до кримінального законодавства, а розробки комплексної стратегії протидії мережевим кримінальним структурам. Вирішення цього завдання вбачається у невідкладному запровадженні міждисциплінарних освітніх програм на стику юриспруденції та кібербезпеки, що через синергію правової доктрини та технічних інновацій дозволить захистити інтереси суспільства в умовах глобального цифрового простору.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.04.2026).

2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 15.04.2026).

3. Про електронні комунікації : Закон України від 16 груд. 2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20> (дата звернення: 15.04.2026).

4. Батиргарєєва В. С. Актуальні питання кримінологічного вивчення діджиталізації інфоагресії під кутом зору цифровізації кримінального процесу. Цифровізація кримінального провадження: стан та перспективи : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 19 верес. 2024 р.). Харків : Право, 2024. С. 12–15.

5. Біленчук П., Малій М. Кіберсвіт у новому тисячолітті. Хто вони: кіберзлочинці, кібершахраї, кібертерористи? *LexInform*. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/kibersvit-u-novomu-tysyacholitti-hto-vony-kiberzlochyntsi-kibershahrayi-kiberterorysty/> (дата звернення: 15.04.2026).

6. Болгов В., Гадіон Н., Гладун О. *Організаційно-правове забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються з*

використанням інформаційних технологій : наук.-практ. посіб. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2015. 202 с.

7. Голіна В. В., Головкін Б. М. *Кримінологія: Загальна та Особлива частини* : навч. посіб. Харків : Право, 2014. 284 с.

8. Дзюндзюк В. Б., Дзюндзюк Б. В. Поява і розвиток кіберзлочинності. *Державне будівництво*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2013_1_3 (дата звернення: 15.04.2026).

9. Стратегія інформаційної безпеки : Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021> (дата звернення: 15.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Наталія Миколаївна РУДЮК,

*курсантка 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та розкриття злочинів
навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЩОДО ГАРАНТІЙ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Обрання Україною європейського вектору розвитку зумовлює необхідність дієвого забезпечення прав людини та основоположних свобод в діяльності державних органів. Особливо важливим цей аспект є у сфері кримінального судочинства, де обмеження таких прав має суворо регламентуватись. Серед процесуальних засобів збирання доказів підвищені ризики порушень прав людини несуть негласні слідчі (розшукові) дії (надалі – НС(Р)Д), які є відносною новацією вітчизняної системи кримінального судочинства, а отже потребують підвищеної уваги в контексті вдосконалення механізмів правового регулювання.

Згідно з законом, НС(Р)Д є різновидом слідчих дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню (ч. 1 ст. 246 КПК України [1]). Ч. 2 ст. 246 КПК [1] обмежує НС(Р)Д провадженнями щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, проте жодна норма не зобов'язує слідчого суддю при видачі дозволу перевіряти субсидіарність заходу – тобто встановлювати, чи вичерпані гласні методи збирання доказів. ЄСПЛ у численних справах, починаючи з «Khan v. United Kingdom»

(2000), наголошує: відсутність такого тесту робить дозвільну процедуру формальною і порушує ст. 8 Конвенції про право на повагу до приватного і сімейного життя.

Ст. 253 КПК України [1] зобов'язує повідомити особу, щодо якої проводилися НС(Р)Д, після їхнього завершення. Конкретна законодавча прогалина: КПК не встановлює граничного строку такого повідомлення після завершення НС(Р)Д. Це дозволяє прокурорам відкладати повідомлення на невизначений термін під посиланням на «оперативну необхідність». Особа при цьому позбавляється можливості своєчасно реалізувати право на оскарження та судовий захист, гарантоване ст. 13 Конвенції. Фактично це означає, що НС(Р)Д може залишатися назавжди таємницею для особи, якщо провадження не дійде до суду.

НС(Р)Д в умовах особливих правових ситуацій, зокрема воєнного стану, та проблеми допустимості їхніх результатів [2, с. 487] розкривають ще одну системну проблему: ст. 615 КПК розширює повноваження прокурора і слідчого, зокрема знімає окремі строкові обмеження, однак не встановлює компенсаторних механізмів судового контролю. На практиці це означає, що НС(Р)Д у воєнний час можуть санкціонуватися і проводитися з меншим рівнем судового нагляду, ніж у мирний, - тоді як ЄСПЛ визнає: надзвичайні обставини звужують, але не скасовують гарантії ст. 8 Конвенції. Відсутність у КПК чіткого переліку компенсаторних гарантії для умов воєнного стану є самостійним законодавчим недоліком.

Аналіз проблем реалізації засади верховенства права при проведенні НС(Р)Д [3, с. 148] підтверджує: судовий контроль на стадії санкціонування є формальним - слідчі судді задовольняють понад 95% клопотань без запиту додаткових матеріалів щодо субсидіарності та пропорційності. Автори наголошують, що НС(Р)Д є найбільш уразливою сферою через поєднання інтенсивного втручання у приватне життя з таємністю процедури. Доктринальним висновком є необхідність: 1) законодавчого закріплення обов'язку слідчого судді проводити «тест пропорційності» при видачі дозволу; 2) встановлення граничного строку повідомлення особи після завершення НС(Р)Д; 3) запровадження механізму *ex post facto* незалежної перевірки законності проведених НС(Р)Д.

Таким чином, гарантії прав людини при проведенні НС(Р)Д містять щонайменше три конкретні законодавчі недоліки. По-перше, ст. 246 КПК не зобов'язує слідчого суддю перевіряти субсидіарність та пропорційність заходу, що перетворює дозвільну процедуру на формальність і суперечить стандартам ЄСПЛ щодо ст. 8 Конвенції. По-друге, ст. 253 КПК не встановлює граничного строку повідомлення особи після завершення НС(Р)Д, позбавляючи її реального права на оскарження. По-третє, воєнний стан звужує судовий нагляд без запровадження компенсаторних гарантії. Усунення цих недоліків вимагає внесення змін до ст. 246 і 253

КПК із закріпленням тесту пропорційності, граничного строку повідомлення та механізму ex post facto перевірки законності НС(Р)Д.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Гуменюк А. С. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах особливих правових ситуацій: проблеми допустимості доказів. Прикарпатський юридичний вісник. 2024. № 2. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2024/68.pdf.

3. Сергеева Д. Б., Корильчук С. Т. Проблеми реалізації засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник кримінального судочинства. 2025. № 3–4. С. 148–158. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/853/748>.

Одержано 22.04.2026

Наталія Миколаївна РУДЮК,

*курсантка 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Валерія Валеріївна КРЕДЕНЦАР,

*курсантка 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ОЦІНКИ

У кримінальному процесі найпоширенішими цифровими доказами є переписка у месенджерах (Telegram, WhatsApp, Signal), публікації у соціальних мережах, записи відеоспостереження, геолокаційні дані, IP-адреси, метадані файлів, хмарні сховища та дані мобільних операторів. Кожен із цих видів потребує окремого підходу до збирання, фіксації та оцінки, оскільки ризик їх несанкціонованої зміни або знищення є суттєво вищим, ніж для паперових документів.

Цифрові докази мають властивості, які принципово відрізняють їх від традиційних аналогів: мінливість форми, нерозривний зв'язок з цифровим

носієм, ризик незворотної втрати, а також можливість фальсифікації без зовнішніх ознак. Так, А.А. Шищенко підкреслює, що «цифрові докази займають своє місце і набувають все більшого значення у розслідуванні злочинів, допомагаючи встановити істину та забезпечити справедливість» [1, с. 315]. Втім, чинне кримінальне процесуальне законодавство України не містить окремого інституту «цифрових доказів»: вони кваліфікуються або як документи (ст. 99 КПК України), або як речові докази (ст. 98 КПК України), що свідчить про відсутність єдиного підходу до численних джерел цифрового сліду. З огляду на вказане, у практичній площині виникає питання про допустимість роздруківок листування або скріншотів: чи є вони самостійним доказом, чи лише копією цифрового оригіналу? Судова практика неоднозначна, так частина судів вимагає надання оригінального носія або криміналістичної копії образу диску, а інші визнають роздруківки достатніми, якщо їх автентичність не оспорується жодною зі сторін. Це породжує правову невизначеність і потребує законодавчого вирішення.

Так, Л.В. Мілімко і Я.В. Жидовцев визначають, що «у кримінально-процесуальному законодавстві відносини щодо електронних доказів врегульовані не достатньо чітко, що тягне за собою відсутність єдиного підходу щодо розуміння судами електронних доказів» [2, с. 302]. У кримінальному процесі під електронним доказом дослідники пропонують розуміти «інформацію про факти та обставини кримінального провадження, що зафіксована в електронній формі» [2, с. 303]. До їх основних ознак слід віднести наступне: а) цифрова форма інформації, б) вільне переміщення електронною мережею, б) потреба спеціальних технічних засобів для сприйняття. Це вимагає іншого механізму збирання, перевірки й оцінки, ніж для традиційних доказів. Особливою вимогою при оцінці цифрових доказів є забезпечення безперервного ланцюжка їх зберігання, а саме від моменту виявлення цифрового сліду до його дослідження судом, а отже, кожен крок передачі носія має бути чітко зафіксований. Відсутність такого фіксування не тягне автоматично недопустимості доказу, але суттєво знижує його достовірність та може бути підставою для призначення судової комп'ютерно-технічної експертизи.

За чинним КПК України цифрові докази охоплюються поняттям «документ». Так, частина 1 ст. 99 передбачає, що «документ це спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, у тому числі матеріали звукозапису та електронні носії інформації» [3]. Стаття 84 визначає доказами фактичні дані, отримані в передбаченому КПК України порядку, а ст. 86 встановлює, що доказ є допустимим, якщо отриманий відповідно до вимог КПК України [3]. Зауважимо, що вищевказані положення не в повній мірі відповідають

цифровим доказам, а відсутність встановленого порядку їх вилучення залишає судам значний дискреційний простір, що породжує неоднаковість правозастосування.

Позицію судової практики з цієї проблеми сформовано в постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 29.03.2021 р. у справі №554/5090/16-к. В якій суд констатував, що електронні докази належать до категорії документів, а матеріальні носії, на яких вони розміщені, - речовими доказами [4]. Отже, допустимість цифрового доказу залежить не від форми носія, а від дотримання порядку отримання та фіксації. Це означає, що специфіка оцінки допустимості цифрових доказів полягає в перевірці трьох ключових елементів: автентичності, цілісності та процесуальної легітимності отримання.

Законодавче закріплення правил роботи з цифровими доказами міститься в Законі України від 22.05.2003 № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг» від. Стаття 7 цього Закону передбачає: «у випадку зберігання інформації на кількох електронних носіях кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа» [5]. Не менш важливими є положення ч. 2 ст. 8 цього ж Закону: «допустимість електронного документа як доказу не можна заперечувати винятково на підставі того, що він має електронну форму» [5]. Ця норма є процесуальною гарантією від формального відхилення цифрових доказів лише через їх цифрову природу.

З огляду на вказане слід зазначити, що цифровий доказ у кримінальному процесі це самостійний доказ, а отже потребує окремого унормування в КПК України. Оцінка його допустимості має здійснюватися в трьох вимірах: процесуальному (за ст. 84, 86 КПК [3]), технічному (автентичність і цілісність за постановою а [4]) та законодавчому (ст. 7–8 Закону № 851-IV [5]).

Список бібліографічних посилань

1. Шищенко А.А. Цифрові докази у кримінальному процесі: проблеми автентичності та допустимості. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Т. 3. №5. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.46>.
2. Мілімко Л.В., Жидовцев Я.В. Електронні докази в кримінальному судочинстві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 88. Ч. 3. С. 302–307. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.45>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 29.03.2021 р. у справі №554/5090/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>

5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 №851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

Одержано 01.05.2026

Валерія Валеріївна КРЕДЕНЦАР,

*курсантка 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Наталія Миколаївна РУДЮК,

*курсантка 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЧИ ЗАВЖДИ ЗАКОННІ ДОКАЗИ Є СПРАВЕДЛИВИМИ?

Законність і справедливість доказів – не тотожні поняття, хоча на перший погляд можуть видаватися такими. Доказ може бути отриманий з дотриманням усіх формальних вимог закону, але порушувати окремі фундаментальні права особи. Це протиріччя відображає саму суть проблеми недопустимих доказів у кримінальному провадженні. Так, О.В. Крикунов і Г.В. Денісова наголошують на тому, що «вимога допустимості доказу логічно витікає з положень Конституції та КПК України про верховенство права, законність кримінального провадження та презумпцію невинуватості» [1, с. 84]. Іншими словами, законодавець пов'язує допустимість з відповідними зловживаннями, яку захищають конституційні права. Саме тому доказ, отриманий поза чи всупереч цієї захищеної сфери, залишається законним лише формально, але втрачає свою справедливість, оскільки здобутий з порушенням прав особи. Додаткової гостроти цьому питанню додає ще й той факт, що «доказ визнається допустимим за одночасного дотримання двох загальних умов: позитивної – він отриманий із неухильним дотриманням процесуального порядку; негативної – доказ сформовано без істотного порушення прав та свобод людини» [1, с. 84]. Це двоєдинство умов відображає законодавчий баланс між ефективністю розслідування та захистом прав особи. Практичне значення цього розрізнення підтверджується і розмежуванням двох режимів визнання доказів

недопустимими: безумовного (ч. 2–3 ст. 87 КПК України, де суду достатньо встановити сам факт порушення) та умовного (ч. 1 ст. 87 КПК України, де суд ще й оцінює «істотність» порушення). Саме умовний режим є критично важливим, оскільки дозволяє суду враховувати контекст конкретного провадження і не допускати механічного виключення доказів через формальні підстави.

Цікавим з наукового погляду є питання, чи можна взагалі називати докази «недопустимими»? Так, Є. Д. Лук'янчиков зі співавторами висловлюють обґрунтований сумнів: «судових доказів у готовому вигляді в природі не існує, а тому точніше говорити про процес формування доказів у кримінальному провадженні» [2, с. 101]. Іншими словами, те, що законодавець називає «недопустимим доказом», з доктринальної точки зору є лише фактичними даними, відомостями, що були отримані з порушенням закону, але доказами в повному розумінні ніколи не ставали. Вчені констатують, що «недопустимими у провадженні слід вважати не докази, а фактичні дані, відомості, що отримані з порушенням визначеної законом форми» [2, с. 102]. Ця позиція має не лише теоретичне, а й цілком практичне значення: впливаючи з неї, суд має вилучати з доказової бази не вже сформований доказ, а його джерело – інформацію, отриману з порушенням прав. Законодавець також зобов'язує суд оцінювати кожний доказ з точки зору належності, допустимості та достовірності, а їх сукупність – з точки зору достатності (ст. 94 КПК України) [3]. Це означає, що навіть допустимий доказ може не бути достатнім для обвинувачення, а визнання доказу недопустимим не завжди тягне закриття провадження, оскільки суд має оцінювати всі інші зібрані докази у їх сукупності.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство визначає доказами в кримінальному провадженні як «фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку» (ст. 84 КПК України) [3]. Стаття 86 встановлює позитивний тест допустимості: «доказ є допустимим, якщо він отриманий відповідно до вимог цього Кодексу» [3]. Натомість ст. 87 формулює негативний тест: «недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами...» [3]. Отже, законодавець визнає докази недопустимими саме за сутністю порушень, а не за будь-яким відступом від форми, що і є чітким проявом ідеї справедливості в кримінальному судочинстві. Відповідно суд зобов'язаний обґрунтувати, яке саме фундаментальне право було порушено, у чому проявляється істотність такого порушення та чому відповідна ситуація підпадає під перелік ч. 2 ст. 87 КПК України. Формального посилання на факт порушення недостатньо, оскільки судові рішення про виключення доказу має бути вмотивованим і перевіраним у касаційному порядку [4]. Вказане є важливою гарантією від зловживань як з боку сторони обвинувачення, так і сторони захисту.

Найгострішою проблемою є похідні докази, які отримані завдяки первісному порушенню. Цю проблему вирішує доктрина «плодів отруєного дерева», яку Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду застосував у постанові від 16.09.2020 р. у справі №623/5106/15-к [4]. Так, суд відзначив, що «відповідно до концепції плодів отруєного дерева, якщо джерело доказів є неналежним, то всі докази, отримані з його допомогою, будуть такими ж (справа ЄСПЛ «Гефген проти Німеччини»)» [4]. Ця позиція має принципове значення: не лише первісне, а й всі похідні докази, отримані завдяки неправомірно зібраній інформації, втрачають юридичну силу. Суд також має досліджувати каузальний зв'язок між первинним порушенням і похідним доказом, адже без цього зв'язку доктрина не застосовується [4]. З іншого боку, ЄСПЛ неодноразово наголошував (зокрема у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»), що використання доказів, отриманих з порушенням ст. 3 Конвенції, робить провадження несправедливим у цілому, незалежно від доказової сили. Таким чином, конституційний принцип ст. 62 та конвенційний стандарт ст. 6 ЄКПЛ утворюють єдину систему захисту права на справедливий судовий розгляд, де законність доказу є необхідною, але не достатньою умовою його використання [5]. Враховуючи європейський досвід, положення ст. 62 Конституції України фактично запроваджують стандарт, відповідно до якого законність і справедливість доказів є нерозривними [5].

На підставі викладеного зауважимо, що законні докази не завжди є справедливими, оскільки законність способу отримання доказу не означає автоматичної заборони відсутності порушення фундаментальних прав особи. Справедливість доказу вимагає одночасного дотримання позитивної (дотримання порядку за ст. 86 КПК України [3]) і негативної умов (відсутність істотного порушення прав за ст. 87 КПК України [3]). Відсутність хоча б однієї з цих умов робить доказ несправедливим, а доктрина «плодів отруєного дерева» поширює цю несправедливість на всі похідні докази.

Список бібліографічних посилань

1. Крикунов О.В., Денісова Г.В. Загальні умови допустимості доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 4. Вип. 87. Ч. 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.12>.

2. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є., Микитенко О.Б. Чи можуть докази бути недопустимими? Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 101–107. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.14>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 16.09.2020 р. у справі №623/5106/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91753132>

5. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Одержано 01.05.2026

Аліна Віталіївна САВДІД,

студентка навчальної групи ПЗдср-24-2(КП)

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9866-945X>

Науковий керівник:

Юлія Сергіївна МИТРОФАНОВА,

доктор філософії за спеціальністю «Право»,

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5448-2349>

ДЕПОРТАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

Депортація цивільного населення, тобто примусове переміщення осіб з території, на якій вони законно перебували, без підстав, передбачених міжнародним правом, належить до найбільш тяжких порушень міжнародного гуманітарного права (далі – МГП). Пункт d) ч. 1 ст. 78 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року встановлює пряму заборону переміщувати дітей до іноземної держави і вказує єдину виключну обставину, за якої переміщення дітей, що перебувають на окупованій території, може бути дозволене – невідкладні причини, пов’язані зі станом здоров’я чи лікуванням. У випадку з дітьми не враховується навіть загальне правило, передбачене для всіх захищених осіб: безпека населення та військова необхідність не є дозволеними підставами для переміщення дітей за межі країни [1].

Вона кваліфікується як злочин проти людяності відповідно до статті 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також як воєнний злочин згідно з п. vii) ст. 8 цього ж документа [2]. В умовах російсько-українського конфлікту депортації набули систематичного характеру, що підтверджується численними фактами примусового переміщення цивільних осіб, включно з дітьми, з окупованих територій України до російської федерації [3].

МГП передбачає абсолютну заборону на переміщення дітей в інші держави (враховуючи особливу вразливість цієї категорії захищених осіб та те, що вони не можуть робити інформований вибір самостійно) з єдиним

винятком невідкладні причини, пов'язані зі станом здоров'я. Заборона примусового переміщення стосується і переміщення в межах окупованих територій, за винятком евакуації, за наявності правомірних для неї підстав [4]. Міжнародні органи, зокрема Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування щодо України, задокументували випадки незаконного вивезення українських дітей, насильницьких зникнень та примусової «фільтрації» цивільного населення. Такі дії мають ознаки політики, спрямованої на зміну демографічної та політичної ситуації на окупованих територіях, що виключає можливість їх трактування як «добросовісної помилки» окремих командирів.

За наявними даними, міжвідомча комісія з питань верифікації відомостей щодо дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України, підтвердила 19915 фактів депортації або примусового переміщення. Такі дані станом на початок 2026 року повідомили в Міністерстві юстиції України [5].

Систематичність та узгодженість цих практик свідчить про умисне ігнорування норм міжнародного права та створює підстави для притягнення до відповідальності як безпосередніх виконавців, так і керівництва за принципом командної відповідальності.

З юридичної точки зору, такі дії відповідають елементам складу злочину депортації: об'єктивна сторона (*actus reus*) полягає у фактичному примусовому переміщенні осіб, тоді як суб'єктивна сторона (*mens rea*) виражається в усвідомленні незаконності таких дій та намірі здійснити переміщення без правових підстав.

Важливим є й національний вимір кваліфікації цих діянь. Українське кримінальне законодавство передбачає спеціальну норму – статтю 442-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка у п. 2) ч. 1 встановлює відповідальність за депортації населення, тобто примусового і за відсутності підстав, передбачених міжнародним правом, переміщення (виселення) відповідної групи осіб з території, на якій вони законно перебували, на територію іншої держави [6].

Ця стаття була введена як реакція на масові випадки депортацій, що здійснювалися російською владою після 2014 року та особливо після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Таким чином, українська правова система гармонізує національні норми з міжнародними стандартами, забезпечуючи можливість переслідування винних як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Хоча, на практиці застосування ст. 442-1 КК України стикається з типовими труднощами: відсутністю доступу до доказів на тимчасово окупованих територіях, неможливістю допитати свідків, а також проблемою притягнення до відповідальності осіб, які перебувають поза межами досяжності українського правосуддя.

Водночас важливо відзначити, що національне законодавство України узгоджується з міжнародними стандартами, що дозволяє застосовувати як

внутрішні механізми кримінального переслідування, так і міжнародні інструменти, включаючи принцип універсальної юрисдикції.

Наслідки депортацій виходять за межі безпосереднього порушення прав людини та включають довгострокові демографічні втрати, психологічні травми, особливо серед дітей, а також ризики культурної асиміляції та втрати національної ідентичності.

З огляду на подвійний характер кваліфікації – як воєнного злочину та як злочину проти людяності – депортації українського населення росією становлять серйозне порушення міжнародного правопорядку. Вони підривають основоположні принципи захисту цивільних осіб у збройних конфліктах та створюють прецедент для міжнародного кримінального переслідування. Водночас національне законодавство України, зокрема ст. 442-1 КК, забезпечує додатковий механізм притягнення винних до відповідальності, що має значення як для відновлення справедливості, так і для формування практики майбутніх міжнародних трибуналів.

Міжнародна кримінальна практика напружувала важливі прецеденти щодо кваліфікації депортацій. Зокрема, Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії у справі «Прокурор проти Крстича» (2004) визнав, що примусове переміщення населення може бути доказом наміру вчинити геноцид [7]. У справі «Прокурор проти Младіча» (2017) наголошено, що депортація не обов'язково передбачає застосування фізичної сили – достатньо створення такого середовища, в якому жертва не має іншого вибору, як залишити територію [8]. Ці правові позиції мають бути враховані при кваліфікації дій російської влади в Україні.

Притягнення винних до відповідальності є не лише питанням справедливості, але й ключовим елементом запобігання подібним злочинам у майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 25.04.2026).
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. №№ 1-2. Ст. 2. С. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588/stru#Stru (дата звернення: 25.04.2026).
3. United Nations. (2024). *Deportation and forced displacement of Ukrainian children by Russian authorities*. UN Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/uk/311741> (дата звернення: 25.04.2026).
4. ZMINA Human Rights Centre. (2023, June). *Forced displacement and deportation of Ukrainian children*. Kyiv: ZMINA. Retrieved from URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/06/children_web_ukr.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

5. Міністерство юстиції України. Міжвідомча комісія з питань верифікації відомостей щодо дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України підтвердила 19 915 фактів депортації. Національне інформаційне бюро, 24 лютого 2026. URL: <https://nib.gov.ua/news/19915-deportaciyi-ditey>

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/stru#Stru> (дата звернення: 25.04.2026)

7. Прокурор проти Радіслава Крстича : справа № ІТ-98-33-А : вирок Апеляційної палати від 19 квітня 2004 року. Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії. URL: <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/krs-aj040419e.pdf> (дата звернення: 25.04.2026).

8. Прокурор проти Ратка Младича : справа № ІТ-09-92-Т : вирок Судової палати від 22 листопада 2017 року. Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії. URL: https://www.icty.org/x/cases/mladic/tjug/en/171122_judgement_mladic.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

Одержано 27.04.2026

Андрій Олегович САВЧУК,

*здобувач вищої освіти групи факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;*

Сергій Іванович ЦАРЕНКО,

*доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8611-3049>*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України поняття «воєнні злочини» набуло статусу центральної категорії як у вітчизняному науковому дискурсі, так і в практичній діяльності правоохоронних органів. Масштаби викликів є безпрецедентними для сучасної Європи: станом на серпень 2025 року, за офіційними даними Офісу Генерального прокурора, задокументовано та розпочато розслідування у понад 170 тисячах фактів вчинення воєнних злочинів [6]. Така динаміка вимагає не лише оперативної фіксації доказів, а й ґрунтового переосмислення кримінально-правових підходів до їх кваліфікації.

Водночас у Кримінальному кодексі (КК) України досі відсутнє нормативно-визначене поняття «воєнні злочини» як узагальнюючої категорії. Законодавець не використовує цей термін у вигляді окремої дефініції, хоча відповідні діяння охоплюються нормами Розділу XX КК України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». У правозастосовній практиці та в кримінальній науці зазначене поняття активно використовується для характеристики діянь, передбачених статтями цього розділу, насамперед ст. 438 КК України [2].

Особливої уваги заслуговує техніко-юридична конструкція статті 438 КК України, яка за своєю природою є «подвійною» бланкетною нормою. Вона не лише відсилає до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1], а й вимагає від правозастосувача ретельного аналізу змісту таких категорій, як «закони та звичаї війни». В умовах воєнного стану це створює значні труднощі, оскільки кваліфікація конкретного епізоду (наприклад, нападу на цивільний об'єкт) вимагає одночасного звернення до IV Гаазької конвенції 1907 року, Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них. Ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) у 2024 році актуалізувала питання про розширення кола діянь, що охоплюються ст. 438 КК, зокрема в частині сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та злочинів проти довкілля [3].

Визначальною ознакою об'єктивної сторони воєнного злочину є наявність так званого функціонального зв'язку (*nexus*) між вчиненням діяння та збройним конфліктом. Як зазначає Л. М. Демидова, воєнні злочини - це суспільно небезпечні діяння, що вчиняються саме у зв'язку зі збройним конфліктом та посягають на дотримання норм міжнародного гуманітарного права [4]. Це означає, що конфлікт повинен відігравати суттєву роль у здатності правопорушника вчинити злочин або у способі його реалізації. Розмежування воєнних злочинів та загальнокримінальних правопорушень, вчинених у зоні бойових дій, є критично важливим для забезпечення принципу законності.

Суб'єктом воєнних злочинів зазвичай є спеціальна фізична осудна особа: військовослужбовці, представники окупаційної влади або інші особи, які фактично беруть участь у конфлікті. Проте особливого значення в сучасних умовах набуває інститут відповідальності командирів та інших начальників (*Command Responsibility*). Згідно зі ст. 28 Римського статуту, командири можуть нести відповідальність за злочини підлеглих, якщо вони мали «ефективний контроль» над ними та не вжили заходів для запобігання посяганням [5, с. 466-470]. Впровадження цієї доктрини в національну практику є ключем до притягнення до відповідальності вищого військового керівництва агресора.

Суб'єктивна сторона воєнних злочинів характеризується прямим умислом. Проте для окремих складів, наприклад, розграбування національних

цінностей або примушування до служби в армії ворога, важливе значення мають специфічні мотиви та мета діяння.

Висновки. На підставі проведеного дослідження вбачається за доцільне:

1. Законодавчо закріпити у КК України дефініцію «воєнні злочини» для уніфікації національної термінології з міжнародно-правовими стандартами.

2. Здійснити повну імплементацію положень Римського статуту в частині деталізації переліку воєнних злочинів та запровадження інституту відповідальності командирів за бездіяльність.

3. Удосконалити методiku збору та верифікації електронних доказів (даних супутників, цифрових записів), що є критичним для доведення воєнних злочинів у міжнародних судових інстанціях.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.04.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.04.2026).

3. Римський Статут Міжнародного кримінального суду : Міжнародний договір від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 20.04.2026).

4. Демидова Л. М. Воєнні злочини: проблеми визначення та кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Т. 3, № 84. С. 8.

5. Коломієць Н. В., Лугина Є. Ю. Проблемні аспекти кваліфікації воєнних злочинів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 466–470.

6. Понад 170 тисяч воєнних злочинів: Офіс Генерального прокурора окреслив масштаби злочинів рф на зустрічі з міжнародними партнерами. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ponad-170-tisyac-vojennix-zlociniv-ofis-generalnogo-prokurora-okresliv-masstab-i-zlociniv-rf-na-zustrici-z-miznarodnimi-partnerami> (дата звернення: 20.04.2026)

Одержано 20.04.2026

Сергій Павлович СЛІПЧЕНКО,

курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Руслан Леонтіївич СТЕПАНЮК,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри оперативно-розшукової

діяльності та розкриття злочинів

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д ЩОДО АДВОКАТІВ ТА ІНШИХ ОСІБ З «ІМУНІТЕТОМ»

Правовою основою проведення НСРД є ч. 1 ст. 246 КПК України [1], яка закріплює їх винятковий характер: вони застосовуються лише при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Ключовим елементом «іmunітету» адвоката від НСРД є адвокатська таємниця та гарантія конфіденційного спілкування з клієнтом. Заборовський В.В. підкреслює, що «забезпечення конфіденційності будь-яких комунікацій між ними є необхідним... але найбільш складним є створення необхідних умов задля існування конфіденційності приватного спілкування адвоката і клієнта, у випадку застосування до останнього заходів, які пов'язані з його ізоляцією від суспільства» [2, с. 244]. Принцип конфіденційності є несучою конструкцією всього інституту адвокатури, оскільки, як зазначає Заборовський В.В., «довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності (адвокат одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі)» [2, с. 244]. Ця довіра є не просто моральним, а суто процесуальним явищем: без конфіденційності неможлива реалізація права на захист та права на справедливий судовий розгляд, гарантованих ст. 6 Конвенції про захист прав людини. Саме тому КПК України встановлює у ч. 2 ст. 275, що адвокат не може бути залучений до конфіденційного співробітництва з органами досудового розслідування [1], - будь-яке порушення цієї норми тягне неопустимість отриманих доказів.

Негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД) є одним із найбільш потужних, але водночас і найбільш небезпечних у плані зловживань інструментів досудового розслідування. Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України [1] це «різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом» [1]. Таємний характер НСРД зумовлює їх виняткову ефективність при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів і водночас породжує реальні ризики порушення прав осіб, щодо яких

вони проводяться, особливо якщо такі особи наділені процесуальним або функціональним імунітетом. Застосування НСРД можна класифікувати за критерієм суб'єкта, що приймає рішення: «НС(Р)Д, рішення про застосування яких приймається слідчим суддею після направлення клопотання від прокурора або від слідчого, яке було погоджено з прокурором. Зокрема застосовується щодо НС(Р)Д, пов'язаних із втручанням в приватне спілкування (ст. 260–264 КПК)» [3, с. 595]. В умовах воєнного стану ці повноваження суттєво розширились: «пункт 2 ч. 1 ст. 615 КПК передбачає істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань щодо НСРД, зокрема про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. ст. 246–248 і 250 КПК України)» [3, с. 595].

Попри наявність нормативних гарантій, правозастосовна практика свідчить про системні порушення прав адвокатів у ході проведення НСРД. Слід зазначити, що Заборовський В.В. наводить приклади з практики зарубіжних країн, в яких допускаються обмеження конфіденційності - зокрема у справах щодо терористичних організацій (Німеччина) [4, с. 291]. Євтушенко О. встановлює, що «іноді правоохоронні органи уникають процесу санкціонованого обшуку, вдаючись до негласних слідчих заходів, наприклад, прослуховування розмов між адвокатом і клієнтом» [5]. Поширеною схемою є отримання дозволу на НСРД щодо адвоката як щодо «фізичної особи», - формально уникаючи у такий спосіб спеціального порядку, що фактично унеможливорює реалізацію гарантій адвокатської таємниці. Наслідки такого стану речей є системно небезпечними: «відсутність ефективних механізмів у законодавстві для запобігання втручанням в адвокатську діяльність шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій може стати підґрунтям для масштабних порушень принципу рівності сторін і права на захист» [5, с. 224]. Це кореспондує із критерієм, виробленим практикою ЄСПЛ: для оцінки правомірності негласних заходів слід перевіряти характер, масштаби і тривалість таких дій, підстави для їх санкціонування, а також наявність ефективних засобів правового захисту після їх завершення. Крім того, за критерієм суб'єктного складу правоохоронці «всі негласні слідчі (розшукові) дії можна класифікувати за критерієм суб'єкта прийняття рішення про їх проведення» [3, с. 595], що в контексті НСРД щодо адвокатів означає обов'язковість судового контролю, а не лише прокурорської санкції.

Відправним нормативним механізмом захисту адвоката від НСРД є законодавча заборона втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом. Заборовський В.В. констатує: «гарантія адвокатської діяльності щодо заборони втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом проявляється насамперед через їх право на конфіденційне спілкування (побачення), яке отримало належне своє регламентування, в тому числі і

на міжнародному рівні» [2, с. 246]. Практичне значення цієї гарантії важко переоцінити, адже «конфіденційне спілкування між адвокатом і клієнтом (побачення на одинці) є одним із основних інструментів процесуальної діяльності адвоката» [2, с. 246]. Досліджуючи зарубіжний досвід, Заборовський В.В. встановлює, що хоча «значна кількість країн, закріплюючи право адвоката і його клієнта на таке спілкування, встановлюють певні обмеження в його реалізації - зокрема: можливим є виняток у конфіденційності листування, якщо судовий орган має обґрунтовані підстави вважати, що воно є злочинним (Італія); у випадку, якщо є обґрунтована підозра, що обвинувачений може порушити режим утримання під вартою (Македонія)» [4, с. 291], - «Україна, поряд з багатьма зарубіжними країнами, виходить із необхідності забезпечення абсолютної конфіденційності спілкування адвоката та його клієнта» [4, с. 291].

Ефективний захист адвокатів та інших осіб з «іммунітетом» (суддів, народних депутатів) від незаконних НСРД потребує комплексного правового механізму. По-перше, необхідно законодавчо закріпити спеціальний порядок санкціонування НСРД щодо зазначених категорій осіб, який би унеможливив обхід через оформлення дозволу «щодо фізичної особи». По-друге, результати НСРД, проведених з порушенням гарантій адвокатської таємниці, мають визнаватися недопустимими доказами відповідно до ч. 2 ст. 87 КПК України [1]. Євтушенко О. резюмує: «захист професійної таємниці адвоката потребує коригування правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій щодо адвокатів шляхом адаптації законодавства до стандартів євроінтеграції відповідно до практики Європейського суду з прав людини» [5, с. 224]. По-третє, принципово важливим є дотримання права адвоката на конфіденційне спілкування, яке «отримало належне своє регламентування, в тому числі і на міжнародному рівні» [2, с. 246], - відповідно, відомості, отримані у ході такого спілкування, апріорі не можуть бути предметом НСРД, оскільки становлять адвокатську таємницю.

Таким чином, проведення НСРД щодо адвокатів та інших осіб з «іммунітетом» є допустимим виключно у суворо визначених законом випадках, за умови дотримання принципу судового контролю та поваги до адвокатської таємниці. Практика свідчить про поширення незаконного застосування НСРД як засобу обходу гарантій адвокатської діяльності, що становить системну загрозу принципам справедливого правосуддя. Вирішення проблеми вбачається у законодавчому запровадженні спеціального порядку санкціонування НСРД щодо осіб з «іммунітетом», посиленні прокурорського та судового контролю, а також у приведенні вітчизняного регулювання у відповідність до стандартів ЄСПЛ.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Заборовський В.В. Конфіденційне спілкування адвоката зі своїм клієнтом як гарантія здійснення адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 66. С. 244–250. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.40>.

3. Мирошниченко К., Погорелова А. Окремі аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №4. С. 595–600. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/143>.

4. Заборовський В.В. Обмеження конфіденційного спілкування адвоката зі своїм клієнтом за законодавством зарубіжних країн та практикою ЄСПЛ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 67. С. 291–295. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.55>.

5. Євтушенко О. Ризики порушення адвокатської таємниці під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Наука і правоохорона*. 2026. Т. 1. №71. DOI: <https://doi.org/10.33270/05267101.23>.

Одержано 24.04.2026

Анастасія Андріївна СТЕПАНЕНКО,

студентка групи ННІ5-ПЗдср-23-4(КП)

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-8388>

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ШАХРАЙСТВА ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

У сучасному правозастосуванні досить поширеними є ситуації, коли невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань помилково розглядається як шахрайство. Особливо це характерно для сфер підприємницької діяльності, кредитних відносин, надання послуг та інтернет-торгівлі. Формально такі ситуації можуть виглядати як заволодіння чужим майном, однак ключове питання полягає у встановленні справжнього характеру намірів особи.

Вирішальним критерієм відмежування шахрайства від цивільно-правових відносин є час виникнення умислу на заволодіння майном. Якщо

особа: з самого початку не мала наміру виконувати зобов'язання - це шахрайство; мала намір виконати, але не змогла - це цивільно-правовий спір. Саме цей підхід послідовно підтверджується у практиці Верховний Суд, який наголошує, що кримінальна відповідальність можлива лише за наявності доведеного початкового умислу на обман.

У науковій літературі та судовій практиці виділяють низку обставин, які можуть свідчити про кримінальний характер діяння: відсутність реальної можливості виконати зобов'язання ще на момент його прийняття; надання завідомо неправдивої інформації (щодо товару, послуг, фінансового стану); використання підроблених документів; повторюваність аналогічних дій щодо різних потерпілих; швидке зникнення після отримання майна; відсутність будь-яких дій, спрямованих на виконання договору. Сукупність таких ознак дозволяє суду зробити висновок про наявність умислу на обман.

Окремою проблемою є використання кримінального провадження як інструменту тиску у господарських або цивільних спорах. У практиці зустрічаються випадки, коли одна зі сторін намагається “перевести” спір у кримінальну площину для досягнення власних інтересів. Це: перевантажує правоохоронні органи; дискредитує кримінальне право; порушує баланс між приватними та публічними інтересами.

Верховний Суд у складі Касаційного кримінального суду в останні роки виробив усталену практику щодо відмежування шахрайства від цивільно-правових деліктів. Ці підходи підтверджуються і актуальними рішеннями 2025 року. Зокрема, у постанові ВС від 11.09.2025 у справі №752/3924/23 суд вказав, що отримання майна з умовою виконання якого-небудь зобов'язання може бути кваліфіковане як шахрайство, якщо встановлено, що винна особа вже в момент заволодіння цим майном мала на меті його привласнити та не виконати зобов'язання. Розмежування злочину від цивільно-правової угоди необхідно здійснювати не за тим, як оформлені укладені між сторонами договори, а за тим, що стало результатом цієї договірної діяльності. Якщо одна сторона, приймаючи на себе зобов'язання, не має ніяких реальних можливостей і бажання їх виконувати, йдеться про шахрайство (постанова Верховного Суду від 24 вересня 2020 року у справі № 755/10138/16-к).

Таким чином, головною розмежувальною лінією між шахрайством і цивільно-правовими відносинами є намір особи. Форма правовідносин сама по собі не визначає кваліфікацію правопорушення, вирішальним є зміст умислу і поведінка сторін. Для захисту головної стратегією буде активне використання доказів на користь господарського характеру відносин.

Використання ст. 190 КК України, як інструмент тиску у звичайних бізнес конфліктах є недопустимим. В той же час, суб'єктам господарських відносин варто пам'ятати, що за певних обставин невиконання договору

може спричинити не лише позов контрагента, а й кримінальне провадження.

Одержано 01.05.2026

Анастасія Василівна СТІЛЯНА,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту № 1*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2596-723X>

Науковий керівник:

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0162-7011>

ДО ПИТАННЯ ПРО МІНІМАЛЬНИЙ ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Питання про мінімальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, є одним із найскладніших у теорії кримінального права, адже його вирішення спирається на психологічні, медичні, соціальні та інші критерії, врахування яких є обов'язковим при встановленні нижньої межі кримінальної відповідальності.

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн зафіксовано різний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, що пов'язано з особливостями історичного розвитку, підходами правової системи, впливом соціальних факторів, тощо.

На міжнародному рівні не існує універсального обов'язкового стандарту щодо мінімального віку кримінальної відповідальності, проте є рекомендації, що закликають країни не встановлювати занадто низькі вікові пороги. Зокрема, міжнародні організації радять визначати цей вік не менше ніж 14 років, аргументуючи це тим, що до цього часу більшість дітей ще не досягають достатнього рівня психологічної зрілості для усвідомлення суспільної небезпеки своїх дій [1].

Наприклад, за німецьким законодавством мінімальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність – 14 років. Особи, які ще не досягли такого віку, не несуть кримінальної відповідальності, а замість цього до них можуть застосовуватися лише соціальні чи виховні заходи.

Основна ідея полягає в тому, що дитина на ранніх стадіях розвитку потребує підтримки та допомоги, а не покарання.

Крім того, передбачено окремий підхід до осіб віком від 14 до 18 років у рамках системи ювенальної юстиції. Вона зорієнтована на перевиховання і реабілітацію, а не на жорсткі репресивні заходи. Ця система включає різні інструменти впливу, такі як виконання суспільно корисних робіт, нагляд чи участь у спеціальних програмах. У деяких випадках норми ювенальної юстиції можна застосовувати навіть до осіб віком до 21 року, якщо суд визнає їхню недостатню зрілість [2].

У Франції мінімальний вік кримінальної відповідальності прямо не визначений законодавством. Основним критерієм є здатність дитини усвідомлювати характер своїх дій і їхні наслідки. Це означає, що суд у кожному конкретному випадку індивідуально оцінює ступінь розвитку дитини, її інтелектуальні та моральні якості.

Фактично у Франції вважається, що діти до 13 років рідко мають достатню внутрішню зрілості для того, щоб нести повну кримінальну відповідальність [3]. Тому цю вікову межу часто розглядають як фактичне обмеження відповідальності. Навіть коли дитина потрапляє в поле уваги правоохоронних органів, перевага надається застосуванню виховних заходів, таких як нагляд, консультації або соціальна підтримка.

Система ювенальної юстиції у Франції акцентує увагу на захисті прав дітей і сприянні їх інтеграції в суспільство. Покарання розглядається тільки як крайній засіб і застосовується лише тоді, коли всі альтернативні методи впливу виявляються недовірними. Такий підхід відповідає загальним тенденціям гуманізації сучасного кримінального права.

У Великій Британії встановлений один із найнижчих мінімальних вікових порогів для настання кримінальної відповідальності в Європі. У Англії та Уельсі цей показник складає 10 років, що дозволяє притягувати дітей до відповідальності вже у досить ранньому віці [4]. Така норма викликає жваві дискусії як серед науковців, так і серед правозахисників.

Шотландія, тим часом, вирішила підвищити мінімальний вік до 12 років, що більше відповідає гуманістичному підходу [5]. Однак навіть за такого рівня діти можуть проходити спеціальні процедури розгляду справ, де їхній вік та ступінь розвитку враховуються окремо. Ця ситуація демонструє різноспрямованість підходів у межах однієї країни.

У британській системі ювенальної юстиції передбачаються окремі судові процедури для дітей і застосування спеціальних методів впливу. Проте низький віковий поріг залишається об'єктом критики, адже він може сприяти ранній криміналізації неповнолітніх. Швеція, навпаки, встановила мінімальний вік кримінальної відповідальності на рівні 15 років. До цього віку всі питання, пов'язані з поведінкою дітей, вирішуються виключно через соціальні служби. Такий підхід має на меті підтримку гармонійного розвитку дітей та захист їх інтересів.

Після досягнення дітьми 15 років шведська система юстиції фокусується переважно на реабілітації, а не на покаранні. Це дозволяє застосовувати м'якші санкції або альтернативні методи впливу, які спрямовані на виправлення поведінки без необхідності ізоляції від суспільства. Особливістю шведського підходу є тісна співпраця судових органів із соціальними службами [6]. Така взаємодія дає змогу забезпечити комплексне вирішення проблем, що стають причиною правопорушень серед дітей, і створювати індивідуальні стратегії роботи з кожним випадком.

Мінімальний вік кримінальної відповідальності відображає не лише принципи правової політики держави, але й суспільні уявлення про особливості дитячої психології та рівень соціальної відповідальності. Визначення цього віку покликане знайти баланс між необхідністю захисту суспільного порядку та забезпеченням прав дитини. Занадто низький поріг здатний спричинити передчасну криміналізацію дітей, що може негативно позначитися на їхньому майбутньому, тоді як завищений мінімальний вік залишає безкарними осіб, які вже усвідомлюють наслідки своїх дій. Сучасні тенденції в області кримінального права переважно орієнтуються на підвищення вікового порогу та впровадження заходів виховання й реабілітації замість покарання.

Аналіз міжнародних практик свідчить про істотну різницю у критеріях мінімального віку кримінальної відповідальності навіть серед європейських країн. Наприклад, у державах із гуманістичним підходом, таких як Швеція та Німеччина, встановлюється значно вищий віковий поріг, а акцент робиться на соціальній підтримці дітей. З іншого боку, країни з англо-саксонською правовою системою, як-от Велика Британія, мають нижчий поріг відповідальності, компенсуючи це розвитком спеціальних ювенальних процедур. Така різноманітність підходів свідчить про те, що вирішення цього питання значною мірою формується під впливом культурних, історичних і соціальних особливостей кожної держави.

Наявність різних наукових та правових підходів до визначення мінімального віку кримінальної відповідальності пов'язано з тим, що врегулювання цього питання є складним балансом між необхідністю захистити суспільство від кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, з одного боку, та захистом прав неповнолітніх, навіть у випадку порушення ними закону, з іншого.

Список бібліографічних посилань

1. Права людини : зб. міжнар. договорів. Нью-Йорк ; Женева, 2002. Т. 1, ч. 1: Універсальні договори. 397 с.
2. Youth offending: perceptions of the problem. URL: <https://www.cycj.org.uk/resource/youth-offending-perceptions-of-the-problem-387/>
3. Age of criminal responsibility. UK Parliament. URL: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/written-answers/1995/feb/27/age-of-criminal-responsibility>.

4. Council of Europe criticises UK's low age of criminal responsibility. The Justice Gap. URL: <https://www.thejusticegap.com/council-of-europe-criticises-uks-low-of-age-of-criminal-responsibility/>

5. Age of criminal responsibility. Scottish Government. URL: <https://www.gov.scot/policies/youth-justice/raising-age-criminal-responsibility/>

6. Rights of minors in court proceedings – Sweden. European e-Justice Portal. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/your-rights/rights-minors-court-proceedings/se_en

Одержано 22.04.2026

Арсеній Русланович ТАГІЄВ,

*курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та розкриття злочинів
навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Криміналістичне забезпечення є необхідною умовою ефективного здійснення досудового розслідування, зокрема проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Ю.М. Чорноус та І.Чечотка визначають криміналістичне забезпечення кримінального провадження як окреме вчення науки криміналістики, що має структурний характер і складається з теоретичної основи, яку становить загальна теорія криміналістики, і трьох структурних елементів, а саме: криміналістичної техніки (техніко-криміналістичне забезпечення), криміналістичної тактики (тактико-криміналістичне забезпечення) і криміналістичної методики (методико-криміналістичне забезпечення)» [2, с. 80]. Усі ці елементи реалізуються у практиці НСРД: техніка – через застосування спеціальних технічних засобів спостереження, запису та перехоплення інформації; тактика – через розроблення криміналістичних рекомендацій щодо підготовки, проведення та фіксації результатів НСРД; методика – через побудову рекомендацій зі специфіки проведення НСРД під час розслідування окремих видів і груп злочинів.

Техніко-криміналістичне забезпечення є однією з найважливіших складових при проведенні НСРД. І.В. Гора та Т.С. Голубокий підкреслюють, що

у системі протидії злочинності «важлива роль відводиться правовому й криміналістичному забезпеченню правоохоронної діяльності» [3, с. 55]. Відповідно до ч. 1 ст. 252 КПК України «фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом» [1], що на практиці означає обов'язкове застосування технічних засобів та складання протоколу з додатками. У нинішню цифрову епоху особливе значення тут має фіксація цифрових доказів.

Гора І.В., Колесник В.А. та Попович І.І. підкреслюють, що «виконання завдань з протидії злочинності має стати на допомозі наука криміналістика та її новий напрям – криміналістика цифрова» [4, с. 63]. У контексті НСРД це набуває особливого значення: зняття інформації з електронних інформаційних систем, аудіо- та відеоконтроль особи вимагають від слідчого або оперативного підрозділу «використання нових і надсучасних комп'ютерних засобів, їх надійного програмного забезпечення, знання можливостей і порядку збирання електронних доказів, розуміння особливостей їх перевірки, оцінки, зберігання та використання в доказуванні» [4, с. 65].

Тактико-криміналістичне забезпечення НСРД охоплює розроблення та застосування тактичних прийомів підготовки і проведення кожного виду негласних дій. «Криміналістичне забезпечення кримінального провадження реалізується як під час досудового розслідування, так і судового розгляду» [2, с. 80], що свідчить про неперервний характер такого забезпечення: від підготовки до НСРД і до використання отриманих матеріалів як доказів у суді. Для ефективного проведення НСРД тактична складова криміналістичного забезпечення включає типові схеми проведення кожного виду НСРД, алгоритми дій при виявленні цифрових слідів, а також інші науково-обґрунтовані рекомендації [3, с. 55], що безпосередньо застосовуються при їх організації та проведенні. «Від нового криміналістичного напрямку – цифрової криміналістики вимагається вивчення цих питань і розроблення науково обґрунтованих криміналістичних рекомендацій із забезпечення роботи представників правничих професій» [4, с. 65].

Криміналістичне забезпечення НСРД нерозривно пов'язане з питанням допустимості отриманих доказів. І.В. Гора та Т.С. Голубокий встановлюють пряму залежність: «якість досудового розслідування злочинів знаходиться у прямій залежності від рівня як криміналістичного забезпечення, у тому числі й від наявності науково-обґрунтованих рекомендацій з їх виявлення й розслідування, так і від відповідного судово-експертного забезпечення» [3, с. 55]. У свою чергу М.М. Погорельський підкреслює, що особливо актуальною є проблема «провисання» – ситуації, коли зібрана в ході НСРД інформація не може бути легалізована для використання в доказуванні через процесуальні дефекти її фіксації або порушення умов,

необхідних згаданий науковець пропонує «узагальнену модель криміналістичного забезпечення (виявлення–фіксація–процесуалізація–перевірка–судовий контроль) і комплекс прикладних рішень» [5, с. 156].

Таким чином, забезпечення якості НСРД вимагає не лише дотримання процесуальних вимог КПК України, а й постійного вдосконалення криміналістичного інструментарію їх проведення з урахуванням сучасного рівня цифровізації злочинності та розвитку цифрової криміналістики.

У підсумку зазначимо, що криміналістичне забезпечення НСРД є комплексним явищем, що охоплює техніко-криміналістичну, тактико-криміналістичну та методико-криміналістичну складові. Якість такого забезпечення безпосередньо визначає допустимість доказів, отриманих у ході НСРД, та ефективність досудового розслідування загалом. В умовах цифровізації злочинності особливої ваги набуває розвиток цифрової криміналістики як нового напрямку, що забезпечує роботу з електронними доказами і цифровими слідами. Якісне застосування її інструментів і методів в ході проведення НСРД та фіксації їх результатів є важливою передумовою забезпечення перевірюваності, відтворюваності і допустимості отриманих результатів як доказів.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Чорноус Ю.М., Чечотка І. Сучасний стан і напрями розвитку криміналістичного забезпечення кримінального провадження. *Наука і правоохорона*. 2026. Т. 1. №71. DOI: <https://doi.org/10.33270/05267101.8>.
3. Гора І.В., Голубокій Т.С. Окремі питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, що вчиняються у сфері оборонних закупівель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85. Ч. 4. С. 55–62. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.8>.
4. Гора І.В., Колесник В.А., Попович І.І. Цифрова криміналістика в забезпеченні діяльності з протидії злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 4. № 85. С. 63–70. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.9>.
5. Погорецький М.М. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану: проблемні питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 5. № 93. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.21>.

Одержано 30.04.2026

Яна Ігорівна ТИМЧУК,

*курсантка 3 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3939-4156>*

Науковий керівник:

Руслан Леонтіївич СТЕПАНЮК,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативної розшукової
діяльності та розкриття злочинів
навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Дослідження інституту негласних слідчих (розшукових) дій набуває актуальності на фоні розширення практики їх застосування у провадженнях щодо корупційних, організованих та воєнних злочинів. Двозначність негласних слідчих (розшукових) дій – одночасно ефективного інструменту розкриття злочинів і потенційного джерела порушень конституційних прав – перетворює питання допустимості здобутих доказів на вузлову точку кримінального судочинства. Невирішеність низки теоретичних і практичних суперечностей у вітчизняній доктрині підтверджує необхідність системного осмислення проблеми.

Сутність негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) визначено у ч. 1 ст. 246 КПК України: відомості про факт і методи їх проведення не підлягають розголошенню, за винятком випадків, прямо передбачених законом [1]. Така конфіденційність породжує специфічну процесуальну колізію – сторона захисту об’єктивно обмежена у перевірці законності способів збирання доказів, що, своєю чергою, ускладнює реалізацію принципу змагальності.

У загальній теорії доказів допустимість витікає із конституційних засад верховенства права та презумпції невинуватості. Доказ визнають допустимим за умови неухильного дотримання порядку, встановленого чинним процесуальним законодавством [3, с. 90]. Щодо НСРД ця вимога набуває ще жорсткішого характеру: будь-яке відхилення від регламентованої процедури – у санкціонуванні, проведенні чи фіксації – руйнує доказову придатність отриманих відомостей.

Процедура санкціонування виступає першим і визначальним фільтром. Залежно від виду НСРД рішення про їх проведення приймає слідчий (за погодженням із керівником органу досудового розслідування), прокурор або слідчий суддя [1]. Порушення розподілу повноважень між

суб'єктами тягне автоматичне визнання доказів недопустимими. Зокрема, контроль за вчиненням злочину санкціонує виключно прокурор, і прийняття відповідного рішення будь-якою іншою особою знищує доказову силу всього зібраного матеріалу [5, с. 62].

Самостійною підставою недопустимості слугує й проведення НСРД поза межами строків досудового розслідування. Слідчі дії можна проводити лише у відкритому кримінальному провадженні, внесеному до ЄРДР; усі дії після спливу процесуальних строків визнаються недійсними [2]. Видається, що саме ця умова часто ігнорується на практиці: слідчі нерідко намагаються продовжити фактичне проведення заходів попри формальне закінчення строків, що суперечить духу процесуального закону.

Гострим залишається питання відкриття матеріалів НСРД стороні захисту. Велика Палата Верховного Суду у постанові від 16 січня 2019 р. (справа №751/7557/15-к) сформулювала чітку позицію: процесуальні документи – ухвали, клопотання, постанови – якими санкціоновано НСРД та не відкриті захисту в порядку ст. 290 КПК, не можуть набути статусу доказів навіть після подальшого розсекречення [2]. Водночас, якщо розкриття відбулося вже в ході судового розгляду, суд зобов'язаний надати захиснику реальний час і можливість спростувати допустимість отриманих результатів.

Теоретичний аналіз процесу формування доказу через НСРД виявляє, що слідчий отримує не готовий доказ, а первинну інформацію, яка за сукупністю умов – належності, достовірності та допустимості джерела – може увійти до доказової бази провадження [5, с. 59]. Протокол про результати НСРД, аудіо- чи відеозапис, отриманий у ході таємного спостереження, набувають доказового значення лише після належної процесуальної легалізації: складення підсумкового протоколу, ознайомлення з ним прокурора та долучення до матеріалів справи.

Розвиток технологій породжує новий пласт проблем. Цифрові докази, здобуті через перехоплення електронних комунікацій або зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вимагають від судів і прокурорів додаткового контролю за пропорційністю втручання у приватну сферу особи та відповідністю процедур стандартам ЄСПЛ [4, с. 104]. Роль захисника при перевірці допустимості таких результатів НСРД суттєво зростає, адже встановити технічні порушення при збиранні цифрових даних без спеціальних знань фактично неможливо.

Порушення вимог ст. 290 КПК при відкритті документів, що обґрунтовували проведення НСРД, апеляційні суди зобов'язані розглядати по суті, а не відхиляти посиланням на секретність матеріалів [2]. Практика свідчить, що саме ухилення від змістовної відповіді на доводи захисту про недопустимість є однією з найпоширеніших підстав для скасування вироків у касаційному порядку.

Викладене вище дає підстави для висновку, що допустимість доказів, здобутих через НСРД, визначається комплексом умов: законністю підстав та суб'єктного складу осіб, що санкціонували захід; дотриманням процесуальних строків; повнотою відкриття матеріалів стороні захисту. Найпоширенішими порушеннями, що тягнуть визнання доказів недопустимими, виступають формальне санкціонування, неналежне розсекречення й ознайомлення сторони захисту з результатами НСРД та ознаки провокації злочину. Стандарти ЄСПЛ органічно вмонтовані у вітчизняну правозастосовну практику і фактично є обов'язковими орієнтирами для судів при оцінці результатів НСРД. Нарешті, цифровізація негласних заходів вимагає законодавчого оновлення процесуальних гарантій, здатних забезпечити реальний, а не декларативний захист прав особи.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 16.04.2025)
2. Крет Г. Верховний Суд України. Особливості доказування у кримінальному провадженні. Негласні слідчі (розшукові) дії : презентаційні матеріали. Київ, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_neglasni_slid_dii.pdf (дата звернення: 16.04.2025)
3. Крикунов О. В., Денісова Г. В. Загальні умови допустимості доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 87. Ч. 4. С. 84-91. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.12>.
4. Сиза Н.П. Використання цифрових доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1-2. С. 103-122. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/103-122>.
5. Сергєєва Д. Б. Правові та фактичні підстави провадження негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 56–65.

Одержано 25.04.2026

Софія Сергіївна ТИЩЕНКО,

*курсант 2 курсу факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України)
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9663-9412>;*

Марія Михайлівна ЯРЕМЧУК,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України)
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4454-5536>*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний розвиток криміналістики характеризується суттєвим розширенням можливостей ідентифікації особи, що обумовлено впровадженням новітніх науково-технічних досягнень у сферу кримінального судочинства. Криміналістична ідентифікація є процесом встановлення тотожності об'єкта за його індивідуальними ознаками, які відображаються у матеріальних слідах або інформаційних носіях. Вона виступає одним із ключових інструментів доказування, адже дозволяє пов'язати конкретну особу із подією кримінального правопорушення.

Одним із найдавніших і водночас найбільш надійних методів ідентифікації є дактилоскопія. Її наукова основа полягає у відображенні морфологічних особливостей рук та рельєфу шкіри, унікальності папілярних візерунків, їх неповторності, індивідуальності та незмінності [1, С. 223]. Ідентифікація здійснюється шляхом порівняння загальних і приватних ознак папілярного візерунка, таких як тип узору, напрям ліній, розгалуження, закінчення та інші характерні деталі. Для розвитку новітніх технологій і науки криміналістики, щоб покращити ведення криміналістичного дактилоскопічного обліку у світі на цьому етапі стало запровадження автоматизованих ідентифікаційних систем, які використовуються на державному рівні та в міжнародних організаціях. Щоб встановити збігання пальців рук, повністю функціонує автоматична ідентифікаційна дактилоскопічна система, яка аналізує ознаки в закодованих слідах, перевіряє їх за десятками тисяч відбитків, які внесені до масиву, та видає список найбільш подібних відбитків, які потім перевіряються оператором власноруч [1, с. 225]. Водночас актуальною проблемою залишається ідентифікація за частковими або пошкодженими слідами, що потребує вдосконалення методів їх аналізу.

Значний прогрес у криміналістичній ідентифікації пов'язаний із впровадженням молекулярно-генетичних методів, зокрема ДНК-аналізу. Генетична ідентифікація ґрунтується на унікальності структури ДНК кожної людини, що забезпечує надзвичайно високий рівень точності встановлення особи. Використання ДНК-досліджень дозволяє ідентифікувати особу за біологічними слідами, такими як кров, слина або волосся, а також встановлювати родинні зв'язки. Особливого значення цей метод набуває в умовах масових катастроф та збройних конфліктів, коли традиційні способи ідентифікації є недостатніми.

Так, найбільш широко розробленими і впровадженими сьогодні в нашій країні є технології судово-експертного дослідження ДНК з метою ідентифікації особи за генетичними ознаками. У цьому сенсі перевага цілком закономірно надається технологіям STR-профілювання й аналізу за Y-хромосомою. У цьому напрямку основні завдання розвитку полягають у вдосконаленні експертних методик і постійному оновленні технічного обладнання для проведення судової молекулярно-генетичної експертизи [2, с. 96]. Разом із тим, існують проблеми, пов'язані зі складністю дослідження змішаних зразків, високою вартістю експертиз та необхідністю належного правового регулювання використання генетичної інформації.

Серед інноваційних напрямів розвитку криміналістичної ідентифікації важливе місце займають біометричні технології, зокрема ідентифікація за ознаками зовнішності людини. Використання систем розпізнавання обличчя, що базуються на алгоритмах штучного інтелекту, дозволяє здійснювати встановлення особи за фото- та відеозображеннями, у тому числі отриманими з камер відеоспостереження. Такі системи аналізують геометричні параметри обличчя та індивідуальні риси, що забезпечує високий рівень точності. Це значно розширює можливості ідентифікації осіб, але водночас породжує низку нових проблем. По-перше, технічна надійність біометричних систем не завжди є достатньою для використання їх як беззаперечних доказів у суді. По-друге, виникають питання правового регулювання процесу збору, зберігання та використання таких даних, адже вони належать до категорії персональної інформації, захищеної законом [3, с. 189].

Не менш перспективним є напрям ідентифікації особи за голосом, що базується на індивідуальних акустичних характеристиках мовлення. На сьогодні судова фоноскопія є однією з порівняно нових і успішно розвинутих галузей криміналістичної науки. Вона охоплює діапазон досліджень: від відновлення розбірливості мовлення, втраченої в процесі запису її на магнітний носій, та визначення емоційного стану людини, яка говорить, до її ідентифікації та технічного дослідження апаратури та носіїв запису [4]. Фоноскопичні дослідження дозволяють встановлювати належність голосу конкретній особі шляхом порівняння спектральних, тембрових та інтонаційних характеристик. Проте на точність результатів

впливають сторонні фактори, такі як шуми, технічна якість запису, емоційний стан особи або навмисна зміна голосу, що зумовлює необхідність комплексної оцінки таких доказів у поєднанні з іншими методами.

Загальною тенденцією розвитку криміналістичної ідентифікації є інтеграція різних методів у єдину систему. Поєднання дактилоскопії, ДНК-аналізу, біометричних технологій та фоноскопії дозволяє значно підвищити достовірність результатів та мінімізувати ризик помилок. Такий комплексний підхід відповідає сучасним вимогам кримінального процесу та сприяє більш ефективному розслідуванню злочинів.

Перспективи розвитку криміналістичної ідентифікації пов'язані насамперед із подальшим впровадженням штучного інтелекту, розвитком автоматизованих інформаційних систем, створенням інтегрованих баз даних та вдосконаленням методів аналізу біометричних даних.

Водночас важливим залишається питання забезпечення балансу між ефективністю використання таких технологій та дотриманням прав людини, зокрема права на приватність і захист персональних даних.

Отже, інноваційні методи криміналістичної ідентифікації особи становлять важливий напрям розвитку сучасної криміналістики. Їх застосування значно розширює можливості доказування у кримінальному провадженні, однак потребує подальшого наукового дослідження та вдосконалення правового регулювання.

Список бібліографічних посилань

1. Лазебний А. М. Значення дактилоскопії у криміналістиці на сучасному етапі // *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2022. Вип. 1 (8). С. 222-229. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/52/50>
2. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Дослідження ДНК як галузь криміналістичної техніки: проблеми формування та напрямки розвитку // *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 93-99. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca43c67e-ce2e-4f88-9091-5e935ef55c76/content>
3. Крижановський А. С., Голуб В. Р. Криміналістичні методи ідентифікації осіб за відбитками пальців та біометричними даними // *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 06 ч. 3. С. 188-193. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/347220/334229>
4. Криміналістика: мультимедійний навчальний підручник. Лекція 11. Криміналістичне дослідження звукових слідів (фоноскопія) / Національна академія внутрішніх справ. Київ. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec11.html>

Одержано 30.04.2026

Кирило Олексійович ЧЕРНЯЄВ,

курсант групи ННП1-23-301Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-8388>

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ФОРМ DEEPFAKE-КОНТЕНТУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Стрімкий розвиток технологій генеративного штучного інтелекту перетворив deepfake з експериментальної розробки на джерело комплексних кримінальних загроз. На сьогодні використання синтетичного контенту утворює цілий спектр суспільно небезпечних форм діянь: він стає новітнім способом вчинення фінансового шахрайства (ст. 190 КК України), інструментом інформаційно-психологічних операцій та політичних маніпуляцій (ст. 109 КК України), а також засобом масштабних посягань на честь, гідність і психологічну недоторканність особи.

Проте, якщо кіберзлочини майнового чи політичного характеру судово та слідча практика ще здатна адаптивно кваліфікувати через класичні інститути права, то найбільш критична законодавча прогалина виникає у сфері захисту особистих немайнових прав. Генерація та поширення неконсенсусних синтетичних інтимних матеріалів формує безпрецедентний правовий парадокс, який створює пряму загрозу порушення гарантій, закріплених у статті 32 Конституції України: імперативної заборони втручання в особисте і сімейне життя, недопустимості поширення конфіденційної інформації без згоди особи, а також права на судовий захист, спростування недостовірної інформації, її вилучення та відшкодування шкоди [1].

Детальний аналіз диспозиції статті 182 КК України (Порушення недоторканності приватного життя) у зв'язку із Законом України «Про інформацію» демонструє її концептуальну неспроможність протидіяти технологіям створення синтетичного компромату через відсутність предмета злочину. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цієї норми є незаконне збирання, використання чи поширення саме конфіденційної інформації про особу [2]. Відповідно до статей 11 та 21 Закону України «Про інформацію», до такої інформації належать реальні відомості про особисте та сімейне життя, доступ до яких обмежено самою фізичною особою. Проте механіка створення deepfake-матеріалів повністю руйнує цей склад: зловмисник бере зображення обличчя жертви з відкритих

джерел, зокрема з публічних профілів у соціальних мережах, що внаслідок добровільного оприлюднення позбавляє ці дані статусу конфіденційності [3].

Найбільш деструктивним прикладом такого синтетичного компромату є створення матеріалів інтимного характеру, коли реальне обличчя жертви монтується з іншим візуальним матеріалом. Що ж стосується згенерованого алгоритмом відвертого зображення тіла, то воно, згідно зі статтею 1 Закону України «Про інформацію», взагалі не є «відомостями» чи «даними» про фізичну особу, оскільки є повністю штучною імітацією, а не фактом із реального життя потерпілої [3]. У результаті виникає правовий глухий кут: шкода честі та гідності завдається колосальна, але де-юре жодна конфіденційна інформація не збиралася і не поширювалася.

Водночас спроби правоохоронних органів компенсувати цю прогалину застосуванням статті 301 КК України (Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів) не забезпечують належного захисту потерпілого. По-перше, родовим об'єктом цього злочину є суспільна моральність, а не особисті немайнові права людини, що юридично нівелює її статус як жертви посягання на гідність. По-друге, диспозиція статті 301 КК вимагає наявності спеціальної мети – «збуту чи розповсюдження». Отже, якщо зловмисник масово генерує порнографічні deepfake-відео з реальною особою виключно для приватного споживання, психологічних маніпуляцій або кібербулінгу, його дії залишаються поза межами кримінально-правового регулювання [2].

Системна проблема полягає і в тому, що конструкція чинних норм Кримінального кодексу жорстко прив'язана до факту зображення реальної біологічної особи. У контексті deepfake-контенту це утворює критичну прогалину правозастосування. Сторона захисту отримує легальну можливість обґрунтовано стверджувати, що згенерований матеріал є лише цифровою імітацією – набором комп'ютерних пікселів без реального фізичного прототипу. Така законодавча невідповідність технологічним реаліям фактично уможливує уникнення злочинцями кримінальної відповідальності [4].

Усвідомлюючи небезпеку такого правового вакууму, передові юрисдикції вже розпочали процес модернізації свого кримінального законодавства. Показовим є досвід Франції, яка у травні 2024 року ухвалила Закон «Про безпеку та регулювання цифрового простору» (№ 2024-449), внісши зміни до Кримінального кодексу. Стаття 15 цього Закону модифікувала ст. 226-8 КК Франції, прирівнявши до правопорушення поширення візуального чи звукового контенту, який був згенерований алгоритмічним шляхом і відтворює образ або голос особи без її згоди. Відповідальність настає, якщо контент поширено без маркування про його штучне походження, а санкція за такі дії з використанням онлайн-сервісів становить до двох років позбавлення волі та 45 000 євро штрафу [5].

Проте найбільш релевантною для проблеми синтетичного компромату є нова стаття 226-8-1 КК Франції (додана статтею 21 Закону). Вона встановила сувору відповідальність за генерацію та поширення штучного контенту сексуального характеру, що відтворює образ особи. Ключовою та обов'язковою ознакою цього злочину є саме відсутність згоди потерпілої особи на такі маніпуляції з її цифровим образом. Принципово важливим є те, що у випадку інтимних deepfake-матеріалів французький закон не залишає злочинцю жодних можливостей для захисту: наявність маркування про штучне походження тут не має жодного значення. Сам факт алгоритмічної генерації та поширення інтимного образу без згоди визнається самостійним складом злочину, що карається базово двома роками позбавлення волі та штрафом у 60 000 євро, а в разі поширення через онлайн-платформи санкція зростає до трьох років ув'язнення та 75 000 євро [5].

Ще більш безкомпромісний підхід до подолання цієї правової прогалини продемонструвала Австралія, ухваливши у вересні 2024 року Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу щодо дідфейк-матеріалів сексуального характеру» (№ 78). Австралійський законодавець застосував концепцію абсолютної технологічної нейтральності: у новій статті 474.17А (поширення інтимних матеріалів без згоди) прямо закріплено, що для кваліфікації діяння юридично не має жодного значення, чи є зображення справжнім (незміненим), чи воно було повністю згенероване за допомогою штучного інтелекту. Крім того, закон запровадив спеціальну обтяжуючу обставину (ст. 474.17АА): якщо особа не лише поширила неконсенсусний інтимний контент, але й самостійно його створила або алгоритмічно змінила, санкція за такий злочин зростає з 6 до 7 років позбавлення волі. Таким чином, австралійське законодавство переносить фокус із походження предмета зображення на сам факт посягання на психологічну та сексуальну недоторканність особи, остаточно позбавляючи злочинців можливості виправдовуватися «нереальністю» походження таких матеріалів [6].

Підсумовуючи, слід наголосити: стрімке поширення deepfake-контенту диктує необхідність системного оновлення кримінального законодавства України. Для подолання правового вакууму законодавець має або модернізувати існуючі норми Кримінального кодексу – відмовившись від вимоги щодо обов'язкової «біологічної» реальності зображення – або розробити абсолютно нові правові механізми. Таких кроків потребують загрози, з якими суспільство стикається вже зараз, зокрема кібербулінг, цифровий шантаж та інформаційне насильство. Який би шлях не обрала держава, головним критерієм злочину має стати сам факт використання цифрового образу людини без її згоди.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 28.04.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.04.2026).

3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 28.04.2026).

4. Черевко К. О. Штучний інтелект та сексуальне насильство над дітьми: виклики для кримінального права України. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2026. № 1 (37). С. 48–61. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2026.1.p1.04>.

5. Loi n° 2024-449 du 21 mai 2024 visant à sécuriser et réguler l'espace numérique (France). WIPO Lex. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22589> (дата звернення: 28.04.2026).

6. Criminal Code Amendment (Deepfake Sexual Material) Act 2024. No. 78, 2024. Federal Register of Legislation. URL: <https://www.legislation.gov.au/C2024A00078/asmade/text> (дата звернення: 28.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Катерина Анатоліївна ШАПОВАЛ,

доктор філософії за спеціальністю «Право»,

докторант відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1826-5261>

ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАЇНЬ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний розвиток криміналістичної науки характеризується посиленням міждисциплінарних зв'язків та активним використанням досягнень суміжних галузей знань. Однією з таких галузей є психологія, положення якої дедалі частіше використовуються під час формування тактичних рекомендацій у слідчій діяльності. Зазначена тенденція зумовлена як ускладненням механізмів учинення кримінальних правопорушень, так і необхідністю підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування. За цих умов особливого значення набуває подальше вдосконалення криміналістичної тактики, що визначає організаційні та методичні засади проведення слідчих (розшукових) дій і безпосередньо впливає на результативність процесу доказування у кримінальному провадженні.

У структурі криміналістики криміналістична тактика традиційно розглядається як система наукових положень і сформованих на їх основі рекомендацій щодо організації та проведення слідчих (розшукових) дій,

спрямованих на отримання, перевірку та оцінку доказової інформації [1, с. 131]. Її зміст охоплює комплекс тактичних прийомів, способів та рекомендацій, застосування яких дозволяє оптимізувати діяльність слідчого під час встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення.

Особливістю слідчої діяльності є те, що значна частина процесу доказування пов'язана з безпосередньою взаємодією слідчого з людьми. Проведення допиту, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, обшуку чи інших процесуальних дій відбувається у межах комунікації з учасниками кримінального провадження. Саме тому ефективність застосування криміналістичних тактичних прийомів значною мірою залежить від урахування психологічних закономірностей поведінки людини.

Як слушно зазначає В. Шепітько, використання психологічних знань у слідчій діяльності дозволяє більш точно оцінювати поведінку учасників кримінального провадження, прогнозувати їх реакції та обирати найбільш доцільні тактичні прийоми під час проведення слідчих (розшукових) дій [1, с. 137]. У цьому контексті психологія виступає важливим джерелом формування криміналістичних рекомендацій щодо організації та проведення процесуальних дій.

Особливої актуальності психологічні знання набувають під час проведення допиту. У процесі допиту слідчий працює з інформацією, що зберігається у пам'яті людини. У криміналістиці така інформація розглядається як ідеальні сліди, формування і відтворення яких безпосередньо пов'язані з психологічними процесами сприйняття, запам'ятовування та відтворення подій [2, с. 96-103]. Як уже зазначалося, ігнорування психологічних особливостей потерпілого, формальний підхід до організації допиту або використання неправильної тактики можуть не лише ускладнити отримання достовірної доказової інформації, а й призвести до вторинної віктимізації [3, с. 639]. Врахування зазначених закономірностей дозволяє підвищити ефективність комунікації між слідчим та учасниками кримінального провадження і сприяє отриманню більш повної та достовірної інформації про обставини кримінального правопорушення.

Під час пред'явлення для впізнання також важливу роль відіграють психологічні механізми сприйняття та пам'яті особи, що безпосередньо впливають на достовірність результатів зазначеної слідчої (розшукової) дії [2, с.118–120].

Як свідчить практика досудового розслідування, психологічні закономірності лежать в основі значної частини тактичних прийомів слідчої діяльності. Йдеться, зокрема, про встановлення психологічного контакту з учасниками кримінального провадження, подолання протидії розслідуванню, оцінку достовірності показань, а також використання тактичних комбінацій під час проведення слідчих (розшукових) дій. У сучасних умовах, коли розслідування кримінальних правопорушень нерідко супроводжується

активною протидією, значення психологічних знань у діяльності слідчого суттєво зростає.

У наукових дослідженнях звертається увага на необхідність більш системного використання психологічних знань у діяльності слідчого. Йдеться не лише про застосування окремих психологічних прийомів під час проведення слідчих дій, а й про врахування психологічних закономірностей під час планування слідчих (розшукових) дій, формування тактичних рішень та оцінки отриманої інформації. Саме такий підхід створює передумови для подальшого розвитку криміналістичної тактики.

На нашу думку, інтеграцію психологічних знань доцільно розглядати як один із важливих чинників удосконалення криміналістичної тактики слідчої діяльності. Використання психологічних закономірностей дозволяє не лише підвищити ефективність застосування окремих тактичних прийомів, але й сприяє формуванню більш обґрунтованих тактичних рішень у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Водночас інтеграція психологічних знань сприяє подальшому розвитку системи криміналістичних рекомендацій щодо організації та проведення слідчих (розшукових) дій.

Отже, інтеграція психологічних знань є важливим чинником удосконалення криміналістичної тактики слідчої діяльності. На нашу думку, системне врахування психологічних закономірностей поведінки людини під час організації та проведення слідчих (розшукових) дій дозволить підвищити ефективність застосування тактичних прийомів та сприяє формуванню більш обґрунтованих тактичних рішень у процесі досудового розслідування. Врахування психологічних закономірностей у процесі організації та проведення слідчих (розшукових) дій сприяє підвищенню ефективності доказування, удосконаленню системи тактичних прийомів та розвитку криміналістичних рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень. Подальший розвиток криміналістичної тактики пов'язаний із поглибленням міждисциплінарних досліджень та системним використанням досягнень психології у практиці досудового розслідування.

Список бібліографічних посилань

1. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.
2. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 240 с.
3. Шаповал К.А. Особливості допиту потерпілого у кримінальних провадженнях, пов'язаних із домашнім насильством. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 3 (30). С. 634-641. DOI: <https://doi.org/10.32631/>

Одержано 19.03.2026

Аліна Олександрівна ШИШ,

аспірант Харківського національного

університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6334-3764>

ЩОДО ПИТАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК, ПОЄДНАНИХ ІЗ ПРОНИКНЕННЯМ У ЖИТЛО, ІНШЕ ПРИМІЩЕННЯ ЧИ СХОВИЩЕ

Реформування кримінального процесу України та формування сучасної європейської моделі змагального судочинства вимагає переосмислення теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо наукового забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції. В нинішній період надання відсічі масштабній збройній агресії проти України проблема є ще більш гострою, оскільки органам правопорядку доводиться працювати в надзвичайних умовах та намагатись дотримуватися балансу між неухильним дотриманням прав людини і ефективним вирішенням завдань розслідування кримінальних правопорушень під час війни.

Конституція України гарантує кожній особі захист права власності, а також недоторканність житла. Ефективному захисту зазначених прав сприяє кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння чужим майном. Це визначає зміст і спрямованість діяльності правоохоронців щодо реалізації обов'язків держави перед людиною. Водночас розслідування відповідних кримінальних правопорушень має здійснюватись на належному рівні з метою якісної реалізації завдань кримінального провадження.

Крадіжки багато років залишаються у числі найбільш поширених кримінальних правопорушень в Україні. В умовах війни спостерігається суттєве скорочення загальної кількості таких посягань, що зумовлено низкою причин об'єктивного та суб'єктивного характеру. Проте і зараз вони трапляються у значній кількості, свідченням чого є реєстрація 55468 кримінальних правопорушень за ст. 185 КК України у 2024 році.

Серед окремих різновидів крадіжок найбільша кількість стосується викрадень чужого майна зі складів, магазинів та інших торговельних точок, з квартир і будинків, тобто з житла чи інших приміщень і сховищ. Тому основна увага у криміналістичних дослідженнях має бути спрямована на протидію цьому типу протиправної діяльності.

Аналіз статистичної інформації дає підстави для ствердження про те, що ефективність протидії крадіжкам, поєднаним з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, з боку органів досудового розслідування досі залишається недостатньою. Так, наприклад, у 2024 році було зареєстровано понад 15 тис. кримінальних проваджень вказаної категорії. Водночас про підозру повідомлено 12911 особам, а до суду з обвинувальним

актом спрямовано 12467 проваджень. Тобто не всі особи, які вчинили кримінальне правопорушення, притягаються до відповідальності, а отже, стан протидії крадіжкам потребує подальшого вдосконалення. Наведені обставини свідчать про наявність певних труднощів у діяльності слідчих органів досудового розслідування в даному напрямі, що вимагає розроблення окремої підвидової криміналістичної методики.

Слід зазначити, що загальні теоретичні питання методики розслідування злочинів були висвітлені наукових працях А. Ф. Волобуєва, В. О. Гусевої, В. А. Журавля, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. Г. Лукашевича, О. В. Одерія, М. В. Салтєвського, Р. Л. Степанюка, В. В. Тищенко, С. С. Чернявського, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька та інших учених. Науково-методичні рекомендації з розслідування різних видів крадіжок розробляли В. С. Бондар, В. Ю. Висотенко, О. В. Гайдар, В. Ю. Дрозд, Ю. Є. Коваль, А. С. Кузьменко, І. В. Пиріг, В. В. Самсонова, І. В. Сорока, К. О. Чаплинський та інші автори. Проте загальні засади підвидової методики розслідування крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, залишаються малодослідженими і потребують удосконалення з урахуванням сучасних реалій. Отже, є об'єктивна потреба у розробленні зазначеної методики.

Таким чином, незважаючи на дослідження багатьох аспектів методики розслідування крадіжок, окремого комплексного дослідження криміналістичної характеристики та специфіки розслідування крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, в останні роки в Україні не проводилося. Варто врахувати, що висновки та пропозиції авторів, які були сформульовані раніше, засновані на аналізі слідчої та судової практики мирного часу. Зі зрозумілих причин до 2022 року слідчі, прокурори, працівники оперативних підрозділів та інші правоохоронці не мали належного досвіду організації та здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану. Після початку активної фази війни дещо видозмінилися способи вчинення крадіжок, які раніше правопорушниками не застосовувалась. Водночас у правоохоронців з'явилися нові інструменти розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти власності. Закономірно, що, зважаючи на ці обставини, є потреба формування нових методико-криміналістичних рекомендацій.

Це уявляється можливим в результаті всебічного аналізу наукових праць, законодавчих актів, узагальнення слідчої та судової практики, що дозволить сформулювати низку положень, висновків і пропозицій із метою формування криміналістичної характеристики крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, та розроблення рекомендацій щодо досудового розслідування цієї категорії злочинів. Це складна інформаційна модель, що передбачає безальтернативне розв'язання наступних завдань:

1. Розробка криміналістичної характеристики крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, а саме:

- формування криміналістичної класифікації крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище;
- визначення типових ознак предмету й обстановки зазначених злочинів;
- вивчення типових способів крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, та відповідних слідів злочину;
- характеристики особи злочинця та типових ознак особи потерпілого.

2. Визначення специфіки предмета доказування у кримінальному провадженні про крадіжку, поєднану із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище.

3. Розробка дієвих рекомендацій щодо початку досудового розслідування за фактом крадіжки, поєднаної з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище.

4. Визначення типових слідчих ситуацій та алгоритмів розслідування крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище

5. Аналіз особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, під час розслідування злочинів досліджуваної категорії.

6. Визначення специфіки використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище.

Таким чином, успішне вирішення окреслених вище завдань може знайти своє відображення в практичному застосуванні органами досудового розслідування та оперативними підрозділами Національної поліції України щодо розслідування крадіжок, поєднаних із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище. Матеріали наукового дослідження також можуть бути використані під час проведення теоретичних та практичних занять з криміналістики у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України тощо.

Одержано 01.04.2026

Уляна Русланівна ШПАК,

студентка 3 курсу групи ННІ-5-ПЗдср-23-1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-8388>

ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Фактологічний аналіз подій, які відбулися після 24 лютого 2022 року, дає нам підстави вважати, що однією з основних причин активізації воєнних злочинів – є повномасштабне вторгнення рф на територію України. Хоча на даний час законодавець офіційно не закріпив у жодному з нормативно-правових актів поняття «воєнного злочину», його визначення надав Офіс Генерального прокурора України. Він зазначив, що «воєнні злочини – це серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року та інші серйозні порушення законів і звичаїв війни, визначені у статті 8 Римського Статуту»[1]. Також над формулюванням терміну за період збройного конфлікту з російською федерацією працювало чимало вітчизняних науковців у галузі кримінального права. Мою увагу привернула праця В. М. Репецького та В. М. Лисика, в якій вони сформулювали власне поняття воєнного злочину. Так, на їх думку, «воєнним злочином вважається міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права»[2, с.125].

На даний час, Служба безпеки України цілодобово фіксує різні види таких порушень правил ведення війни, як: депортація дітей, обстріли житлових кварталів, масове вбивство, катування, згвалтування цивільних та військових осіб, мародерство, знищення медичних, освітніх та культурних установ тощо. Внаслідок цих протиправних подій, Україна змушена вдосконалювати свою систему розслідування та притягнення до відповідальності винних осіб за вчинення воєнних злочинів. У зв'язку з цим, суттєвого значення набуває ратифікація меморандумів про співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, прерогативи якого поширюються на злочини, що становлять найвищу суспільну небезпеку на міжнародному рівні.

Для безперебійної роботи, пов'язаної з розслідуванням, Україна подала дві декларації, як акт визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Перша декларація стосується періоду з 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року, тобто охоплює події Революції Гідності. Друга декларація поширюється на невизначений період часу, починаючи з 20 лютого 2014 року, тобто з початку збройної агресії РФ на території України.

2 березня 2022 року, на офіційній Інтернет-сторінці Офісу Генерального прокурора України, з'явилася інформація про те, що Прокурор Міжнародного кримінального суду оголосив про відкриття розслідування ситуації в Україні на підставі звернень, отриманих від держав-учасниць Римського статуту. Після отримання звернень від держав-учасниць Прокурор зміг розпочати розслідування без необхідності отримання дозволу від суддів Палати попереднього провадження.

Так, за період з 2 березня 2022 року до 31 січня 2026 року, за допомогою співпраці з Міжнародним кримінальним судом, Україні вдалося встановити та задокументувати 212 947 випадків вчинення воєнних злочинів. Можна припустити, що реальні дані можуть бути вразі більшими за наведені показники. Але, на жаль, прокурори та працівники правоохоронних органів не можуть у повному обсязі зібрати всі докази для притягнення до відповідальності винних осіб через ряд проблем. Першою, й на нашу суб'єктивну думку, найвагомішою причиною перешкоджання збиранню доказів є неможливість перебувати на тимчасово окупованих територіях та безпосередньо на лінії вогню, до інших серйозних проблем також належать велике навантаження на працівників та неможливість забезпечення їм повної безпеки під час збирання відповідної інформації та довготривалість проведення експертиз через велике навантаження на експертні установи.

Юристи та аналітики Гельсінської спілки з прав людини, провівши всебічне дослідження питання, пов'язаного з притягненням до відповідальності, встановили, що до п'ятірки найпоширеніших воєнних злочинів, за якими оголошено підозри, увійшли: незаконне позбавлення волі, затримання та насильницькі зникнення – 472 підозри; катування та жорстоке поводження – 446 підозр; утримання в неналежних умовах – 327 підозр; вбивства цивільних та військовополонених – 182 підозри; пограбування цивільних – 173 підозри[3]. З цього дослідження постає ще одна проблема – складність у встановленні підозрюваних та притягненні їх до кримінальної відповідальності.

У висновку, проведений аналіз дає нам зрозуміти, що вторгнення РФ на територію України стало суттєвим детермінантом зростання кількості воєнних злочинів та активізацією міжнародно-правових механізмів упорядкування щодо них. Відсутність офіційного поняття «воєнних злочинів» у законодавстві компенсується тлумаченням у наукових дослідженнях. Статистичні дані свідчать нам про те, що Україна реалізує комплексний підхід до опору таких злочинів. Зокрема взаємодія з Міжнародним кримінальним судом, нормативна основа співпраці якого базується

на деклараціях про визнання юрисдикції Суду, що дало змогу розпочати офіційне міжнародне розслідування. Дивлячись на малу кількість винесених вироків в порівнянні із задокументованими злочинами, можна стверджувати, що притягнення до відповідальності за такі кримінальні правопорушення є складним процесом саме в доказуванні.

Отже, ефективна протидія воєнним злочинам можлива лише в тому випадку, якщо об'єднати зусилля національної системи кримінального судочинства та міжнародних правових інституцій, забезпечивши належний обмін інформацією та застосування єдиних стандартів розслідування воєнних злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Що таке воєнний злочин? *War Crimes Portal*. URL: <https://warcrimes.gov.ua/what-is-crime.html>
2. Міжнародне кримінальне право : навчально-методичні матеріали. *Львівський національний університет імені Івана Франка*. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf
3. Філіпішина А., Падун В. 140 воєнних злочинів щодня: чому Україна не встигає притягати до відповідальності злочинців? *Українська Гельсінкська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/140-voiennykh-zlochyniv-shchodnia-chomu-ukraina-ne-vstyhaie-prytyahaty-do-vidpovidalnosti-zlochynsiv/>

Одержано 01.05.2026

Алевтина Ігорівна ШТОРГІНА,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
<https://orcid.org/0009-0001-2596-723X>*

Науковий керівник:

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0162-7011>*

ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛУ ЯК СПОСІБ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність теми дослідження зумовлена суттєвим зростанням рівня кримінальних загроз в умовах воєнного стану, що створює нові ризики для

неповнолітніх як найбільш вразливої соціальної групи. Війна трансформує не лише економічні та політичні процеси, але й соціальну поведінку населення, зокрема підлітків, які часто опиняються у складних життєвих обставинах. Особливу небезпеку становить використання фінансових стимулів як засобу втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, оскільки матеріальна винагорода виступає сильним мотиваційним чинником. В умовах економічної нестабільності та зниження рівня добробуту сімей така практика набуває системного характеру. Крім того, розвиток цифрового середовища значно спрощує процес залучення неповнолітніх до незаконної діяльності, зокрема через соціальні мережі та месенджери. Саме тому дослідження цієї проблематики є важливим для формування ефективних механізмів запобігання злочинності серед молоді.

Аналізуючи положення трудового законодавства, слід зазначити, що держава встановлює чіткі правові межі залучення неповнолітніх до трудової діяльності з метою запобігання їх експлуатації. Зокрема, не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років, за винятком окремих випадків, передбачених законом. Крім того, забороняється залучення неповнолітніх до важких та небезпечних робіт, що створює додаткові гарантії їхнього захисту. Водночас усі особи молодше вісімнадцяти років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду [1]. Така позиція законодавця свідчить про те, що держава намагається мінімізувати ризики негативного впливу трудової діяльності на фізичний та психічний розвиток неповнолітніх. Однак у реальності ці обмеження часто «обходяться» шляхом втягнення підлітків у нелегальну діяльність, яка не врегульована трудовим законодавством.

24 лютого 2022 року розпочалось повномасштабне вторгнення РФ в Україну, що зумовило виникнення феномену раптової бідності, насамперед дитячої. Раптова бідність досягла значних масштабів через загибель та травмування мирного населення, втрату майна, руйнування житлового фонду та інфраструктури населених пунктів, проблем з енергопостачанням, опаленням, водопостачанням, обмеженням доступу до базових соціальних послуг, тощо. Зростають масштаби багатовимірної бідності, діти країни відчують обмеження прав на безпеку, освіту, охорону здоров'я, розвиток, дитинство.

Вплив війни на бідність домогосподарств, за оцінками, буде значним: передбачається, що рівень бідності зросте з 39,1 % у 2021 році до 60,2 % у 2022 році. За експертними оцінками, частка дітей, які опинилися за межею бідності у 2022 році, збільшилась за рік з 43,2 % до 65,2 % [2, с. 4].

На жаль, діти, які живуть у бідних сім'ях, можуть ставати жертвами неправильної поведінки дорослих, зокрема використання ними негативних стратегій виходу з бідності. Це стосується як усіх форм експлуатації дітей, так і використання їх для заробляння коштів (використання дитячої

праці, торгівля дітьми, сексуальна експлуатація і т. ін.), і протилежної ситуації – неналежного догляду за дітьми з метою підвищення доходів (передача дітей на утримання в інституційні заклади, трудова міграція без забезпечення належного утримання та догляду за дітьми тощо)» [3, с. 10-11].

Найнебезпечнішим є втягнення неповнолітніх у підривну діяльність проти України. За даними Служби безпеки України фіксується системне залучення неповнолітніх осіб до підготовки та вчинення злочинів диверсійно-терористичного характеру.

Загалом з 2025 року станом на 23 травня 2025 року на території України встановлено 66 неповнолітніх осіб (з початку 2024 року – 237), причетних до здійснення диверсійно-терористичних проявів, що становить 31,5 % від загальної кількості правопорушників.

Зокрема, у березні 2025 році у місті Івано-Франківську двоє підлітків, які за завданням російських спецслужб несли вибухівку до визначеної ворогом локації, були дистанційно підірвані рашистами. У підсумку один хлопець загинув, другий втратив обидві нижні кінцівки [4].

Пропозиція «фінансової винагороди» є ключовим стимулом для виконання «ризикованих робіт», «підробітку для неповнолітніх», «легких грошей», «виконання нескладних робіт», які насправді полягають у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням запальних сумішей або саморобних вибухових пристроїв проти військової та цивільної інфраструктури, включно з транспортними засобами, що належать військовослужбовцям, залізничною інфраструктурою, будівлями територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК), центрами соціальної підтримки та поштовими відділеннями тощо [5, с. 3].

Використання фінансового стимулу як способу, втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність та фінансові маніпуляції підлітками, є однією з форм експлуатації. Складність вирішення цієї проблеми у її міждисциплінарності, що поєднує правові, соціальні та психологічні аспекти. В умовах війни ця проблема набуває особливої гостроти через зростання економічної вразливості населення та активізацію злочинних практик. Важливим напрямом протидії є вдосконалення законодавства, посилення контролю та підвищення рівня правової культури молоді. Необхідним є також розвиток профілактичних програм, спрямованих на формування критичного мислення у підлітків. Комплексний підхід до вирішення цієї проблеми сприятиме зниженню рівня втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

2. Дитяча бідність: вплив війни на стан домогосподарств з дітьми. Представництво Дитячого Фонду ООН в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/38966/file>.

3. Бідність та нерівні можливості для дітей в Україні. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. Київ, 2021. 108 с.

4. Комітет з питань молоді і спорту розглянув питання щодо завдань правоохоронних органів, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування стосовно недопущення участі дітей та молоді у діях, спрямованих проти Української держави. Публікація від 29 травня 2025. URL: <https://komsport.rada.gov.ua/print/77617.html>

5. Інформаційна записка щодо залучення та вербування неповнолітніх до вчинення злочинів проти національної безпеки України липень 2025 р. Фонд UpRights (Stichting UpRights). URL: <https://rm.coe.int/recruitment-and-use-of-children-in-hostilities-ukr/4880291148>.

Одержано 22.04.2026

Теоретичні та методологічні проблеми юридичної психології

Анна Олександрівна БЕРДУТА,

курсантка 3 курсу групи ННІ 3-304Пс

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Вікторія В'ячеславівна ДОЦЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,

професор кафедри психології, соціології та педагогіки

навчально-наукового інституту № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасний досвід української молоді визначається необхідністю будувати майбутнє в умовах хронічного стресу та безпекових загроз. Роль психологічної стійкості в цьому процесі є визначальною, адже саме вона перетворює реакцію на кризу на стратегію адаптації. Наукова спільнота трактує таку властивість як резильєнтність – динамічний процес успішного подолання особистістю критичних обставин та повернення до стабільного функціонування [2].

Традиційне розуміння резильєнтності як здатності «повернутися у форму» після стресу втрачає актуальність у реаліях тривалої війни, де поняття колишньої «норми» більше не існує. За таких умов відбувається трансформація цього механізму, він перетворюється на здатність особистості зберігати цілісність під безперервним тиском та використовувати кризові ситуації як ресурс для розвитку. Подібна динаміка вимагає від психологів глибокого аналізу процесів адаптації та розробки нових інструментів підтримки ментального здоров'я. Ключовою деструктивною проблемою сучасної молоді виступає стан «хронічного очікування небезпеки», що виснажує внутрішні резерви ще до виникнення реальної загрози. Гіперпильність як домінантний стан призводить до когнітивного виснаження, розладів сну та деградації критичного мислення. Стійкість у цьому контексті слід розглядати не як статичну рису, а як динамічний процес, доступний для цілеспрямованого моделювання [1].

Ефективним підходом у цьому контексті виступає концепція «психологічної інокуляції» (стрес-щеплення), що базується на поступовому ознайомленні особистості з контрольованими стресорами для вироблення

захисних поведінкових алгоритмів. Такий метод дозволяє сформувати психологічний імунітет, критично важливий в умовах війни. Сучасна робота з молоддю потребує зміщення акцентів із реактивної підтримки на проактивне зміцнення ресурсів, де ключовим інструментом є саморегуляція. Навички оперативного керування власним станом у критичні моменти стають стратегічним фактором виживання, а не лише елементом емоційного комфорту. Системна інтеграція технік усвідомленості та когнітивної реструктуризації в освітній процес дозволяє розривати автоматичні цикли тривоги й фокусуватися на виконанні актуальних завдань.

Особливої уваги потребує феномен посттравматичного зростання (ПТЗ). Попри традиційне сприйняття війни виключно як джерела травмизації, належна психологічна підтримка та рефлексія здатні перетворити стрес на каталізатор особистісної зрілості. Для молоді цей процес проявляється у зміцненні соціальної солідарності, переоцінці життєвих пріоритетів та посиленні відчуття власної ефективності. Роль психолога полягає у супроводі трансформації травматичного досвіду в ресурс особистісної сили, необхідний для подальшої соціокультурної регенерації суспільства [1].

Невід'ємним складником стабільності в умовах медіатизованої війни виступає інформаційна гігієна. Формування медіаграмотності дозволяє мінімізувати ефект «вторинної травмизації», зумовлений безперервним потоком деструктивного контенту. Підсумковим етапом такої підготовки є орієнтація на феномен посттравматичного зростання (ПТЗ). Належна психологічна підтримка та рефлексія здатні перетворити пережитий біль на «ресурс сили», забезпечуючи не лише виживання, а й подальшу соціокультурну регенерацію суспільства [1].

Окрім індивідуальних ресурсів, фундаментальну роль відіграє колективна стійкість. Взаємодопомога в малих групах (навчальних підрозділах) формує «соціальний щит», що нівелює наслідки екстремальних стресорів. Реалізація принципу «рівний-рівному» сприяє оперативній ідентифікації ознак декомпенсації та наданню вчасної першої психологічної допомоги. Подолання стигматизації ментальних проблем через культуру відкритого діалогу є обов'язковою умовою збереження боєздатності колективу. Така стійкість базується на міжособистісній довірі, спільних ціннісних орієнтирах та усвідомленні приналежності до значущої мети.

Окремим аспектом резильєнтності в умовах війни виступає етична стійкість особистості. Здатність зберігати людську гідність та дотримуватися моральних норм у дегуманізуючих обставинах стає вищим проявом адаптаційного потенціалу. Для фахівців сектору безпеки і оборони цей складник формує фундамент професійної честі. Сформований внутрішній «етичний компас» дозволяє протистояти деструктивним емоціям – ненависті чи розпачу – та забезпечує незмінний фокус на захисті прав людини й забезпеченні правопорядку [2].

Формування психологічної стійкості молоді в умовах війни є не лінійним процесом, а багатокомпонентною системою, що інтегрує когнітивну гнучкість, емоційний інтелект та стійку систему моральних цінностей. Ефективність такої підготовки детермінується поєднанням теоретичної бази, практичних навичок саморегуляції та колективної підтримки. Системна реалізація цих складників у поєднанні з державними стратегіями психологічного супроводу є запорукою становлення професійно компетентного та ментально стабільного покоління фахівців, здатних до ефективного функціонування в умовах екстремальних викликів.

Список біографічних посилань

1. Кузікова С., Зливков В., Лукомська С., Щербак Т., Котух О. Психологічний супровід особистості в умовах війни: навч. посібник. Київ. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2024. 260 с.

2. Чепіга, Л. П. Життестійкість особистості в умовах воєнного часу. *Особистість, суспільство, війна* : тези доп. учасників міжнар. психолог. форуму (м. Харків, Україна, 26 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України. – Харків : ХНУВС, 2024. – С. 340-345. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/07d7ef5c-7922-42e3-a09d-2d5fa19cafc0/content>

Одержано 30.04.2026

Аріна Олександрівна БГУНЯК,

*аспірантка кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5*

*Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3272-8284>*

Науковий керівник:

Яна Сергіївна ПОНОМАРЕНКО,

*доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5*

*Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3374-3930>*

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ДІЙ У СИТУАЦІЯХ ПРОФЕСІЙНОГО РИЗИКУ ЯК ПРОБЛЕМА ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

У сучасних умовах трансформації безпекового середовища, зростання частоти кризових подій, воєнних загроз і ускладнення змісту правоохоронної діяльності проблема психологічної готовності працівників поліції до дій у ситуаціях професійного ризику набуває особливого значення для

юридичної психології. У межах цієї галузі психологічна готовність становить інтерес не лише як індивідуально-психологічна характеристика, а як чинник, що безпосередньо впливає на якість прийняття рішень, правомірність професійної поведінки, контрольованість дій у ситуаціях загрози та здатність працівника поліції зберігати функціональну надійність у складних службових обставинах. Саме тому юридико-психологічний аналіз психологічної готовності повинен виходити за межі традиційного розуміння стресостійкості та охоплювати ширший спектр особистісних, регуляторних і професійно значущих ресурсів.

Сучасні дослідження чинників психологічної готовності поліцейських до дій у кризових та воєнних ситуаціях свідчать про її багатокомпонентний характер та зумовленість комплексною взаємодією емоційної стійкості, мотиваційної включеності, внутрішньої мобілізації, самоконтролю та здатності до психологічної саморегуляції [1]. У юридико-психологічному вимірі це дозволяє розглядати психологічну готовність як інтегративну умову забезпечення правомірного, професійно виваженого й поведінково контрольованого реагування в ситуаціях, де працівник поліції одночасно діє під впливом ризику, дефіциту часу, підвищеної відповідальності та нормативних обмежень. За такого підходу психологічна готовність постає не як допоміжна властивість особистості, а як психологічний механізм забезпечення надійності професійної поведінки в юридично значущих умовах.

Особливе місце в структурі психологічної готовності посідають мотиваційно-вольові механізми, оскільки саме вони забезпечують перехід від потенційної спроможності до реальної професійної дії в умовах ризику. У дослідженнях мотиваційно-вольових детермінант психологічної готовності поліцейських до екстремальної діяльності наголошується, що внутрішня мотивація професійного обов'язку, здатність до вольової мобілізації, самоконтроль та цілеспрямованість в умовах небезпеки є ключовими передумовами ефективного виконання службових завдань [2]. Для юридичної психології це має особливу цінність, оскільки вказує на те, що психологічна готовність слід розглядати не лише як передумову ефективності, а і як регулятор правослухняної, професійно нормативної поведінки, здатної протидіяти імпульсивності, дезорганізації та помилковим рішенням у стресогенних обставинах.

Водночас методологічно важливим є розмежування понять психологічної готовності до дій у ситуаціях професійного ризику та загальної схильності до ризикованої поведінки. У сучасних психологічних концепціях ризику наголошується, що ризик як психологічний феномен може мати різну природу: від конструктивної готовності до дії в умовах невизначеності до деструктивної схильності до необґрунтованих або імпульсивних вчинків [3]. У зв'язку з цим у юридичній психології особливо важливо

відмежовувати професійно доцільну готовність до ризику, яка спирається на самоконтроль, нормативну орієнтацію та усвідомлення меж професійної відповідальності, від ризикованої поведінки як прояву зниженого поведінкового контролю або викривленого оцінювання загрози. Таке розмежування є принципово важливим для побудови валідних моделей психодіагностики, професійного відбору та психологічного супроводу працівників поліції.

У сучасних роботах, присвячених психологічній готовності працівників поліції до дій в умовах ризику та екстремальної професійної діяльності, підкреслюється необхідність системного підходу до її формування, що поєднує психодіагностичні, профілактичні та розвивальні засоби [4]. У цьому контексті перспективним для юридичної психології є розгляд психологічної готовності як багатокомпонентного конструкту, що інтегрує мотиваційно-ціннісні, емоційно-регулятивні та професійно-поведінкові ресурси. Такий підхід дозволяє не лише точніше окреслити межі феномена, а й сформувати методологічне підґрунтя для розроблення спеціалізованих програм психологічної підготовки працівників поліції до дій у ситуаціях юридично значущого ризику, де результатом має бути не лише зростання стійкості, а й збереження професійної адекватності, правомірності рішень та поведінкової надійності.

Отже, у межах юридичної психології психологічна готовність працівників поліції до дій у ситуаціях професійного ризику доцільно розглядати як складний інтегративний феномен, що поєднує особистісні ресурси, регулятивні механізми та професійно значущі способи поведінкової організації. Теоретично та методологічно перспективним є перехід від вузького трактування готовності як стресостійкості до її розуміння як системи психологічних умов забезпечення професійно вираженої, контрольованої та нормативно відповідної поведінки в умовах ризику. Саме такий підхід відкриває можливості для подальшого розвитку психодіагностики, професійного відбору та програм психологічного супроводу в системі підготовки працівників поліції. У прикладному аспекті це створює підґрунтя для розроблення диференційованих критеріїв оцінювання психологічної готовності працівників поліції до дій у ситуаціях професійного ризику, а також для побудови юридико-психологічно обґрунтованих програм підготовки, спрямованих на підтримання поведінкової надійності, правомірності професійних рішень і психологічної стійкості в умовах службової невизначеності.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення структурно-функціональної моделі психологічної готовності працівників поліції до дій у ситуаціях професійного ризику з урахуванням специфіки юридично значущих умов службової діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Пономаренко Я. С., Шиліна А. А., Греса Н. В. Чинники психологічної готовності поліцейських до дій у кризових та воєнних ситуаціях. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2025. № 3. С. 80–86. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-3-11>.
2. Пономаренко Я. С., Шиліна А. А. Мотиваційно-вольові детермінанти психологічної готовності поліцейських до екстремальної діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2025. Т. 36 (75), № 3. С. 111–116. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.3/16>.
3. Бондзик Д. М. Психологічні концепції ризику та ризикованої поведінки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридична психологія*. 2025. № 1. С. 56–63. <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2025-1-7>.
4. Бігуняк А. О. Психологічна готовність працівників поліції до дій в умовах ризику та екстремальної професійної діяльності. *Психологічні читання: матеріали XI наук.-практ. конф. молодих вчених* (м. Харків, 6 лют. 2026 р.) / МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2026. С. 36–38. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/24861>.

Одержано 27.04.2026

Сергій Валерійович БОЙКО,

*здобувач третього рівня вищої освіти
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1882-9522>*

Науковий керівник:

Іван Миколайович ОХРИМЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор,
викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОФАЙЛІНГУ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Питання впровадження кримінального профайлінгу у практичну діяльність працівників Національної поліції України вже давно привертає увагу науковців-теоретиків та практиків. Однак і досі у науковому середовищі триває дискусія щодо основних аналітичних категорій цього допоміжного криміналістичного методу. Сучасний вітчизняний науковий наратив містить такі визначення, як: «поведінковий портрет», «психологічний портрет», «психологічний профіль», «кримінальний профайлінг», «оперативний профайлінг» тощо. Його зміст визначається як: «метод»,

«методика», «сукупність методів та методик», «діяльність». Він також може розглядатися з точки зору аналітичного процесу, систему спеціальних заходів, технологію оцінки та прогнозування поведінки суб'єкта злочину.

Відсутність термінологічної єдності спостерігається і в англomовній науковій літературі. Аналізуючи наукові твори ми можемо зустріти наступні дефініції: «профілювання правопорушників», «профілювання кримінальної особистості», «слідче профілювання», «психологічне профілювання». Опис самого терміну може містити такі категорії, як «інструмент», «висновок», «техніка», «процес», «збір зачіпок», «біологічний нарис поведінкових патернів, трендів і тенденцій» тощо.

Окреслена методологічна невизначеність щодо сутності та змісту кримінального профайлінгу вказує на відкритість цієї дискусії серед науковців. Однак накопичення різнорідних наукових поглядів лише ускладнює формування єдиної концепції, необхідної для подальшого впровадження профайлінгу практику. Саме тому, на нашу думку, доцільно дослідити еволюцію цього допоміжного криміналістичного методу.

Розвиток кримінального профайлінгу відбувався протягом тривалого часу та пройшов чотири етапи:

1. Донауковий етап пов'язаний з першими кроками до кримінального профайлінгу та пов'язаний з церковно-релігійним, антропологічним, умовно, судово-криміналістичним та біопсихологічним підходами. Перший метод пов'язаний з діяльністю інквізиції та появою у 1486 р. твору «Молот відьом». Він містив опис характеристик, притаманних відьмам та еретикам з метою їх ідентифікації [8, с. 11]. Розвиток другого підходу обумовлений формулюванням у 1876 р. Ч. Ломброзо своєї концепції атавістичного злочинця. В рамках неї дослідник сформулював вісімнадцять антропологічних ознак, що вказували на вродженого злочинця [9, с. 102]. Третій підхід, що був сформульований Г. Гроссом у 1893 р., спирався на аналіз місця злочину та метод індукції. Зроблені на місці злочину умовиводи дозволяли дійти до висновку про певні риси особи суб'єкта злочину [4, с. 863]. Яскравим представником четвертої концепції можна назвати Е. Кречмера, який у 1921 р. відзначав наявність взаємозв'язку між будовою тіла та делінквентною поведінкою [5, с. 255].

2. Ідеографічний етап характеризується виникненням методу діагностичної оцінки та аналізу кримінальних розслідувань. У цей час формується розуміння самої концепції кримінального профайлінгу та з'являється його методологічна основа. Метод діагностичної оцінки відображений в аналізах, наданих у 1888 р. Т. Бондом та у 1956 р. Дж. Брюсселом. Дослідники спиралися на власні знання з метою аналізу виявлених доказів [1, с. 14]. Другий метод, сформульований агентами ФБР у 70-ті рр. XX ст., призвів до інституційного оформлення кримінального профайлінгу та його аналітичних категорій. Вони відзначали, що кримінальний профайлінг є слідчим

методом, який дозволяє виявити основні особистісні та поведінкові характеристики злочинця на основі аналізу скоєного злочину [3, с. 9]. Реконструкція особистості злочинця відбувалася на підставі аналізу виявлених на місці злочину речових доказів та розподілення суб'єктів злочину за певними критеріями на організований та дезорганізований типи.

3. Номотетичний етап виникнув внаслідок кризи валідності інструментів, які використовували спеціалісти у попередні роки. Ключовою особливістю цього етапу стало поєднання наукових знань та статистичних методів. Головними напрямками цього етапу стала «Слідча психологія» Д. Кантера та «Географічне профілювання» К. Россмо. Автор першого методу формулював його у 1990 р. як рамковий підхід для інтеграції різноманітного спектра аспектів психології в усі сфери кримінальних і цивільних розслідувань [1, с. 19]. У свою чергу К. Россмо у 1994 р. визначав свій метод як слідчий інструмент, який формально окреслює способи, за допомогою яких екологічна кримінологія та пов'язані з нею дослідження можуть сприяти затриманню невідомих правопорушників [7, с. 136].

4. Сучасний етап полягає у симбіозі статистичних даних та індивідуального випадку. Яскравим представником цього етапу є метод аналізу поведінкових доказів Б. Турвея, вперше сформульований у 1999 р. Автор відзначав, що в рамках цього методу кримінальним профайлінгом є виведення характерних рис злочинця з фізичних та поведінкових доказів, які є в наявності слідства. Під поведінковими доказами дослідник має на увазі будь-які докази, які вносять вклад у розуміння обставин злочину. Методологічні основи цього методу ґрунтуються на твердженні, що поведінкові докази напряму пов'язані з фізичними та психологічними рисами особистості суб'єкта злочину. Дослідник наголошував, що метод представляє собою постійний динамічний, критичний аналітичний процес, який досліджує поведінку злочинця в міру її змін [8, с. 122].

Резюмуючи наведений аналіз ми можемо констатувати трансформацію кримінального профайлінгу від церковно-релігійного інструменту переслідування до науково-обґрунтованого криміналістичного методу. В межах наведених нами підходів було напрацьовано визначення основних аналітичних категорій, що пояснює причини термінологічної поліваріативності. Проте неможливо не погодитися з думкою дослідника Р. Кошіша про спробу описати одну й ту саму концепцію [6, с. 2].

На нашу думку, кримінальний профайлінг - це допоміжний криміналістичний метод, який спирається на науково обґрунтовані теорії і концепції та спрямований на виокремлення значущих рис, властивостей та характеристик суб'єкта злочину. Його метою є надання відповідей на поставлені питання шляхом створення профілю суб'єкта злочину. Варто також сказати, що розроблений кримінальний профіль має сприйматися як статичне узагальнення рис, властивостей та характеристик суб'єкта

злочину. Він є лише інтерпретацією окремих аспектів особистості злочинця, що проявилися у злочині. В залежності від способу застосування кримінальний профіль може мати превентивну, оперативно-розшукову, судово-слідчу чи пенітенціарно-корекційну спрямованість.

Список бібліографічних посилань

1. Canter, D. (1994). Criminal shadows: Inside the mind of the serial killer. HarperCollins.
2. Canter, D. V. (2004). Offender profiling and investigative psychology. Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling, 1(1), 1-15.
3. Douglas, J. E., & Burgess, A. E. (1986, December). Criminal profiling: A viable investigative tool against violent crime. FBI Law Enforcement Bulletin, 55(12), 9-13.
4. Gross, H. (1907). Criminal investigation: A practical handbook for magistrates, police officers, and lawyers. The Specialist Press.
5. Kretschmer, E. (1925). Physique and character: An investigation of the nature of constitution and of the theory of temperament (W. J. H. Sprott, Trans.). K. Paul, Trench, Trubner & Co.
6. Kocsis, R. (2006). Criminal profiling: Principles and practice. Humana Press.
7. Rossmo, D. K. (2025). Geographic profiling (2nd ed.). Routledge.
8. Turvey, B. E. (2012). Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis (4th ed.). Elsevier.
9. Ломброзо Ч. Злочинна людина. Київ: SBA Print, 2026. 268 с.

Одержано 01.05.2026

Дар'я Вікторівна ЖОРНЯК,

*здобувач вищої освіти рівня «бакалавр» групи 721п
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»*

Науковий керівник:

Світлана Борисівна ЖАРІКОВА,

*доцент кафедри психології
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6814-6415>*

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ НЕКРИТИЧНОЇ КРЕДИТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ У ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Актуальність дослідження кредитної поведінки молоді, особливо студентів, пов'язана з тим, що саме у цій групі кредитні рішення тісно

переплетені з фінансовою грамотністю, самоконтролем, соціальним порівнянням та навчальною успішністю. Дослідження показують, що кредитні борги студентів можуть бути пов'язані не лише з фінансовими труднощами, а й з академічною поведінкою та благополуччям [1]. Кредитне навантаження у молоді асоціюється зі стресом, зниженням суб'єктивного благополуччя та погіршенням психоемоційного стану, що може посилювати ризик дезадаптивних форм поведінки. Дослідження молодіжної кредитної поведінки демонструють, що наймолодші респонденти частіше допускають можливість неповернення боргу і частіше виправдовують порушення зобов'язань, що відбиває слабку нормативну стійкість. У наукових публікаціях з проблеми молодіжної девіантності підкреслюється, що фінансові труднощі та відчуття соціальної несправедливості можуть підштовхувати до незаконних способів заробітку. Водночас некритичну кредитну поведінку слід розглядати не як самотїйну причину девіантності, але як один із маркерів підвищеної соціальної та поведінкової вразливості до асоціальних практик [2].

Розглянемо основні чинники, які, за висновками дослідників, формують некритичну кредитну поведінку. Соціальне порівняння — прагнення «не відставати від інших» — разом зі схильністю до імпульсивних покупок сприяє позитивному ставленню до кредитів. У результаті це підсилює намір молоді користуватися позиковими коштами в майбутньому. Соціальний тиск, що проявляється у бажанні відповідати стандартам споживання однолітків, часто змушує молодих людей жити не за своїми фінансовими можливостями. Цей ефект посилюється впливом соціальних мереж, які створюють викривлене уявлення щодо способу життя інших. Імпульсивність і орієнтація на миттєве задоволення проявляються через слабкий самоконтроль і схильність до спонтанних витрат, що підвищує ризик необдуманого запозичення та труднощів із поверненням боргів [4]. Водночас поєднання впливу соціального порівняння та тиску оточення сприяє тому, що молодь сприймає кредит як інструмент підтримки рівня споживання, прийнятого серед однолітків. А взаємодія соціального порівняння з імпульсивністю формує ще більш прихильне ставлення до кредитування та готовність використовувати його надалі [4]. Поступово відбувається нормалізація боргу: кредит стає звичним явищем, особливо для тих, хто виріс у сім'ях із високою закредитованістю [5]. При цьому зростає ризик надмірної заборгованості, адже молодь активно піддається маркетинговому впливу фінансових установ і може накопичувати значні борги ще до початку повноцінної трудової діяльності [4]. Низький рівень фінансової грамотності у поєднанні з прагненням до демонстративного споживання підсилює готовність брати кредити заради бажаного стилю життя. Крім того, необачні фінансові рішення часто пов'язані з емоційною нестабільністю, тривожністю, стресом, самотністю та заниженою

самооцінкою [6]. Важливим чинником є й слабка орієнтація на майбутнє: для такої поведінки характерне недооцінювання довгострокових наслідків боргу та переоцінка негайної вигоди. Натомість самоконтроль і сумлінність зазвичай пов'язані з більш відповідальним ставленням до погашення зобов'язань. Дослідження також показують, що за низького самоконтролю та високої емоційної нестабільності зростає ймовірність прострочень, заборгованості та фінансового стресу. При цьому сама лише фінансова грамотність не повністю визначає поведінку: особистісні риси можуть мати самостійний і навіть більш істотний вплив [7].

Отже, некритична кредитна поведінка молоді формується під впливом комплексу факторів — імпульсивності, орієнтації на швидке задоволення потреб, слабкого самоконтролю, схильності до соціального порівняння та чутливості до думки оточення. За таких умов кредит сприймається не стільки як фінансове зобов'язання, скільки як засіб підтримання бажаного способу життя та соціального статусу. Водночас емоційні труднощі та невпевненість можуть посилювати ризик необачних запозичень і ускладнювати їх погашення [8]. Загалом, кредитну поведінку не можна пояснити лише рівнем фінансових знань: значну роль відіграють особистісні характеристики, зокрема саморегуляція, сумлінність і здатність враховувати майбутні наслідки [9]. Тому некритичне кредитування варто розглядати як результат взаємодії когнітивних, емоційних і соціально-психологічних чинників [8]. Також встановлено, що нерегулярні платники частіше приймають ірраціональні фінансові рішення, тоді як регулярним платникам властива більш раціональна поведінка [10]. Самоконтроль виступає важливим механізмом запобігання заборгованості [11], а сумлінність — захисним фактором, що знижує ймовірність ризикованих і неза-

е Проведений теоретичний аналіз окреслює напрям подальших емпіричних досліджень, результати яких мають стати науковим підґрунтям для створення профілактичних та корекційних програм, спрямованих на попередження некритичної кредитної поведінки молоді та подолання її соціальної вразливості до асоціальних практик.

Список бібліографічних посилань

- № 2. Р. 368–383.
№ 4. Article 47.
№. 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/349109948_Social_
а
В. 62-73.
ò
№. 3. Р. 699-730.
№. 5. Р. 789-809.

№. 4. Р. 1305-1323.

10. Ö

№. 1. Article 8.

Р.

С

о

§

№

Р

Одержано 28.04.2026

Олена Леонідівна ЖУРАВСЬКА,

*курсант групи ННІ-3-23-304 навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

*кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Професійна компетентність працівника поліції – це комплекс знань, умінь, навичок і особистісних якостей, необхідних для ефективного виконання службових завдань у складних, часто екстремальних умовах. Вона включає не лише правові та тактичні знання, але й психологічну готовність до спілкування з громадянами, стресостійкість, емоційну регуляцію та прийняття правильних рішень.

Юридична психологія як галузь психологічної науки, що знаходиться на межі права і психології, вивчає психічні процеси у сфері правових відносин. Юридична психологія відіграє важливу роль у формуванні професійної компетентності поліцейських, допомагаючи розуміти психологічні особливості поведінки людей, запобігати конфліктам і підтримувати психологічну стійкість самих працівників. Особливо актуально це в

умовах дії режиму воєнного стану в Україні, коли зростає кількість стресових ситуацій і конфліктів [1].

Юридична психологія досліджує закономірності функціонування психіки в правовій сфері, зокрема в правоохоронній діяльності. Знання з юридичної психології допомагають формувати у поліцейських професійно важливі якості: комунікативну та конфліктологічну компетентність, емоційну стійкість і правосвідомість.

Професійна компетентність поліцейського складається з наступних компонентів: когнітивного (знання), операційного (уміння), мотиваційного (ставлення до служби) та особистісного (психологічні риси). Вивчення юридичної психології впливає на всі ці компоненти, надаючи інструменти для психологічного аналізу ситуацій, прогнозування поведінки правопорушників і саморегуляції. Так, вивчення юридичної психології дозволяє краще розуміти механізми мотивації злочинної поведінки, особливості спілкування з потерпілими та свідками, а також запобігати професійній деформації особистості поліцейського. Без психологічної підготовки навіть високі правові знання не гарантують ефективної роботи в реальних умовах [2].

Отже, юридична психологія відіграє ключову роль у кількох практичних аспектах підготовки поліцейських:

1. Формування комунікативної та конфліктологічної компетентності. Поліцейський часто працює в умовах конфлікту. Юридична психологія навчає технікам конструктивного спілкування, деескалації напруги та врахування психологічних особливостей різних категорій громадян. Це особливо важливо під час патрулювання, спілкування з неповнолітніми чи особами в стані афекту. [3].

2. Розвиток психологічної стійкості та готовності до ризику. Професійна діяльність поліції пов'язана зі стресом, небезпекою і дефіцитом часу. Юридична психологія допомагає формувати стійкість до негативних емоцій, розвивати саморегуляцію і запобігати вигоранню. Вона включає тренінги, моделювання ситуацій і роботу з емоційною сферою особистості.

3. Психологічний супровід і психопрофілактика. У системі Національної поліції юридична психологія використовується для психологічного відбору, моніторингу стану працівників і проведення дебрифінгу після критичних інцидентів. Це підвищує професійну надійність і зменшує ризик помилок.

У сучасних умовах війни роль юридичної психології зростає, оскільки поліцейські стикаються з додатковими стресогенними факторами: бойовими діями, евакуаціями, роботою з постраждалими [4].

Без достатнього використання знань юридичної психології професійна компетентність поліцейських не бути неповною: виникають помилки у спілкуванні, підвищений рівень стресу, професійна деформація та знижена ефективності служби.

Вважаємо необхідним:

- 1) розширити обсяг психологічних дисциплін у програмах підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських;
- 2) активніше впроваджувати практичні тренінги (рольові ігри, моделювання конфліктів, техніки саморегуляції);
- 3) вдосконалювати систему психологічного супроводу в підрозділах, включаючи регулярні консультації та профілактику вигорання;
- 4) враховувати індивідуальні особливості (гендерні, вікові) при формуванні програм підготовки.

Отже, юридична психологія є фундаментальним фактором формування професійної компетентності працівників поліції. Вона забезпечує не лише теоретичні знання, але й практичні навички психологічної готовності, комунікації та стресостійкості. У сучасних українських реаліях, особливо під час воєнного стану, її роль стає ще більш значущою для забезпечення ефективної правоохоронної діяльності та захисту прав громадян.

Подальше вдосконалення психологічної підготовки на основі юридичної психології дозволить підвищити якість роботи Національної поліції України та знизити негативні наслідки професійного стресу.

Список бібліографічних посилань

1. Тюріна В., Зорій Я. Роль юридичної психології як фактору формування конфліктологічної компетентності як професійно значущої якості особистості офіцера системи психологічного забезпечення курсантів (слухачів) закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання працівників Національної поліції України в умовах воєнного стану. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2026. № 27. С. 148–161. – URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1754/1603> (дата звернення: 26.04.2026).

2. Галич М. Ю. Особливості впливу умов професійної діяльності поліцейських на емоційну сферу особистості. *Юридична психологія*. 2021. № 2 (29). С. 44–52. URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1479> (дата звернення: 26.04.2026).

3. Барко В. І., Остапович В. П., Барко В. В. Професійна психологічна підготовка поліцейських Національної поліції України : монографія. Харків : НАНГУ, 2020. 388 с.

4. Стасюк О. Професійно-психологічна підготовка поліцейського : навчально-методичний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/52333/3/ProfPsycholPidgotPolic_5-4-23.pdf (дата звернення: 26.04.2026).

Одержано 27.04.2026

Дар'я Дмитрівна ІЩУК,

здобувач вищої освіти рівня «бакалавр» групи 720п
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»

Науковий керівник:

Світлана Борисівна ЖАРІКОВА,

доцент кафедри психології
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»;

О

R

ПСИХОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МОЛОДІ ДО БУЛІНГУ

Булінг являє собою складне соціально-психологічне явище, яке розглядається як нетипова ситуація в учнівському колективі. Він проявляється у тривалому та систематичному фізичному або психологічному насильстві, спрямованому на одного учня з певною особистою метою з боку кривдника [1].

Під терміном «булінг» слід розуміти явище колективної агресії, що проявляється у тривалому переслідуванні та заподіянні шкоди потерпілому. Використовуючи різні методи тиску, агресори завдають людині фізичної, моральної або матеріальної шкоди. Такий деструктивний вплив підриває здоров'я особистості та нерідко призводить до скоєння кримінальних правопорушень [2]. Серед усіх учасників булінгу найбільш негативних наслідків зазнає жертва. Особа, з якої постійно знущаються, втрачає відчуття безпеки, постійно перебуває у стані страху та стресу, втрачає повагу до себе, проявляє залежність від думки інших, неспроможність позиціонувати свої інтереси та схильність займати позицію підкорення [1]. Довід булінгу залежить не лише від атмосфери в школі чи родині. Ключовим фактором стійкості або вразливості дитини є її особистісні якості: темперамент, емоційна стабільність, відкритість та навички саморегуляції. Саме ці внутрішні ресурси, взаємодіючи із зовнішнім середовищем (стосунками з однолітками та підтримкою дорослих), визначають, чи стане дитина жертвою цькування, як довго воно триватиме та наскільки важкими будуть наслідки для психіки [3]. Підлітків, толерантних до булінгу, найчастіше відрізняє не «слабкий характер», а поєднання психологічних особливостей, які знижують захист від цькування і заважають активно

.

о

г

9

/

0

0

йому протистояти. У дослідженнях до таких особливостей відносять високу тривожність, емоційну вразливість, низьку самооцінку, погану регуляцію емоцій, слабкі навички спілкування та вирішення конфліктів, соціальну ізоляцію чи дефіцит підтримки з боку однолітків та дорослих. Такі підлітки сильніше переживають оцінки інших, болісно переносять конфлікт та легше стають мішенню для булінгу [4; 5]. Низька самооцінка і слабка впевненість у собі знижують можливість захищати свої кордони і просити про допомогу [6]. Їм складніше зберігати спокій, відповідати впевнено та не «провалюватися» у сором чи розгубленість [7].

Водночас, науковці вказують, що в певної частки осіб цькування під час навчання не спровокувало негативних наслідків і не завадило їх успішному психологічному та фізичному функціонуванню [8]. Це дозволяє припустити наявність у них комплексу характеристик, що забезпечують резильєнтність до булінгу, котра розуміється як багаторівнева здатність особистості, заснована на внутрішніх якостях та зовнішній підтримці, яка запобігає залученню до булінгу та пом'якшує його психічні та соціальні наслідки. Це здатність дитини/підлітка чи дорослого підтримувати відносно хороший психічний добробут та функціонування, незважаючи на пережитий булінг, спираючись на особисті та соціальні ресурси, які знижують ймовірність залучення до цькування та/або послаблюють його негативні наслідки [9]. Важливими зовнішніми ресурсами резильєнтності до булінгу вважають підтримку друзів, вчителів та сім'ї, підтримуючий клімат у школі, стабільні дружні зв'язки, наявність емоційно «доступних» дорослих. Значущими особистісними ресурсами виступають самооцінка, емоційна стабільність, оптимізм, впевненість у собі, автономія, навички асертивної поведінки та саморегуляції, вміння просити про допомогу, не ізолюватися, спроможність зберігати контакт із безпечними дорослими та не приймати агресію як норму [10]. Психологи наголошують: якщо потрібно допомогти жертві цькування, мета зазвичай не в тому, щоб «зробити її терплячою до булінгу», а в тому, щоб підвищити її захисні ресурси та знизити вразливість до цькування. Тобто резильєнтність – це не терпіння до насильства, а здатність не руйнуватися під його впливом [9].

Наше дослідження було спрямоване на емпіричну деталізацію окремих психологічних характеристик резильєнтних до булінгу старшокласників, які склали першу групу з 18 осіб. До другої групи увійшли 16 респондентів, толерантних до булінгу. У психодіагностичній процедурі були задіяні: опитувальник «Психологічні межі» Е. Гартманна та шкала фрустраційного дискомфорту Н. Геррінгтона.

Отримані результати свідчать, що резильєнтність до булінгу знаходить свій вираз у більшій товщині психологічних меж особистості, більшій фрустраційній толерантності. Відповідно до цього, якісна специфіка

резильєнтності до булінгу полягає у вищій здатності до адаптації у стресових ситуаціях, стійкості до зовнішнього тиску, відчутті власної компетентності, схильності створювати стабільну групову ідентичність із одночасним збереженням особистої ідентичності у взаєминах; а також у більш розвиненій здатності критично оцінювати фрустраційні ситуації, протидіяти їхнім впливам без деструктивних наслідків, контролювати стан фрустрації та застосовувати конструктивні моделі поведінки в умовах перешкод.

Виявлення психологічних чинників, що сприяють позитивному життєздійсненню молоді, яка пережила негативні події, такі як цькування, може сприяти розробці успішних терапевтичних втручань, програм реабілітації та підтримки для жертв булінгу.

Список бібліографічних посилань

1. Бойчук П. М., Козігора М. А., Романюк А. М. Булінг як соціально-психологічне явище у сучасному освітньому просторі. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021, Т. 2, №. 3. С. 10-16.

2. Суденко Ю. Превенція булінгу в освітньому середовищі. *Юридична психологія*. 2020. Т. 27, №. 2. С. 41-47.

3. Гришутіна О. П. Індивідуальні відмінності реагування на соціальну агресію, як модератори переживання булінгу в умовах подібного шкільного та сімейного виховання. *The 12th International scientific and C. 774-779*.

№. 1, Р. 51-62.

№. 11. Р. 997-1006.

№3. Р. 418–431.

Одержано 28.04.2026

Ольга Іванівна ОХРІМЕНКО,

курсантка 204 навчальної групи

навчально-наукового інституту поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7966-6992>

Науковий керівник:

Олександр Леонідович МАРТЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри юридичної психології

Національної академії внутрішніх справ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК-ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Самореалізація жінки в межах сектору безпеки є об'єктивною реальністю даного часу, підсиленою дією воєнного стану. Питомої ваги додає ще й специфіка виконуваних службових завдань, пов'язаних з систематичними стресовими ситуаціями та ризиками. Проте самореалізація особистості жінки є здійсненням можливостей розвитку «власного-Я», що виявляється в спільній професійній діяльності, прийнятті рішень, взаємодії з оточенням тощо. Самореалізація передбачає гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом застосування адекватних зусиль, спрямованих на розкриття генетичного та індивідуального потенціалу. Проте на шляху реалізації в професійній сфері, жінки-поліцейські нерідко стикаються із певними перешкодами.

Загалом можна стверджувати, що професійна самореалізація проходить декілька етапів свого відображення та заснована на проблемах появи, розвитку, самовдосконалення особистості жінки-поліцейського, а саме:

1 етап – професійне самовизначення – усвідомлений вибір професії з урахуванням власних можливостей і здібностей, вимог професійної діяльності та соціально-економічних умов [1]. Слід зазначити, що особливості самореалізації жінки залежить від рівня та задоволення її потреби в професійних сфері, у тому числі в межах сектору безпеки, а також від системи її ціннісних орієнтацій;

2 етап – професійний розвиток – професійна адаптація жінок-поліцейських, їх практичний розвиток, що обумовлений динамікою особистості взагалі, з засвоєнням подекуди нового досвіду, знань, умінь; застосування цих знань у службовій діяльності; статусний прогрес особистості; кваліфіковане самовдосконалення. Професійна самореалізація є єдиним цілим, з усією сукупністю найважливіших факторів у формуванні особистості фахівця. Цей етап професійної самореалізації впливає на творчу самореалізацію в професії;

3 етап – професійне становлення – підвищення рівня професіоналізму; набуття службового авторитету; досягнення високих показників активності й самостійності, нестандартних підходів у різних проявах службової діяльності по лінії сектору безпеки (комунікація, взаємодія, прийняття рішень тощо) [2].

Слід також зауважити, що окреслені етапи професійної самореалізації жінки як представника сектору безпеки перебувають у постійній взаємодії. Так, зокрема, професійне становлення обов'язково охоплює потреби у визнанні і розвитку та саморозвитку, можливість і реальність її задоволення, а також потребу в професійному самозбереженні [3].

Разом із тим, професійне становлення поліцейських – це формування їх ділової спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграція, готовність до постійного індивідуального зростання, пошуку оптимальних прийомів якісного й творчого виконання діяльності у відповідності до особистісного потенціалу [4]. На нашу думку, в системі показників сприятливого потенціалу фахівця сектору безпеки варто загалом виокремлювати: комунікативні уміння й навички ефективної міжособистісної взаємодії; розвиненість навичок розумової діяльності при відборі та селекції службової інформації, професійну спостережливість; нестандартні підходи та обґрунтованість щодо прийняття службових рішень; емоційна та психофізична стійкість до дій в екстремальних умовах; здатність до саморегуляції та самоконтролю власної поведінки; певні волевові якості; схильність до саморозвитку та самовдосконалення тощо. Всі наведені складові професійного становлення поліцейських значною мірою відображаються в службовій діяльності та визначають їх успішність.

У межах окресленої проблематики видається доцільними приділення уваги й проблемі прояву невизначеності жінок-поліцейських щодо вибору простору професійної самореалізації. Вона заснована на стереотипах та упередженнях, що існують як на рівні побутової моралі, так і в професійному середовищі. Зокрема, аналогічні нестійкі позиції щодо участі жінок у поліцейській діяльності провокується параметрами та, подекуди, ідеологічними дефектами соціальної (референтної) групи (наприклад, в підрозділах карного розшуку мають працювати виключно чоловіки, а жінкам відводяться виключно кадрові та/або штабні функції). У зв'язку з цим, актуальності серед найважливіших характеристик особистості жінки-поліцейського набуває її стійкість, можливість впоратись із невизначеністю, здатність впоратися з ситуацією в умовах значної екстремальності та ризику тощо. Беручи до уваги той факт, що ризик є необхідною складовою професійної діяльності поліцейських, представниці сектору безпеки при виконанні обов'язків нерідко потрапляють в ситуації ризику. Невід'ємною частиною такого роду ситуацій, крім загрози благополуччю, є складність підбору стратегії поведінки щодо прийняття службових рішень суб'єктом поліцейської діяльності через невизначеність можливих наслідків [5].

Результати деяких досліджень свідчать, що гендерні та індивідуальні характеристики є визначальними факторами у процесі прийняття рішень. Очевидно, чоловіки у цьому питанні, відрізняються від жінок [6]. Наприклад, чоловіки більш конкурентоспроможні, оптимістичні, авантюрні та надмірні у досягненні успіху порівняно з жінками. Ці характеристики відіграють важливу роль у готовності до ризику, оскільки в ряді досліджень

вказується, що ці характеристики позитивно пов'язані з ризикованою поведінкою, насамперед в екстремальних ситуаціях. Безперечно, існують гендерні відмінності й в оцінці ризику. Аналіз особливостей уявлень про ризик відкриває можливості вивчення того, як розуміють ризик в професійній діяльності жінки-поліцейські, як будують свою поведінку і соціальні відносини, керуючись тим чи іншим сприйняттям ризику. Оскільки уявлення про ризик знаходить своє відображення в когнітивному просторі свідомості та нерідко задає характер подальшої взаємодії, можна припустити, що від особливостей усвідомлення ризику у жінок-поліцейських буде залежати тип побудови професійної діяльності, її характер та ефективність.

Отже, поліцейська діяльність висуває підвищені вимоги до психологічних якостей особистості, у тому числі, жінок. Необхідною умовою для успішної самореалізації жінок-поліцейських є підвищення психологічної готовності до професійного ризику. Крім того, в силу домінування специфічних стереотипних уявлень у підрозділах жінки стикаються з труднощами адаптації до умов служби в поліції, домінуючого чоловічого середовища й поліцейської субкультури; з несприйняттям їх колегами як повноцінних працівників.

Список бібліографічних посилань

1. Tyshchenko, I. A. (2014). Concept of self-realization of mature women in the profession. *Science and Education*, 5, 84–89.
2. Nikitina, I. V., & Nikitin, Y. V. (2009). Interaction of education market and labour market as a strategic component of scientific-technical sphere of national security of Ukraine: gender aspect. *Actual Problems of Economics*, 99, 180–189.
3. Stroyanovska, O., Dolynska, L., Shevchenko, N., Yermakova, S., Matiash-Zaiats, L., & Kriukova, O. (2021). Features of students ideas about life success. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(1), 136–155. <http://dx.doi.org/10.70594/brain/12.1/175>
4. Ганжа О. О. Особливості формування професіоналізму поліцейських, як чиннику їх службової кар'єри. *Юридична наука*. 2020. № 9(111). С. 172–179. <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.21>
5. Logashenko, O., & Lomakina, L. (2008). Methodological problems of psychologo-pedagogical study on the correlation between personality traits and orientations for the life sense searching for future teachers of psychology. *Problems of Education in the 21st Century*, 4, 96–110.
6. Білевич Н. О. Роль психологічної готовності до ризику у професійній діяльності жінок-поліцейських. *Юридична психологія*. 2018. № 2(23). С. 156–170.

Одержано 12.03.2026

Анастасія Олексіївна ПАВЛОВА,

*курсант групи ННІ-3-23-304 навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

*кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ

В сучасній юридичній психології все більше уваги приділяється психологічним механізмам, які забезпечують трансформацію правових норм у реальні моделі поведінки особистості. Правова поведінка є важливим елементом функціонування суспільства, оскільки саме через неї реалізуються норми права у повсякденному житті людини. Формування правової поведінки є складним процесом, що поєднує соціальні, правові та психологічні чинники, серед яких провідне місце займають правосвідомість, правова соціалізація та правова культура.

Правова поведінка не зводиться лише до дотримання зовнішніх норм – вона передбачає внутрішнє прийняття цінностей права, здатність діяти відповідально та розвиток правової правосвідомості. Вона відображає ставлення особистості до правових норм, рівень її правової культури та здатність діяти відповідно до вимог закону [2, с.35].

Правосвідомість - це система знань, оцінок, уявлень, переконань і емоційного ставлення особистості до права, порядку, законності та юридичних норм. Вона формує внутрішню готовність людини дотримуватися правових вимог, оцінювати власні вчинки та поведінку інших людей з позиції законності. Правосвідомість виконує регулятивну функцію, оскільки саме через неї право набуває особистісного значення для індивіда. Високий рівень правосвідомості сприяє добровільному дотриманню

норм права, тоді як її деформація може призводити до правового нігілізму, байдужості до закону або девіантної поведінки.

Правова соціалізація — це процес засвоєння особистістю правових норм, цінностей, зразків поведінки та моделей взаємодії, прийнятих у суспільстві. Вона здійснюється через сім'ю, школу, засоби масової інформації, професійне середовище, правоохоронні органи та інші соціальні інститути. У ході правової соціалізації людина не лише адаптується до правових вимог суспільства, а й перетворює зовнішні правила на внутрішні переконання. Саме це забезпечує не формальне, а усвідомлене дотримання закону. Недостатній рівень правової соціалізації часто стає причиною правопорушень, асоціальної поведінки та труднощів у соціальній адаптації [3].

Правова культура визначається як рівень розвитку правових знань, цінностей, установок і практичних навичок у суспільстві та в окремій особистості. Вона охоплює не лише знання законів, а й повагу до права, готовність захищати власні права та права інших, а також відповідальне ставлення до юридичних обов'язків. Правова культура є показником зрілості громадянського суспільства та ефективності правової системи держави. Високий рівень правової культури сприяє зміцненню законності, довіри до державних інституцій та формуванню стабільного правопорядку [1].

Різні наукові напрями по-різному пояснюють причини дотримання або порушення правових норм, звертаючи увагу як на внутрішні психологічні процеси, так і на вплив соціального середовища.

На думку З. Фрейда, поведінка людини часто залежить від внутрішніх конфліктів між бажаннями, моральними обмеженнями та вимогами суспільства. Саме тому дотримання або порушення закону може бути пов'язане не лише зі свідомим вибором, а й із глибокими внутрішніми переживаннями. К. Юнг доповнював це поняттям архетипів - певних образів і моделей, які існують у колективному несвідомому та впливають на уявлення людини про справедливість, порядок і покарання.

Когнітивно-поведінковий підхід акцентує увагу на тому, що правова поведінка формується у процесі навчання. Людина засвоює певні моделі поведінки через спостереження, повторення, підкріплення та вплив соціального оточення. Велику роль у цьому відіграють сім'я, школа, друзі, професійне середовище та засоби масової інформації. Якщо людина бачить, що дотримання правил приносить позитивні результати, вона частіше буде поводитися правомірно. Якщо ж порушення норм не має негативних наслідків, може формуватися схильність до протиправної поведінки.

Гуманістичний підхід розглядає право як засіб розвитку особистості та її самореалізації. У цьому підході людина сприймається як відповідальна особистість, яка прагне до саморозвитку та усвідомленого вибору. Дотримання правових норм тут розглядається не як страх перед покаран-

ням, а як внутрішня потреба діяти правильно, поважати права інших людей та нести відповідальність за власні вчинки. Тобто правова поведінка є показником моральної зрілості людини.

Соціально-культурний підхід підкреслює, що правова поведінка формується під впливом культури, традицій, цінностей і норм суспільства. У різних країнах і соціальних групах уявлення про справедливість, законність і допустиму поведінку можуть відрізнятися. Саме тому людина за своєю правові норми не лише через закон, а й через соціальне середовище, в якому вона живе. Важливу роль тут відіграють суспільні очікування, моральні норми та колективний досвід.

Отже, сучасні підходи до вивчення правової поведінки показують, що вона формується під впливом багатьох факторів. Це і внутрішні психологічні процеси, і виховання, і особистісний розвиток, і культурне середовище. Саме комплексне поєднання цих факторів дозволяє краще зрозуміти, чому людина дотримується правових норм або, навпаки, порушує їх.

Психологічні механізми формування свідомості правової поведінки є багаторівневими та інтегрують мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові й соціально-комунікативні процеси. Правова поведінка не може бути сформована лише через зовнішні фактори, вона потребує внутрішнього прийняття права, як цінності. А ефективне формування правової поведінки можливе лише за умови поєднання розвитку правосвідомості, правової освіти та підтримки соціально значущих цінностей.

Список бібліографічних посилань

1. Прудіус Т. О. Психологічні механізми нормативно-правової регуляції поведінки особистості. Випускна кваліфікаційна робота. Умань : Уманський державний педагогічний університет, 2024. 84 с. <https://fspro.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/%D0%9F%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%83%D1%81-%D0%A2.%D0%9E.pdf> (дата звернення 24.04.2026)

2. Юридична психологія : навчально-методичний посібник / Г. В. Мухіна ; за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ : ВД «Дакор», 2019. 236 с.

3. URL: <https://studfile.net/preview/7273791/page/5/> (дата звернення 24.04.2026)

Одержано 30.04.2026

Ольга Олексіївна САБАЛДИР,

студентка магістратури Національної академії внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Юридична психологія — це міждисциплінарна галузь науки, що досліджує психологічні закономірності поведінки людини у сфері права. Вона поєднує знання психології та правознавства, оскільки право регулює зовнішні дії людини, а психологія пояснює їх внутрішні причини: мотиви, емоції, переконання та механізми прийняття рішень. Саме тому ефективне правосуддя неможливе без розуміння психології особистості. Однією з головних теоретичних проблем юридичної психології є визначення її предмета та місця у системі наук. Сучасна юридична психологія вивчає правосвідомість, психологію правової поведінки, особливості діяльності правоохоронців, а також психологічні аспекти злочинності, судочинства та правозастосування. Її завдання полягає не лише у поясненні поведінки людини, а й у пошуку шляхів підвищення ефективності правової системи.

Вагомий внесок у розвиток юридичної психології зробив Чезаре Ломброзо — засновник антропологічної школи кримінального права. Він одним із перших звернув увагу на особистість злочинця як об'єкт наукового аналізу та висунув теорію «вродженого злочинця». Хоча його погляди сьогодні оцінюються критично, вони започаткували системне дослідження психології злочинної поведінки.

Подальший розвиток юридичної психології пов'язаний із працями Зигмунда Фрейда, який досліджував роль несвідомих мотивів у поведінці людини, та Карла Юнга, який аналізував психологічні типи особистості. Їхні ідеї вплинули на сучасне розуміння мотивації правопорушень і механізмів поведінки людини в конфліктних ситуаціях.

Важливим напрямом юридичної психології є дослідження правосвідомості та правової культури. Рівень правосвідомості визначає ставлення людини до закону, готовність дотримуватися правових норм і підтримувати правопорядок. На її формування впливають соціальне середовище, моральні цінності, освіта та рівень правової культури суспільства. Методологічною основою юридичної психології є використання психологічних методів дослідження у правовій сфері. Найчастіше застосовують спостереження, інтерв'ю, анкетування, психологічне тестування, експеримент та аналіз документів. Ці методи дозволяють досліджувати мотиви поведінки, емоційний стан людини та особливості прийняття рішень у юридично значущих ситуаціях.

Сучасні дослідження доводять, що психологічні фактори суттєво впливають на правосуддя. Стрес і страх змінюють сприйняття та пам'ять свідка, тому навіть упевнені свідчення можуть бути помилковими. Судові рішення інколи залежать від зовнішніх чинників — втоми, емоційного стану чи психологічного навантаження. Водночас профайлінг дає змогу частково реконструювати особистість злочинця на основі аналізу його поведінки та способу вчинення злочину.

Особливу увагу юридична психологія приділяє діяльності працівників правоохоронних органів. Їхня професія пов'язана з високим рівнем відповідальності, постійним емоційним напруженням і необхідністю швидкого прийняття рішень. Тому важливими завданнями юридичної психології є психологічна підготовка правоохоронців, розвиток стресостійкості та профілактика професійного вигорання.

Отже, юридична психологія є важливою складовою сучасної правової науки. Вона допомагає глибше зрозуміти поведінку людини у правовій сфері, підвищити ефективність правоохоронної діяльності та зміцнити правову культуру суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Оксютрович М. О., Коширець В. В., Мудрик А. Б. Юридична психологія: навчальний посібник. – 2024.
2. Ванцій Ю. М. Юридична психологія: теоретичні та методологічні проблеми. – 2025.
3. Цільмак О. М. Перспективні напрями розвитку юридичної психології. – 2025.
4. Юридична психологія: Науковий журнал Національної академії внутрішніх справ. – 2024–2025.
5. Law and Human Behavior – міжнародний науковий журнал з юридичної психології.
6. Psychology, Public Policy, and Law – міжнародний науковий журнал з психології та права.

Одержано 16.03.2026

Яна Олексіївна СВІТЛИЧНА,

*здобувач вищої освіти рівня «магістр» групи 750п
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»*

Науковий керівник:

Світлана Борисівна ЖАРІКОВА,

*доцент кафедри психології
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6814-6415>*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК – ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Захист жінок від домашнього насильства є однією з ключових тем, що активно обговорюється у ХХІ столітті як на національному, так і на

міжнародному рівнях. Проблема насильства щодо жінок давно вийшла за межі окремих держав, а також соціально-економічних, культурних, расових і класових відмінностей, адже вона суттєво впливає на здоров'я та добробут жінок у всьому світі [1]. Під час збройних конфліктів рівень насильства стрімко зростає. Очевидно, що, як і злочинність загалом, насильство неможливо повністю викоринити в жодному суспільстві, проте важливо прагнути до максимального зниження його рівня. Глобалізація та діджиталізація спричинили зміни у формах кримінально протиправного насильства і появу нових його різновидів, водночас основним залишається поділ насильства на фізичне та психічне [2]. Слід підкреслити, що не лише фізичне, а й психічне насильство відіграє значну роль у спектрі насильницьких впливів на людину. Воно спрямоване не тільки на обмеження прав і свобод особи, а й завдає істотної шкоди її здоров'ю та особистій недоторканності, спричиняє моральні й психологічні страждання, а також принижує честь і гідність [3]. Психологічне насильство є найпоширенішою формою домашнього насильства, з якою стикається жінка, і часто слугує підґрунтям для інших його видів — фізичного, економічного та сексуального. Воно прямо або опосередковано присутнє в кожній із цих форм домашнього насильства. Для психологічного насильства також характерна висока латентність, тобто його прихований і не завжди очевидний характер [1].

Існуючі дослідження сімейного насильства щодо жінок досить часто слабо диференціюють психологічні контексти, пов'язані з особливостями жертв конкретних видів насильства (наприклад, наслідки фізичного чи психологічного насильства окремо) [4]. Водночас, аналіз окремих наукових джерел, які презентують результати емпіричних досліджень, дозволяє окреслити зміст цієї проблеми. Так, було встановлено, що як при фізичному, так і при психологічному насиллі, відбувається поглиблення депресії та тривоги [5]; ПТСР загострюється у разі інтенсифікації психологічного насилля, особливо при активізації дій, спрямованих на ізоляцію, та посиленні контролю з боку кривдника, у разі фізичного насилля вираженість ПТСР є високою та ще більше зростає із включенням психологічної складової [6], психологічне насилля підвищує схильність до суїцидальних думок, яка стає особливо високою при поєднанні фізичного та сексуального насильства [7], у ситуації психологічного насильства посилюються почуття провини та сорому, сплутаність в оцінці реальності, залежність від думки партнера [8], самооцінка, почуття страху та підпорядкованості сильніше пов'язані зі приниженням, ігноруванням, контролем [7], при фізичному насильстві — зі страхом за життя та здоров'я, тілесною вразливістю [9]. При суто психологічному насильстві відновлення і покращення стану з часом майже немає, при припиненні фізичного насильства можлива помітна ремісія, психологі-

чне насильство зазвичай продовжується довше, важче розпізнається та поступово підриває почуття контролю та безпеки, тому психічні симптоми більш стійкі, а вихід із відносин є більш складним [10].

У нашому дослідженні ми мали на меті емпірично деталізувати відмінності між жінками – жертвами психологічного та фізичного насильства за окремими психологічними характеристиками. Першу групу склали жінок, що потерпали від психологічного насильства, другу — 23 жінки, що були жертвами фізичного насильства. Емпіричні дані були отримані із використанням опитувальника стилю міжособистісної взаємодії, створеного С. Ситнік, опитувальника цільової детермінанти переживання критичної ситуації, запропонованого Ю. Жогно, шкали для дослідження копінг поведінки у ситуаціях небезпеки, розробленої колективом авторів на чолі з Н. Родіною.

Представниці першої групи демонструють більшу схильність до реалізації пасивного стилю міжособистісної взаємодії, який передбачає уникнення зорового контакту у спілкуванні через стан тривоги чи депресії та неспроможність висловити свої думки через побоювання конфронтації з боку інших. Респондентки другої групи відрізняються більшою схильністю до закритого стилю міжособистісної взаємодії, що пов'язаний з невмінням довіряти іншим, підтримкам чого є страхи, зокрема страх сказати щось не те, а також із очікуванням вчинення ворожих дій. Проблематичність переживання критичної життєвої ситуації у першій групі виявляє себе через суб'єктивну неспроможність орієнтації на будь-яку ціль у ситуації психологічної травми; у другій групі – через труднощі у реалізації певних потреб, інтересів, мотивів у ситуації фрустрації, тобто реалізація «там», «колись» та попри нездоланну наразі перешкоду. Щодо особливостей переживання почуття провини, у першій групі істотно вищою є зорієнтованість на інших, що виявляється у вираженій потребі зберігати взаємини з шляхом «захисного» самозвинувачення, яке обумовлене як страхом відторгнення, так і страхами висувати вимоги до інших, виражати агресію по відношенню до них, а також прагненням дотримуватися моральної і соціальної нормативності. Для другої групи характерною є висока вираженість очікування покарання, котре віддзеркалюється у переконанні про неминучість розплати, у знеціненні себе, відмові від відповідальності, схильності підкорятись думці інших, зберігаючи до них вороже ставлення; у самозвинуваченні, яке дає змогу уникати проблеми, ухилятися від дій для її розв'язання, що поглиблює дезадаптацію.

Проведене дослідження окреслює напрямки подальших наукових розвідок, а його результати можуть бути використані для специфікації психологічної роботи з жінками, постраждалими від домашнього насилля.

Список бібліографічних посилань

1. Літвінова І. Ф., Жуда В. І. Правова характеристика проявів домашнього насильства щодо жінок як соціального явища. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2024. № 3 (72). С. 213 — 221.

2. Кваша Р. С., Феценко О. С. Фізичне та психічне насильство як основні види кримінально протиправного насильства. *Правова держава*. В

и 3. Гумін О. М. Психічне насильство проти особи як кримінальне правопорушення та його негативні наслідки. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 2, №. 76. С. 85-90.

№. 6. Р. 1201-1216.

№. 1. Article 1863580.

Р. 105 - 117.

№. 6. С. 634-654.

Р. 113 — 124.

Р. 98 – 98.

Одержано 28.04.2026

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

здобувач навчальної групи 064-М

Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник:

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,

старший викладач кафедри психології та педагогіки

навчально-наукового інституту роботи з персоналом

Національної академії Національної гвардії України

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НГУ: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Специфіка службово-бойової діяльності Національної гвардії України поєднує виконання військових і правоохоронних функцій та здійснюється в умовах підвищеного ризику, оперативної невизначеності (дефіциту достовірної інформації, швидкої зміни обстановки, обмеженого часу для прийняття рішень), інтенсивного психоемоційного навантаження тощо.

Психологічна готовність військовослужбовця НГУ розглядається як інтегральний чинник, що забезпечує ефективність професійної діяльності та стабільність функціонування в екстремальних умовах.

Дослідження соціально-психологічних чинників формування психологічної готовності військовослужбовців НГУ проведено із застосуванням комплексу емпіричних методів. Зокрема, використано авторську анкету (реалізовану за допомогою сервісу Google Forms), спрямовану на вивчення мотиваційного, когнітивно-емоційного та соціально-психологічного компонентів психологічної готовності. Додатково застосовано психодіагностичні методики: «Адаптивність-200 (БОО-200)», яка дозволяє оцінити рівень поведінкової регуляції, адаптаційного потенціалу, комунікативного потенціалу та морально-етичної нормативності, опитувальник COPE для визначення домінуючих копінг-стратегій у стресових ситуаціях, а також авторське напівструктуроване інтерв'ю. Обробка даних здійснювалася методами математичної статистики із застосуванням описової статистики, критерію Стюдента та кореляційного аналізу Спірмена ($p \leq 0,05$).

Авторська анкета складалася з шести змістових блоків, що охоплювали ключові компоненти психологічної готовності військовослужбовців НГУ:

- загальна інформація (соціально-демографічні та службові характеристики);
- бойовий досвід і умови діяльності (інтенсивність участі у бойових діях, специфіка виконуваних завдань);
- мотиваційний компонент (усвідомлення значущості служби та готовність до виконання завдань);
- когнітивно-емоційна стійкість (здатність до прийняття рішень в умовах невизначеності та контролю емоцій);
- взаємодія та довіра (рівень згуртованості, взаємопідтримки та узгодженості дій у підрозділі);
- копінг-стратегії та саморегуляція (здатність до подолання стресу та регуляції поведінки).

Вибірку становили 50 військовослужбовців НГУ, з яких 25 осіб мають бойовий досвід. 44% респондентів мали стаж служби понад 5 років, 46% — від 1 до 5 років.

Результати анкетування засвідчили високий рівень сформованості мотиваційного компоненту: 86% опитаних оцінюють усвідомлення значущості служби на рівні 4–5 балів, 82% підтверджують готовність діяти у складних умовах, 70% — здатність діяти попри страх.

Когнітивно-емоційний компонент характеризується достатнім рівнем розвитку: 70% військовослужбовців відзначають здатність до швидкої адаптації, 68% — до прийняття рішень в умовах невизначеності, 74% — до оперативної оцінки ситуації. Водночас понад третина респондентів вказують на труднощі з концентрацією уваги у напружених умовах.

Соціально-психологічний компонент відображає достатній рівень розвитку взаємодії: 64% респондентів відзначають високий рівень взаємодітримки, 66% — довіри до побратимів, 60% — узгодженості дій. Рівень довіри до командування оцінюється як відносно високий (70% — оцінки 4–5), однак характеризується варіативністю.

Результати тестування показали, що у військовослужбовців з бойовим досвідом вищими є показники поведінкової регуляції, адаптаційного потенціалу та нервово-психічної стійкості (за БОО-200), що свідчить про їх адаптацію до умов бойової діяльності. Водночас аналіз копінг-стратегій (за COPE) показав, що у цієї групи частіше використовуються стратегії уникання, які в межах дослідження інтерпретуються як «функціональне уникання». У військовослужбовців без бойового досвіду переважають конструктивні стратегії подолання стресу (планування, активне подолання), однак їх психологічна готовність є менш стабільною.

Результати кореляційного аналізу (за коефіцієнтом Спірмена) дозволили встановити взаємозв'язки між інтегральним показником психологічної готовності (за результатами авторської анкети) та показниками, отриманими за методиками БОО-200 і COPE. Встановлено, що найбільш значущим чинником є саморегуляція та поведінкова регуляція (за БОО-200) ($r_s = 0,71$; $p \leq 0,01$), що виконує системоутворювальну функцію.

Виявлено також статистично значущі зв'язки психологічної готовності з когнітивно-емоційною стійкістю ($r_s = 0,68$; $p \leq 0,01$), мотиваційним компонентом ($r_s = 0,62$; $p \leq 0,01$) та взаємодією у підрозділі ($r_s = 0,57$; $p \leq 0,01$).

Психологічна готовність також пов'язана з копінг-стратегіями (за COPE): встановлено зв'язок із використанням як конструктивних стратегій, так і стратегій уникання ($r_s = 0,46$, $p \leq 0,01$), що свідчить про складний характер психологічної адаптації до бойового стресу.

Бойовий досвід має помірний, але статистично значущий зв'язок із рівнем психологічної готовності ($r_s = 0,41$; $p \leq 0,01$). Його вплив реалізується через розвиток поведінкової регуляції (за БОО-200) та трансформацію копінг-стратегій (за COPE), що відображає посилення внутрішніх механізмів регуляції діяльності.

Встановлено також негативний зв'язок між психологічною готовністю та порушенням концентрації уваги ($r_s = -0,49$; $p \leq 0,01$), що підтверджує їх деструктивний вплив на ефективність діяльності.

Зазначимо, що існують відмінності у структурі психологічної готовності у військовослужбовців з бойовим досвідом та без бойового досвіду. У військовослужбовців з бойовим досвідом провідну роль відіграє саморегуляція та поведінкова регуляція (за БОО-200) ($r_s = 0,76$, $p \leq 0,01$), тоді як у військовослужбовців без досвіду більш значущими є мотиваційний компонент ($r_s = 0,67$, $p \leq 0,01$) та міжособистісна взаємодія ($r_s = 0,61$, $p \leq$

0,01). Імовірно, це зумовлено тим, що з набуттям бойового досвіду домінуючу роль в психологічній готовності починають відігравати внутрішні регуляторні механізми, передусім саморегуляція, зменшуючи роль соціально-психологічних чинників.

Таким чином, психологічна готовність військовослужбовців НГУ є інтегральною багаторівневою системою, що включає мотиваційний, когнітивно-емоційний, соціально-психологічний та регуляторний компоненти. Провідну роль у її структурі відіграють механізми саморегуляції, що забезпечують ефективне функціонування в умовах підвищеного ризику.

Отримані результати обґрунтовують доцільність удосконалення системи психологічної підготовки військовослужбовців НГУ шляхом цілеспрямованого розвитку внутрішніх регуляторних ресурсів, оптимізації копінг-стратегій та підвищення стресостійкості особового складу.

Одержано 01.05.2026

Оксана Богданівна ХАРА,

головний судовий експерт

Полтавського науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру МВС України;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8223-3865>;

Юлія Олександрівна ЧУПРИНА,

головний судовий експерт

Донецького науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру МВС України;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5055-2030>

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ВИПАДКАХ ВІДКЛАДЕНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочини проти статевої недоторканості неповнолітніх належать до найбільш латентних видів правопорушень, що зумовлено віковою вразливістю потерпілих, а також комплексом психологічних, соціальних і нейробіологічних чинників [8]. Однією з характерних особливостей таких злочинів є відкладене повідомлення про насильство (delayed disclosure), що розглядається як закономірна реакція психіки на психотравмуючий досвід [5; 6].

Психотравматичний досвід сексуального насильства активізує захисні механізми, зокрема дисоціацію, витіснення та фрагментацію пам'яті, внаслідок чого спогади про подію зберігаються не як цілісна наративна

структура, а у вигляді окремих сенсорних або емоційних компонентів [1; 2]. Це безпосередньо впливає на повноту, послідовність і стабільність відтворення інформації, що має принципове значення для судово-психологічної експертизи.

У таких випадках перед експертом постає складне завдання не лише встановити наявність психотравматичних наслідків, а й здійснити ретроспективне визначення здатності неповнолітньої особи розуміти характер та значення вчинюваних щодо неї дій на момент події. Особистість розглядається як динамічна система, що змінюється під впливом життєвого досвіду, що ускладнює реконструкцію її попередніх станів [9].

Ретроспективна оцінка психічного стану неповнолітнього ускладнюється тим, що експерт досліджує особу вже на іншому етапі її розвитку. Психічні процеси у дитячому та підлітковому віці мають виражено динамічний характер, що проявляється у зміні когнітивних функцій, рівня самосвідомості та здатності до критичного осмислення подій. Відповідно, існує ризик некоректного перенесення актуального рівня розвитку на період, коли відбувалися досліджувані події.

Згідно з підходами психології розвитку, психіка дитини зазнає якісних змін у процесі становлення особистості, що визначає обмеженість її здатності до повного усвідомлення складних соціальних ситуацій на ранніх етапах розвитку [10]. У цьому контексті особливого значення набуває оцінка вікових можливостей особи саме на момент події.

Поряд із віковими особливостями, важливу роль відіграє індивідуальний життєвий досвід неповнолітнього, який формує специфіку сприйняття та інтерпретації подій. Як зазначає Сергій Максименко, розвиток особистості відбувається у взаємодії з життєвими обставинами, що визначає індивідуальні відмінності у психічному реагуванні [11].

Досвід дитини або підлітка може як розширювати, так і обмежувати її здатність розуміти характер ситуації. Зокрема: відсутність попереднього досвіду подібних ситуацій ускладнює їх інтерпретацію; травматичний досвід може спотворювати сприйняття та викликати захисні реакції; досвід залежних або підконтрольних відносин може знижувати критичність оцінки дій інших осіб.

Крім того, значущі життєві події, що передували або супроводжували ситуацію насильства, можуть впливати на психічний стан дитини, посилюючи її вразливість та обмежуючи здатність до усвідомлення значення подій.

Таким чином, рівень розуміння характеру та значення вчинюваних дій визначається не лише віком, але й сукупністю життєвого досвіду та індивідуально-психологічних особливостей [11].

Суттєвим фактором є також вплив психотравматичного стресу. У стані інтенсивного стресу можливе звуження свідомості, фрагментарність сприйняття та порушення регуляції поведінки, що особливо виражено у

дітей та підлітків [12]. Це може обмежувати їх здатність адекватно оцінювати ситуацію та усвідомлювати її значення.

Відкладене повідомлення про насильство додатково ускладнює експертну оцінку. Дослідження свідчать, що пам'ять про травматичні події є динамічною і може змінюватися під впливом часу, соціального контексту та зовнішніх інтерпретацій [3; 7]. У результаті формується вторинна інтерпретація подій, що потребує критичної оцінки під час проведення експертизи.

У зв'язку з цим ключове значення має аналіз матеріалів кримінального провадження. Експерт повинен враховувати вік особи на момент події, особливості її поведінки, характер первинних показань, умови їх отримання та динаміку змін у свідченнях. Оцінка психічної діяльності має здійснюватися з урахуванням конкретної ситуації та індивідуальних особливостей особи [13].

Аналіз експертної практики свідчить, що фрагментарність і суперечливість показань неповнолітніх потерпілих нерідко помилково інтерпретується як ознака їх недостовірності. Водночас такі прояви можуть бути закономірним наслідком психотравматичного впливу та вікових особливостей функціонування пам'яті.

Таким чином, відкладене повідомлення про сексуальне насильство щодо неповнолітніх не може розглядатися як свідчення недостовірності інформації, а є результатом складних психологічних механізмів. Ретроспективне встановлення здатності особи розуміти характер та значення вчинюваних дій у таких випадках є складним багатofакторним процесом, що потребує врахування динаміки психічного розвитку, впливу психотравми, життєвого досвіду та особливостей функціонування пам'яті.

Об'єктивність судово-психологічної експертизи забезпечується шляхом комплексного підходу, що включає аналіз життєвих обставин, матеріалів кримінального провадження, психодіагностичних даних та сучасних наукових уявлень про механізми психічної травми [4; 14].

Список бібліографічних посилань

1. Kendall-Tackett K. A., Williams L. M., Finkelhor D. Impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological Bulletin*. 1993. Vol. 113, № 1. P. 164–180.
2. Brewin C. R. Posttraumatic stress disorder: Malady or myth? New Haven: Yale University Press, 2003. 272 p.
3. Loftus E. F. False memories // *American Psychologist*. 1997. Vol. 52, № 5. P. 518–537.
4. Ceci S. J., Bruck M. Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children's testimony. Washington: American Psychological Association, 1995. 336 p.

5. London K., Bruck M., Ceci S. J., Shuman D. W. Disclosure of child sexual abuse: What does the research tell us about the ways that children tell? // Psychology, Public Policy, and Law. 2005. Vol. 11, № 1. P. 194–226.
6. Herman J. L. Trauma and recovery: The aftermath of violence – from domestic abuse to political terror. New York: Basic Books, 1992. 304 p.
7. Courtois C. A., Ford J. D. Treating complex traumatic stress disorders: An evidence-based guide. New York: Guilford Press, 2009. 448 p.
8. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Кримінологія: підручник. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2015. 432 с.
9. Рибалка В. В. Психологія особистості: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2014. 560 с.
10. Балл Г. О. Психологія розвитку особистості: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 320 с.
11. Максименко С. Д. Загальна психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 272 с.
12. Панок В. Г. Прикладна психологія: теоретико-методологічні засади: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2017. 392 с.
13. Кокурн О. М. Психологія професійної діяльності: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2012. 384 с.
14. Шаповалова І. В. Судово-психологічна експертиза: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 280 с.

Одержано 01.05.2026

Ліза Павлівна ШЕВЧУК,

*курсантка групи ННІ-3-23-304 навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

*кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МОДЕЛЬ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Військові Збройних сил України, співробітники Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національної поліції та інші представники сил безпеки та оборони щоденно виконують службові завдання в умовах ракетних ударів, артилерійських обстрілів, безпосередньо в зоні бойових

дій. Їх професійна діяльність здійснюється в умовах значних психологічних та фізичних навантажень, постійного стресу і високого рівня загрози життю та здоров'ю.

Прогнозування поведінки людини в екстремальних умовах, визначення ймовірності збереження її психічного благополуччя та працездатності після дії сильних стресових подразників, постійно у фокусі уваги наукових досліджень психологів. Насьогодні існує необхідність розроблення цілісної моделі, яка б охоплювала всі етапи життєвого шляху військовослужбовця: до служби та після неї [1, с.36].

Одним із ключових напрямів роботи фахівців психологічних служб є створення та впровадження ефективних програм психологічної допомоги і реабілітації для фахівців екстремальних професій. Основною метою їх є профілактика девіантної поведінки, розвитку посттравматичних стресових розладів і труднощів соціально-психологічної адаптації серед учасників бойових дій, психологічна адаптація ветеранів до цивільного життя.

Основними принципами психологічного супроводу військовослужбовців є його безперервність, системність і максимальна уважність до психоемоційного здоров'я. Психологічна допомога не обмежується окремими заходами, а має здійснюватися як постійний процес, що інтегрований у повсякденну професійну діяльність військовослужбовців [1, с.37].

Необхідним є своєчасне реагування на зміни психоемоційного стану, оперативну діагностику, надання підтримки безпосередньо в місцях дислокації підрозділів, а також попередження розвитку деструктивних психічних реакцій. Важливим є врахування індивідуальних особливостей військовослужбовців, рівня їх підготовки, бойового досвіду та актуальних умов обстановки та обов'язкова увага до етапу життя людини, який був до служби.

Психологічний супровід у цих умовах орієнтований не лише на подолання наслідків стресу, але й на підтримання функціонального стану, підвищення стресостійкості, збереження здатності до ефективного прийняття рішень і взаємодії в підрозділі. Психологічний супровід є невід'ємною складовою забезпечення боєздатності, оскільки психічна стійкість особового складу безпосередньо впливає на успішність виконання бойових завдань.

Модель психологічного супроводу має бути цілісною, наповненою, гнучкою та орієнтованою на реальні потреби військовослужбовців, безперервною системою підтримки, що охоплює весь життєвий і професійний цикл від етапу відбору до періоду після завершення служби [1, с. 39].

На початковому етапі важливо не обмежувати базовим психологічним відбором, а здійснювати більш глибоке вивчення особистості: аналіз попереднього життєвого досвіду, сімейного середовища, значущих подій,

а також дослідження темпераменту, характерологічних особливостей і при-
таманних людині копінг-стратегій. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти
внутрішні ресурси людини, її вразливі сторони та потенціал до адаптації в
екстремальних умовах, визначити найкраще місце діяльності, де військово-
службовець зміг би максимально проявити свій потенціал [2, с.145].

На етапі підготовки особливого значення набуває формування пси-
хологічної компетентності. А саме, навчання військовослужбовців усві-
домлювати власні емоції, розуміти їх природу та вплив на поведінку, а
також опановувати навички саморегуляції. Сюди ж варто віднести визна-
чення страхів, та навички боротьби з ними. Важливо розвивати вміння
брати відповідальність за свої рішення, ефективно діяти в умовах неви-
значеності та вибудовувати конструктивну взаємодію в групі, що є кри-
тично важливим для злагодженої роботи підрозділу. Окремим завданням
є визначення лідера та оптимізація його стилю лідерства, що на пряму
впливає на ефективність групи [2, с.142].

У процесі виконання бойових завдань психологічний супровід має
бути постійним і максимально наближеним до місця служби. Доцільною
є присутність психолога, який фактично перебуває «в мережі», здійснюючи
безперервний моніторинг психоемоційного стану військовослужбовців,
відстежує навіть незначні зміни, фіксує їх і своєчасно реагує. Такий фор-
мат дозволяє не лише надавати оперативну допомогу, а й запобігати роз-
витку критичних станів. Такий підхід створює образ психолога найбільш
близьким та приземленим: «Я тут з тобою, і ми працюємо далі разом».

На етапі відновлення та реабілітації доцільно застосовувати комплексний підхід, що поєднує індивідуальні і групові форми роботи. Особливе
місце можуть займати методи арт-терапії, які сприяють безпечному опра-
цюванню травматичного досвіду, зниженню рівня напруги та віднов-
ленню внутрішніх ресурсів. Поряд із цим важливими залишаються класи-
чні психотерапевтичні підходи, спрямовані на глибоке відпрацювання
пережитого досвіду [2, с.142].

Після завершення служби важливо забезпечити збереження зв'язку
між військовослужбовцем, психологом і побратимами. Така підтримка
може мати форму постійної комунікації, взаємодопомоги, участі в спіль-
нотах ветеранів, що сприяє кращій адаптації до цивільного життя, знижує
ризики ізоляції та дозволяє зберегти відчуття приналежності й підтримки.

Описаний варіант моделі психологічного супроводу значною мірою
узгоджується з сучасними світовими підходами до організації психологі-
чної допомоги учасникам збройних конфліктів і фахівцям ризиконебез-
печних професій. В запропонованій моделі акцентовано раннє виявлення
психологічних змін, міждисциплінарна взаємодія, поєднання індивідуа-
льних і групових форм роботи, а також на забезпечення тривалого супро-
воду після завершення служби.

Список бібліографічних посилань

1. Лебедєва С. Ю., Овсяннікова Я. О., Похілько Д. С. Психологічна допомога та реабілітація учасників збройних конфліктів та фахівців ризиконебезпечних професій: світовий досвід. *Габітус*. 2023. Вип. 45. С. 139–145.

2. Яремко Р. Я., Ревєра А. А. Сучасна система психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю в Україні. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Серія: Педагогіка і психологія*. 2023. Т.2. С. 35–40.

Одержано 27.04.2026

Проблеми теорії та практики правоохоронної діяльності. Історія правоохоронних органів. Конституційне право

Варвара Андріївна БОНДАРЕНКО,

курсантка групи ННІ-25-102Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віталій Борисович ПЧЕЛН,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративної діяльності

навчально-наукового інституту № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ІНШИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Правове регулювання взаємодії органів досудового розслідування з іншими правоохоронними структурами є фундаментом стійкості всієї системи правопорядку. В умовах динамічної зміни криміногенної ситуації жоден державний орган не здатний ефективно протидіяти злочинності в ізоляції. Взаємодія в даному контексті розглядається як заснована на законі та підзаконних актах, узгоджена за метою, місцем і часом діяльність незалежних один від одного суб'єктів, спрямована на вирішення спільних завдань щодо виявлення, припинення та розслідування правопорушень. Цей процес відповідно до розділу 1 наказу МВС № 575 [1], спрямований на запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Нормативну основу цієї співпраці становить розгалужена система законодавства, де центральне місце посідає Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України). Відповідно до ст. 3 КПК України [2], органи досудового розслідування - це чітко визначений перелік підрозділів поліції, безпеки, ДБР та НАБУ, які є ініціаторами взаємодії. Проте реалізація їхніх завдань неможлива без процесуального керівництва, яке згідно зі ст. 36 КПК України [2], здійснює прокурор. Саме прокурор виступає головним координатором, який має право давати обов'язкові

для виконання вказівки, поєднуючи зусилля різних служб у межах одного провадження. Це створює правовий каркас, де кожен учасник діє суворо у межах своїх повноважень, уникаючи хаосу та дублювання функцій.

Одним із найбільш критичних аспектів взаємодії є залучення оперативних підрозділів для підтримки слідства. Під час розслідування кримінальних правопорушень досить важливою формою взаємодії є виконання співробітниками оперативних підрозділів доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження [3, с. 189].

Згідно зі ст. 41 КПК України [2], оперативні співробітники зобов'язані виконувати доручення слідчого або прокурора. Це положення корелюється зі ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4], де закріплено обов'язок сприяти органам досудового розслідування. Така синергія дозволяє використовувати негласні методи збору інформації, що є вирішальним при розкритті організованих злочинних угруповань. Правова регламентація тут виступає запобіжником проти порушення прав людини, оскільки будь-яке залучення підрозділів має бути оформлене письмовим дорученням із чіткою фіксацією меж дозволених дій.

Важливу роль відіграє взаємодія з органами, що забезпечують спеціальні знання. Наприклад, згідно із Законом України «Про судову експертизу» [5] та ст. 242 КПК України [2], слідчі органи постійно комунікують з експертними установами. Ця співпраця не обмежується лише формальним призначенням експертиз, вона включає спільні огляди місць подій, де фахівці допомагають виявляти та фіксувати докази, які без спеціальної підготовки могли б бути втрачені. Також варто виділити взаємодію з Державною прикордонною службою та митними органами, що регламентується спільними наказами та ст. 24 Закону «Про Національну поліцію» [6]. Це дозволяє оперативно встановлювати переміщення підозрюваних осіб або контрабандних товарів через державний кордон.

Крім безпосередньо розслідування, правове регулювання охоплює і превентивну площину. Спільне використання інформаційних систем, таких як інтегровані бази даних МВС та інших відомств, дозволяє в реальному часі ідентифікувати осіб, транспортні засоби чи зброю. Адміністративний порядок доступу до таких ресурсів встановлюється міжвідомчими угодами, що забезпечує конфіденційність та захист персональних даних. Такий обмін інформацією є формою взаємодії, яка не завжди потребує відкриття кримінального провадження, але готує ґрунт для його успішного початку.

Проте на практиці взаємодія стикається з викликами, пов'язаними з різним відомчим підпорядкуванням. Різні структури мають власні пріоритети та показники ефективності, що іноді призводить до зволікань у наданні відповідей на запити. Для подолання цих бар'єрів законодавство

передбачає створення міжвідомчих слідчих груп та проведення координаційних нарад під егідою прокуратури, як це визначено у ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» [7]. Ці заходи дозволяють вирівняти напрямки роботи різних органів та зосередити їх на встановленні істини у справі.

Підсумовуючи, слід наголосити, що правове регулювання взаємодії перетворює сукупність розрізнених правоохоронних органів на єдиний, монолітний механізм. Воно забезпечує законність використання ресурсів держави, мінімізує корупційні ризики та гарантує, що жоден злочин не залишиться поза увагою через формальні бюрократичні перепони. Удосконалення цих норм через впровадження цифрових протоколів взаємодії та автоматизацію обміну даними є ключовим напрямком розвитку сучасної правоохоронної системи, що дозволить значно підвищити швидкість та якість правосуддя.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0937-17>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.

3. Пясковський В. В. Процесуальні форми взаємодії слідчих з іншими співробітниками правоохоронних органів під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 186-194. URL: <https://short-url.org/1lYZ3>.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2135-12>.

5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4038-12>.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19>.

7. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1697-18>.

Одержано 07.04.2026

Мар'яна Максимівна ЗАЙДЛІЧ,

курсантка1 курсу групи ННП1-25-105-Право

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3267-2271>

Науковий керівник:

Оксана Василівна МЕЛЬНИЧУК,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4508-4511>

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність проблеми дотримання адвокатської таємниці зумовлена її роллю як фундаментальної гарантії юридичної практики та невід'ємної частини права особи на професійну правову допомогу. У сучасних умовах інститут адвокатської таємниці перебуває під постійним тиском через недосконалість процесуальних механізмів, спроби ототожити адвоката з клієнтом, збільшення випадків несанкціонованого втручання правоохоронних органів у професійне спілкування. Розвиток цифрових технологій та розширення засобів електронного спостереження створюють нові виклики для збереження конфіденційності, що вимагає переосмислення існуючих законодавчих гарантій.

Згідно зі статтею 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатською таємницею визнається будь-яка інформація, що стала відома адвокату, його помічнику або стажисту про клієнта, а також питання, з яких клієнт звертався до адвоката, зміст порад, консультацій, роз'яснень, складені документи та інформація, що зберігається на електронних носіях[1]. Цей перелік не є вичерпним і охоплює навіть сам факт звернення особи за правничою допомогою. Важливим доповненням законодавчих норм є Правила адвокатської етики, які встановлюють принцип конфіденційності як домінуючий у відносинах сторін, наголошуючи, що обов'язок зберігати таємницю не обмежений у часі та поширюється на всі види діяльності адвоката[2].

Основними проблемами дотримання адвокатської таємниці в сучасній юридичній практиці, як зазначається в дослідженні О. Євтушенко, є систематичні порушення професійних гарантій правоохоронними органами та недосконалість законодавчих механізмів їх захисту. Донедавніші порушень, автор відносить до вилучення особистих речей і документів, що складають досье адвокатів та містять конфіденційну інформацію, без належного судового дозволу[3, с.229].

Емпіричну базу дослідження типових порушень гарантій адвокатської діяльності представлено авторами публікації на офіційному веб-сайті НААУ «Дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх вирішення». Однією з найгостріших проблем, на думку Ю. Циганюк та М. Гончарова є проведення обшуків у адвокатів, під час яких часто вилучаються матеріали досьє та цифрові носії, що містять конфіденційну інформацію про багатьох клієнтів, які не мають відношення до конкретного кримінального провадження. Процесуальний тиск також проявляється у спробах допитати адвокатів як свідків щодо обставин, що стали їм відомі під час надання правової допомоги, що прямо суперечить сутності інституту адвокатури. Окрему групу викликів представляють цифрові загрози, зокрема, несанкціоноване вилучення інформації з каналів зв'язку та втручання в електронне листування, що стає можливим через відсутність чітко врегульованих процедур захисту «цифрової» таємниці. Крім того, автори дослідження зосереджуються на проблемі ототожнення адвоката з його клієнтом, що призводить до агресивних дій щодо захисників та спроб змусити їх розкрити професійну таємницю під загрозою кримінального переслідування[4]. Ці фактори разом підривають принцип довіри між захисником і клієнтом, ставлячи під загрозу саме право особи на справедливий суд та ефективний захист прав людини.

Беручи до уваги напрацювання науковців та практиків можна виділити окремі ключові напрямки подолання існуючих викликів, що вимагають комплексної реформи, яка поєднує законодавчі зміни та впровадження нових технічних стандартів захисту інформації. По-перше, необхідно забезпечити реальне вдосконалення механізмів відповідальності за порушення гарантій адвокатської діяльності, що передбачає не лише оголошення заборон, а й встановлення суворих санкцій для посадових осіб за незаконне втручання в роботу адвоката. По-друге, в умовах воєнного стану та цифровізації використання адвокатами захищених протоколів зв'язку та сучасних криптографічних засобів для збереження конфіденційності даних клієнтів набуває критичної важливості, оскільки традиційні канали зв'язку залишаються вразливими до несанкціонованого доступу. Третім стратегічним кроком є посилення ролі органів самоврядування адвокатури, зокрема, обов'язкова та активна присутність представників регіональних рад адвокатів під час обшуків або перевірок робочих місць адвокатів. Це має стати ефективним запобіжником проти незаконного вилучення адвокатських справ та гарантувати, що правоохоронні органи діятимуть виключно в рамках виданого судового рішення, не порушуючи професійної таємниці. Тільки шляхом зміцнення процесуального статусу адвокатської спільноти та технічної модернізації роботи можна досягти належного рівня захисту прав клієнтів в Україні.

Адвокатська таємниця – це не адвокатський привілей, а фундаментальна гарантія права клієнта на захист. Аналіз показує, що для подолання системних порушень (незаконних обшуків, тиску та цифрових загроз) необхідно посилити відповідальність за втручання в діяльність адвоката, залучити органи самоврядування до процесуальних дій та запровадити сучасні засоби кіберзахисту. Тільки незалежність та безпека професійного спілкування забезпечать дотримання стандартів справедливого правосуддя Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI : станом на 10 вересня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 11.04.2026).

2. Правила адвокатської етики. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> (дата звернення: 11.04.2026).

3. Євтушенко О. Ризики порушення адвокатської таємниці під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Наука і правоохорона*. 2026. Випуск 1(71). С. 224-236. URL: <https://doi.org/10.33270/05267101.23> (дата звернення: 11.04.2026).

4. Циганюк Ю., Гончаров М. Дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх вирішення. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/10234-dotrimannya-garantij-advokats-koi-diyal-nosti-v-ukraini-v-umovah-voennogo-stanu-problemi-ta-shlyahi-ih-virishennya.html> (дата звернення: 11.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Маргарита Олександрівна МЕЛЬНИЧУК,

курсантка 1 курсу групи ННІ1-25-101-Право

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2722-3704>

Науковий керівник:

Оксана Василівна МЕЛЬНИЧУК,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4508-4511>

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Діяльність адвоката безпосередньо пов'язана із захистом прав і свобод людини, прийняттям важливих рішень та забезпеченням справедливості, що вимагає високого рівня відповідальності, неупередженості та доброчесності. Однією з найбільш складних і водночас актуальних етичних

проблем у діяльності захисника є конфлікт інтересів, який може виникати внаслідок суперечності між професійними обов'язками та особистими, фінансовими чи іншими інтересами. Актуальність дослідження даної проблеми зумовлена тим, що конфлікт інтересів здатний негативно впливати на об'єктивність прийняття рішень, підривати довіру клієнтів і суспільства до юридичної професії, а також ставити під сумнів принципи справедливості та законності. В умовах ускладнення правових відносин, розвитку цифрових технологій та зростання обсягу інформації ризики виникнення таких конфліктів лише посилюються.

Конфлікт інтересів (відповідно до ст.1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і ст.9 Правил адвокатської етики) — це суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на:

- об'єктивність або неупередженість адвоката під час виконання професійних обов'язків,

- вчинення чи невчинення дій у ході здійснення адвокатської діяльності [1,2].

Згідно зі ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», конфлікт інтересів охоплює два основні сценарії, що ставлять під загрозу незалежність захисника.

По-перше, це суперечність між клієнтами, коли адвокат не може одночасно захищати осіб із протилежними позиціями або діяти всупереч інтересам колишнього клієнта. По-друге, це особистий або родинний конфлікт, який виникає, якщо близькі родичі адвоката є посадовими особами, що вже брали участь у цій справі (суддями, прокурорами, слідчими). Також сюди належать ситуації, де професійні обов'язки адвоката прямо чи опосередковано перетинаються з приватними інтересами його самого, членів його сім'ї або адвокатського об'єднання, учасником якого він є. Виникнення будь-якої з цих обставин є законодавчою перешкодою для укладення договору про надання правової допомоги[1].

Відповідно до роз'яснень, наданих Національним агентством з питань запобігання корупції[4], конфлікт інтересів проявляється у ситуаціях, коли одночасно наявні такі його складові:

- в особи є приватний інтерес;

- в особи наявні службові повноваження, під час реалізації яких вона може на власний розсуд вчиняти дії, приймати рішення саме з питання, у якому у неї наявний приватний інтерес;

- такі службові повноваження мають дискреційний характер (тобто є такими, коли особа може на власний розсуд обирати з кількох юридично допустимих дій, рішень) [5].

Найбільш поширеним проявом є представництво клієнтів із протилежними інтересами, коли адвокат не може забезпечити належний захист

кожної сторони, оскільки інтереси клієнтів суперечать один одному. Це створює реальний конфлікт інтересів, що впливає на прийняття рішень та дії захисника.

Іншим аспектом є використання конфіденційної інформації в інтересах іншого клієнта або у власних цілях, що свідчить про наявність приватного інтересу, який суперечить професійному обов'язку і порушує принцип довіри.

Конфлікт інтересів може бути при прийнятті рішень в особистих інтересах, коли адвокат керується власною вигодою (кар'єрною, фінансовою чи іншою), а не інтересами клієнта чи вимогами закону. У таких випадках приватний інтерес безпосередньо впливає на об'єктивність і неупередженість його діяльності.

Отже, конфлікт інтересів у діяльності адвоката є складною та багатогранною проблемою, що виникає внаслідок суперечності між професійними обов'язками та приватними інтересами. Проведений аналіз показав, що основними причинами його виникнення є особисті та фінансові інтереси, подвійне представництво, а також зовнішній вплив з боку третіх осіб. Такі фактори можуть істотно впливати на об'єктивність і неупередженість захисника, що суперечить принципам професійної етики та вимогам законодавства. Прояви конфлікту інтересів, зокрема представництво клієнтів із протилежними інтересами, використання конфіденційної інформації та прийняття рішень у власних інтересах, свідчать про реальну загрозу порушення прав клієнтів і підриг довіри до юридичної професії. У зв'язку з цим особливого значення набуває своєчасне виявлення, запобігання та врегулювання таких ситуацій, що є необхідною умовою забезпечення високих стандартів професійної діяльності адвоката та зміцнення принципів законності й справедливості у суспільстві.

Список бібліографічних посилань:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI (із змінами та доповненнями) : за станом на 10 вересня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 05.04.2026).

2. Правила адвокатської етики. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> (дата звернення: 11.04.2026).

3. Лучковський В. Про конфлікт інтересів в адвокатській діяльності. *Адвокатура. Новини*. 2025.11.21. URL: <https://advokatpost.com/pro-konflikt-interesiv-v-advokatskij-diialnosti-predstavnyk-khmelnytskoi-oblasti-u-vkdka-valentyn-luchkovskij/> (дата звернення: 05.04.2026).

4. Медведєв К. Конфлікт інтересів в адвокатській діяльності. 2022. 09.15. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/analytics/213959_konflikt-nteresv-v-advokatsky-dyalnost (дата звернення: 05.04.2026).

5. Конфлікт інтересів та його складові. Національне агентство з питань запобігання корупції. База знань. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/konflikt-interesiv/n2-konflikt-interesiv-ta-jogo-skladovi/> (дата звернення: 05.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Серафим Юрійович МІРЧУК,

курсант групи ННІ 4-23-301Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Іванівна ГУДЗЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного

і міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Право на справедливий суд є складовою принципу верховенства права та однією з ключових гарантій захисту прав і свобод людини. Воно закріплене в Конституції України (ст. 55) [1] та міжнародних актах, передусім у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2]. В умовах воєнного стану реалізація цього права ускладнюється у зв'язку зі збройною агресією, що зумовлює об'єктивні обмеження функціонування судової системи та необхідність адаптації процедур здійснення правосуддя. За таких обставин особливої актуальності набуває пошук балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями права на справедливий суд. Водночас такий баланс має здійснюватися з урахуванням положень ст. 64 Конституції України, відповідно до яких допускається обмеження окремих прав і свобод, проте такі обмеження не можуть бути довільними та повинні відповідати принципу пропорційності.

Важливою складовою забезпечення права на справедливий суд є незалежність судової влади. Відповідно до ст. 126 Конституції України суди здійснюють правосуддя незалежно від інших органів влади, що забезпечує самостійність суддів та їх захист від зовнішнього впливу [1]. В умовах воєнного стану ця гарантія зберігає свою чинність, що підтверджується положеннями ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до якої повноваження судів не можуть бути припинені [3]. Здійснення правосуддя відбувається з урахуванням об'єктивних обмежень, зумовлених воєнними діями. Законодавець передбачив зміни до

процесуального законодавства, спрямовані на адаптацію порядку судочинства до цих умов, зокрема шляхом розширення дистанційних форм судового провадження та уточнення процесуальних процедур, що дозволяє гарантувати безперервність здійснення правосуддя та дотримання основних процесуальних гарантій. У науковій літературі водночас звертається увага на те, що в умовах збройного конфлікту посилюються ризики впливу на судову владу та ускладнюється реалізація її незалежності [4, с. 95]. У цьому контексті особливого значення набуває не лише формальне закріплення гарантій незалежності суддів, а і їх фактична реалізація, оскільки переміщення судів, зміна територіальної підсудності та функціонування в умовах підвищених безпекових ризиків можуть впливати на умови здійснення правосуддя.

Одним із проявів зазначених проблем є те, що в умовах повномасштабної збройної агресії та активних бойових дій окремі суди України були позбавлені можливості здійснювати правосуддя. У зв'язку з цим розпорядженнями Голови Верховного Суду було змінено територіальну підсудність справ як механізм забезпечення безперервності здійснення правосуддя, що відповідає положенням законодавства про правовий режим воєнного стану [3]. Це свідчить про здатність судової влади функціонувати за будь-яких умов, однак така адаптація не виключає виникнення додаткових перешкод у реалізації права на доступ до правосуддя. Разом з тим така зміна територіальної підсудності, будучи необхідним заходом, водночас може ускладнювати доступ до правосуддя для учасників процесу, що потребує додаткових гарантій для належної реалізації їхніх процесуальних прав.

Наведені приклади свідчать про те, що проблема доступу до правосуддя в умовах воєнного стану має комплексний характер. Суттєвою перешкодою для реалізації права на справедливий суд є обмеження доступу до правосуддя, зумовлене як безпековими факторами, так і обмеженнями свободи пересування. Це ускладнює можливість своєчасного звернення до суду та участі сторін у судовому розгляді, що створює ризики для дотримання процесуальних гарантій. На наш погляд, ключова проблема полягає не стільки у формальному обмеженні доступу до правосуддя, скільки у ризику його фактичної недоступності, коли передбачені законодавством механізми не забезпечують реальної можливості особи брати участь у судовому процесі. У таких умовах саме критерій ефективності доступу до суду має виступати визначальним при оцінці допустимості відповідних обмежень. Попри це, держава вживає заходів, спрямованих на забезпечення доступності правосуддя, зокрема шляхом запровадження дистанційних форм участі у судовому процесі та адаптації процедур судочинства до нових умов, що підтверджується і науковими дослідженнями, які вказують на фактичне обмеження доступу до судів у зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях [5, с. 392–393]. При

цьому постає питання про допустимі межі таких обмежень, оскільки надмірне звуження доступу до правосуддя може поставити під сумнів ефективність гарантій права на справедливий суд. У цьому контексті у своїй практиці Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що право на доступ до суду має бути не лише формально проголошеним, але й практичним та ефективним, а не теоретичним чи ілюзорним. Підхід до розуміння цього права був закладений у справі *Golder v. United Kingdom* (1975) та отримав подальший розвиток у рішенні *Airey v. Ireland* (1979). Водночас Суд виходить із того, що це право не є абсолютним і може підлягати обмеженням, однак такі обмеження є допустимими лише за умови, що вони переслідують легітимну мету, не порушують саму сутність права та є пропорційними. Саме через призму зазначених критеріїв має здійснюватися оцінка допустимості обмежень доступу до правосуддя в умовах воєнного стану, що, своєю чергою, зумовлює обов'язок держави забезпечити такі механізми здійснення правосуддя, які гарантують особі реальну можливість реалізувати своє право на судовий захист.

Отже, здійснення правосуддя в Україні в умовах воєнного стану не припиняється, що є необхідною гарантією реалізації права на судовий захист. Водночас функціонування судової системи відбувається в умовах суттєвих обмежень, зумовлених бойовими діями, що спричиняють, зокрема, зміну територіальної підсудності справ та обмеження доступу до судів. У відповідь на ці виклики держава забезпечує адаптацію механізмів здійснення правосуддя до умов воєнного стану, зокрема шляхом впровадження альтернативних процесуальних форм та гнучких організаційних рішень. За таких умов особливого значення набуває не лише формальне функціонування судової системи, а й реальна можливість особи реалізувати своє право на справедливий суд. Ефективність здійснення правосуддя в цих умовах визначається не лише формальним функціонуванням судової системи, а й здатністю держави забезпечити реальний та ефективний доступ особи до суду з дотриманням основних процесуальних гарантій, що у своїй сукупності відображає фактичний рівень дотримання принципу верховенства права.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.04.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 30.04.2026).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 30.04.2026).

4. Бурдін М. Ю., Гудзь Т. І., Коломієць Ю. М. До проблем конституційно-правового регулювання засад судової влади України в умовах війни. *Інтернаука. Серія: «Юридичні науки»*. 2024. № 10(80). С. 92–99. DOI: 10.25313/2520-2308-2024-10-10431

5. Кравцова М. О., Дацюк Т. К. Особливості роботи судів в умовах військового стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. С. 390–394. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.72>

Одержано 01.05.2026

Роман Тарасович ПЛІХТЯК,

курсант групи ННІ 1-25-103Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0442-6945>

Науковий керівник:

Тетяна Іванівна ГУДЗЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного

і міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасний стан українського суспільства в умовах повномасштабної збройної агресії суттєво вплинув на характер взаємодії між державою та громадянином у сфері обміну інформацією. Право на інформацію, що є фундаментом демократичного устрою та гарантується ст. 34 Конституції України [1], у період воєнного стану не є абсолютним і може обмежуватися лише за умов, передбачених нею, з дотриманням принципу пропорційності. Воно потребує узгодження між суспільною потребою знати правду та імперативом національної безпеки. В умовах, коли поширення інформації може створювати загрози національній безпеці та сприяти дезінформації, держава впроваджує механізми регулювання, спрямовані на збереження життєво важливих відомостей без порушення цивільного контролю. Такий підхід узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, який визнає допустимість обмежень свободи вираження поглядів за умови їх необхідності в демократичному суспільстві та належного обґрунтування.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформацію визначено як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2]. Крім

того, у науковій літературі інформацію визначають як сукупність відомостей про матеріальний і духовний світ, закономірності й тенденції його розвитку [3, с. 174], що підкреслює її змістовний характер та значення для формування знань про навколишню дійсність. При цьому законодавче визначення не ставить вимогу щодо достовірності такої інформації. Це має принципове значення в умовах воєнного стану, оскільки підвищує ризики поширення неперевіреної інформації та потребує застосування додаткових правових механізмів протидії дезінформації.

Нормативною основою обмеження доступу до інформації в цей період є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4], відповідно до якого військове командування разом із військовими адміністраціями мають право встановлювати особливий режим роботи медіа та використовувати їх для проведення роз'яснювальної роботи серед населення (ст. 8). Це створює правові підстави для запровадження обмежень у сфері поширення інформації в інтересах оборони держави, що прямо корелює з нормами ч. 2 ст. 34 Конституції України [1], яка передбачає можливість обмеження прав в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. При цьому такі обмеження мають встановлюватися законом, переслідувати легітимну мету та бути необхідними в демократичному суспільстві. Такі повноваження мають реалізовуватися у визначених законом межах та не допускати їх розширеного тлумачення, що може призводити до надмірного обмеження права на інформацію.

У цьому контексті особливої ваги набуває трансформація доступу до публічної інформації, регламентованого Законом України «Про доступ до публічної інформації» [5]. У мирний час ст. 20 цього Закону встановлює жорсткі терміни відповіді на запити, проте в умовах війни розпорядники інформації часто стикаються з об'єктивною неможливістю дотримання цих норм. Багато державних органів змінили місце дислокації, втратили доступ до архівів або працюють у режимі критичного навантаження. Однак воєнний стан не призупиняє дію цього Закону, що підтверджує збереження базових гарантій доступу до інформації в кризових ситуаціях. Обмеження доступу до інформації можливе відповідно до ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» лише за умови одночасного дотримання встановлених законом вимог, а саме: здійснення такого обмеження виключно в інтересах, визначених законом; наявності ризику завдання істотної шкоди цим інтересам; переважання цієї шкоди над суспільним інтересом в отриманні інформації [5]. Отже, обмеження доступу до інформації є допустимим лише за умови одночасного дотримання встановлених вимог, що забезпечує баланс між інтересами національної безпеки та правом громадськості на отримання інформації, однак в умовах воєнного стану їх застосування ускладнюється необхідністю оперативного реагування на загрози та ризиком формального або розширеного тлумачення.

У сучасних умовах важливого значення набуває цифровий вимір реалізації права на інформацію, що проявляється, зокрема, через використання застосунку «Дія» та офіційних каналів комунікації в месенджерах. Держава фактично посилила свою роль у забезпеченні офіційної інформаційної політики та протидії дезінформації. В умовах воєнного стану значення інформації визначається не лише її змістом, а й контекстом сприйняття. Це зумовлює різний вплив одних і тих самих повідомлень на різні групи населення та підвищує ризики маніпуляцій й дезінформації [6, с. 238–239]. Водночас такі інструменти виступають формою реалізації обов'язку держави забезпечувати доступ до суспільно значущої інформації. Відповідно до статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [5], обов'язок оприлюднювати інформацію про надзвичайні ситуації або події, що загрожують життю, залишається пріоритетним. Оперативне сповіщення про повітряні тривоги чи загрози техногенного характеру є формою реалізації права на безпечну інформацію. Це свідчить про функціональний зв'язок між правом на інформацію та забезпеченням права на життя і безпеку особи.

Окремим аспектом є робота журналістів та їхній доступ до зони бойових дій. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України № 73 [7] чітко регламентує правила акредитації та ведення зйомок. Обмеження на поширення інформації про пересування військ, результати обстрілів до офіційного підтвердження або локації стратегічних об'єктів є виправданими з погляду статті 114-2 Кримінального кодексу України [8], яка передбачає сувору відповідальність за несанкціоноване поширення військової інформації. Таким чином, право медіа на інформування суспільства сьогодні реалізується в межах спеціального правового режиму поширення інформації, у якому пріоритет має не швидкість оприлюднення відомостей, а безпека операцій. Водночас такі обмеження не повинні призводити до необґрунтованого звуження свободи діяльності медіа.

Категорія «суспільного інтересу» залишається однією з найбільш дискусійних у контексті обмеження права на інформацію. Згідно зі ст. 13 Закону України «Про інформацію» [2], право на інформацію не може бути обмежене, якщо вона стосується стану довкілля, якості харчових продуктів або фактів порушення прав людини, що свідчить про пріоритет публічного інтересу над обмеженнями доступу до інформації у визначених законом випадках. Навіть під час війни громадяни мають право знати про зловживання владою або екологічні наслідки ворожих атак. Приховування таких даних під приводом воєнного стану може розглядатися як необґрунтоване обмеження права на інформацію, оскільки це підриває довіру до інституцій. За таких умов баланс між «таємним» та «публічним» має бути динамічним, тобто те, що було секретним у перші дні вторгнення, має ставати доступним для аналізу після зникнення безпосередньої

загрози. Це відповідає принципу пропорційності, відповідно до якого обмеження прав мають бути тимчасовими та підлягати перегляду залежно від зміни обставин.

Складнощі реалізації права на інформацію виникають і на тимчасово окупованих територіях, де українське законодавство не може бути повною мірою реалізоване, а доступ до українських джерел обмежується. У таких умовах держава забезпечує інформаційний зв'язок із громадянами, що має важливе значення для гарантування їхнього права на інформацію.

Підсумовуючи особливості реалізації права на інформацію в умовах війни, можна стверджувати, що в Україні сформувався підхід до застосування необхідних обмежень права на інформацію, який відповідає міжнародним стандартам. Проте життєздатність демократичної системи значною мірою залежить від тимчасового характеру таких обмежень та їх своєчасного перегляду. Право на інформацію в цих умовах виконує не лише індивідуальну, а й суспільно значущу функцію, сприяючи забезпеченню стійкості держави та поінформованості населення. При цьому ключовим залишається забезпечення реальної можливості особи отримувати важливу для суспільства інформацію навіть в умовах дії обмежень. Кінцевою метою має залишатися побудова системи, де безпека не призводить до не виправданого звуження свободи, а стає її надійним гарантом, що відповідає конституційним засадам верховенства права та забезпечення прав і свобод людини.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 30.04.2026).

2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (в ред. Закону від 13.01.2011 р. № 2938-VI) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 30.04.2026).

3. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 30.04.2026).

5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 30.04.2026).

6. Iasechko S., Ivanovska A., Gudz T., Marchuk M., Venglinskyi O., Tokar A. Information as An Object of Legal Regulation in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 21, No. 5, May 2021. P. 237–242. DOI: 10.22937/IJCSNS.2021.21.5.33.

7. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану (зі змінами, внесеними згідно з наказом № 196 від 12.07.2022; № 266 від 03.10.2022; № 49 від 27.02.2023, № 51 від 03.02.2024, № 31 від 17.01.2025) : наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73. *Міністерство оборони України* : сайт. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-golovnokomanduvacha-zsu-vid-03-03-2022-roku-73-zi-zminami> (дата звернення: 30.04.2026).

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Роман Тарасович ПЛІХТЯК,

курсант 1 курсу групи ННП-25-103-Право

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0442-6945>

Науковий керівник:

Оксана Василівна МЕЛЬНИЧУК,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4508-4511>

ЕТИКА СЛІДЧОГО: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність теми зумовлена постійним конфліктом між потребою ефективного розслідування та обов'язком дотримання прав особи. У кримінальному процесі етика слідчого стає основним внутрішнім фільтром, що запобігає зловживанню владою та процесуальному свавілля. Оскільки слідчі дії безпосередньо втручаються в простір прав і свобод, моральна зрілість юриста є гарантом того, що встановлення істини не відбуватиметься ціною людської гідності.

Професійна етика слідчого розглядається як складна система морально-правових вимог, що визначають належну поведінку посадової особи під час проведення досудового розслідування. У дослідженні Костючок Ю.Л. наголошується, що етика слідчого має цілісний характер і поєднує як правові норми, так і моральні цінності, що регулюють його діяльність і спрямовані на забезпечення законності, справедливості та ефективного

виконання процесуальних повноважень. У цьому контексті професійна етика слідчого визначається як сукупність взаємопов'язаних правових та морально-етичних норм, принципів і правил, що встановлюють вимоги до його поведінки як представника правоохоронного органу та спрямовані на належне виконання функцій кримінального правосуддя. Зміст етики розкривається через основні принципи: законність, об'єктивність, неупередженість та гуманізм. Вони передбачають дотримання норм права, всебічне та неупереджене розслідування обставин справи, відсутність особистої зацікавленості та повагу до честі та гідності особи [1].

У науковій праці Ю.Ю. Козара, присвяченій етичним аспектам професійної діяльності юриста, наголошується, що етика слідчого, як вид юридичної етики, є не лише нормативною, а й ціннісною, оскільки формує внутрішню моральну позицію спеціаліста та визначає стиль його професійної поведінки. Вона базується на загальних моральних категоріях честі, совісті, справедливості, відповідальності, гідності, які конкретизуються з урахуванням особливостей правоохоронної діяльності [2, с. 304-310].

Наголошується, що важливим елементом етики є не лише дотримання формальних норм, а й здатність слідчого робити моральний вибір у складних професійних ситуаціях, де закон допускає певну свободу дій. У таких умовах особливого значення набувають доброчесність, самоконтроль, професійна відповідальність та повага до людини як найвищої соціальної цінності. Крім того, етичні стандарти діяльності слідчого спрямовані на формування суспільної довіри до правоохоронних органів, оскільки саме моральна поведінка посадової особи визначає сприйняття справедливості правосуддя.

Основні проблеми дотримання прав людини слідчими проявляються у систематичних порушеннях процесуальних гарантій під час досудового розслідування. Зокрема, право на захист обмежене через несвоєчасний або ускладнений доступ до адвоката. Поширеним є використання психологічного чи фізичного тиску для отримання зізнань, що суперечить принципу гуманізму. Також спостерігається недотримання презумпції невинуватості, коли особу фактично вважають винною ще до рішення суду, зокрема через необґрунтоване затримання. Мають місце випадки зловживання процесуальними повноваженнями, коли запобіжні заходи використовуються як засіб тиску [3].

Таким чином, етика слідчого є невід'ємною частиною професійної діяльності, поєднуючи правові вимоги та моральні принципи та виступаючи ключовим гарантом дотримання прав людини у кримінальному провадженні. Вона визначає не лише формальну законність дій, але й їх відповідність принципам справедливості, гуманізму та поваги до людської гідності. Водночас на практиці існують значні проблеми, пов'язані з порушенням процесуальних гарантій, зловживанням владою та формальним підходом до

прав людини, що негативно впливає на довіру до правоохоронної системи. У зв'язку з цим особливого значення набуває підвищення рівня професійної етики слідчих, посилення контролю за їхньою діяльністю та встановлення ціннісного підходу, за якого права та свободи людини визнаються найвищим пріоритетом у процесі здійснення правосуддя.

Список бібліографічних посилань

1. Костючок Ю. Л. Міжнародні стандарти професійної етики слідчого. *Нове українське право*. 2025. № 4. С. 208–213. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/835/768>

2. Сучасне суспільство: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С.356 URL: https://www.researchgate.net/publication/362381203_SUCASNE_SUSPILSTVO_kolektivna_monografia

3. Назаров В.В. Дотримання прав людини при застосуванні запобіжних заходів: реальність та проблеми. Глобальна організація союзницького лідерства. URL: <https://goal-int.org/dotrimannya-prav-lyudini-pri-zastosuvanni-zapobizhnihi-zahodiv-realnist-ta-problemi/>

Одержано 01.05.2026

Кирило Володимирович ТАРАСЕНКО,

курсант навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Іванівна ГУДЗЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного

і міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ: ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Цифровий простір став невід'ємною частиною сучасного життя: у ньому людина працює, навчається та реалізує себе як особистість. Водночас поряд із новими можливостями виникають і реальні загрози – стеження, маніпуляції алгоритмами, втрата контролю над власними даними. Сьогодні ці явища вже не можуть розглядатися виключно як технічні проблеми, оскільки безпосередньо зачіпають такі фундаментальні цінності, як людська гідність і свобода. Значною мірою вони є наслідком стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, який визначає

сучасну динаміку суспільних трансформацій. Розвиток цих технологій виступає не лише технічною передумовою цифровізації, а й чинником глибокого переформатування суспільних відносин, змінюючи способи взаємодії людини з державою, суспільством і ринком. Саме тому проблематика цифрового простору виходить за межі технологічної площини і набуває конституційно-правового значення, оскільки стосується гарантій реалізації основоположних прав і свобод людини.

Конституціоналізація цифрового простору означає, що людина має залишатися належним чином захищеною і в умовах цифрового середовища. Йдеться про забезпечення реальної дії та ефективності конституційних прав і свобод людини, зокрема права на повагу до гідності (ст. 28 Конституції України), права на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32), а також права на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34) [1]. За таких умов ці права не можуть набувати декларативного характеру. Держава зобов'язана гарантувати, що розвиток технологій не призводитиме до звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини, що прямо впливає з положень ст. 22 Основного Закону. У цьому сенсі конституційне регулювання має не лише реагувати на відповідні трансформації, а й забезпечувати їх своєчасну правову оцінку та належне нормативне врегулювання [2, с. 108–109]. Фактично йдеться не про формування нових прав, а про зміну умов реалізації вже існуючих, що об'єктивно потребує їх переосмислення на конституційному рівні.

Практичний вимір цих трансформацій найбільш наочно проявляється у впровадженні цифрових сервісів, автоматизованих систем та пов'язаних із ними технологій, які поступово змінюють спосіб функціонування суспільства і водночас загострюють питання забезпечення конституційних прав і свобод у нових умовах їх реалізації. Одним із конкретних проявів такого розвитку є технології Інтернету речей, що знаходять свій прояв у розвитку концепцій «розумного» середовища («розумний будинок», «розумна енергія», «розумний транспорт», «розумне місто», «розумне виробництво», «розумна медицина» тощо). Такі технології сприяють модернізації ключових секторів економіки та суспільного розвитку. Зокрема, Європейська Комісія у Повідомленні «Оцифрування європейської промисловості» від 19 квітня 2016 року наголосила на важливості розвитку Інтернету речей як складника Єдиного цифрового ринку. Акцент було зроблено на необхідності формування безпечного та відкритого правового простору, який дозволить ефективно реалізовувати фундаментальні права людини в цифровому середовищі, долаючи транскордонні бар'єри.

Зазначені технологічні трансформації безпосередньо впливають на зміст і механізми реалізації прав людини. Саме це зумовлює необхідність їх переосмислення в межах сучасної правової доктрини. У науковій літературі інформаційні права (у деяких джерелах – «цифрові права» або «кіберправа») не мають однозначного місця в системі поколінь прав

людини. Їх відносять як до прав другого покоління, так і до прав третього покоління, що розглядаються як результат міжнародного усвідомлення глобальних викликів і відповідної реакції держав та міжнародного співтовариства у формі нормотворчості й правозастосування. Водночас на сучасному етапі розвитку цифрових технологій більш переконливо виглядає підхід, відповідно до якого інформаційні права доцільно розглядати не стільки як окреме покоління прав, скільки як новий вимір реалізації вже існуючих конституційних прав і свобод у цифровому середовищі, що змінює сам характер їх здійснення. У цьому контексті еволюція прав людини проявляється передусім у зміні способів їх реалізації: право на приватність трансформується в умовах масового оброблення персональних даних, свобода вираження поглядів – під впливом алгоритмічного відбору інформації, а доступ до інформації та комунікації дедалі більше залежить від цифрової інфраструктури.

Вбачається обґрунтованою позиція, відповідно до якої інформаційні права слід розглядати як такі, що інтегрують у собі традиційні права людини, адаптовані до умов цифрового суспільства, оскільки вони охоплюють усі основні сфери суспільного життя – політичну, економічну, соціальну та культурну. До таких прав відносять, зокрема, право доступу до мережі Інтернет, електронних ресурсів, а також право на захист персональних даних, конфіденційність і кібербезпеку. У цьому сенсі інформаційні (цифрові) права виступають розвитком прав людини, закріплених у Загальній декларації прав людини 1948 року, що проявляється у трансформації механізмів їх реалізації в умовах цифрового середовища [3, с. 218].

Більшість держав здійснюють регулювання цифрових прав на рівні спеціального законодавства. Так, в Італії у 2015 році парламентом була схвалена Декларація про права в Інтернеті, яка визначає доступ до Інтернету основним правом людини та умовою її повноцінного індивідуального й соціального розвитку, а також закріплює право рівного доступу до нього (ст. 2). Відповідні акти також ухвалено у Новій Зеландії (Акт про цифрову комунікацію 2015 року) та Бразилії (Закон про порядок використання Інтернету 2014 року) [4, с. 131]. Наведені приклади свідчать про тенденцію до нормативного закріплення цифрових прав як необхідної умови їх ефективної реалізації в сучасному суспільстві.

Підсумовуючи, слід зазначити, що цифровий простір не лише розширює можливості реалізації прав людини, а й змінює саму логіку їх функціонування. Конституціоналізація цифрового простору спрямована на забезпечення ефективної дії основоположних прав і свобод у цифровому середовищі та відображає не лише адаптацію правової системи до технологічних змін, а й новий етап розвитку прав людини, пов'язаний зі зміною умов їх реалізації. Водночас ідеться не лише про збереження наявних гарантій, а й про необхідність їх переосмислення з урахуванням нових форм

впливу на особу, зокрема через алгоритмічне середовище та цифрову інфраструктуру. У цьому контексті ключового значення набуває формування таких правових механізмів, які унеможливлюють звуження змісту конституційних прав і свобод під впливом цифрових трансформацій та гарантують їх реальну і ефективну реалізацію.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 27.04.2026).

2. Гудзь Т. І. Європейська декларація цифрових прав і принципів як орієнтир конституціоналізації цифрових прав в Україні. *Держава і право в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: тези допов. XVI Міжн. наук.-практ. конфер. «Від громадянського суспільства – до правової держави»* (м. Харків, 04 червня 2025 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 107–110.

3. Пирога І. С., Колб О. С. Інформаційні права людини в цифровому просторі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2025. Вип. № 89, ч. 1. С. 216–221. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.29>

4. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 129–133. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.21>

Одержано 30.04.2026

Сучасні інформаційні технології в діяльності поліції. Створення засобів та комплексів технічного захисту інформації. Кібербезпека

Дарина Олегівна ГАРТ,

*студентка 3 курсу навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6397-0831>;*

Володимир Володимирович ТУЛУПОВ,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри кібербезпеки та DATA технологій
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4794-743X>*

АНАЛІЗ КІБЕРБЕЗПЕКИ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ВІД ПЕРЕХОПЛЕННЯ

У сучасному світі безпілотні авіаційні комплекси (БпАК) стали невід'ємною частиною як військових операцій, так і цивільного сектору. Вони використовуються для розвідки, вогневого ураження, логістики, моніторингу критичної інфраструктури, сільського господарства та рятувальних операцій. Однак швидке поширення БпАК супроводжується зростанням кіберзагроз, які можуть призвести до втрати контролю над апаратом, викрадення конфіденційної інформації або навіть перетворення дрона на інструмент атаки противника [1].

Актуальність теми зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, у 2025–2026 роках спостерігається різке зростання інцидентів з використанням БпАК у військових конфліктах, де дрони стали основним засобом ведення бойових дій. За даними DroneSec Global Drone Threat Report 2026, у 2025 році зафіксовано значне збільшення випадків застосування fiber-оптично-контрольованих дронів, автономних роїв та гібридних атак, які поєднують фізичне та кібернетичне втручання [2]. По-друге, глобальні тенденції GPS-спуфінгу та jamming (глушіння) сигналів створюють серйозні ризики не лише для військових, а й для цивільної авіації та критичної інфраструктури. Європейська комісія та FAA у 2025 році зафіксували тисячі інцидентів інтерференції GNSS-сигналів, що впливає на сотні авіарейсів щодня [3].

По-третє, домінування комерційних компонентів (COTS) у конструкції БпАК робить їх вразливими до supply chain-атак і backdoor'ів, особливо

у дронах китайського виробництва. CISA (США) у листопаді 2025 року випустила три керівництва в рамках кампанії Be Air Aware, підкреслюючи необхідність інтеграції UAS-ризиків у загальну стратегію захисту критичної інфраструктури [4].

Мета даного аналізу — комплексно розглянути основні кіберзагрози для безпілотних авіаційних комплексів, особливості механізмів перехоплення керування, а також сучасні методи та технології захисту.

Безпілотні авіаційні комплекси є кібер-фізичними системами, які сильно залежать від бездротових каналів зв'язку, супутникової навігації та бортового програмного забезпечення. Основні загрози можна класифікувати за векторами атаки [1].

Перехоплення комунікацій є однією з найбільш поширених загроз. Зловмисник може перехоплювати телеметрію, відеопотік та команди керування в реальному часі через слабе шифрування протоколів (наприклад, MAVLink). Це призводить до витоку даних або повного захоплення контролю (command hijacking). У реальних бойових умовах противник активно застосовує засоби радіоелектронної боротьби (РЕБ), що значно ускладнює стабільний зв'язок [5].

Другою критичною загрозою є атаки на систему глобального позиціонування (GPS/GNSS). GPS-спуфінг передбачає підміну сигналів фальшивими, сильнішими за справжні, що змушує дрон відхилятися від маршруту або приземлятися у ворожій зоні. Jamming, навпаки, повністю глушить сигнал, переводячи БпАК у режим автопілота або викликаючи аварійне приземлення. Дослідження 2025 року демонструють, що для виявлення таких атак ефективно застосовуються моделі машинного навчання (XGBoost, Random Forest), які аналізують аномалії в позиції, швидкості та супутниковій геометрії, досягаючи F1-score близько 0,998 [6].

У 2025 році DroneSec зафіксувала міграцію тактик з конфліктних зон у кримінальне середовище: картелі Латинської Америки застосовують дрони для контрабанди та розвідки [2].

Перехоплення керування є складним процесом, який вимагає одночасного впливу на кілька рівнів: фізичний (радіосигнал), мережевий (протоколи передачі даних) та програмний (бортове ПЗ). Основні особливості полягають у тому, що сучасні БпАК працюють у складному радіоелектронному середовищі з активним застосуванням РЕБ.

Класичним прикладом є захоплення американського RQ-170 Sentinel Іраном у 2011 році за допомогою GPS-спуфінгу. Сьогодні атаки стали більш витонченими: з'явилися fiber-optic-дрони, які не залежать від радіочастот і важко глушити. Крім того, FPV-дрони з AI-assisted targeting дозволяють обходити традиційні методи захисту [2].

Перехоплення ускладнюється тим, що багато комерційних дронів (наприклад, DJI) мають вбудовані вразливості, пов'язані з домінуванням

китайських виробників на ринку. CISA рекомендує перехід на «secure-by-design» системи від союзних виробників [4].

Захист від перехоплення вимагає багатошарового підходу, який поєднує технічні, організаційні та оперативні заходи [1].

Основні технічні рішення включають:

- використання криптографічних алгоритмів (AES-256) та end-to-end шифрування;

- механізми mutual authentication та цифрових підписів повідомлень;

- технологію псевдовипадкового переналаштування робочої частоти (ППРЧ), яка забезпечує низьку ймовірність виявлення (LPD) та перехоплення (LPI) [1].

Важливим елементом є резервування каналів зв'язку: комбінація радіочастотного, супутникового та fiber-optic зв'язку. Для виявлення аномалій у реальному часі рекомендується інтеграція систем на базі reinforcement learning [7].

Оновлення firmware повинно проводитися виключно в ізольованому (air-gapped) середовищі. Додатково застосовуються інерційні навігаційні системи та оптичний потік для роботи в умовах втрати GNSS-сигналу.

У 2025–2026 роках CISA пропонує використовувати багатошарові системи виявлення (радар + RF + оптичні + акустичні сенсори) та протоколи безпечної роботи зі збитими дронами [4].

У 2026 році кібербезпека БпАК еволюціонує разом із технологіями. DroneSec Global Drone Threat Report 2026 прогнозує подальше поширення автономних роїв та використання GenAI для створення складніших jamming- і spoofing-атак [2].

Отже, кібербезпека безпілотних авіаційних комплексів є стратегічною необхідністю в умовах сучасної гібридної війни. Аналіз показав, що основні загрози пов'язані з перехопленням комунікацій, GPS-спуфінгом та jamming, а ефективний захист вимагає комплексного підходу: криптографії, резервування каналів та міжнародних стандартів.

Без постійного вдосконалення систем захисту БпАК можуть перетворитися з ефективного інструменту на серйозну вразливість. Подальші дослідження повинні фокусуватися на інтеграції нових технологій та практичних випробуваннях у реальних умовах. Рекомендується регулярне проведення red-team вправ, навчання операторів та співпраця з союзниками для обміну розвідданими про тактики та техніки атак.

Тільки комплексний, проактивний підхід забезпечить безпеку БпАК у 2026 році та в майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Борисов І. В. Кібербезпека безпілотних авіаційних комплексів та особливості захисту від перехоплення // Системи і технології зв'язку,

інформатизації та кібербезпеки. 2024. Вип. 6. С. 59–67. DOI: <https://doi.org/10.58254/viti.6.2024.03.59>.

2. DroneSec. Global Drone Threat Report 2026. Січень 2026.

3. Aerotime. US, Europe move on GPS spoofing and GNSS jamming response. 2025.

4. CISA. Unmanned Aircraft System Detection Technology Guidance for Critical Infrastructure. Серпень 2025.

5. Бачурін С. М. Тенденції розвитку систем радіозв'язку для розвідувальних БпАК ЗСУ. 2025.

6. Liu Y. C., Lee L. F., Yeh K. H. Enhancing UAV Security with GPS Spoofing and Jamming Anomaly Detection // Journal of Reliable and Secure Computing. 2025.

7. Hamadi R., Ghazzai H., Massoud Y. Reinforcement Learning Based Intrusion Detection Systems for Drones. 2023.

Одержано 22.04.2026

Анастасія Сергіївна ГРУШЕЦЬКА,

с
Марківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир Володимирович ТУЛУПОВ,

е кандидат технічних наук, доцент,
н доцент кафедри кібербезпеки та DATA технологій
т навчально-наукового інституту № 5
к Харківського національного університету внутрішніх справ;
а ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4794-743X>
к

у
р **СУЧАСНІ КІБЕРЗАГРОЗИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ**
с **ЇМ У ПОЛІЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

у
н У час стрімкої цифровізації, безпека в інформаційному просторі досі
а актуальною проблемою, оскільки кіберзагрози постійно еволюціону-
*ю*ють. Незважаючи на те що базові мотиви атакуючих залишаються незмін-
*н*ними, фінансова вигода, інструменти та тактики зловмисників стають усе
в витонченішими. На сьогоднішній день такі загрози набули серйозного ха-
*р*рактеру, створюючи значні ризики як для окремих осіб, так і для держав-
*н*них установ. Фішинг на сьогодні, так і надалі залишається одним із най-
*п*поширеніших способів проникнення до корпоративних систем, проте все
б більше сфера кіберзлочинності фіксує нові хвилі кібератак, пов'язані з ро-
*з*витком ransomware-угруповань, продажем доступів до корпоративних
*м*мереж і витоками великих масивів даних.

Наприклад, аналітичні звіти з кібербезпеки за 2025–2026 зазначають зростання загроз, пов'язаних із штучним інтелектом (ШІ), фінансові збитки яких становить понад \$20 млрд (за даними ФБР) та високу активність хакерів у 2026 році, про що повідомляє ITWeek [1]. Активне використання ШІ для створення шкідливого коду і є тією проблемою через яке відбувається зростання масштабів кіберзлочинності.

Сучасні кібератаки це не про простий сценарій, а переростання в багатоступінні операції, під час яких зловмисники можуть довго перебувати в системі компанії, поступово розширюючи свої права доступу. Наразі розповсюджені такі основні загрози:

- AI-підсилені фішингові атаки та соціальна інженерія – зловмисники використовують генеративний AI для створення персоналізованих листів, підробки голосу (voice spoofing) та імітації керівників компанії; як сервіс (RaaS) – атаки через програми-вимагачі, окрім шифрування та витоку даних, зловмисники здійснюють тиск через клієнтів і партнерів компанії. Відповідно час атаки скоротився і може зайняти лише кілька годин;

- вразливості у хмарних та SaaS-середовищах – масове використання хмарних сервісів (Microsoft Azure, AWS, Google Cloud, SaaS-платформи) призводить до зростання атак через неправильні налаштування доступу, API та інтеграції;

- компрометація облікових записів – це використання слабких паролів, витік доступів або фішинг призводять до повного компрометування систем. Ризики зростають із впровадженням віддаленої роботи та BYOD [2].

Особливо небезпечними є кіберзлочини, що вчиняються організованими та транснаціональними угрупованнями, оскільки вони ускладнюють їх виявлення, розслідування та притягнення до відповідальності.

Методи боротьби з кіберзлочинністю повинні відбуватися комплексно, як на рівні технологій, так і на рівні законодавства. Це включає використання сучасних засобів захисту даних, таких як криптографія та антивірусне програмне забезпечення. Щоб запобігти та зменшити спроби атак рекомендують:

- впровадження навчальних програм, що знайомлять користувачів із потенційними загрозами, такими як фішинг, шкідливе програмне забезпечення, атаки методом підміни та методи соціальної інженерії, також на виявлення, фіксацію та запобігання кіберзлочинам;

- посилювати автентифікацію та управління доступами: MFA, IAM, контроль привілеїв (PAM) та регулярний аудит доступів;

- створення національних стратегій кібербезпеки та впровадження стандартів захисту критичної інфраструктури;

- розгортати SOC та системи моніторингу (SIEM/XDR): Постійний аналіз подій безпеки дозволяє виявляти атаки на ранніх етапах;

– готувати план реагування та відновлення – Васкур-стратегії, disaster recovery та регулярне тестування сценаріїв відновлення [2].

Висновок. Кіберзлочинність має широкий спектр проблем, що потребує комплексного підходу до їх запобігання та боротьби. Окрему увагу необхідно приділити поведінці самих користувачів, тому що недостатній рівень цифрової грамотності, використання слабких паролів, нехтування базовими правилами та збереження конфіденційної інформації у незахищеному вигляді роблять людей легкою мішенню для зловмисників. Майбутнє боротьби з кіберзлочинністю залежить від координації зусиль усіх зацікавлених сторін – держави, бізнесу та свідомих громадян.

Список бібліографічних посилань

1. С

Т

а 2. Кібербезпека 2026: головна загроза для українського бізнесу. веб-сайт. URL: <https://softline> (дата звернення: 21.04.2026).

и

Одержано 25.04.2026

с

т

Сергій Анатолійович КОЧУБЕЙ,

Студент 3 курсу навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир Володимирович ТУЛУПОВ,

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри кібербезпеки та DATA технологій

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4794-743X>

е

РОЛЬ АПАРАТНОГО ШИФРУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

п КІБЕРСТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

е

В УМОВАХ АІ-ЗАГРОЗ

к

и У сучасному цифровому середовищі критична інфраструктура (енергетика, транспорт, фінансовий сектор, телекомунікації) стає основною мішенню для кібератак, які дедалі частіше використовують технології штучного інтелекту (AI). Автоматизація атак, адаптивність шкідливого програмного забезпечення та використання генеративних моделей значно ускладнюють забезпечення кібербезпеки традиційними програмними засобами [1].

а Актуальність теми обумовлена стрімким зростанням складності кіберзагроз у 2025–2026 роках. За даними звітів ENISA та IBM Security, понад 60% атак на критичну інфраструктуру мають ознаки автоматизованих

або AI-підсилених сценаріїв, включаючи адаптивний фішинг, інтелектуальний підбір ключів та атаки на криптографічні протоколи [2].

Особливу небезпеку становлять атаки типу side-channel, brute-force з використанням GPU/AI та exploitation zero-day вразливостей.

Метою даної роботи є аналіз ролі апаратного шифрування як ключового елементу забезпечення кіберстійкості критичної інфраструктури в умовах сучасних AI-загроз.

Критична інфраструктура функціонує як складна кібер-фізична система, де компрометація інформаційних потоків може призвести до значних економічних збитків або навіть людських жертв. Основні вектори атак включають перехоплення даних, підміну інформації, несанкціонований доступ та руйнування цілісності систем [3].

У цьому контексті традиційні програмні методи шифрування мають низку обмежень. Вони залежать від операційної системи, можуть бути скомпрометовані через malware, а також є вразливими до атак на рівні пам'яті або процесів. AI-алгоритми здатні аналізувати шаблони виконання та знаходити слабкі місця в програмній реалізації криптографії [4].

Апаратне шифрування виступає більш надійною альтернативою, оскільки реалізується на рівні фізичних компонентів системи. Воно включає використання спеціалізованих модулів, таких як Trusted Platform Module (TPM), Hardware Security Module (HSM), а також криптографічні співпроцесори [5].

Основна перевага апаратного шифрування полягає у його ізолюваності від основної операційної системи. Криптографічні ключі зберігаються у захищеному середовищі та не можуть бути легко експортовані або викрадені навіть при компрометації системи. Це значно ускладнює реалізацію атак типу key extraction та memory scraping.

Крім того, апаратне шифрування забезпечує:

- прискорення криптографічних операцій (AES, RSA, ECC);
- захист від side-channel атак (через спеціалізовані схеми);
- підтримку secure boot та trusted execution environment (TEE);
- апаратну реалізацію генераторів випадкових чисел (TRNG) [6].

В умовах AI-загроз особливу роль відіграє здатність апаратних рішень протистояти інтелектуальному аналізу. Наприклад, сучасні HSM використовують механізми захисту від аналізу споживання енергії (power analysis) та електромагнітного випромінювання, що є типовими каналами для AI-орієнтованих атак [7].

Практичне застосування апаратного шифрування в критичній інфраструктурі включає:

- захист SCADA-систем та промислових контролерів;
- шифрування каналів зв'язку між вузлами енергомереж;
- захист банківських транзакцій та платіжних систем;

- забезпечення безпеки телекомунікаційних мереж 5G/6G [3].

Наприклад, у енергетичному секторі впровадження TPM-модулів дозволяє гарантувати цілісність програмного забезпечення на рівні пристрою, а HSM використовуються для захисту ключів у системах керування електромережами. У фінансовому секторі апаратні модулі забезпечують безпечну обробку транзакцій навіть у випадку компрометації серверів.

Важливим аспектом є інтеграція апаратного шифрування з AI-системами захисту. Використання машинного навчання дозволяє виявляти аномалії у поведінці криптографічних операцій та спроби несанкціонованого доступу в реальному часі [8].

Однак впровадження апаратного шифрування має і певні виклики:

- висока вартість обладнання;
- складність інтеграції у існуючі системи;
- необхідність сертифікації та відповідності стандартам;
- обмежена гнучкість у порівнянні з програмними рішеннями [5].

У 2025–2026 роках спостерігається тенденція до розвитку постквантової криптографії, що також впливає на апаратні рішення. Виробники починають інтегрувати підтримку нових алгоритмів у криптографічні модулі для протидії майбутнім загрозам [2].

Висновок. Апаратне шифрування є критично важливим елементом забезпечення кіберстійкості сучасної інфраструктури. В умовах зростання AI-загроз воно забезпечує більш високий рівень захисту порівняно з програмними методами завдяки ізоляції, фізичній безпеці та стійкості до складних атак.

Аналіз показав, що ефективний захист критичної інфраструктури можливий лише за умови комплексного підходу, який поєднує апаратні криптографічні рішення, AI-моніторинг, багаторівневу архітектуру безпеки та міжнародні стандарти. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на інтеграцію постквантових алгоритмів, розвиток захищених апаратних платформ та адаптацію систем кіберзахисту до нових типів інтелектуальних атак.

Список бібліографічних посилань

1. Stallings W. Cryptography and Network Security: Principles and Practice. 2023. https://www.uoitc.edu.iq/images/documents/informatics-institute/Competitive_exam/Cryptography_and_Network_Security.pdf
2. ENISA Threat Landscape Report 2025. <https://www.enisa.europa.eu/sites/default/files/2025-10/ENISA%20Threat%20Landscape%202025%20Booklet.pdf>
3. NIST. Guide to Industrial Control Systems (ICS) Security - <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.800-82r1.pdf>
4. Goodfellow I., Bengio Y., Courville A. Deep Learning. MIT Press. https://www.researchgate.net/publication/320703571_Ian_Goodfellow_Yosh

ua_Bengio_and_Aaron_Courville_Deep_learning_The_MIT_Press_2016_800_pp_ISBN_0262035618

5. Smith S. The Craft of System Security. 2022 - https://www.researchgate.net/publication/220688472_The_Craft_of_System_Security

6. Paar C., Pelzl J. Understanding Cryptography - https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=5RIIEQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=Paar+C+Pelzl+J+Understanding+Cryptography+2023&ots=I7XpgCksSS&sig=hZMq4LN8qDv1nnYztufvs6p5E6M&redir_esc=y#v=onepage&q=Paar%20C%20Pelzl%20J%20Understanding%20Cryptography%202023&f=false

7. Mangard S., Oswald E., Popp T. Power Analysis Attacks - https://www.google.com.ua/books/edition/Power_Analysis_Attacks/YXkASFjeUswC?hl=uk&gbpv=1&dq=Mangard+S+Oswald+E+Popp+T+Power+Analysis+Attacks&printsec=frontcover.

8. IBM Security. Cost of a Data Breach Report - <https://www.kirkhamirontech.com/ibm-data-breach-costs-2025-report/>

Одержано 25.04.2026

Тактико-спеціальна підготовка. Вогнева підготовка. Спеціальна фізична підготовка

Прохор Валерійович АНДРУШКО,

*здобувач вищої освіти факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2159-9563>*

Науковий керівник:

Віктор Петрович БЕРЕЗЮК,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8565-5441>*

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ ІЗ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ У ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року поставило Державну прикордонну службу України (ДПСУ) перед необхідністю докорінного переосмислення підходів до бойової підготовки. Тактико-спеціальна підготовка (ТСП) як дисципліна, що формує навички практичного застосування теоретичних знань, правомірного оцінювання ситуацій та прийняття рішень в умовах ризику [1], набула ключового значення для забезпечення боєздатності підрозділів. Водночас методика її проведення потребує суттєвого оновлення з урахуванням досвіду реальних бойових дій.

Тактико-спеціальна підготовка в ДПСУ охоплює комплекс взаємопов'язаних дисциплін: тактику прикордонної служби, тактико-вогневу підготовку, особисту безпеку та застосування сили, а також службово-прикладну підготовку [2]. Основними формами занять є: тактико-стройові заняття, на яких відпрацьовуються прийоми і способи дій у різних видах бою по елементах; тактичні заняття, що передбачають відпрацювання питань управління підрозділами; тактичні навчання як вища форма бойового злагодження [3]. Суттєвим елементом сучасної ТСП стала службово-прикладна вправа на фоні тактики прикордонної служби, що інтегрує стрілецькі, тактичні та фізичні компоненти в єдиний навчальний сценарій.

Аналіз досвіду застосування підрозділів швидкого реагування ДПСУ у бойових діях виявив ряд недоліків у попередній методиці підготовки. Дослідники встановили, що система ТСП підрозділів швидкого реагування ДПСУ до 2022 року не враховувала специфіки ведення інтенсивних загальновійськових боїв, а практичні заняття не відтворювали реальних умов бойової обстановки достатньою мірою [4]. Зокрема, бракувало відпрацювання дій малих тактичних груп (4–6 осіб) в умовах щільного вогневого контакту, взаємодії з іншими видами сил та засобів, а також сценаріїв із застосуванням безпілотних літальних апаратів противника.

Відповідно до виявлених недоліків методика проведення занять з ТСП в ДПСУ зазнала суттєвих змін. По-перше, впроваджено сценарне навчання на основі реальних бойових епізодів, що передбачає відтворення конкретних тактичних ситуацій з фронту з подальшим їх розбором. По-друге, збільшено частку польових тактичних навчань зі стрільбою живими набоєм (Live Fire Exercises) у загальному обсязі ТСП. По-третє, запроваджено методику «мокрих» тренувань (force-on-force), де підрозділи діють один проти одного із застосуванням систем лазерного імітатора стрільби та ураження (ЛІСП). По-четверте, інтегровано елементи тактики малих груп за стандартами спеціальних сил — зокрема, методику пересування «стрибками» (bounding overwatch) та злагодженої роботи з вогнем і рухом.

Важливим методичним аспектом є організаційна структура заняття з ТСП. Ефективне тактичне заняття складається з чотирьох послідовних фаз: підготовчої (інструктаж, постановка завдання, перевірка екіпірування та зброї), основної практичної (виконання тактичного завдання на місцевості або на тактичному тренажері), фази аналізу (After Action Review — AAR) та фази повторного відпрацювання виявлених помилок. Фаза AAR, запозичена з методики підготовки армії США, набула особливого значення: систематичний розбір дій після кожного навчального епізоду дозволяє особовому складу швидко засвоювати уроки та формувати стійкі тактичні навички [3].

Таким чином, вдосконалення методики проведення занять з тактико-спеціальної підготовки в ДПСУ є безперервним процесом, що визначається реаліями збройного конфлікту. Перспективними напрямками є: стандартизація навчальних сценаріїв на основі систематизованого бойового досвіду підрозділів ДПСУ; розширення мережі сертифікованих інструкторів тактичної підготовки; впровадження віртуальних тактичних тренажерів; посилення міжвідомчої взаємодії у навчальному процесі з підрозділами ЗСУ та Національної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Тактико-спеціальна підготовка як засіб підвищення ефективності оперативного-службової діяльності поліції в умовах воєнного стану. Матеріали

конференцій МЦНД. 2022. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/201> (дата звернення: 10.03.2026).

2. Програма навчальної дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» (ОПП «Безпека державного кордону»). НАДПСУ. 2024. URL: <https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/27it-10.03-taktyko-spetsialna-pidhotovka.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).

3. Організація і проведення занять з тактичної підготовки. Спротив. 2022. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/organizaciya-i-provedennya-zanyat-z-taktichnoi-pidgotovki> (дата звернення: 10.03.2026).

4. Вдосконалення комплексу тактико-спеціальних дисциплін у підготовці підрозділів швидкого реагування ДПСУ. Збірник наукових праць НАДПСУ. Серія: військові та технічні науки. 2023. № 2(91). С. 22–35. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1687/1/36ірник_2-91_22-09-23.pdf (дата звернення: 10.03.2026).

5. Тактичні (тактико-спеціальні, тактико-стройові) заняття. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Тактичні_\(тактико-спеціальні,_тактико-стройові\)_заняття](https://uk.wikipedia.org/wiki/Тактичні_(тактико-спеціальні,_тактико-стройові)_заняття) (дата звернення: 10.03.2026).

6. Методика підготовки та проведення занять з вогневої підготовки. ВКДП 7-00(01).01. Спротив. 2022. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/ВП-7-0001.01-Методика-підготовки-та-проведення-занять-з-вогневої-підготовки.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).

Одержано 15.04.2026

Ірина Олегівна БАЗИЛЯК,

здобувач вищої освіти навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій Миколайович КОЗЕНКО,

заслужений тренер України, старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Екстремальні ситуації – це обставини, що виходять за межі норми та вимагають від правоохоронця максимальної мобілізації внутрішніх ресурсів. До них можна віднести бойові дії, стихійні лиха, техногенні катастрофи тощо. У таких умовах фізична підготовка перестає бути просто питанням здоров'я, стає критичним фактором виживання та професійної ефективності.

Фізичну підготовленість в певній мірі можна вважати однією з складових фундаменту стресостійкості. Тренований організм функціонує більш економно: серцево-судинна та дихальна системи працюють ефективніше, забезпечуючи стабільне постачання кисню навіть за високих навантажень. В екстремальних умовах, коли через викид адреналіну різко підвищується пульс і зростає напруження, підготовлена людина довше зберігає здатність мислити чітко, контролювати свої дії та приймати зважені рішення[1].

Окрім цього, фізично розвинені люди швидше адаптуються до змін зовнішнього середовища, зокрема до перепадів температур, нестачі сну чи тривалого фізичного виснаження, що є особливо важливим під час тривалих операцій на відкритій місцевості. Високий рівень фізичної підготовки також сприяє кращому відновленню після навантажень, знижує ризик травм і підвищує загальну витривалість, що прямо впливає на ефективність виконання службових завдань у складних і небезпечних умовах.

Втома є одним із головних чинників, що знижують концентрацію в стресових ситуаціях. У стані фізичного виснаження когнітивні процеси сповільнюються, зростає кількість помилок і погіршується здатність до швидкого прийняття рішень. Високий рівень витривалості, який формується завдяки систематичній фізичній активності, дає змогу довше зберігати ясність мислення та ефективність дій навіть після тривалих навантажень. Крім того, тренування, особливо ігри та прикладні види спорту, сприяють розвитку нейром'язових зв'язків, що забезпечують швидку координацію рухів і миттєву реакцію на загрози. Це дозволяє діяти точно й автоматизовано навіть у ситуаціях дефіциту часу [2].

Для ефективних дій у критичних умовах визначальним є гармонійний розвиток базових фізичних якостей людини [3]. Витривалість забезпечує здатність тривалий час виконувати роботу з додатковим навантаженням – зокрема, під час носіння спорядження, евакуації потерпілих чи подолання перешкод з вагою. Сила, своєю чергою, необхідна для виконання короткочасних, але максимально інтенсивних дій: ривок із зони обстрілу, стрибок через перешкоду, вибивання дверей, фізичний вплив в межах службових повноважень. Розвинені спритність та координація рухів забезпечують ефективне пересування в складних умовах - в обмеженому просторі, на нестійких поверхнях, серед завалів тощо, що дозволяє діяти точно навіть у динамічному середовищі.

Людина, яка систематично долає фізичні труднощі під час тренувань, підсвідомо впевненіша у власних силах. У реальних екстремальних ситуаціях це проявляється у зниженні рівня паніки, більшій рішучості та здатності діяти зосереджено й ефективно, навіть за високого рівня стресу.

Натомість недостатній рівень фізичної підготовленості в екстремальних умовах призводить до швидкого виснаження, що може порушити

загальний темп роботи підрозділу. Це, своєю чергою, збільшує час на виконання критично важливих завдань і знижує ефективність спільних дій.

Крім того, зростає ризик травматизму через погіршення координації рухів і втрату контролю над тілом. У стані перевтоми страждають когнітивні функції: через недостатнє забезпечення мозку киснем під час інтенсивних навантажень підвищується ймовірність прийняття помилкових рішень, що можуть мати критичні наслідки в критичних ситуаціях [4, с.337]

Фізична підготовка – це не лише розвиток окремих якостей, а комплексна адаптація організму, що забезпечує збереження працездатності навіть в умовах дефіциту сну, їжі та тепла. Вона сприяє зменшенню негативного впливу на когнітивні процеси, дозволяючи зберігати ясність мислення, увагу, швидкість реакції. Крім того, належний рівень фізичної готовності дає змогу ефективно виконувати специфічні завдання, які вимагають сили, витривалості та координації, навіть за тривалих навантажень. Вона також підвищує стійкість до перевтоми, пришвидшує відновлення організму та знижує ризик критичних помилок у складних умовах.

Саме тому для людей, чия діяльність пов'язана з ризиком – правоохоронці, військовослужбовці, рятувальники, медики швидкої допомоги – фізична підготовленість є невід'ємною складовою професійної придатності та одним із ключових чинників збереження життя і здоров'я як власного, так і оточуючих.

Список бібліографічних посилань

1. Лукін Б.П., Калюжний М.Г. Удосконалення фізичної підготовленості патрульних національної поліції України. Актуальні проблеми розвитку традиційних і східних єдиноборств: Збірн. наук. праць XI міжн. Інтернет наук. – метод. конф. Вип.11: – Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2017. – С. 44-46

2. Волков, М. С.. Ефективність фізичних тренувань у підготовці військовослужбовців та формуванні їх психологічної готовності до дій в екстремальних умовах. Академічні візії, (22).

3. Пожидаєв М. . ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ. *Молодий вчений*, 5 (136).

4. Порохнявий А.В, Жданова К.В. Роль спорту в підвищенні фізичної підготовки та стресостійкості співробітників Національної поліції України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 2 № 85 (2024)

Одержано 01.05.2026

Дмитро Денисович ГОНЧАРОВ,

курсант 2 курсу навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр Сергійович СКЛЯР,

доктор філософії,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ТУРНИКЕТІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ: ЕФЕКТИВНІСТЬ І ПОМИЛКИ ЗАСТОСУВАННЯ

Поліцейські часто потрапляють у різні екстремальні ситуації, де потрібно швидко діяти й надавати до медичну допомогу, що ускладняється небезпеками воєнного характеру. Одним із найважливіших засобів для зупинки масивної кровотечі є турнікет. Від того, наскільки правильно та швидко його буде накладено, може залежати життя потерпілого. Проте, в практичній діяльності трапляються випадки, коли турнікети застосовують з грубими порушення, що призводить до серйозних наслідків. Тому, важливо розуміти, як ефективно їх використовувати і яких помилок уникати, бо ці знання і навички в екстремальних ситуаціях допомагають поліцейським ефективно виконувати свої обов'язки.

Критична кровотеча є однією з основних причин смертей. Таке твердження викликане анатомією людини. Всі частини тіла мають щільну сітку кровоносних судин, більшого чи меншого розміру, пошкодження цілісності стінки кровоносної судини призводить до витікання крові. Значний обсяг крововтрати вже за 30-35 сек. призводить до втрати свідомості, далі зниження тиску, зупинки серця і смерті.

Тактична медицина розділяє такі поняття як «кровотеча» і «критична кровотеча»: *кровотеча* - втрата крові внаслідок пошкодження невеликих вен і капілярів, не тягне за собою фатального наслідку, зазвичай припиняється сама собою в результаті процесу коагуляції (згортання крові); *критична кровотеча* - стрімка втрата крові внаслідок пошкодження великої судини (напр., поранення стегнової артерії, ампутація кінців) або значної кількості великих і дрібних судин, при не наданні допомоги призводить до смерті пораненого [1, с. 21].

Опанування поліцейським навику правильно накладати турнікет залежить від багатьох факторів, а саме:

- підготовленості поліцейського,
- знань та умінь (навичок),

- здатності ефективно діяти в екстремальних умовах,
- не піддаватися паніці та чітко дотримуватися алгоритму MARCH, не порушуючи його.

Ситуації, що потребують надання екстреної до медичної допомоги виникають, як правило, несподівано. Здебільшого це відбувається в умовах дефіциту часу і за відсутності медичних спеціалістів. У цих випадках важливо не піддаватися паніці, діяти швидко й рішуче, бо для потерпілого важлива кожна секунда. Важливо дбати про власну безпеку і рятуванням життя не нашкодити пораненому, зменшити його страждання і запобігти розвиткові можливих ускладнень [2, с. 64].

Носіння турнікета під час служби (під час патрулювання чи виконанні ін. службових завдань) має бути продуманим і чітко організованим. Ще до початку служби з напарниками варто узгодити, щоб у всіх турнікет знаходився в одному місці на екіпіруванні. Це дозволить у разі поранення швидко знайти й накласти турнікет колезі, якщо він сам цього зробити не зможе, не витрачаючи дорогоцінний час на пошуки.

Правильність накладання турнікету — це життєво важливо. В першу чергу турнікет повинен бути правильно складений для швидкого застосування у екстрених ситуаціях. Турнікет накладається на поранену кінцівку максимально високо та затягується максимально туго. Перед накладанням турнікету потрібно перевірити кишені (викласти з них стороні речі), зняти ПВХ шеврони з рукавів. У безпечній зоні турнікет накладається 5–8 см від поранення. Якщо поранення закрито одягом, його слід розрізати за допомогою парамедичних ножиць.

На базі Харківського національного університету внутрішніх справ науково-практичним гуртком ТСП «ЩИТ» було проведено поліцейських кейсів (практичні експерименти), під час яких виявлено найпоширеніші помилки поліцейських при накладанні турнікету в екстремальних ситуаціях та опрацьовано шляхи їх усунення (таблицю № 1). До кейсів залучалися найпідготовленіші курсанти з числа рядового складу.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що правильне та своєчасне застосування кровоспинних джгутів типу «турнікет» в екстремальних умовах є критично значущим фактором збереження життя постраждалих. Отримані експериментальні дані засвідчили, що, незважаючи на наявність у поліцейських спеціальної підготовки з окресленої проблематики, у процесі використання турнікетів виникають помилки. Зазначені недоліки зумовлені впливом стресових чинників, дефіцитом часу, порушенням алгоритмів надання допомоги в умовах вогневого контакту, недостатнім рівнем комунікації між напарниками, а також відсутністю стандартизованих підходів до носіння турнікетів.

Таблиця 1

Експерименти по накладанню турнікету в екстремальних умовах

Експеримент №1	Поліцейський рухається пішки у звичайному темпі, на поясі у нього закріплений турнікет. У неочікуваний для нього момент відбувається постріл зі страйкбольної зброї в будь-яку кінцівку, вмикається секундомір. Завдання пораненого поліцейського максимально швидко та правильно накласти турнікет на уражену кінцівку. Після накладання турнікету боець голосно й чітко оголошує час, секундомір вимикається. Далі проводиться огляд правильності накладання турнікету, вказуються помилки виконання.
Помилки, виявлені під час експерименту № 1	1. Не розкриття повністю турнікету при накладанні його на ногу в наслідок чого був втрачений дорогий час. 2. Не зафіксовані кінці турнікету та не заліплена тайм стрічка що при переміщенні пораненого може призвести до розкриття турнікету. 3. Виток турнікету розміщено в не зручному для обертання положенні.
Експеримент № 2	Змодельовані ситуації, де 2 патрульних прибувають на виклик до будинку, після стуку у двері, з будинку виходить озброєний чоловік і робить постріл у одного з поліцейських. Оцінювалися дії поліцейського-прикриття, під час надання якісної домедичної допомоги пораненому
Помилки, виявлені під час експерименту № 2	1. Відсутність комунікації з пораненим 2. На пораненого був накладений свій турнікет замість турнікету пораненого 3. Той хто надавав допомогу забував, що в нього в кімнаті ще є злочинець і займався тільки пораненим (у таких випадках поранений має надавати собі допомогу самотужки) 4. Поранений не казав при пораненні, яка в нього кінцівка поранена, що ускладняло надання допомоги 5. Не було зарання домовлено де в них будуть розміщені турнікети що теж не менш важливо

Шляхи усунення проблем використання турнікету в екстремальних умовах:

1. Стрес-тренування: виконувати вправи накладання турнікету після фізичного навантаження (біг, віджимання, присід тощо).

2. Ставити норматив накладання турнікету (напр., до 30–354 сек.).
3. Робота в екіпуванні: поліцейським слід тренуватися саме в тому, що носять під час служби.
4. Періодичні перевірки: інструктор або напарник має регулярно вказувати на помилки (важливо поліцейському, який напрацьовує навик сприймати вказівки на помилки як підказку до самовдосконалення, а не докору).
5. Напрацювання м'язової пам'яті призведе до автоматизації рішучих дій в екстремальних ситуаціях.

Отже, для підвищення ефективності застосування турнікету необхідно регулярно проводити практичні тренування в умовах, максимально наближених до реальних ситуацій, відпрацьовувати навички самопомогти та взаємодії в парі, а також суворо дотримуватися принципів тактичної медицини, що дозволить мінімізувати кількість помилок і зберегти життя людей.

Список бібліографічних посилань

1. С. Ротчук, С. Березан. Тактична медицина для підрозділів спеціального призначення: навч. посіб. / Київ: 2016. 146 с.
2. ВП 7-00(72)01.01 методичні рекомендації «З організації підготовки військовослужбовців за бойовою армійською системою»: навч. посіб. / Одеса: 2021. ВА. 64 с.
3. Парамедик. URL <https://paramedic.ua/ua/kak-nalozhit-turniket-poshagovaya-instruksiya?srsltid=AfmBOooXNNIkJrMonjH8j4UwBt92OOyNI9E5VD11wQbJBYcACISZT9vW> (дата звернення 10.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Вадим Євгенійович КАПУСТЯН,

курсант групи ННІЗ-25-103По

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр Сергійович СКЛЯР,

доктор філософії,

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
навчально-наукового інституту № 2*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6179-3329>

ДОТРИМАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ТАКТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ «КОНТАКТ І ПРИКРИТТЯ»

Тактична концепція «контакт і прикриття» — це базовий принцип дій поліцейських під час взаємодії з громадянами. Її мета — мінімізувати ризики для поліцейських і забезпечити контроль над ситуацією.

Перед контактом з особою поліцейські, заздалегідь, визначають між особою ролі (хто буде поліцейським контакту, а хто поліцейським прикриття).

Поліцейський контакту:

- має бути максимально уважним, зібраним та рішучим;
- веде діалог з особою;
- перевіряє документи;
- подає вербальні команди;
- здійснює поверхневу перевірку особи;
- встановлює стан сп'яніння особи;
- здійснює затримання особи [1, с. 106].

Під час реалізації даної концепції, неприпустимо:

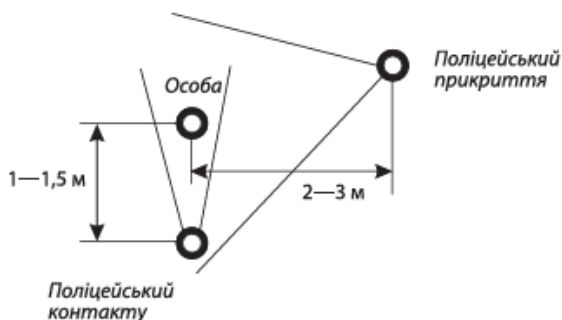
- зухвалий тон, грубість, зарозумілість, невічливий виклад зауважень;
- погрози, вирази і репліки, образливі для людської гідності;
- несправедливі дорікання, повчання, висунення незаслужених звинувачень;
- загрозливі жести і знаки, а також інші дії, образливі для осіб” [2, с. 56].

Поліцейський прикриття:

- вибирає оптимальну позицію для спостереження і контролю за особою та напарником;
- сповіщає напарника про можливу загрозу;
- контролює місцевість і обстановку;
- надає необхідну допомогу поліцейському, який здійснює контакт.

Слід уникати позиції стояти «на одній лінії». Поліцейський контакту розташовується на безпечній дистанції від суб'єкта інтересу на відстані 1–1,5 м (відстань 2-х витягнутих рук). Поліцейський прикриття займає позицію збоку або трішки позаду від особи на відстані 2–3 м (схема 1), під кутом не менше 90°. Дана концепція дозволяє тримати кращий зоровий контакт між поліцейськими, не заважати контактеру, уникати перехресного вогню при можливому вогневому контакті.

Схема 1. Тактична концепція «контакт і прикриття»

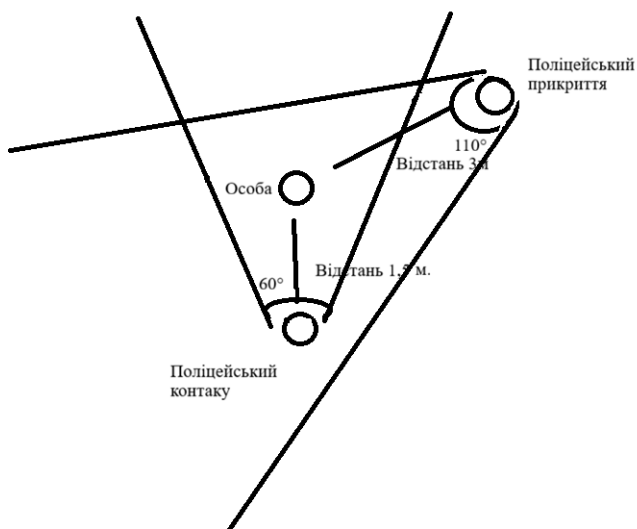

Правила тильності при наблизенні до особи:

- можлива наявність зброї у підозрюваного;
- прикриття;
- розміщення наряду з урахуванням особливостей обстановки;
- контроль рук підозрюваного;
- контроль друзів та близьких підозрюваного;
- шляхи втечі підозрюваного;
- шляхи відступу наряду [1, с. 107] у разі зміни ситуативних факторів.

Дослідивши вищевказану концепцію та провівши геометричний аналіз [3], на нашу думку поліцейський контакту та прикриття повинні розташовуватись під кутом до 110° , що покращить дотримання тактичної концепції двома поліцейськими (схема 2). З таким кутом розташування зменшується передбачуваність для правопорушника. Коли обидва поліцейські не в одній площині, складніше прорахувати їхні дії — це знижує шанс навмисної атаки.

Схема 2. Тактична концепція «контакт і прикриття» під кутом 110°

З таким кутом розташування зменшується передбачуваність для правопорушника. Коли обидва поліцейські не в одній площині, складніше прорахувати їхні дії — це знижує шанс навмисної атаки.

Поліцейський прикриття пам'ятає, що у поліцейського контакту в момент роботи з громадянами вмикається явище «тунельного зору» [4, с. 130], який обмежує сприйняття навколишнього стану подій, тому головна мета

поліцейського прикриття: спостереження за обстановкою, постійний контроль території, не надавати можливості іншим особам наблизитись до контактера та особи щодо якої здійснюється поліцейський захід, реагування на зміну ситуативних факторів, спостереження за сигналами загрози чи небезпеки від суб'єкта інтересу, перебування поза зоною зору вказаної особи.

Отже, дотримання концепції «контакт і прикриття» значно підвищує безпеку поліцейських і громадян, забезпечує контроль ситуації та знижує ймовірність раптової загрози під час виконання поліцейських заходів. Розташування поліцейських під кутом більше 90° створює більш стабільну, контрольовану і безпечну геометрію взаємодії: мінімум сліпих зон, максимум огляду, збільшує кут обходу особи, можливість зміни позиції і переходу до затримання особи без зіткнення із напарником, кращу готовність до будь-якого розвитку ситуації. Таким чином, ми отримуємо безперечну перевагу над особою.

З метою перевірки нашої гіпотези, в подальшому ми плануємо провести практичний експеримент шляхом моделювання поліцейських кейсів та проведення опитування учасників заходу.

Список бібліографічних посилань

1. Чернявський С. С., Левченко К. Б. Довідник поліцейського / авт.-упоряд.: С. С. Чернявський, К. Б. Левченко; худож.-оформлювач М. С. Мендор. — Харків: Фоліо, 2018. — 348 с.; іл.

2. О. Г. Комісаров, Тактико-спеціальна підготовка: навч. посіб. / [А. О. Собакарь, Е. Ю. Соболев, О. С. Юнін та ін.]; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. — Дніпро: ДДУВС, 2017. — 277 с.

3. Мерзляк А. Г., Полонський В. Б., Якір М. С. Геометрія : підручник для 9 класу. Харків : Гімназія, 2017.

4. Скляр О. С. Таблиці Шульте, як спосіб розширення тунельного зору в службово-бойовій діяльності поліції / Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 жовтня 2023 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2023. с. 130-133.

Одержано 30.04.2026

Святослав Ярославович КОВАЛЬ,

*здобувач вищої освіти 213 навчальної групи
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;*

Костянтин Петрович ВЕРГЕЛЕС,

*старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін
факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6205-3471>*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ КОРЕГУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З УРАХУВАННЯМ БОЙОВОГО ДОСВІДУ

Значення фізичної підготовки як чинника вдосконалення боєздатності армії полягає у тому, що вона є не лише основним і найбільш ефективним засобом забезпечення фізичної готовності військовослужбовців до бойової діяльності, але й може бути ефективним засобом удосконалення морально-психологічної та військово-спеціальної готовності особового складу до бойової діяльності, сприяє посиленню бойової злагожденості військових підрозділів[1, с. 5]

Проте при врахуванні загальноприйнятої системи підготовки військовослужбовців силових структур, яка має чітке обґрунтування і кінцеві цілі, в результаті аналізу бойових дій було виявлено ряд прорахунків, які були закладені на етапі фізичної підготовки військовослужбовців.

Одним з базових прорахунків є – недостатній акцент програм підготовки на силовому розвитку спини військовослужбовця, що в сучасних умовах ведення бойових дій призводить до втрати здоров'я, а подекуди інвалідності.

Сучасні реалії ведення бойових дій, окрім решти потребують від військовослужбовця необхідності носіння бронезилета, особистої зброї та ряду речей необхідних для підвищення ефективності військовослужбовця на полі бою.

Зворотною стороною медалі підвищення захисту, вогневої міцї та загальної ефективності на полі бою є навантаження на організм та хребет зокрема.

При слабдорозвиненому плечовому поясі, з акцентом на спинні м'язи, навантаження приходиться на хребет, і найбільше на між хребцеві диски, оскільки м'язової сили тулуба, а саме, спини не достатньо для компенсації навантажень, які приходяться на спину військовослужбовця, що в результаті призводить до міжхребцевих гриж та протрузій.

З огляду на вищевикладене існує необхідність або зменшення навантаження на організм, або посилення організму.

Оскільки зменшити навантаження не вдасться в силу ряду об'єктивних обставин, залишається варіант посилення організму.

Отже виникає потреба щодо корегування програми фізичної підготовки військовослужбовців з акцентом на посилення та розвиток так званого верхнього поясу.

Прокачку спини можливо здійснити шляхом збільшення занять з силових вправ на перекладині та брусах, що є класичним способом розвитку необхідної групи м'язів, з метою здійснення компенсації навантаження на хребет військовослужбовця.

При наявності тренажерного залу можливо підібрати групу вправ на тренажерах спрямованих на те ж саме, проте при роботі з навантаженнями бажано займатись за супроводу інструкторів, оскільки при неправильній роботі до прикладу зі штангою існує високий ризик травмування.

Здійснивши корегування лише одного з елементів програми фізичної підготовки військовослужбовців в сторону збільшення годин на розвиток верхнього поясу вдасться суттєво зменшити відсоток не бойових втрат пов'язаних з травмуванням спини і хребта зокрема, що позитивно відобразиться на спроможності як військовослужбовцем безпосередньо так і підрозділом виконувати як оперативні службові так і службові бойові завдання, як безпосередньо на полі бою, так і поза смугами ведення бойових дій.

Список бібліографічних посилань

1. М. Ісаєв: Зміст, організація та методика проведення навчально-методичного збору з фахівцями фізичної підготовки сухопутних військ (Київ - 2024). Кваліфікаційна робота магістра, С. -5.

Одержано 21.04.2026

Дмитро Олександрович МАРТИНОВЕЦЬ,

*здобувач вищої освіти 221 навчальної групи
Національної академії державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;*

Сергій Петрович КОЗЛЮК,

*викладач кафедри загальновійськових дисциплін
Національної академії державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2347-2102>*

ТАКТИКА ДІЙ МАЛИХ ГРУП ПРИ ЗАЧИСТЦІ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ: ДОСВІД СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Практичний досвід відсічі повномасштабній агресії рф проти України продемонстрував радикальну трансформацію тактичних прийомів

ведення боїв в урбанізованому середовищі. На сьогодні місто перетворилося на простір тотальної прозорості, де класичні статутні вимоги щодо штурму великими силами часто призводять до не виправданих втрат. На зміну масованості прийшла концепція дій високоавтономних малих тактичних груп, чия ефективність базується на симбіозі вогневої потужності та інтеграції в єдиний інформаційний простір. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю перегляду підходів до тактико-спеціальної підготовки (ТСП) з урахуванням домінування безпілотних систем та засобів РЕБ тактичного рівня.

Сучасна фаза зачистки населеного пункту де-факто розпочинається з етапу «дистанційного розм'якшення» оборони противника. Використання мікро-БпЛА типу «DJI Avata» або аналогічних FPV-рішень дозволяє здійснювати розвідку всередині під'їздів та віконних прорізів ще до фізичного перетину групою рубежу атаки. Така «цифрова рекогносцировка» дає змогу виявити вогневі засідки та мініні пастки, які неможливо помітити із зовнішніх позицій. Більше того, застосування дронів-камікадзе для точкового знищення виявленого спротиву безпосередньо перед входом штурмової групи в будівлю стає обов'язковим елементом сучасного протоколу зачистки.

Особлива роль у забезпеченні життєздатності малої групи тепер належить не лише стрільцям, а й операторам мобільних станцій РЕБ. Специфіка боїв 2024–2026 років полягає у загрозі від ворожих «скидів» та FPV-дронів навіть у закритих приміщеннях. Включення до складу групи фахівця з портативним «антидроновим куполом» дозволяє нейтралізувати канали керування ворожими апаратами під час переходу між секторами зачистки. Це створює локальну зону безпеки, що дає бійцям можливість сконцентруватися на виконанні вогневого завдання, не відволікаючись на загрозу з верхньої напівсфери.

Сама механіка проходження приміщень також еволюціонувала. Досвід свідчить, що класичний «штурм дверима» є менш ефективним, ніж створення нових проходів за допомогою накладних зарядів або важкого піхотного озброєння. Метод «нарізання пирога» (Slicing the pie) залишається базовим, проте він доповнюється використанням дзеркал спостереження та ендоскопів для огляду суміжних кімнат. У разі виявлення живої сили противника, перевага надається термобаричним боеприпасам, які створюють надлишковий тиск та температурний ефект у замкненому просторі, що гарантує нейтралізацію цілей без вступу у виснажливий ближній бій.

Важливим елементом управління є використання мережевих планшетів із системами ситуаційної обізнаності. Кожен командир групи має бачити в реальному часі не лише свою позицію, а й сектори вогню сусідніх підрозділів. Це дозволяє здійснювати складні маневри, такі як «дзеркальна зачистка» з декількох напрямків одночасно, без ризику взаємного

ураження. Психофізична підготовка особового складу при цьому повинна бути зміщена в бік тренувань у повній темряві з використанням ПНБ та приладів термального бачення, оскільки контроль над будівлею часто залежить від спроможності діяти в умовах штучного або природного затемнення та обмеженої видимості.

Підсумовуючи, можна констатувати, що тактика малих груп перейшла в площину високотехнологічних операцій. Головним чинником успіху є здатність групи діяти швидше за противника в циклі «виявлення — ідентифікація — ураження». Подальша адаптація програм підготовки повинна включати обов'язкове навчання кожного бійця навичкам елементарного керування БпЛА та роботи з цифровими картами, що є запорукою переваги в умовах сучасної урбанізованої війни.

Список біографічних посилань

1. Рекомендації з організації та ведення бойових дій в урбанізованій місцевості : метод. посіб. / Головне управління доктрин та підготовки (J7) ГШ ЗСУ. Київ, 2024. 112 с.

2. Особливості застосування малих тактичних груп у міських операціях: аналіт. звіт за досвідом бойових дій (2022–2025) / Центр воєнно-стратегічних досліджень НУОУ. Київ, 2025. 64 с.

3. Протидія БпЛА в умовах щільної міської забудови: тактичні аспекти: інструкція / Сили Безпілотних Систем ЗСУ. Київ, 2024. 42 с.

5. Аналіз тактичних помилок під час зачистки приміщень: досвід боїв 2023–2024 рр. *Збірник наукових праць НАСВ імені гетьмана Петра Сагайдачного*. 2024. Вип. 41. 55–63 с.

Одержано 22.04.2026

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр Сергійович СКЛЯР,

доктор філософії,

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
навчально-наукового інституту № 2*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6179-3329>

ВИКОРИСТАННЯ БПЛА ПІД ЧАС ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

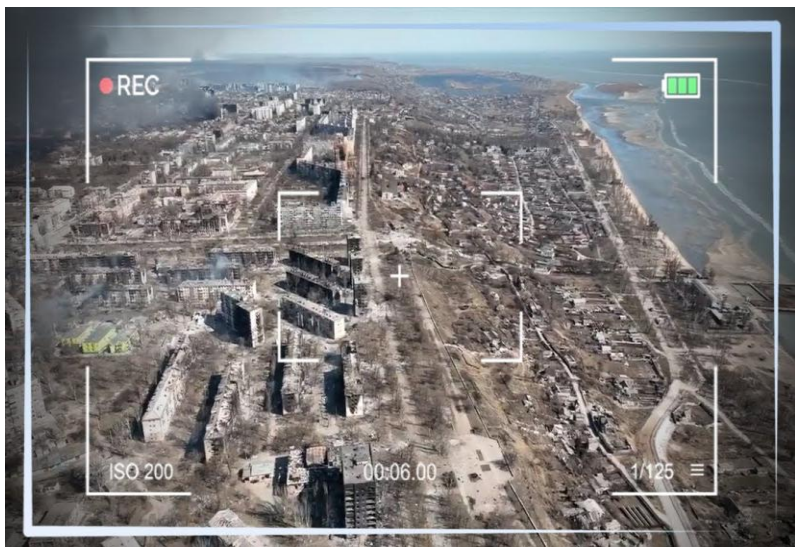
Використання БПЛА під час поліцейських операцій є одним із найбільш перспективних напрямів технологічної модернізації правоохоронної діяльності, оскільки безпілотні системи істотно розширюють можливості поліції щодо спостереження, координації сил і швидкого реагування на події. У сучасних умовах БПЛА застосовуються для повітряного моніторингу місць масового скупчення людей, фіксації правопорушень, пошуку осіб, контролю за важкодоступними територіями, документування наслідків надзвичайних ситуацій, а також для підтримки публічної безпеки і порядку.

Правовою основою такого використання в Україні є, насамперед, Закон України «Про Національну поліцію» [1], який прямо відносить застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і відеофіксації, до превентивних поліцейських заходів, а також дозволяє поліції використовувати інформацію, отриману за допомогою відповідної техніки. Одночасно загальні правила функціонування БПЛА пов'язані з вимогами Повітряного кодексу України, який визначає державне регулювання діяльності в галузі авіації та використання повітряного простору України.

Практичне значення БПЛА під час поліцейських операцій полягає в тому, що вони дають змогу отримувати оперативну візуальну інформацію без безпосереднього наближення поліцейських до потенційно небезпечної зони. Це особливо важливо під час розшуку озброєних осіб, обстеження територій після обстрілів, супроводу спеціальних операцій, виявлення маршрутів втечі правопорушників, фіксації дорожньо-транспортних пригод і контролю за поведінкою натовпу під час масових заходів.

На відміну від звичайних наземних засобів спостереження, БПЛА забезпечують ширший кут огляду, дозволяють швидко змінювати позицію спостереження та суттєво економлять часові й кадрові ресурси. Нормативно ця функція узгоджується з Інструкцією МВС щодо застосування поліцією технічних приладів і технічних засобів фото- і відеофіксації, де визначено, що їх використання здійснюється з метою попередження, виявлення або фіксування правопорушень, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб і підтримання публічної безпеки та порядку [2, с. 125].

Разом із очевидними перевагами використання БПЛА в поліцейській діяльності постає питання дотримання прав людини, насамперед права на приватність і належний захист персональних даних. Повітряне спостереження, фото- та відеофіксація можуть призводити до збирання значного масиву інформації про особу, її переміщення, контакти та поведінку, а тому таке втручання має бути законним, необхідним і пропорційним поставленій меті [4, с. 271].

Конституція України закріплює, що ніхто не може зазнавати втручання в особисте і сімейне життя, а збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації без згоди особи допускається лише у випадках, визначених законом. Аналогічно Закон України «Про захист персональних даних» визначає, що обробка таких даних має бути підпорядкована захисту основоположних прав і свобод людини. Саме тому використання БПЛА поліцією повинно супроводжуватися чіткими процедурами доступу до записів, строками їх зберігання, контролем за копіюванням матеріалів і внутрішнім наглядом за правомірністю застосування техніки [3, с. 225].

Отже, БПЛА у структурі поліцейських операцій слід розглядати не лише як технічний засіб спостереження, а як елемент нової моделі правоохоронної діяльності, у якій поєднуються оперативність, доказова фіксація та мінімізація ризиків для особового складу. Їх ефективність проявляється в підвищенні ситуаційної обізнаності, покращенні управління силами на місці події та посиленні доказового забезпечення поліцейських рішень. Водночас подальший розвиток цього напрямку потребує вдосконалення відомчих алгоритмів використання БПЛА, належної підготовки операторів, технічної стандартизації, а також узгодження поліцейської практики з авіаційними правилами щодо експлуатації безпілотних авіаційних комплексів державної авіації України. Саме за умови належного нормативного врегулювання, процесуальної дисципліни та дотримання прав людини використання БПЛА може стати дієвим інструментом підвищення ефективності поліцейських операцій в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 27.04.2026).

2. Вельможна Д. Використання дронів та технічних засобів у тактико-спеціальній підготовці під час воєнного стану. Матеріали конференції МЦНД 07.11. 2025; Дніпро, Україна. 2025. С. 125-127.

3. Сорокіна Д. Особливості та тактика використання БПЛА працівниками Національної Поліції України під час виконання службово-бойових завдань. *Univsum*. 2024. С. 224-231. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi-nf3s94-UAXpDRAIHwtfKF4QFnoECBcQAQ&url=https%3A%2F%2Farchive.ig.a.science%2Findex.php%2Funivsum%2Farticle%2Fdownload%2F1381%2F1393%2F1406&usg=AOvVaw1j7UYGhS0qp37yr87k71j6&opi=89978449> (дата звернення 28.04.2026).

4. Цигікало Г. Д., В. Д. Поливанюк. Впровадження новітніх технологій у систему тактико-спеціальної підготовки під час воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. С. 270-275. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/42-3.pdf> (дата звернення 28.04.2026).

Одержано 28.04.2026

Денис Едуардович ОВДІЙЧУК,

здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету № 1 Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2678-2441>;

Оксана Анатоліївна ЧИЧКАН,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, професор кафедри спеціальної фізичної підготовки

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0724-2323>

СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Спеціальна фізична підготовка поліцейського є важливим компонентом професійної готовності, що безпосередньо впливає на рівень його особистої безпеки під час виконання службових обов'язків. У сучасних умовах зростання рівня загроз і динамічності оперативних ситуацій, особливої актуальності набуває формування прикладних фізичних якостей та навичок.

Високий рівень фізичної підготовленості сприяє підвищенню ефективності дій поліцейського, зниженню ризику травматизму та забезпеченню контролю над правопорушником. Таким чином, спеціальна фізична підготовка виступає важливим чинником забезпечення особистої безпеки та професійної надійності працівників Національної поліції України.

Особиста безпека – це система організаційно-правових, тактико-психологічних, фізичних заходів, які дають змогу забезпечити збереження життя та здоров'я працівників підрозділів Національної поліції й підтримати високий рівень ефективності їхніх професійних дій [3 с.13].

У статті 44 ЗУ «Про Національну поліцію України», законодавчо закріплено та уповноважує поліцейського на застосування фізичної сили, у тому числі спеціальних прийомів боротьби (рукопашного бою) з метою забезпечення особистої безпеки, та/або безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього Законом [1].

Отже, для досягнення дієвості цих завдань поліцейським, необхідно володіти навичками різних видів спорту, особливо таких, що пов'язані з прийомами боротьби або рукопашного бою, постійно вдосконалювати свої вміння та навички. Задля удосконалення рівня фізичної підготовки працівників правоохоронних органів, галузь фізичної культури постійно розвивається, удосконалюються прийоми існуючих видів спорту, з'являються нові види.

Важливим є те, що за час підготовки поліцейських до своєї професійної діяльності, вони проходять навчання з фізичної підготовки, яка відповідно до п. 1 Розділу IX Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України (далі – Положення), затвердженого наказом МВС України від 26 січня 2016 р. №50, складається із загальної фізичної підготовки, яку поліцейський опановує самостійно, тактики самозахисту та особистої безпеки (далі - тактика самозахисту). Так, відповідно до Положення навчання фізичної підготовки передбачає формування та вдосконалення в поліцейських практичних навичок застосування прийомів самозахисту, особистої безпеки, фізичного впливу тощо [2].

Чинниками, що визначають працівників із тимчасовою схильністю до небезпек, можуть бути: недостатня професійна підготовленість; недостатнє свідченість; гостра втома, перевтома; запальність, гарячковість; самовпевненість; фізична і тактична невідповідність, недостатнє володіння зброєю; хибна тактика поведінки; стереотипні дії; переоцінка своїх можливостей тощо [3 с.60].

На нашу думку, спеціальна фізична підготовка впливає на особисту безпеку поліцейського через формування конкретних фізичних якостей і прикладних навичок, які безпосередньо реалізуються у службових ситуаціях.

Насамперед, розвиток сили та швидко-сило-вих якостей забезпечує можливість ефективного фізичного впливу на правопорушника, зокрема під час затримання, звільнення від заручників або припинення активного опору. Це дозволяє поліцейському швидко нейтралізувати загрозу та мінімізувати ризик отримання тілесних ушкоджень. Розвиток координаційних здібностей і спритності сприяє підвищенню точності та узгодженості рухів, що є критично важливим у ситуаціях фізичного контакту. Завдяки цьому поліцейський здатний ефективно контролювати власне тіло, уникати небезпечних положень, своєчасно реагувати на дії правопорушника та застосовувати прийоми без зайвих витрат енергії. У свою чергу, високий рівень витривалості дозволяє підтримувати працездатність протягом тривалого часу, що особливо важливо під час переслідування, патрулювання або виконання завдань у складних умовах. Окремим механізмом впливу, на нашу думку, є формування стійких рухових навичок через багаторазове відпрацювання типових службово-бойових ситуацій. Автоматизація прийомів самозахисту та затримання зменшує час на прийняття рішень і виконання дій, що в умовах обмеженого часу підвищує шанси на безпечне завершення конкретної ситуації. Крім того, моделювання реальних сценаріїв сприяє адаптації організму до стресових факторів, що дозволяє зберігати контроль над ситуацією навіть за високого рівня психо-емоційного напруження.

Отже, спеціальна фізична підготовка є ключовим чинником підвищення рівня особистої безпеки поліцейського, оскільки забезпечує формування необхідних фізичних якостей і прикладних навичок для ефективних дій у небезпечних ситуаціях. Вона сприяє зниженню ризику травматизму, підвищенню швидкості реагування та здатності контролювати правопорушника в умовах стресу. Таким чином, систематичне вдосконалення спеціальної фізичної підготовки є необхідною умовою професійної надійності працівників Національної поліції України.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 12 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 14.04.2026).
2. Анісімов Д.О. Застосування фізичної сили як складова особистої безпеки поліцейського: шляхи вдосконалення. *"Молодий вчений"*. 2020. № 2(78). С. 270–272. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/5762/1/101.pdf> (дата звернення: 14.04.2026).
3. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д.б.н., проф. Грибана В.Г., к.ю.н. Глуховері В.А. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 212 с.

Одержано 20.04.2026

Антон Миколайович САВОСІН,

курсант 1 курсу навчально-наукового інституту № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр Сергійович СКЛЯР,

доктор філософії,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6179-3329>

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ (ДО)МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

В сучасних умовах поліцейські часто виступають першою ланкою реагування на надзвичайні події, дорожньо-транспортні пригоди, кримінальні правопорушення та інші ситуації, пов'язані із загрозою життю і здоров'ю людей. Особливого значення це набуває в умовах підвищених ризиків та небезпек воєнного характеру, де медичні служби не завжди можуть прибути негайно. Зростання кількості травматичних випадків, а також необхідність оперативного реагування в умовах обмеженого часу підвищують вимоги до рівня підготовки поліцейських у сфері медичної допомоги.

Надання (до)медичної допомоги працівниками поліції має низку специфічних особливостей, зумовлених характером їхньої службової діяльності та умовами, в яких вона здійснюється.

Особливості надання (до)медичної допомоги поліцейськими:

По-перше, поліцейські є суб'єктами першого реагування, тобто часто прибувають на місце події раніше за медичних працівників, що обумовлює обов'язок негайного надання допомоги постраждалим у перші хвилини після травми або нещасного випадку [1].

По-друге, допомога надається в умовах підвищеної небезпеки. Це можуть бути дорожньо-транспортні пригоди, місця злочинів, збройні інциденти або масові заворушення. У таких ситуаціях поліцейський повинен одночасно забезпечити власну безпеку, безпеку оточуючих і лише після цього — надавати допомогу.

Третьою особливістю є поєднання правоохоронних і медичних функцій. Поліцейський має контролювати ситуацію, запобігати правопорушенням, а також паралельно здійснювати базові медичні заходи.

Четверте. Обмеженість часу та ресурсів. Поліцейські на відміну від медичних працівників, мають мінімальний набір медичних засобів, тому їхні дії повинні бути швидкими, чіткими та відповідати встановленим алгоритмам домедичної допомоги і відповідно до наявних наборів медичних засобів.

П'ятою особливістю є необхідність прийняття рішень у стресових умовах. Поліцейські діють під психологічним тиском, що вимагає високого рівня підготовки, самоконтролю та здатності швидко оцінювати стан постраждалого.

Шостою особливістю є взаємодія з екстреними службами. Поліцейські повинні оперативно викликати медиків, передати їм інформацію про стан постраждалого та забезпечити доступ до місця події.

Таким чином, особливості надання (до)медичної допомоги поліцейськими визначаються їхньою роллю як першої ланки реагування, роботою в небезпечних умовах, обмеженістю ресурсів і необхідністю швидких та ефективних дій для збереження життя людини.

Проведенням аналізом першоджерел, на нашу думку, *покращення цієї діяльності можливе за такими ключовими напрямками:*

1. Посилення підготовки та навчання.

Необхідно впроваджувати регулярні тренування з домедичної допомоги за принципами тактичної медицини (ТССС/ТЕСС). Особливу увагу слід приділяти навичкам зупинки масивних кровотеч, евакуації поранених, роботі в умовах обстрілу та наданню допомоги при вибухових травмах [2].

2. Покращення матеріально-технічного забезпечення.

Поліцейські мають бути забезпечені сучасними індивідуальними аптечками (ІФАК), турнікетами, гемостатичними засобами, оклюзійними наліпками та засобами для підтримки дихання. Важливо забезпечити наявність цих засобів у кожному екіпажі [3].

3. Чіткі алгоритми дій в бойових умовах.

Слід адаптувати стандартні протоколи (до)медичної допомоги до умов воєнного стану, де пріоритетом є принцип «спочатку безпека — потім допомога». Алгоритми мають враховувати ризики повторних обстрілів та обмежений доступ медиків.

4. Покращення координації з іншими службами.

Необхідно посилити взаємодію між поліцією, Збройними силами, підрозділами ДСНС та екстреною медичною допомогою. Важливо забезпечити єдину систему комунікації та узгодженість дій під час евакуації постраждалих.

5. Використання сучасних технологій (наприклад, впровадження мобільних додатків, систем GPS-моніторингу та телемедицини, які дозволять отримувати консультації лікарів у реальному часі та швидше координувати дії).

6. Психологічна підготовка та підтримка.

Поліцейські працюють у стані постійного стресу, тому важливо забезпечити їхню психологічну стійкість через спеціальні тренінги та програми реабілітації.

7. Удосконалення нормативно-правової бази.

Потрібно чітко врегулювати повноваження поліцейських у сфері надання домедичної допомоги, а також забезпечити їхній правовий захист під час дій у надзвичайних умовах.

Таким чином, надання медичної допомоги поліцейськими постраждалим характеризується оперативністю, універсальністю дій, роботою в екстремальних умовах та потребою у високому рівні практичної підготовки, що є важливою складовою системи реагування на ситуації, які склалися. Водночас слід зазначити, що попри наявні проблеми, останніми роками спостерігається позитивна динаміка у підвищенні рівня підготовки поліцейських у сфері домедичної допомоги, що свідчить про поступове вдосконалення системи реагування на ситуації. Реалізація впровадження заходів сприятиме підвищенню ефективності надання (до)медичної допомоги поліцейськими, зменшенню рівня смертності серед постраждалих та покращенню загальної системи реагування в умовах воєнного стану. З метою покращення загальної системи реагування, що важливим аспектом подальшого наукового дослідження, є розробка та впровадження у практичну діяльність чітких і уніфікованих «Поліцейських протоколів надання (до)медичної допомоги», що дозволить скоротити час реагування та підвищити якість первинних медичних заходів до прибуття спеціалізованих служб.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 40-41. Ст.379.

2. Курс навчання ТССС. URL: <https://tccc.org.ua> (дата звернення 30.03.2026).

3. Про затвердження норм належності медичного забезпечення для підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС № 396 від 20.05.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0796-16#Text> (дата звернення 30.03.2026).

Одержано 30.03.2026

Тихін Віталійович ШЕВЧЕНКО,

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0366-7217>;

Мілна Андріївна ЦВЕТКОВА,

здобувач вищої освіти групи ННІ4-23-205

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6003-571X>

КОГНІТИВНА ФІЛЬТРАЦІЯ АУДІОКАНАЛУ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ КОМАНДНОГО РІШЕННЯ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Ефективність управління підрозділами правоохоронних органів в екстремальних умовах значною мірою залежить від здатності командира швидко обробляти великі обсяги інформації та приймати обґрунтовані рішення. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває пошук інноваційних підходів до зниження інформаційного перевантаження, зокрема шляхом автоматизації обробки оперативних комунікацій.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що ефективність командування підрозділом правоохоронних органів в екстремальних умовах безпосередньо залежить від якості та швидкості прийняття командних рішень. Одним із ключових факторів, що негативно впливає на цю якість, є інформаційне перевантаження командира в умовах активних оперативних дій. Радіоканал зв'язку, що є основним інструментом оперативної комунікації, одночасно є і основним джерелом такого перевантаження: командир змушений безперервно моніторити аудіопотік переговорів, постійно виокремлювати критичну інформацію та приймати рішення в умовах браку часу й підвищеного психоемоційного навантаження. Дослідження у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейських в екстремальних умовах свідчать, що в умовах стресу інстинкт самозбереження пригнічує якість аналітичної діяльності, що суттєво знижує ефективність командування [1]. Водночас питання автоматизованої підтримки командира на рівні фільтрації та пріоритизації вхідної інформації залишається практично не дослідженим у вітчизняній науці.

Аналіз сучасних підходів до організації командування підрозділами свідчить про відсутність у системі Національної поліції України будь-яких інструментів автоматизованої обробки аудіоканалу з метою підтримки командного рішення. Зарубіжний досвід демонструє наявність окремих розробок у військовій сфері, спрямованих на управління пропускну здатністю каналу зв'язку засобами штучного інтелекту, однак жодна з

відомих систем не вирішує задачу когнітивного розвантаження командира шляхом автономної семантичної фільтрації переговорів підрозділу в реальному часі, а тим більше — адаптованої до потреб та протоколів зв'язку поліцейських підрозділів. Концепція логістичного комплексу забезпечення боєздатності правоохоронців (ЛКЗБ), запропонована авторами раніше [2], визначає аудіоканал як один із джерел даних для комплексної оцінки стану підрозділу, однак механізм його автономної обробки потребує окремого наукового обґрунтування.

У цьому контексті вперше запропоновано та обґрунтовано механізм когнітивної фільтрації аудіоканалу оперативних переговорів як самостійний інструмент підтримки командного рішення, адаптований до умов діяльності підрозділів Національної поліції України. На відміну від існуючих підходів, що орієнтовані на оптимізацію мережевого рівня комунікацій, запропонований механізм спрямований безпосередньо на зниження когнітивного навантаження командира як суб'єкта прийняття рішень. Під когнітивною фільтрацією аудіоканалу автори розуміють автономний процес обробки вхідного аудіопотоку радіопереговорів підрозділу з метою виокремлення семантично та контекстуально значущих сигналів і надання командирів структурованої пріоритетної інформації замість необробленого аудіопотоку.

Запропонований механізм реалізується у два рівні. Перший рівень — ключова фільтрація. Система здійснює безперервний офлайн-аналіз аудіопотоку з використанням заздалегідь визначеного словника критичних термінів оперативної комунікації («поранений», «відхід», «вогонь», «підкріплення» тощо). При виявленні відповідного тригера система формує структурований сигнал для командира із зазначенням джерела, часу та контексту повідомлення. Такий підхід не потребує постійного підключення до хмарних сервісів і забезпечує нульову затримку реагування. Другий рівень — аналіз паравербальних індикаторів. Система аналізує характеристики голосу (темپ мовлення, частоту звернень по каналу, наявність ознак панічної реакції) як додатковий індикатор зміни стану особового складу. Підвищена частота звернень за короткий проміжок часу, тривала тиша в каналі або різка зміна тембру можуть свідчити про критичні зміни оперативної обстановки раніше, ніж боєць сформулює відповідне повідомлення. Ці дані інтегруються у загальну систему оцінки боєздатності підрозділу.

З точки зору теорії ситуаційної обізнаності [3] запропонований механізм забезпечує перехід від першого рівня (сприйняття елементів обстановки) одразу до третього (прогнозування розвитку ситуації), міняючи ручний етап обробки інформації командиром. З позиції теорії когнітивного навантаження [4] система реалізує принцип зовнішнього когнітивного розвантаження: частина аналітичних функцій передається технічному засобу,

що звільняє ресурси командира для прийняття рішень вищого порядку. Практична реалізація механізму здійснена у складі експериментального програмно-апаратного комплексу підтримки командира підрозділу, розробленого та випробуваного авторами в умовах, наближених до реальних оперативних дій.

Отже, застосування механізму дозволяє знизити інформаційне навантаження на командира без втрати оперативно значущої інформації, що безпосередньо підвищує якість командних рішень в екстремальних умовах. Механізм може бути інтегрований у систему підготовки командного складу підрозділів Національної поліції України як інструмент тактичного тренінгу та реального оперативного застосування. Когнітивна фільтрація аудіоканалу є самостійним науково обґрунтованим механізмом підтримки командного рішення, що не має аналогів у практиці Національної поліції України. Запропонований дворівневий підхід забезпечує зниження інформаційного навантаження на командира в екстремальних умовах без втрати оперативно значущої інформації. Подальші дослідження мають бути спрямовані на формалізацію словника критичних тригерів для різних типів оперативних заходів та розробку методики оцінки ефективності застосування механізму в польових умовах.

Список бібліографічних посилань

1. Шевченко, Т. В. Адміністративно-правові засади забезпечення особистої безпеки поліцейського в екстремальних умовах : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Тихін Віталійович Шевченко; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2019. - 23 с.

2. Шевченко Т.В., Власенко І.В. Концептуальні питання впровадження логістичного комплексу забезпечення безздатності правоохоронців // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. – Харків : ХНУВС, 2021. – С. 73–76.

3. Endsley M.R. Toward a Theory of Situation Awareness in Dynamic Systems // Human Factors. – 1995. – Vol. 37(1). – P. 32–64.

4. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. – New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011. – 499 p.

Одержано 12.04.2026

Розвиток сучасної економіки. Економічна безпека

Анастасія Юріївна БЕЗПАЛЬКО,

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОБІГОМ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ ТА ФІСКАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Сучасний розвиток цифрових технологій сприяв появі та поширенню криптовалют як важливого елементу фінансового ринку, що надає нові можливості для проведення платежів, інвестицій та збереження капіталу. Криптовалюти є децентралізованими цифровими активами, які не підпорядковуються традиційним банківським системам, що визначає особливості їх обігу та контролю за фінансовими операціями.

Трансформація фінансової системи України під впливом блокчейн-технологій зумовила необхідність розробки комплексних механізмів державного нагляду за віртуальними активами. Україна стабільно демонструє високі показники адаптації цифрових валют, що актуалізує питання фінансового моніторингу та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом [1].

Побудова дієвої моделі контролю потребує гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та створення прозорого податкового середовища. Як наслідок, формування нормативно-правової бази є ключовим фактором забезпечення фінансової стабільності та національної безпеки держави. Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи» № 2074-IX [1]. Закон легітимізує обіг криптовалют, визнаючи їх як нематеріальні блага, та встановлює повноваження регуляторів - Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НК-ЦПФР) та Національного банку України (НБУ) [1].

Як зазначається, державний контроль здійснюється шляхом ліцензування постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами (VASP) [1]. Суб'єкти господарювання зобов'язані дотримуватися вимог щодо ідентифікації клієнтів та звітності про підозрілі фінансові операції. Відповідно до статті 5 та 7 Закону України «Про віртуальні активи» № 2074-IX можна стверджувати, що держава обрала шлях інституціоналізації

ринку через регулювання посередників. Однак критичним аспектом залишається відстрочка введення закону в дію до моменту прийняття змін до Податкового кодексу України [1].

Відповідно виникає стан правової невизначеності, за якого віртуальні активи визнані об'єктами цивільних прав, проте механізми їхнього повноцінного захисту та оподаткування залишаються нереалізованими. У межах євроінтеграційних процесів Україна адаптує систему фінансового контролю до вимог європейського регламенту MiCA (Markets in Crypto-Assets) [2]. Документ встановлює уніфіковані правила для емітентів криптоактивів та постачальників послуг у межах Європейського Союзу.

Пріоритетними напрямками контролю є забезпечення прозорості резервів для стейблкоїнів та обов'язкове впровадження «Travel Rule» [2]. Це передбачає супроводження кожного переказу віртуальних активів даними про відправника та отримувача коштів. Адаптація до норм MiCA є необхідною умовою для інтеграції українського ринку віртуальних активів у єдиний європейський фінансовий простір.

Як наслідок, будь-які відхилення від цих стандартів обмежуватимуть можливості українських компаній на міжнародному рівні. Тому анонімність транзакцій стає неможливою у межах легального сектору, що є логічним наслідком вимог до прозорості фінансових потоків. Ефективність фінансового контролю безпосередньо залежить від чіткості податкових механізмів. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні пропонує алгоритми оподаткування операцій з віртуальними активами, що мають забезпечити наповнення державного бюджету та виведення капіталу з «тіні» [3].

Також об'єктом оподаткування визначається чистий прибуток, отриманий як різниця між ціною продажу та задокументованими витратами на придбання активу. Це стимулює учасників ринку вести детальний облік своїх операцій [3]. Податковий контроль має бути збалансованим. Моя позиція полягає в тому, що встановлення стандартної ставки ПДФО на рівні 18% без стимулюючих пільг може призвести до ухилення від оподаткування та відтоку капіталу в інші юрисдикції. Це безпосередньо успішна реалізація фіскальної функції контролю, яка залежить від створення конкурентоспроможних умов для легального обігу активів в Україні.

Контроль за обігом криптовалют в Україні також базується на Рекомендаціях FATF (Financial Action Task Force) [4]. Ці стандарти вимагають застосування ризик-орієнтованого підходу до моніторингу операцій з віртуальними активами. Тому, що фінансові установи зобов'язані здійснювати поглиблену перевірку джерел походження коштів клієнтів (SoF) та блокувати транзакції, що мають ознаки незаконної діяльності [4]. Дотримання вимог FATF є обов'язковим для підтримання репутації України як

надійного фінансового партнера. Розуміємо, що сучасний контроль переходить від формальної перевірки документів до автоматизованого аналізу блокчейн-даних за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення. В результаті конфлікт між приватністю користувачів та вимогами фінансової безпеки держави вирішується на користь останньої, що є необхідним для боротьби з фінансуванням тероризму.

Отже, фінансовий контроль за обігом криптовалют в Україні перебуває на стадії активного нормативного оформлення. Аналіз чинного законодавства [1,3] та міжнародних регламентів [2,4] свідчить про перехід держави до політики повної прозорості та підзвітності суб'єктів ринку. Тому лише за умови остаточного затвердження податкових норм та повної імплементації стандартів MiCA, Україна зможе створити безпечне та інвестиційно привабливе середовище для розвитку цифрових активів. Оптимальна модель контролю повинна поєднувати суворий моніторинг операцій із гнучким податковим навантаженням для забезпечення сталого економічного розвитку держави.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>
2. Regulation (EU) 2023/1114 on markets in crypto-assets (MiCA). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023R1114>
3. Законопроект № 10225-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування віртуальних активів». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43216>
4. FATF Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-rba-virtual-assets-2021.html>

Одержано 30.04.2026

Марія Степанівна ГРИЦІВ,

*здобувач вищої освіти факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;*

Віталій Вікторович ГУЛА,

*старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному світі економічний розвиток держав значною мірою залежить від здатності впроваджувати нові технології, використовувати наукові досягнення та адаптуватися до швидких змін у глобальному середовищі. Саме тому інноваційний розвиток розглядається як один із ключових напрямів модернізації економіки та забезпечення її стабільності. Для більшості країн світу інновації стали важливим фактором підвищення конкурентоспроможності, ефективності виробництва та зміцнення економічної безпеки.

Інноваційний розвиток економіки передбачає систематичне впровадження нових знань, технологій, організаційних рішень і методів управління в різні сфери господарської діяльності. Йдеться не лише про створення нових продуктів або технологічних процесів, а й про вдосконалення вже існуючих виробничих систем, підвищення ефективності використання ресурсів та розвиток людського потенціалу. У сучасних умовах інновації охоплюють практично всі галузі економіки: промисловість, транспорт, енергетику, інформаційні технології, аграрний сектор, фінансову сферу та інші напрями.

Одним із ключових чинників інноваційного розвитку є науково-технічний прогрес. Саме завдяки розвитку науки та технологій з'являються нові можливості для підвищення продуктивності праці, автоматизації виробничих процесів та створення високотехнологічної продукції. У свою чергу, це сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку. Держави, які активно інвестують у розвиток науки, освіти та досліджень, отримують значні переваги у глобальній економічній системі.

Економічна безпека держави є важливою складовою національної безпеки та передбачає такий стан економіки, за якого забезпечується стабільний розвиток, захист національних інтересів та здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Вона включає цілу систему економічних, соціальних, фінансових і технологічних факторів, які забезпечують стійкість економічної системи. Серед основних загроз економічній безпеці можна

виділити залежність від імпорту критично важливих ресурсів, низький рівень технологічного розвитку, недостатню інноваційну активність підприємств, економічні кризи, а також негативний вплив глобальних економічних процесів.

Саме інноваційний розвиток здатний значною мірою мінімізувати зазначені загрози. Впровадження сучасних технологій сприяє підвищенню ефективності виробництва, зменшенню витрат, покращенню якості продукції та розширенню можливостей для виходу на нові ринки. Крім того, інновації дозволяють формувати нові галузі економіки, створювати робочі місця та стимулювати розвиток підприємництва. У результаті підвищується рівень економічної стійкості держави та її здатність протистояти різноманітним викликам.

Особливо важливим є розвиток високотехнологічних галузей, таких як інформаційні технології, біотехнології, робототехніка, енергетика нового покоління та цифрова економіка. Саме ці сфери сьогодні визначають темпи розвитку світової економіки та формують основу інноваційної моделі розвитку. Країни, які активно розвивають такі галузі, отримують можливість зміцнювати власну економічну незалежність, підвищувати рівень національної безпеки та забезпечувати стабільний економічний розвиток.

Важливу роль у формуванні інноваційної економіки відіграє держава. Ефективна державна політика у сфері інновацій передбачає створення сприятливих умов для розвитку науки, підтримку наукових досліджень, стимулювання інвестицій у високотехнологічні галузі та розвиток інноваційної інфраструктури. До таких елементів інфраструктури належать технопарки, наукові центри, інноваційні кластери, стартап-інкубатори та інші організації, що сприяють комерціалізації наукових розробок.

Крім того, важливим чинником інноваційного розвитку є підготовка висококваліфікованих кадрів. Освітня система повинна забезпечувати формування сучасних знань і навичок, необхідних для роботи в умовах інноваційної економіки. Це передбачає розвиток наукових досліджень у закладах вищої освіти, активну співпрацю між університетами та підприємствами, а також створення умов для реалізації наукового потенціалу молодих фахівців.

У сучасних умовах для України питання інноваційного розвитку набуває особливої актуальності. Тривалі соціально-економічні трансформації, а також складна безпекова ситуація вимагають пошуку нових підходів до розвитку економіки. Інновації можуть стати важливим інструментом модернізації виробництва, підвищення ефективності використання ресурсів та зміцнення економічної незалежності держави. Розвиток власних технологій та підтримка національного наукового потенціалу дозволяють зменшити залежність від зовнішніх факторів та забезпечити стійкість економічної системи.

Важливим напрямом інноваційного розвитку є цифровізація економіки. Використання сучасних інформаційних технологій, автоматизація управлінських процесів, розвиток електронних сервісів та цифрових платформ значно підвищують ефективність економічної діяльності. Крім того, цифрові технології сприяють підвищенню прозорості економічних процесів, зменшенню рівня корупції та покращенню взаємодії між державою, бізнесом і громадянами.

Не менш важливим є розвиток інновацій у сфері енергетики. Впровадження енергоефективних технологій, використання альтернативних джерел енергії та модернізація енергетичної інфраструктури дозволяють зменшити енергетичну залежність держави та підвищити рівень її економічної безпеки. У довгостроковій перспективі це сприяє формуванню більш стабільної та екологічно орієнтованої економічної системи.

Таким чином, інноваційний розвиток є важливою передумовою формування ефективної та стійкої економіки. Він забезпечує підвищення конкурентоспроможності держави, сприяє модернізації виробництва, розвитку нових галузей економіки та зміцненню економічної незалежності. У сучасних умовах саме інновації стають одним із ключових інструментів протидії економічним загрозам та забезпечення стабільного розвитку.

Отже, можна зробити висновок, що інноваційний розвиток сучасної економіки відіграє важливу роль у зміцненні економічної безпеки держави. Ефективне поєднання наукового потенціалу, інвестицій, державної підтримки та підприємницької ініціативи створює умови для формування інноваційної моделі економічного розвитку. Такий підхід дозволяє не лише підвищити ефективність економічної системи, а й забезпечити її стійкість до зовнішніх і внутрішніх викликів у довгостроковій перспективі.

Одержано 14.03.2026

Олена Павлівна ГУЗЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та публічного управління

навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту

Донецького державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4002-2629>

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Дієвість підприємницького сектору України сприяє формуванню податкового ресурсу, котрий виступає основою бюджетних надходжень різного рівня. В умовах воєнного конфлікту в Україні функціонування

підприємницького сектору зазнало негативних змін. Крім того, відбулося порушення управлінських циклів, які відповідають за підтримку наміченого рівня економічної безпеки представників підприємницького сектору (далі – ЕБ ППС). Представники підприємницького сектору суттєво потерпають від викликів і ризиків, які спровоковані воєнними діями. У сукупності ключовими з них виступають руйнування об'єктів виробничої та енергетичної інфраструктури, порушення або повний розрив логістичних шляхів з комерційними партнерами, вимушена зміна локації місць реалізації підприємницької діяльності, а, як наслідок, мають місце змінна напрямків бізнесу, суттєва втрата виробничого, людського та фінансового потенціалу тощо. Такий перелік викликів, які стоять перед вітчизняними підприємствами не є вичерпаним, однак їх наявність підкреслює необхідність адаптації заходів їх нівелювання. Окрім цього, окресленні негативні чинники тісно пов'язані з управлінням ЕБ ППС, що вказує на сучасність обраного напрямку вивчення.

Доцільно відмітити наукові праці вітчизняних вчених в якості монографічних досліджень присвячені вивченню питань, які забезпечують дослідження різних сегментів ЕБ ППС та загроз і ризиків, що виникають через воєнний конфлікт в Україні. У своїх дослідженнях Н.М.Андріїв [1] вивчав теоретичні та практичні аспекти ЕБ ППС в умовах цифровізації та ринку праці. Г. В. Ситник, Г. В. Блакита та Н. М. Гуляєва[2] розглядали проблематичні аспекти ЕБ ПС в Україні. Інвестиційному забезпеченню та ЕБ ППС присвятили монографічні дослідження І.М. Грицаєнко, Г.П. Педченко, Ю.О. Прус та Т.І. Яворська[3], а концепти, прагматика та інструменти забезпечення в контексті економічної безпеки та фінансових розслідувань стали предметом монографічних досліджень І.І. Білоус, Т. Г. Васильців, Р.Л.Лупак та В.В.Зайченко[4]. Доречно зауважити, що сучасні наукові доробки окремі сегменти ЕБ ППС в умовах воєнного конфлікту розкриваються лише побічно, тому виникла необхідність поглибити дослідження.

На погляд В.Нам'ясенко [5, с.26] ЕБ ППС є «...невід'ємною частиною матеріальної і нематеріальної структур будь-якого підприємства незалежно від його розміру, життєвого етапу чи сфери діяльності». Науковець дійшов висновку «...визначальною особливістю ЕБ ППС є наявність невід'ємного факту її врахування в діяльності бізнесу, незалежно від рівня усвідомлення цього факту та його важливості з боку менеджменту або власника підприємства» [5, с.26].

В умовах воєнного конфлікту в Україні назріла нагальна потреба переосмислення взаємодії ЕБ ППС з форматом досягнення конкурентоспроможності та розвитку бізнесу в умовах невизначеності та економічного ризику. Цілком зрозумілим є той факт, що присутність зазначена взаємодія трансформується від статичного захисту до динамічної системи

адаптації, в якій сегмент економічної безпеки забезпечує формування базової платформи для життєдіяльності бізнесу, а його розвиток виступає дієвою підтримкою збереження фінансової стійкості країни в цілому. Постійні воєнні виклики вимагають активного впровадження реорганізаційних сегментів бізнес-моделей, оновленої системи управління економічними ризиками та адаптації новітніх технологій захисту як від зовнішніх, так і внутрішніх загроз.

Наявність взаємодії між компонентами процесів ЕБ ППС характеризують ряд сегментів: розвиток підприємницьких структур відбувається у сфері постійного захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз воєнного часу, що породжує нагальну потребу внесення змін в організаційні та управлінські цикли, а, як наслідок відбувається зміцнення економічної безпеки; проведення процесів релокації бізнесу в більш придатні для ведення підприємницької діяльності регіони створює атмосферу безпеки та сприяє подальшому розвитку; мають місце трансформації складових ЕБ ППС особливості в якості фінансової складової через сегмент швидкого реагування на макроекономічні, операційні та кібернетичні ризики, що сприяє підприємству продовжувати функціонування в умовах воєнного конфлікту; посилення співпраці між державою та представниками підприємницького сектору через введення пільгових та спрощених митних і податкових процедур сприяє зміцненню не лише безпекової компоненти, а, й забезпеченню їх подальшого розвитку.

На наше переконання доцільним є не лише розробка заходів зміцнення ЕБ ППС, й осучаснення підходів до прийняття управлінських рішень в умовах воєнного конфлікту. Процеси управління підприємницькою діяльністю та економічною безпекою сучасних підприємств відбувається в умовах невизначеності та обмеженої керованості бізнесом, коли на ефективність впливають різні фактори ризику. Характерно, що в складних умовах зростає ймовірність появи кризових обставин у спілкуванні з бізнес партнерами, а, як наслідок, зростає мають місце конфліктів між професійними групами через відмінності в бізнесових інтересах та підходах до подолання викликів. У таких умовах ускладнюється процес управління та прийняття рішень щодо майбутнього розвитку, тобто з'являється необхідність як здатності швидко адаптуватися до змін з урахуванням інтереси для підтримання стабільності, так і одночасного впровадження заходів зміцнення ЕБ ППС.

Таким чином, у період розвитку країни в умовах воєнного конфлікту ЕБ ППС є не лише умовою існування, а й критичним фактором конкурентоспроможності, ділової активності, ліквідності та результативності діяльності бізнесових структур, що забезпечує збереження та розвиток їх у майбутньому. Розуміння змісту компонентів взаємодії між ними призводить до підвищення ефективності та дієвості як організаційних, так і управлінських циклів.

Список бібліографічних посилань

1. Андріїв Н.М. Економічна безпека підприємства в умовах цифровізації ринку праці: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Львів: Вид-во «Растр-7», 2023. 320 с.
2. Економічна безпека підприємництва в Україні: монографія / Г.В. Ситник, Г.В. Блакита, Н.М. Гуляєва та ін. Київ: КНТЕУ, 2020. 284 с.
3. Підприємництво: інвестиційне забезпечення та економічна безпека: монографія/ Г.І. Грицаєнко, І.М. Грицаєнко, Г.П. Педченко, Ю.О. Прус, Т.І. Яворська. Мелітополь: Вид-во «Люкс», 2021. 271 с.
4. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення: колективна монографія / І.І. Білоус, Т.Г. Васильців, Р.Л. Лупак, В.В. Зайченко та ін.; За заг. ред. Вівчар О. І. Тернопіль: Вид - во «Економічна думка», 2019. 395 с.
5. Нам'ясенко В. Економічна безпека підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2025. № 06 (763). С. 25-38. <https://doi.org/10.15407/econo myukr.2025.06.025>

Одержано 29.04.2026

Артур Володимирович ГУЦАЛЕНКО,

курсант групи ННІ4-25-105

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Економічна безпека є фундаментальною умовою існування та розвитку будь-якої суверенної держави. Вона визначає здатність національної економіки забезпечувати стійке функціонування, задовольняти потреби суспільства та протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Для України ця проблематика набуває особливої гостроти в умовах повномасштабної збройної агресії, що триває з лютого 2022 року та спричинила безпрецедентні руйнування інфраструктури, втрату виробничого потенціалу, масову міграцію населення та глибоку трансформацію всіх секторів економіки.

У сучасних умовах загрози економічній безпеці мають комплексний характер і формуються під впливом як внутрішніх дисбалансів, так і

зовнішніх факторів, серед яких визначальну роль відіграють воєнні дії, глобальні економічні трансформації та геополітична нестабільність.

Найбільш масштабним і системним чинником впливу на економічну безпеку України стала війна, яка спричинила не лише безпосередні руйнування, а й глибокі структурні зрушення в економіці. За оцінками міжнародних і національних інституцій, загальна вартість відновлення економіки вже у кілька разів перевищує річний обсяг валового внутрішнього продукту, що свідчить про безпрецедентний рівень втрат [1]. Руйнування житлового фонду, інфраструктури, енергетичних об'єктів і транспортних мереж створюють довгострокові обмеження для економічного розвитку, а концентрація збитків у прифронтових регіонах підсилює регіональні дисбаланси. У цьому контексті війна виступає не лише як тимчасовий шок, а як фактор, що трансформує саму структуру національної економіки.

Макроекономічні загрози проявилися насамперед у різкому падінні виробництва, високій інфляції та значному бюджетному дефіциті. Падіння ВВП у 2022 році стало найглибшим за всю історію незалежності, що свідчить про критичний рівень дестабілізації економічної системи. Хоча у наступні роки спостерігалося певне відновлення, воно має обмежений характер і значною мірою залежить від зовнішньої підтримки [2]. Хронічний дефіцит бюджету, значна частка якого спрямовується на оборонні потреби, обмежує можливості держави фінансувати розвиткові проєкти, що негативно впливає на довгострокові перспективи зростання.

Однією з найбільш вразливих сфер стала енергетика, яка перетворилася на об'єкт цілеспрямованого впливу. Масовані атаки на енергетичну інфраструктуру призвели до втрати значної частини генеруючих потужностей і створили постійну загрозу енергетичній стабільності. Це, у свою чергу, спричиняє зростання витрат для бізнесу, зниження продуктивності та уповільнення економічного зростання. Енергетичний фактор набуває системного значення, оскільки впливає практично на всі інші складові економічної безпеки, від виробництва до соціальної сфери.

Виробничі та інфраструктурні загрози проявляються у значному скороченні промислового потенціалу та руйнуванні матеріально-технічної бази економіки. Втрата великої частини підприємств, особливо у стратегічно важливих галузях, таких як металургія чи хімічна промисловість, обмежує можливості відновлення економіки та знижує її експортний потенціал [3]. Недостатній рівень інвестицій, який значно нижчий за довоєнні показники, ускладнює модернізацію виробництва і створює ризик закріплення технологічної відсталості.

Зовнішньоекономічні загрози пов'язані з порушенням традиційних торговельних зв'язків, логістичними обмеженнями та зростанням залежності від імпорту. Рекордний торговельний дефіцит свідчить про структурний дисбаланс між виробництвом і споживанням, а також про зниження

конкурентоспроможності національної економіки [4]. Водночас обмеження доступу до зовнішніх ринків і зміни у глобальній торгівлі посилюють ці ризики, ускладнюючи інтеграцію України у світову економіку.

Соціально-демографічні загрози мають довгостроковий характер і пов'язані з масштабною міграцією населення, зниженням народжуваності та старінням населення. Втрата значної частини працездатного населення, особливо молоді, призводить до скорочення трудового потенціалу, зменшення внутрішнього попиту та зниження темпів економічного зростання. Дефіцит кадрів уже сьогодні відчувається у багатьох секторах економіки, що ускладнює відновлення виробництва та розвиток бізнесу [5]. Зростання рівня бідності та соціальної нерівності додатково підсилює соціальну напруженість і створює ризики для стабільності суспільства.

Фінансові загрози проявляються у стрімкому зростанні державного боргу та високій залежності від зовнішнього фінансування [6]. Хоча значна частина цього боргу має пільговий характер, його обсяг створює суттєве навантаження на державні фінанси і обмежує можливості маневру в економічній політиці. Невизначеність щодо подальшого фінансування з боку міжнародних партнерів посилює ці ризики і вимагає від держави пошуку внутрішніх джерел стабілізації.

Продовольчі загрози, хоча й частково компенсовані високим потенціалом аграрного сектору, залишаються актуальними через руйнування інфраструктури, логістичні обмеження та коливання цін. Забезпечення продовольчої безпеки має критичне значення не лише для внутрішньої стабільності, а й для позицій України на світових ринках.

Окремого значення набувають глобальні чинники, які посилюють внутрішні проблеми. Зростання протекціонізму, енергетичні кризи, наслідки пандемії та гео економічна фрагментація змінюють умови функціонування світової економіки, ускладнюючи доступ до ринків, ресурсів і технологій. Для України це означає необхідність адаптації до нової реальності, де конкуренція за ресурси та ринки стає більш жорсткою.

Внутрішні структурні загрози доповнюють цю картину, оскільки вони пов'язані з накопиченими проблемами економіки, такими як тінізація, корупція, монополізація та технологічна відсталість. Недосконалість інституційного середовища, зокрема судової системи та механізмів захисту прав власності, стримує інвестиційну активність і уповільнює економічний розвиток. У сукупності ці фактори створюють багаторівневу систему загроз, яка вимагає не лише реагування на окремі виклики, а й комплексної трансформації економічної політики.

Таким чином, сучасна економічна безпека України формується під впливом взаємодії воєнних, глобальних і внутрішніх факторів, що створюють складну й динамічну систему ризиків. Це обумовлює необхідність переходу до активної моделі забезпечення економічної безпеки, яка базується

на принципах випереджаючого управління, структурних реформ і розвитку інноваційного потенціалу, що дозволить не лише мінімізувати загрози, а й сформувати основу для стійкого економічного відновлення.

Список бібліографічних посилань

1. Вартість відновлення України зросла до \$588 млрд. Financial Club: вебсайт. 24.02.2026. URL: [https://finclub.net/news/vartist-vidnovlennia-ukrainy-zroslo-do-usd588-mlrd.html#:~:text=\(дата звернення: 22.04.2026\)](https://finclub.net/news/vartist-vidnovlennia-ukrainy-zroslo-do-usd588-mlrd.html#:~:text=(дата%20звернення%3A22.04.2026))

2. Шаповал Н., Круковець Д. Що чекає українську економіку в найближчі три роки? Forbes Ukraine: вебсайт. 18.02.2025. URL: <https://forbes.ua/money/shcho-chekae-ukrainsku-ekonomiku-u-nayblizhchi-tri-roki-viklikita-prognozi-vid-natalii-shapoval-ta-dmitra-krukovtsya-z-kse-institute-18022025-27269> (дата звернення: 22.04.2026)

3. Романовська Ю., Козаченко Г., Погорелов Ю., Помазун О., Редько К. Проблеми розвитку економічної безпеки в Україні: виклики та можливості. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. №5(46). С. 249–257. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.5.46.2022.3906> (дата звернення: 22.04.2026)

4. Мануїлов О. За лаштунками рекордного дефіциту зовнішньої торгівлі. Forbes Ukraine: вебсайт. 22.01.2026. URL: <https://forbes.ua/money/zalashtunkami-rekordnogo-defitsitu-zovnishnoi-torgivli-chomu-zrosta-import-ta-chim-zhivut-eksporteri-rozbir-analitichnogo-viddiluforbes-ukraine-22012026-35703> (дата звернення: 22.04.2026)

5. Дефіцит кадрів та зростання заробітних плат – тенденції ринку праці у 2026 році. Європейська бізнес асоціація: вебсайт. 21.11.2025. URL: [https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-ta-zrostannya-zarobitnyh-plattendentsiyi-rynku-pratsi-u-2026-rotsi/#:~:text=\(дата звернення: 22.04.2026\)](https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-ta-zrostannya-zarobitnyh-plattendentsiyi-rynku-pratsi-u-2026-rotsi/#:~:text=(дата%20звернення%3A22.04.2026))

6. Державний борг України зростає: скільки країна заборгувала та хто буде сплачувати рахунки. Центр економічної стратегії: вебсайт. 11.07.2025. URL: <https://ces.org.ua/ukraines-national-debt-is-growing/> (дата звернення: 22.04.2026)

Одержано 22.04.2026

Дар'я Сергіївна ДУРИХІНА,

здобувачка вищої освіти групи 071з-23стн-3
Державного біотехнологічного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5477-521X>;

Наталя Валеріївна КУЗЬМЕНКО,

здобувачка вищої освіти групи 071з-23стн-3
Державного біотехнологічного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7887-441X>

Науковий керівник:

Сергій Валентинович РУДЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державного біотехнологічного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2874-1957>

АУДИТОРСЬКА ОЦІНКА ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ІЗ ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ

Сучасні умови функціонування підприємств в Україні характеризуються високим рівнем невизначеності, що зумовлено впливом воєнного стану, трансформацією економічних зв'язків, змінами у податковому законодавстві та посиленням контролю з боку держави. У таких умовах податкові ризики набувають системного характеру та безпосередньо впливають на фінансову стійкість суб'єктів господарювання. Особливої актуальності набувають ризики, пов'язані з формуванням податкових зобов'язань і податкового кредиту, достовірністю первинної документації, а також правомірністю відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку. Воєнний стан ускладнює доступ до ресурсів, порушує логістичні ланцюги, змінює структуру постачання, що призводить до підвищення ймовірності співпраці з ненадійними контрагентами та, відповідно, зростання ризику виникнення податкових порушень.

У контексті взаємовідносин із постачальниками податкові ризики мають комплексний характер і охоплюють як операційні, так і правові аспекти діяльності підприємства. Зокрема, значну небезпеку становлять ризики невизнання податкового кредиту з податку на додану вартість у разі встановлення фіктивності або ризиковості контрагента, відсутності належним чином оформлених первинних документів чи невідповідності господарських операцій їх економічній сутності. Додатково ускладнює ситуацію нестабільність податкового адміністрування, блокування податкових накладних, а також підвищення вимог до підтвердження реальності операцій. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. зазначають, що реалії функціонування суб'єктів господарювання вимагають сучасних шляхів

мінімізації податкових ризиків [1], які, на нашу думку, має базуватися на поєднанні обліково-аналітичних та контрольних інструментів.

У таких умовах особливого значення набуває аудит як інструмент ідентифікації, оцінки та мінімізації податкових ризиків у взаємовідносинах із постачальниками. Аудиторська оцінка передбачає комплексну перевірку правильності формування податкового кредиту, відповідності господарських операцій вимогам чинного законодавства, а також оцінку надійності контрагентів з позицій податкової безпеки. Важливим напрямом аудиту є встановлення реальності господарських операцій, що включає аналіз первинних документів, договірних умов, логістичних процесів та економічної доцільності співпраці.

Особливості аудиту податкових ризиків у взаємовідносинах із постачальниками зумовлюються необхідністю поєднання фінансового, податкового та правового аналізу господарських операцій. На відміну від класичного фінансового аудиту, у даному випадку акцент зміщується на перевірку не лише правильності відображення операцій у бухгалтерському обліку, а й їх економічної обґрунтованості та податкової правомірності. В умовах воєнного часу підвищується значення оцінки ризиковості контрагентів, що передбачає аналіз їх ділової репутації, податкового статусу, наявності ресурсів для здійснення заявлених операцій, а також відповідності діяльності ознакам реального сектору економіки. Такий підхід дозволяє виявити потенційні загрози ще на етапі формування господарських відносин і запобігти негативним податковим наслідкам.

Методичний інструментарій аудиту податкових ризиків базується на застосуванні як загальнонаукових, так і спеціальних аудиторських методів. До загальнонаукових методів належать аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння та узагальнення, що забезпечують формування цілісного уявлення про об'єкт дослідження. Спеціальні методи включають документальну перевірку, зустрічні звірки, аналітичні процедури, тестування внутрішнього контролю, а також методи оцінки ризиків. Особливого значення набуває ризик-орієнтований підхід, який передбачає концентрацію аудиторських процедур на найбільш уразливих ділянках обліку, зокрема на операціях, що формують податковий кредит з податку на додану вартість. Використання такого підходу дозволяє оптимізувати аудиторські ресурси та підвищити ефективність виявлення суттєвих викривлень.

Аудиторські процедури у сфері оцінки податкових ризиків у взаємовідносинах із постачальниками мають комплексний характер і включають декілька взаємопов'язаних етапів. На підготовчому етапі здійснюється ідентифікація ризикових контрагентів шляхом аналізу доступної інформації, включаючи відкриті державні реєстри, податкову історію та фінансову звітність. Основний етап передбачає перевірку первинних документів, договорів, податкових накладних, актів виконаних робіт, а також

встановлення відповідності господарських операцій їх економічній сутності. Значна увага приділяється підтвердженню факту здійснення операцій, що може включати аналіз логістичних документів, руху товарно-матеріальних цінностей, платіжних операцій та інших доказів реальності операцій. Завершальний етап полягає у формуванні аудиторських висновків щодо рівня податкових ризиків та розробці рекомендацій з їх мінімізації.

Важливим напрямом удосконалення аудиту податкових ризиків є впровадження сучасних аналітичних та цифрових інструментів. Використання автоматизованих систем аналізу даних, електронного документообігу, а також інструментів перевірки контрагентів дозволяє підвищити оперативність і точність аудиторських процедур. Крім того, застосування аналітичних процедур, зокрема порівняльного аналізу, трендового аналізу та коефіцієнтного аналізу, сприяє виявленню аномалій у господарських операціях, що можуть свідчити про наявність податкових ризиків. У сучасних умовах цифровізації економіки інтеграція таких інструментів в аудиторську практику є необхідною передумовою підвищення якості аудиторської оцінки та забезпечення податкової безпеки підприємства.

Можемо зробити висновок, що в умовах воєнної нестабільності та трансформації господарських зв'язків податкові ризики у взаємовідносинах із постачальниками набувають критичного значення для фінансової безпеки підприємства. Ефективна аудиторська оцінка таких ризиків має ґрунтуватися на комплексному підході, який поєднує аналіз достовірності облікових даних, перевірку реальності господарських операцій та оцінку надійності контрагентів. Використання ризик-орієнтованих методів, сучасних аналітичних інструментів і системного підходу до аудиту дозволяє своєчасно виявляти потенційні порушення, мінімізувати податкові втрати та підвищувати рівень обґрунтованості управлінських рішень підприємства.

Список бібліографічних посилань

1. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Податкові ризики як елемент податкової політики підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 67. С. 229-233.

2. Буркова Л.А., Шепелюк В.А. Управління фінансовими та податковими ризиками в бізнесі задля досягнення сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2023. №4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1446/1456>.

3. Городецька Т.Е., Руденко С.В., Накісько О.В. Вплив ухилення від сплати податків на економічну безпеку держави. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. № 3-4. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15102144>.

Одержано 30.04.2026

Віталій Віталійович КАДАЛА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарсько-правових

дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6868-9487>

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВА КОМПОНЕНТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

В умовах постійних воєнних викликів загострюється питання економічної безпеки (далі – ЕБ) як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівні. Економічний сектор країни знаходиться в зоні постійних викликів та ризиків. Від впливу активних воєнних дій знизив результативність функціонування підприємницький сектор, який виступає ключовим сегментом надходження грошових коштів до Державного та місцевих бюджетів. Країна втрачає значні кошти, котрі необхідні для фінансування заходів підтримки обороноздатності, виконання соціально-економічних зобов'язань перед громадянами та зміцнення ЕБ. Беззаперечним є той факт, що значення ЕБ в умовах війни суттєво зростає. Обґрунтуванням такого твердження є спроможність країни, на базі відповідного рівня ЕБ, захистити національні інтереси, забезпечити фінансування Збройних Сил України, підтримати виробничий, людський та фінансовий потенціали представників підприємницького сектору, проводити управління інфляцією та зовнішньоекономічними ризиками для запобігання колапсу економіки. Усе окреслене доводить сучасність та актуальність обраного напрямку дослідження.

Проблематичні та правові питання забезпечення ЕБ країни постійно вивчаються вітчизняними вченими-науковцями. Наукові доробки викладаються як в форматі монографічних і дисертаційних досліджень, так і обговорюються на різного рівня тематичних наукових дискусійних платформах. Так, І.О. Ревак, О.М. Підхонний, М.І. Копитко [1] присвятили дослідження питанням легалізації економіки в забезпеченні ЕБ суб'єктів господарювання та держави, а питання національної стійкості в умовах мінливого безпекового середовища досліджувала О.О. Резнікова [2]. В свою чергу, А.В. Балабаниць, М.О. Горбашевська, Л.А. Кислова, В.Я. Омельченко [3] присвятили монографічні дослідження проблемі управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам. Натомість І.В. Яковюк та Є.М. Білоусов [4] займалися вивченням проблеми національної безпеки України в умовах нових викликів європейській та євроатлантичній солідарності. Не зменшуючи значущість наукових доробок вітчизняних вчених, варто зазначити, що окремі сегменти вивчення ЕБ залишилися дискусійними, що вказало на доцільність продовження дослідження.

Важливо розуміти рольовий, проблематичний та перспективний аспект ЕБ країни, котра охоплена воєнними діями:

по-перше, рольовий аспект ЕБ розкривається через критерії: здатності фінансування оборони країни; стійкості критичної інфраструктури в якості забезпечення функціонування процесів промислового виробництва, логістичних зв'язків та підтримку об'єктів енергетичної системи; наявність зовнішньоекономічної стійкості на базі пошуку нових експортних можливостей для представників підприємницького сектору; підвищення дієвості заходів протидії загрозам різного змісту, а саме корупції в рішенні економічних питань, фінансових махінацій та нехтування принципом прозорості державних закупівель; забезпечення соціальної стабільності через вирішення питань безробіття та у сфері виконання соціальних зобов'язань перед громадянами країни;

по-друге, проблематичний аспект ЕБ в умовах воєнних викликів характеризується такими сегментами як: значне руйнування об'єктів виробничої та енергетичної інфраструктури, логістичних шляхів, що знижує виробничий потенціал; значний дефіцит грошових ресурсів держави, високий рівень інфляційних і валютних коливань, порушення циклів ціноутворення та стрибки цін на комунальні послуги, що свідчить про фінансову нестабільність; енергетична криза через постійні руйнування та обстріли інфраструктури; труднощі з проведенням експортних та імпортних операцій на базі блокування логістичних шляхів в питаннях зарубіжних комерційних партнерів; прояви соціально-демографічної кризи через значні міграційні потоки та втрати кваліфікованих працівників;

по-третє, перспективний аспект ЕБ в умовах воєнних викликів лежить в площині розробки та впровадження напрямків її зміцнення: посилений контроль за раціональним використанням грошових коштів держави, дефіцитом бюджету, банківською системою та використанням міжнародної фінансової допомоги; активне проведення процесів релокації та підтримки представників підприємницького сектору; впровадження заходів енергозбереження, енергетичної ефективності з врахуванням можливостей відновлення енергетичної інфраструктури; розробка та впровадження нових логістичних зв'язків у сфері зовнішньоекономічної діяльності на базі пільгового оподаткування та спрощених митних процедур; впровадження правових ініціатив в якості адаптації інноваційних інструментів цифровізації, посилення боротьби з корупцією, фінансовим шахрайством.

Таким чином, за результатами проведених досліджень можна зробити ряд висновків. ЕБ тісно пов'язана з життєдіяльністю країни в контексті створення умов її розвитку в умовах воєнних викликів. З метою дотримання необхідного рівня ЕБ в кризових умовах необхідно переосмислити рольовий, проблематичний та перспективний сегмент, який

представлений напрямками її зміцнення. Такий підхід надасть можливість приймати більш реалістичні управлінські рішення з метою постійного осучаснення змістовності заходів її зміцнення як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівні.

Список бібліографічних посилань

1. Легалізація економіки в забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання та держави: колективна монографія/ І.О.Ревак, О.М. Підхонний, М.І. Копитко ін. Львів: СПОЛОМ, 2021. 240 с.

2. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпечового середовища : монографія. Київ: НІСД, 2022. 532 с.

3. Управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам: монографія/ А.В. Балабанич, М.О.Горбашевська, Л.А. Кислова, В.Я. Омельченко та ін. Маріуполь: МДУ, 2020.223 с.

4. Яковюк І.В., Білоусов Є.М. Національна безпека України в умовах нових викликів європейській та євроатлантичній солідарності: монографія. Харків: Вид-во «ФО-П Рубан В.В.», 2022. 148 с.

Одержано 29.04.2026

Олександра Іванівна КАМІНСЬКА,

курсантка групи ННІ4-25-105

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ ТА МЕХАНІЗМІВ ЙОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державний сектор традиційно посідає важливе місце у структурі національної економіки, забезпечуючи функціонування стратегічних галузей, соціальної сфери, інфраструктури та оборонно-промислового комплексу. Водночас його діяльність упродовж тривалого часу супроводжувалася проблемами низької ефективності управління, значними фінансовими втратами, корупційними ризиками та політичним втручанням.

Повномасштабна збройна агресія проти України стала визначальним чинником трансформації ролі державного сектора в національній економіці.

Запровадження воєнного стану зумовило зміну пріоритетів економічної політики держави, посилення її безпосередньої участі в господарських процесах та переорієнтацію економічних механізмів на забезпечення обороноздатності й життєздатності країни.

Виклики, з якими нині стикнулася Україна, потребують посилення спроможності держави проводити стабілізаційні заходи. А це є можливим лише за умови підвищення частки держави в економіці [1].

В умовах воєнного стану держава фактично переходить до моделі мобілізаційної економіки, за якої основну роль відіграє централізоване управління ресурсами. Змінюється відношення державних видатків до валового внутрішнього продукту (табл. 1).

Таблиця 1

Відношення державних видатків до ВВП України (2021-2025 рр.)

Рік	ВВП, млн.грн	Держані вида- тки, млн.грн	Відношення державних ви- датків до ВВП, %

Джерело: розраховано автором на основі [2; 3].

На підставі проведених розрахунків можна стверджувати, що відношення державних видатків до ВВП України за воєнні роки суттєво зросло з 27,3% у 2021 р. до 61,3 % у 2025 р., що свідчить про посилення централізації управління ресурсами.

У сучасних умовах значна частина бюджетних коштів спрямовується на фінансування сектору безпеки й оборони, підтримку критичної інфраструктури, відновлення зруйнованих об'єктів та забезпечення соціальних гарантій населення.

Як показано на рис. 1, найбільшими статтями видатків Державного бюджету є витрати на оборону, а також на соціальний захист та соціальне забезпечення. Значну частку також займають видатки на громадський порядок і безпеку та загальнодержавні функції. Водночас меншими є витрати на освіту, охорону здоров'я та економічну діяльність.

Однією з ключових ознак трансформації ролі державного сектора є посилення прямих методів державного впливу на економіку. Йдеться про розширення повноважень органів державної влади у сфері регулювання

виробництва, розподілу та споживання ресурсів, запровадження тимчасових обмежень на окремі види господарської діяльності, державне регулювання цін і тарифів на соціально значущі товари та послуги.

Рис. 1. Структура видатків Державного бюджету України на 1.02.2026 за найбільш вагомими показниками (функціональна класифікація) [2].

Суттєвих змін зазнала і роль державних підприємств, особливо у стратегічних галузях. Підприємства оборонно-промислового комплексу, енергетики, транспорту та логістики стали ключовими елементами забезпечення функціонування економіки в умовах війни.

Держава активізувала механізми державного замовлення, що дозволило оперативно переорієнтувати виробничі потужності на задоволення потреб оборони та безпеки.

Важливим напрямом трансформації державного сектора є зміна підходів до бюджетної та фінансової політики. У воєнний період бюджет виконує не лише розподільчу, а й стабілізаційну та мобілізаційну функцію.

Значну роль відіграють міжнародна фінансова допомога, зовнішні кредити та гранти, які акумулюються через державний сектор і спрямовуються на підтримку макроекономічної стабільності та фінансування першочергових потреб [4].

Окремої уваги заслуговує соціальна функція державного сектора, значення якої істотно зросло в умовах війни. Через систему бюджетних установ і соціальних програм держава забезпечує підтримку внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, ветеранів та інших категорій населення, які зазнали негативних наслідків воєнних дій. Таким чином, державний сектор виступає важливим інструментом збереження соціальної стабільності.

Водночас трансформація ролі державного сектора супроводжується загостренням низки проблем, зокрема зростанням фіскального навантаження, підвищенням ризиків неефективного використання ресурсів та посиленням залежності економіки від зовнішнього фінансування. Це обумовлює необхідність удосконалення механізмів управління державним сектором та пошуку балансу між державним втручанням і ринковими інструментами.

Отже, в умовах воєнного стану роль державного сектора економіки України зазнала суттєвої трансформації. Держава перетворилася на головного координатора економічних процесів, зосередивши у своїх руках основні фінансові та матеріальні ресурси. Така трансформація є об'єктивною відповіддю на безпекові виклики, однак у довгостроковій перспективі потребує поєднання з ринковими механізмами та інституційними реформами, спрямованими на підвищення ефективності державного сектора.

Список бібліографічних посилань

1. Данилишин Б. Яка частка держави в економіці потрібна Україні. Економічна правда: сайт .15.07.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/15/689200/> (дата звернення: 09.02.2026).

2. Видатки державного бюджету України. Мінфін: сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2025/> (дата звернення: 09.02.2026).

3. ВВП України. Мінфін: сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2025/> (дата звернення: 09.02.2026).

4. Роль ефективного управління державною власністю у відновленні економіки України та на її шляху до євроінтеграції. Верховний Суд: офіційний вебсайт. 31.05.2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1615040/> (дата звернення: 09.02.2026).

Одержано 22.04.2026

Аріна Андріївна Клименко,

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Ольга Петрівна Гетманець,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правового забезпечення підприємницької

діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ІНФЛЯЦІЇ В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах правового режиму воєнного стану економіка України знає значних трансформацій, що супроводжуються посиленням інфляційних процесів. Інфляція стала одним із ключових макроекономічних викликів, який впливає на рівень життя населення та стабільність національної економіки.

В економічній науці та законодавстві України немає однозначного терміну «інфляція», тому в даному дослідженні використовується підхід економістів В.Д. Базилевича, В.М. Попова, К.С. Базилевича та Н.І. Гражевської, які визначають інфляцію як знецінення грошей, спричинене диспропорціями в суспільному виробництві й порушенням законів грошового обігу, що проявляється у стійкому зростанні цін на товари та послуги [1, с. 181].

За даними Національного банку України (далі - НБУ), у грудні 2022 року річна споживча інфляція становила 26,6% [3], тоді як у грудні 2023 року знизилася до 5,1% [4], що свідчить про суттєве уповільнення темпів зростання цін. У грудні 2024 року інфляція прискорилося до 12,0% у річному вимірі [5], проте у грудні 2025 року спостерігалось повторне уповільнення, і показник річної інфляції становив 8,0% [6]. У 2026 році, за коментарем НБУ щодо рівня інфляції в лютому, річна інфляція становила 7,6%. НБУ підкреслив, що інфляція залишається помірною, незважаючи на вплив проінфляційних чинників, таких як геополітична напруженість та волатильність цін на енергоносії [7].

Інфляції призвела до значного зниження купівельної спроможності населення, особливо вразливих груп, обмеження інвестиційної активності та зміни споживчих моделей, що загалом поглибило економічну нестабільність в країні. Продукти харчування зросли в ціні приблизно на 74%. Найбільше подорожчали фрукти - на 153%, риба та рибні продукти - на 104%, а також вершкове масло - на 95% [8].

Експерти пояснюють це наслідками війни, зокрема втратами аграрного виробництва через окупацію та мінування земель, порушенням логістики, а також несприятливими врожаєми в окремі роки [8].

Зростання цін змусило населення переглянути свої витрати та обмежити себе у споживанні. Підприємства також зазнавали значного навантаження: зросли витрати на енергоресурси, логістику, сировину. Особливо складно було малим і середнім підприємствам, оскільки мають обмежені фінансові ресурси та оборотні кошти.

З огляду на зазначені економічні та соціальні наслідки інфляції, стає очевидним, що державний контроль та пом'якшення тиску на населення та підприємства є важливими. Щоб зменшити інфляційний тиск, НБУ підвищив облікову ставку, запровадив валютні інтервенції, а уряд - державне регулювання цін на критично важливі товари [2, с. 171].

Головним інструментом стримування інфляції стала грошово-кредитна політика НБУ, що спиралася на підвищення облікової ставки, щоб стимулювати заощадження та контролювати зростання грошової маси. Монетарна політика НБУ спрямовувалася на:

- стабілізацію гривні та координацію дій уряду;
- проведення політики керованої гнучкості, що дозволила стабілізувати валютний ринок і підтримати конкурентоспроможність експорту [2, с. 171-172].

Водночас фінансова дисципліна та відмова від емісійного фінансування створили передумови для макрофінансової стабільності.

Не менш важливими були структурні та соціальні заходи, такі як:

- відновлення виробничих потужностей, транспортної та енергетичної інфраструктури;
- державна підтримка аграрного сектору;
- диверсифікація енергетичних джерел, що сприяло зниженню залежності від імпорту й стабілізувало ціни;
- тимчасове регулювання цін на соціально важливі товари та програми підтримки населення, які пом'якшили втрати купівельної спроможності [2, с. 171-172].

Завдяки комплексному застосуванню монетарних, структурних та соціальних заходів були створені умови для стійкої макрофінансової стабільності.

Незважаючи на вжиті заходи, певні проблеми залишаються актуальними. Насамперед це відновлення пошкодженої інфраструктури, забезпечення енергетичної безпеки та стабільності цін на соціально важливі товари. Крім того, частина малих та середніх підприємств відчувають фінансові та ресурсні обмеження, які уповільнюють економічне відновлення. Тому подальше впровадження комплексних заходів залишається необхідним для стійкої макрофінансової стабільності та післявоєнного розвитку економіки.

Спіраючись на показники інфляції, можна зробити висновок, що державне регулювання монетарної політики здійснювалося через комплекс заходів, які враховують сучасний стан підприємництва та коливання цін. До таких заходів належали контроль за грошовою масою, облікова ставка та фінансові механізми підтримки стабільності економіки. Державне регулювання та контроль монетарної політики дозволяють не лише стримувати надмірну інфляцію, а й попереджувати її негативні наслідки для підприємств і населення.

Список бібліографічних посилань

1. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. - 6-те вид., перероб. і доп. - К.: Знання-Прес, 2007. - 719 с.
2. Кучміїова Т. С., Мовсисян С. Х., Булгаков Г. А. Інфляційні тенденції в Україні: причини, наслідки, шляхи подолання. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2025. № 53. С. 167-173. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/23180/1/23-kuchmiiova.pdf> (дата звернення: 29.03.2026).
3. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2022 році. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. 11 січня 2023 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2022-rotsi> (дата звернення: 31.03.2026) кг
4. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2023 році. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. 11 січня 2024 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2023-rotsi> (дата звернення: 31.03.2026)
5. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2024 році. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. 13 січня 2025 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2024-rotsi> (дата звернення: 31.03.2026)
6. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2025 році. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. 12 січня 2026 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2025-rotsi> (дата звернення: 31.03.2026)

7. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2026 році. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. 11 березня 2026 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-lyutomu-2026-roku> (дата звернення: 31.03.2026)

8. Анна Суховецька. Інфляція і України: як війна вплинула на ціни, життя та побут людей. *TCH*. 26 травня 2025 р.

URL: <https://tsn.ua/amp/groshi/inflyatsiia-v-ukrayini-iak-viyna-vplynula-na-tsiny-zyttia-ta-pobut-liudey-2836472.html> (дата звернення: 31.03.2026)

Одержано 28.04.2026

Вероніка Олегівна КОВАЛЬСЬКА,

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОШОВОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ

Дослідження природи криптовалюти потребує комплексного підходу, оскільки це явище поєднує в собі ознаки технологічного інноваційного грошового продукту, фінансового активу та об'єкта правового регулювання. Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи», криптовалюта розглядається як вид віртуального активу, що є нематеріальним благом, вираженим у формі сукупності даних в електронній формі [1]. Однією з головних характеристик криптовалют є децентралізована природа, що ґрунтується на використанні технології розподіленого реєстру (DLT), найбільш відомим різновидом якої є блокчейн.

Відмінність криптовалюти від традиційних грошей полягає в тому, що фіатні гроші випускаються державою та є легальним платіжним засобом, обов'язковим до приймання на її території, натомість криптовалюти зазвичай не мають централізованого емітента й не забезпечені державними гарантіями. Як зазначає Національний банк України, на відміну від електронних грошей, які являють собою цифровий еквівалент національної валюти, криптовалюти не є фінансовими зобов'язаннями будь-якої організації чи установи [2].

Місце криптовалюти в системі грошового обігу залишається предметом дискусій. У своїх звітах Міжнародний валютний фонд наголошує, що масштабне впровадження криптоактивів може становити загрозу монетарному суверенітету держав. З огляду на це, їх інтеграція у фінансовий обіг потребує ретельного державного контролю та регулювання з метою мінімізації ризиків, пов'язаних із легалізацією незаконно отриманих доходів та іншими потенційними негативними наслідками [3, с. 42].

В сучасному грошовому обігу процес здійснення транзакцій у криптосфері базується на децентралізованій структурі та взаємодії користувачів без посередників. Кожна операція захищається криптографічними методами, що робить систему стійкою до підробок та несанкціонованого втручання [1].

Аналізуючи функціонування криптовалют у грошовому обігу можна виокремити низку суттєвих переваг порівняно з фіатними коштами, які зазначені в документах Міжнародного валютного фонду. По-перше, це швидкість проведення транзакцій, особливо у транскордонному вимірі, де традиційні банківські перекази можуть тривати кілька днів. По-друге, це відносно низькі комісійні витрати за рахунок відсутності численних посередників. По-третє, цілодобовий доступ до ринку та незмінність записів у реєстрі створюють умови для високого рівня автоматизації фінансових процесів [3, с. 14-16].

В Україні, разом із перевагами існують і певні недоліки та ризики. Найбільш критичним фактором у використанні крипто валют є їхня екстремальна волатильність курсів, яка перешкоджає використанню криптовалют як надійної міри вартості та засобу заощадження. Криптоактиви на сьогоднішній день не мають реального забезпечення та не гарантуються державою, що створює ризик повної втрати коштів інвесторами. В Україні відсутність чітких механізмів захисту прав споживачів при використанні цифрових віртуальних активів, складність повернення помилково відправлених платежів та анонімність, яка може використовуватися для незаконних операцій з криптоактивами, створюють значне навантаження на правоохоронну та регуляторну системи [2].

Міжнародний досвід свідчить про відсутність єдиного уніфікованого підходу до регулювання криптовалют, проте спостерігається тенденція до посилення державного контролю. У країнах Європейського Союзу ключовим документом є Регламент MiCA (Markets in Crypto-Assets), який спрямований на захист інвесторів та забезпечення фінансової стабільності [4, ст. 1]. У Сполучених Штатах регулювання базується на розмежуванні активів як товарів або цінних паперів, що вимагає від учасників ринку суворого дотримання стандартів звітності та ідентифікації клієнтів (Know Your Customer) [5].

Дані Міжнародного світового фонду свідчать, що вплив криптовалют на фінансову систему стимулюють розвиток конкуренції у банківському секторі та знижують вартість транскордонних переказів. З іншого боку, є ризик «криптоїзації» економіки, за якої широке використання приватних цифрових активів може підірвати ефективність монетарної політики центральних банків та послабити валютний контроль [3, с. 14-21].

Перспективи розвитку галузі все частіше пов'язують із впровадженням цифрових валют центральних банків (далі - CBDC). Зокрема, НБУ

активно працює над проєктом «е-гривня», яка на відміну від приватних криптовалют, матиме статус законного платіжного засобу та гарантуватиметься державою [2].

Впровадження CBDC в Україні розглядається як інструмент підвищення ефективності розрахунків та контролю за цільовим використанням бюджетних коштів.

Майбутнє криптовалют визначатиметься їхньою поступовою інституціоналізацією та все більшою інтеграцією у традиційні фінансові ринки за допомогою токенизації активів (перетворення реальних або фінансових активів у цифрові токени). Подальший розвиток правового регулювання цифрових активів сприятиме зменшенню спекулятивного характеру їх використання та перетворенню криптовалют на стабільні цифрові інструменти, які стануть важливою складовою економічної системи країни.

Список бібліографічних посилань

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>

2. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua>

3. He D. та ін. *Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations*. IMF Staff Discussion Note. 2016. SDN/16/03. 42 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1603.pdf>

4. Markets in Crypto-Assets (MiCA): Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. *Official Journal of the European Union*. 2023. L 150. P. 40–205. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj>

5. Framework for “Investment Contract” Analysis of Digital Assets / U.S. Securities and Exchange Commission. URL: <https://www.sec.gov/corpfin/framework-investment-contract-analysis-digital-assets>

Одержано 29.04.2026

Вікторія Сергіївна КУЗЕМА,

студентка 2 курсу групи ННІ№5-ПЗдср-24-1(КП)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9610-6706>

Науковий керівник:

Ольга Петрівна ГЕТМАНЕЦЬ,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

ПОДАТКОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Підставою притягнення до юридичної відповідальності за порушення податкового законодавства є вчинення податкового правопорушення. Згідно ст. 109 Податкового кодексу України, податковим правопорушенням є протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених Податковим Кодексом) діяння платника податку, контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України [6].

Об'єктом податкового правопорушення є суспільні правовідносини, що виникають з приводу сплати податків, інших обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових позабюджетних фондів. У сфері податкового права такими правовідносинами є відносини, які регулюють установлений порядок реалізації податкового обов'язку платником податку, порядок обчислення, сплати, стягнення податків, податкової звітності і податкового контролю. Фактично об'єктом податкового правопорушення є фінансові інтереси держави, що охоплюють процес формування (мобілізації доходів) централізованих фондів коштів [3, с. 118].

Об'єктивна сторона податкового правопорушення характеризується протиправністю дії (бездіяльності) суб'єкта, за яке встановлено юридичну відповідальність. Цей елемент складу податкового правопорушення характеризує зовнішні вияви правопорушення в об'єктивній дійсності [4, с. 159-160].

Згідно статті 110 Податкового кодексу України, суб'єктами, які притягаються до відповідальності за вчинення податкових правопорушень є:

1) платники податків, податкові агенти, а також інші суб'єкти у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України, несуть фінансову відповідальність за вчинення податкових правопорушень;

2) фізична особа – платник податку несе фінансову відповідальність за умови наявності на момент вчинення податкового правопорушення повної цивільної дієздатності;

3) контролюючі органи несуть відповідальність у вигляді відшкодування шкоди особі, стосовно якої було вчинено податкове правопорушення, відповідно до положень статті 114 Податкового кодексу України. Контролюючі органи несуть відповідальність за вчинення податкових правопорушень посадовими (службовими) особами таких контролюючих органів;

4) законні представники платників податків – фізичних осіб згідно зі статтею 242 Цивільного кодексу України у разі невиконання обов'язків, визначених цим Кодексом, несуть фінансову відповідальність, встановлену для платників податків;

5) юридична особа – платник податку несе фінансову відповідальність за вчинення податкових правопорушень її відокремленими підрозділами [6].

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризує внутрішню сторону правопорушення, що відображає індивідуальну волю особи, спрямовану на досягнення певних цілей, конкретизує психічні процеси, які відбуваються в її свідомості. Суб'єктивна сторона податкового правопорушення, як і будь-якого іншого, характеризується наявністю вини (психічним ставленням особи до вчиненого) [4, с. 161].

У науковій літературі термін «податкова відповідальність» вживається як у вузькому, так і в широкому його розумінні:

1) у вузькому сенсі «податкова відповідальність» передбачає застосування виключно фінансових санкцій за податкові правопорушення, а її заходи повністю охоплюються однією з галузей права – фінансового, адміністративного або податкового;

2) у широкому розумінні «податкова відповідальність» розглядається як комплексний міжгалузевий інститут, що включає окремі субінститути, які регулюють конкретний рід деліктних відносин – фінансових (податкових), адміністративних, митних чи кримінальних. [3, с. 29-30].

Однак термін «податкова відповідальність» безпосередньо не вживається в Податковому кодексі України. Натомість можна зустріти такі поняття як «фінансова відповідальність за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства», «відповідальність відповідно до закону», «відповідальність, передбачена цим Кодексом», «відповідальність за порушення податкового законодавства». Погоджуючись з Оніщук Н. Ю. такі розбіжності у термінології підсилюють неоднозначність поглядів щодо «податкової відповідальності» як окремого виду юридичної відповідальності [2, с. 2].

Основні засади податкового законодавства України, які містяться в статті 4 Податкового Кодексу України ґрунтуються на відповідних принципах, серед яких можна виділити – невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства. В статті 61 Конституції України зазначається, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Виходячи з цього можна дійти такого висновку, що саме невиконання або неналежне виконання податкового обов'язку і є підставою для виникнення податкової, або як її ще прийнято називати – фінансово-правової, відповідальності платника податків. Проте фінансово-правова відповідальність не тотожна податковій.

Також Онищук Н. Ю. вважає, що, головна особливість податкової відповідальності полягає у змішаному відновлювально-штрафному характері податкових санкцій, що, у свою чергу, забезпечує першочергове відшкодування майнових втрат держави або територіальних громад, а вже потім реалізує каральне призначення. Крім того, податковій відповідальності властивий оперативний характер, оскільки для держави важливо якомога швидше отримати суми грошових коштів у рахунок сплати податків, які повинні надійти у визначений строк [2, с. 3-4].

Бабенко А. Ю., Глух М. В. та Коваленко А. А. зазначають, що для податкової відповідальності характерні, як ознаки фінансової відповідальності, так і ті, що виражають специфіку настання відповідальності за порушення податкового законодавства, тобто податкова відповідальність передбачає реалізацію особливих за видом і характером фінансово-правових санкцій [1, с. 48].

Згідно досліджень науковців особливістю відповідальності за порушення податкового законодавства є її компенсаційно-каральний характер. Змістом компенсаційної ознаки є необхідність відшкодування збитків держави та органів місцевого самоврядування внаслідок неотримання надходжень податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів. Водночас застосування відповідальності спрямовано на покарання конкретного правопорушника (платника податків, податкового агента) у зв'язку з невиконанням ним покладеного на нього обов'язку, а також на попередження податкових правопорушень [5, с. 96].

Питання правової природи податкової відповідальності, її ознак, принципів та сутності залишається актуальним і продовжує активно досліджуватися вітчизняними науковцями. Водночас дана проблематика потребує подальшого теоретичного осмислення та вдосконалення нормативного регулювання, з огляду на постійний розвиток податкових правовідносин і трансформацію податкової системи України. Механізм реалізації податкової відповідальності має виконувати не лише каральну, а й превентивну функцію, виступаючи дієвим профілактичним засобом, спрямованим на зменшення кількості правопорушень у сфері оподаткування. При цьому встановлення нових видів податків або підвищення ставок уже існуючих безпосередньо впливає на рівень податкової дисципліни та зумовлює необхідність ефективного застосування заходів відповідальності як елементу державного регулювання.

Отже, податкова відповідальність має специфічні ознаки, зумовлені особливим об'єктом правового захисту, спеціальним суб'єктним складом та застосуванням фінансово-правових санкцій компенсаційно-карального характеру. Саме ці риси дозволяють розглядати податкову відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності, що посідає самостійне місце в

системі правових засобів забезпечення законності у сфері оподаткування та сприяє підвищенню рівня податкової дисципліни в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Бабенко А. Ю., Глух М. В., Коваленко А. А. Особливості відповідальності у фінансовому праві та її ознаки. // *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2021. Вип. 16. С. 44-52. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/view/275/262>

2. Онищук Н. Ю. Відповідальність за порушення податкового законодавства. *Фінансове право*. 2012. № 2. С. 27-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fp_2012_2_9.

3. Податкове право України : навч. посіб. / за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 432 с.

4. Податкове право. Підручник / за ред. Д. О. Гетманцева та М. П. Кучерявенка. Харків. Право. 2025. 488с.

5. Податкове право: Навч. посіб. / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, Д. А. Кобилянський та ін.; За ред. проф. М. П. Кучерявенка. Київ. Юрінком Інтер, 2003. 400 с.

6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Одержано 14.04.2026

Олексій Володимирович КУРАСЕВИЧ,

курсант групи 305

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Еліна Вікторівна ПАХУЧА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

Харківського національного університету внутрішніх справ

АУДИТ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Аудит в умовах невизначеності та кризових явищ надзвичайно актуальна тема в умовах нинішньої економічної ситуації в Україні, адже аудит відіграє важливу роль, коли економічне середовище нестабільне, в результаті впливу на нього таких чинників, як війна в країні, інфляція та різка зміна ринку. Під впливом цих чинників зростає ризик помилок у

фінансовій звітності, викривлені інформації, та складність отримання достовірних доказів[1]. Це все викликає надмірну потребу в аудиторській перевірці, яка здійснюється за допомогою аудитора.

Аудит - систематичне та незалежне вивчення певної дії з метою визначення того, чи відповідає така діяльність та пов'язані з нею результати запланованим заходам і чи запроваджені такі заходи результативно та у спосіб, який дозволяє досягти поставленої мети [2].

Особлива увага на ризиках під час аудиторської перевірки в період невизначеності означає, що аудитор більше приділяє свою увагу до найбільш вразливих сфер діяльності підприємства . В період кризи ризики не тільки зростають, але й змінюють форму проблеми, тому аудитор змушений здійснювати переоцінку в процесі аудиту. Особливу увагу аудитор змушений приділяти таким аспектам як: дебіторська заборгованість та здатність підприємства продовжувати свою діяльність, ліквідність, а також платоспроможність, підприємства, можливе зниження цінності активів. Окрім вище перерахованого в кризовий період високий ризик шахрайства, це спричинено посиленням тиском на керівництво, що може посприяти навмисному спотворенню показників звітності підприємства. Враховуючи це аудиторі необхідно застосовувати глибші та більш дієві методи, процедури аудиторської перевірки, а також слід взяти до уваги аналіз історичних даних підприємства, врахувати поточні економічні умови, для того щоб сформувати точну і правильну аудиторську думку.

Діяльність в часи невизначеності та кризи на підприємстві вимагає від аудитора здатність безперервно продовжувати свою діяльність, керуючись принципом безперервності. Зазвичай цей принцип передбачає готовність продовжувати аудиторську діяльність через рік після аудиту. В період кризи надзвичайно важливим є саме цей принцип, оскільки ризик втрати ринку на якому підприємство здійснює свою діяльність значно зростає, до того ж ризик нестачі грошових коштів та фінансування також збільшується. Особливу увагу варто спрямувати на прогнози стосовно доходів та витрат, припущення керівництва, а також планів розвитку подій, якщо існує значна невизначеність суб'єкта господарювання щодо продовження безперервної діяльності , аудитор зобов'язаний належним чином відобразити відповідну інформацію у фінансовій звітності і в разі потреби модифікувати аудиторську думку.

В період невизначеності та кризових явищ , недостатньою кількістю інформації означає що аудитор може зіткнутись з отриманням неналежних та помилкових аудиторськими доказами, через труднощі на підприємстві. Це також може бути пов'язано з діями конкурентів, заходами пов'язаними з евакуацією, дією карантину, або з обмеженим доступом до обладнання особи яку перевіряє аудитор. Тому аудитор має використовувати більш

альтернативні процедури, таких як засоби дистанційного зв'язку, відеонагляду під час інвентаризації та залучення спеціалістів. Але це також може не повністю забезпечувати достовірність аудиторських доказів, тому аудитор необхідно приділити більшу увагу і оцінку їх достовірності. Недостатність аудиторських доказів означає, що аудитор частіше буде покладатися на власний досвід, знання та вміння аналізувати під час оцінки фінансової звітності. У нестабільному середовищі значна кількість показників базується на управлінських припущеннях та оцінках ситуації яка склалася, наприклад складання планів щодо майбутніх грошових потоків, визначення справедливої вартості активів, або формування резервів що забезпечать суб'єктивність бухгалтерських даних. Аудитору необхідно критично оцінити їхню обґрунтованість зрівнюючи їх з реальними економічними показниками. Враховуючи можливість негативного розвитку подій. Одночасно з цим збільшується рівень професійного скептицизму і рівень упередженості або навмисного перекручування інформації керівництвом. При таких умовах аудитор не можна обмежуватися стандартними процедурами, а потрібно адаптувати свій підхід, приймати обґрунтовані рішення та забезпечити належний рівень довіри до аудиторської думки.

Якщо неможливо отримати достатню кількість аудиторських доказів це може призвести до зменшення обсягу аудиту та призвести до його модифікації.. Також варто пам'ятати про головну мету аудиту, до того ж значу роль мають міжнародні стандарти аудиту - Відповідно до статті 1 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (далі – Закон) міжнародні стандарти аудиту – це сукупність професійних стандартів, що встановлюють правила надання аудиторських послуг і розкривають питання етики та контролю якості [3].

Головна мета аудиту - переконати користувачів фінансових звітів у тому, що ці звіти дають достатньо точне уявлення про стан підприємства на певну дату та про те, як його було досягнуто [4]. Загалом головною метою є забезпечення достовірності, об'єктивності та прозорості фінансової інформації субекта господарювання, а також збільшення довіри до неї з боку користувачів. Аудит виступає незалежною перевіркою діяльності підприємства, що має з завдання оцінку правильності ведення бухгалтерського обліку та відповідність фінансової звітності підприємства міжнародним та державним стандартам звітності, а також дотримання чинного законодавства. Основною цілю аудиту є виявлення можливих помилок або шахрайства в фінансовій звітності, та документації, за допомогою інструментів ведення аудиту, аудитор під час процесу перевірки використовує такий інструмент як: системний аналіз, за допомогою нього аудитор може визначити слабкі місця у внутрішньому контролі субекта гос-

подарювання та надати рекомендації стосовно їх усунення та виправлення. Це має безпосередній вплив на підвищення ефективності управління ресурсами, а також зниженню ризиків пов'язаних з фінансами.

Аудитор має важливе значення для зовнішніх користувачів інформації наприклад кредитори державні органи перевірки підприємства, а також інвестори. Всі ці користувачі покладаються на аудиторський висновок, як підтвердження, що фінансова звітність підприємства є точною та не містить суттєвих помилок. Таким чином аудит має значний вплив на прийняття обґрунтованих рішень та сприяє підтримці стабільності фінансового середовища.

Ще однією метою аудиту є правильна оцінка ефективності системи контролю та внутрішніх процесів. Аудитори аналізують організаційну структуру, процедури управління, що дозволяє підприємству покращувати діяльність та сприяє досягненню стратегічних цілей субекта господарювання. Загалом метою аудиту є підвищення якості фінансової звітності та документації підприємства, а також надання впевненості зовнішнім і внутрішнім користувачам у правильності звітності та документуванні.

Узагальнюючи це можна дійти висновку, що діяльність аудитора має надзвичайно важливе значення в умовах невизначеності та кризових явищ, оскільки процес аудиту стає складнішим і ризикованим на відміну від аудиту в стабільному стані діяльності підприємства. Він потребує від аудитора підвищеної концентрації уваги на деталях, оцінки ризиків та висновків третіх осіб, у таких умовах аудиторський звіт має надзвичайно велику цінність для підприємств, адже це може значно повпливати на діяльність, та економічний стан субекта господарювання в майбутньому. Аудит є важливим інструментом для забезпечення достовірності фінансової звітності, проте його проведення значно ускладнюється в кризових умовах, а саме через збільшення ризику шахрайства та обмежений доступ до інформації і нестабільну ситуацію в діяльності підприємства. Кризові явища зумовлюють необхідність застосування аудиторських процедур.

Список бібліографічних посилань

1. Sievidova I., Pakhucha E., Susidenko O., Pavlenko N., Rudenko S., Velieva V. Interaction between Audit and Tax Control Systems in Ensuring State Financial Stability and Economic Security. *European Journal of Sustainable Development*, 2026, Vol. 15(1), P.807-830. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2026.v15n1p807>

2. Термін «Аудит». Термінологія законодавства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1298>

3. Міжнародні стандарти аудиту. Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю. URL: https://www.apob.org.ua/?page_id=3482

4. Аудит: суть та значення, розвиток, мета та завдання, види, предмет, об'єкти. Реферат. Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/accountant/16613/>

Одержано 29.04.2026

Євгеній Вадимович НОВІКОВ,

курсант групи ННІ4-24-206

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1326-7910>

Науковий керівник:

Олександра Владиславівна ГОЛОВКО,

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ

Сучасна трансформація машинного навчання в розгалуженій системі інструментів штучного інтелекту створює нові можливості для зміцнення економічної безпеки банківського сектору, що є особливо актуальним в умовах зростання глобальних ризиків. В Україні цей процес пройшов етап системного стратегічного планування, зокрема через затверджену Національним банком України «Стратегію розвитку фінтеху в Україні до 2025 року» (2020), яка визначила пріоритетними напрямками розвиток технологій Big Data та ШІ. Водночас у 2023 році реалізацію стратегії було достроково призупинено у зв'язку з викликами повномасштабної війни, що зумовило перехід до формування нових адаптивних механізмів регулювання у сфері фінансових технологій.

Сучасний етап характеризується переходом до європейських стандартів, що підтверджується презентацією Міністерством цифрової трансформації України «Дорожньої карти з регулювання штучного інтелекту в Україні» (2023). Її метою було сприяння українським компаніям підготуватися до ухвалення закону-аналога AI Act Європейського Союзу, а громадянам - навчитися захищати себе від ризиків ШІ [1]. Подальшим етапом стала публікація 6 червня 2024 року «Білої книги» з регулювання штучного інтелекту в Україні, яка визначає концептуальні засади майбутнього нормативного регулювання у відповідній сфері. Документ зазначає три основні цілі задля формування комплексного підходу до регулювання штучного інтелекту в Україні: підтримка конкурентоспроможності бізнесу; захист прав людини; євроінтеграція. При цьому підкреслюється,

що: «Порядок наведених цілей не відображає їхню пріоритетність - всі цілі мають однаково важливе значення [2, ст.11]».

Визначені у «Білій книзі» стратегічні орієнтири формують загальний вектор розвитку державної політики у сфері штучного інтелекту, реалізація якого потребує участі ключових регуляторів фінансового сектору та інституційного забезпечення на рівні держави. У цьому контексті особливу роль у забезпеченні стабільності банківської системи України відіграє Національний банк України, який виступає у ролі сучасної незалежної державної інституції, покликаної забезпечувати цінову та фінансову стабільність у державі та сприяти економічному зростанню України.

Використання ІІІ в системі економічної безпеки банківського сектору відкриває широкі можливості для підвищення ефективності управління ризиками. Зокрема, алгоритми машинного навчання активно застосовуються для виявлення підозрілих фінансових операцій, аналізу поведінки клієнтів, прогнозування кредитних ризиків та автоматизації процесів фінансового моніторингу. Це дозволяє банківським установам своєчасно реагувати на потенційні загрози та мінімізувати негативні наслідки кризових явищ.

Національний банк України у рамках своєї діяльності активно впроваджує сучасні підходи до регулювання банківської системи, зокрема через використання цифрових технологій, розвитку напрямів SupTech (контроль, аудит та аналіз ризиків) та RegTech (автоматизація, дотримання законодавчих вимог та подання вчасної звітності), а також застосування аналітики великих даних (процес виявлення трендів, шаблонів і зв'язків у великих обсягах сирих даних для ухвалення обґрунтованих рішень [3]). Проте «Зелена книга» з розвитку регуляторних технологій на фінансовому ринку України наголошує, що: «Викликами для будь-якої установи, яка бажає імplementувати регтех-рішення, та для постачальників регтеху є зазвичай обмежені технологічні можливості та безпека даних, оцінка вартості, оцінка регтех-рішень, обмеженість досвіду й компетенції щодо регтеху та системної співпраці [4, ст.13]». Це підкреслює наявність низки системних бар'єрів, які стримують впровадження регтех-рішень та інших технологічних інновацій у фінансовому секторі, і водночас формує потребу в подальшому розвитку та посиленні інституційної й технологічної спроможності галузі.

Додатково слід підкреслити значення міжнародного досвіду впровадження технологій штучного інтелекту у фінансовому секторі. Так у Сінгапурі ІІІ активно інтегрується у банківську сферу в межах стратегії цифрової трансформації фінансових послуг, що реалізується Monetary Authority of Singapore. Відповідно до інформації, оприлюдненої на вебсайті урядового агентства Сінгапуру: «штучний інтелект віщує значні трансформації у фінансових послугах [5]».

Ключова мета Monetary Authority of Singapore полягає у забезпеченні продуктивного та відповідального впровадження технологій штучного інтелекту у фінансових установах, а також у формуванні необхідних компетентностей у працівників для ефективної роботи з ними. Реалізація відповідної мети здійснюється за чотирма основними напрямками: сприяння фінансовим установам у впровадженні штучного інтелекту шляхом обміну ресурсами і знаннями; закріплення провідних компетенцій; підвищення кваліфікації; керівництво з управління ризиками.

Серед практичних ініціатив слід відзначити:

1. Програми MAS Pathfinder для впровадження штучного інтелекту у фінансовому секторі та PathFin.ai, яка сприяє обміну знаннями у сфері впровадження штучного інтелекту;

2. Програму MAS Financial AI Builder, що підтримує фінансові установи у розробці та масштабуванні додатків зі штучного інтелекту [6];

3. Проєкт MindForge, під час якого було розроблено систему управління ризиками для штучного інтелекту та розширено охоплення на сфери страхування та управління активами.

Такий підхід сприяє підвищенню стійкості фінансової системи та конкурентоспроможності банківського сектору в умовах цифрової економіки.

Відповідно до викладеного, штучний інтелект є важливим інструментом підвищення економічної безпеки банківського сектору, оскільки сприяє вдосконаленню управління ризиками, фінансового моніторингу та аналітичних процесів. В умовах зростання кіберзагроз і фінансової нестабільності його впровадження набуває стратегічного значення. В Україні розвиток ІІІ у фінансовій сфері здійснюється в межах державних і регуляторних ініціатив із поступовою адаптацією до європейських стандартів, однак залишається актуальною проблема інституційних і технологічних обмежень. Міжнародний досвід, зокрема Сінгапуру, підтверджує ефективність комплексного підходу до впровадження штучного інтелекту у фінансовому секторі.

Список бібліографічних посилань

1. Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо дорожню карту // Міністерство цифрової трансформації України : офіц. сайт. 2023. 7 жовт. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/regulyuvannya-shhtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-dorozhnyu-kartu> (дата звернення: 22.04.2026).

2. Біла книга з регулювання ІІІ в Україні: бачення Мінцифри (версія для консультацій). Міністерство цифрової трансформації України. 2024. 64 с. URL: <https://files.thedigital.gov.ua/storage/operations/files/11/White%20Paper%20on%20AI%20Regulation%20in%20Ukraine.pdf> (дата звернення: 22.04.2026).

3. Що таке Big Data та як вони працюють // Robot_dreams : блог. 2023. 18 груд. URL: <https://robotdreams.cc/uk/blog/577-shcho-take-big-data> (дата звернення: 22.04.2026).

4. Зелена книга з розвитку регуляторних технологій на фінансовому ринку України / Національний банк України. 2024. 44 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Green_paper_RegTech_2024.pdf (дата звернення: 22.04.2026).

5. Artificial Intelligence // Monetary Authority of Singapore : official website. URL: <https://www.mas.gov.sg/development/fintech/artificial-intelligence> (дата звернення: 22.04.2026).

6. BuildfinAI // Monetary Authority of Singapore : official website. URL: <https://www.mas.gov.sg/schemes-and-initiatives/buildfinai> (дата звернення: 22.04.2026).

Одержано 30.04.2026

Вікторія Русланівна ПАШАЛИК,

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ольга Петрівна ГЕТМАНЕЦЬ,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правового забезпечення підприємницької

діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми зумовлена динамічним розвитком ринку криптовалют в Україні та потреб його правового регулювання відставанням від нього вітчизняного законодавства. Україна входить до числа країн - світових лідерів за рівнем поширення криптоактивів: за даними аналітичної

компанії Chainalysis, станом на 2024 рік наша держава посідала шосте місце у світі за індексом впровадження криптовалют [1, с. 138]. Такий масштаб явища підкреслює нагальність формування повноцінної системи правового регулювання обігу криптовалют.

Ключовим нормативним актом у досліджуваній сфері є Закон України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. Закон закріплює поняття «віртуальний актив» як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість і виражене у вигляді сукупності даних в електронній формі, визначає правовий режим таких активів, права та обов'язки учасників ринку, а також засади державного регулювання галузі [2].

Відповідно до прикінцевих положень закону № 2074-IX внесені зміни до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами. Саме відсутність цих змін утримує ринок у стані правового вакууму: діяльність учасників криптоіндустрії не є забороненою, однак залишається поза межами спеціального правового регулювання. Дослідники Гудіма Т., Устименко В., Джабраїлов Р. та Черних О. характеризують цей стан як ситуацію «де-факто vs де-юре», констатуючи наявність розвиненого фактичного ринку і водночас повну відсутність його правової легітимації [1, с. 140].

Відсутність правового регулювання не означає, що оподаткування обігу криптовалют перебуває за правовими рамками. Податкові органи застосовують до доходів від продажу криптовалют загальні норми Податкового кодексу України: для фізичних осіб встановлено ставку ПДФО у розмірі 18% та військовий збір 5%, тоді як самостійне визначення об'єкта оподаткування покладається на платника, що створює суттєву правову невизначеність. Економісти зазначають що, учасники ринку на єдиному податку взагалі позбавлені можливості здійснювати такі операції, оскільки торгівля криптоактивами відсутня серед видів діяльності, що допускаються при спрощеній системі оподаткування [3, с. 71]. Отже, на сучасному етапі оподаткування криптовалют фізичних осіб перебуває у стані правової невизначеності, що потребує внесення змін до чинного Податкового кодексу України з метою правового регулювання оподаткування обігу криптовалют. Це пояснюється тим, що відповідні операції можуть бути додатковим джерелом доходів до державного бюджету України. Водночас залишається неврегульованим питання оподаткування криптовалют у суб'єктів підприємства, які здійснюють відповідні операції, що також призводять до втрат доходів в державний бюджет. Крім того, така правова невизначеність створює передумови для зловживання, тобто, має негативні наслідки в сфері правопорушень, оскільки ці операції залишаються поза відповідним державним контролем.

Важливим контекстом для розвитку вітчизняного законодавства є євроінтеграційний курс України. Отримання статусу кандидата на членство в ЄС у 2022 році зумовило необхідність зближення національних норм із

Регламентом ЄС «Про ринки криптоактивів» (Markets in Crypto-Assets Regulation, MiCA), який набрав чинності у 2023 році та почав повністю застосовуватись наприкінці 2024 року. MiCA є першим у світі всеосяжним актом регулювання крипторинку: він охоплює класифікацію tokenів, ліцензування постачальників послуг, захист прав інвесторів, протидію ринковим зловживанням, а також встановлює вимоги щодо розкриття інформації [5, с. 204]. Законопроект № 10225-д розроблявся з урахуванням стандартів MiCA, що підтверджує декларований євроінтеграційний вектор реформи.

Водночас ані чинний Закон № 2074-IX, ані пропонувані законопроекти не позбавлені суттєвих недоліків. Закон 2022 року не врегульовує стейблкоїни, не визначає порядку ліцензування зберігання криптоактивів третіми особами та не запроваджує заборони інсайдерської торгівлі, що прямо передбачені MiCA. Більш за те, поняття «віртуальний актив» у Законі № 2074-IX відрізняється від визначення, закріпленого у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» № 361-IX, що породжує колізію між двома нормативними актами та ускладнює правозастосування.

У висновку слід зазначити, що правове регулювання обігу криптовалюти в Україні перебуває в стані незавершеного переходу від правового вакууму до повноцінної регуляторної системи. Закон № 2074-IX є концептуально важливим кроком, однак внаслідок нерозривного зв'язку з неухваленими змінами до Податкового кодексу він так і залишається декларацією без практичної дії. Ухвалення законопроекту № 10225-д, орієнтованого на стандарти MiCA, здатне вивести ринок із «сірої» зони, гарантувати права учасників і забезпечити надходження до бюджету. Ефективність майбутнього регулювання залежатиме від узгодженості спеціального законодавства з Цивільним та Податковим кодексами, а також від належного інституційного забезпечення з боку регуляторів.

Список бібліографічних посилань

1. Гудіма Т., Устименко В., Джабраїлов Р., Черних О. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні: де-факто vs де-юре. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2022. Т. 5 (46). С. 137–148.

2. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>

3. Самсін Р. Державне регулювання у сфері обігу віртуальних активів в Україні. Право та інновації. 2022. № 4 (40). С. 69–74.

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні: проект Закону від 24 квіт. 2025 р. № 10225-д. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271>

5. Zetsche D. A., Annunziata F., Arner D. W., Buckley R. P. The Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA) and the EU Digital Finance Strategy. Capital Markets Law Journal. 2021. Vol. 16 (2). P. 203–225.

Одержано 01.05.2026

Сергій Валерійович П'ЯНОВ,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Державного біотехнологічного університету;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6461-648X>

Науковий керівник:

Дар'я Вікторівна КОРОБЦОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки

Харківський національний університет внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2571-8433>

РИЗИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний етап розвитку економіки України тісно пов'язаний із цифровізацією. Це стосується також й фондового ринку, який поступово переходить у цифровий формат функціонування. Такі зміни не є ізольованими. Вони прямо впливають на стан економічної безпеки держави. Фондовий ринок виконує важливу функцію акумулювання інвестицій. Він формує довіру до фінансової системи. Тому будь-які трансформації у цій сфері мають системний ефект. Цифровізація, з одного боку, відкриває нові можливості. З іншого - створює нові ризики, які раніше не були характерними для ринку.

Нормативна база вже частково адаптована до нових умов. Зокрема, законодавство у сфері ринків капіталу визначає загальні засади функціонування цифрових інструментів [1]. Водночас розвиток корпоративних відносин, включаючи дистанційні форми участі акціонерів, також отримав правове закріплення [2]. Це свідчить про поступову інституційну перебудову. При цьому питання ризиків цифрової трансформації залишається відкритим. Саме їх оцінка дозволяє зрозуміти, наскільки стійким є фондовий ринок у нових умовах.

Основна проблема полягає у невідповідності темпів цифровізації рівню забезпечення економічної безпеки. Технології розвиваються швидше, ніж механізми контролю та захисту. На нашу думку, ключовими викликами при цьому є:

1. Кіберзагрози. Перехід до електронних платформ підвищує ризик несанкціонованого доступу до інформації. Це стосується як даних емітентів, так і інформації про інвесторів. У таких умовах питання захисту інформації набуває першочергового значення.

2. Прозорість ринку. Хоча нормативні акти передбачають обов'язкове розкриття інформації, на практиці це не завжди забезпечує її якість. Інформація може бути формально повною, але складною для сприйняття або несвоєчасною. Це створює додаткові ризики для інвесторів.

3. Питання довіри. Цифрові інструменти змінюють традиційні форми взаємодії. Інвестори не завжди готові покладатися на електронні системи. Особливо це стосується дистанційного голосування або електронних зборів акціонерів.

У сукупності ці фактори формують комплексну проблему. Вона виходить за межі технічних аспектів та зачіпає інституційні основи ринку.

Аналіз ризиків цифрової трансформації доцільно проводити за кількома напрямками. Перш за все - технологічні ризики. До них належать кібератаки, технічні збої, втрата даних. Вони можуть мати як локальний, так й системний характер. У разі масштабного збою це вплине на весь ринок. Другий напрям - правові ризики. Законодавство, хоча й розвивається, не завжди встигає за практикою. Наприклад, питання відповідальності за порушення у цифровому середовищі залишається дискусійним. Так само не до кінця врегульовані окремі аспекти дистанційного корпоративного управління [2]. Третій аспект - інформаційні ризики. Розкриття інформації є ключовим елементом функціонування ринку. Водночас цифровізація змінює сам формат такої інформації. Вона стає більш об'ємною, але не завжди більш зрозумілою. Це знижує ефективність її використання інвесторами [3].

Окремо слід виділити поведінкові ризики. Цифрові платформи можуть впливати на рішення учасників ринку. Швидкість доступу до інформації іноді призводить до імпульсивних дій. Це підвищує волатильність та може створювати передумови для маніпуляцій. Важливим є також й питання концентрації ризиків. Цифрова інфраструктура часто централізована. Це означає, що збій в одному елементі може мати ланцюговий ефект. У контексті економічної безпеки це є серйозним викликом.

Таким чином, цифрова трансформація не лише модернізує ринок. Вона одночасно робить його більш вразливим у нових вимірах.

Висновки. Цифровізація фондового ринку України є об'єктивним та необхідним процесом. Вона сприяє підвищенню ефективності та доступності фінансових послуг. Проте разом із перевагами виникають й нові ризики. Найбільш суттєвими є кіберризики, інформаційні виклики, недосконалість правового регулювання. Вони мають прямий вплив на економічну безпеку держави. Ігнорування цих ризиків може призвести до втрати довіри до фондового ринку. У сучасних умовах важливо забезпечити баланс між розвитком технологій та рівнем їх контролю. Це потребує комплексного підходу. Необхідно вдосконалювати законодавство, розвивати інститути захисту інформації, підвищувати фінансову грамотність учасників ринку. Подальші дослідження мають бути спрямовані на пошук ефективних механізмів мінімізації ризиків. Лише за таких умов цифрова трансформація стане фактором зміцнення, а не ослаблення економічної безпеки України.

Список бібліографічних посилань

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 19.06.2020 № 738-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text> (дата звернення: 25.04.2026).

2. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 лип. 2022 р. № 2465-IX [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 25.04.2026).

3. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: Рішення НКЦПФР від 06.06.2023 № 608 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1307-23#Text> (дата звернення: 25.04.2026).

Одержано 25.04.2026

Дар'я Дмитрівна САЛЬНІЧЕНКО,

*курсантка групи 24-106 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1061-8488>*

Науковий керівник:

Олександра Владиславівна ГОЛОВКО,

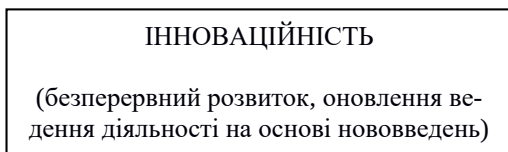
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

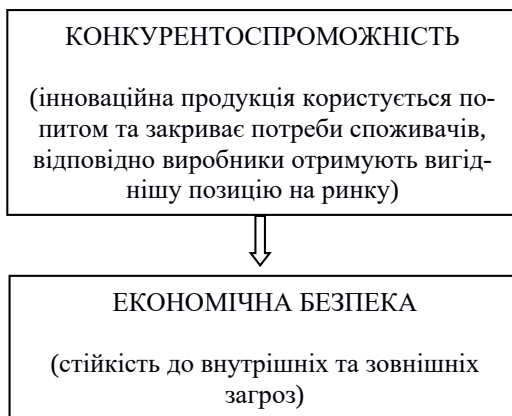
**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ПЕРЕДУМОВА
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Економічна безпека – важливий елемент системи національної безпеки, що тісно пов’язана з рівнем соціальної і політичної стабільності, правовою та інформаційною підтримкою економічної діяльності. Саме економічна безпека є ключовим фактором забезпечення економічного суверенітету, сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності на міжнародній арені. Україна є дуже перспективним суб’єктом світового інноваційно-інвестиційного простору, саме тому розгляд даного питання залишається актуальною темою для досліджень.

Стан національної економічної безпеки виражає захищеність важливих інтересів суспільства та держави, завдяки ньому забезпечується соціально-економічне зростання, та своєчасне виявлення та уникнення потенційних та реальних загроз для національних інтересів, захищаючи соціально-економічну систему [1]. В свою чергу інвестиційно-інноваційна безпека є одним з головних елементів економічної безпеки. При цьому основними факторами економічного зростання виступають вже не природні, матеріальні чи фінансові ресурси, а наявні знання і генерація нових ідей, які забезпечують випуск інтелектуальної, конкурентоспроможної продукції. Так, в провідних країнах світу частка науки, освіти, прогресивних й наукоємних технологій отримує перевагу. В Україні зберігається тенденція економічного відставання та низького рівня інновацій. Ці чинники не дозволяють створювати інноваційну продукцію відповідно й конкурентоспроможність стає нижчою.

Взаємозв’язок між інноваційністю, конкурентоспроможністю та економічною безпекою наведено на малюнку 1. Оскільки технологічні інновації дозволяють підприємствам впроваджувати нові методи виробництва, що підвищують ефективність і знижують витрати. Це, у свою чергу, сприяє зростанню національного виробництва та експортного потенціалу, що підвищує економічну стабільність. Інновації в інформаційних технологіях покращують управління та забезпечують безпеку даних, що є важливим аспектом економічної безпеки. До того ж інноваційний розвиток знижує рівень безробіття та підвищує рівень життя населення. Для підтримки стабільного розвитку необхідні висококваліфіковані кадри, тому відбувається розвиток освітньої сфери. Інноваційна діяльність є ключовим фактором забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, оскільки вона призводить до створення нової технології та продукту, підтримуючи таким чином конкурентоспроможність підприємства на національному та міжнародному ринку.

Малюнок 1: джерело [2]

Метою реалізації національної стратегії інноваційного розвитку має бути забезпечення становлення технологічного розвитку для запоруки зміцнення економічної безпеки України. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 року було схвалено Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Відповідно до якого до основних бар'єрів розвитку інновацій в Україні визначається:

- недосконалість інституцій;
- слабо розвинута інфраструктура, у тому числі інноваційна;
- погіршення переважної кількості показників, що характеризують інноваційну діяльність;
- зменшення кількості інноваційно-активних підприємств;
- скорочення фінансування інноваційної діяльності.

Для виправлення ситуації необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю, тобто перейти від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки, а державна політика має створювати сприятливі умови насамперед для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів, включаючи можливість їх комерціалізації як в Україні, так і у решті світу. [3]

Отже інноваційна діяльність є необхідним процесом на шляху до економічного розвитку та становлення нестабільності у сфері інвестицій та інновацій може призвести до відтоку капіталу, зниження темпів економічного зростання та втрати конкурентних позицій на світових ринках. Загалом, інвестиційно-інноваційна безпека забезпечує основу для сталого еко-

номічного розвитку, підвищення якості життя населення та зростання національної конкурентоспроможності. Вона є ключовим фактором у створенні сприятливих умов для довгострокових інвестицій та інноваційних рішень.

Список бібліографічних посилань

1. Кібік О., Корніловська О., Кузнецова Л. Економічна безпека: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2025. - 57 с.

2. Болдуєва О., Богма О. Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки України. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Т. 3, № 2(12). С. 87–89.

3. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р : станом на 6 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text>.

Одержано 30.04.2026

Владислав Андрійович СКЛЯР,

курсант групи ННІ4-25-105

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З МЕТОЮ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Соціальна політика відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності суспільства, підвищенні рівня життя населення та формуванні передумов економічного зростання. Особливої важливості вона набуває в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та зростання соціальної нерівності. Обмежені фінансові ресурси та недосконалість системи соціального забезпечення вимагають пошуку нових підходів до реалізації соціальної політики, які б поєднували соціальну підтримку з економічним розвитком.

Удосконалення соціальної політики потребує забезпечення її фінансової збалансованості та узгодження із загальними можливостями державного бюджету. Це передбачає оптимізацію структури соціальних видатків, підвищення ефективності бюджетного планування та посилення відповідальності за використання державних ресурсів.

Одним із основних напрямів удосконалення соціальної політики в Україні є перехід від масових і недостатньо таргетованих соціальних виплат до більш цільових механізмів, що дозволить підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів і зосередити їх на тих категоріях населення, які реально потребують підтримки. Такий підхід сприяє більш раціональному використанню державних коштів і створює передумови для їх спрямування на інвестиції у розвиток економіки та соціальної інфраструктури [1].

Не менш важливим є підвищення ефективності управління соціальними видатками через впровадження програмно-цільового підходу та посилення результативності соціальних програм. Соціальна політика повинна бути орієнтована не лише на факт надання допомоги, але й на досягнення конкретних соціально-економічних результатів, таких як зменшення бідності, підвищення зайнятості населення та скорочення соціальної нерівності. У цьому контексті необхідним є удосконалення системи моніторингу та оцінювання ефективності соціальних програм.

Окремої уваги потребує перегляд чинних соціальних програм, удосконалення нормативів соціальних видатків та розширення участі недержавного сектору у фінансуванні й наданні соціальних послуг. Це сприятиме зменшенню навантаження на державний бюджет і підвищенню ефективності системи соціального захисту.

Стратегічним напрямом є інвестування в людський капітал через розвиток системи освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг. Підвищення їхньої якості безпосередньо впливає на продуктивність праці та рівень конкурентоспроможності національної економіки, формуючи фундамент для інноваційного розвитку [1].

Суттєвого значення набуває посилення взаємозв'язку соціальної політики з політикою зайнятості. Стимулювання активних форм зайнятості, професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації дозволяє зменшити залежність населення від пасивних соціальних виплат і водночас сприяє зростанню продуктивності праці. Це, у свою чергу, розширює податкову базу та зміцнює фінансові можливості держави.

Важливим напрямом є також детінізація економіки та розширення бази соціального страхування. Зменшення рівня неформальної зайнятості сприятиме зростанню надходжень до бюджету та соціальних фондів, що підвищить фінансову стійкість системи соціального захисту і дозволить розширити її можливості без надмірного навантаження на економіку.

У сучасних умовах соціальна політика повинна трансформуватися з переважно компенсаційного механізму подолання соціальних наслідків у стратегічний інструмент сталого розвитку. Важливим напрямом є інтеграція Цілей сталого розвитку ООН у систему соціальної політики, що до-

звояє забезпечити баланс між соціальними потребами населення, економічною ефективністю та довгостроковою стійкістю держави. У цьому контексті соціальна політика має бути тісно пов'язана з підтримкою зайнятості, розвитком людського капіталу, цифровізацією управлінських процесів та посиленням інклюзивності суспільства [2].

На мою думку, ефективна трансформація соціальної політики повинна мати комплексний характер і бути інтегрованою у загальну стратегію соціально-економічного розвитку держави. Реалізація окреслених заходів дозволить підвищити результативність системи соціального захисту, зміцнити фінансову стійкість держави та створити передумови для довгострокового економічного зростання України.

Список бібліографічних посилань

1. Федорович І. М., Шевчук Я. О. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. вип. 4. С. 161–167. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3041/3077> (дата звернення: 21.04.2026).

2. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. вип. 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1981> (дата звернення: 21.04.2026).

Одержано 29.04.2026

Дар'я Дмитрівна СОТНІКОВА,

здобувачка вищої освіти групи 0713-24стн-2
Державного біотехнологічного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5765-286X>;

Анна Олександрівна ОСТАПЕНКО,

здобувачка вищої освіти групи 0713-23стн-3
Державного біотехнологічного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5788-433X>

Науковий керівник:

Сергій Валентинович РУДЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування

Державного біотехнологічного університету;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2874-1957>

УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЩОДО ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ ЯК СКЛADOVA СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні умови функціонування аграрних підприємств характеризуються підвищеним рівнем ризиків, нестабільністю зовнішнього середовища та зростанням ролі внутрішніх управлінських інструментів у забезпеченні економічної безпеки. У цьому контексті виплати працівникам виступають не лише як елемент витрат, але і як стратегічно важливий об'єкт обліку, що формує основу трудового потенціалу підприємства та визначає ефективність його господарської діяльності.

Заробітна плата виступає одним з основних елементів витрат підприємства, який суттєво впливає на формування його економічних і фінансових показників, а з іншого боку є матеріальним інструментом системи стимулювання працівників до якісного та сумлінного виконання їх обов'язків. А, отже, заробітна плата є важливим об'єктом системи бухгалтерського обліку на підприємстві [1]. Крім того, цей об'єкт обліку охоплює широкий спектр операцій – від нарахування заробітної плати до обліку податків і соціальних внесків, що підвищує ризик помилок, викривлення звітності та фінансових втрат. У сільському господарстві ця проблема посилюється сезонністю виробництва, використанням тимчасової праці та специфікою оплати праці, що зумовлює необхідність більш глибокого аналітичного супроводу.

З позиції економічної безпеки виплати працівникам формують один із критичних напрямів ризиків підприємства. По-перше, це податкові ризики, пов'язані з неправильним визначенням бази оподаткування, несвоечасною сплатою податків або порушенням законодавства. По-друге, це фінансові ризики, які проявляються у неефективному використанні фонду оплати праці, перевитратах або необґрунтованих нарахуваннях. По-третє, кадрові ризики, пов'язані з рівнем мотивації персоналу, плінністю кадрів та тінізацією виплат.

На відміну від фінансової звітності, яка орієнтована на зовнішніх користувачів і має регламентований характер, управлінська звітність формується з урахуванням внутрішніх потреб менеджменту та забезпечує деталізовану, оперативну й аналітично структуровану інформацію про стан і ефективність використання фонду оплати праці. Саме через систему

управлінської звітності інформація про виплати працівникам трансформується з облікових даних у дієвий інструмент управління витратами, продуктивністю праці та ризиками.

Формування управлінської звітності щодо виплат працівникам має ґрунтуватися на низці принципів, які забезпечують її ефективність та практичну цінність. Передусім, це принцип релевантності, який передбачає відбір лише тієї інформації, що є необхідною для прийняття управлінських рішень. Не менш важливим є принцип своєчасності, оскільки затримка в отриманні даних про витрати на оплату праці може призвести до втрати керованості процесами. Принцип аналітичності забезпечує можливість деталізації показників за центрами відповідальності, видами діяльності, категоріями персоналу або окремими виробничими підрозділами, що особливо актуально для аграрного сектору з його складною структурою. Водночас принцип достовірності та повноти гарантує, що управлінські рішення базуються на коректних і всебічних даних, а принцип гнучкості дозволяє адаптувати систему звітності до змін зовнішнього середовища та внутрішніх потреб підприємства.

Функціонал бухгалтерії у цьому контексті значно розширюється і включає, по-перше, трансформацію первинних даних щодо нарахування заробітної плати, податків і внесків у систему аналітичних показників, придатних для управління. По-друге, здійснення контролю за дотриманням нормативно-правових вимог та внутрішніх регламентів щодо оплати праці, що безпосередньо пов'язано з мінімізацією податкових і фінансових ризиків. По-третє, участь у формуванні бюджетів витрат на персонал та аналізі відхилень фактичних показників від планових. По-четверте, забезпечення інформаційної підтримки управлінських рішень через підготовку регулярних аналітичних звітів, які відображають структуру фонду оплати праці, рівень податкового навантаження, продуктивність праці та інші ключові індикатори.

Таким чином, інтеграція управлінської звітності щодо виплат працівникам у систему управлінського обліку є об'єктивно необхідною умовою підвищення ефективності управління аграрним підприємством. Вона забезпечує не лише прозорість і контроль за використанням трудових ресурсів, але й створює інформаційну основу для своєчасного виявлення загроз економічній безпеці та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Список бібліографічних посилань

1. Кірдіна О.Г., Міхійенко М.О. Удосконалення системи управління заробітною платою на підприємствах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2024. № 87. URL: <https://doi.org/10.18664/btie.87.322725>
2. Накісько О.В., Руденко С.В., Грідін О.В. Заробітна плата як невід'ємна складова системи мотивації праці. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*.

2019. Вип. 200. С. 226-235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdutsg_2019_200_26

Одержано 30.04.2026

Олександр Юрійович ТАРАБАНОВ,

курсант групи ННІ4-23-30506

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2034-3432>

Науковий керівник:

Сергій Валентинович РУДЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2874-1957>

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: РІЛЬ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Економічна безпека України в сучасних умовах набуває особливої ваги, оскільки вона визначає здатність національної економіки протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, зберігати стійкість фінансової системи та забезпечувати безперервність виконання державних функцій. В умовах тривалої воєнної агресії, макроекономічної нестабільності та зростаючого навантаження на бюджетну систему питання ефективного функціонування публічного сектору переходить із площини управлінської до стратегічної. Саме бюджетні установи забезпечують реалізацію ключових соціальних, безпекових та адміністративних функцій держави, виступаючи базовими інституціями, через які держава підтримує соціальну стабільність, надає публічні послуги та реагує на кризові виклики.

На сучасному етапі розвитку країни, в умовах фінансової нестабільності та низьких показників економічного розвитку національної економіки гостро стоїть питання функціонування та фінансового забезпечення однієї з важливих складових частин фінансової системи – фінансів державних (бюджетних установ) та організацій [1]. Особливого значення, на нашу думку, набуває усвідомлення того, що бюджетні установи є не лише споживачами бюджетних ресурсів, а й активними учасниками процесу забезпечення економічної безпеки держави. Через механізми планування, розподілу та використання фі-

нансових ресурсів вони впливають на стабільність бюджетної системи, рівень довіри до державних інституцій та ефективність реалізації державної політики. Від якості фінансового менеджменту в бюджетних установах, рівня контролю за витратами, прозорості обліку та звітності залежить не лише їх внутрішня стійкість, а й загальний стан економічної безпеки держави.

На сучасному етапі бюджетні установи забезпечують економічну безпеку держави передусім через формування та підтримання належного рівня фінансової дисципліни й керованості бюджетних потоків. Це реалізується через чітке планування видатків, їх пріоритизацію відповідно до стратегічних потреб держави та забезпечення цільового використання коштів. У кризових умовах особливого значення набуває здатність установ швидко адаптувати структуру витрат до змін зовнішнього середовища, зокрема шляхом перерозподілу ресурсів на користь критично важливих сфер – оборони, безпеки, охорони здоров'я та соціального захисту. Таким чином, бюджетні установи виступають ключовим інструментом оперативного реагування держави на загрози, забезпечуючи фінансову основу для стабілізації соціально-економічних процесів.

Важливим напрямом забезпечення економічної безпеки є підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами в бюджетних установах. Це передбачає впровадження сучасних підходів до фінансового менеджменту, орієнтованих на результат, оптимізацію витрат та підвищення віддачі від використання бюджетних коштів. Тут особливу роль відіграє розвиток внутрішнього фінансового контролю та аудиту, що дозволяє своєчасно виявляти порушення, мінімізувати ризики неефективного використання ресурсів і запобігати фінансовим зловживанням. Посилення контрольних функцій у поєднанні з підвищенням відповідальності розпорядників бюджетних коштів формує основу для зміцнення довіри до публічних фінансів.

Окремої уваги потребує цифровізація фінансових процесів у бюджетних установах, яка в умовах сучасних викликів стає не лише інструментом підвищення ефективності, а й важливим елементом економічної безпеки. Використання електронних систем обліку, звітності, казначейського обслуговування та моніторингу бюджетних операцій забезпечує прозорість фінансових потоків, зменшує можливості для корупційних проявів і підвищує оперативність прийняття управлінських рішень. Крім того, цифрові рішення сприяють інтеграції бюджетних установ у єдиний інформаційний простір публічних фінансів, що дозволяє ефективніше координувати їх діяльність у масштабах держави.

Також важливим є підвищення фінансової стійкості бюджетних установ шляхом диверсифікації джерел фінансування та впровадження елементів фінансової автономії. Йдеться про розширення можливостей залучення грантових ресурсів, міжнародної технічної допомоги, партнерсь-

ких програм, а також більш ефективного використання власних надходжень. Це дозволяє зменшити навантаження на державний бюджет, підвищити гнучкість фінансового забезпечення та створити додаткові резерви для реагування на кризові ситуації.

З огляду на зазначене, забезпечення економічної безпеки бюджетних установ в Україні вимагає комплексного підходу, що поєднує удосконалення фінансового управління, посилення контролю, цифровізацію процесів та підвищення інституційної спроможності.

Список бібліографічних посилань

1. Дяченко К.С. Особливості функціонування бюджетних установ у системі державних фінансів. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. №7. С. 739-748. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/125.pdf

Одержано 27.04.2026

Мілена Андріївна ЦВЕТКОВА,

курсантка групи ННІ4-23-30506

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6003-571X>

Науковий керівник:

Сергій Валентинович РУДЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2874-1957>

ОСВІТНІ ГРАНТОВІ ІНІЦІАТИВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ МОЛОДІ: ДОСВІД ПРОЄКТУ «ФІНАНСОВИЙ ПАТРУЛЬ» У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

У сучасних умовах цифрової трансформації економіки та стрімкого розвитку фінансових технологій питання забезпечення фінансової безпеки населення набуває особливої актуальності. Це пов'язано не лише зі зростанням обсягів безготівкових операцій, а й із суттєвим поширенням фінансового шахрайства, зокрема у цифровому середовищі. Особливо вразливою категорією у цьому контексті є молодь та підлітки, які активно користуються цифровими сервісами, однак не завжди мають достатній рівень фінансової грамотності та критичного мислення для розпізнавання ризиків.

Окрему небезпеку становить не лише ймовірність стати жертвою шахрайства, а й ризик втягування підлітків у протиправну діяльність на

боці шахраїв. Йдеться про так звані «дропа» або посередників, які свідомо чи несвідомо залучаються до незаконних фінансових операцій (відкриття рахунків, переказ коштів, зняття готівки тощо). Така практика набуває поширення в умовах соціально-економічної нестабільності та недостатнього рівня правової обізнаності молоді. За оцінками Національного банку України [1], значна частина випадків платіжного шахрайства пов'язана саме з низьким рівнем обізнаності користувачів щодо безпечної поведінки у фінансовому середовищі. Водночас численні дослідження науковців [2-4] підкреслюють, що фінансова грамотність є ключовим елементом економічної безпеки та соціальної стабільності суспільства.

У цьому контексті особливої ваги набуває формування системи превентивного запобігання фінансовим правопорушенням серед молоді. Йдеться не лише про реагування на вже вчинені правопорушення, а передусім про їх попередження шляхом підвищення рівня фінансової культури, розвитку навичок критичного мислення, а також формування усвідомленої поведінки у сфері фінансів. Такий підхід відповідає сучасній концепції превентивної діяльності правоохоронних органів, яка передбачає зміщення акценту з каральної функції на просвітницьку та профілактичну роботу.

Реалізація зазначених завдань потребує впровадження інноваційних освітніх інструментів, зокрема грантових проєктів, що поєднують науковий підхід із практичною діяльністю. Одним із таких прикладів є освітній проєкт «Фінансовий патруль», розроблений та реалізований командою курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ. Проєкт був підтриманий у межах грантової програми «Підтримки дітей і молоді з досвідом альтернативного догляду».

Концептуально проєкт «Фінансовий патруль» базується на інтеграції економічних, правових та безпекових знань і спрямований на формування у молоді практичних навичок безпечної фінансової поведінки. Основний акцент зроблено саме на превенції – попередженні втягування підлітків у шахрайські схеми та формуванні здатності розпізнавати потенційні ризики.

Практична реалізація проєкту здійснюється у форматі інтерактивних освітніх заходів, зокрема воркшопів, тренінгів та відкритих лекцій у закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти. У межах таких заходів учасники отримують знання щодо: сутності сучасних фінансових шахрайств; механізмів соціальної інженерії; правових наслідків участі у незаконних фінансових операціях; основ безпечного користування банківськими та цифровими сервісами.

Особливістю проєкту є використання практико-орієнтованого підходу, що передбачає моделювання реальних ситуацій та аналіз типових сценаріїв шахрайства. Це дозволяє не лише підвищити рівень обізнаності, а й сформувати стійкі поведінкові навички.

Водночас участь курсантів у реалізації проєкту сприяє формуванню їх професійних компетентностей, зокрема у сфері комунікації, аналітики, профілактичної діяльності та взаємодії з громадськістю. Таким чином, проєкт виконує подвійну функцію: з одного боку – підвищує фінансову безпеку молоді, а з іншого – забезпечує практичну підготовку майбутніх фахівців правоохоронної сфери.

У межах основного етапу реалізації освітнього грантового проєкту «Фінансовий патруль» (вересень 2025 р. – квітень 2026 р.) було досягнуто вагомих результатів, що свідчать про його ефективність як інструменту превентивного впливу та формування фінансової культури молоді. Зокрема, учасниками проєкту забезпечено проведення виїзних освітніх заходів у понад 20 закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти Вінницької та Хмельницької областей, у межах яких реалізовано серію практико-орієнтованих воркшопів для більш ніж 500 здобувачів освіти. Важливим індикатором результативності проєкту стала перемога курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ у Всеукраїнському конкурсі відеоробіт із протидії платіжному шахрайству, організованому Національним банком України, що підтверджує високий рівень практичної підготовки, креативності та соціальної орієнтованості ініціативи. Поряд із цим, учасники проєкту були активно залучені до науково-освітньої діяльності, зокрема до підготовки спільних доповідей у межах Школи наукового лідерства, а також до процесів забезпечення якості вищої освіти, що, зокрема, відобразилося у їх внеску в успішну акредитацію освітньої програми «Облік і оподаткування (облікова аналітика)».

Отже, досвід реалізації грантового освітнього проєкту «Фінансовий патруль» підтверджує, що превентивний підхід до забезпечення фінансової безпеки є найбільш ефективним у сучасних умовах. Поєднання освітньої, наукової та практичної діяльності дозволяє створити дієвий механізм протидії фінансовим загрозам, спрямований на формування свідомого, відповідального та фінансово грамотного покоління. Крім того, результати реалізації проєкту свідчать про доцільність масштабування подібних ініціатив на національному рівні, з урахуванням регіональних особливостей та потреб різних категорій населення. Включення елементів фінансової грамотності до системи формальної та неформальної освіти, а також активне залучення молоді до просвітницької діяльності створює передумови для формування стійкого середовища фінансової безпеки. У цьому контексті проєкт «Фінансовий патруль» може розглядатися як ефективна модель інтеграції освітніх інновацій та превентивної діяльності правоохоронних органів.

Список бібліографічних посилань

1. Шахрайство з платіжними картками у 2025 році: кількість випадків знизилася, сума збитків – зросла. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/>

shahraystvo-z-platijnimi-kartkami-u-2025-rotsi-kilkist-vipadkiv-znizilasya-suma-zbitkiv--zroslo.

2. Гончар Л.В., Гарна С.О., Мартиненко А.О. Фінансова грамотність населення України як фактор успішного розвитку держави. *Інноваційна економіка*. 2019. № 1-2. С. 182-186.

3. Кізіма Т.О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник THEU*. 2012. № 2. С. 64-71.

4. Повод Т. Фінансова грамотність населення як пріоритетна умова успішного розвитку держави. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2021. Вип. 9. С. 84-90.

Одержано 27.04.2026

Каріна Олександрівна ШАФЄЄВА,

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ольга Петрівна ГЕТМАНЕЦЬ,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО: ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ

Згідно з п.1 ч.1 ст.1 Закону України «Про державно-приватне партнерство» державно-приватне партнерство - співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України "Про управління об'єктами державної власності" здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом [1].

Державно-приватне партнерство (далі – ДПП) утворюється в разі неефективної діяльності державного підприємства та необхідності залучення партнера. У такому випадку зазвичай складається договір, у якому зазначений розподіл прав та обов'язків між сторонами, проте не завжди такий розподіл забезпечує ефективну діяльність та є рівним.

Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» державний партнер відповідає за контроль, створення нормативно-правових умов реалізації проекту, надання дозволів, гарантій, ліцензій, походжень у всіх необхідних сферах, передача майна у користування, необхідне для виконання проекту, можливе мінімальне співфінансування, так як частка виділених коштів обмежена відповідно до проекту розподілу державного бюджету. Натомість приватний партнер відповідає за більшу частину фінансування, будівництво, закупівлю товарів, оренду земельної ділянки, якщо це потрібно, займається відшкодуванням виплат на створення відповідної документації, а також дотримання всіх стандартів та чинного законодавства у вчиненні своєї діяльності [1].

Проблемою є надмірне втручання держави в діяльність приватного партнера, що проявляється у впливі на операційні рішення або зміні умов реалізації проекту вже після укладення договору, хоч і здається, держава обмежується у здійсненні впливу. Це створює правову невизначеність та знижує ефективність управління.

Ефективність підприємства (партнерства), як поняття визначають та класифікують, як багатогранну та комплексну категорію. Англійський економіст Девід Рікардо вважав, що ефективність – це відношення отриманого результату до певного виду витрат. М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі відзначали, що ефективність у цілому характеризується співвідношенням між обсягом виробництва підприємства, віддзеркалюючи ефективність використання ресурсів. Х. Лібенштайн, С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі вважають, що ефективність враховує розподіл ресурсів підприємства [2].

Проте, значну роль відіграє недосконалість договірного регулювання: попри вимоги Цивільного кодексу України щодо чіткого визначення прав і обов'язків сторін, договори часто містять загальні формулювання. Згідно з ч.1 ст. 1132 Цивільного кодексу України за договором простого товариства сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети [3]. Тобто норми права не деталізують розподіл повноваження та не передбачають ефективних механізмів вирішення спорів. Проблемним залишається і розподіл ризиків, оскільки вони нерідко покладаються на сторону, яка не має реальної можливості їх контролювати, що суперечить економічній логіці та принципам ефективності ДПП.

Слід відзначити нестабільність законодавчого регулювання, яка ускладнює довгострокове планування та впливає на виконання зобов'язань сторонами. Часті зміни нормативної бази створюють додаткові ризики для приватного партнера та знижують рівень довіри до таких проєктів. У сукупності зазначені фактори свідчать про те, що неефективність розподілу повноважень та відповідальності у державно-приватному партнерстві має комплексний характер і потребує вдосконалення як на рівні законодавства, так і у практиці укладення та реалізації відповідних договорів.

Висновки. Проблема ефективного розмежування повноважень між державою та приватним партнером у діяльності державно-приватного партнерства є однією з ключових для забезпечення успішної реалізації таких проєктів. Аналіз показує, що неясність у розподілі обов'язків, недостатній контроль за виконанням зобов'язань і непрозорі механізми відповідальності призводять до неефективності, конфліктів та фінансових ризиків. Лише за умов збалансованого розподілу повноважень можливо досягти оптимального поєднання суспільної користі та економічної ефективності таких проєктів.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про державно-приватне партнерство» // Відомості Верховної Ради України. – 2010.- №40.
2. Хівренко Т. А. Сутність поняття ефективності діяльності підприємства // Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти : матеріали конференції. - 2016 р. – С. 845-850.
3. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 01 грудня 2025 року: Офіц. текст. Київ: Алерта, 2025. 346 с.

Одержано 25.04.2026

Андрій Олексійович ЯРИШЕВ,

здобувач вищої освіти групи 071-23бстн-3

Державного біотехнологічного університету;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5663-561X>;

Наталія Геннадіївна ЧЕРНЄЦОВА,

*здобувачка вищої освіти групи 0713-24стн-2
Державного біотехнологічного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3622-321X>*

Науковий керівник:

Сергій Валентинович РУДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державного біотехнологічного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2874-1957>*

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасні умови функціонування підприємств характеризуються високим рівнем невизначеності, ризиків і зовнішніх загроз. У таких умовах забезпечення економічної безпеки набуває системного значення. Економічна безпека підприємства безпосередньо залежить від стану, структури та ефективності використання його ресурсів. Ресурси формують основу виробничої, фінансової та управлінської діяльності підприємства. Водночас неефективне управління ресурсами призводить до зниження стійкості та зростання внутрішніх ризиків.

У наукових дослідженнях [1-2] визначається, що економічна безпека підприємства традиційно розглядається через фінансові показники або систему ризик-менеджменту. Водночас ресурсний аспект часто має фрагментарний характер і не формує цілісної концепції. Недостатньо уваги приділяється взаємозв'язку між окремими видами ресурсів та їх впливом на загальний рівень безпеки підприємства. Це обмежує можливості комплексної оцінки стійкості та адаптивності господарюючих суб'єктів.

У цьому контексті доцільним є формування комплексного підходу до управління ресурсами підприємства як складової системи забезпечення його економічної безпеки. Такий підхід передбачає інтеграцію процесів формування, розподілу, використання та відтворення ресурсів у єдину управлінську систему. Комплексність полягає у врахуванні взаємозалежності матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів, а також їх узгодженого впливу на результати діяльності підприємства. Це дозволяє забезпечити не лише ефективність функціонування, а й підвищити рівень стійкості до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Формування такої системи потребує дотримання низки принципів управління ресурсами в контексті економічної безпеки. До ключових слід віднести принцип системності, який передбачає розгляд ресурсів як взає-

мопов'язаних елементів єдиного потенціалу підприємства. Принцип ефективності орієнтує на досягнення максимального результату за оптимального використання ресурсів. Принцип збалансованості забезпечує узгодженість структури ресурсів відповідно до стратегічних цілей підприємства. Принцип адаптивності передбачає здатність системи управління ресурсами швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища. Важливим є також принцип безперервності відтворення ресурсів, що гарантує стабільність функціонування підприємства в довгостроковій перспективі.

Реалізація зазначених принципів передбачає використання відповідних методичних підходів до оцінки ефективності ресурсного забезпечення. Зокрема, доцільним є застосування системи показників, що характеризують рівень використання окремих видів ресурсів, їх структуру та динаміку. Така система може включати показники фондовіддачі, ліквідності, продуктивності праці, інформаційної забезпеченості та інноваційної активності. Їх інтеграція дозволяє сформувати узагальнену оцінку рівня економічної безпеки підприємства та виявити критичні зони, що потребують управлінського втручання.

У забезпеченні реалізації комплексного підходу до управління ресурсами особливого значення набуває обліково-аналітичне забезпечення, яке виступає одним із центральних елементів системи управління економічною безпекою підприємства. Саме обліково-аналітична система формує інформаційну основу для прийняття управлінських рішень, забезпечує відображення стану ресурсів, результатів їх використання та динаміки змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі. Її функціонування дозволяє своєчасно виявляти відхилення, оцінювати ефективність використання ресурсів і визначати потенційні загрози економічній безпеці підприємства.

Обліково-аналітичне забезпечення виконує низку ключових функцій у системі економічної безпеки підприємства. Воно забезпечує інформаційну підтримку процесів планування, контролю та оцінки ефективності використання ресурсів. Крім того, воно дозволяє здійснювати моніторинг показників діяльності, ідентифікувати відхилення від запланованих параметрів та своєчасно реагувати на негативні тенденції. Важливою є також його роль у формуванні системи раннього попередження загроз, що виникають у процесі використання матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів.

Ефективне управління ресурсами підприємства вимагає інтеграції комплексного підходу та належного обліково-аналітичного забезпечення як основи прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Це дозволяє підвищити рівень економічної безпеки підприємства, забезпечити його стійкість та адаптивність в умовах невизначеності.

Список бібліографічних посилань

1. Гаркуша В., Єршова Н. Систематизація наукових поглядів щодо сутності поняття «економічна безпека підприємства». *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-34>

2. Ткачук Г. Економічна безпека підприємства: вектор актуальних наукових досліджень. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 10. С. 87-93. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/10.13>

Одержано 30.04.2026

Національно-патріотичне виховання молоді в Україні в сучасних умовах

Ліана Геннадіївна ГОНЧАР,

*курсант групи 101 навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5203-761X>*

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК МАРКЕР МОВНОГО РОЗРИВУ МІЖ ПОКОЛІННЯМИ

У сучасному комунікативному просторі сленг є універсальним кодифікатором розмовної мови різних соціальних груп. Дослідники виокремлюють комерційний, театральний, парламентський, військовий та інші види сленгу. У сучасному суспільстві сленг насамперед асоціюється з молодіжною лексикою, оскільки саме молодь демонструє «мовну відчайдушність». Крім того, сукупність певних соціальних, психологічних, культурних характеристик молоді зумовлює потребу у створенні спеціальної мови, яка функціонує в усіх актуальних сферах комунікативної взаємодії.

Сленг, який використовує молодь, можна розділити на запозичений та автентичний. Так, іменники чітер, олди, хайп, токсик, краш, крінж, зашквар, пранк; дієслова войсити, лаунжеріти, рофлити, чітити, чекати, чекінитися, чилити; прикметник імбовий, вигук ауф (ах) та інші є прикладами запозиченого сленгу. Такі слова, як жиза, вінтилово, вписка, на морозі, запилити, замахатися, слугують ілюстраціями власне молодіжного сленгу.

Отже, молодіжний сленг – це досить динамічне явище, стабільне протягом певного періоду та неоднорідне за своїм складом. Він відрізняється яскравим емоційно-експресивним забарвленням, оскільки містить лексичні одиниці, запозичені молодіжним сленгом й асимільовані в ньому та за походженням належать до різних видів жаргонів, наприклад, до мови військових, програмістів, ігроманів, спортсменів.

Найхарактернішими для молодіжного сленгу є лексеми, які допомагають виразити емоції, дати оцінку тому, що відбувається, зобразити людину, її зовнішній вигляд, риси характеру, розумові здібності, манеру мовлення та поведінки. Меншу кількість становлять сленгізми, які дозволяють описати повсякденне життя людини, ті предмети та явища, без яких

неможливе людське існування в сучасному суспільстві, людські взаємини, сфери діяльності, хобі та шкідливі звички.

Традиційно сленг критикують за порушення та відхилення від встановлених норм літературної української мови на рівні її словникового запасу. Однак, як би ми не засуджували цей феномен молодіжної субкультури, він і надалі виконує низку найважливіших функцій. Так, сленг ідеально підходить як засіб мінімізації розумових зусиль і мовної економії в комунікації. Наприклад, сленгізм «пранкування» розуміють як обман із метою спостереження за реакцією адресата (телефонні розіграші, створення фейкових акаунтів).

До найпоширеніших способів утворення сучасного молодіжного сленгу належать: розвиток полісемії, що відбувається внаслідок перекладу значення загальноновживаних лексем української мови або вже наявних сленгізмів, а також афіксація та запозичення (іншомовне та внутрішньомовне). Для розширення складу молодіжного сленгу використовуються компресійні способи словотворення та аббревіації. Наприклад, скорочення pic/photo, tele, mike, dif, miz, collab (collaboration), комп, маг, інет та інші, які зараз належать до розмовної мови, хоча в недалекому минулому були сленгом.

Сленгізми, як і терміни, є головними джерелами неологізмів, а високі показники інформативності та стислості сучасних повідомлень сприяють прискоренню комунікативного процесу: HAND (have a nice day) – гарного дня; LOL (laughing out loud) – дуже сильно сміюся; ILY (I love you) – люблю тебе; ZZZ (sleeping) – сплю; RB (be right back) – скоро буду; BTW (by the way) – до речі; EOM (end of message) – кінець повідомлення тощо.

Молодіжний сленг характеризується неформальністю, скороченими формами, екстравагантністю, новизною, швидкою адаптацією в мові та популярністю. На нашу думку, сленг насамперед використовується тими, у кого є потреба в унікальних способах самовираження, оскільки люди з творчим потенціалом не бояться експериментувати з мовою, тому ще однією важливою функцією сленгу є створення сміливих мовних асоціацій.

У ситуаціях, що вимагають психічної та емоційної розрядки, літературна або повсякденна мова часто зазнають невдачі, тому функціонування сленгу цілком виправдане, оскільки він зачіпає найважливіші аспекти життя сучасної молоді. Також використання сленгу компенсує брак певних концептів, пропонуючи, завдяки розмаїттю мовних форм, інші способи вираження думки. Сленг є інструментом самоствердження та підвищення самооцінки серед однолітків, оскільки це відбувається внаслідок бажання молоді підхопити нове й незвичайне. За маскою «високореєтингових» слів сленг допомагає приховати невпевненість молоді людини в процесі комунікації.

Отже, сленг – це специфічний маркер особистісного зростання. Сленгізми швидко сприймаються як автентичні. Термін їхнього життя зазвичай

недовгий: з часом вони переходять із розряду живих у групу застарілих або мертвих. З одного боку, сленг виступає проти наявних мовних стандартів та умовностей, а з іншого – виконує роль інструменту для «пом'якшення» висловлювань, не викликаючи комунікативного дискомфорту. Наприклад, бути «чітером» менш образливо, ніж пліткарем чи брехуном.

Серед негативних функцій сленгу можна виділити агресивний комунікативний вплив, викликаний порушенням зони психічного комфорту, емоційною нестабільністю його користувачів та демонстрацією всього спектру негативних емоцій.

Отже, молодіжний сленг – це не лише потреба в суспільному протесті, оскільки його носії функціонують у межах певної субкультури, а й специфічний мовний код, завдяки якому формуються нові поняття, що в майбутньому вимагатимуть пильної уваги з боку науковців.

Список бібліографічних посилань

1. Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 52-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_1_16.

2. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище. *І: незалежний культурологічний часопис*. Львів, 2005. № 38. <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/38-zmist.htm>

3. Шумейко А. Сучасний український сленг: конотативний аналіз. *Дивослово*. 2011. С. 31-34.

Одержано 28.04.2026

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

*доктор філософії за спеціальністю «Право»,
старший викладач кафедри конституційного
і міжнародного права та прав людини
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Софія Русланівна ПРИСТАЧ,

*студентка 2 курсу навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Виховання громадянськості та патріотизму серед молодого покоління є одним із фундаментальних аспектів становлення громадянської ідентичності, системи ціннісних установок та відповідальної поведінки індивіда. У контексті сучасних глобалізаційних процесів, що характеризуються

інтенсивним впливом інформаційних потоків, транснаціональних культурних явищ та трансформацій у ціннісних системах суспільства, ця сфера набуває підвищеної актуальності. У цьому зв'язку пріоритетним є дослідження міжнародного досвіду патріотичного виховання та перспектив його імплементації в освітній системі України [1, с. 15].

У провідних світових державах громадянсько-патріотичне виховання позиціонується як континуальний процес, що здійснюється за посередництвом формальних та неформальних освітніх практик, діяльності державних установ та суб'єктів громадянського суспільства. Його функцією є не тільки формування патріотичних почуттів, а й сприяння розвитку активної громадянської позиції, правової свідомості та усвідомленню відповідальності за суспільний розвиток [1, с. 18].

У Сполучених Штатах Америки особлива увага зосереджується на громадянській освіті (civics education), яка охоплює вивчення фундаментальних положень Конституції, засад політичного устрою та громадянських прав. Характерною рисою є практико-орієнтований підхід до навчання: студенти та учні залучаються до симуляційних ігор, дебатів, реалізації соціальних проєктів. Застосування національної символіки, такої як церемонії підняття державного прапора та виконання гімну, сприяє консолідації національної ідентичності та почуття приналежності до спільноти [1, с. 22].

У Франції система громадянсько-патріотичного виховання спирається на засади республіканських ідеалів - свободи, рівності та солідарності. Навчальний процес орієнтований на формування свідомої громадянської позиції та культивування критичного мислення. Відбувається інтеграція історичної та громадянської освіти, що дає змогу учням не тільки опановувати фактологічний матеріал, а здійснювати аналіз суспільно-політичних процесів [2].

У Німеччині після Другої світової війни сформувалася концепція «конституційного патріотизму», яка передбачає орієнтацію не на етнічне походження, а на демократичні цінності та верховенство права. Виняткове значення надається історичній пам'яті та критичному осмисленню складних періодів минулого, що сприяє формуванню відповідального громадянського ставлення до держави та запобіганню радикалізації соціуму [4, с. 63].

У Польщі національно-патріотичне виховання традиційно зосереджується на збереженні національної ідентичності, мови та культурної спадщини. Ключову роль відіграють державні ініціативи, присвячені національним святкам, історичним подіям та видатним діячам, що формують у молоді відчуття гордості за свою країну [5, с. 81]. Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити кілька основних підходів до патріотичного виховання: інституційно-освітній (США, Франція), ціннісно-правовий (Німеччина), історико-культурний (Польща) [1, с. 20; 2; 4, с. 66; 5, с. 84].

Попри різноманітність реалізаційних моделей, їх об'єднує спільна мета - формування свідомого громадянина, здатного до активної участі в суспільному житті та відповідального ставлення до власної держави [1, с. 19].

Для України, особливо в умовах поточних безпекових викликів, питання національно-патріотичного виховання набуває стратегічного значення. Вирішальним є поєднання освітніх, культурних та громадських механізмів впливу на молоде покоління. Доцільним є посилення громадянської освіти, розвиток волонтерського руху, залучення молоді до соціальних ініціатив, а також активне використання історичної спадщини як інструменту формування національної самосвідомості [3].

Особливо варто наголосити на необхідності розвитку критичного мислення, оскільки сучасний інформаційний простір містить значну кількість маніпулятивних впливів. Саме тому патріотизм має ґрунтуватися не на декларативних гаслах, а на усвідомленій громадянській позиції та глибоких знаннях історії власної держави [4, с. 70].

Отже, міжнародний досвід свідчить, що ефективна система національно-патріотичного виховання можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує освітню політику, культурні традиції та діяльність інститутів громадянського суспільства. Адаптація найкращих міжнародних практик з урахуванням українських історичних та соціокультурних особливостей сприятиме формуванню активної, відповідальної та свідомої молодшої генерації.

Список бібліографічних посилань

1. Кремень В. Г. Філософія освіти і національна ідентичність. Київ: Знання України, 2020.

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>

4. Сухомлинська О. В. Педагогіка і духовний розвиток особистості. Київ: Педагогічна думка, 2019. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/3/vupysk_25.pdf

Одержано 01.05.2026

Гліб Олександрович ДІХТЯРЕНКО,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Антон Іванович КАЦАЙ,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Артем Максимович КУЧЕРЕНКО,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Інна Миколаївна ГОЛОПИЧ,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВОЛОНТЕРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ МОЛОДІ: KEY-АНАЛІЗ

В Україні протягом останніх років відбувається суттєва трансформація волонтерської діяльності. З епізодичної допоміжної практики вона перетворилась на системний інструмент забезпечення соціальної стійкості й розвитку громад. Волонтерство стає механізмом реагування на кризові ситуації, підтримкою внутрішньо переміщених осіб, займається відновленням інфраструктури та координацією локальних ініціатив. Правове поле такої діяльності визначається Законом України «Про волонтерську діяльність» [1], який закріплює основні принципи, суб'єктів і форми реалізації волонтерської активності, а також установлює умови взаємодії держави, громадських організацій і волонтерів.

Молодіжні ініціативи здатні швидко організовуватись, впроваджувати нові формати взаємодії використовуючи цифрові інструменти для координації своєї діяльності. Більшість дослідників стверджують, що саме молодь виступає важливим суб'єктом формування громадянського суспільства, забезпечуючи поширення практик участі, солідарності та самоорганізації [2].

Ефективність функціонування волонтерської діяльності значною мірою забезпечується використанням цифрових інструментів комунікації. Основними каналами взаємодії є месенджери (Telegram, Viber), CRM-системи для обліку запитів і таблиці спільного доступу (Google Sheets), які використовуються для координації процесів розподілу допомоги. Наприклад, заявки від бенефіціарів обробляються через онлайн-форми, після чого автоматично розподіляються між волонтерами відповідно до їхніх функціональних обов'язків. Така цифровізація процесів дозволяє зменшити час реагування на запити та мінімізувати помилки в обробці інформації. Відповідно до практичних рекомендацій, викладених у посібнику

«Української волонтерської служби» [3], використання цифрових інструментів є ключовим фактором підвищення ефективності волонтерської діяльності.

Волонтерські організації займаються матеріальним забезпеченням військових, підтримують внутрішньо переміщених осіб надають їм продукти харчування, засоби гігієни, одяг, долучаються до збору коштів, закупівлі амуніції, техніки та гуманітарної допомоги.

Дослідники стверджують, що волонтерські організації мають високий показник соціальної результативності щодо обсягу наданої допомоги та охоплення цільової аудиторії. Щомісячно допомогу можуть отримувати кілька тисяч осіб. Важливо зазначити, що ефективність діяльності визначається не тільки кількісними показниками, але й здатністю швидко адаптуватися до змін у запитах населення. Це стає можливим завдяки гнучкій і злагодженій організаційній структурі, постійному моніторингу потреб, чіткому розподілу ролей, використанню цифрових інструментів, а також високій мотивації молоді.

Хоча варто визнати, що діяльність волонтерських ініціатив також супроводжується низкою викликів. Таких як логістичні труднощі, психологічне навантаження на волонтерів, що спричиняється кризовими ситуаціями в яких постійно опиняються волонтери. Зокрема, перевантаження окремих учасників, своєю чергою, може призводити до зниження ефективності діяльності й ризику емоційного вигорання. Тож необхідно впроваджувати механізми підтримки волонтерів, включаючи розподіл навантаження та створення умов для відновлення ресурсів.

Отже, можна зазначити, що успішність волонтерських ініціатив молоді визначається поєднанням організаційних, технологічних та соціальних факторів. Використання ж чіткої структури управління, сучасних цифрових інструментів та ефективної системи залучення ресурсів здатне забезпечити високу результативність діяльності. Разом із тим, наявні виклики вимагають подальшого вдосконалення механізмів управління волонтерськими процесами, зокрема у сфері логістики та підтримки учасників.

Список бібліографічних посилань

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI : станом на 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 29.04.2026).

2. Бебик В. М. Роль молодіжних громадських ініціатив у розбудові сучасного громадянського суспільства в Україні. *Політичний менеджмент*. 2022. № 3. С. 15-24.

3. Як організувати волонтерство в громаді: кращі кейси та практики : посібник / Укр. волонтерська служба. Київ, 2023. 84 с.

Одержано 01.05.2026

Наталія Ігорівна ЄЛЬНІКОВА,

*кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5061-8226>;*

Герман Олексійович ГРОШЕВ,

*курсант групи ННП1-25-103
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Сучасний стан розвитку українського правопису й офіційно-ділового стилю характеризується інтенсивними процесами демократизації та антропоцентризму. Одним із найбільш дискусійних і водночас визначальних чинників трансформації мовної норми в юриспруденції став вплив гендерної лінгвістики. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення та практичного впорядкування фемінітивів і гендерно чутливих конструкцій у межах юридичного документознавства. Попри консервативну природу правничого дискурсу, чинна редакція «Українського правопису» (2026 р.) і професійні стандарти (зокрема Класифікатор професій) легітимізували вживання специфічних назв жіночого роду для позначення посад і статусів. Це створює потребу у розв'язанні лінгвопрагматичних суперечностей між традиційним канonom ділового мовлення, що тяжіє до використання універбатів чоловічого роду, і новими вимогами інклюзивності, які забезпечують точність ідентифікації суб'єктів права. Дослідження механізмів інтеграції гендерно маркованих одиниць у структуру документа є критично важливим для збереження стилістичної єдності та юридичної сили нормативних актів.

Як зазначає Т. Космеда: «Гендерна лінгвістика в Україні формує нові підходи до аналізу мовних явищ, зокрема в аспекті подолання дискримінаційних практик у мовленні» [4]. Традиційна українська юридична термінологія тривалий час спиралася на форми чоловічого роду як універсальні, зокрема у назвах посад без урахування можливості фемінітивів. Наслідком цього стала мовна «невидимість» жінок у правових документах, що створює бар'єри для інклюзивності та рівноправності. За спостереженнями А. Архангельської, процес фемінізації в українській мові має глибокі історичні корені, однак його активізація припадає на новітній період розвитку мови [1]. Впровадження фемінітивів (*адвокатка, прокурорка, слідча, позивачка*) у юридичну практику сприяє чіткій ідентифікації суб'єктів правовідносин і руйнує стереотипи про «чоловічу» природу

юридичних професій. Як підкреслює М. Брус: «Фемінітиви є закономірним етапом розвитку мовної системи та виконують важливу соціально-комунікативну функцію» [2].

Антропоцентрична парадигма переносить фокус досліджень із вивчення мови «в собі та для себе» на вивчення людини в мові. У юридичній сфері це означає, що закон і документ нині розглядаються не як абстрактні формули, а як інструменти взаємодії між конкретними суб'єктами. Юридична лінгвістика відходить від суто об'єктивістського підходу й враховує соціальний статус, стать та ідентичність учасників правовідносин. У цьому контексті важливу роль відіграє розвиток документознавчої термінології, що характеризується динамічністю та здатністю адаптуватися до суспільних змін [3].

Мова правоохоронця формується на засадах людиноцентризму, де захист прав і свобод особистості має пріоритет над інтересами державного апарату. Реформа правоохоронних органів (Національної поліції, ДБР, прокуратури) передбачає зміну внутрішньої культури, у якій мова відіграє ключову роль. Традиційно ця сфера вважалася маскулінною, проте впровадження фемінітивів (*поліцейська, слідча, детективка*) на офіційному рівні підтверджує рівний професійний статус жінок.

Активна інтеграція України до європейського правового простору покладає на державу низку зобов'язань, у межах яких мовна політика стає важливим інструментом правових змін. Ключовим етапом цієї трансформації є імплементація міжнародних документів, зокрема Стамбульської конвенції та Конвенції CEDAW, що вимагають викорінення упереджень, заснованих на ідеї переваги однієї статі над іншою. У цьому контексті деконструкція стереотипних мовних моделей постає першим етапом досягнення реальної рівності.

Паралельно впровадження гендерно чутливих комунікацій в освіті та на державній службі є важливим елементом реалізації Порядку денного ООН «Жінки, мир, безпека». Гармонізація національного законодавства зі стандартами ЄС та практикою Європейського суду з прав людини підтверджує, що мовна інклюзивність є не лише стилістичним вибором, а й важливим чинником забезпечення справедливого судочинства.

Гендерно чутлива (гендерно інклюзивна) мова – це спосіб використання мовних засобів, який забезпечує рівне представлення жінок і чоловіків у суспільстві та запобігає дискримінації за ознакою статі. Вона спрямована на підвищення видимості жінок у професійній і суспільній сферах, де тривалий час домінував чоловічий стандарт. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української мови відображають суспільні зміни та нові комунікативні потреби [5].

Подолання андроцентризму в офіційно-діловому стилі є важливим етапом сучасної мовної реформи. Традиційна модель, у якій маскулінітив

виконував функцію універсальної назви для осіб незалежно від статі, закріплювала чоловічий досвід як норму, а жіночий – як другорядний. Вживання фемінітивів забезпечує видимість і суб'єктність жінки у правових відносинах, а також усуває граматичні неузгодженості, що підвищує логічну та стилістичну цілісність юридичного тексту.

Використання фемінітивів і гендерно нейтральних конструкцій у юридичній документації є не лише лінгвістичною трансформацією, а й інструментом забезпечення точності й об'єктивності. Як зазначається в наукових дослідженнях, удосконалення юридичної термінології є необхідною умовою підвищення ефективності правової комунікації [6].

У документах загального характеру доцільно використовувати гендерно нейтральні конструкції: розщеплені номінації (*заявник* або *заявниця*), збірні назви (*особовий склад*, *керівництво*) та універсальні терміни (*особа*). Водночас у конкретних документах варто застосовувати фемінітиви, що підвищує точність викладу.

Отже, впровадження гендерно чутливих одиниць у юридичний дискурс не є суто мовним актом, а відображає глибоку соціокультурну трансформацію українського суспільства. Це сприяє подоланню «невидимості» жінок у професійній і правничій сферах, що відповідає європейським стандартам ділової комунікації. Юридичне документознавство демонструє поступову адаптацію до використання фемінітивів, проте ключовим залишається принцип функціональної доцільності: використання таких форм має бути системним та узгодженим із синтаксичною структурою документа, аби уникати двозначності при тлумаченні правових норм.

Список бібліографічних посилань

1. Архангельська А. М. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. *Мовознавство*. 2014. № 1. С. 58–70.
2. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника», 2019. 440 с.
3. Комова М. В. Українська документознавча термінологія: шляхи творення та функційні особливості. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. 316 с.
4. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискусивна практика: кол. моногр. / Т. А. Космеда та ін. Харків; Дрогобич: Коло, 2014. 470 с.
5. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української мови (90-ті роки XX ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2002. 212 с.
6. Наливайко Л. Р. Юридичні конструкції та юридична термінологія в Україні, можливості її удосконалення. *Верховенство права: доктрина і*

практика в умовах сучасних світових викликів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лютого 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 276–277.

Одержано 01.05.2026

Наталія Ігорівна ЄЛЬНИКОВА,

*кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5061-8226>;*

Анжела СТЕЦЮК,

*курсантка групи ННІ-23-304
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ КЛІШЕ В СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ

Динамічні трансформації в системі сучасного державотворення та реформування правового поля України зумовлюють потребу в уніфікації мовних засобів, що забезпечують ефективність офіційно-ділової комунікації. У центрі уваги сучасного юридичного документознавства постає проблема лінгвістичного забезпечення документа, де особливу роль відіграють мовні кліше – стійкі одиниці, що репрезентують стандартизованість і точність юридичного мислення. Актуальність дослідження функціональних аспектів мовних кліше диктується необхідністю подолання суперечностей між традиційним консерватизмом правничого дискурсу та новими вимогами до прозорості, логічності й лаконічності юридичного тексту. Попри значний доробок лінгвістів у вивченні фразеології та канцеляризмів, функціональне навантаження кліше саме в контексті сучасного документознавства потребує детальнішого аналізу як інструмент мінімізації двозначності та засіб оптимізації документаційних процесів.

Мовне кліше – це «усталений, відтворюваний мовний зворот, що використовується у типових комунікативних ситуаціях і має стабільну структуру» [3]. Його характерною ознакою є регулярне відтворення у стандартних умовах мовлення без суттєвих змін. У юридичному дискурсі кліше функціонують як стандартизовані мовні формули, що забезпечують єдність викладу та передбачуваність тексту [5, с. 121]. Вони поєднують ознаки шаблонності та комунікативної доцільності, що визначає їхню важливу роль в офіційно-діловому стилі [5, с. 122]. Завдяки цьому юридичні тексти стають більш формалізованими, але водночас зрозумілими для фахівців, які працюють у правовій сфері.

У юридичному документознавстві мовні кліше класифікуються за функціональним призначенням. Зокрема, виділяють реквізитні формули (*на підставі, відповідно до*), які використовуються для позначення правових підстав і структурних елементів документа [2, с. 67]. Трафаретні фрази (*у зв'язку з вищевикладеним, з метою забезпечення*) виконують роль логічних зв'язок між частинами тексту та допомагають послідовно викладати інформацію [2, с. 67]. Термінологічні словосполучення (*адміністративне правопорушення, цивільно-правова відповідальність*) забезпечують точність передавання спеціалізованого змісту [2, с. 67]. Така типологія демонструє, що кліше виконують не лише структурну, а й змістову функцію в тексті, формуючи його логіку та змістове наповнення [4, с. 117].

Однією з основних вимог до юридичного тексту є його однозначність і точність. Будь-яке формулювання повинно унеможливити подвійне тлумачення, оскільки це може призвести до правових колізій. Використання усталених кліше сприяє уніфікації формулювань і мінімізує можливість різного розуміння правових норм [1, с. 270]. Завдяки цьому забезпечується стабільність правозастосування та правильність інтерпретації документів [1, с. 271]. Крім того, кліше закріплюють певні юридичні значення, які вже є зрозумілими для учасників правових відносин.

Мовні кліше уможливлюють значне спрощення процесу укладання юридичних документів, оскільки передбачають використання готових мовних формул [2, с. 68]. Це сприяє економії мовних зусиль, оскільки укладач документа не витрачає час на пошук нових формулювань. Водночас це пришвидшує документообіг і підвищує ефективність роботи установ [2, с. 68]. Крім того, стандартизація полегшує процес редагування та перевірки текстів, оскільки типові конструкції легше контролювати [2, с. 69]. Отже, кліше виконують важливу організаційну функцію у сфері діловодства.

Кліше забезпечують структурованість юридичного тексту, допомагають вибудувати логічну послідовність викладу та чітко позначити зв'язки між його частинами [4, с. 117]. Вони використовуються для оформлення вступної, основної та заключної частин документа, забезпечуючи його композиційну цілісність. Водночас вони сприяють дотриманню офіційного тону, усуваючи емоційність і суб'єктивність мовлення [4, с. 118]. Це є важливим, оскільки юридичні документи повинні бути нейтральними та об'єктивними.

Надмірне використання кліше може призводити до перевантаження тексту канцеляризмами, що негативно впливає на його сприйняття [5, с. 125]. У таких випадках текст стає громіздким і важким для розуміння, особливо для нефахівців. Тому важливо дотримуватися балансу між стандартизацією та зрозумілістю викладу, використовуючи кліше лише тоді, коли вони є функціонально виправданими [5, с. 126]. Рациональне використання кліше дозволяє зберегти точність і водночас забезпечити доступність тексту.

У сучасних умовах цифровізації кліше стають основою для створення електронних шаблонів документів і автоматизованих систем документообігу. Це пов'язано з тим, що стандартизовані мовні формули легко інтегруються в програмні засоби [2, с. 69]. Вони забезпечують уніфікацію документів і сприяють підвищенню ефективності їхнього оброблення [2, с. 69]. Це відповідає сучасним тенденціям розвитку правничої комунікації й електронного урядування, де важливу роль відіграє швидкість і точність обміну інформацією [1, с. 272].

Отже, мовні кліше є невід'ємним складником юридичного документознавства, що виконують критично важливі функції: інформативну, регулятивну та функцію економії мовних засобів. Вони забезпечують впізнаваність типу документа та однозначність сприйняття правових норм. Використання кліше є фундаментальним механізмом стандартизації, який уможливорює структурування складних юридичних фактів у чіткі логічні блоки. Це спрощує роботу з документами як на етапі їх створення, так і під час інтерпретації в судовій та адміністративній практиці. Мовні кліше виступають маркерами офіційності та об'єктивності. Вони усувають суб'єктивну модальність автора, надаючи документу рис імперсональності, що є обов'язковою вимогою до юридичного дискурсу.

Список бібліографічних посилань

1. Библик С. П. Офіційно-діловий стиль. *Українська лінгвістика XX – початку XXI ст.: система понять і бібліографічні джерела*. Київ, 2007. С. 267–278.
2. Савчин Т. Кліше в українській мові. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2018. Вип. 1 (29). С. 66–70. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12863/1/13Savchyn.pdf> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Сологуб Н. М. Кліше. *Українська мова: Енциклопедія* / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. URL: https://archive.org/stream/UkrMovEnts/UkrMovEnts_djvu.txt (дата звернення: 23.04.2026).
4. Шарманова Н. М. Мовні кліше: з історії вивчення в лінгвістиці. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 5. С. 115–120. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/uk/article/view/897/897> (дата звернення: 24.04.2026).
5. Шарманова Н. М. Мовне кліше в контексті функціонально-стильової диференціації мови. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6 (2). С. 119–129. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/119-129%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/119-129%20(3).pdf) (дата звернення: 24.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Артем Максимович КУЧЕРЕНКО,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Тарас Анатолійович ГАЛКІН,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЗМУ

Сучасне покоління здобувачів освіти, так звані «цифрові аборигени» (digital natives), для яких інтерактивні технології є природним середовищем комунікації та пізнання. Проте система патріотичного виховання у більшості закладів вищої освіти й донині спирається переважно на лекційні формати, бесіди та перегляд навчальних фільмів. За даними досліджень у галузі педагогічної психології, рівень засвоєння матеріалу за пасивного сприйняття (слухання лекції) не перевищує 5–10%, тоді як залученість у практичну взаємодію та симуляцію підвищує цей показник до 75–90% [1].

В умовах активної збройної агресії проти України питання патріотичного виховання постає особливо гостро, і вже не розглядається як абстрактне поняття, а набуває важливого значення національної безпеки й виживання держави. Треба визнати, що традиційні методи, такі як урочисті заходи, декларативні лекції, бесіди з елементами моралізаторства, вже не сприймаються молоддю й не мають ефекту у формуванні стійких ціннісних орієнтацій. Тож виникає певна суперечність між необхідністю глибокого емоційного й інтелектуального залучення молоді до патріотичних цінностей та недостатністю традиційних педагогічних інструментів для досягнення цієї мети.

У цьому випадку пропонується залучати ігрові методи й відповідні підходи до проектування поза межами розважального середовища, які отримали визначення гейміфікація, яка створює умови для формування інтерактивного освітнього процесу з вищою особистісною значущістю для тих, хто навчається [2]. Відповідно, використання симуляційних моделей разом із цифровими інструментами в практиці патріотичного виховання розглядається сьогодні не як ситуативне явище, а як обґрунтований педагогічний підхід для вирішення актуальних завдань.

Інтерактивні цифрові середовища мають специфічний педагогічний потенціал і формують необхідний простір для практичного навчання через досвід (experiential learning відповідно до підходу Д. Колба) [3]. У такому контексті здобувачі освіти не обмежуються пасивним сприйняттям певних фактів або ціннісних настанов. Натомість вони залучаються до діяльності в змодельованих обставинах, які відтворюють актуальні суспільні, історичні чи безпекові проблеми, завдяки чому отримують змогу емпіричним шляхом оцінювати результати та наслідки власних рішень.

Цифрові середовища забезпечують ключові умови для формування патріотизму як стійкої ціннісної орієнтації: емоційну залученість через наратив і занурення; агентність – відчуття власної причетності до долі держави; соціальну взаємодію в командних форматах, що формує колективну ідентичність; миттєвий зворотний зв'язок, який закріплює правильні поведінкові моделі.

Моделювання ситуацій розкриває можливості державних інституцій або ж процес ухвалення управлінських рішень під час криз, включно з виявленням дезінформаційних впливів і збереженням цілісності інформаційного середовища. Завдяки цьому відбувається становлення патріотизму не тільки на емоційному, але й на пізнавальному рівні, що передбачає глибше усвідомлення принципів державного устрою та раціональне обґрунтування необхідності його захисту.

Використовуючи ігрові технології у системі патріотичного виховання можна досягти формування відчуття перемоги й росту в справі. У контексті патріотичного виховання це можуть бути нагородження за вивчення ключових подій національної історії, проходження тестів з кібергігієни, опанування правових основ захисту держави. Рейтинги найкращих стимулюють конкуренцію та залученість до навчання. Але це потрібно поєднувати з командними форматами, аби уникнути високомірності. Також одним із найефективніших способів у вирішенні складних сценаріїв є командна взаємодія. Квести й цікаві сценарії можуть занурювати учасників у конкретні моменти історичних подій і розвивають критичне мислення. Симуляції на реальних подіях (інформаційні атаки та дезінформаційні кампанії) формують практичні навички, що прямо пов'язано із захистом держави в сучасних умовах.

Досить ефективним є використання практичних методів інтерактивних рішень. Наприклад, модель «Цифровий полігон інформаційної оборони» (на базі Moodle + H5P + Twine). Це поєднання можливостей системи Moodle з інструментарієм H5P і середовищем Twine дозволяє сконструювати спеціалізований віртуальний простір. Завдяки цій симуляції здобувачі освіти отримують інструмент для дослідження штучно створених інформаційних загроз. Практична складова передбачає роботу з масивом даних, який містить публікації із соцмереж або зразки сфабрикованих

витоків документів. Метою роботи аудиторії стає розпізнавання прихованих маніпуляцій чи ознак інформаційно-психологічних операцій серед запропонованих матеріалів. Такий метод передусім активізує здатність до критичного сприйняття медіаконтенту. Водночас відбувається усвідомлення специфіки сучасних медійних загроз, що є необхідною передумовою становлення відповідального ставлення до питань національної інформаційної безпеки.

Також здобувачам освіти можна запропонувати модель «Шлях України до Незалежності» квест з національної історії (на базі Telegram Bot API або Godot Engine). Цікава інтерактивна система, яка призначена для дослідження ключових етапів українського державотворення, починаючи від епохи Козаччини до сучасних подій. Вона передбачає активну участь користувача у виборі історичних шляхів. Або застосувати модель гри «Штаб» – командний симулятор кризового управління (на базі Tabletop Simulator або власної веб-платформи). Цей командний симулятор передбачає групу з 6–7 учасників. Кожен із них буде виконувати певну функцію: керівник штабу, офіцер розвідки, спеціаліст зі зв'язку, юридичний радник, а також офіцер із питань цивільно-військового співробітництва [4]. Під час гри можна моделювати різні кризові сценарії, наприклад, інформаційні атаки, локальні надзвичайні події або диверсійні акти на об'єктах критичної інфраструктури. Завданням учасників є здійснення сумісних дій у реальному часі з метою вирішення проблем. Також вони повинні ефективно розподілити ресурси й прийняти важливе рішення в складних умовах та умовах обмеженого часу. Керування розвитком сценарію здійснює викладач за допомогою спеціального інтерфейсу, який призначений для модерації ігрового процесу. Ефект цього симулятора полягає у формуванні глибокого розуміння реальних механізмів управління державою. А також сприяє розвитку командної взаємодії, відповідальності й лідерських якостей.

Отже, впровадження гейміфікації в освіту потрібно розглядати не як тимчасову технологічну інновацію, а як потребу. Впровадження ігрових технологій в освітній процес може значно підвищити мотивацію здобувачів освіти до навчання. Однак здійснювати її потрібно поступово: починаючи з адаптації вже існуючих платформ, таких як Moodle або Telegram, і завершуючи розробкою спеціалізованих навчальних симуляторів. Для більшої ефективності ігровий формат має супроводжувати педагог.

Список бібліографічних посилань

1. Hamari J., Koivisto J., Sarsa H. Does Gamification Work? A Literature Review of Empirical Studies on Gamification. Proceedings of the 47th Hawaii

I
n
t
e
r
n
a
t

2. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From game design elements to gamefulness: defining «gamification». Proceedings of the 15th

I
n
t
e
r

4. Морська Л. І. Гейміфікація в освіті: теоретичні засади та практичні рекомендації. Педагогіка і психологія. 2020. № 3. С. 45–53.

Одержано 01.05.2026

а
к
лі

Олексій Миколайович ЛИСЮК,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олександр Миколайович ОГАНОВСЬКИЙ,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Максим Михайлович РУДИК,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гінна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ

М

р
и
д

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ Й УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Т Повномасштабне вторгнення країни-агресора у 2022 році стало ката-
лізатором прискореної ціннісної та інституційної переорієнтації України,
що закріпило її відхід від пострадянського простору та консолідувало єв-
ропейський вектор розвитку. У цих умовах європейські цінності – демо-
кратія, свобода, верховенство права – набули не декларативного, а прак-
тичного виміру, визначаючи як державні рішення, так і повсякденні соці-
альні практики. Юридичним підґрунтям спільного ціннісного поля висту-
пає Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1], яка
інституціоналізує орієнтацію на стандарти ЄС у сфері права, управління
та прав людини.

в У сучасних умовах українська ідентичність у науковому дискурсі де-
далі частіше розглядається не як периферійна, а як активна складова
європейського інтелектуального простору. Зокрема, В. Єрмоленко акце-

а
в
н
а
д
і

нтує увагу на тому, що український досвід свободи, опору та самоорганізації інтегрується у ширший європейський контекст і впливає на його переосмислення [2]. Таким чином ідентичність постає як динамічна категорія, що формується через взаємодію історичної пам'яті, політичних інститутів і ціннісних орієнтирів.

Маємо визнати, що існує певний вплив європейських цінностей, зокрема демократії, свободи та верховенства права, на трансформацію сучасної української ідентичності, з урахуванням змін, зумовлених повномасштабною війною та процесами європейської інтеграції.

Аналіз сучасних трансформацій української ідентичності засвідчив зміщення від переважно етнокультурного розуміння до громадянсько-політичної моделі, у якій визначальними стають спільні цінності, інститути й практики участі. Дослідження в межах цієї моделі показали, що ідентичність конструюється не стільки через мову або її походження, скільки через прийняття демократичних правил гри, готовність до колективної дії та солідарності. Відповідно до підходу О. Горбач, така еволюція означає перехід до інклюзивної ідентичності, що інтегрує різні соціальні групи на основі спільних політичних принципів і норм [3]. В умовах воєнних дій саме ціннісні орієнтири виконують інтеграційну функцію та виступають тим ядром, яке забезпечує стійкість суспільства.

Участь громадян у прийнятті рішень, їх самоорганізація, розширення волонтерських мереж, зростання ролі місцевого самоврядування – усе це свідчить про закріплення громадянсько-політичної моделі ідентичності. При цьому визначальним чинником виступає не етнічна однорідність, а спільне прийняття принципів свободи, відповідальності та верховенства права. Така логіка узгоджується з європейською традицією, де політична нація формується на основі інституційної лояльності та ціннісного консенсусу.

Саме повномасштабна війна сприяла трансформації української ідентичності, яка супроводжується формуванням феномену ціннісного опору. За Т. Снайдером, сучасна Україна постає не лише як держава, що інтегрується до європейського простору, а як суб'єкт, який безпосередньо захищає фундаментальні принципи Європи – свободу, гідність і право на самовизначення [4]. Під чим оглядом український досвід набуває універсального значення, оскільки демонструє здатність суспільства відстоювати цінності в умовах існуючої загрози. Таким чином, ідентичність формується не лише через нормативні орієнтири, а й через практику їхнього захисту.

Додатковим підтвердженням глибинних ціннісних змін є дані соціологічних досліджень. Зокрема, за матеріалами Центру Разумкова, рівень підтримки європейської інтеграції серед громадян України досяг історично високих показників, що свідчить про стійке закріплення європейського

вектора розвитку в суспільній свідомості [5]. Водночас свобода дедалі частіше визначається як базова цінність, яка має пріоритет над економічною стабільністю чи безпекою в її вузькому розумінні. Це вказує на переорієнтацію суспільних пріоритетів у бік ціннісних, а не утилітарних критеріїв оцінки соціальної реальності.

Виявлений взаємозв'язок між ціннісними орієнтирами та ідентичністю дозволив встановити їх причинно-наслідкову залежність: поширення європейських цінностей сприяє формуванню громадянсько-політичної ідентичності, тоді як практика їхнього захисту посилює внутрішню консолідацію суспільства. У свою чергу, зростання рівня громадянської відповідальності та участі підвищує ефективність інституцій, що ще більше закріплює ціннісний вибір. Таким чином, можна стверджувати, що цінності, інститути та ідентичність взаємно підсилюють один одного.

Водночас, варто зазначити, що трансформаційні процеси супроводжуються низкою викликів. До них належать нерівномірність регіонального розвитку, різний рівень залученості громадян до політичних процесів, а також вплив інформаційних загроз. Проте зазначені фактори не заперечують загальної тенденції, а радше вказують на необхідність подальшого зміцнення інституцій та розширення можливостей громадянської участі. У цьому контексті європейські цінності виступають не лише орієнтиром, але й інструментом подолання внутрішніх дисбалансів.

Отже, трансформація української ідентичності відбувається у напрямі формування громадянсько-політичної моделі, в основі якої лежать європейські цінності свободи, демократії та верховенства права. Поширення цих цінностей і практика їхнього захисту в умовах війни забезпечують високий рівень суспільної консолідації та формують нову якість національної ідентичності. В міжнародному просторі український досвід набуває суб'єктного характеру, оскільки країна виступає не лише об'єктом інтеграційних процесів, а й активним учасником формування сучасного європейського порядку. А європейські цінності й національна ідентичність формують модель «української європейськості», яка характеризується здатністю до самостійного розвитку та впливу на глобальні політичні процеси.

Список бібліографічних посилань

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI : станом на 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 29.04.2026).

2. Як організувати волонтерство в громаді: кращі кейси та практики : посібник / Укр. волонтерська служба. Київ, 2023. 84 с.

3. Бебик В. М. Роль молодіжних громадських ініціатив у розбудові сучасного громадянського суспільства в Україні. *Політичний менеджмент*. 2022. № 3. С. 15–24.

4. Звіт про діяльність молодіжних волонтерських хабів в умовах воєнного стану (2022–2024 рр.) / Нац. платформа «Співдія». Київ, 2024.

5. Лях Т. Л. Методичні рекомендації щодо застосування кейс-методу (Case Study) у дослідженні соціальних проєктів молоді. Київ : НаУКМА, 2021. 42 с.

Одержано 01.05.2026

Аліна Іванівна ПЕРХАЛЮК,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Анастасія Олегівна МАРЧУК,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Український народ нині веде боротьбу за територіальну цілісність своєї держави, а також за право існування українців як нації. Тому одним із головних завдань для нашої країни є збереження мови, культури, традицій та національної самобутності. У цьому контексті гострим постає питання військово-патріотичного виховання молоді. І знання історії власного народу є не лише освітньою потребою, а й важливим чинником формування громадянської свідомості. Варто зазначити, що нинішні події й суспільні процеси вимагають переосмислення історичних наративів.

Тепер формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у молоді має здійснюватись на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності й державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013-2014 років, Героїв Небесної Сотні,

учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією [1], а також героїчній боротьбі українців проти збройної агресії РФ 2022-2026 років.

Військово-патріотичне виховання має формувати в особистостей готовність до захисту України, бажання здобувати військову освіту, опановувати військові професії й служити в Збройних Силах України. Такий зміст визначається національними інтересами нашої держави й має заохочувати молодь брати участь у захисті країни від зовнішньої загрози й збереженні її суверенітету й незалежності.

Робота щодо військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, спільними зусиллями закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань, органів державної влади й місцевого самоврядування, а також благодійних організацій, Збройних Сил України та інших силових структур.

Важливим чинником у патріотичному вихованні виступає історична й соціальна пам'ять, яка виконує функцію збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців і відтворює її у реконструйованих й осучаснених формах і методах діяльності. Також вона є тим підґрунтям, яке сприяє зміцненню віри в державу, об'єднанню суспільства й формуванню в молоді почуття відповідальності за своє майбутнє. У періоди криз і загроз саме історична пам'ять допомагає суспільству мобілізуватися та зберегти єдність.

Водночас важливо зазначити, що історична пам'ять може бути інструментом для маніпуляцій. Коли підміняють або викривлюють історичні факти, політизують минуле або нав'язують чужі інтерпретації подій, це може негативно впливати на формування патріотизму. Тому важливо забезпечити об'єктивне, науково обґрунтоване вивчення історії.

Окремо варто підкреслити значення історичної пам'яті в умовах сучасної інформаційної війни, коли захист власної історичної правди стає важливою складовою національної безпеки, а формування критичного мислення й здатності аналізувати інформацію є необхідною умовою протидії дезінформації.

Таким чином, історична пам'ять відіграє важливу роль у військово-патріотичному вихованні, оскільки саме через неї формується усвідомлення, що необхідно захищати країну й народ до яких належить особа, формує відчуття поваги до історичного минулого й відповідальності за майбутнє держави. Вона сприяє становленню національної ідентичності, вихованню моральних якостей, зміцненню громадянської позиції та готовності діяти в інтересах Батьківщини. Знання історії дає можливість молодому поколінню розуміти ціну свободи й незалежності. Саме через збереження пам'яті про героїчні й трагічні сторінки минулого й сучасного вивується повага до державних символів, мови, культури й традицій українського народу.

Список бібліографічних посилань

1. Концепція національно-патріотичного виховання молоді. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15> (дата звернення: 28.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Аліна Іванівна ПЕРХАЛЮК,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Анастасія Олегівна МАРЧУК,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПОЗААУДИТОРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Нині, одним із головних завдань освітніх закладів є формування у здобувачів освіти відчуття національної свідомості, любові до рідної землі й свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати. В умовах війни, освітній процес в Україні не завжди може відбуватись безпосередньо в аудиторії, тому особливого значення набуває використання позааудиторної діяльності. Такий формат навчання можна використовувати як один з інструментів патріотичного виховання, оскільки в ньому за допомогою різних форм освітнього процесу можна поєднати теоретичні знання з практичним досвідом. Результатом такого навчання має бути ефективне сприяння розвитку особистості, яке відбувається в процесі засвоєння соціального досвіду.

В позааудиторній діяльності можна застосовувати різні форми роботи, наприклад, гуртки, факультативи, екскурсії, волонтерські акції, зустрічі з видатними особистостями, тематичні заходи, квести, патріотичні табори, участь у громадських ініціативах. Її особливість полягає в тому, що вона виходить за межі традиційного заняття й створює більш вільне, неформальне середовище для формування ціннісних орієнтирів особистості. Саме в такому середовищі патріотичні почуття формуються природно, через емоційне залучення й особистий досвід [1].

Також суттєвою перевагою позааудиторної діяльності є те, що вона дає можливість здобувачам освіти безпосередньо знайомитися з історією

та культурною спадщиною свого краю. Відвідування музеїв, історичних пам'яток і меморіальних місць сприяє кращому розумінню минулих подій, виховує шанобливе ставлення до подвигів як попередніх поколінь так і до подвигів сучасних військових, які захищають Україну, а також допомагає усвідомити значення незалежності держави.

Найбільш актуальними виховними напрямками сьогодні є громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне, вони є основою національно-патріотичного виховання й відповідають загальним вимогам і викликам сучасності, а також закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, вираженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності й територіальної цілісності України.

Активна участь у допомозі військовим, переселенцям, літнім людям або соціально незахищеним верствам населення формує в молоді почуття відповідальності, співчуття та єдності із суспільством. Волонтерство виховує активну громадянську позицію та усвідомлення того, що кожен може зробити внесок у розвиток і захист своєї країни. Саме через такі практичні дії патріотизм набуває реального змісту, перетворюючись із абстрактного поняття на щоденну практику.

Також важливими є тематичні заходи, присвячені державним святкам, визначним історичним подіям або видатним постатям України. Проведення фестивалів, конкурсів, круглих столів, диспутів сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей і водночас поглиблює знання про історію та культуру держави. Участь у таких заходах допомагає молоді відчувати себе частиною національної спільноти, сформувати гордість за свою країну та її досягнення [2].

Значний виховний потенціал мають зустрічі з військовослужбовцями, волонтерами, громадськими діячами, митцями. Такі заходи дозволяють здобувачам освіти почути реальні історії людей, які своєю діяльністю захищають і розвивають державу. Це сприяє формуванню моральних орієнтирів, розумінню цінності служіння суспільству й державі, а також мотивує до активної громадянської позиції.

Окремо варто зазначити про роль гурткової роботи, зокрема історичних, краєзнавчих, військово-патріотичних і туристичних гуртків. У таких об'єднаннях учні й студенти мають можливість поглиблено вивчати історію свого краю, досліджувати традиції, проводити пошукову та дослідницьку діяльність. Це сприяє розвитку дослідницьких навичок, формує інтерес до історії та зміцнює зв'язок із рідною землею.

На офіційній сторінці МОН України зазначено, що мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми й молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися із соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності;

- працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [3].

Отже, позааудиторна діяльність є тим самим багатограним інструментом, який варто використовувати задля реалізації виховних завдань патріотичного спрямування. Така форма освіти здатна забезпечити не лише передачу знань, а й сформувати емоційний зв'язок із Батьківщиною, сприяти розвитку моральних цінностей і громадянської свідомості. Завдяки застосуванню різноманітних форм і методів під час навчання й виховання можна враховувати індивідуальні особливості здобувачів освіти й робити процес виховання більш ефективним і змістовним. У сучасному суспільстві саме така діяльність сприяє вихованню активних, відповідальних і свідомих громадян, які здатні любити й захищати свою державу.

Список бібліографічних посилань

Онопрієнко О. М. Патріотичні напрями виховання у змісті позааудиторної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/992/1/115-79-83.pdf> (дата звернення: 26.04.2026).
Наказ МОН України «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції

національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх

Н
Н
в
н
а
н

Одержано 01.05.2026

Максим Олександрович РОЗГОН,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Максим Олексійович СІТАРЧУК,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Костянтин Віталійович КАЛИТЮК,

курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

<https://zakon.rada.gov.ua/go/V0641729-15> (дата звернення: 25.04.2026).

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

н
е
в

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Нині становлення особистості молодого покоління відбувається в освітньому просторі цифрових технологій. І якщо раніше національно-патріотичне виховання проводилось в межах навчальних дисциплін з історії України та літератури або під час безпосереднього спілкування з педагогами й родиною, то зараз цей процес реалізується переважно в кіберпросторі. Взаємодія з віртуальним середовищем соціальних медіа, мультимедійного контенту, потокових трансляцій та інтерактивних платформ, сприяє формуванню світогляду сучасної молоді щодо державності, суспільства/власної власної суспільної ролі. Варто зазначити, що інформаційно-розумовий осередок, який може стати джерелом дестабілізації національно-патріотичного виховання у цифровому просторі, є дестабілізаційним фактором, який негативно впливає на формування цінностей та цільового призначення їх використання. [1].

Сучасна модель патріотичного виховання передбачає не тільки ориєнтування знань про історію та культуру України, але й розвиток емоційної

прив'язаності до держави. Саме в цьому аспекті цифрові інструменти відкривають безпрецедентні перспективи. На противагу традиційним текстовим матеріалам підручників, здобувачі освіти можуть переглядати мультимедійні реконструкції історичних подій, ознайомлюватися зі свідченнями очевидців або навіть занурюватися в глибоке минуле за допомогою інтерактивних моделювань [2].

У формуванні сучасного змісту патріотизму важливу роль відіграють цифрові технології. Сьогодні патріотизм виходить за межі поверхневого знання національних символів і хронології історичних подій. Він сприяє формуванню активної громадянської позиції, готовності до ініціативних дій, соціальної підтримки та оборони національних інтересів. Цифрове середовище надає засоби й можливості для практичної реалізації цих засад. Зокрема, молодь може залучатися до волонтерських рухів через мережеві платформи, сприяти поширенню важливої інформації, надавати підтримку благодійним кампаніям або об'єднуватися у масштабні соціальні ініціативи. Усі ці дії культивують відчуття приналежності до національного життя та усвідомлення відповідальності за подальший розвиток держави [1].

Зараз країна-агресор прагне захопити не лише наші території, а й нашу суспільну свідомість. Для реалізації цих планів вона застосовує фальсифіковані дані, спотворені факти й методи психологічного тиску. Молодь, яка активно інтегрована в цифрове середовище, є досить чутливою до таких впливів. Тож дуже важливо сформувати здатність не лише до сприйняття інформації, а й до глибокого її аналізу, усвідомлення контексту й формування обґрунтованих суджень. Це не лише забезпечує захист від маніпуляцій, а й сприяє становленню відповідальної та усвідомленої особистості.

Перспективним напрямком є застосування елементів гейміфікації у національно-патріотичному вихованні. Сучасні інтерактивні медіапродукти, зокрема ігрові застосунки та онлайн-платформи, здатні не лише забезпечувати розвагу, а й виконувати освітню функцію [3]. Наприклад, історичні моделювання дають змогу користувачеві зануритися в події минулого, приймати рішення, що впливають на хід розвитку сценарію, і таким чином глибше осмислити історичні закономірності. Це створює ефект персоналізованої взаємодії, що суттєво підвищує зацікавленість тематикою.

З метою популяризації української культурної спадщини активно застосовують цифрові інструменти, як-от: мультимедійні матеріали, музичні композиції, онлайн-публікації, мережеві проекти, де висвітлюють національні традиції, художні надбання, мовну спадщину та актуальні культурні процеси. Це допомагає не лише зберегти культурне надбання, а й забезпечити її актуалізацію та привабливість для молодого покоління.

Цей аспект є особливо критичним в умовах глобалізаційних процесів, коли існує небезпека усунення національної ідентичності під впливом іншопольовних елементів [4].

Цифрові технології й глобальна мережа інтернет надають можливість молодому поколінню налагоджувати міжрегіональну комунікацію, ефективно взаємодіяти, обмінюватися набутим досвідом і безперешкодно долучатися до спільних проєктів, незважаючи на великі відстані. Цей процес позитивно впливає на консолідацію суспільства, поглиблює взаєморозуміння й формує єдину національну ідентичність.

Водночас, слід визнати, що існують й певні виклики. Надмірне використання цифрових ресурсів може спричинити фрагментарне засвоєння інформації, розвиток дефіциту уваги й формування технологічної залежності. Більше того, існує ймовірність віддалення молоді від реального соціуму на користь віртуального простору, що потенційно деформує соціалізаційні процеси та знижує рівень розвитку міжособистісних навичок [2].

У цьому контексті роль педагога теж поступово змінюється. Він вже не являє собою єдине джерело знань, а перетворюється на наставника, посередника, який допомагає здобувачам освіти орієнтуватися в складному інформаційному просторі, фільтрувати контент і формувати критичне мислення. Але важливою умовою є те, щоб самі педагоги володіли необхідними цифровими компетенціями й застосовували їх для оптимальної інтеграції сучасних технологій у власну професійну діяльність. Аналогічна вимога висувається й до батьків, котрі мають демонструвати взірць відповідального використання цифрових ресурсів.

Отже, цифрові технології відкривають нові можливості щодо створення й використання сучасних методів патріотичного виховання, і роблять їх актуальними, інтерактивними й результативними. Такий підхід дозволяє не лише транслювати знання, а й ефективно культивувати ціннісні орієнтири, емоційну зрілість та громадянську позицію. Проте їхнє використання вимагає свідомого підходу, відповідальності та обов'язкової інтеграції з класичними педагогічними підходами.

Список бібліографічних посилань

1. Купіна І. Цифрові технології як інструмент національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах воєнного стану. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-7\(37\)-868-876](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-7(37)-868-876) (дата звернення: 24.04.2026).

2. Бех І. Д. Програма «Нова доба»: виховання дитини в сучасному освітньому просторі. URL: <https://www.ippo.if.ua/predmety/vrobota/media/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D1%82%D0%B0%20%D1%83%D1%87%D0%BD%D1>

%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%20%D0%91%D0%B5%D1%85%20%D0%86.%D0%94..docx (дата звернення 24.04.2026).

3. Матіяш В. В. Національно-патріотичне виховання учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28759> (дата звернення: 25.04.2026).

4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-2022> (дата звернення: 25.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Максим Михайлович РУДИК,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Максим Олексійович РОЗГОН,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Костянтин Віталійович КАЛИТЮК,

*курсант групи 104 навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПАТРІОТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, що супроводжуються глибокими соціально-політичними трансформаціями та викликами, пов'язаними з воєнною агресією, особливого значення набуває проблема формування патріотичної свідомості молоді. Саме молоде покоління виступає ключовим ресурсом державотворення, носієм інноваційного потенціалу та гарантом майбутнього країни. У цьому контексті патріотична поведінка молоді розглядається не лише як прояв громадянської позиції, а як важливий чинник національної безпеки та суспільної стабільності [1].

У процесі вивчення цього питання виникає необхідність глибшого розуміння мотиваційних механізмів, які спонукають молодь до активної участі в суспільному житті, захисті державних інтересів та збереженні національної

ідентичності. А також важливо визначити, які саме чинники формують внутрішню готовність молоді до патріотичних дій в умовах інформаційного впливу, глобалізаційних процесів і трансформації ціннісних орієнтацій [2].

Почуття патріотизму передбачає наявність в особистості ціннісних орієнтацій, її емоційне ставлення до Батьківщини та готовність до активної діяльності в її інтересах держави.

Одним із головних чинників, які сприяють формуванню патріотичних почуттів у молоді є усвідомлення особистістю своєї громадянської ідентичності, належності до держави й відповідальності за її розвиток. Як зазначає І. Бех, громадянські цінності та патріотичні переконання формуються в процесі соціалізації через засвоєння суспільного досвіду та моральних норм [2]. Високий рівень ідентичності сприяє розвитку внутрішньої мотивації до участі в суспільному житті. Також значною мотивацією вважається емоційно-ціннісний компонент, як-от: почуття гордості за країну, повагу до її історії та культури. Свого часу В. Сухомлинський зазначив, що саме через емоційне переживання формується глибоке особистісне ставлення до Батьківщини, яке згодом трансформується у стійку поведінкову установку. Тож, емоційна залученість є важливим каталізатором патріотичної активності. Не менш важливими чинниками є освітнє середовище й виховний процес. У роботах сучасних дослідників йдеться про те, що системна організація національно-патріотичного виховання в закладах освіти сприяє формуванню громадянської відповідальності, правової культури та соціальної активності молоді [3]. Особливого значення набуває інтеграція патріотичного змісту в навчальні дисципліни та позааудиторну діяльність. Також суттєвий вплив мають соціальне середовище й комунікаційний простір, де засоби масової інформації та соціальні мережі формують світогляд молоді, впливають на її ціннісні орієнтації та моделі поведінки. Тут варто враховувати, що, з одного боку, інформаційний простір може посилювати патріотичні настрої, а з іншого, створювати ризики їх деформації. Щоб уникнути негативного впливу необхідно розвивати критичне мислення молоді. Крім того, важливу роль відіграє діяльнісний аспект мотивації, який реалізується через участь у волонтерських, громадських та військово-патріотичних ініціативах.

Отже, патріотична поведінка молоді формується під впливом взаємозалежних мотиваційних факторів, які мають як внутрішній, так і зовнішній характер. До ключових із них належать ціннісно-мотиваційні установки особистості, рівень національної ідентичності, потреба в самореалізації, а також роль соціального середовища, системи освіти та суспільно-політичних умов. Внутрішня мотивація, яка базується на усвідомленні громадянського обов'язку, відповідальності за майбутнє країни та особистій значущості патріотичної діяльності, є більш стабільною та дієвою порівняно із зовнішніми стимулами. Також істотний вплив здійснюють інституційні чинники, зокрема система освіти й державна молодіжна політика, котрі

створюють передумови для розвитку патріотичної свідомості та активної громадянської позиції. В умовах сучасних викликів, таких як воєнні конфлікти та інформаційний вплив, значно зростає значення патріотичних мотивів, пов'язаних із захистом країни, збереженням національної ідентичності та підтримкою суспільної єдності. Це підкреслює динамічний характер мотиваційної сфери молоді та її залежність від соціальних змін. Таким чином, ефективне формування патріотичної поведінки молоді потребує комплексного підходу, що передбачає гармонійну взаємодію освітніх установ, сім'ї, держави та інститутів громадянського суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Стратегія національно-патріотичного виховання в Україні (затверджена Указом Президента України №286/2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019> (дата звернення: 26.04.2026).

2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2012. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717891/1/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%BD%D0%B0_%D1%88%D0%BB%D1%8F%D1%85%D1%83_%D0%B4%D0%BE_%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

3. Ковальчук В. І. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах сучасної освіти. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745438/8/2025%20%283%29.pdf> (дата звернення: 26.04.2026).

4. Головаха Є. І., Паніна Н. В. Соціологія молоді: сучасні проблеми та тенденції розвитку. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/yearbook/2022.pdf> (дата звернення: 25.04.2026).

Одержано 01.05.2026

Богдана Юрївна ШТИКА,

*викладач кафедри підвищення кваліфікації
та спеціалізованої підготовки у сфері цивільного захисту
навчально-наукового інституту інженерної та спеціальної підготовки
Національного університету цивільного захисту України;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4343-4928>.*

МОЛОДЬ І ПАТРІОТИЗМ: СТРАТЕГІЇ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЗМІН

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення

системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді - формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери. [1].

В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз, і водночас, великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд із забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокomпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Національно-патріотичне виховання є складним багатовимірним процесом, що охоплює формування національної самосвідомості, духовних цінностей, громадянської відповідальності та готовності до захисту територіальної цілісності України. Воно передбачає утвердження поваги до державних символів, української мови, історії та культурної спадщини народу. У цьому контексті важливою є не лише передача знань, а й формування емоційно-ціннісного ставлення до Батьківщини [2].

Суттєву роль у реалізації національно-патріотичного виховання відіграє система освіти. Саме заклади загальної середньої, професійної та вищої освіти забезпечують цілеспрямований вплив на формування особистості молодшої людини. Інтеграція патріотичного змісту в освітній процес здійснюється через навчальні дисципліни гуманітарного циклу, зокрема історію України, українську літературу, громадянську освіту, а також через виховні заходи, проєктну діяльність та участь у суспільно корисних ініціативах [3].

Особливої актуальності набуває питання модернізації форм і методів виховної роботи. Традиційні підходи вже не завжди відповідають запитам сучасної молоді, яка формується в умовах цифрового середовища. Тому важливим є впровадження інноваційних педагогічних технологій, використання інтерактивних методів навчання, соціальних мереж, онлайн-платформ та мультимедійних ресурсів. Це дозволяє підвищити зацікавленість молоді та забезпечити більш ефективне засвоєння ціннісних орієнтирів [4].

Одним із ключових викликів сучасності є інформаційна війна, що проводиться шляхом поширення дезінформації та маніпулятивних наративів. У цьому контексті важливого значення набуває розвиток медіаграмотності та критичного мислення молоді. Здатність аналізувати інформацію, розпізнавати фейки та протистояти інформаційним загрозам є невід'ємною складовою патріотичного виховання в сучасних умовах [5].

Не менш важливим компонентом національно-патріотичного виховання є практична діяльність молоді. Участь у волонтерських рухах, громадських організаціях, благодійних акціях сприяє формуванню активної громадянської позиції та почуття відповідальності за суспільство. В умовах воєнного стану волонтерська діяльність стала одним із ключових проявів патріотизму української молоді, що свідчить про високий рівень національної свідомості [6].

Важливу роль у вихованні молоді відіграє також сім'я як первинний соціальний інститут. Саме в сімейному середовищі закладаються основи світогляду, моральних цінностей і ставлення до Батьківщини. Співпраця сім'ї та освітніх установ є необхідною умовою формування гармонійно розвиненої особистості [2].

Крім того, значний вплив на процес національно-патріотичного виховання здійснює громадянське суспільство. Діяльність молодіжних організацій, культурних інституцій, громадських ініціатив сприяє поширенню національних цінностей та активізації участі молоді в суспільному житті. Важливо забезпечити координацію зусиль державних і недержавних структур для досягнення максимальної ефективності виховного процесу [1].

У сучасних умовах особливого значення набуває також формування національної ідентичності як усвідомлення приналежності до українського народу, його культури та історії. Це передбачає не лише знання історичних фактів, а й глибоке розуміння національних цінностей, традицій і духовних орієнтирів. Формування ідентичності є основою стійкості суспільства перед зовнішніми загрозами та внутрішніми викликами [4].

Таким чином, національно-патріотичне виховання молоді в Україні є комплексним і багаторівневим процесом, що потребує системного підходу та постійного вдосконалення. Його ефективність залежить від узгодженої взаємодії державних інституцій, освітніх закладів, сім'ї та громадянського суспільства. В умовах сучасних викликів воно виступає важливим чинником зміцнення державності, консолідації суспільства та формування активного громадянина, здатного до відповідальних дій в інтересах України.

Список бібліографічних посилань

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2008.

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : нормативний документ. – Київ : МОН України, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>.

3. Пометун О. І. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун. – Київ, 2011.

4. Кремень В. Г. Освіта і наука України в умовах сучасних викликів / В. Г. Кремень. – Київ, 2020.

5. Мороз О. М. Медіаграмотність: навчальний посібник / О. Мороз. – Київ, 2019.

6. Аналітична доповідь про стан молоді в Україні: аналітичний звіт/ Міністерство молоді та спорту України. – Київ: Міністерство молоді та спорту України, 2021.

Одержано 26.03.2026

Наукове видання

**Актуальні проблеми сучасної науки
в дослідженнях молодих вчених, курсантів
та студентів**

Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Вінниця, 15 травня 2026 р.

Відповідальні за випуск: С. Є. Абламський
Комп'ютерне верстання: А. О. Зозуля

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 34,18. Обл.-вид. арк. 34,69.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.